memorii/jurnale

CONSTANTIN CESIANU

Salvat din infern

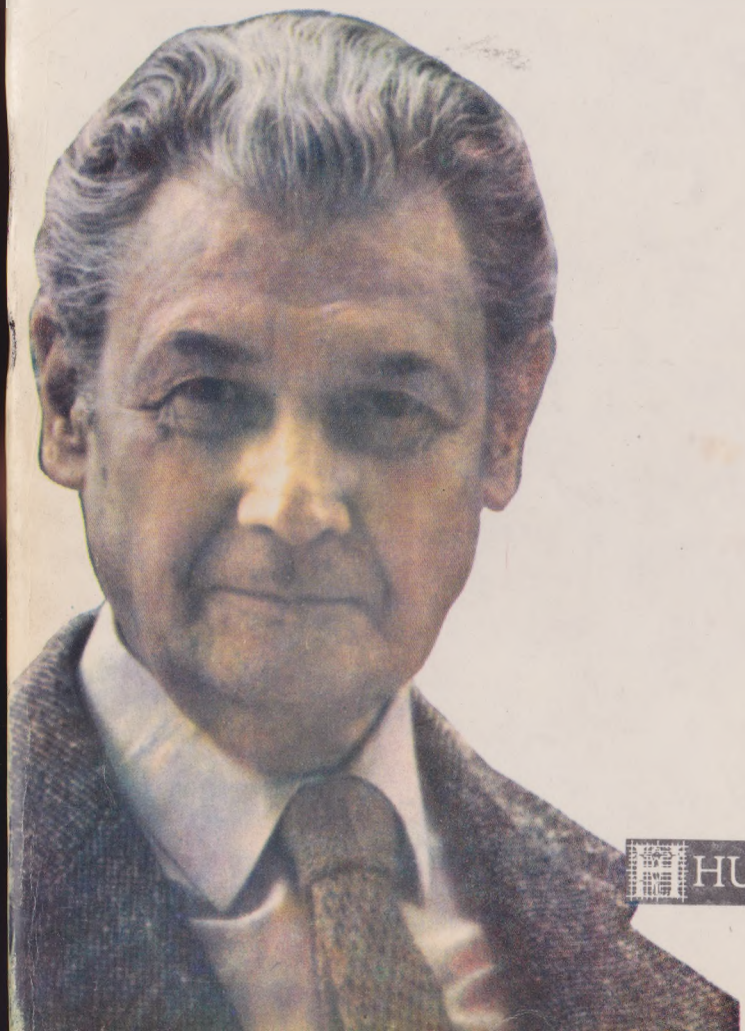

HUMANITAS

CONSTANTIN CESIANU

Salvat din infern

memorii/jurnale

M-am decis deci să scriu, dar nu un roman, nu istorisiri sau anecdote. Pentru realizarea scopului propus m-am gîndit că ar fi mai util să fac o mărturie despre cele văzute şi trăite de mine în temniţele şi lagărele de muncă forţată în timpul celor nouă ani de detenţie. Este deci vorba de un fragment din suferinţele îndurate de cei peste un milion de deţinuţi politici români. După opinia mea, această simplă relatare a celor trăite de un deţinut politic va fi utilă, alături de toate celelalte, celor care vor dori să cunoască şi să restabilească adevărul, atît despre soarta prizonierilor politici din România, cît şi despre metodele folosite pentru a-i nimici...

Ţin să spun că nu mi-am permis nici o fantezie, nici o exagerare, nici o dramatizare a faptelor, limitîndu-mă la a descrie ceea ce am trăit, ceea ce am văzut şi, numai în cazul „studenţilor de la Piteşti", ceea ce mi-au relatat numeroşi martori a căror bună-credinţă nu poate fi pusă la îndoială.

Lei 395

ISBN 973-28-0260-X

CONSTANTIN CESIANU

Salvat din infern

Traducere din limba franceză
MARIA ALEXE

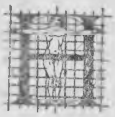

HUMANITAS
BUCUREŞTI, 1992

Coperta
IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

© Editura Humanitas, 1992.

ISBN 973-28-0260-x

CONSTANTIN CESIANU s-a născut la București, la 26 februarie 1913.

Familia Cesianu se numea la origine Jianu, dînd legendelor noastre pe celebrul haiduc Iancu Jianu.

Numele de Jianu a fost schimbat în Cesianu către sfîrșitul secolului al XIX-lea, după descoperirea pe pămîntul lor (Oltenia) a unei lespezi de mormînt în piatră a proconsulului roman pentru Dacia, Cesianus. Această lespede a fost trimisă împăratului Napoleon al III-lea, ca o dovadă în plus în privința latinității neamului românesc. Ea se găsește în muzeul din Saint Germain en Laye.

Atît tatăl lui, cît și mama lui, Maria Ghika, vară cu Elena Văcărescu, i-au transmis dragostea pentru țară și hotărîrea timpurie de a face parte din corpul diplomatic, această a doua armată a țării.

Liceul l-a terminat la „Spiru Haret", serviciul militar la Școala de cavalerie de la Tîrgoviște, iar studiile superioare la Facultatea de Drep din București.

Timp de doi ani prepară concursul de intrare în Ministerul de Externe (diplomație), cele opt locuri fiind solicitate de 78 de candidați.

Este selecționat printre primii de către comisia prezidată de Nicolae Titulescu, în primăvara anului 1936.

Numit în 1938 director de cabinet al ministrului de externe Petrescu Comnen, ia parte la conferința de la Ankara, prezidată de Kemal Atatürk, a delegațiilor României, Greciei și Iugoslaviei în vederea examinării situației politice și a unor eventuale alianțe militare, dată fiind gravitatea situației în Europa.

Perioada premergătoare conferinței de la München a petrecut-o la Geneva împreună cu ministrul de externe, urmărind la sediul „Societății Națiunilor" (ONU de atunci) evoluția evenimentelor.

Face parte din cortegiul restrîns al regelui Carol al II-lea la Londra, primit cu mare fast de Marea Britanie, ce încerca să-şi recîştige prestigiul în Europa Centrală şi de Est după dezastrul de la München.

În octombrie 1939 e trimis la Roma, post important prin faptul că Italia nu era încă în război şi Roma era unul din locurile de întîlnire a tuturor diplomaţilor din lume.

E rechemat la Bucureşti în toamna anului 1942 şi numit şeful secţiei occidentale a diviziei politice. Înaintat apoi ca subşef al Protocolului din Ministerul de Externe, e dat afară în 1947, împreună cu toţi colegii din minister, de Ana Pauker.

În 1948, în imposibilitate de a găsi de lucru, trece graniţa în Iugoslavia, de unde este extrădat României. Aici se situează perioada de aproape cinci ani de închisoare descrisă în carte.

Eliberat, găseşte de lucru ca muncitor pînă în 1959, cînd este din nou arestat şi condamnat la cinci ani pe criterii politice. Această nouă perioadă, asupra căreia au rămas unele note, nu a mai avut timpul să o descrie.

Eliberat în 1964, a reuşit să părăsească România la intervenţia personală a generalului de Gaulle, preşedintele Franţei în acel moment.

La Paris a fost secretar general al „Fundaţiei Carol", avînd întotdeauna o activitate pe plan românesc. Atins de o tumoare canceroasă în 1976, a reuşit să obţină o remisiune şi a scris, după note preexistente, cartea despre prima detenţie.

Ales preşedinte al „Ligii pentru apărarea drepturilor omului în România", a reuşit afilierea ligii la „Federaţia internaţională pentru apărarea drepturilor omului", la congresul de la Montreal (1982).

Urmează o perioadă de mai bine de un an, în care, atins de o gravă metastază, a reuşit totuşi să redacteze amintiri din diplomaţie, cerute de Vlad Georgescu pentru Europa Liberă, care au fost transmise după moartea lui, survenită în septembrie 1983.

A fost înmormîntat la „Père Lachaise" în cavoul familiei Ghika, alături de mama lui. A rămas întotdeauna credincios devizei „a servi cauzei româneşti".

Cuvînt înainte

În ultimii ani au apărut numeroase lucrări consacrate represiunii practicate de statele comuniste împotriva oricărei forme de contestare a regimului lor.

Acesta este un fapt nou de o mare importanţă, căci ecoul acestor scrieri venite din Est face ca în sfîrşit lumea liberă să cunoască adevărul, adică să afle ce s-a petrecut şi se petrece în spatele cortinei de fier, adevărul despre îngrozitoarea tiranie pe care au îndurat-o şi o îndură ţările supuse jugului sovietic. Vocile care au avut curajul să se ridice pentru a transmite mesajul popoarelor lor aservite sînt numeroase şi unele atît de importante încît vreme îndelungată am crezut că nu este nevoie şi de vocea mea.

Totuşi, cu trecerea anilor am înţeles că timpul care se scurge şterge evenimentele din memoria tinerelor generaţii, şi aceasta cu atît mai mult dacă nu se găseşte nimeni care să le reamintească. Or, cum în ţările totalitare — şi în cele comuniste într-o măsură mai mare decît în toate celelalte — istoria este scrisă numai în manieră oficială, spre gloria partidului şi a regimului, neexistînd nici o posibilitate de a o contesta, este cert că pe măsură ce va trece timpul nimeni nu va mai şti că realitatea a fost total diferită. În consecinţă, există marele pericol ca posteritatea să fie înşelată asupra a ceea ce s-a petrecut în România după instaurarea comunismului şi să vină o zi în care nimeni nu va realiza cît de refractar a fost poporul român regimului comunist, şi nici modul în care a acţionat acesta din urmă pentru a-l obliga să cedeze.

Evident, la indicaţiile „consilierilor" sovietici, guvernul a aplicat întocmai procedeele KGB-ului, adică arestarea în cîţiva ani a peste un milion de persoane, ceea ce

a lovit toate clasele sociale ale țării, necruțînd o *singură*, repet, *o singură* familie românească.

Dar bineînțeles că nu arestînd oameni se înfrînge rezistența unui popor. În acest scop s-a decis ca regimul aplicat „bandiților", „dușmanilor poporului" — cum erau numiți deținuții politici — să fie de așa natură încît nu numai cei scăpați vii și nevătămați să nu mai cuteze nici cel mai mic protest, ci poporul în totalitatea sa, știind ce-l poate aștepta, să se supună.

Acest mare val de teroare fizică punînd fundații solide pentru puterea comunistă, regimul a continuat și continuă să țină în mînă un popor întreg cu ajutorul terorii psihologice, făcînd să planeze asupra lui spectrul revenirii armatelor sovietice. Agitînd amenințarea unei noi ocupații (și de această dată poate pentru totdeauna) a țării de către ruși, în cazul în care populația și-ar manifesta nemulțumirea, guvernul de la București știe că îi ține bine în mînă pe români, căci aceștia preferă orice prezenței forțelor sovietice pe pămîntul lor.

Este inutil de adăugat că acest fapt convine pe deplin liderilor de la Kremlin, care, și fără să o ocupe, sînt siguri de obediența României. Dacă nu ar fi așa și dacă nu ar fi siguri de acest fapt, este evident că sovieticii nu și-ar fi retras armatele din România.

Există un aspect care ar fi deosebit de interesant de studiat, acela al dedesubturilor raporturilor sovieto-române, dar pe care nu-l voi aborda, întrucît eu mi-am propus să explic ce anume m-a determinat să scriu „Mărturia" mea.

Ceea ce s-a petrecut în închisorile și în lagărele de muncă forțată din România a avut ca scop nu numai de a frînge la poporul român orice spirit de rezistență, ci și de a-l face să înțeleagă faptul că este abandonat de toți, că niciodată nimeni nu-i va veni în ajutor. Într-adevăr, așa cum astăzi se consideră că este imposibil ca în timpul ultimului război mondial nimeni și mai ales persoanele importante ale acestei lumi să nu fi știut ce se petrecea în lagărele de exterminare germane, se poate oare admite că oamenii de stat și guvernele occidentale nu au fost la curent cu faptul că între 1947 și 1964 închisorile și lagărele românești erau locuri de exterminare? Desigur, nu o exterminare prin gazare, dar o exterminare lentă, de-a lungul anilor și în suferințe atroce, prin foame, epuizare

fizică și absența îngrijirilor, a sute de mii de oameni. Este vorba de un adevărat genocid comis cu bună știință de către autoritățile comuniste române, și într-o lume în stare de pace și în care numeroase forumuri internaționale pretindeau că apără drepturile omului, nu s-a găsit un om de stat care să-și ridice glasul pentru a protesta și a denunța ceea ce se petrecea în chiar inima Europei. Astăzi, puțini sînt chiar și în Occident cei care știu ce s-a întîmplat în România; mai trist este faptul că acolo generațiile de mîine — supuse unei propagande dirijate demențial de către guvern — riscă și ele să fie induse în eroare asupra a ceea ce s-a petrecut în propria lor țară. În România, ca și în toate țările din Est supuse totalitarismului sovietic, sîntem pe cale de a asista la falsificarea istoriei unei părți a continentului nostru. Între altele, tocmai această falsificare trebuie denunțată de cei care au trăit tragedia și care, avînd acum șansa de a se afla în lumea liberă, pot să spună ceea ce poporul român, redus la tăcere, nu poate spune.

În cei nouă ani petrecuți în închisoare alături de mii de tovarăși de suferință, de multe ori i-am auzind exprimînd speranța că într-o zi se vor găsi unii dintre noi care să poată să aducă la cunoștința lumii suferințele îndurate de ei, precum și oroarea, teroarea de care a avut parte poporul român. „Occidentul trebuie să înțeleagă că ceea ce s-a întîmplat la noi riscă să se întîmple și acolo, dacă nu se iau măsuri energice pentru eradicarea răului", spuneau ei. „De asemenea — adăugau ei —, chiar dacă momentan noi toți sîntem reduși la tăcere și nu putem lăsa o mărturie despre ce a trăit acest popor la jumătatea secolului al XX-lea, trebuie ca unii dintre noi să ajungă de cealaltă parte și, prin mărturia lor, să transmită mesajul pentru generațiile viitoare." Împărtășeam, desigur, opinia tovarășilor mei de suferință și cînd am avut șansa de a mă afla în lumea liberă m-am bucurat că voci importante venite din Est se ridicau pentru a clama lumii întregi cele petrecute de cealaltă parte a cortinei de fier, încercînd să deschidă ochii unei Europe și unei Americi, cu bună știință oarbe și egoiste, asupra îngrozitorului pericol ce le amenință.

Am fost fericit să constat că foști deținuți politici publicaseră mai multe lucrări excelente despre cele trăite în închisorile comuniste românești și, de aceea, inițial, am considerat inutil să adaug și amintirile mele. Totuși,

reflectînd și mai ales ținînd seama de opinia prietenilor care trăiseră și ei drama românească, optica mea s-a schimbat și am ajuns la concluzia că pentru cei care vor voi să știe adevărul despre cele trăite de România în acești ani, trebuie să existe posibilitatea de a se informa și de a se documenta asupra a tot ce s-a întîmplat, și, în acest sens, relatări fidele despre ceea ce a fost viața de zi cu zi a prizonierilor politici, relatări care să ofere o imagine exactă a închisorilor comuniste din România.

M-am decis deci să scriu, dar nu un roman, nu istorisiri sau anecdote. Pentru realizarea scopului propus m-am gîndit că ar fi mai util să fac o mărturie despre cele văzute și trăite de mine în temnițele și lagărele de muncă forțată în timpul celor nouă ani de detenție. Este deci vorba de un fragment din suferințele îndurate de cei peste un milion de deținuți politici români. După opinia mea, această simplă relatare a celor trăite de un deținut politic va fi utilă, alături de toate celelalte, celor care vor dori să cunoască și să restabilească adevărul, atît despre soarta prizonierilor politici din România, cît și despre metodele folosite pentru a-i nimici.

Cînd am început să scriu această carte nu voiam ca ea să fie prea voluminoasă. Din păcate, intenția de a da o mărturie dintre cele mai exacte despre ceea ce este viața deținuților politici în România comunistă m-a obligat, după ce am descris prima mea detenție, să scriu un al doilea volum, conținînd relatarea celei de-a doua detenții politice, din 1959—1964, și, fiindcă acest volum era mai mic decît primul, am introdus, pentru a crea un echilibru, și un capitol referitor la anchete.

Țin să spun că nu mi-am permis nici o fantezie, nici o exagerare, nici o dramatizare a faptelor, limitîndu-mă la a descrie ceea ce am trăit, ceea ce am văzut și, numai în cazul „studenților de la Pitești", ceea ce mi-au relatat numeroși martori a căror bună-credință nu poate fi pusă la îndoială.

Sper că și alții vor contribui prin scrierile lor la această operă pe care eu o consider necesară și care nu are alt scop decît acela de a fi o mărturie.

CONSTANTIN CESIANU

Paris, 1982

Introducere

Pentru ca cititorul să înțeleagă contextul în care se afla țara în 1944, cînd pe de o parte a reușit să treacă de partea Aliaților și, pe de altă parte, a fost invadată de peste un milion de soldați sovietici, sînt necesare cîteva elemente privind istoria României.

Poporul român a rezultat, inițial, din amestecul populației dacice cu legionarii romani, care cuceriseră țara. Începînd din secolul al III-lea, cînd autoritățile și forțele militare romane s-au retras, populații barbare venite din Asia și din stepele Rusiei au traversat și uneori s-au stabilit pentru un timp în aceste teritorii, în drumul lor către bogățiile Bizanțului și cucerirea Occidentului. În pofida acestor îngrozitoare încercări, descendenții daco-romanilor au supraviețuit în mici comunități și în voievodate, mai ales în regiunile subcarpatice, îndurînd uneori jugul invadatorilor și sfîrșind întotdeauna prin a-i asimila.

După o evoluție lentă, aceste comunități s-au extins, s-au unit și, în secolul al XIV-lea, existau trei principate românești: Țara Românească, Moldova și Transilvania. Aceasta din urmă va fi în cea mai mare parte a istoriei ei sub dominația Austriei și Ungariei, luptînd alături de ele împotriva invadatorului turc, în timp ce primele două și-au păstrat multă vreme independența, împotrivindu-se și ele armatelor sultanului. Ele au făcut-o atît de curajos și au obținut adesea succese militare atît de mari, încît au fost de mai multe ori în centrul tentativelor constituirii de alianțe împotriva turcilor și, între altele, ca urmare a acestor victorii, Ștefan cel Mare primește din partea papei titlul de apărător al lui Christos. Astfel, aceste principate au fost, alături de unguri, polonezi și sîrbi, bastionul de care s-a lovit la început valul islamic,

bastion la adăpostul căruia Europa de Vest a scăpat de cumpliții cotropitori.

Din nefericire, chiar la acea dată, occidentalii, divizați de certuri și interese divergente, au fost incapabili să opună turcilor un front unit care să împiedice căderea unei părți a continentului sub dominația lor, și ca atare ungurii, sîrbii și românii au fost nevoiți să se supună Porții. Dar, spre deosebire de celelalte popoare din Balcani, care au fost încorporate imperiului turc, Țara Românească și Moldova și-au păstrat totdeauna suveranitatea, adică armată proprie, administrație proprie, legi proprii, voievozi — sau domni — proprii pentru a guverna, și interdicția pentru turci de a avea garnizoane sau moschei pe teritoriul lor. În schimb, principatele plăteau un tribut Porții și, în momentul numirii lor, domnii trebuiau să-și declare loialitatea față de sultan.

În acea epocă, frontiera răsăriteană a Moldovei era constituită de fluviul Nistru, iar cea a cnezatului Moscovei era departe, spre nord, și stepele Ucrainei răsunau de bătăliile purtate de polonezi, cazaci și tătari. Nu era deci vorba de o prezență rusească la frontiera Moldovei. Moscoviții au ajuns la Nistru abia sub Petru cel Mare, în înaintarea lor lentă, dar implacabilă spre Constantinopol.

Blocate între Sfîntul Imperiu și imperiile rus și turc, fiecare încercînd să le acapareze, cele două prinicipate și-au datorat supraviețuirea numai unei fantastice abilități diplomatice care a știut să exploateze interesele opuse ale celor trei coloși. Aceasta a durat pînă în 1812 cînd, profitînd de o conjunctură favorabilă, rușii, cu aprobarea turcilor (care de fapt nu aveau nici o calitate pentru a ceda un teritoriu ce nu le aparținea), și-au însușit jumătate din Moldova, adică regiunea dintre Nistru și Prut,

În 1859, Țara Românească și Moldova s-au unit sub numele de România. Aceasta a obținut independența după războiul pe care l-a dus alături de ruși împotriva turcilor în 1877.

În 1916, România a intrat în război de partea Antantei și, cînd, în timpul revoluției ruse, Lenin a proclamat dreptul popoarelor Uniunii Sovietice la autodeterminare, populația din Basarabia, prin vocea reprezentanților ei din Sfatul Țării, a proclamat în 1918 unirea ei cu România.

Tot în 1918 a proclamat unirea cu România și Transilvania.

Politica României între cele două războaie a constat în primul rînd în a se sprijinii pe democrațiile occidentale și a-și consolida pozițiile în Europa Centrală și în Balcani. În acest scop, ea a fost unul dintre principalii membri ai Micii Înțelegeri și ai Înțelegerii Balcanice[1]. Pe de altă parte, România a încercat să se protejeze împotriva amenințării pe care o reprezenta pentru ea Uniunea Sovietică, ale cărei intenții imperialiste erau mult mai periculoase decît cele ale Rusiei țariste. Pentru aceasta ea a semnat un acord defensiv cu Polonia.

România a fost singura țară care s-a opus cu toate forțele diplomației sale dezmembrării Cehoslovaciei și Acordurilor de la München. Faptul că puterile occidentale au abandonat această țară, după ce mai înainte abandonaseră Austria, a pus România într-o situație politică și strategică dintre cele mai precare.

Totuși, fidelă convingerilor ei democratice, prin acordurile semnate cu Marea Britanie și Franța în primăvara anului 1939, ea a încercat cu orice preț să rămînă de partea aliaților ei, adică pe poziții devenite în fond imposibil de apărat. Într-adevăr, la acea dată aproape toate țările din Estul și Sud-Estul european se aliau sau încercau să încheie acorduri cu al III-lea Reich, ale cărui succese diplomatice se acumulau continuu. Acordurile Ribbentrop-Molotov au făcut ca situația politică și strategică a României să devină tragică iar incapacitatea Franței și Marii Britanii de a susține Polonia a spulberat ultimele speranțe ale României. Acum ea era înconjurată numai de puteri ostile, cu excepția Iugoslaviei, care la acea dată se alăturase Germaniei, dar menținea raporturi bune cu guvernul de la București. Și iată că la numai cîteva zile după capitularea Franței, Uniunea Sovietică, ale cărei divizii, în număr de treizeci, erau masate la frontiera de est a României, a trimis, la 27 iunie 1940, un ultimatum Guvernului de la București, somîndu-l ca în termen de trei zile să evacueze Basarabia și nordul Bucovinei, deși acest din urmă teritoriu nu aparținuse niciodată Rusiei. Între timp, bulgarii și ungurii masau trupe

[1] Mica Înțelegere era constituită din România, Cehoslovacia și Iugoslavia; din Înțelegerea Balcanică făceau parte Grecia, România, Turcia și Iugoslavia.

la frontierele de sud și de vest ale României. Cît despre germani, care prin acordurile Ribbentrop-Molotov din august 1939 împărțiseră cu sovieticii Europa de Est, ei au notificat brutal Bucureștiului ordinul de a ceda.

Două luni mai tîrziu, Bulgaria și Ungaria, susținute de al III-lea Reich, cereau României să le cedeze teritoriile pe care ele le revendicau. Iar cînd în septembrie 1940 reprezentanții României refuzau la Viena să accepte dictatul pe care al III-lea Reich și Italia voiau să-l impună în privința Transilvaniei, Ribbentrop a declarat că dacă România nu cedează, armata rusă, care continua să se consolideze la frontieră, va invada Moldova și o va ocupa în întregime, bulgarii vor lua toată Dobrogea și ungurii toată Transilvania. Cît privește Țara Românească, unde se aflau zăcămintele de petrol, va fi ocupată de Germania și astfel România va dispărea de pe hartă. Într-o Europă supusă total celui de-al III-lea Reich, România a trebuit să cedeze.

Regimul nu a supraviețuit acestui șoc, regele Carol al II-lea a fost obligat să abdice în favoarea fiului său Mihai și puterea a fost luată de legionari, un partid de extremă dreaptă. Generalul Antonescu, care nu era legionar și care era cunoscut pentru probitatea și energia sa, a fost plasat în fruntea guvernului. Curînd relațiile dintre general și legionari s-au deteriorat, aceștia încercînd să-l răstoarne prin forță. Dar generalul, care avea de partea sa armata, a lichidat rebeliunea după trei zile de lupte; o parte din legionari au reușit să fugă în Germania, unde au primit azil, alții au umplut închisorile Jilava și Aiud, unde am întîlnit mulți în 1949—1950 și chiar la douăzeci de ani de la arestarea lor, în 1960—1964.

Generalul Antonescu a luat titlul de „conducător" (echivalentul lui Duce la italieni și al lui Führer la germani) și a format un guvern compus în majoritate din militari.

Între timp, conform Dictatului de la Viena, trupe germane — așa-zișI instructori — au ocupat țara, ceea ce, pe de o parte, nu era pe placul românilor, dar pe de altă parte, le insufla oarecare liniște, căci de la ocuparea Basarabiei sovieticii își consolidau continuu dispozitivul militar de la frontiera română iar presa lor ataca violent guvernul de la București. În plus, trupele lor efectuau permanent incursiuni grave și sîngeroase pe teritoriul român, dovedind fără putință de tăgadă că, din

punct de vedere teritorial, intențiile moscoviților nu se limitau la Basarabia. O dovadă o constituie faptul că, pe un ton amenințător, Kremlinul a cerut ca Bucureștiul să-i acorde baze militare și navale în diverse porturi ale României.

Este evident că poporul român nu putea nutri simpatie pentru regimul german care patronase partajarea și cedarea a mai mult de o treime din teritoriul său. Totuși, imensul pericol care o amenința la Est și dorința de a redobîndi teritoriile cotropite de Uniunea Sovietică au condus în chip firesc România la situarea ei alături de Germania în 1941, pentru a participa la campania din Rusia.

Cînd armatele sovietice au pătruns pe teritoriul României în 1944, regele Mihai, susținut de liderii vechilor partide (care, toate, fuseseră dizolvate), i-a arestat pe generalul — devenit mareșal — Antonescu și guvernul său, a denunțat alianța cu al III-lea Reich și, cu sprijinul întregului popor și al armatei, s-a alăturat americanilor, englezilor și sovieticilor. Germanii au reacționat violent, dar după trei zile de lupte românii erau stăpîni pe situație.

Această acțiune a regelui și a liderilor partidelor fusese îndelung pregătită și încă din 1943 se stabiliseră contacte secrete la Cairo între reprezentanții regelui și ai partidelor politice dizolvate din România pe de o parte, și Aliați pe de alta. Din nefericire, americanii și englezii, manifestînd o miopie și o lipsă de concepție politică stupefiante, au declarat interlocutorilor lor că sînt de acord ca România să se alăture Aliaților, dar că pentru aceasta trebuie să trateze exclusiv cu sovieticii. Era prima mare eroare politică a Londrei și Washington-ului, eroare ce avea să fie urmată de multe altele, al căror rezultat a fost că *s-a cedat* rusilor jumătate din Europa, ceea ce le-a permis să întreprindă toate acțiunile care ulterior și în timp i-au condus la ocuparea pozițiilor de forță pe care le dețin.

Prin urmare, începînd de la 23 august 1944 armata română a luptat pînă la sfîrșitul războiului alături de Aliați, fiind a patra ca importanță (după sovietici, americani și englezi), atît prin numărul diviziilor angajate, cît și prin pierderile suferite.

În acest timp, grație trupelor care ocupau masiv țara și „consilierilor" impuși în toate ministerele și instituțiile,

guvernul sovietic insista pentru eliminarea partidelor politice democrate și, în același timp, încerca să articuleze și să întărească Partidul Comunist Român. Acest lucru era într-adevăr necesar, căci după cum afirmă comuniștii înșiși în „Istoria Partidului Comunist Român" scrisă de partidul însuși, în România existau nu mai mult de o mie cinci sute de comuniști, la o populație de aproape douăzeci de milioane de locuitori. Într-adevăr, românii erau funciarmente anticomuniști, în primul rînd pentru că 70% din populație consta din țărani, care aproape toți erau proprietari ai pămîntului pe care îl lucrau și deci împotriva colectivizării, în al doilea rînd, pentru că de aproape două secole națiunea întreagă știa că prezența rușilor pe teritoriul ei nu semnifica decît pierderea libertății și a independenței sale.

Iată deci țara și poporul în legătură cu care se ridică întrebarea: în virtutea cărui drept eliberatorii Churchill și Roosevelt le-au dăruit Uniunii Sovietice în februarie 1945 la Ialta? Consecința nu a întîrziat, căci la 6 martie 1945, cînd întreaga armată română lupta în Cehoslovacia, Vîșinski, ministrul de externe ale cărui tancuri patrulau în fața palatului regal survolat de avioane sovietice, îl obliga pe regele Mihai să formeze un guvern în care toți miniștrii, cu excepția a doi sau trei, erau comuniști.

Nu voi intra în amănuntele acestei sechestrări progresive de către comuniști a țării, sechestrare ce s-a lovit de rezistența disperată a unui întreg popor, a regelui, precum și a partidelor politice. Mă voi limita la a spune că orice rezistență s-a dovedit a fi zadarnică, întrucît sprijinul celorlalte puteri s-a redus la cîteva vorbe bune de încurajare. De altfel, primul lucru pe care l-a făcut guvernul comunist sprijinit de armata sovietică a fost să dezarmeze toate unitățile române, pe măsură ce ele se întorceau de pe front. Au urmat „epurările", adică eliminarea masivă din funcții a magistraților, militarilor, avocaților, funcționarilor etc. și punerea celor rămași sub tutela sindicatului comunist aflat sub ordinele partidului. Începînd din 1946 ritmul arestărilor s-a accelerat continuu și a afectat toate clasele și profesiile, începînd, fără excepție, cu toți oamenii politici și aproape nici unul nu avea să mai iasă viu din închisoare. Printre primii arestați au fost marii democrați Maniu și Mihalache liderii Partidului Național-Țărănesc, Dinu și Gheorghe Brătianu, liderii Partidului Liberal — toți decedați în închisoarea de la Sighet — și Titel Petres-

cu, liderul Partidului Socialist, eliberat din închisoare muribund și care s-a stins la spital la două săptămîni după ce fusese eliberat. Aceștia erau oamenii de stat care, împreună cu regele Mihai, reușiseră să scoată România din gruparea totalitară și să o aducă alături de Aliații occidentali și care încercau, în pofida tuturor, să salveze instituțiile democratice ale țării.

În acest timp, Partidul Comunist Român se organiza și deschidea larg porțile pentru drojdia societății și pentru toți oportuniștii fascinați de pozițiile mirifice la care aveau să ajungă.

Curînd, autoritățile au început să-i alunge pe oameni din casele lor pentru a instala acolo pe protejații regimului, au fost arestați moșierii și s-au intensificat arestările în rîndurile țăranilor, muncitorilor, studenților și intelectualilor.

Și în acest timp Europa tăcea.

La 30 decembrie 1947 regele a fost obligat să abdice. După trei ani de eforturi, Partidul Comunist Român sprijinit masiv de Uniunea Sovietică era stăpîn pe situație. Nimic nu va mai împiedica aplicarea unui program al cărui element de bază va fi teroarea.

Capitolul I

Jilava (1949). Sosirea mea

Jilava este un nume care (cu excepția epocilor de autentic regim democrat în România) a făcut să tremure multe generații, indiferent că era vorba — după cum erau vremurile — de persoane de stînga, de dreapta sau pur și simplu de bărbați și femei a căror vină era de a fi buni români.

Inițial, Jilava era unul dintre cele douăsprezece forturi construite în timpul domniei lui Carol I și care formau centura defensivă a Bucureștiului. Acest fort, clădit la 14 km de ceea ce la începutul secolului era marginea orașului, este astăzi un bloc compact, amenințător, sinistru, care abia de se zărește, fiind ascuns de vîlcelele și pădurile din jur.

Zidurile sale de beton, cu o grosime de cîțiva metri, sînt ascunse sub un strat de pămînt de 15-20 de metri pe care crește iarbă și de aceea pare a fi una din colinele din zonă. Dar cînd îl privești de aproape constați numeroase deosebiri. Astfel, un drumeț avizat va observa, dacă santinelele îi vor permite, că la circa douăzeci de metri de fort există un zid împrejmuitor înalt de circa cincisprezece metri și lat de zece metri. Deci între fort și acest zid se află un fel de drum de patrulare dominat de o parte de cei treizeci de metri ai fortului și de cealaltă de cei cincisprezece metri ai parapetului. Parapetul înălțat de o palisadă din lemn și avînd numeroase miradoare nu este prea abrupt, ceea ce permite creșterea vegetației și face ca din exterior el să se confunde, să formeze un tot cu restul colinei. Sub acest zid se pătrunde printr-un tunel larg, protejat de două porți enorme, cu doi batanți fiecare și placate cu fier. Chiar în interiorul zidului, pe distanța de zece metri dintre intrarea și ieșirea din tunel, se află

într-o parte camere de gardă și în cealaltă celule de 1-2 metri pe lungime și tot atît pe lățime.

După ce ieși din tunel străbați cei douăzeci de metri ai drumului de patrulare și ajungi sub colină, adică în fort. În interiorul colinei există un labirint de tuneluri. Din loc în loc, uși masive placate cu fier dau în încăperi dintre care unele, fără ferestre, erau inițial depozite de muniții, iar celelalte trebuiau ca în caz de conflict să-i adăpostească pe apărătorii fortului. Încăperile se află deci sub treizeci de metri de beton și de pămînt și singura lor fereastră este la o înălțime de 1,80-2 metri. Late de doi metri și cu gratii groase, aceste ferestre dau spre drumul de patrulare. Dată fiind grosimea zidurilor și distanța mică ce le separă de parapet, lumina care pătrunde în aceste veritabile vizuini este, chiar și în zilele cele mai însorite ale minunatei veri românești, de un clarobscur murdar și trist, ca al unui crepuscul de sfîrșit de toamnă.

Acestea sînt „camerele", celulele, în care mii de deținuți politici au fost azvîrliți de autoritățile comuniste românești pentru săptămîni, luni, ani și adesea pentru a muri.

Dar fortul Jilava are și „un colț retras". După ce străbați fortul dai de un al doilea drum de patrulare care înconjoară un al doilea fort, identic cu primul, dar, evident, mai mic. Aici găsești tot celule cu sau fără ferestre, aceeași obscuritate sub miile de tone de pămînt și de beton.

Jilava și-a pierdut de multă vreme vocația eroică, devenind una dintre închisorile cele mai sinistre din România.

Fortul a fost mai întîi dezafectat și apoi transformat în închisoare militară. Cînd, prin atentatele lor, legionarii[1] au început să îngrijoreze regimul, Jilava a devenit închisoare politică destinată aproape exclusiv membrilor acestei mișcări arestați din diverse motive.

Cînd în septembrie 1940 legionarii au venit la putere, în locul lor au ajuns la Jilava foștii oameni politici și demnitari ai lui Carol al II-lea. Într-o noapte, cei mai mulți dintre ei au fost masacrați chiar de legionari.

Regimurile se schimbă, dar închisorile rămîn și, sub comuniști, Jilava a devenit locul în care erau trimiși deținuții după terminarea „anchetei" și după ce se scosese

[1] Partid de extremă dreaptă constituit de Corneliu Zelea Codreanu în anii '20.

de la ei tot ce se putuse scoate. Uneori se aflau aici şi persoane a căror anchetă fusese suspendată din diferite motive. De la Jilava, după luni de aşteptare, condamnaţii erau expediaţi la marile închisori din ţară şi (cînd acestea au devenit neîncăpătoare) la muncă forţată, la canalul Dunăre — Marea Neagră, în salinele de la Ocnele Mari, în Deltă şi în bălţile Dunării, la barajele de la Borzeşti şi Bicaz, în minele de cărbune sau de plumb, în diverse „colonii de muncă", pe scurt în „Gulagul" românesc.

Şi cum între 1947 şi 1962 ritmul arestărilor era furibund şi tribunalele militare făceau tot ce puteau pentru a transforma procesele în formalităţi simple şi rapide, la Jilava numărul deţinuţilor era enorm. Evident că nu s-a făcut nimic pentru ca ei să aibă condiţii de viaţă suportabile, dimpotrivă, regimul ce li s-a aplicat nu poate fi comparat decît cu acela de exterminare lentă şi sigură.

Eu însumi am fost de două ori în acest fort de tristă celebritate şi am întîlnit, între alţii, legionari ce ajunseseră acolo atît în timpul lui Carol al II-lea, cît şi în timpul mareşalului Antonescu. Am cunoscut acolo, cînd am fost închis a doua oară... am cunoscut... ei, bine... comunişti (căci aceasta este adesea soarta unora dintre ei după ce partidul lor vine la putere şi-i descoperă a fi „deviatori"), comunişti care cunoscuseră şi ei această închisoare înainte şi în timpul războiului.

Pentru o dată şi unii şi alţii — legionari şi comunişti — erau de acord să recunoască faptul că înainte ca armatele sovietice să fi impus României dictatura proletariatului, regimul de la Jilava era suportabil. În epoca „domniei burgheziei" deţinuţii politici puteau circula toată ziua în incinta închisorii şi pe drumurile de patrulare. Seara erau închişi în fortăreaţă, dar şi acolo puteau circula în voie. Aveau dreptul la corespondenţă, pachete şi, la dată fixă, primeau vizite şi aveau chiar avocatul lor. Era, în fond, regimul normal al oricărui deţinut într-o ţară democrată.

Dar cît de uluitoare ne păreau istorisirile lor, ce „închisori de vis" ne descriau ei nouă, care ne aflam în monstruoasa închisoare comunistă. Această închisoare a făcut să dispară în cîţiva ani, prin foame şi maltratări — cu vreo trei excepţii, poate —, întreaga clasă politică a unei ţări de 20 de milioane de locuitori, între care atîţia oameni de stat de o mare integritate şi care luptaseră toată viaţa pentru independenţa patriei lor şi pentru

respectarea drepturilor omului; această închisoare comunistă a ucis sute de mii de țărani, de muncitori, de elevi, de studenți, de intelectuali, cu unicul scop de a instala autoritatea regimului, de a elimina orice tentativă de opoziție față de un sistem odios întregii națiuni și de a instaura o asemenea teroare, încît nimeni să nu îndrăznească să murmure cel mai mic protest, să formuleze cea mai neînsemnată critică.

Dar să revin la relatarea mea. Așa cum am spus, am stat la Jilava în două rînduri: prima oară la începutul anului 1949 și a doua oară la finele anului 1959, în total peste zece luni trăite în subteranele ei.

Deși primirea ce mi s-a făcut nu s-a demarcat prin nimic de cea acordată tuturor deținuților — cu unele variante, după epocă sau umoarea gardienilor —, țin să-mi încep mărturia relatînd acest mic episod trăit, alături de atîtea altele, în cei nouă ani de detenție politică.

*

Așadar, am sosit pentru prima oară la Jilava în martie 1949. Veneam de la Ministerul de Interne, unde petrecusem trei luni într-o celulă din al doilea subsol. Noi numeam aceste celule „submarine", căci nu aveau ferestre, aerul ne era trimis printr-un ventilator și puternicul bec electric ce ardea zi și noapte ne dădea impresia de „atemporalitate" și de ireal, pe care noi, deținuții, ne imaginam că trebuie să o aibă cei de pe submarine în lungile lor călătorii subacvatice.

Eram complet distrus, nu atît din cauza rigorii anchetei, cît de lipsa de aer și mai ales de foame. Pe atunci noi credeam că teribila înfometare la care eram supuși era menită să ne distrugă moralul și forța de rezistență pe durata anchetei. Mai tîrziu, trecînd dintr-o închisoare în alta, am înțeles — noi, deținuții politici —, că nu despre asta era vorba, ci pur și simplu de un sistem aplicat în toate închisorile, în scopul eliminării fizice a „dușmanilor de clasă".

În acel moment nu știam nimic despre toate acestea și, chiar dacă regretam despărțirea de cei doi tovarăși de celulă, eram fericit că ancheta se terminase și îmi spuneam că acolo unde voi fi dus nu putea fi mai rău.

În camionul celular, care din exterior apărea trecătorilor bucureșteni ca o nevinovată mașină de transportat

mărfuri, ascultam la ce spuneau cei vechi care, după indicii misterioase, încercau să se orienteze. Cum de reuşeau în acele condiţii? Fuseserăm îngrămădiţi în trei camioane celulare (dube, cum le spuneam noi) şi cum, după ce acestea se umpluseră, o treime eram afară, gardienii au găsit cea mai bună soluţie: au început să lovească cu pumnii, cu toroipanele şi cu picioarele pe cei aflaţi deja în dube, precum şi pe cei care din cauza încetinelii sau a politeţei nu reuşiseră să se urce. Rezultatul nu s-a lăsat aşteptat, şi ni s-a dovedit imediat că noţiunile unui gardian de închisoare asupra compresiei corpurilor sînt cu mult mai reale decît cele ale unui matematician sau fizician care calculează numărul de persoane ce pot să încapă într-un asemenea vehicul. Este adevărat că trei-patru gardieni s-au opintit să închidă uşile dubelor şi că loviturile date din belşug în gambele şi tibiile celor din dubă îi ajutaseră într-o manieră eficace; fapt e că se reuşise: încăpuserăm toţi, şi într-o obscuritate totală stăteam în poziţiile cele mai incredibile — într-un picior, cu un braţ în aer, cu torsul răsucit — aşa cum valul ultimilor prigoniţi ne aruncase unul peste altul. Trebuia să rezistăm aşa, nemişcaţi, pînă cînd deschiderea uşilor avea să ne facă să ţîşnim din carcera noastră, asemenea unui torent dintr-o ecluză care a cedat.

Ne întrebam îngrijoraţi încotro eram duşi, căci se întîmplase ca dubele să-şi transporte încărcătura de deţinuţi direct la Gherla sau la Aiud, adică la peste 500 de kilometri de Bucureşti. Avînd însă în vedere că majoritatea dintre noi urmau să fie judecaţi de tribunalul militar din Bucureşti, era puţin probabil să fim duşi departe de oraş. Şi am răsuflat uşuraţi aflînd verdictul celor mai vechi: ne îndreptam spre Jilava. Ce instinct, ce simţ de orientare îi ghidau? Mă întreb. Fapt este că după ce a mers un timp pe asfalt, maşina noastră a început să se legene şi să se clatine ca o ambarcaţiune pe o mare dezlănţuită. Nu mai era nici o îndoială. Părăsiserăm şoseaua şi, pe un mic drum de ţară, cele trei maşini se tîrau cu trista lor încărcătură către prea celebrul fort.

Brusc, maşina în care mă aflam s-a oprit. Se aud voci, ordine. Cîteva manevre ne-au aruncat, ne-au înghesuit şi mai tare pe unii în alţii. O nouă oprire, apoi, brusc, cu zgomot şi cu o violenţă plină de ură, uşile s-au deschis.

Un „nimeni nu mişcă" a reuşit să oprească revărsarea preaplinului din camion şi mi-a permis să văd în acel trist amurg de iarnă un spectacol cel puţin insolit:

Cele trei mașini ale noastre se opriseră în evantai (cu ușile din spate larg deschise) la vreo douăzeci de metri de poarta fortului. În fața fiecăruia dintre cele trei camioane erau patru sau cinci gardieni înarmați cu pistoale enorme, demne de un film western și, în spatele lor, erau alți gardieni așezați față în față pe două rînduri, la circa trei-patru metri unul de altul, două șiruri continui care traversau arcada, drumul de patrulare și se opreau la intrarea fortăreței propriu-zise. Toți, în afară de doi sau trei, erau țigani buni de spînzurat, recrutați probabil în satul Jilava, cu caschete puse strîmb pe claia de păr, cu uniforme în dezordine, pe jumătate încheiate și cu cizmele pline de noroi. La început n-am observat, dar cînd deținuții au început să coboare din mașini am constatat că acești gardieni nu erau înarmați ca ceilalți, cu pistoale, ci cu cozi de cazma, vine de bou, bastoane de cauciuc.

În acest amurg de iarnă, sub bătaia vîntului, copacii desfrunziți de pe marginea micului drum se aplecau și norii de zăpadă alergau foarte jos. Cîmpia ostilă și tristă era pustie, nici țipenie de om, nici o voce, nici un semn de viață, în jurul acestui fort abandonat de Dumnezeu și de oameni. De pe înălțimea zidurilor de apărare care ne dominau cu cei cinsprezece metri de pămînt arid pe care smocurile de iarbă uscată păreau niște plăgi, soldații de gardă, cu căciulile lor rusești trase pînă la urechi, ne supravegheau din miradoare, cu mitralierele îndreptate spre noi.

Acum strigătele și ordinele încetaseră și ne apăsa liniștea. Numai vîntul care stîrnea din cînd în cînd vîrtejuri de praf aducea un pic de mișcare în acest peisaj încremenit. Mă aflam în camionul din dreapta, cramponat cu toate forțele de batantul ușii, ca să nu fiu aruncat la pămînt de presiunea celor din interiorul lui. În timp ce gardienii de la acest camion și de la cel din centru își așteptau rîndul, ceilalți s-au îndreptat spre stînga agitînd amenințător pistoalele. Mă uitam la ei și mă întrebam unde putuseră fi găsite asemenea deșeuri ale umanității: capete lombroziene, fețe asimetrice sau de-a dreptul pocite, picioare strîmbe, corpuri gheboșate — păreau o hoardă de asasini. Și ceea ce alarma îndeosebi era ferocitatea privirilor. Stăpîne absolute în acest fort oribil, departe de toți, fără nici un control (și chiar dacă ar fi existat, ar fi fost făcut tot de unul de-ai lor), de cîte nu erau în stare aceste brute?

După coborîrea din camion, deținuților li s-a ordonat să se alinieze la circa cinci metri unul de altul între două rînduri de gardieni și să se îndrepte spre fort. Cînd primul prizonier a ajuns în dreptul primului gardian al închisorii, acesta i-a administrat o puternică lovitură de bîtă în spate. Surprins, îngrozit, deținutul a început să alerge, dar a încasat altă lovitură de la al doilea gardian, apoi de la al treilea, al patrulea și așa mai departe, în total de la vreo șaizeci, pînă cînd a dispărut în adîncul fortului. Primul prizonier încasase cîteva lovituri și deja gardienii înarmați cu pistoale îl împingeau pe al doilea spre brutele dezlănțuite, apoi pe al treilea și așa mai departe, pe toți cei care se aflaseră în primul camion.

Din locul unde eram vedeam totul perfect:

Sus, în miradoare, soldații de la Securitate aveau mitralierele în poziție, gata să-i secere pe „dușmanii poporului"; jos, lîngă camioane, de o parte gardieni amenințînd cu imensele lor pistoale, de cealaltă gardieni înarmați cu bîte, care acționau cu forță pe măsură ce veneau „politicii".

În fața lor — deținuții: ființe pe jumătate moarte, epuizate de lunile de tensiune din celulele anchetei, de tortură și de foame. Livizi, vlăguiți, nerași de zece zile, abia ținîndu-se pe picioare păreau niște spectre, dar și niște momîi. Căci la Ministerul de Interne li se luaseră cureaua, bretelele, cravata, șireturile. Cum nu aveau dreptul să aibă nici ac și ață, își pierduseră aproape toți nasturii, iar hainele ce se frecaseră luni de zile pe paturile de fier erau în zdrențe.

Știam că toate aceste torturi fizice și psihice făceau parte din politica de umilire, de demoralizare și am încercat întotdeauna să ne facem că nu vedem, să ignorăm aceste mizerii. Dar acum ne era amenințată însăși viața și în orice caz riscam să fim schilodiți pentru tot restul zilelor. Căci gardienii loveau din răsputeri, cu toată forța lor de oameni beți. Și cel mai mult mă uimea ura cu care se dezlănțuiau. Cu fețe schimonosite, desfigurate de furie, ei loveau, loveau din ce în ce mai tare, din ce în ce mai repede, încercînd să nu rateze victima, de parcă ar fi fost vorba de o răfuială personală.

Cum se puteau feri toți acești nenorociți care abia se mai țineau pe picioare, strîngîndu-și cu o mînă pantalonii prea largi, avînd în cealaltă o mică boccea și care, pentru a evita cît de cît loviturile trebuiau să alerge cu pantofii

fără șireturi, riscînd să-i piardă la fiecare pas? Unii erau bătrîni, nu vedeau fără ochelari și nu înțelegeau ce se petrece, ce se întîmplă cu ei. Încercînd să-și țină pantalonii, să-și salveze bocceaua, să-și protejeze capul, pieptul, ei alergau cu pași mărunți, se împleticeau, pierdeau direcția, asemenea unei insecte mari căreia i s-a smuls un picior. Aceștia erau chilipirul, bucuria gardienilor, care se repezeau asupra lor și mai abitir. Dar uneori erau șansa celui sau celor care le urmau, căci torționarii, preocupați de aceste cazuri — fie că îi vedeau de departe, fie că îi enervau —, neglijau sau ratau alți deținuți, pentru a-i ciomăgi bine pe aceștia.

Trebuie spus că erau unii tineri ale căror reacții ar fi stîrnit invidia unei extreme de rugbi. Demarare lentă, sprint frenetic, oprire instantanee, croșeuri, contre, toată gama și, în pofida fricii, nu mă puteam abține să-i urmăresc cu privirea și să-i admir. Ce resurse aveau acești oameni, care cu numai cîteva minute mai înainte abia de se puteau mișca, din ce străfunduri ale energiei și voinței de supraviețuire își trăgeau ei forțele?

Și pe aceștia gardienii îi reperau rapid și se putea spune că-și făceau un titlu din a nu-i rata. Chiar lăsau să le scape unii pentru a-i putea primi mai bine pe aceștia și, conform tacticii lor, se aplecau sau se ridicau, pîndind cu bîta gata pregătită pentru a-i lovi mai bine, mai repede, mai tare.

Îmi amintesc de un tînăr mai curînd scund, zvelt, cu un fuleu foarte rapid și nervos. Prin fentele și mai ales prin opririle sale bruște, care îl dezechilibrau pe gardian, apoi prin relansările impetuoase, el a reușit să treacă prin această ploaie de bîte fără a primi nici o lovitură și să dispară în interiorul fortului.

Dar bolnavii, bătrînii, miopii, care abia puteau să alerge, care se împiedicau și cădeau, de unde aveau ei forța de a se ridica și de a ajunge la intrarea în fort? Și acolo ce ne aștepta? N-aveam timp să mă gîndesc; era clar că peste cîteva minute avea să-mi vină rîndul și efectiv nu știam cum o să mă descurc. Să încerc să impresionez și să străbat cu un aer demn aceste două șiruri de brute? După cîțiva metri aș fi fost estropiat, pe jumătate mort. Să alerg? Era îngrozitor cîte lovituri încasau cei care adoptau această tehnică; cel puțin două

treimi din cele ce le erau destinate. Și totuși, care era soluția?

Prima dubă se golise și acum venise rîndul ocupanților celei de a doua.

Agățat de batantul ușii continuam să privesc la gardienii dezlănțuiți și din ce în ce mai întărîtați, la soldații aplecați asupra mitralierelor, care se uitau cu indiferență la acest spectacol, cu care erau desigur obișnuiți, și la nefericiții pe care un suprem instinct de conservare încerca să-i salveze. Cel mai mult mă frapa faptul că toată această oroare se petrecea în cea mai mare liniște. Nici un strigăt, nici o injurie, nici din partea celor care loveau cu furie, nici din a celor care încasau loviturile și încercau să treacă.

Al doilea camion se golise și ultimii lui ocupanți, împinși de gardieni, intrau în culoarul îngust. Urmam noi. Am fost dați jos din dubă cu brutalitate și, brusc, pînă să înțeleg ce se întîmplă, țiganul mic și urît, cu niște cizme în care înota și cu un pistol aproape cît el de mare, care stătuse tot timpul aproape de ușa de care mă agățasem, mă împinse fără menajamente în teribilul coridor.

Ceea ce a urmat a rămas pentru mine un mister. Tot ce îmi amintesc este că am văzut, la un metru de mine, în stînga, un țigan uriaș care ținea cu amîndouă mîinile o coadă de lopată și mă privea drept în ochi. La trei-patru metri mai încolo, în dreapta, simțeam o altă prezență ostilă. Și apoi abisul. Știu că m-am năpustit de parcă aș fi fost urmărit de lupi, îmi amintesc de una sau două opriri și relansări bruște, cu o forță pe care nu mi-o bănuiam, parcă văd privirea uluită a unui gardian care lovise în gol și se dezechilibrase din cauza opririi mele bruște și de sub nasul căruia am fugit mîncînd pămîntul, și apoi sosirea mea în galop sub arcada fortului.

Nicicînd nu voi ști cum am străbătut cele două rînduri de torționari, nicicînd nu voi ști dacă am încasat sau nu lovituri. Cred că nu am fost atins, dar se prea poate ca tensiunea, starea de surescitare în care mă aflam să fi fost atît de mari încît să nu fi simțit loviturile.

Sub arcadă erau cîțiva gardieni și mai mulți deținuți care gîfîiau. Aici mergea repede: doi sau trei gardieni aflați la intersecția coridoarelor făceau din cînd în cînd semn cîte unui deținut să pornească. Curînd a venit rîndul meu și după ce am dat colțul coridorului m-am tre-

zit în fața unui milițian. Era un țigan înalt. Foarte calm mi-a spus: dezbracă-te! Am început să-mi scot hainele și, pe măsură ce i le-am dat, el le-a examinat pe toate părțile fără să spună o vorbă și apoi, dispreţuitor, mi le-a aruncat la picioare. O percheziție ca atîtea altele, și, în sfîrșit, un gardian care își făcea corect meseria. Eu eram gol pușcă iar el, după ce mi-a aruncat la picioare hainele și pantofii, mi-a arătat spre fundul coridorului și mi-a spus foarte calm: ia-ți hainele în brațe și du-te la numărul 19.

M-am aplecat și în timp ce îmi adunam boarfele, o ploaie de lovituri de bastoane de cauciuc s-a abătut pe spatele meu. Am sărit și m-am năpustit pe coridor urmat de gardianul dezlănțuit care mă lovea din răsputeri. După cîteva fulerări am luat un mic avans, dar auzeam foarte aproape de mine tropăitul cizmelor lui pe cimentul coridorului, iar coridorul prelua și amplifica acest zgomot. Numerele se succedau în fața ochilor mei: 13, 14, 15, 16... și, cu rapiditatea cu care gîndești în asemenea circumstanțe, mă întrebam ce se va întîmpla cînd voi ajunge la numărul 19 și va trebui să-l aștept pe gardian să-mi deschidă ușa. Va fi desigur furios că-l întrecusem și își va lua revanșa cînd voi fi țintuit în fața ușii.

17, 18, 19: o ușă enormă și grea, de lemn placat cu fier. Mă arunc asupra ei la întîmplare: cedează, este deschisă. Și un om complet gol, ținîndu-și hainele în brațe, se repede ca un bolid în încăpere sub privirile mirate — atît cît mai era posibil — a 45 de perechi de ochi.

Mă întorc, gardianul stă la ușă. Este pe cale să bage o cheie foarte mare într-o broască și mai mare. Calm, indiferent, ca un lucrător conștiincios, spune: faceți-i un loc pe prici. Ușa se trîntește, cheia se răsucește zgomotos în broască și coridorul răsună de pașii gardianului, care pleacă liniștit în căutarea altui client, pentru a-și face meseria.

Capitolul II

O zi într-o încăpere de sub pămînt

Cînd, complet gol, cu hainele în brațe, urmărit de gardianul care voia să mă ciomăgească, am intrat glonț în „camera" 19 și cînd reprezentantul autorității, după ce a spus: „făceți-i un loc pe prici" a plecat răsucind cheia de două ori, am încercat un imens sentiment de siguranță regăsită. Aceste lacăte, aceste zăvoare, aceste chei care pînă atunci mă îngrozeau, iată că acum mă puneau la adăpost de violența oarbă a brutelor de care nu mă puteam apăra și a fost una din rarele dăți (dar nu singura) cînd am fost fericit că mă aflu de această parte a ușii.

Evident, primul lucru pe care l-am făcut a fost să încep să mă îmbrac. Dar din toate părțile au început să curgă întrebările. Hainele puse grămadă în fața mea, indispensabilii trași pe jumătate, nu mai știam unde îmi era capul. O voce spuse: lăsați-l să se îmbrace, după aia o să vorbim cu el. S-a făcut liniște și sub privirile a vreo patruzeci de perechi de ochi m-am îmbrăcat, aruncînd ocheade rapide în jur.

Mă aflam într-un soi de pivniță lungă de vreo 15 metri, al cărei tavan boltit era la 3—4 metri deasupra capului meu. Cimentul care inițial acoperise pămîntul fusese în parte ros de timp, în parte tocat de pașii deținuților și era mai degrabă pămînt, un pămînt umed care își reluase drepturile în acest mormînt. În primele clipe am simțit că mă sufocă mirosul de mucegai amestecat cu cel de urină care infesta încăperea. Și cum putea să fie altfel? Nu ne aflam oare la 15 metri sub pămînt și fereastra situată la aproape doi metri înălțime și care dădea spre drumul de patrulare, nu era ea pe toată lățimea de doi metri bine zăvorîtă de gardieni? Și una dintre cele două tinete (care se puteau goli numai o dată pe zi) nu era aproape plină? Cum va fi cînd amîndouă vor fi

pline? La drept vorbind, n-am prea putut să-mi imaginez, căci după cîteva minute nasul meu, ca și cel al camarazilor mei, se obișnuise cu aceste două mirosuri care pluteau în toate celulele Jilavei.

În timp ce isprăveam cu îmbrăcatul, aceeași voce calmă și așezată rupse tăcerea pentru a-mi spune că nu trebuia să mă las impresionat, că ceea ce s-a întîmplat a fost soarta mai tuturor celor sosiți în acest fort și că ar fi putut să fie și mai rău.

Am înțeles foarte bine că mi se spuneau toate acestea pentru a mă liniști, pentru a mă relaxa după teribila tensiune în care fusesem și, cu toate că nu aveam nevoie de încurajări, căci de îndată ce ușa se închisese îmi recăpătasem calmul, am fost mișcat și recunoscător de primirea pe care acest necunoscut încerca să o facă necunoscutului care eram eu însumi.

În fine, eram gata. Puteam să stau drept, să privesc în jurul meu, să răspund.

Atunci am văzut mai bine rîndurile de priciuri de-a lungul încăperii între care era un culoar de lățimea ușii. Pe stînga erau două niveluri, pe dreapta unul singur. În afară de cîteva saltele de paie, care reveneau de drept celor mai vechi din celulă, am înțeles imediat că nu era nimic pe care să te culci în afară de niște scînduri fixate pe capre, și nimic cu care să te învelești, în afară de o zdreanță ce fusese cîndva pătură pentru cai — fiecare deținut avînd cîte una.

Așezați pe marginea priciurilor, prizonierii — cei de sus cu picioarele atîrnînd, cei de jos stînd turcește, căci nu era bine să stai cu picioarele pe pardoseala umedă și rece — mă priveau.

Unii au coborît, au venit la mine, și după ce am făcut cunoștință, au început să-mi pună întrebări. Alții își întindeau gîtul, își înclinau capul pentru a auzi mai bine.

Pe toți îi interesau mai mult noutățile politice. Ce se întîmpla afară? Știa Occidentul la ce regim de teroare erau supuși locuitorii de pe o jumătate de continent? Cum reacționa? Li se va cere rușilor să se retragă din teritoriile pe care le ocupaseră?

Căci nimeni nu-și putea imagina că acest război îngrozitor fusese purtat numai pentru a înlocui dictatura Berlinului cu cea a Moscovei. Și apoi emisiunile posturilor de radio americane nu-i încurajau continuu pe români

să reziste? Nu le spuneau ele să se organizeze, să lupte, să nu cedeze? Că în curînd vor fi liberi? Ei bine, cînd va fi ziua cea mare? Căci la urma urmelor închisorile gemeau de oameni de toate categoriile care se organizaseră pentru a lupta: țăranii la sate, studenții în facultăți, militarii în armată, grupurile de muncitori și de intelectuali în orașe. Multe din aceste „organizații" erau puerile, dar unele erau serioase, ca cele ale militarilor care creaseră baze în munți sau, în general, cele ale țăranilor. Aceștia din urmă reprezentau o adevărată forță, căci după luptele între români, ruși și germani, atîtea arme fuseseră abandonate sau pierdute, încît mai fiecare țăran avea o pușcă sau un pistol automat, adesea o pușcă mitralieră, ba chiar o mitralieră sau uneori un obuzier Brandt. Și toate cu muniții din belșug.

Acești oameni, care toți aveau experiența anilor de front, în stepele Rusiei sau în Carpații Cehoslovaciei și ale căror calități de combatanți fuseseră apreciate de adversari ca și de aliați, nu așteptau decît un semnal pentru a sări în spatele rușilor. Dar acest semnal trebuia dat, după care „eliberatorii" n-ar fi avut decît să înainteze lent: milioanele de țărani-soldați ar fi aprins întreaga Europă Centrală și Balcanii, hărțuindu-i pe sovietici, care nu și-ar mai fi văzut capul de atîtea atacuri.

Cîți țărani n-am întîlnit în închisorile prin care am trecut, arestați pentru delictul de „organizație subversivă"? Îmi amintesc în special de unul pe care l-am cunoscut chiar la Jilava și care făcea parte dintr-un mare lot de țărani arestați în Munții Buzăului. Erau atît de convinși că americanii se vor ține de cuvînt și ne vor ajuta să ne eliberăm (dumnezeule, de ce prestigiu se bucura pe atunci America, unica posesoare a bombei atomice!), încît au organizat o rețea în mai multe comune din văile din zonă. Prin focuri aprinse pe crestele munților ei urmau să avertizeze că ziua Z sosise și că se trecea la acțiune. Din nefericire, un foc aprins din greșeală pe una din creste a fost interpretat de unii că „acum e momentul". Nu au fost prea mulți aceia care crezuseră că au văzut semnalul și care porniseră imediat pe potecile de munte pentru a ajunge la locul de adunare, unde... nu era nimeni. Dar Securitatea veghea și nu i-a fost greu să afle despre ce era vorba. Mai multe batalioane speciale au încercuit zona și, după un timp, cei cîțiva „partizani"

au fost capturați. Apoi, grație bunelor metode folosite de Securitate în timpul anchetelor, zeci și zeci de țărani din Munții Buzăului, toți membrii acestei rețele, au avut aceeași soartă.

Și cîte istorii de felul acesta n-am auzit în timpul anilor mei de închisoare!

Aceasta fiind atmosfera, este ușor de înțeles aviditatea cu care așteptau noutățile acești oameni, care înainte nu făcuseră deloc politică, dar care nutreau o încredere neclintită în promisiunea Americii că luptă pentru libertatea noastră.

Eu personal mă aflam în detenție de patru luni, dar în timpul petrecut în subsolul Ministerului de Interne intrasem totuși în contact cu persoane recent arestate. Aveam, așadar, unele noutăți, căci celula 19 „înghețase", cum se spunea acolo, de circa patru luni. Deci în această încăpere de patru luni nu intrase nici un om din afară și ca atare nu mai existase nici un contact cu exteriorul. Acesta era încă de pe atunci regimul de la Jilava.

Nici corespondență, nici pachete, nici cărți, ziare, nici vorbitor, nici legături cu familia, cu avocatul și nici măcar cu încăperile vecine. De fapt, din momentul arestării omul dispărea ca sub o trapă. Dar despre aceasta în alt capitol, cel consacrat anchetei și procesului. Deocamdată eram la Jilava și aduceam noutăți noilor mei camarazi, noutăți pe care eu însumi le culesesem în ultimele luni. Erau nesemnificative și fiecare reacționa conform caracterului și temperamentului său, unii erau cuprinși de o tristețe sumbră, alții încercau cu orice preț să găsească motive de optimism în aceste noutăți pe care le așteptau de atîtea luni, la care sperau, dar care nu le aduceau nimic.

Ele au înviorat totuși atmosfera din această încăpere, în care de luni de zile, izolați de toți și de toate, mulți din acești oameni se stingeau lent în chinurile foamei, cu speranța într-un miracol. La ora mesei (a modestului tain), sumbrele coridoare slab luminate răsună de zgomotul pașilor și al cazanelor și încăperea este cuprinsă de agitația ce precede întotdeauna această clipă așteptată ziua întreagă.

Oamenii își iau gamelele, unii se duc să bea apă din ciubărul de lîngă ușă (vizavi de tinetele aflate sub fereastră), ca să-și umple stomacul. În fine, se aliniază unul după altul. Se deschide ușa: se vede numai o parte

a cazanului pe jumătate plin cu ceva apos. „Bucătarul", un deținut de drept comun, stă aplecat, ține capul în jos, ca să nu-i privească pe „politici" și să nu le poată face nici cel mai mic semn (de exemplu o clipire din ochi ce ar putea însemna: vin americanii...). Oricum, nu i se vede decît boneta, fiind mascat de colțul ușii.

Gardianul, în picioare, privește cu un aer sever și ascultă cum șeful camerei numără pe măsură ce gamelele ajungeau în fața „bucătarului": 42, 43, 44... ușa se trîntește. „Avem unul nou", strigă șeful camerei. Gardianul catadicsește să răspundă: „azi nu e în porție, o să mănînce mîine".

E ceva îngrozitor pentru un om care flămînzise luni de-a rîndul și care trecuse prin proba intrării în fort. Dar nu era nimic de făcut și mă resemnasem să aștept pînă a doua zi, cînd văd că mi se întinde o gamelă plină cu supă. La sugestia generalului Mardare, (cel care le spusese să mă lase să mă îmbrac în liniște, cel care în acest timp îmi spusese vorbe de încurajare), camarazii de cameră dăduseră fiecare cîte o lingură de supă din porția lor pentru noul venit.

Evident că celui care n-a cunoscut închisoarea din acea epocă ceea ce am spus poate să-i pară pueril. Dar celor care au cunoscut teribila foame de atunci, lupta desperată a deținuților politici pentru supraviețuire, ca să nu moară de inaniție, acest gest față de un om pe care îl cunoști de numai două-trei ore le apare profund emoționant și denotă solidaritatea care exista între deținuții politici.

În timp ce mîncam, așezați pe priciuri, ușa s-a deschis și în cameră a fost aruncată o zdreanță, cu explicația: „pentru ăla nou".

Era o jalnică rămășiță de pătură, de fapt o mică parte din ea. Ce-i drept, deținuții foloseau bucăți din pături pentru a-și cîrpi hainele sau — întrucît nu se dădea hîrtie — în loc de hîrtie igienică. Nu încăpea îndoială că aceasta fusese mult folosită în aceste scopuri, fiind plină de găuri aproape cît pumnul. Era atît de murdară, atît de slinoasă, încît aproape că stătea vertical. La toată această murdărie se adăugau petele mari de culoare închisă, suspecte. Pete de sînge. Poate că această bucată de pătură venea de la infirmerie și noii mei camarazi

fură de părere că ultimul ei proprietar își scuipase pe ea plămînii înainte de a-și da sufletul.

Iată deci cu ce aveam să mă apăr împotriva frigului acestui sfîrșit de iarnă, împotriva umezelii din această hrubă în săptămînile și lunile pe care le voi petrece în această celulă.

„Dacă unul din noi pleacă de la Jilava și are o pătură mai bună ți-o va da și va preda în inventar la plecare pe asta", mi-au spus camarazii spre a mă consola. Încurajat (de altminteri așa a și fost peste cîteva săptămîni), mi-am întins pătura pe scîndurile ce trebuiau să-mi servească drept pat, m-am așezat și am căzut pe gînduri. Afară era noapte, fereastra scîrțiia sub rafalele vîntului care pătrundea și în încăpere prin crăpăturile ei. Un tînăr, care reușise să se agațe de pervazul ferestrei și să privească afară (lucru strict interzis) ne-a spus că ninge. Noroc că eram mulți și căldura noastră animală ținea de bine de rău loc de sobă.

Încăperea era luminată doar de un bec de 75 W. În încăperea atît de mare aflată la mai mulți metri sub pămînt el nu reușea să dea decît o slabă pată de lumină ce se pierdea în obscuritate.

După simpatii și afinități, pe priciuri se formaseră mici grupuri și auzeam cum în semiobscuritate oamenii stăteau de vorbă în șoaptă.

Eram trist și îngrijorat, dar (spre uimirea mea) nu demoralizat. În pofida tuturor îndoielilor, speram că va veni cîndva ziua cînd mari evenimente vor elibera țara noastră și porțile închisorilor se vor deschide și pentru noi...

O umbră s-a apropiat și m-a întrebat dacă nu voiam să vin la ei. I-am mulțumit interlocutorului și l-am urmat într-un mic grup. Erau acolo generalul Mardare, un fost ministru din Partidul Național-Țărănesc, al cărui nume l-am uitat, un brutar, un profesor de liceu și un student. Din acel moment, în lunile cît am stat la Jilava mai ales cu ei am petrecut zilele și orele triste ale serii, găsind în calmul, în demnitatea, în cuvîntul lor, căldura și curajul ce mi-au permis să suport viața de la Jilava cu toate ororile ei și să țin piept cu seninătate adversităților.

În cei nouă ani de închisoare am cunoscut sute și mii de oameni din toate clasele sociale, din toate partidele politice, de toate profesiile și din toate colțurile României, dar mai ales de toate valorile morale, de la cei mîrșavi pînă la cei admirabili. Dintre toți, cel căruia i-am păstrat

cea mai mare admirație și cel mai profund respect este generalul Mardare. De aceea, deși cartea aceasta nu are alt scop decît acela de a reda faptele și evenimentele trăite de mine în închisoare, voi face o excepție, căci ținuta și curajul său au fost un exemplu pentru cei aflați în preajma lui în acele dureroase circumstanțe.

De o mare inteligență și de o vastă cultură, nu era domeniu în care el să nu ne surprindă prin nivelul de cunoștințe.

Făcuse primul război la vînătorii de munte și fusese rănit. În timpul celui de-al doilea război mondial fusese locțiitorul șefului Statului Major al armatei române și apoi vicepreședinte al Crucii Roșii. Purtînd pe cap o căciuliță franțuzească pe care o avea de pe vremea marelui război, întotdeauna calm, ponderat și stăpîn pe sine, fără a admite concesii și nici compromisuri, el găsea mereu măsura justă în conflictele și incidentele care aveau loc inevitabil între deținuți sau între aceștia și gardieni. Dur ca o lamă de oțel, m-a impresionat prin sensibilitatea, maniera și dragostea cu care vorbea despre soția și copiii săi.

Cînd din diferite motive nervii oamenilor cedau și tensiunea devenea insuportabilă, el știa întotdeauna să găsească vorbele potrivite, formulele de aplanare a conflictelor și de destindere a atmosferei. Pentru ca ziua să treacă mai repede și pentru a ne ajuta să uităm de foamea care ne tortura, el organiza conferințe în care antrena pe toți, țărani, muncitori, intelectuali, dînd el însuși exemplu, și cu mult talent. De asemenea, în serile lungi cînd așteptam să sune stingerea și în sfîrșit să putem sta culcați, știa ca nimeni altul să ne facă să uităm de toate prin calitățile sale de cozeur. Fără a fi un optimist, nu ceda nici un moment descurajării și astfel echilibrul lui era salvator pentru cei cu moralul în derivă. A avea în preajmă o asemenea personalitate era un fapt providențial, mai ales pentru debutanții în această probă dură care este închisoarea. A murit (ca atîția alții) în închisoarea de la Aiud, de o pneumonie netratată, cu cîteva săptămîni înainte de expirarea condamnării.

Așadar, cu el și micul lui grup am petrecut prima seară la Jilava, și apoi atîtea altele, luni de-a rîndul.

În fine, a sunat „toaca" (o bucată de metal lovită de un ciocan). Imediat, fiecare s-a dus la locul lui, și la rîndul meu m-am întins pe pătura de pe scîndurile pline de crăpături prin care pătrundea frigul. Nici vorbă să te dezbraci.

Cel mult să-ți scoți pantofii. Mi se lăsase rucsacul, în care aveam o cămașă, o pereche de indispensabili, o pereche de ciorapi, un prosop și una sau două batiste — l-am folosit drept pernă. Noroc că aveam un palton îmblănit care îmi venea pînă la genunchi, asemănător cu cele purtate de ofițerii de cavalerie. El mi-a servit drept învelitoare, protejîndu-mi umerii și șalele. Doamne, ce frig îmi era! Nu mai puteam. Și atunci, vecinul meu de prici, brutarul din Galați, m-a învățat cum să fac să mă încălzesc. S-a lipit complet de mine, din umeri pînă în tălpi. Am făcut la fel cu celălalt vecin de prici și așa, într-o masă compactă, de-a lungul întregului prici, am petrecut la Jilava nopțile de la sfîrșitul iernii 1948-1949. Semnalez această formulă, căci este dintre cele mai eficace și a salvat pe mulți dintre noi de la pneumonie și de la alte maladii grave.

Prima mea noapte la Jilava, la 15 metri sub pămînt. În liniștea mormîntală și la lumina palidă a becului, sub bolțile sumbre, trupuri vlăguite înghesuite unele în altele caută în lupta împotriva morții un dram de repaos, un dram de căldură și de uitare, de uitare a tot și mai ales a foamei. Afară sufla un vînt de zgîlțîia ferestrele, iar santinelele, pentru a-și da curaj sau pentru a ne impresiona, imitau urletul lupului. Era sinistru și, ca și la sosire, aveam sentimentul că sînt la capătul lumii, într-un loc în care ți se poate întîmpla orice, în care nimeni nu te va apăra. Am adormit cu gîndul că nu voi mai ieși.

Aceeași „toacă" ne-a smuls din abisul comatos în care eram cufundați. Începea o nouă zi. O zi la Jilava. Afară era la fel de întunecat ca atunci cînd ne culcaserăm și becul arunca aceeași pată de lumină în obscuritatea imensă a încăperii. Vîntul parcă încetase și urletele și lătrăturile santinelelor nu se mai auzeau. O liniște apăsătoare domnea în aceste catacombe, în care cîteva mii de bărbați (și destule femei), trezindu-se din somn, descopereau grozăvia destinului lor. Deșteptarea era, mai ales pentru cei noi, nedeprinși cu închisoarea, unul dintre momentele cele mai grele ale zilei. Nemișcați, plini încă de amintirile lăsate de gîndurile și visele din timpul nopții, abordau cu teamă această nouă zi, îngrijorați și înfricoșați în privința viitorului.

În afară de privarea de libertate, ceea ce face ca închisoarea să fie foarte greu de suportat este monotonia. Ace-

leași gesturi, aceleași mișcări, aceleași ritualuri care se repetă de-a lungul zilelor, săptămînilor, lunilor, anilor... Și cînd ești în camere comune, promiscuitatea a zeci de ființe, fiecare cu deprinderile, maniile, pretențiile, caracterul și mai ales nervii lui, face coabitarea și mai dificilă. La toate acestea comuniștii au adăugat noi elemente de natură să provoace suferințe fizice și morale și mai mari. Unele erau aplicate prin ordin „de sus" în toate închisorile, pentru toți prizonierii politici. Altele, „locale", depindeau de gradul de inventivitate al diverșilor comandanți de închisoare.

Dintre dispozițiile generale, una era pentru deținuți cel mai greu de îndurat, aceea de a nu putea să transmită sau să primească vești de la familie. Fiecare se întreba ce se întîmplase cu ai săi după ce el fusese arestat. Fuseseră scoși din casă, fuseseră concediați, copiii dați afară din școală? Și în acest caz, ce se va întîmpla cu ei? Cum vor supraviețui? Poate și ei au fost arestați, bătuți, torturați? Aceste gînduri îi înnebuneau pe oameni.

În afară de absența veștilor de la familie, ne tortura și absența veștilor de afară. Ce poate fi mai îngrozitor decît să fii închis, să stai în condiții mult mai proaste decît animalele și să nu știi decît ce se întîmplă în celulă, cînd singura speranță este să fii eliberat grație evenimentelor?

Dar toate acestea erau cu mult depășite de cea mai mare, de cea mai îngrozitoare tortură la care erau supuși deținuții politici români: foamea.

Această foame a secerat în anii următori zeci de mii de deținuți politici români. Această tortură pe care am îndurat-o toți, acest spectru care bîntuie toate închisorile și lagărele de muncă a fost de asemenea proporții, încît, cu riscul de a mă repeta, voi reveni adesea, căci această foame a fost organizată de Ministerul de Interne comunist din România. Ea a fost ridicată la rangul de dogmă, în scopul de a-l umili pe prizonier, de a-i anihila orice forță fizică, orice rezistență morală, transformînd lent, de-a lungul săptămînilor și lunilor, în cazul cînd nu murea, corpul lui, și adesea sufletul lui, într-un morman de suferințe. Împotriva tuturor acestora trebuia să luptăm, și șansa de a scăpa putea să vină numai de la Dumnezeu și de la un moral echilibrat.

Copleşit de aceste gînduri şi suferinţe îşi începea ziua deţinutul la Jilava, ca atîtea alte zeci, sute de mii de alţi deţinuţi politici din România (dar măcar aceia nu erau în subterane).

Alungîndu-şi tristeţea, el va face prima coadă, la tinetă. Era mai bine să te grăbeşti, căci dacă se umplea, trebuia să te abţii pînă la ora plimbării, care pentru celula 19 era la începutul după-amiezei. Posac, abătut, îşi aşteaptă rîndul, şi după ce a stat la coadă ca să se spele deasupra celeilalte tinete (fiecare toarnă apă din gamelă celui din faţa lui), se grăbeşte să se întoarcă în pat şi să se acopere cu paltonul, să-şi învelească picioarele cu haina, căci echipa de serviciu se grăbeşte: în celulă trebuie să se facă curat înainte de „deschidere". Este deci pentru noi cel mai bun pretext ca să ne mai odihnim puţin, în timp ce prin fereastra larg deschisă năvăleşte un aer glacial. Unul mătură gunoiul adunat sub priciuri şi celălalt spală cimentul deja umed al culoarului ce desparte camera în două.

Celula noastră, ca de altfel toată închisoarea, este cufundată în penumbră şi linişte. Culcaţi pe spate şi înveliţi pînă peste cap cu paltoanele — ca să reziste mai bine la frigul glacial — deţinuţii nu scot o vorbă; unii încearcă să mai prindă cîteva minute de somn şi de uitare, alţii îşi imaginau intens clipele pe care ştiau că le trăiesc ai lor, dar cei mai mulţi se rugau. Era momentul rugăciunii, al rugăciunii fiecărui deţinut, acela în care, rămas doar cu suferinţa sa şi în solitudinea sa, în neant şi obscuritate, el încerca să intre în contact cu Divinitatea, să-i împărtăşească nenorocirea, durerea sa şi să primească liniştea, forţa şi speranţa. Era momentul cînd fără să-şi dea seama, aceşti oameni epuizaţi, flămînzi, torturaţi, dar care aveau (poate tocmai din cauză că erau astfel) un înalt grad de spiritualitate, sorbeau forţa care le permitea să meargă înainte şi, contrar previziunilor oricărui medic, să supravieţuiască.

După terminarea curăţeniei, oamenii ies de sub paltoane şi se aşază pe paturile lor mizerabile. Şi am constatat că la mulţi dintre cei care se rugaseră tristeţea şi descurajarea din primele clipe ale dimineţii au făcut loc liniştii, calmului şi chiar speranţei.

Nu ne dădeam jos de pe priciuri înainte de „deschidere", ca să nu lăsăm urme pe jos, pe porţiunea proaspăt spălată. Se conversa şi mulţi povesteau ce au visat sau

încercau să găsească în vise, cu ajutorul așa-zișilor inițiați care pretindeau că știu să le interpreteze, semne favorabile, motive de speranță.

Aduse de departe, de la un tunel la altul, rumori vagi scot Jilava din amorțeală. Se aud zgomote, de pași, de chei. Este „deschiderea". Toată lumea se aliniază, cei de sus pe marginea priciurilor, cei de jos de-a lungul culoarului. Cheile scrîșnesc în lacăte, în broaște, se trag zăvoarele și se deschide ușa. Cu un aer important, șeful gardienilor secondat de trei colegi de-ai lui ne numără și pleacă fără să spună o vorbă. Ușa se închide.

Acesta era momentul ales pentru rugăciunea făcută în comun. Se făcea dimineața, după deschidere, înainte de mizerul tain ce ni se dădea la micul dejun, și seara, înainte de cină. Era interzis, dar noi nu țineam seama. Îmi amintesc că în fiecare zi, cu rîndul, un fost comandant de geniu și un legionar spuneau rugăciunile: Tatăl Nostru, Crezul și cîteva cuvinte pentru toți cei care sufereau în închisori și pe cuprinsul țării.

Primul, ofițerul, trăia într-o izolare totală, nu vorbea aproape deloc și părea obsedat de o idee fixă. În timpul anchetei fusese bătut îngrozitor în cap și cred că nu și-a revenit niciodată. În plus, suporta foarte greu absența hranei și asta îi agrava tulburările mintale.

Îmi amintesc că într-o seară, cînd în cameră era aproape întuneric și abia terminase de spus Crezul iar oamenii, șezînd sau în picioare, tăcuți, încercau să se bucure de picul de lumină ce mai venea pe fereastră, a venit la mine și mi-a spus în șoaptă că a avut o revelație și a descoperit esența, sensul și misterul Creației și al vieții. Mi-am ascuns îndoiala și l-am rugat să mă facă părtaș, dar a refuzat, spunînd că nu avea dreptul și, ca halucinat, s-a întors în colțul său, în solitudinea sa.

Celălalt era legionar. Înalt, blond, uscățiv, fusese parașutat în România de către americani, împreună cu alți camarazi.

Evident, faptul de a vedea că americanii parașutau spioni anticomuniști ne umplea de speranțe, căci nu putea avea altă semnificație în ochii noștri decît de preludiu al unor acțiuni mai importante sau chiar al acțiunii decisive. Dar ceea ce ne deruta era superficialitatea, sau lipsa de informație (care din ele — sau amîndouă?) a celor care au prezidat această acțiune. Cum de au putut crede că este posibil să parașutezi oameni într-o țară comunistă,

unde nimic nu se clintește fără ca autoritățile să știe și cum și-au putut închipui că acestea nu-i va prinde imediat pe acești nenorociți? În plus, într-un regim comunist feroce, în care cine îndrăznește să exprime cea mai mică nemulțumire riscă ani de închisoare, ce ar fi putut face acești parașutiști? Dîndu-li-se o așa-zisă misiune, practic au fost condamnați la moarte, fără a fi avut cea mai mică șansă de a face ceva. Atunci, repet, de ce? Superficialitate, incompetență, sau pur și simplu nevoia de a dovedi o activitate, de a justifica existența serviciilor care organizaseră asta?

Faptul era cu atît mai grav cu cît sute de oameni au fost arestați, torturați și condamnați la pedepse grele, între 5 și 20 de ani, pentru vina de a-i fi „ajutat" pe parașutiști. Nu numai cei care i-au adăpostit — aceștia au primit pedepsele cele mai grele —, ci și cei care au avut vreun contact cu ei, fără ca măcar să știe despre ce e vorba, cei care, întrebați fiind, le-a arătat o stradă, țărani care le-au dat apă, ciobani care le-au dat un pahar de lapte, toți acești oameni înfundau închisorile și cîți din ei vor mai ieși vii?

Mă întreb dacă cei care au avut această inițiativă au dat vreodată socoteală de crima, de crimele pe care le-au comis, fără să servească la nimic.

Cît despre acest legionar, el era foarte taciturn, nu i se auzea vocea decît cînd spunea rugăciunea. Își petrecea timpul singur în colțul lui, aproape de fereastră, sau vorbind în șoaptă cu vecinul lui, Groza, un fost comandant legionar care, cu lanțuri la mîini și la picioare, aștepta să fie transferat la închisoarea în care urma să stea tot restul vieții.

Am avut rare ocazii să stau de vorbă cu parașutistul, dar știam că fusese anchetat și că acum aștepta procesul, deși nu era exclusă o nouă confruntare cu persoane bănuite de a-l fi ajutat. Nu-și făcea iluzii în privința a ceea ce-l aștepta... A fost executat împreună cu toți cei parașutați o dată cu el.

După deschidere și după rugăciune nu ne mai rămînea decît să așteptăm micul dejun (dacă poate fi numit așa). Dar înainte de asta se făcea controlul gratiilor. Ușile se trînteau și, din ce în ce mai aproape, auzeai loviturile de ciocan. În fine, cu mare zgomot (acesta era „stilul Jilava"), se deschidea ușa și doi sau trei gardieni precedați de un subofițer, toți țigani, intrau arborînd un aer

foarte important. Călcînd apăsat şi legănîndu-se cu un aer superior, se îndreptau spre fereastra ce fusese deschisă înainte de intrarea lor. Unul dintre ei avea în mîini un ciocan enorm: coada lui era de cel puţin un metru, iar partea metalică de 20 cm lungime şi 10 cm lăţime. Cel cu ciocanul se urca pe pervaz şi lovea puternic gratiile, ca să vadă dacă nu cumva fuseseră pilite în cursul nopţii; apoi, la fel de importanţi şi de dispreţuitori faţă de fauna ce mişuna în aceste hrube, plecau pentru a-şi continua în alte celule nobila misie.

În fine, venea „micul dejun." La acea dată ni se dădea terci. Mai tîrziu el a fost înlocuit cu o zeamă cu miros de zahăr ars, numită ceai. Dar acum era „terciul", foarte apreciat de deţinuţi. Făcut din mălai, terciul era un fel de mămăligă uşor îndulcită şi aproape lichidă. Primeam atît cît intra într-un mic polonic, cît să înghiţi de cîteva ori, şi noi am fi mîncat cel puţin două gamele pline.

Amărît, îţi spălai gamela în apa murdară deja de la spălarea celor precedente şi, mai flămînd decît înainte, căci cele cîteva grame de mălai îţi excitaseră sucurile gastrice, încercai să omori timpul. Grupurile se formau după simpatii şi dimineaţa se tîra încet, interminabil, către momentul pe care îl aşteptam cu toată fiinţa noastră: dejunul. Din cînd în cînd, toată lumea tăcea şi asculta. O procesiune străbătea domol coridorul, trecea prin dreptul uşii noastre. Celulele se goleau pe rînd pentru plimbare. Aceasta începea la orele 9, dar cum izolarea dintre locatarii diverselor camere sau celule trebuia să fie totală, deţinuţii dintr-o celulă nu puteau fi scoşi decît după ce se închidea uşa în urma ultimului deţinut din celula precedentă. Ca atare, operaţia era foarte anevoioasă, şi nouă ne venea rîndul abia la începutul după-amiezei.

Cînd deţinuţii ieşeau din subterane şi ajungeau la drumul de patrulare, gardienii ordonau celor de „drept comun", care lucrau acolo, să se întoarcă cu faţa la perete, ca să nu vadă sau să fie văzuţi de „duşmanii poporului". Imaginaţi-vă ce mesaje ne-ar fi putut transmite. Un semn cu ochiul putea însemna „americanii au dat un ultimatum", un semn cu mîna — „ruşii se cară"... Era absolut grotesc.

Aici vreau să deschid o mică paranteză pentru a spune că, în general, în închisori, cei de drept comun se purtau frumos cu prizonierii politici. Ei beneficiau de

toate drepturile: vorbitor, corespondență, pachete, hrană suficientă. Noi le spuneam „pinguini", căci la jocurile de noroc pierdeau tot, chiar paltonul, și atunci cum stăteau strînși unul în altul, dîrdîind, cu capul între umeri și mîinile înfundate în buzunare, semănau cu aceste păsări.

Prizonierii de drept comun, care erau niște profesioniști ai locului, erau îngroziți de regimul la care eram supuși noi și cînd puteau ne dădeau un ajutor cît de mic — o veste, o vorbă de încurajare, o bucățică de pîine — vital pentru muribunzii care eram noi, și o făceau riscînd foarte mult.

Această atitudine a celor de „drept comun" față de „politici" s-a manifestat numai în închisorile în care ei erau doar în contact indirect cu aceștia din urmă (la Jilava, Aiud, Gherla). Dimpotrivă, la Canalul Dunăre—Marea Neagră cel mai mare dușman al deținutului politic era „pinguinul". De ce? Explicația este ușor de dat.

În închisoare soarta deținutului politic era atît de înspăimîntătoare, regimul la care era supus atît de revoltător, mizeria atît de mare, încît un alt deținut nu putea decît să se simtă solidar cu el.

La „Canal", însă, regimul deținutului politic era oricum mai bun (chiar dacă mai puțin bun decît al celui de drept comun). El avea dreptul să primească pachete și chiar îmbrăcăminte. Aveai, deci, ce să jefuiești, și deținuții de drept comun nu ezitau să o facă — așa cum o făceau de altfel între ei. În plus, în această lume, care nu mai era închisă, deținutul politic, care venea cu principii de etică, era un intrus în universul celor de drept comun; el nu accepta să se supună regulilor, tarelor, codului lor, și încerca să-și păstreze demnitatea și probitatea. Toate acestea nu puteau face din el decît un dușman, pe care deținuții de drept comun îl urau.

Dar să revenim la Jilava. Cînd ordinele încetau, ceea ce însemna că deținuții care lucrau și plantoanele erau cu fața la perete, știam că ocupanții unei camere intrau pe drumul de patrulare. Atunci unul dintre noi se așeza în fața vizetei, ca gardianul, dacă s-ar fi uitat, să nu poată vedea ce se petrece în celulă, și cu toate că, așa cum am mai spus, acest lucru era sever pedepsit, unul dintre tineri se cățăra pe pervazul ferestrei. Se așeza pe burtă și ne spunea ce vedea. Fiind nou, am fost invitat

să privesc și eu. Spectacolul era cutremurător; pe drumul de patrulare flancat de ziduri înalte de cîțiva metri, o coloană de patruzeci pînă la șaizeci de oameni se mișca greu, cu pași mici. Slabi, gălbejiți, erau adevărate cadavre, un tablou demn de Goya. În zdrențe, căci de cît fuseseră tăvălite pe priciuri hainele lor erau complet rupte, în rînduri de cîte doi, susținîndu-se unul pe altul, ei făceau acest efort supraomenesc de a ieși de sub pămînt pentru a mai vedea iar soarele, a simți vîntul, a auzi răsunînd voci în aer liber și mai ales pentru a respira, a respira o gură din ozonul de care duceau atîta lipsă și care le dădea o șansă de supraviețuire.

Patru mai viguroși, sau mai degrabă mai puțin nevolnici, duceau doi cîte doi tinetele. Erau prea grele pentru ei. Făceau cîțiva pași cu toți mușchii încordați, clătinîndu-se din cauza greutății, strîmbîndu-se de durere, cu ochi ce păreau gata să iasă din orbite, și epuizați se opreau, le puneau jos, ca să-și tragă sufletul și să-și adune forțele. Ceilalți înaintau cu greu în urma lor, privind cu aviditate cerul și cele cîteva smocuri de iarbă de pe zid, în timp ce gardianul îi supraveghea indiferent, zorindu-i din cînd în cînd automat: „mai repede, mai repede" — dar fără a insista, căci vedea foarte bine că era imposibil.

Pentru mine spectacolul era halucinant, dar pentru tînărul care stătea pe burtă alături de mine, pe pervazul larg, era un adevărat jurnal de bord:

„Una din tinete este dusă de doi nou-veniți. Din fericire, căci cei vechi nu mai puteau." „Judecătorul cutare nu mai e. Ieri abia mergea. Poate că a murit... Nu, văd căciula lui la tînărul care îl sprijinea întotdeauna. Dacă ar fi murit i-ar fi luat căciula."

„Ăla înalt și slab, știți, cel care a căzut ieri, nu mai e. Ce slab era! Dacă n-a mai avut puterea să iasă ca să ia aer, chiar dacă n-a murit, n-o mai duce mult."

„A, bătrînelul, cel care nu mai poate merge singur, a ieșit și astăzi. Îl sprijină unul, dar el nu poate ține pasul și rămîne în urmă. Gardianul a oprit coloana și îi zorește să o ajungă. Bătrînelul abia se mișcă. Mîine nu va mai ieși."

Așa se făceau comentarii pentru fiecare celulă și astfel, în pofida secretului strict, noi știam cum moartea ne secera rîndurile.

Dimineaţa trecea exasperant de încet, căci în afară de veştile care ne veneau de la fereastră şi care nu variau prea mult de la o zi la alta, ce puteam face? Să vorbim, dar despre ce? Toţi aceşti oameni se aflau aici de luni de zile şi toate subiectele de conversaţie fuseseră de mult epuizate, cunoscute şi arhicunoscute.

Unii reuşiseră să confecţioneze din bucăţi de pătură jocuri de şah. Piesele erau din miez de pîine, pe care jucătorii îl luaseră din raţia lor (ceea ce era un sacrificiu supraomenesc, dată fiind foamea pe care o înduram) şi pe care îl frămîntau într-un anume fel pentru a-l face solid. Vopseaua brună luată de pe perete, varul de pe bordura coridoarelor — pe care ce-i interesaţi îl răzuiau într-un moment de neatenţie al gardienilor — serveau la colorarea pieselor. În locul cel mai ascuns al camerei, între primul şi al doilea rînd de priciuri, cu spatele la uşă, acoperiţi de alţi deţinuţi, jucătorii de şah încercau să uite.

Alţii se străduiau să coasă. Nu aveam dreptul la ac, aţă, hîrtie, foarfece. Dar nasturii noştri cădeau, hainele se rupeau. Ce era de făcut? Şi iar se recurgea la pături. Se rupea o bucată de pătură şi apoi se scotea fir cu fir materialul necesar cusutului.

Cel mai greu era să procuri un ac. Pentru aceasta, zile de-a rîndul, în timpul plimbării, deţinuţii mergeau cu privirile aţintite în pămînt, căutînd ceva ce ar fi putut să fie transformat în ac: un capăt de sîrmă, un ac de cap, o agrafă rezolvau problema. Făcîndu-se că-i scapă pantoful din picior (căci ni se luaseră şireturile), căutătorul se apleca să şi-l pună... şi intra în posesia preţiosului obiect.

Un sentiment de complot reuşit, de victorie ne cuprindea pe toţi. Căci toţi *ştiam*, toţi *vedeam*, dar nici un muşchi al feţelor noastre nu se clintea, nici unul dintre noi nu întorcea capul, continuam să mergem în acelaşi ritm lent.

Întorşi în celulă continuam să ignorăm complet „evenimentul". Ştiam că ochiul gardianului ne pîndea prin vizetă pentru a vedea dacă după plimbare nu avem atitudini, conversaţii, gesturi care să indice că am descoperit ceva, că am perceput Dumnezeu ştie ce semne prevestitoare ale eliberării noastre.

Ah, această obsesie a spionajului, care în regimurile comuniste îi chinuieşte şi terorizează pe toţi, de la cei

mai importanți pînă la cei mai neînsemnați, de la membrii Comitetului Central și de la miniștri pînă la gardienii de închisori și pînă la prizonierii înșiși!

Posesorul „obiectului" nu se va atinge de el pînă seara. Apoi, după „stingere", îl va ascunde cu grijă în crăpătura unei scînduri și abia a doua zi, în cursul dimineții (protejat de privirile indiscrete ale vizetei printr-un zid de corpuri), va începe să fasoneze acul. Zile de-a rîndul el va munci ca să subțieze obiectul, să-i facă un vîrf, lucrul cel mai dificil, să perforeze capătul prin care să treacă ața. Și ce instrumente va folosi spre a realiza aceste performanțe? Ei bine, pur și simplu o lingură. Căci fiecare aveam o lingură și o gamelă. Cozile lingurilor noastre erau ascuțite ca bricele. Le ascuțeam frecîndu-le unele de altele sau de pervazul de piatră al ferestrei. Cu ele tăiam pîinea cînd se făceau porțiile, cu ele tăiam păturile pentru a ne face hîrtie igienică (la cererile noastre de a ni se da hîrtie direcția a răspuns, prin intermediul gardienilor, că în loc de să folosim mîinile). Și tot cu cozile lingurilor ne tăiam unghiile de la mîini și de la picioare, operație neplăcută... dar cum nu aveam dreptul la foarfece...

Uneori, cînd acul era aproape gata, se rupea, și totul trebuia luat de la capăt. Dacă însă operația reușea, posesorul lui își oferea serviciile tuturor. În felul acesta el își ocupa timpul iar colegii lui își reparau hainele, care aveau atîtea petice, încît păreau niște costume de arlechin și nu se mai vedea nimic din materialul original. De aceea, păturile din care se tăia pentru a se face piese de șah, hîrtie igienică, fire de cusut și chiar încălțări se tot micșorau, ajungînd la dimensiunile celei care mi se dăduse mie.

O altă îndeletnicire era spălatul rufăriei. În principiu, acest lucru trebuia făcut cînd mergeam la duș, de două ori pe lună. Dar era imposibil, căci nu aveam timp. Ca atare, trebuia să spălăm în celulă. Aveam în acest scop o gamelă. Fiecare avea gamela lui, dar nu știu prin ce întîmplare în toate camerele erau una sau două gamele în plus, care serveau la spălatul rufăriei. Gardienilor nici prin cap nu le trecea să numere gamelele, așa că prețioasele obiecte nu erau amenințate în cazul percheziților.

Pentru gamela respectivă trebuia să-ți iei rînd cu cîteva zile înainte. O primeai după prînz, chiar înainte

de plimbare, cînd aveai dreptul la apa rămasă pe fundul ciuberelor. Îți scoteai indispensabilii și cămașa, practic niște zdrențe, și le puneai la înmuiat în gamela plină pe trei sferturi cu apă. Cînd erau bine îmbibate treceai peste ele săpunul, cu precauție, așa încît să lase un strat subțire, apoi le împătureai frumos și le îndesai în gamelă pînă cînd erau complet acoperite de apă. Le presai ușor (ca să nu le rupi) de cîteva ori și le lăsai pînă a doua zi. Abia atunci, după dejun și înainte de plimbare, cînd camarazii nu mai aveau nevoie de apă, puteai să iei apa de pe fundul ciuberelor (în același timp cu următorul care voia să spele) și le clăteai puțin. Întotdeauna la fel: presînd ușor pînă ieșea tot săpunul.

Rezultatul era surprinzător. Rufăria era curată de parcă venea de la spălătorie.

Evident că cei care jucau șah, cel care cîrpea și cel care spăla erau avantajați — aveau o ocupație. Și totuși, pentru toți, dimineața era interminabilă și încercam să omorîm timpul fie depănînd amintiri, fie căutînd înțelesul evenimentelor, fie scrutînd viitorul acestei lumi... Făceam toate astea de fapt ca să ne amăgim, să încercăm să uităm, să nu ne mai gîndim la mîncarea după care tînjea corpul nostru torturat și înfometat.

Întotdeauna careva trăgea cu urechea lîngă ușă și ne semnala ce se petrece pe coridor. Am fost întotdeauna surprins de auzul lor fin, de precizia cu care interpretau fiecare mișcare, zgomotele cele mai mici. Și cînd anunțau „pîinea a ajuns pe coridor", celula era cuprinsă de o agitație discretă. Încercînd să arboreze un aer indiferent, fiecare începea să se pregătească pentru marele moment. Unii își scoteau batista în care își puneau pîinea, alții gamela în care o fărîmițau, alții ascuțeau cozile lingurilor. Toate aceste treburi umpleau cele trei sferturi de oră dintre primirea pîinii și primirea mîncării. Pîinea care ni se dădea se numea „pîinea Miciurin". Servilismul autorităților comuniste mersese atît de departe încît România, care produsese întotdeauna o pîine mult apreciată în Europa, recurgea la cunoștințele genialei sale surori, Uniunea Sovietică, pentru a fabrica această pîine, pe care, evident, trebuia s-o aprecieze fiecare bun membru de partid. Pîinea avea o formă rectangulară, circa 800 gr, și o coajă moale. Miezul nu era chiar o pastă vîscoasă, dar nici nu era departe. Se lipea de degete și exala un miros de mucegai. Încercam să-l

fărîmiţăm şi îl puneam în batiste la zvîntat. Mulţi îl ţineau aşa douăzeci şi patru de ore şi îl mîncau după ce se zvînta. Dar era periculos: în caz de percheziţie această pîine era confiscată, aruncată şi deci se pierdea o raţie preţioasă. Cu atît mai preţioasă cu cît era foarte mică: 70 de grame de pîine îmbibată de apă pe zi.

În fine, venea mîncarea. Se auzea cum doi „pinguini" puneau ciubărul în faţa uşii. Aceasta se deschidea şi gamelele se succedau într-un ritm infernal. Cei trei din echipa de serviciu şi le dădeau din mînă în mînă. Numărul 1 dădea gamela goală numărului 2, care scotea doar mîna pe uşă ca să pună gamela pe marginea ciubărului. Cu o mişcare rapidă, „bucătarul" (cu capul în jos) turna un polonic în gamelă, încercînd să nu frigă prea tare mîna echipierului de serviciu. Imediat, acesta dădea cu mîna dreaptă gamela numărului 3 şi cu mîna stîngă lua gamela următoare, gata pregătită de numărul 1. În acest balet nebun, numărul 3 se străduia să pună gamelele întîi în şir, apoi unele lîngă altele pe masa pusă pentru această ocazie lîngă uşă, dar care de obicei stătea la perete, lîngă ciubărul cu apă. Şeful camerei, ajutat de voluntari, aşeza gamelele de-a lungul mesei şi le număra. Cînd totul era gata, fiecare îşi lua gamela, se aşeza pe pat şi mînca. Mîncarea consta dintr-o zeamă fără urmă de grăsime în care pluteau cîteva boabe de orz sau cîteva frunze de varză. Seara se dădea la fel, cele două feluri de zeamă alternau. Iată al doilea motiv pentru care deţinuţii fărîmiţau pîinea: ca s-o pună în supă, după ce mai întîi sorbiseră o parte, şi să aibă impresia la sfîrşitul mesei că mîncaseră ceva mai consistent. Aşa cum am mai spus, unii, cînd auzeau apropiindu-se de uşă ciubărul cu mîncare, beau o cantitate destul de mare de apă, ca să-şi umple stomacul şi să sufere mai puţin la sfîrşitul mesei.

O dată pe săptămînă ni se dădea carne. Ea trebuia să suplinească absenţa grăsimilor şi caloriilor din mesele noastre. Era deci elementul numărul unu, care trebuia să ne ofere şansa de supravieţuire şi trebuia mîncat pînă la ultimul oscior. Dar ce era această carne? Ei bine, era aceeaşi zeamă lungă — e drept, cu urme de grăsime — numită supă de maţe.

După ce se dădea această supă şi se închidea uşa, din gamele se răspîndea în cameră un miros dezgustător, scîrbos. Maţele nu fuseseră spălate, şi era monstruos să dai

unor nenorociți pe jumătate morți de foame această oroare. În afară de mațe, în gamele mai pluteau ceea ce gardienii numeau „deșeuri": dinți și buze de miel sau de vițel de pe care nici măcar nu se curățase părul, ochi de animal, cu pupilă, cornee, pleoape și gene și chiar sex de vacă, de vițel sau de alte animale.

Evident că primul reflex al noului venit era să nu se atingă de această oroare fetidă și dezgustătoare. Dar cum de obicei venea de la Securitate, unde fusese anchetat — și acolo regimul alimentar era mai rău decît la Jilava (și decît în orice altă închisoare din țară) și nu mai văzuse carne de săptămîni sau de luni de la arestare —, dacă voia să supraviețuiască (și acesta era întotdeauna cazul), făcea un efort, se violenta ca să înghită aceste porcării. Ținîndu-și respirația, ca să nu simtă mirosul, înghițind aproape nemestecat, ca să țină cît mai puțin în gură masele gelatinoase, buzele groase și perii tari, efortul făcut de deținut să ingurgiteze toate acestea nu era comparabil decît cu acela de a le păstra în stomac fără a le regurgita.

După dejun, celula noastră își acorda de obicei cîteva clipe de răgaz, nu prea multe, căci eram presați de rîndul nostru la plimbare, care venea (după estimările noastre) la trei sferturi de oră sau o oră după dejun. Or, înainte de asta, cei patruzeci și cinci de deținuți (sau numai cei care simțeau nevoia) trebuiau să folosească tineta.

Țin să prezint scuze celor care vor citi cele ce urmează. Am oroare de scabros și consider că, dacă se poate, trebuie evitat. Din nefericire, aici nu este vorba nici de un roman, nici de o încercare literară. Este vorba de o *mărturie*. Nu caut nici senzaționalul, nici amuzantul. Expunerea mea poate părea adesea ternă. N-are importanță. Spune adevărul. Scopul ei este să aducă la cunoștință o parte din cele petrecute în România sub regimul comunist, o mărturie veridică, dar palidă în comparație cu suferințele și durerile imense trăite în închisori. Consider deci că este pentru mine o datorie să relatez cele ce urmează, și multe altele, trăite mai tîrziu în închisoare și la Canal.

Revin, așadar, la folosirea tinetei, unul dintre cele mai mari coșmaruri ale vieții în închisoare. Într-adevăr, dacă în privința tinetelor pentru urină lucrurile erau simple și toată lumea le putea folosi la orice oră din zi și din noapte, nu la fel era cu cele destinate altei nevoi.

în celulele sau camerele cu aerisire proastă (sau, cum era cazul la Jilava, fără aerisire) era de nesuportat menținerea lor în încăpere după folosire. Or, cum nu erau scoase decît la ora plimbării, trebuiau folosite cît mai repede și cu puțin înainte de a se deschide ușa.

Chiar oameni liberi și sănătoși ar avea dificultăți în respectarea riguroasă a unei asemenea discipline. Ce să mai spunem de nenorociții ale căror intestine erau complet detracate de foame, de mizeriile pe care le mîncau. Adesea acești oameni nu puteau folosi tineta la oră fixă; din cauza mîncării, aveau noaptea sau ziua crampe atroce. Pentru cel care se simțea amenințat de acest pericol folosirea tinetei devenea o teroare, o idee fixă, o adevărată obsesie. Căci, în general, oamenii (desigur cei sănătoși) erau neînduplecați pe această temă: interdicția formală de a se folosi tineta mare în alt moment decît înainte de a fi scoasă. În celule în care domnea o atmosferă reprobabilă, am văzut oameni tăvălindu-se de durere, cărora nu li se permitea să meargă la tinetă pentru că nu era ora. Dimpotrivă, în altele astfel de cazuri erau exceptate, dar întotdeauna însoțite de priviri dezaprobatoare, remarci jignitoare, deschiderea largă a ferestrelor (ceea ce iarna însemna că toți ceilalți trebuiau să se învelească cu pătura sau paltonul). E drept că întotdeauna se găseau oameni care să ia apărarea „vinovatului". Dar pentru el cîtă suferință, cîtă rușine, cîtă umilire.

Prin urmare, la cîteva minute după dejun se deschidea larg fereastra, iar noi ne înfășuram în pături sau în paltoane și ne înghesuiam în spațiul din apropierea ușii. Tineta era adusă în mijlocul culoarului în cealaltă jumătate a camerei, lîngă fereastră, și doi dintre noi (de obicei tineri) țineau de cîte un capăt o pătură rămasă cît de cît întreagă; cu fața la ușă, ținînd unul cu mîna dreaptă partea dinspre dreapta culoarului și celălalt cu stînga partea dinspre stînga culoarului, la înălțimea capului, formînd un paravan după care se afla numai tineta.

Șeful camerei întreba: „care sînt mai grăbiți?" În fond, era firesc. Dar era umilitor să-i vezi pe acești oameni, aproape toți respectabili și demni de stimă, precipitîndu-se spre tineta la care aspirau de mai multe ore.

Pe de altă parte, trebuia să te grăbești, căci deja din camera vecină răzbătea tropăitul surd al ocupanților care ieșeau la plimbare. Curînd va fi rîndul nostru, ușa se va deschide, tineta va fi luată și cei care n-ajunseseră la ea

trebuiau să aştepte 24 de ore. Pentru a cîştiga timp, se mergea cîte doi. Tineta avea două toarte (în dreapta şi în stînga) şi trebuia ca cei doi să stea între ele, spate în spate şi încercînd să nu se atingă. În plus, aşezarea celor doi trebuia să fie perfect sincronizată, în caz contrar existînd pericolul îngrozitor de a o răsturna. De după paravan se auzeau dialoguri de genul: „poftiţi, generale, după dumneavoastră, domnule preşedinte; nici vorbă; generale, vă rog, domnule preşedinte", deşi fiecare din ei îşi aştepta cu nerăbdare rîndul. Era de rîs şi de plîns.

Cînd dinspre drumul de patrulare se auzea că ocupanţii camerei vecine se întorc de la plimbare, cei care-şi aşteptau rîndul erau cuprinşi de panică şi-i rugau pe cei doi să se grăbească. Asemenea incidente erau însă destul de rare, căci din fericire, în general, momentul începerii operaţiei era destul de bine calculat.

În fine, vecinii se întorceau. Uşa lor se închidea, a noastră se deschidea. „Plimbarea" — striga gardianul. Întîi erau scoase tinetele, apoi ciuberele de apă şi la urmă deţinuţii, doi cîte doi.

Din motive pe care le voi explica mai încolo, din nefericire, n-am ieşit decît de cîteva ori la plimbare, dar îmi amintesc teribila impresie de tristeţe lăsată de prima plimbare după sosirea la Jilava.

Ieşind din celulă intrai în coridorul pe care, la sosirea mea, îl străbătusem în asemenea viteză, încît nu văzusem nimic. Era un coridor lung şi sumbru, luminat din loc în loc de becuri electrice. Nu avea ferestre. Pereţii şi tavanul erau de culoare maronie şi, din loc în loc — uşile grele, cu zăvoare, ale celulelor.

Nu ştiu de ce pe coridor existau de o parte şi de alta, de-a lungul pereţilor, cîte un brîu lat dat cu var. Era strict interzis să calci pe ele şi era vai de cel care o făcea, mai ales dacă ducea tineta al cărei conţinut le putea stropi.

Coridorul dădea într-o încăpere mare: pe stînga era un fel de spălătorie, pe dreapta duşurile şi în faţă coridorul continua şi apoi cotea spre dreapta, dînd într-un tunel care traversa fortul pe toată lăţimea, de la drumul de patrulare exterior (unde ne plimbam noi) pînă la cel care înconjura fortul.

Înaintam încet şi vecinul meu „îmi făcea" în şoaptă „onorurile casei": holul (aici te bate), spălătoria (bună

pentru percheziții), dușurile (chipurile pentru baie), apoi, coborînd și mai mult vocea: celula nr. 0, a condamnaților la moarte.

Cu dușul aveam să fac cunoștință curînd. În principiu, de două ori pe lună (dar de obicei după trei și chiar patru săptămîni), programul de plimbare era suspendat și celulele erau duse — în același strict secret — la baie. Cum celule erau foarte multe și cum baia trebuia să se facă într-o singură zi, ritmul era foarte rapid.

Încă de dimineață se auzea cum deținuții din celelalte celule plecau și veneau. Cu circa un sfert de oră înainte, gardianul bătea cu piciorul în ușă și striga: „pregătirea pentru baie".

Asta însemna să te dezbraci rămînînd numai cu indispensabilii și cămașa și să-ți iei lenjeria curată, prosopul și săpunul ce ți se dădea la două săptămîni. Îl primeam în bucăți de circa 30 cm lungime și 4 cm lățime — un soi de leșie verde, zgrunțos și atît de umed, încît părea humă scoasă din apă. Fiecare bucată se împărțea între cinci deținuți, care se grăbeau să-și pună porțiile la uscat pe fereastră sau pe scîndurile patului. După două-trei zile săpunul devenea utilizabil și trebuia să ajungă pentru toaleta de dimineață, la spălatul lenjeriei și, firește, la baie, ceea ce însemna că trebuia folosit cu mare economie.

Cînd ne venea rîndul, ne îndreptam în șir spre dușuri. Să mergi în plină iarnă, sub pămînt, în cămașă și indispensabili și cu picioarele goale în pantofii scîlciați, în curentul de pe coridoarele umede și înghețate ale Jilavei, nu era de glumă, mai ales pentru niște oameni cu deficit de calorii și foarte slăbiți, cum eram noi.

Tremurînd, intrai în sala unde nu era cu mult mai cald decît pe coridoare și unde nu-ți prea venea să te dezbraci. Dar nu era timp de ezitări. Trebuia să te miști foarte repede, căci noi eram mai mult de patruzeci la (dacă îmi amintesc bine) vreo zece „căzi" și trei sau patru dușuri. Căzile erau niște mici copăi de ciment încastrate în perete, lungi de circa 80 cm, late de 50 cm și dotate cu un robinet. Se deosebeau de copăi numai prin aceea că aveau fundul plat. Intram cîte doi, ne muiam, ne săpuneam și ne spălam unul pe altul pe spate. Ne ștergeam și urmau alții la rînd. Cum, în principiu, trebuia spălată și lenjeria, mulți își puneau în cadă indispensabilii și cămașa, le săpuneau și le presau cu picioarele, spă-

lîndu-se și spălîndu-le în același timp, și încheiau toate aceste operații cu limpezitul, pe care îl făceau la robinet, pentru că trebuiau să lase rîndul altora. Totul se făcea în viteză și într-un fel de frenezie care contrasta puternic cu starea noastră de slăbănogi. Acești oameni vlăguiți, cadaverici, cu oasele ieșind prin piele și care se agitau ca niște demoni în aburul sălii de baie, în strigătele gardianului care îi zorea, ofereau un spectacol dantesc.

Atunci am văzut pentru prima oară oameni cîndva robuști, dar care slăbiseră într-atît încît pielea de pe pîntece le atîrna ca un șorț pînă sub genunchi. Este adevărat că peste un an aveam să văd ceva și mai rău la închisoarea de la Aiud.

În ce mă privește, nu am reușit niciodată performanța de acrobație și de viteză de a mă spăla și de a spăla și lenjeria. La baie mă ocupam doar de mine iar lenjeria o spălam în gamelă (după sistemul descris mai sus).

După baie, unii în pielea goală, alții cu lenjerie curată îmbrăcată la repezeală, cu prosopul pe cap, alergam — dacă se poate spune — cu pantofii care ne scăpau din picioare pe coridoarele reci pînă la camera care ne întîmpina cu mirosul ei de mucegai și de urină. Ne ștergeam bine, ne primeneam și ne culcam, învelindu-ne pînă peste cap cu tot ce aveam și strîngîndu-ne unul în altul ca să ne încălzim. Trebuie să spun că, în pofida frigului și a acestor faimoase băi, n-am văzut ca cineva să fi contractat o răceală în aceste închisori. Mi s-a explicat că faptul se datora cantității mari de acid uric — mare inamic al corizelor — ce plutea în aer. Poate că așa este, dar mai cred că, în circumstanțe dramatice, cînd corpul este supus la încercări teribile, omul găsește în străfundurile lui (pînă atunci ignorate) resurse, forțe și o rezistență ce depășesc orice previziune științifică. Am constatat acest lucru în închisoare, precum și la muncă forțată — la canalul Dunăre—Marea Neagră și în bălțile Dunării. Dar era nevoie de credință și de voința de a lupta. Dacă le pierdeai, erai pierdut.

Aceasta era deci „baia", pe care aveam s-o cunosc foarte curînd și care era necesară, deși în condițiile în care decurgea era cel puțin penibilă.

Dar deocamdată pornisem la plimbare și tocmai treceam prin fața celulei nr. 0, a condamnaților la moarte.

Ușa aceasta mi s-a părut înspăimîntătoare, mai sinistră decît tot ce văzusem pînă atunci; știam că dincolo de ea se aflau oameni ce urmau să moară, și unii dintre ei erau nevinovați; mai știam ce suferințe trebuiau să îndure condamnații la pedeapsa capitală.

În orice țară civilizată, cel care trebuia să plătească cu viața pentru crimele sale (sau cum era cazul aici: crime inventate de guvern), condamnatul, era supus în ultimele lui zile unui tratament mai omenesc. Ei bine, sub regimul comunist, la Jilava și în toate închisorile din România în care se aflau condamnați la pedeapsa capitală, ei erau supuși la toate umilințele, la toate torturile morale și fizice inventate de directorul închisorii, de ofițerul politic (ochiul Securității) și de gardieni.

Celula era ca toate celelalte; evident că nu era încălzită, dar nu-mi amintesc (trebuie verificat) dacă avea fereastră sau era oarbă, deci luminată doar artificial. Condamnatul avea la picioare lanțuri grele care îl împiedicau să meargă, obligîndu-l să sară, și lanțuri la fel de grele la mîini, ceea ce făcea dificilă orice mișcare, iar ca tortura să fie completă (căci este o tortură fizică și psihică să porți lanțuri), lanțul de la mîini era legat de cel de la picioare printr-un al treilea, ceea ce limita și mai mult mișcările acestor nenorociți.

Ca îmbrăcăminte: ciorapi, bocanci, cămașă, indispensabili, haină și pantaloni vărgați (ai închisorii), cei mai uzați și care nu protejau deloc împotriva frigului. O pătură. Nici vorbă de palton ca să se învelească... nu era nevoie, oricum nu aveau dreptul să iasă la plimbare...

Mîncarea era mai proastă decît a celorlalți deținuți: mai puține boabe de arpacaș, mai puține frunze de varză și nici urmă de „carne". Puțină apă de băut și de spălat. Condamnatul era tuns zero și bărbierit foarte rar. Nu era dus la baie — ce nevoie mai avea?

Dar cel mai cumplit era modul cum se purtau gardienii cu cei condamnați la moarte... Milițienii deschideau mereu vizeta și îi insultau, spunîndu-le că sînt vînduți, stîrvuri și cîte altele, însoțindu-și invectivele cu înjurăturile cele mai triviale. Uneori chemau un deținut, chipurile, ca să-i comunice ceva, și cînd acesta se apropia, îl scuipau, aruncau pe el o gamelă de apă murdară, sau îl supuneau la cine știe ce altă umilință. Culmea este că nu numai gardienii se dedau la astfel de acțiuni, ci și ofițerii de Securitate și directorul închisorii.

În această celulă nr. 0, în care erau îngrămădiți condamnații și în care în cea mai mare mizerie fizică fiecare aștepta să fie dus la locul supliciului, domnea o tensiune îngrozitoare. Unii dintre ei nu aveau nimic comun cu deținuții politici și numai o întîmplare nenorocită îi adusese acolo. Unii erau foarte curajoși, alții resemnați, alții revoltați, alții disperați. Atmosfera era încărcată, explozivă și adesea între acești bieți torturați, înfometați, terorizați, care știau că-și trăiesc ultimele zile, izbucneau certuri violente.

Una dintre marile distracții, dintre amuzamentele gardienilor era următoarea:

Așa cum am spus, condamnații la moarte aveau lanțuri la mîini și la picioare. Dar un om nu este executat înlănțuit. Ca atare, înainte de execuție i se scot lanțurile, dar cum sînt fixate în nituri, ele nu pot fi înlăturate decît cu ajutorul unei nicovale și al unui ciocan. Deținutul se întinde pe jos, cu piciorul lîngă nicovală și cu lanțul pe ea. Două-trei lovituri zdravene de ciocan (cu riscul de a sfărîma oasele prizonierului) și nitul sare. Apoi celălalt picior, mîna stîngă, mîna dreaptă, iată-l, uneori după luni de zile, liber în mișcări, liber ca să moară.

Am vorbit despre luni de așteptare. Da, au existat deținuți care au stat luni, chiar un an și mai mult în celula condamnaților la moarte, în această încăpere a terorii și a ororii, pentru ca într-o noapte să fie scoși spre a fi executați sau să li se comunice comutarea pedepsei în muncă silnică pe viață.

Dar să revenim la amuzamentul gardienilor. Deci, înainte de execuție, trebuiau scoase lanțurile și ca atare era nevoie de nicovală. Din cînd în cînd, seara, înainte de stingere, gardienii aduceau nicovala și ciocanul și le depuneau cu zgomot în fața celulei nr. 0.

Pentru condamnați era evident că în timpul nopții unul sau mai mulți dintre ei vor fi executați. Camera era cuprinsă de frică. Unii, așa cum am spus, încercau să-și țină curajul, dar unii cădeau pradă desperării, revoltei, asigurau că sînt nevinovați, își clamau dorința de a trăi. Încercările de a-i calma nu lipseau, și totuși izbucneau certuri și chiar încăierări, unii cerînd să fie lăsați să moară în demnitate, alții refuzînd moartea.

Și în acest timp, dincolo de ușă, gardienii se amuzau...

Cu trecerea orelor, în celula nr. 0 se făcea liniște. Sub pămînt, Jilava se cufunda în tăcere și întuneric. Îngri-

jorați, cu inima strînsă, cu urechile ciulite, condamnații la moarte încercau să perceapă cel mai mic zgomot: un gardian își făcea rondul, sau poate doi sau trei care voiau să continue amuzamentul și ai căror pași răsunau pe coridor, se opreau în fața ușii... și inimile păreau gata să sară din piepturi. Pașii se îndepărtau, inimile se linișteau și așteptarea îngrozitoare se reinstala. Noaptea se scurgea încet, ora deșteptării se apropia și în inimile condamnaților se strecura o rază de speranță — o speranță pe care nu îndrăzneau s-o nutrească.

Cînd bătea „toaca" și Jilava se trezea, gardienii veneau și, printre hohote de rîs, insulte, înjurături și lovituri de picior în ușă, luau nicovala. Epuizați de noaptea de coșmar, condamnații reacționau fiecare în felul lui — de la lacrimi pînă la rugăciuni de mulțumire lui Dumnezeu — în timp ce torționarii, mulțumiți de distracția ce și-o oferiseră, se îndepărtau.

Îmi amintesc că mulți ani după epoca la care mă refer și care se situează în iarna și primăvara 1949, prin 1963 sau 1964, am întîlnit la închisoarea Gherla un om care, prin 1957-1958, petrecuse cîteva luni în celula nr. 0. Cele ce mi-a spus corespundeau întru totul celor știute de mine și despre care am vorbit. Deci în aproape zece ani nimic nu se schimbase.

În închisoare fiecare povestea cum ajunsese acolo, și, evident, așa a făcut și tînărul cu care mă împrietenisem. Cred că este interesant să evoc aici amintirile legate de prietenul meu, înainte de a încheia relatarea primei mele zile la Jilava, o zi la care se vor adăuga atîtea altele, din ce în ce mai grele.

Tînărul, care în 1963-1964 avea 25-26 de ani, făcuse parte din „lotul[1] Lugoșianu". Prin 1957-1958 Lugoșianu avea vreo 20 de ani. Tatăl său fusese o figură marcantă a Partidului Național-Țărănesc (cel mai puternic partid din România pînă la luarea puterii de către comuniști). Fost ministru plenipotențiar la Roma, fost ministru, ginerele proprietarului ziarului cu cel mai mare tiraj din țară, el a fost — ca absolut toți oamenii politici români — arestat și condamnat de autoritățile comuniste în 1946-1947. Familia sa a fost scoasă din casă și mutată într-o cameră

[1] lot — grup de persoane judecate împreună pentru aceeași cauză (de exemplu, o organizație anticomunistă) și care purta numele principalului acuzat.

mizeră, unde soția și cei patru copii (trei fete și un băiat) au încercat și au reușit să supraviețuiască.

Deși considerat „pătat" prin „originea socială", băiatul, învățînd bine, a reușit să termine liceul. Între timp, bătrînul Lugoșianu murise în închisoarea de la Sighet, iar fiul nutrea o ură implacabilă împotriva regimului comunist și a terorii pe care acesta o exercita asupra întregului popor român.

A decis să reacționeze împotriva opresiunii, dar știind că o revoltă era imposibilă, a adoptat lupta clandestină, care pornește cu un mic grup și, treptat, prin multiplicarea grupurilor, se extinde în toată țara. Dar pentru asta e nevoie de bani, și de unde să-i iei într-o țară comunistă decît de la stat? Împreună cu cîțiva prieteni a jefuit casa unui magazin alimentar. Nu știu cîți au participat la acest hold-up (doi, trei sau patru, mi se pare). Fapt este că după ce au luat banii și au fugit, la strigătele casierei un milițian a pornit în urmărirea lor și a tras. Rănit la picior, Lugoșianu s-a prăbușit, dar l-a împușcat pe milițian. A fost repede arestat de alți milițieni alertați de împușcături și dus la Securitate, unde a fost supus unui interogatoriu sever, adică torturat cumplit. A făcut mărturisiri și complicii lui au fost arestați. Dar în afară de ei au fost arestați mulți alții, care nu aveau nici o legătură cu acțiunea lui Lugoșianu. Fusese suficient ca el sau altul din grup să fi petrecut o noapte la vreunul, sau să fi fost prieten cu vreunul, ca respectivul să fie arestat.

Tînărul despre care vorbesc nu avea pe vremea aceea nici douăzeci de ani și era șofer pe un camion care făcea naveta între București și un oraș de provincie. Nu-l cunoștea pe Lugoșianu și nici nu știa nimic de organizația pe care el voia s-o înființeze. Dar, din nenorocire, cunoștea pe un membru al grupului. Într-o zi, acesta i-a dat o scrisoare închisă și l-a rugat să o predea unui prieten din orașul în care mergea. Filiera a fost ușor de urmărit. Cine a predat scrisoarea? Tînărul șofer. Arestat imediat, el a fost acuzat de a fi fost agentul de legătură al grupului. Negările, faptul că nu știa ce conține scrisoarea, că nici nu-l cunoștea pe cel căruia îi dusese plicul, că toți membrii grupului au declarat că el nu făcea parte din grup și nu știa de existența lui n-au ajutat la nimic. A fost condamnat la moarte împreună cu Lugoșianu și alți tineri, în majoritate minori (pe vremea aceea majoratul era la 21 de ani).

Așa a ajuns, împreună cu tot grupul, în celula nr. 0, unde erau și alți condamnați, cu care a împărțit suferințele luni de-a rîndul.

Pe Lugoșianu nu l-a cunoscut decît în această celulă a morții și de multe ori mi-a vorbit cu admirație de fermitatea acestui băiat care abia împlinise douăzeci de ani. Nu se plîngea niciodată, îi îmbărbăta pe cei slabi și mai nenorociți, era un model de curaj și de calm, singurul lui regret — un imens regret — era de a-i fi antrenat pe ceilalți tineri în acest dezastru.

După luni de așteptare și de tensiune, într-o noapte — la miezul nopții, căci la comuniști atunci au loc execuțiile — ușa celulei s-a deschis și grupul Lugoșianu și alți cîțiva condamnați la moarte au fost scoși pe coridor. Nicovala era acolo și coridorul mișuna de soldați ai Securității înarmați cu pistoale automate îndreptate spre nenorociții care abia se mai țineau pe picioare. Li s-au scos lanțurile și au fost puși să-și scoată pantalonii și hainele.

Înghețați de frică, de frig, de deznădejde, înconjurați de gărzi înarmate, tinerii au străbătut lungile subterane ale Jilavei. Au mers pe drumul de patrulare pînă aproape de poarta de intrare în fort și s-au oprit. Atunci, Lugoșianu, cu capul ras descoperit, cu picioarele goale în ghete, numai în indispensabili și cămașă în frigul nopții și al ultimelor clipe ale scurtei sale vieți, s-a apropiat de tovarășii de suferință și i-a îmbrățișat pe rînd, cerîndu-le iertare de a-i fi adus, fără voia lui, acolo.

Apoi fiecare a fost închis în cîte o celulă de așteptare sau de triere de sub arcada de la intrarea în fort. Acestea erau încăperi foarte mici, ceva mai mult de un metru lungime pe o jumătate de metru lățime. Nimic pe care să te așezi, în afară de pămîntul bătătorit, nici o lumină, în afară de cea care se strecura prin crăpăturile ușii de la reflectoarele de pe drumul de patrulare.

Și din nou a început o lungă și nemiloasă așteptare. Se auzeau voci, pași care se apropiau și se îndepărtau, și fiecare, în celula sa, își spunea: acum or să vină să mă ia. Și în aceste ultime clipe ce le mai acordau călăii, tinerii băteau încet în pereții celulelor vecine, vestind camarazilor că mai sînt acolo, întrebîndu-i dacă mai sînt în viață și transmițîndu-le un ultim adio, înainte de a intra în eternitate.

Se aude un zgomot de motor și două jeepuri cu toate farurile aprinse se opresc la poartă, în fața intrării. În

unul se afla șoferul și trei gradați, în celălalt — doi soldați, toți din trupele de Securitate, și un milițian, înarmați cu pistoale mitralieră.

Tînărul meu prieten se uita prin crăpăturile ușii.

Primul scos din celulă a fost Lugoșianu. Se pare că a strigat ceva prietenilor lui, dar zgomotul motorului, ordinele și tropăitul cizmelor i-au acoperit vocea. Înșfăcat, aruncat în jeep, în cîteva clipe a dispărut pentru totdeauna.

Pentru cei rămași, lunga așteptare a reînceput. Toți știau ce va urma, căci scenariul — mereu același — era bine cunoscut. Jeepul va goni pînă la „Valea piersicilor", în apropierea fortului. Acolo, Lugoșianu, tot numai în cămașă și indispensabili, va fi dat jos și pus să meargă drept înainte în fața jeepului, pe drumul îngust și pustiu. Avînd în spate toate farurile aprinse, Lugoșianu va merge cu această lumină în față și cu întunericul în jur, pînă cînd o rafală de pistol mitralieră îi va curma calvarul. În fine, subofițerul de miliție, al cărui nume l-am uitat, îi va da lovitura de grație.

Din locul unde se afla, prietenul meu nu putea auzi nimic, dar din unele celule ale fortului se auzeau în depărtare rafalele din „Valea piersicilor" în timpul execuțiilor.

Acum așteptarea devenise insuportabilă pentru cei rămași și, deși se temeau de ea, întoarcerea jeepurilor părea că se prelungește interminabil. În fine, le-au auzit venind în goana mare, intrînd în tunel, virînd și luînd poziție de plecare. Cine va urma? Au scos un altul și mașinile morții au pornit val-vîrtej. Vecinii prietenului meu băteau discret în perete: toc-toc-toc, mai sîntem aici, mai sîntem în viață. El le răspundea prin același semnal, asemenea unuia îngropat de viu care mai avea mîinile libere.

Intervalul dintre plecarea și revenirea jeepurilor făcea așteptarea și mai grea.

A treia, a patra cursă; de fiecare dată prietenul meu își zicea că următorul va fi el. A cincea, a șasea cursă, și al șaselea corp căruia gloanțele îi curmaseră suferințele. Și din nou așteptarea, așteptarea nesfîrșită, insuportabilă; apoi îngrozitorul tropăit de cizme care se apropie, gardienii și soldații Securității, toți înarmați, care îi scot afară, îi încolonează doi cîte doi și, prin aceleași coridoare, îi readuc în fort, îi introduc într-o sală plină de lume. Printre cei de față el vede avocatul, procurorul, anchetatorul, ofițeri de Securitate, directorul închisorii... Procu-

rorul dă citire unui text, și durează mult pînă cînd cei scăpați înțeleg că pedeapsa capitală le-a fost comutată în muncă silnică pe viață. Apoi procurorul citește o diatribă patetică despre bunătatea și mărinimia de care dau dovadă regimul, partidul și guvernul față de dușmanii poporului.

Prizonierii sînt luați și azvîrliți într-o celulă în care vor avea parte de un regim aproape la fel de inuman ca cel din celula nr. 0, cu singura deosebire că știu că au scăpat cu viață. Abia după mai multe luni vor ajunge în închisorile în care își vor executa pedeapsa.

Toate acestea s-au petrecut în 1957. Peste patru ani închisoarea pe viață a fost abolită și pedeapsa maximă a fost fixată la 25 de ani. În 1963, cînd l-am cunoscut, acest tînăr ispășise deja mai bine de șase ani. Mai avea ceva mai puțin de 19 ani. Dar în 1964, cînd România voia, din motive economice, să strîngă relațiile cu Occidentul, ea s-a văzut obligată să deschidă porțile închisorilor pentru zecile de mii de deținuți politici. Amnistia a fost generală, iar tînărul meu prieten, care scăpase în chip miraculos de plutonul de execuție și care apoi crezuse că își va sfîrși zilele în închisorile comuniste, și-a redobîndit libertatea după șapte ani de detenție. Mai puțin decît unul care dosise aur sau decît un nenorocit care, după ce ascultase radio Londra sau radio Paris, avusese nefericita idee să trăncănească despre „minciunile debitate de aceste mizerabile posturi capitaliste".

Și după toate acestea să nu crezi în Destin, să nu crezi în miracole?

Dar iată că ne-am îndepărtat de plimbarea noastră — una din puținele pe care le-am făcut în cele patru luni cît am stat la Jilava.

După ce a ieșit din fortăreață, coloana noastră a luat-o la stînga, pe drumul de patrulare, în ritmul lent al celor care duceau tinetele și, după cîțiva pași, s-a oprit în dreptul cîtorva „pinguini", care, cu fața la perete și mîinile la ceafă, așteptau să ne îndepărtăm. Tinetele au fost puse jos și în timp ce noi ne continuam plimbarea, deținuții de drept comun se ocupau de tinete și de ciuberele pentru apă — pe primele le vărsau într-un canal și pe celelalte le umpleau de la un robinet.

Noi am mers destul de mult pe drumul de patrulare, pînă la o scară de lemn care se clătina și, după ce am urcat cele cîteva trepte, am ajuns în partea de sus a fortului.

De îndată ce am ieşit de sub pămînt, am fost izbit de savoarea aerului proaspăt, de lumină (deşi era o vreme posomorîtă şi tristă), de mişcarea oamenilor, a unui cîine, a ierbii care se pleca în bătaia vîntului, de zgomotele care aminteau că afară viaţa continua: o voce care bombăneа la bucătărie, un ciocan cu care se bătea un cui, un ceaun trîntit... Cît era de frumos!

În afară de scurta mea ieşire din ajun, la sosire, cînd, date fiind condiţiile în care avusese loc recepţionarea noastră, nu avusesem timp să profit de fericirea de a mă găsi în aer liber, trecuseră patru luni de cînd nu mai ieşisem şi acum mă bucuram din plin de aceste lucruri atît de preţioase: aerul, cerul, mişcarea, viaţa.

Pe măsură ce urcam, vîntul devenea tot mai pătrunzător şi peisajul văii înconjurătoare se deschidea în faţa ochilor noştri. Şi abia cînd am ajuns pe platforma destinată plimbărilor noastre, aflată în partea superioară a fortăreţei, am înţeles ce era Jilava. Un fel de colină mare şi teşită, ale cărei ridicături fuseseră nivelate, care domina (abia vizibil) cîmpia din jur. Mici văi naturale, drumuri de patrulare tăiate chiar în colină separau şi legau aceste forturi al căror interior era împănat de galerii, camere, unele complet betonate, care iniţial fuseseră depozite de arme, muniţii, alimente, de încăperi mai mari sau mai mici.

Pe platforma înconjurată de sîrmă ghimpată şi de o balustradă, fiecare din noi încerca să profite cît mai mult de aerul curat, elementul vital al supravieţuirii. Unii inspirau şi expirau adînc, alţii făceau exerciţii de gimnastică, alţii mergeau (încet sau foarte repede) în lung şi în lat. Cei mai slăbiţi stăteau pe pămîntul gol şi tremurau de frig în zdrenţele cu care erau îmbrăcaţi. În fine, cîţiva stăteau sprijiniţi de balustradă şi priveau cu aviditate în depărtare. M-am apropiat. Jos, peisajul era dezolant: pîlcuri de arbori, pajişti, un drumeag pustiu — cel pe care venisem. Nici o fiinţă omenească, nici un animal pe aceste cîmpuri; numai ciorile se roteau croncănind sub cerul posomorît.

Camarazii mei vorbeau, arătînd cu degetul: acolo e Bucureştiul, în direcţia asta e cutare cartier, în aceea cutare... Am privit: nu se vedea nimic, Bucureştiul era prea departe. Dar pentru aceşti oameni faptul de a vedea direcţia în care se afla oraşul, cînd cu cîtva timp înainte, sub pămînt, li se părea că este într-o altă lume, într-o

lume inaccesibilă și ireală, faptul de a ști că acolo, în direcția în care priveau, se aflau ființe care îi iubeau și se gîndeau la ei îi tulbura și, în același timp, le dădea curaj.

N-am rezistat și am încercat și eu să fixez în acel orizont îndepărtat locul în care se aflau ai mei. Exact în partea opusă a orașului, căci noi ne aflam la sud, iar eu locuiam la nord. Dar oare mai erau acolo? Oare soția și copiii mei, unul de șapte și unul de patru ani, nu fuseseră scoși din casă? Mai tîrziu voi afla că așa se întîmplase. Dar deocamdată, ca toți ceilalți, nu puteam decît să mă tem și să sper.

„Încolonarea", se auzi după cinci-zece minute vocea gardianului; la întoarcere drumul a fost mult mai greu, căci mulți dintre noi nu mai aveau putere să coboare scara perpendiculară și instabilă; ei se țineau de balustradă, dar, ca să nu cadă, trebuiau ajutați de ceilalți. În fine, cu chiu, cu vai, am coborît, în drum echipa de serviciu a luat tinetele și ciuberele de apă, și, prin tunele și coridoare, ne-am întors în celulă.

Fereastra și ușa fuseseră lăsate larg deschise, ca să se aerisească. Degeaba: cînd am intrat m-a izbit mirosul puternic de gunoi, de urină și de mucegai. Mai rău decît într-un grajd, era mai degrabă ca într-o cocină.

După plimbare, oamenii erau întotdeauna mai puțin apăsați, aveau un moral mai bun. Luaseră contact cu viața și, discret, se întrebau unii pe alții dacă remarcaseră ceva, un semn de natură să dezvăluie o rază de speranță. Ca să reziste, unii dintre noi aveau absolută nevoie de un asemenea dopaj. De aceea, pentru a menține moralul camarazilor, unii inventau povești cam de felul acesta: „Ați văzut? Gardienii păreau foarte preocupați; înseamnă că se întîmplă ceva" sau „Cînd am trecut pe lîngă «pinguinii» care stăteau cu fața la perete, unul a întors puțin capul și mi-a făcut cu ochiul, adică e bine", și pînă la vești dintre cele mai fanteziste ca, de exemplu: „un deținut de drept comun mi-a șoptit că americanii i-au somat pe ruși să se retragă din țările Europei de Est".

La auzul unor asemenea „știri" prizonierii erau cuprinși de o mare agitație. Se formau mici grupuri, se comenta în șoaptă și mulți erau cuprinși de un fel de euforie. Trebuie să recunosc însă că mulți rămîneau sceptici.

Personal, am fost întotdeauna împotriva acestui drog al falselor veşti bune, căci după entuziasmul primelor zile, cînd deţinutul vedea că timpul trece şi nu se întîmplă nimic, el ajungea într-o demoralizare vecină cu disperarea.

În privinţa moralului deţinuţii puteau fi împărţiţi în mai multe categorii:

Cei al căror cuvînt de ordine era: „ura, curînd la gară şi apoi acasă". Ei erau plini de încredere şi aşteptau eliberarea de la o zi la alta, de la o săptămînă la alta. Dar cînd vedeau că săptămînile şi lunile treceau şi în viaţa noastră cotidiană nu se producea nici cea mai mică schimbare, ei cădeau pradă unui pesimism profund, unei adevărate neurastenii, negau totul, încetau să mai spere şi, pierzînd dorinţa de a lupta, treptat se stingeau.

O a doua categorie era formată din cei a căror deviză era: „aici o să murim". Pe aceştia trebuia să-i zgîlţîi, să le ridici moralul. Unii, încurajaţi de noi, continuau să lupte pentru supravieţuire, dar şi dintre aceştia se stingeau — cei care nu mai aveau nici un resort, care pierduseră orice speranţă.

Cei din aceste două categorii erau în pericol şi trebuia să se încerce temperarea unora — care atunci cînd erau smulşi din visurile lor te tratau drept defetist — şi încurajarea celorlalţi, care refuzau să mai spere, dar se agăţau de cei care — cu moderaţie — le ridicau moralul.

A treia categorie era cea bună. Aici erau cei care aveau cele mai multe şanse de a depăşi toate încercările. Ei se aflau pe linia de mijloc: nici prea mult optimism, nici prea mult pesimism; linia speranţei şi a moderaţiei. Erau navele de cursă lungă care, de bine de rău, treceau prin vînt şi furtună.

Experienţa atîtor ani de închisoare m-a învăţat două lucruri.

Primul: că moralul avea o importanţă capitală. Din ziua în care îşi pierdea speranţa, dorinţa de a lupta pentru a supravieţui, omul era condamnat.

Al doilea: credinţa. Cei care au avut-o au dat cel mai mare procent de supravieţuitori. În rugăciune ei găseau liniştea, credinţa, un fel de acceptare a Destinului, dar dublate de o speranţă dură ca o lamă de oţel.

După ce gardianul a închis uşa, cei mai obosiţi s-au întins pe pat, apoi, după ce fiecare s-a aşezat la locul lui şi ne-am odihnit un timp, conferenţiarul din acea zi a început să vorbească.

Conferințele erau interzise de către administrație. Dușmanii poporului nu se aflau în închisoare pentru a se cultiva. Cu toate acestea, în toate închisorile se țineau conferințe, adesea chiar adevărate cursuri.

Toată lumea era îndemnată să vorbească, și fiecare avea timp să-și pregătească expunerea: țăranii — despre viața, tradițiile lor, despre creșterea animalelor și despre agricultură, muncitorii — despre munca lor, intelectualii despre specialitatea lor (istorie, literatură, teologie), la fel profesorii (fizică, astronomie etc.), ofițerii — despre strategia, istoricul unor bătălii, oamenii politici, diplomații — despre evenimentele politice (cauzele, consecințele acestora) ș.a.m.d.

În monotonia abrutizantă a celulelor, aceste conferințe aveau un dublu avantaj, și anume acela că ofereau o preocupare și întrețineau memoria conferențiarului. Zile de-a rîndul înainte de a face expunerea îi vedeai pregătindu-se — mergeau prin celulă în lung și în lat, duși pe gînduri, cu sprîncenele încruntate. Conferințele aveau și avantajul că aflam o mulțime de lucruri și că petreceam într-un fel, să zicem agreabil, după-amiaza. Uneori oratorul nu reușea să termine înainte ca masa de seară să ajungă pe coridorul „celularului“ nostru. În acest caz, se întrerupea și continua a doua zi.

Mulți dintre noi dădeau lecții de limbi străine: franceză, engleză, germană. Și acest fapt era aspru pedepsit, ceea ce nu-i împiedica însă pe oameni (mai ales pe elevi și studenți) să-și asume riscul și, chiar după ce erau pedepsiți, să reînceapă. Limba cea mai solicitată era franceza și aproape că nu a fost celulă din atîtea închisori prin care am trecut în care să nu fi avut mai mulți elevi.

În unele închisori, ca cea de la Aiud, unde se aflau cei mai de seamă intelectuali ai României (în afară de cea de la Sighet, destinată foștilor oameni de stat și în privința căreia exista un secret absolut) și unde într-o singură celulă puteai întîlni cele mai mari celebrități ale facultăților sau ale baroului, aceste somități țineau adevărate cursuri, ce durau luni de-a rîndul și erau urmărite cu pasiune de către elevi și studenți care își uimeau profesorii prin cunoștințele dobîndite. După un an sau doi de contact cu acești eruditi, ei știau mai mult decît un doctor în drept, în filozofie sau în fizică și uneori faptul de a fi transferați dintr-o celulă într-alta le permitea să

se îmbogățească cu o nouă disciplină sau să împărtășească altora cunoștințele ce le dobîndiseră.

Astfel, flămînzi, terorizați, umiliți, acești oameni păstrau în ei o flacără prețioasă: dorința de a împărtăși tinerilor cunoștințe și aceștia — dorința de a se îmbogăți cu tezaurele de inteligență și cultură aruncate de comuniști în adîncurile temnițelor, unde se vor stinge unele după altele.

Nu-mi amintesc cine a vorbit, ce conferință s-a ținut în prima seară petrecută în penumbra cavoului nostru. Îmi amintesc numai că vorbitorul a trebuit să încheie precipitat, căci pe coridor se auzeau „bucătarii" care ne aduceau anemica rație de seară.

Așadar, începusem viața de închisoare; prima mea noapte și prima mea zi la Jilava se încheiaseră.

Capitolul III

Se strînge șurubul. Regimul se înăsprește

Cînd, grație sprijinului armatei sovietice, comuniștii au venit la putere în România, regimul de la închisoarea Jilava era omenos. Dimineața, așa cum am spus, după ce se făcea „numărătoarea", ușile camerelor rămîneau deschise și deținuții puteau circula toată ziua pe coridoare, puteau merge dintr-o celulă în alta sau pe drumul de patrulare. La date fixe ei puteau scrie cărți poștale, puteau primi corespondență, pachete și aveau dreptul la vorbitor. Li se permitea chiar să facă foc și să-și fiarbă unele alimente pe drumul de patrulare iar supravegherea era atît de „suplă" încît unii gardieni făceau oficiul de poștași, transmițînd discret biletele ale deținuților către familie și viceversa.

Cu venirea comuniștilor toate acestea s-au schimbat. Nici pomeneală de vorbitor, pachete, corespondență, uși deschise. Locul gardienilor-tătici a fost luat de brute cărora o instrucție specială le luase și ultima rămășiță de simț al omeniei, dacă îl avuseseră.

Dar asta nu era de ajuns. Este evident că în concepția liderilor comuniști, arestările nu vizau numai reprimarea comploturilor. Începînd din 1947, orice putea fi motiv de arestare, încarcerare, condamnare a celor numiți de ei „dușmanii poporului", pentru simplul motiv că erau împotriva regimului comunist.

Era vorba de a teroriza o națiune întreagă și de a-i anihila orice rezistență. Pentru aceasta orice mijloc era bun, și de cîte ori nu s-au văzut oameni arestați fără motiv și cărora anchetatorii se străduiau în săptămînile și lunile de anchetă să le inventeze un delict în baza căruia să-i trimită pentru ani sau pentru restul zilelor în închisorile arhipline ale țării. Și de cîte ori nu-i trimiteau acolo fără a le fi intentat un proces, fără a le fi

găsit un cap de acuzare. Dar a aresta, a închide, a ține oamenii (inocenți sau nu) ani de-a rîndul în închisoare nu era suficient. Trebuia ca atunci cînd deținutul ar fi fost eliberat (dacă ar fi fost), el să fie atît de îngrozit și de distrus de regimul la care fusese supus, încît să nu mai îndrăznească să formuleze vreodată nici cea mai neînsemnată critică la adresa regimului.

Pe de altă parte, cum închisorile construite de regimul burghez erau absolut insuficiente pentru toți cei vizați de regimul comunist — chiar dacă în camere numărul deținuților ar fi fost împătrit sau încincit — și cum nimeni nu urma să fie eliberat decît după mulți ani, evident că trebuia găsită o posibilitate de evacuare a surplusului.

În fața acestor două evidențe — o soluție foarte simplă: în închisori să se instituie un regim în care mortalitatea să facă ravagii în rîndurile deținuților. Această formulă prezenta numeroase avantaje. Voi menționa doar trei:

În primul rînd, cei care ar fi scăpat ar fi fost atît de slăbiți fizic și moral încît n-ar mai fi îndrăznit să facă vreo mișcare și ar fi inspirat o teroare salutară celor cărora le-ar fi relatat, pe ocolite, ororile trăite; or, cum nu exista familie română, de la cea mai modestă pînă la cea mai bogată, să nu aibă deținutul sau deținuții ei, operația era rentabilă;

În al doilea rînd, cei care mureau făceau loc noilor veniți;

În al treilea rînd, prin moartea tuturor acestor oameni nu se distrugea numai o clasă, ci o mare parte din ceea ce formase structura statului român, de la simplul consilier comunal, de la învățătorul și preotul din sat, pînă la cei mai înalți membri ai magistraturii, armatei, universității, Bisericii, vieții politice.

La toate acestea se adăuga un factor deloc neglijabil: economia ce se făcea prin hrănirea acestor deținuți cu un număr de calorii care nu reprezenta nici jumătate din ceea ce era considerat minim pentru supraviețuirea unui om.

Ce-i drept, în 1947—1952 arestările se succedau în asemenea ritm, încît nici prin această formulă guvernul român nu reușea să soluționeze problema cazării a zeci și sute de mii de arestați. A trebuit deci să inventeze faimosul „Canal Dunăre — Marea Neagră"; un canal ce

urma să lege fluviul de mare, Dunărea continuînd să se verse în Marea Neagră. Dar realitatea este că acest canal va înghiți în muncile forțate, asemănătoare celor din Gulag, un număr enorm de deținuți politici.

La Canalul Dunăre — Marea Neagră, ale cărui prime jaloane au fost puse în vara anului 1949, dar care s-a dezvoltat începînd din 1950, voi reveni în alte capitole.

Deocamdată, abia sosisem la Jilava, unde domnea regimul inuman descris în capitolele precedente. Trebuie să spun că toți eram convinși că nu putea să dureze, că, din rațiuni necunoscute nouă, ni se impuseseră aceste restricții și că în curînd se va reveni la o viață penitenciară mai umană, căci prelungirea acelei situații însemna moartea, mai devreme sau mai tîrziu, a celor mai mulți dintre noi.

Și nu ne înșelam. Acelea erau ultimele zile ale „acelei Jilave". Curînd după sosirea mea situația a început să se schimbe, dar contrar așteptărilor noastre, să se agraveze. Și aceasta ca urmare a măsurilor luate de noul director al închisorii, numit cu instrucțiuni speciale de către Ministerul de Interne.

Noul director, Maromet, de tristă celebritate, va aplica aceste instrucțiuni cu o ură dintre cele mai crunte și mai feroce, strîngînd tot mai mult șurubul prin inovațiile pe care le aducea. A procedat astfel pînă cînd mai mult nu se putea și nu mai existau decît două posibilități:

o parte (cea a autorităților) să aștepte ca cei mai slabi dintre noi să moară;

cealaltă parte (noi) să se agațe cu toate forțele, și mai ales cu toată voința de a trăi, de speranța că într-o zi ceva ne va salva, adică vom fi luați de la Jilava și trimiși în alte închisori unde, speram, regimul va fi mai puțin dur.

Pentru a se înțelege disprețul guvernului comunist față de viețile a zeci și sute de mii de români arestați ar fi suficientă menționarea numelor acelor brute pe care le-a numit directori de închisori și de lagăre și relatarea faptelor lor. S-ar putea face un capitol tragic care ar reprezenta în istoria umanității o rușine la fel de mare ca ororile la care s-au dedat temnicerii lagărelor germane, sovietice și, desigur, ai celor din celelalte țări satelite ale Moscovei.

Din păcate, nu am elementele necesare pentru un astfel de studiu (în România au fost zeci de închisori, zeci

de lagăre de muncă forțată, și eu nu le-am cunoscut pe toate). De aceea, mă voi limita, în cursul povestirii mele, la acele figuri sinistre care m-au frapat cel mai mult. Una dintre ele era Maromet. Cu un fizic și mai ales cu o față de degenerat, vorbind cu mare dificultate, elementar, primar, aproape analfabet, noul director al Jilavei era un fost paznic de grădină publică. Se înscrisese în partidul comunist, intrase în miliție și prin zelul cu care se manifestase față de „dușmanii poporului" proaspăt arestați își cîștigase încrederea „organelor" superioare ale Miliției și Securității. Ura și cruzimea îl recomandau ca director ideal pentru închisoarea comunistă destinată deținuților politici. Iar dacă funcția sa depășea cu mult posibilitățile sale intelectuale, era cu mult peste ce ar fi putut visa el ca „realizare socială", nu-i nimic, cu atît mai bine: tocmai datorită acestui fapt el va fi și mai devotat partidului, va fi în stare să facă orice pentru a se menține într-un post atît de nesperat.

Primul lucru pe care l-a făcut cînd a venit la Jilava a fost să-i schimbe pe vechii gardieni și să pregătească alții. La Jilava s-a organizat o școală pentru gardieni, în care se țineau cursuri speciale. Au fost aduși aici tineri milițieni care au fost îndoctrinați în sensul că noi eram „dușmanii poporului", că nu eram animați decît de ideea de a lua puterea și de a aduce poporul român în stare de sclavie și că datoria lor era să ne nimicească. Li se spunea că pentru noi nici un tratament nu era prea dur, că împotriva deținuților politici erau admise orice maltratări, și cu cît gardianul va fi mai brutal și mai fără milă, cu atît mai mari vor fi șansele lui de a face o carieră strălucită. Prezența lui Maromet în fruntea acestei celebre închisori nu era de altminteri cea mai bună dovadă că aceste afirmații erau întemeiate?

Școala aceasta a dat roade. Îmi amintesc că eram de cîteva săptămîni la Jilava, cînd a venit primul grup de milițieni noi. Ei au fost repartizați la diverse secții ale închisorii, și unul dintre ei la noi. Era un țăran tînăr din județul Năsăud (Transilvania). Om așezat, simpatic și inteligent, el era îngrozit de cele ce vedea la Jilava și, discret, ne arăta simpatie. Ei bine, n-a fost nevoie decît de trei săptămîni de îndoctrinare pentru ca acest băiat de treabă să devină o adevărată brută, unul din gardienii cei mai detestați și mai temuți de prizonieri.

Prin urmare, prima realizare a lui Maromet a fost această școală, o realizare de cea mai mare importanță, căci contactul între deținut și gardian este permanent (chiar dacă adesea imprevizibil) și poate crea un climat îngrozitor de opresiune și de teroare.

Imediat ce soseau la Jilava, deținuții trebuiau „puși în condiție". Așa se explică „primirea" ce li se făcea. Prizonierii trebuiau înfricoșați, copleșiți, ca să înțeleagă bine că „autoritatea" avea toate drepturile, în timp ce ei nu aveau nici un ajutor, nici o posibilitate de a se apăra și foarte puține șanse de a scăpa.

Trebuie să spun că dacă școala înființată de Maromet era excelentă — din punctul lui de vedere —, cert este că și elevii erau, în general, bine aleși, deosebit de dotați și erau încîntați să aplice și să perfecționeze metodele învățate.

Aici voi deschide o mică paranteză: deținuții politici erau, evident, din toate categoriile sociale, de toate profesiile. Dar categoria cea mai detestată de gardieni, și aceasta de departe și fără excepție, era cea de învățător și de profesor. Cînd un gardian te întreba „tu ce ai fost" era de preferat să-i spui că ai fost orice decît să-i spui că ai fost învățător, căci riscai să-ți atragi cele mai crunte persecuții, deoarece gardienii te considerau un fel de inamic personal.

Noi ne explicam această ură prin faptul că, în general, gardienii erau selecționați dintre ființele cele mai abjecte, cele mai limitate și că, deci, date fiind capacitățile lor intelectuale, școala le lăsase amintiri foarte neplăcute.

Este însă amuzant de văzut care era categoria socială care îi impresiona cel mai mult — sau mai degrabă singura care îi impresiona. Ei bine, de cîte ori n-am auzit gardieni spunînd în mustrările lor analfabete învățate la școala lui Maromet: „ăi fi fost tu magistrat, ăi fi fost tu general, ăi fi fost tu ministru, ăi fi fost tu chiar contabil-șef, aici nu ești decît un deținut".

Contabilul-șef era pentru ei sumumul; el avea banii, el îi distribuia, deci el era cel mai tare.

Astfel, de la cel din urmă gardian, care se amuza terorizîndu-i pe condamnații la moarte, pînă la director, care își dădea toate silințele să tortureze mai multe mii de deținuți — iată pe ce mîini încăpuserăm.

Cînd am venit la Jilava, Maromet, şi el nou venit, era abia în stadiul de pregătire a acţiunii sale şi a gardienilor. Paralel cu pregătirea acestora, el a trecut la înfăptuirea proiectelor şi situaţia s-a deteriorat rapid. Prima etapă a constat în a-i instrui pe miliţieni să se poarte cît mai dur posibil cu deţinuţii politici. A doua a constat în înrăutăţirea continuă a hranei. Deja insuficientă, acum ea se împuţina din zi în zi. Nu cantitativ, ci ca valoare nutritivă. Ciuberele erau la fel de pline, dar conţineau din ce în ce mai puţine frunze de varză, mai puţin arpacaş, orz, mai puţine grăsimi şi deşeuri de carne — o zeamă lungă în care pluteau unele din aceste alimente.

Şi foarte curînd a început coşmarul, căci corpurile noastre nu erau decît o imensă durere şi într-un efort deznădăjduit de a supravieţui se hrăneau din propria lor substanţă. Această tortură nu poate fi descrisă. Numai cei care au trăit-o, care timp de săptămîni, luni, ani au cunoscut senzaţia că se mănîncă pe ei înşişi, numai aceia pot înţelege grozăvia agoniei îndelungate şi lente a deţinuţilor politici în închisorile comuniste din România. Foamea, obsesia hranei erau atît de insuportabile, încît în toate celulele şi în toate camerele deţinuţii au decis să se interzică formal orice conversaţie, orice aluzie la hrană. Cea mai mică firimitură de pîine era un bun de preţ şi prin performanţe de ingeniozitate (dată fiind lipsa oricăror unelte) în fiecare celulă se construiau balanţe cu care se cîntărea şi se împărţea pîinea, aproape la gram, aşa încît fiecare să aibă şanse egale de supravieţuire. La fel se proceda cu deşeurile de carne care erau scoase din supă şi tăiate în părţi egale. Se recurgea la tot felul de trucuri pentru a avea în celulă o gamelă în plus, profitînd de neatenţia gardianului care supraveghea distribuirea şi de complicitatea tacită a „bucătarului“ (un deţinut de drept comun), care observa, dar nu ne dădea de gol.

În prezent, întreaga viaţă era axată pe hrană, cu toate că subiectul nu era abordat decît pentru a elabora planuri menite să aducă un mic surplus colectivităţii.

Să nu vorbeşti. Dar mai ales să încerci să nu te gîndeşti, să nu mai simţi această durere puternică ce se întindea în tot corpul. Nici noaptea nu scăpam de acest coşmar, căci visam mîncare, o mîncare inaccesibilă chiar şi în visurile noastre. Cînd mă trezeam noaptea auzeam oamenii scrîşnind din dinţi, în somn, din cauza foamei.

Curînd au apărut primele semne de distrofie. Membrele noastre au început să se umfle, mîinile, şi mai ales picioarele — labele şi gleznele — erau atît de umflate încît nu ne mai puteam încălţa. Pielea era întinsă şi subţiată, foarte sensibilă şi crăpa. Uneori era albă, uneori (tocmai fiindcă era atît de întinsă) roşie, şi dacă apăsai, rămînea o adîncitură care dispărea după foarte mult timp. Erau semnele caracteristice distrofiei pe care o voi întîlni în lagărele de muncă forţată („colonii", cum erau numite cu pudicitate) unde m-au trimis, împreună cu atîţia alţii, STĂPÎNII ţării.

Aceasta era deci prima fază a distrofiei, şi de îndată ce simptomele ei apăreau, aveai de ce să fii foarte îngrijorat, căci urma destul de repede (în funcţie de rezistenţa fiecăruia) a doua fază. Or, dacă în acest prim stadiu al distrofiei procesul putea fi stopat prin ameliorarea hranei, în al doilea stadiu acest lucru nu mai era posibil. Acest al doilea stadiu apărea într-un moment nedeterminat. În faza preliminară lui deţinutul devenea scheletic, cu picioare enorme, mîini umflate îngrozitor şi un corp cu aspect cadaveric. Starea lui de slăbiciune era atît de mare încît de-abia mai putea merge. Atunci începea a doua fază. Ca să spun lucrurilor pe nume, el avea o diaree cumplită. Corpul lui nu mai asimila nimic, nu mai reţinea nimic, tot ce mînca era eliminat sub formă lichidă. În acest stadiu omul nu mai avea nici o şansă, chiar dacă primea îngrijiri. Am văzut mai tîrziu, în alte închisori sau la Canalul Dunăre — Marea Neagră, distrofici ajunşi în acest stadiu şi care, prin diverse concursuri de împrejurări, fuseseră trimişi la infirmerie spre a fi trataţi. Pentru aproape toţi a fost inutil, nu au fost salvaţi. La drept vorbind, ce îngrijiri se dădeau la infirmerie? Nişte orz decorticat foarte sec (adică fără lichid) şi cîteva sulfamide. Or, pe atunci, la Jilava nici nu putea fi vorba de a merge la infirmerie. Inventivul Maromet suprimase vizitele medicale şi în cele patru luni petrecute la Jilava în 1949 n-am văzut nici un medic, nici măcar un felcer. Puteai să mori, că nimeni nu se uita la tine. Aceasta şi făceau nefericiţii distrofici. Dar pînă atunci de cîte suferinţe aveau parte! Cîte suferinţe nu au îndurat şi toţi ceilalţi deţinuţi care, începînd de la un abces sau o durere de dinţi pînă la tuberculoză, trecînd prin toate maladiile cunoscute în închisoare, nu au primit nici o îngrijire.

Bineînțeles, toate acestea făceau acum parte din viața Jilavei și decurgeau la fel în toate celulele, de-a lungul săptămînilor și lunilor. Dar între timp Maromet nu șomase și în mai puțin de două săptămîni, în ritmul de una la două sau trei zile, a trecut la aplicarea noilor lui reforme, care ne-au luat prin surprindere. Astfel, într-o dimineață am constatat că liniștea nu mai era tulburată de obișnuita mișcare din celulele care erau scoase la plimbare. Nu se auzea nici un zgomot, o liniște mormîntală domnea în galeriile subterane. Tînărul nostru pîndar s-a cățărat pe pervazul larg al ferestrei. Nici un deținut politic la orizont; în rest, pe drumul de patrulare totul părea normal, gardienii și „pinguinii" își vedeau de treabă.

Ce putea să însemne asta? Toată dimineața comentariile s-au ținut lanț și ipotezele cele mai fanteziste au fost avansate de extremiștii optimismului și pesimismului care, desigur, opinau că ceea ce se petrecea se datora unui eveniment extern.

Primii erau convinși că americanii făceau presiuni asupra guvernului român, care reacționa în acest mod, dar va fi silit să cedeze în fața unicilor posesori ai bombei atomice.

Ceilalți, dimpotrivă, opinau că guvernul dăduse ordin ca regimul deținuților politici să fie înăsprit, știind foarte bine că Occidentul ne abandonase.

La ora cînd celula noastră trebuia să iasă la plimbare, șeful camerei a procedat ca și cînd nu s-ar fi schimbat nimic. Tinetele au fost aduse la ușă, echipa de serviciu s-a așezat lîngă ele și noi toți ne-am încolonat doi cîte doi, gata de ieșire.

În acest timp, pe coridor se auzeau zgomote ciudate, dar nu reușeam să ne dăm seama ce se întîmplă.

Ușa s-a deschis, tinetele au fost luate și coloana s-a pus în mișcare, dar, cu un gest autoritar, gardianul a oprit-o. „Numai tinetele și ciuberele de apă în fața ușii", a strigat el. Au fost puse. „Și plimbarea?", a protestat șeful camerei cînd cei care le duseseră s-au întors. „Nici o plimbare", a strigat gardianul și a trîntit ușa.

După ce s-au luat precauțiile de rigoare (mascarea vizetei), cei care ieșiseră cu tinetele ne-au spus ce se întîmpla pe coridor. Mai mulți deținuți de drept comun stăteau cu fața la perete și cu mîinile pe ceafă. Acestea erau deci zgomotele pe care le auziserăm. Acești deținuți

de drept comun, pe care noi nu trebuia să-i vedem și nici ei nu trebuiau să ne vadă, vor lua tinetele și ciuberele de apă, le vor goli și, respectiv, le vor umple, și apoi le vor aduce în fața ușii. Așa s-a și întîmplat după cîteva minute. A doua zi operația s-a repetat, la fel a treia zi. Acum nu încăpea nici o îndoială că eram la strict secret, fiind privați de plimbare.

Această plimbare nenorocită, pe care o așteptam cu atîta nerăbdare, care spărgea monotonia zilei și în care timp de cincisprezece-douăzeci de minute puteam respira aer proaspăt, simți vîntul, vedea cerul, soarele, puteam trăi... ne era luată. Pentru noi, care eram subalimentați, trăiam sub pămînt într-o atmosferă pestilențială — camera avea o singură fereastră, aproape inaccesibilă (și în orice caz interzisă) căci dădea pe drumul de patrulare — lovitura putea fi mortală.

Peste două-trei zile, cînd încă mai eram marcați de neliniște, imediat după ceea ce noi numeam micul dejun, ușa a fost literalmente trîntită de perete și în cameră au năvălit vreo cincisprezece sau douăzeci de gardieni cu figuri asasine, printre care am recunoscut pe unii care ne primiseră la sosire, și tot cam atîția stăteau în fața ușii. Acum erau înarmați cu bîte și pistoale enorme gen Far-West, cum mai văzusem la coborîrea din dubă. Unii s-au dus pînă în fundul celulei, alții s-au oprit la jumătatea ei, pe culoarul dintre paturi. Toți strigau, dar noi eram atît de năuciți și ei, surescitați, se exprimau atît de prost, încît noi nu înțelegeam nici ce ne spun, nici ce se petrece. Stupefiați, unii stînd încă pe pat, alții ridicîndu-se într-un reflex de apărare, am rămas nemișcați, cu desăvîrșire buimaci.

„N-auzi, banditule, n-auzi? Afară, afară" urlau ei, și loviturile cădeau ca grindina pe spinările, pîntecele, picioarele și capetele noastre. Urmăriți pe paturile de sus de către gardieni, camarazii noștri cădeau ca o avalanșă între cele două rînduri de paturi, peste noi, dar și peste gardieni, care acum se bucurau din toată inima. Loveau cu sete în toate părțile. Evident că nu putea fi vorba de vreo ripostă. Asta ar fi fost considerată rebeliune și, după o judecată sumară, am fi sfîrșit ca Lugoșianu și bieții lui camarazi în Valea Piersicilor.

Complet stupefiați — invazia, strigătele și, în plus, cei care cădeau peste noi ne înnebuniseră — am înțeles un singur lucru: că trebuie să ieșim cît mai repede. Și ca un

torent (înghesuindu-ne să ieşim cît mai repede pe uşă) ne-am năpustit pe coridor, unde ne aşteptau alţi gardieni. Partea dreaptă a coridorului era barată de cîţiva dintre ei, nu ne rămînea decît să alergăm pe partea stîngă, flancaţi de miliţienii care ne hărţuiau strigînd: „mai repede, mai repede, bandiţilor", ne înjurau şi ne loveau la întîmplare. Am parcurs deci în triplu galop coridoarele, fără să înţelegem ce se întîmplă, şi am fost duşi într-o încăpere enormă fără ferestre, care trebuie să fi fost iniţial depozit de muniţii. N-am avut timp să văd mare lucru şi ni s-a strigat: „faţa la perete şi mîinile la ceafă".

Am luat poziţia ordonată şi am încercat să văd, să înţeleg ce ni se pregătea. Dar nu era deloc uşor, căci gardienii patrulau în spatele nostru şi era imposibil să mişti un pic capul şi să te uiţi într-o parte fără să încasezi o ploaie de lovituri. Deci nu puteam să văd, dar auzeam cum camarazii mei veneau alergînd şi, în strigătele miliţienilor, se aruncau cu faţa la perete. Curînd eram toţi acolo; noi şi vreo douăzeci de gardieni. O voce a ordonat: „Nu te întorci, te dezbraci de tot, îţi pui hainele jos lîngă tine şi rămîi cu faţa la perete şi mîinile la ceafă." Eram acolo vreo patruzeci de oameni, dar evident că nu era de demnitatea unui gardian să vorbească la plural. Folosea deci o gramatică nouă, tutuindu-ne la plural, aşa cum învăţase la şcoala nouă.

Evident că nu asta mă preocupa, ci faptul de a înţelege ce se întîmplă, ce se vrea de la noi. De ce această violenţă, această desfăşurare de forţe, aceste pistoale? De ce trebuia să stăm dezbrăcaţi cu faţa la perete? Mi-am amintit că în urmă cu opt ani în aceste celule fuseseră masacraţi prizonieri (ce-i drept, de către legionari) şi m-am întrebat dacă nu cumva ne aşteaptă aceeaşi soartă.

Din fericire, n-a durat prea mult ca să înţeleg de ce fuseserăm aduşi; era vorba de o percheziţie neobişnuită care avea un triplu scop:

să ni se ia orice obiect pe care l-am confecţionat pentru a ne uşura viaţa (o lingură care taie, piese de şah, ace etc.). Bineînţeles că bucăţile de pătură găsite în buzunare atrăgeau o ploaie de lovituri asupra nenorocitului care nu înţelesese că în închisoare nu ai dreptul la hîrtie igienică;

să ni se ia orice efecte suplimentare (pulover, batistă) pe care vreun deţinut, plecînd, ni le lăsase ca să avem un minimum de îmbrăcăminte;

să ne demoralizeze, atît prin violența acțiunii, cît și prin pierderea obiectelor care, în condițiile noastre, erau atît de prețioase.

Aceasta a fost una dintre cele mai severe percheziții, și am cunoscut zeci de acest fel. Fiecare obiect era luat de un gardian, examinat minuțios, sucit, învîrtit, pipăit cu atenție, ca și cînd acești nenorociți arestați de luni și ani de zile puteau avea cine știe ce documente importante și secrete. În spatele milițienilor, subofițeri supravegheau plini de importanță operația.

Pe măsură ce erau descoperite, obiectele interzise erau aruncate în mijlocul încăperii și adesea gestul era însoțit de înjurături admirative pentru inventivitatea și dibăcia „banditilor".

A urmat percheziția corporală, făcută de un gardian supervizat de un subofițer.

Regret că trebuie să fiu din nou trivial, dar din moment ce este vorba de o mărturie trebuie spus tot, sau aproape tot. Ni s-a cerut deci să deschidem gura, să desfacem degetele de la mîini și de la picioare, să ridicăm brațele, ca nu cumva să fi ascuns ceva la subțiori. A urmat partea „intimă" a percheziției: cu fața la gardian trebuia să-i arăți bine că acolo nu aveai nimic ascuns, apoi, cu spatele la gardian, cu picioarele depărtate, aplecat în unghi drept trebuia să-ți apuci fesele cu mîinile și să le desfaci în așa fel încît gardianul și șeful lui să se convingă că nici acolo nu se ascunsese nimic de vigilența lor.

Odios și umilitor!

Apoi te îmbrăcai și intrai în coloana care deja se formase. Curînd am terminat toți și, doi cîte doi, am revenit pe coridor, lăsînd în mijlocul încăperii un morman de zdrențe și de obiecte mizere: trofeele lor, comorile noastre.

Întorși în celulă am găsit totul alandala. Bruma de lenjerie era azvîrlită pe paturi, căptușeala paltonului meu fusese tăiată, ca să se vadă dacă nu ascunsesem ceva, săpunul fusese tăiat în două sau trei.

Toate lingurile tăioase fuseseră confiscate și înlocuite cu altele. Dar asta nu ne-a împiedicat ca după cîteva zile să le facem și pe ele la fel de tăioase. Din trei ace cîte erau în celulă două fuseseră găsite; ne rămăsese doar unul, și cum nu mai eram scoși la plimbare nu puteam spera să confecționăm altele. Cît despre gamele, nici de

astă dată nu fuseseră numărate, așa că cea pentru spălat rămăsese.

Evident că această percheziție a provocat o dereglare importantă în viața celulei noastre. Dar n-am avut timp nici s-o comentăm, nici să medităm asupra ei, căci un nou eveniment și apoi altele care au urmat ne-au dovedit că era vorba de un plan ce viza izolarea din ce în ce mai mare și exterminarea noastră.

De data asta dimineața trecuse repede și de-abia făcusem ordine în celulă și în lucrurile noastre, cînd a venit masa. S-au făcut pregătirile obișnuite și echipa de servici s-a așezat la pîndă, așteptînd să se deschidă ușa ca să dea gamelele. Dar nu s-a deschis ușa, ci vizeta, iar gardianul a strigat: „gamelele prin vizetă".

Pînă acum, chiar cu ușa larg deschisă, cel care era de serviciu trebuia să fie foarte atent cînd lua gamela plină din mîna „bucătarului", ca să nu se verse nici un strop. Dar acum totul era inutil, căci deschiderea era numai cu puțin mai mare decît gamela și, în plus, „bucătarul" era terorizat de un gardian care îl zorea „mai repede, mai repede", și aproape că arunca gamela prin vizetă opărîndu-ți mîinile cu supa fierbinte, așa că (nenorocire!) o mare cantitate din prețiosul lichid curgea pe jos.

Situația era deci următoarea: plimbarea interzisă, scoaterea tinetelor interzisă, chiar deschiderea ușii pentru primirea hranei interzisă. Maromet va mai inventa ceva?

În primele două zile nu s-a întîmplat nimic important. Probabil că gardienii erau ocupați cu percheziționarea celorlalte celule, care fuseseră la fel de uluite ca noi, căci zidurile Jilavei erau atît de groase, încît nu se putea comunica prin Morse și noi nu-i putusem avertiza pe vecini de pericolul ce-i amenința.

Dar a treia zi am avut o nouă surpriză. În mijlocul zilei, ușa s-a deschis și în cameră au intrat trei gardieni. Doi au rămas la ușă în timp ce al treilea, înarmat cu o trusă de unelte, s-a dus la fereastră și s-a cățărat pe pervaz. Ajuns sus, și-a scos ciocanul și niște cuie și a fixat cei doi batanți ai ferestrei, așa încît să nu mai poată fi deschisă.

Îmi amintesc că am fost atît de stupefiați, încît mult după plecarea gardienilor a domnit o liniște mormîntală, în cameră nu se auzea decît zgomotul îndepărtat al ciocanului care țintuia fereastra celulei vecine.

Cine mai putea crede că nu era vorba de o izolare și mai mare?! Această ultimă măsură echivala cu o sentință de moarte: chiar înainte, cînd hrana mai avea ceva calorii și cînd prizonierii erau scoși la plimbare, absența alimentelor și a aerului făcea ca treptat, cei mai slabi dintre noi să ajungă într-o lume cu siguranță mai bună. Ce va fi cu noi acum, închiși zi și noapte în umezeală, miros de tinete și fără posibilitatea de a aerisi celula?

Direcția considera — sau mai sus se considera — că nu se murea destul de repede la Jilava?

Ei bine, nu se terminase. După două zile gardienii au venit din nou și de această dată au vopsit geamurile ferestrelor, ca să nu mai avem nici o rază de lumină.

Această biată lumină anemică pe care o primeam sub pămînt, acel colțișor de cer pe care îl vedeam și care ne amintea că sus, afară, exista încă viață, și asta era prea mult pentru noi, și asta ni se lua.

Ce puteam face, ce trebuia să facem? Să ne revoltăm? Însemna să „le" facem jocul, din moment ce voiau să ne extermine. Dacă ne-am fi revoltat, ne-ar fi masacrat, ar fi montat un proces de rebeliune și rezultatul ar fi fost același, și nici unul dintre noi n-ar fi scăpat. În plus, o asemenea acțiune ar fi avut consecințe nefaste pentru toți deținuții de la Jilava.

Să facem greva foamei? Rezultatul ar fi fost același.

Am ajuns la concluzia că, dacă nu voiam să le facem jocul și să cădem în cursă, dacă voiam să avem o șansă de a scăpa, trebuia să ne ținem bine și să încercăm să găsim în noi resursele morale și fizice care să ne ajute să suportăm lovitura... pînă în ziua cînd imprevizibilul ne va salva, sau mai degrabă îi va salva pe cei care nu vor sucomba.

Peste două zile Maromet și-a desăvîrșit opera. Ni s-a luat becul. Unicul bec chior care dădea o mică pată de lumină în dreptul ușii — nici la asta nu aveam dreptul.

La cincisprezece metri sub pămînt, în umezeală, cu fereastra (care dădea spre drumul de patrulare) complet blocată și geamurile vopsite, așa ca nici aerul și nici lumina să nu mai pătrundă în celulă, fără să mai ieșim, fără să mai vedem soarele și cerul, cu ușa celulei tot timpul închisă, în miros de mucegai, de urină, de excremente, înfometați, fără nici o îngrijire medicală, urma să

trăim în semiîntuneric în plină zi și în întuneric total noaptea, îngropați de vii în imensul mormînt colectiv de la Jilava.

Toate cele despre care am vorbit fac parte din măsurile de ordin general luate de Maromet și care au fost aplicate la Jilava în primele zile ale primăverii lui 1949. În plus, existau grozăviile pe care gardienii sau administrația le inventau pentru a ne face viața și mai grea. Este vorba de „gluma" cu nicovala făcută condamnaților la moarte... și cîte altele.

Voi da unul sau două exemple.

Astfel, într-o zi, ușa celulei s-a deschis. Semiobscuritatea camerei a fost cît de cît risipită de bruma de lumină ce venea de pe coridor. În prag s-au oprit doi gardieni: șeful „celularului" nostru și un țigănuș, a cărui expresie feroce mă frapase cînd venisem la Jilava și în timpul percheziției.

Cum stăteam pe paturi, ne-am ridicat ca să vedem despre ce este vorba. Indiferent, șeful celularului stătea rezemat de ușă. Dar țigănușul scruta cu priviri pătrunzătoare pe fiecare. După cîteva clipe a arătat cu degetul către un student care stătea în rîndul de sus și i-a spus: „Tu, de-acolo, dă-te jos". „Eu?", a întrebat tînărul. „Da, tu". Studentul a coborît și, tîrîndu-și pantofii, i-a urmat pe gardieni în coridor.

I-am auzit îndepărtîndu-se, și după un minut sau două am auzit un zgomot de parcă cineva bătea covoare și niște urlete îngrozitoare, urletele unui om jupuit de viu. Mărturisesc că am simțit că-mi îngheață sîngele în vine, și cred că la fel simțeau și camarazii mei de suferință, căci purtate de bolți din galerie în galerie, toată închisoarea, cufundată în obscuritate și marcată de spectrul morții, răsuna de lovituri și urlete.

Asta a durat, iar cînd ușa s-a deschis din nou, mai mulți gardieni înfierbîntați au adus într-o pătură o zdreanță omenească și au aruncat-o în celulă.

După ce l-am îngrijit, după ce și-a mai revenit și a putut să vorbească, tînărul ne-a povestit ce s-a întîmplat.

L-au dus pînă la acel soi de rotondă subterană în care dădea coridorul nostru. Acolo erau cinci sau șase gardieni înarmați cu cozi de lopată. Înainte de a putea face vreo mișcare, i-au pus un sac în cap și au început să-l lovească din răsputeri cu bîtele. Cu sacul lipit de corp,

încercînd să-și protejeze capul cu brațele, respirînd anevoie și nevăzînd de unde veneau loviturile, nenorocitul săreа, alerga la fiecare lovitură. Și acest spectacol, al celor două picioare care alergau sub un sac, care săreau sub lovituri sau se loveau de pereți, îi amuza copios pe milițieni. Și ca jocul să aibă mai mult haz, îl asezonau cu strigăte: păzea, la dreapta, fugi în stînga, apleacă-te, și se prăpădeau de rîs, văzînd eschivele orbești și inutile ale victimei, sau o prindeau într-o „contră" lansată de toate bîtele.

Oricît de distractiv ar fi fost, trebuie să recunoaștem că jocul nu fusese inventat întru amuzarea gardienilor noștri. Dacă îi amuza, cu atît mai bine, dar scopul era de a ne slăbi și mai mult, prin asemenea manifestări, rezistența fizică și morală și de a face să pătrundă în sufletele și în corpurile noastre epuizate cea mai cumplită frică, frica animalică.

Bineînțeles că celula noastră nu a fost singura căreia i s-a aplicat acest tratament. De cîte ori n-a răsunat Jilava de loviturile îngrozitoare (atît de violente încît mă întrebam cum de un om mai putea scăpa viu) și de țipetele victimei alese la întîmplare.

În ce privește alegerea, chiar dacă era efectiv făcută la întîmplare, eu am impresia că gardienii preferau oameni tineri, căci rezistau mai bine, nu se prăbușeau de la primele lovituri, dimpotrivă, alergau, săreau, se zbăteau, făcînd astfel jocul mai amuzant și prelungindu-l.

Deci la toate celelalte mizerii s-a adăugat această sabie a lui Damocles pe care fiecare o simțeam deasupra capului.

O altă maltratare, mult mai nevinovată, era următoarea:

Mai mulți gardieni stăteau în prag și unul dintre ei striga: „toată lumea jos". Coboram și ne înghesuiam pe culoarul dintre paturi. Atunci un milițian ordona: „Culcat sub paturi". Trebuia să ne aruncăm la pămînt, dar dacă stînd în picioare încăpeam toți pe acest culoar, în poziție culcat era imposibil. Deci ne aruncam unii peste alții și încercam să ne vîrîm sub paturi. Dar acolo nu era destul loc, căci paturile nu erau prea înalte. Fiecare încerca să avanseze, să se tîrască în întuneric, primind din partea camarazilor, care se grăbeau și ei ca să scape de loviturile milițienilor, lovituri involuntare de picioare, de coate în cap sau peste față.

Sub paturi era foarte murdar, pămîntul era negru, umed și degaja un miros înțepător. Abia reușeam să ne înghesuim într-o împletire incredibilă de corpuri, brațe, și se auzea ordinul: „Toată lumea în picioare pe culoar". Cum să ieși de acolo — și să ieși repede — cînd între tine și culoar erau atîția, cînd un braț era prins sub careva, picioarele erau prinse și ele sub altcineva, iar pe cap aveai pieptul unui alt deținut? Te zbăteai ca un pește prins în plasă, dădeai, primeai, adesea în plină față, lovituri de coate, de genunchi, de gheată, firește involuntar, și, în fine, gîfîind, cu hainele pline de pămînt, eram pe culoar. Dar abia reușisem să ieșim, uneori nici nu reușiseră toți, că iar se ordona: „Culcat sub paturi". Ne grăbeam din nou, lovindu-ne de cei care încercau să iasă și avîndu-i în circă pe cei care încercau să intre cît mai repede.

Cînd ritmul impus de gardieni nu era prea rapid — deși era greu și extenuant — reușeam să intrăm și să ieșim de sub paturi într-o oarecare ordine. Dar, cînd, din răutate, gardienii accelerau tot mai mult ritmul, adevărate valuri, adevărate vîrtejuri umane se loveau, se agățau, încercînd, unii să se arunce la pămînt, alții să iasă de sub paturi, alții să se vîre sub ele. Se poate oare imagina ce însemna acest efort pentru niște oameni lipsiți de hrană, de aer, de lumină, pentru niște oameni extenuați, flămînzi, ajunși la ultima limită a forțelor?

La fiecare nou ordin aveam impresia că era ultima oară cînd ne mai ridicam, că data următoare vom rămîne pe jos, surzi la strigăte, insensibili la amenințări și la lovituri. Dar de fiecare dată reîncepeam.

Apoi, în fine, ordinul: „În picioare sub pat". Atunci, sprijinindu-te în pămînt, sau de un vecin care încerca să facă la fel, te ridicai în genunchi și apoi în picioare. Și toată instalația, imensul nostru pat de scînduri era săltat, proiectat în aer și ne cădea în cap.

Se terminase. Milițienii plecau. Epuizați, abia mai respirînd, plini de pămînt pe haine, pe mîini, pe față, ne așezam jos să ne revenim.

Cîteva ore aveam a ne îndeletnici cu refacerea patului și cu adunarea lucrurilor. Dar cîte calorii prețioase, cîte forțe — vitale nouă în lupta pentru supraviețuire — pierduserăm!

Acesta era regimul la Jilava în primăvara anului 1949. Căci ce se aplica în celula noastră se aplica sistematic în

toate celelalte încăperi ale așa-numitului „celular“ — adică celulele din fortăreața propriu-zisă.

Așa cum am spus la începutul relatării mele, în interiorul fortului și separată de acesta de un al doilea drum de patrulare, se afla „Anexa“. Ea era, desigur, mai mică decît fortul, se afla tot sub pămînt și era compusă din două coridoare în care dădeau camere foarte mari, unele oarbe, dar marea majoritate cu cîte o fereastră spre al doilea drum de patrulare. Aici condițiile de viață erau mai proaste decît la noi din cauza numărului incredibil de oameni pe care-i înghesuiseră acolo și continuau să aducă. În timp ce la noi, în camere de treizeci de oameni eram patruzeci-patruzeci și cinci, acolo, în săli de șaizeci de persoane erau pînă la trei sute. Faptul pare incredibil, totuși toți cei care au cunoscut Jilava acelor ani vor confirma spusele mele.

A afirma că în anexă deținuții politici trăiau în condiții inumane ar însemna minimalizarea adevărului. Acolo condițiile erau pur și simplu dantești. Înghesuiala era atît de mare, încît oamenii nu puteau să stea toți în același timp culcat sau șezînd. O parte din deținuți trebuia să rămînă în picioare, pentru ca ceilalți să stea jos, pe pămînt, căci paturi nu existau. Nu te puteai mișca, iar dacă voiai să ajungi la tinetele aflate lîngă ușă trebuia să întreprinzi o adevărată expediție, strecurîndu-te printre oameni, rugîndu-i să se lipească unii de alții și astfel să reușești să treci. Cînd, de cele mai multe ori după vreo cincisprezece minute, ajungeai în sfîrșit la destinație, trebuia să stai la rînd, căci tinetele, deși multe, nu erau totuși cîte ar fi fost necesare.

Cu apa era mai simplu. Gamela se dădea din mînă în mînă pînă la ciubărul de apă și revenea pe aceeași cale. Dar cum aproape întotdeauna circulau mai multe gamele în același timp și prin aceleași mîini (mai ales în apropierea ciubărului), adesea se rătăceau și ajungeau la alte destinații. Or, cum în închisoare simțul proprietății este foarte dezvoltat, faptul provoca multă agitație, proprietarul strigînd cît îl ținea gura că primise o altă gamelă, și insistînd s-o capete pe-a lui. Și iar între aceste corpuri înghesuite unele în altele începeau să circule gamele, și iar, din aceleași motive, aceste obiecte prețioase nu ajungeau întotdeauna la proprietar. Realmente prețioase, căci, din cauza înghesuielii infernale, în aceste camere era îngrozitor de cald chiar și iarna. Vara

ele erau adevărate cuptoare umede, din cauza unui fel de aburi ce se ridicau din toate aceste corpuri transpirate și care, condensîndu-se, picurau de pe tavan. Oamenii stăteau numai în indispensabili; din cauza transpirației și a faptului că stăteau efectiv lipiți, trupurile lor erau acoperite de escare.

În general, nimeni nu se mai mișca din locul în care eșuase la sosire decît pentru a merge la tinete. Așa se face că uneori oameni care se cunoșteau și se aflau în aceeași cameră nu aveau habar unul de altul, cum s-a întîmplat cu doi frați, care erau în aceeași celulă, dar nu s-au regăsit decît după trei zile, cînd grefierul a chemat pe unul dintre ei la ușă ca să-i comunice pedeapsa.

În aceste camere exista un fel de disciplină liber consimțită, sau mai curînd una datorată faptului că acești oameni erau conștienți că anarhia echivala pentru ei cu moartea.

Aici nu erau echipe de serviciu. Nici nu puteau fi organizate, căci erau peste trei sute de persoane și, în plus, zilnic unii plecau și alții veneau (în aceste camere deținuții erau aduși după proces și de aici plecau la închisoarea în care urmau să-și execute pedeapsa). Serviciul, adică introducerea hranei și transportarea pînă pe coridor a tinetelor și a ciuberelor de apă, era făcut de voluntari — în general de către cei care se aflau aproape de ușă.

Mesele erau și ele un calvar, căci, mai ales vara, mîncarea fierbinte făcea ca în cameră să fie și mai cald.

În privința recuperării gamelelor nu erau probleme. Fiecare avea un număr și înainte de masă gamelele erau stivuite pe coridor în ordine numerică. După ce erau umplute reveneau, din mînă în mînă, la proprietari. Se făcea liniște și nu se auzeau decît voci care murmurau: unu, unu, unu, unu; și deja veneau: doi, doi, trei etc., și se dădeau în fundul camerei, în timp ce numerele mari, și deci ultimele gamele, erau pentru cei aflați aproape de ușă.

Bucătarul umplea gamelele în mare viteză, avea de lucru nu glumă cu cele peste 300 de porții, și cu aceeași viteză treceau din mînă în mînă, deși te frigeau de fierbinți ce erau.

Apoi această supă fierbinte trebuia mîncată în această cameră supraîncălzită. Deținuții erau flămînzi, n-aveau răbdare să aștepte să se mai răcească, iar lichi-

dul fierbinte făcea ca aceste trupuri torturate, înfometate și extenuate să transpire prin toți porii.

Am spus că în timpul meselor se făcea liniște. De fapt, în aceste camere era un vacarm îngrozitor de dimineața pînă seara. Sub aceste bolți, trei sute de persoane vorbind în șoaptă și tot ar fi fost gălăgie. Se poate imagina ce era cînd fiecare încerca să acopere vocea vecinilor.

Cît privește somnul, era ceva de coșmar, deoarece nimeni nu putea sta culcat. Se dormea chircit, sprijinit de altul, adesea cu capul pe genunchii vecinului. Dimineața te trezeai înțepenit, frînt de oboseală din cauza pozițiilor nefirești în care reușiseși să atipești.

Pentru a merge în timpul nopții la tinete era nevoie de adevărate performanțe de răbdare și de echilibru. Trebuia să stai mult într-un picior pînă găseai un locșor în care să-l pui pe celălalt, pe care abia ți-l trăgeai de unde era. Pînă la destinație străbăteai adevărate meandre. Adesea te dezechilibrai, căzeai peste oameni, dar nimeni nu protesta. Cînd reveneai constatai că unul întinsese picioarele, altul se mișcase, și cu multă greutate reușeai să-ți faci un pic de loc și să te chircești spre a te odihni.

Spre deosebire de noi, celor din anexă li se lăsase lumina electrică, geamurile nu le-au fost vopsite și nici ferestrele blocate. O, nu, administrația n-a făcut-o din mărinimie, ci pur și simplu pentru că, dacă ar fi aplicat aceste măsuri, toți acești oameni ar fi murit în cîteva zile. Or, tocmai asta trebuia evitat, ca nimeni să nu poată spune că în România comunistă deținuții politici erau exterminați în masă.

În „celularul" nostru situația se agrava din zi în zi. Întunericul, duhoarea, foamea chinuitoare ne epuizau. Distrofia era generală, unii dintre noi mergeau la tinetă de 12 pînă la 16 ori pe zi, alții ajunseseră să urineze din oră în oră.

Cei care la început fuseseră optimiști erau acum total demoralizați. Nu mai sperau, nu se mai agățau de nimic și așa se face că dintre ei au murit cei mai mulți.

Evident că nici cei care la început erau pesimiști nu o duceau mai bine. Totuși, cum ei nu cunoscuseră îngrozitoarea cădere de la apogeul optimismului în cea mai adîncă desperare, moralul lor era mai bun și, ca urmare, printre ei mortalitatea a fost mai mică.

În fine, cel mai bine se țineau deținuții care nu fuseseră nici excesiv de optimiști, nici pesimiști.

Și ei vedeau lucrurile în negru, dar făceau eforturi să nu-și piardă speranța. Ei au rezistat cel mai bine la toate încercările prin care am trecut atunci la Jilava și, în general, în toate închisorile. Aceasta dovedește cît de important este ca în circumstanțe foarte grave să nu te ambalezi nici într-un sens, nici în altul, ci să fii echilibrat și să păstrezi o voință fermă de a lupta și de a te salva. Corpul omului are resurse necunoscute și surprinzătoare, rezerve nebănuite care nu au aproape niciodată prilejul să iasă din străfundurile în care se află. Ele pot oferi o incredibilă forță de rezistență, dar pentru asta trebuie susținute de voință, speranță și credință.

Cred că aceasta din urmă a salvat mulți deținuți de la o moarte aproape sigură. În închisoare ne rugam mult. Bineînțeles, se rugau cei care erau credincioși, dar și mulți care niciodată nu fuseseră. Unii dintre aceștia din urmă se rugau deoarece își ziceau că asta îi va ajuta, poate, să iasă de acolo. După cîteva săptămîni sau luni, văzînd că nu intervenea nimic, ei se supărau pe Dumnezeu și-i întorceau spatele. Asta însemna superficialitate și de altfel asemenea oameni nu erau interesanți, în general erau niște mediocrități. Unii însă găsiseră într-adevăr credința și, în pofida nenorocirilor ce se abăteau asupra lor, credeau tot mai mult în Dumnezeu și se rugau cu fervoare.

Ce-i drept, atmosfera de la Jilava se preta la meditație asupra misterelor vieții, morții, eternității. Postul, mai mult decît monahal, întunericul, liniștea în care trăiau oamenii, slăbiciunea lor extremă și rugăciunile pe care ei le înălțau de sub această masă de pămînt către lumină, către adevăr, către cer confereau unora dintre ei o sensibilitate, o spiritualitate pe care nu le-ar fi dobîndit niciodată și pe care nu le vor regăsi.

În această epocă eu însumi am dobîndit în acest sens o acuitate a sentimentelor, a sensibilității cum nu am mai cunoscut vreodată. Ajunsesem să visez cu două-trei zile înainte ce urma să mi se întîmple.

Rugăciunea și credința fiind marea consolare a celor mai mulți dintre noi, așteptam cu nerăbdare și emoție sărbătorile Paștelui.

Se știe că pentru cei de credință ortodoxă această sărbătoare are o importanță excepțională, fiind de departe

cea mai mare din întreaga Biserică creștină orientală și cea mai dragă inimilor credincioșilor. În Săptămîna Mare oamenii postesc, merg la biserică, se spovedesc, se împărtășesc. Sîmbătă, la miezul nopții, în curțile și în grădinile bisericilor se oficiază slujba religioasă, și nu există român care în această noapte să nu țină în mînă o lumînare aprinsă și să nu cînte împreună cu ceilalți în timp ce se înconjoară biserica, în dangătul clopotelor:

„Christos a înviat din morți,
Cu moartea pre moarte călcînd."

Așadar, în celula noastră și (am aflat mai tîrziu) în toate celulele de la Jilava, ca de altfel în toate închisorile din România, Săptămîna Sfîntă, noaptea Învierii și Duminica Paștelui au fost trăite cu o mare fervoare.

În Vinerea Mare ni s-au dat niște porții de carne cum nu mai văzusem de mult. Asta, desigur, pentru că administrația închisorii știa că postim și o făcea deci ca să ne tenteze.

Totuși, cei mai mulți dintre noi am postit în Vinerea Mare, adică nu ne-am atins de carnea ce ni s-a dat, unii nu au mîncat decît pîine iar alții, deși le era foame, nu au mîncat nimic toată ziua.

Poate fi înțeles sacrificiul pe care îl făceau acești oameni, care aproape că mureau de foame, pentru credința lor? Cînd zilnic fiecare firimitură de pîine era adunată cu grijă, cînd fiecare gram de carne era cîntărit cu minuție, căci erau viața noastră — acum renunțam la aceste comori pentru a ne exprima credința și speranța în Înviere.

Deși în închisorile comuniste din România serviciul religios era interzis și aspru pedepsit, noi am decis în unanimitate ca sîmbătă să oficiem liturghia de la miezul nopții. Din nefericire, în celulă nu aveam nici un preot. Dar erau doi care în tinerețe fuseseră diaconi la ei în sat și își aminteau vag rugăciunile ce se spun la Paște. Ei s-au oferit să oficieze liturghia și, în Săptămîna Mare, în șoaptă, cei doi au reconstituit-o într-un colț al camerei.

Inițial, problema cea mai dificilă părea a fi cea a orei. Evident că nimeni nu avea ceas, iar noi țineam mult ca rugăciunile noastre să se înalțe către Cer în același timp cu cele ale tuturor românilor și ale tuturor celor care ne erau dragi. Ce era de făcut? Soluția s-a găsit repede. Fortul Jilava nu era departe de gara cu

același nume și, în liniștea nopții, auzeam fluieratul locomotivelor cînd trenurile plecau din stație. Or, noi știam că ultimul tren de călători pleca din gara Jilava spre București la orele douăzeci și trei și patruzeci de minute. Vom aștepta acest semnal și vom începe liturghia.

În toată Săptămîna Mare atmosfera în celulă a fost cu totul alta. Nici discuții, nici controverse, nici dispute. Asupra oamenilor coborîse o mare liniște, încercau să se ajute, să se încurajeze unii pe alții, fiecare să-l facă pe vecinul, pe prietenul său să-și uite grijile și suferințele.

Sîmbătă, nimeni nu s-a atins de rația de pîine, iar seara, cînd ni s-a adus supa, fiecare a pus-o, pipăind pe întuneric, cu mii de precauții, sub bocceaua care îi servea drept pernă. Apoi ne-am întins pe paturile noastre de scînduri și am așteptat ca ultimul tren să plece din gara Jilava.

În celula noastră era noapte neagră, dar sînt convins că în aceste lungi ore (masa de seară ni se dădea la orele 18,30), deși eram atît de slăbiți, nimeni nu dormea. Gîndurile noastre zburau către exterior, către cei care, știam, se gîndeau mai mult ca oricînd la noi și sufereau din cauza suferințelor noastre, către cei pentru care rugăciunile noastre se înălțau către Cer în același timp cu ale lor.

Eram copleșiți și de amintirea vremurilor cînd țara noastră era liberă și cînd aceste sărbători religioase (acum aproape proscrise) erau pentru tot poporul un moment de fericire și de comuniune.

Ca un imens mormînt comun, Jilava era cufundată în întuneric și liniște. Cînd trenul a fluierat, încet, pe pipăite, atenți să nu ne lovim unii de alții, ne-am dat jos din pat (și cei care erau sus, și cei care erau jos) și, strînși unii lîngă alții, am așteptat. Era atît de întuneric încît, deși ochii ni se obișnuiseră, era imposibil să identifici cine stătea în dreapta și cine în stînga.

Se decisese ca cei doi diaconi să oficieze în mijlocul culoarului care despărțea camera în două și, în timp ce ei orbecăiau ca să ajungă acolo, s-a auzit vocea generalului Mardare, cerînd iertare tuturor celor față de care greșise în vreo discuție sau fără să vrea. Toți am făcut la fel, după care s-a făcut liniște și în acea obscuritate absolută, deasupra acelor trupuri înghesuite și torturate s-au înălțat rugăciunile celor doi diaconi, ce se uneau

cu ale noastre și ne umpleau sufletele de un imens elan de credință și de speranță.

A venit apoi momentul culminant, cel pe care îl așteptam cu atîta emoție și în care ei au spus de trei ori:

„Christos a înviat!"

și noi am răspuns din toată inima:

„Adevărat a înviat!"

După care, în liniștea mormîntală a Jilavei, din adîncimile unde ne aflam și eram îngropați de vii, a țîșnit din piepturile noastre cîntecul:

„Christos a înviat din morți,
Cu moartea pre moarte călcînd,
Și celor din morminte
Viață dăruindu-le."

L-am cîntat după obicei, de trei ori. Diaconii au reluat rugăciunile și ne-au spus din nou:

„Christos a înviat!"

și noi am răspuns:

„Adevărat a înviat!"

și din nou am intonat din toată inima acest cîntec minunat.

În timpul rugăciunilor auzeam mai departe sau mai aproape de noi același cîntec. În toate celulele, toți deținuții avuseseră aceeași idee, și toți se rugau și cîntau. Din adîncurile pămîntului unde erau îngropați de vii mii de deținuți politici se înălța către cer minunatul cîntec al Învierii.

Gardienii turbaseră de tot, alergau pe coridoare, strigau să încetăm, băteau în uși cu pumnii și cu picioarele.

Dar acum nimic nu ne mai putea opri, și răspundeam torționarilor cu cîntecele noastre, cu rugăciunile rostite de diaconi, și toată Jilava răsuna de acest imn întru gloria lui Christos.

După terminarea liturghiei, foarte emoționați, ne-am îmbrățișat și, orbecăind, ne-am întors la paturile noastre mizerabile unde ne aștepta pe fiecare gamela și bucata de pîine. Știam că afară, în ciuda penuriei, fiecare făcuse sacrificii pentru ca, venind de la biserică, să gă-

sească pe masă ouă roșii și cozonac — și noi respectam tradiția, oferindu-ne acest sărăcăcios festin.

Am terminat repede și apoi strînși unul în altul am încercat să dormim. Era liniște, Jilava se cufundase din nou în întuneric și tăcere. Și deodată, venind de departe, parcă din fundul pămîntului, am auzit:

„Christos a înviat din morți..."

Era o celulă care calculase greșit, dar continua să se roage, și acum, micul mormînt rămas singur înalța către cer cîntul speranței:

„Christos a înviat!"

Capitolul IV

Sfîrșitul primei mele detenții la Jilava

Am descris în capitolele precedente măsurile de exterminare lentă aplicată de Maromet, începînd din martie 1949, deținuților politici la Jilava.

Este indiscutabil că milițienii îndeplineau ordinele lui și că, prin umilințele de tot felul, el a imprimat o notă personală regimului de teroare pe care l-a instaurat în această închisoare. Dar nu încape îndoială că, dacă Maromet n-ar fi primit instrucțiuni din partea superiorilor, dacă ei nu i-ar fi dat directive precise în acest sens, el n-ar fi cutezat să se comporte astfel. Dovadă că, de la această dată, la intervale ce variază de la cîteva săptămîni la cîteva luni, treptat, în toate închisorile din România regimul s-a înăsprit și măsuri mai mult sau mai puțin asemănătoare cu cele de la Jilava au fost aplicate deținuților politici.

Acum la Jilava nouă nu ne mai rămîneau decît două speranțe: prima, foarte improbabilă și care se referea la noi toți — o revenire la o situație mai suportabilă; a doua, individuală — plecarea la proces sau la o nouă anchetă. În consecință, cînd ușa camerei noastre se deschidea la o oră neobișnuită, inimile noastre băteau năvalnic de teamă că cine știe ce alte măsuri s-au luat împotriva noastră, și de speranță că schimbarea mult așteptată s-a produs.

Dar zilele, săptămînile treceau și nimic nu se mișca. În celulele noastre neaerisite de luni de zile duhoarea devenise de-a dreptul îngrozitoare și milițienii nici nu mai aveau curaj să intre. Făceau „numărătoarea" din pragul ușii. Renunțaseră și la formalitatea verificării prin bătăi de ciocan a gratiilor de la ferestre — de vreme ce fuseseră blocate — și se limitau la a le controla în treacăt.

În acest scop traversau val-vîrtej camera, întotdeauna cu o batistă la nas, se urcau repede pe pervazul ferestrei, controlau și plecau val-vîrtej, strigînd că noi, politicii, sîntem mai rău ca porcii, căci în camerele noastre miroase mai rău ca într-o cocină.

Dacă, indignați de această rea-credință, le spuneam că n-aveau decît să lase să intre aer și lumină în celulă, răspunsul era convingător: „Taci din gură, banditule!"

Cu trecerea zilelor și a săptămînilor slăbiserăm și mai mult, iar distrofia, de care sufeream toți, făcuse progrese rapide.

Spre a cruța bruma de forțe pe care le mai aveam stăteam aproape toată ziua în pat nemișcați. Cei mai mulți dintre noi considerau totuși că nu trebuia să lăsăm să ni se atrofieze mușchii și că lipsa totală de mișcare putea accelera slăbirea. În privința asta fiecare proceda în felul său și în funcție de forțele pe care le mai avea.

Dimineața, unii schițau cîteva mișcări de gimnastică (dar ele reclamau un oarecare efort) și, de asemenea, exerciții de respirație, ceea ce în atmosfera în care trăiam nu putea fi decît foarte dăunător.

Alții își impuneau să parcurgă de un număr de ori lungimea culoarului, mergînd de la ușă la fereastră. Unii dintre aceștia erau atît de epuizați, încît după două sau trei lungimi ajungeau la capătul puterilor și se trînteau pe pat, de unde nu se mai mișcau. Alții însă mergeau, mergeau, cu pași mici, ca niște automate, numărînd lungimile făcute și silindu-se să nu coboare sub norma propusă. Se vedea însă că din zi în zi pașii lor erau tot mai sacadați și oboseala tot mai mare. În general, căderea acestora era bruscă și rapidă.

Ca întotdeauna, cea mai bună formulă era cea de mijloc: să faci de două ori pe zi cîteva lungimi, mergînd încet, și la cel mai mic semn de oboseală să te întinzi pe pat.

În celulă, în afară de aceste siluete care se mișcau încet în penumbră, domnea în general liniștea și nemișcarea. Dar niciodată, chiar și în momentele cele mai grele, n-am renunțat la conferințele noastre. Era nu numai o disciplină pe care ne-o impuneam, ci și o dovadă pentru toți că nu cedam desperării, presiunii torționarilor, că rămîneam în continuare noi înșine. Singura diferență era că acum toți stăteam culcați și ascultam, nemișcați,

pe cel care vorbea. Restul timpului ni-l petreceam stînd tot culcați alături de prietenii care ne făceau loc lîngă ei. Schimbam cîteva păreri cu ei și fiecare aștepta să vină masa, să treacă ziua, să treacă timpul.

Timp de trei luni Jilava a rămas într-o imobilitate desăvîrșită. Apoi, într-o seară, după cină, pe la șase și jumătate, cînd stăteam culcați și în celulă era aproape întuneric, deodată, o lovitură puternică din exterior proiectează de perete cei doi batanți ai ferestrei și, sus, pe cerul încă luminat, apare silueta uriașă a unui milițian.

„Rămîi culcat, nu scoți o vorbă, nu te miști, altfel închid fereastra", a strigat și a dispărut spre a merge să facă la fel cu fereastra celulei vecine.

Uluiți de parcă am fi asistat la propria noastră înviere, am rămas încremeniți, nu îndrăzneam să facem nici cea mai mică mișcare, de teamă să nu se risipească vraja: lumina, acea lumină filtrată a înserării, cobora în celula noastră de sus, din cerul pe care îl zăream limpede, real, de parcă l-am fi putut atinge cu mîna! Aerul proaspăt și înmiresmat care năvălea în mormîntul nostru, aerul pe care îl respiram adînc, cu toată forța plămînilor, acest aer, ce părea că ne pătrunde prin toți porii, ne amețea de parcă am fi fost scufundați în apă gazoasă.

Era în iunie, la vremea cînd salcîmii sînt în floare. Jilava era înconjurată de acești arbori și în întreaga fortăreață plutea parfumul lor primăvăratic. Pentru cîteva clipe camera noastră a fost invadată de aceste efluvii divine — și de atunci salcîmii înfloriți îmi provoacă pentru o fracțiune de secundă o durere acută și o fericire surdă, evocîndu-mi momentele de deznădejde și de speranță din acea seară. Și sînt convins că la fel se întîmplă cu toți cei care au scăpat cu viață din această epocă, din acest fort sinistru.

Ni se dădea aer! Evident că ne era dat într-un mod în care ne puteam bucura extrem de puțin de el, de vreme ce ni se interzicea să ne mișcăm, să ne apropiem de fereastră, mai rău, de vreme ce eram obligați să rămînem culcați pe spate, într-o liniște absolută. Ce-are a face: după luni de zile de asfixie lentă puteam respira aer proaspăt.

Afară, „pinguinii" își încetaseră lucrul și nu se auzea nici un zgomot, nici o voce, de parcă pe lume nu exista decît acest aer care năvălea pe fereastră ca o apă vie.

Aceasta a durat trei sferturi de oră sau o oră și apoi fereastra a fost închisă din nou și curînd duhoarea a învins în celula împregnată de vechile mirosuri.

Evident că faptul a fost îndelung comentat, dar experiențele trăite ne învățaseră să fim prudenți și nimeni nu a tras concluzii prea fanteziste. Totuși, două întrebări ne frămîntau. Prima, dacă faptul se va repeta și — dacă da — ce anume determinase această schimbare.

În seara următoare toți deținuții politici din Jilava stăteau culcați și așteptau. Iar cînd deținuții de drept comun care lucrau pe drumul de patrulare au plecat și în fort a coborît liniștea, miracolul s-a produs din nou: fereastra a fost deschisă. Și așa a fost pînă la plecarea mea de la Jilava, care a avut loc peste vreo două săptămîni.

Era deci vorba de o schimbare, de altfel singura pe care am văzut-o. Dar care era cauza? Este o întrebare la care nu aș putea da un răspuns exact. Poate că la originea acestei minime ameliorări aduse regimului de la Jilava era decizia guvernului român de a deschide un imens șantier, Canalul Dunăre — Marea Neagră, unde urmau să muncească numai deținuți. Este evident că dacă voiau să trimită acolo deținuți, aceștia nu puteau fi niște muribunzi. Or, primii deținuți au plecat la Canal în lunile iulie—august. Erau doar cîteva sute și ei urmau să pună bazele primelor două șantiere. Ei au dormit sub cerul liber, au construit primele miradoare, primele baraje de sîrmă ghimpată, primele bараci.

Bine, mi se va răspunde, dar de ce în celelalte închisori regimul era din ce în ce mai drastic? Pur și simplu pentru că, în 1949, foarte puțini deținuți erau trimiși la Canal și aproape toți numai de la Jilava. Trebuia deci (măcar în ultimul moment), să li se amelioreze cît de cît regimul. În primăverile următoare a fost la fel și în alte închisori din care deținuții urmau să plece la Canal.

La cîteva zile după ce ni s-a deschis pentru prima oară fereastra, pe cînd stăteam întinși pe spate și respiram aerul la care aveam dreptul timp de o oră, în dreptul ei s-a oprit un gardian-șef: „Nu mișcă nimeni“ a strigat. „Cesianu e aici?“ La răspunsul meu afirmativ mi-a spus să merg și să aștept la ușă. După cîteva minute aceasta s-a deschis și gardianul celularului m-a dus la o mică gheretă aflată în colțul coridorului. Acolo, așezat pe un

taburet, mă aștepta gardianul-șef. „Tu ești Cesianu? De ce ai fost arestat?“ m-a întrebat el, în timp ce gardianul se îndepărta pentru a patrula pe coridor, oprindu-se la fiecare ușă ca să se uite prin vizetă. Cînd acesta se îndepărtase suficient, gardianul-șef mi-a spus în șoaptă: „Am lucrat la dumneavoastră la vie și de cînd am auzit că sînteți aici vă caut. Cum vă simțiți, aveți nevoie de ceva?“ Era un țăran de pe la noi care încerca să mă ajute, deși risca enorm. Dar gardianul se apropia din nou. Interlocutorul meu a ridicat din nou vocea: „În celula voastră se face politică? m-a întrebat pe un ton amenințător. „O, nu“ am răspuns supus „știți, oamenii se tem unii de alții“. „Trebuie să-mi spui adevărul, banditule“ a continuat el; miliția nul se îndepărtase și gardianul-șef mi-a șoptit: „Ce pot să fac pentru dumneavoastră?“ Și astfel, într-o conversație întreruptă de venirile și plecările gardianului, am reușit să dau acestui om de treabă adresa mea și să-l rog să afle dacă ai mei mai sînt acolo și dacă sînt sănătoși.

M-a dat în grija gardianului, spunîndu-mi brutal: „O să te chem din nou peste cîteva zile“.

Cînd m-am întors în celulă camarazii m-au întrebat ce s-a vrut de la mine și le-am spus că s-a încercat să mă facă să-i spionez.

Peste cîteva zile am fost iar chemat în mica gheretă și manevra s-a repetat. Am aflat astfel că familia mea fusese scoasă din casă. Gardianul-șef reușise să afle noua adresă, dar nu îndrăznise să ia contact direct. Știa însă că toți erau sănătoși. La despărțire, cu un gest brusc și jenat, mi-a strecurat în buzunar (ce minune!) un săpun.

Iată: pentru că o dusese bine la noi la țară, pentru că nu uitase acele vremuri și modul cum fusese tratat la noi și pentru că ura regimul comunist, acest om, deși temeinic îndoctrinat de șefii lui, își risca libertatea (și viața) ca să-mi dea un pic de curaj.

Și cîți nu erau ca el, dar, terorizați de șefi, trebuiau să adopte atitudini de care aveau oroare!

Peste mulți ani l-am căutat și am reușit să-i dau de urmă. Din nefericire, murise și regret că nu am putut să-i spun cît îi eram de recunoscător.

Peste cîteva zile am visat că luasem trenul și că după un timp am fost dat jos într-o gară și închis în closet. Pentru tălmăcitorii de vise era cert: curînd voi

fi dus la o altă închisoare. Și într-adevăr, foarte curînd am fost chemat la ușa celulei și mi s-a adresat bine cunoscuta întrebare ce semnifica transportarea: „Numele? numele tatălui, al mamei?“ (ca să nu se facă vreo confuzie), „ia-ți lucrurile“. În cîteva clipe eram gata. L-am îmbrățișat pe generalul Mardare — cu el mă voi întîlni pentru cîteva clipe în anul următor la închisoarea de la Aiud, unde va muri —, am făcut un gest de rămas bun tuturor camarazilor, foarte agitați, și, purtat în marș forțat pe coridoare, am ajuns foarte curînd la drumul de patrulare. Aici am găsit cîteva cadavre vii. Scheletici, cu pete pămîntii pe față, cu picioare enorme, cu mîinile și unii chiar cu fețele umflate de distrofie, acești oameni epuizați stăteau pe jos și așteptau ordinul. Nici eu nu arătam mai bine. Picioarele mele erau de două ori mai groase iar pielea de pe ele atît de întinsă încît aveam senzația că plesnește. Sufeream mult. De altfel, de-abia reușisem să mă încalț, deși pantofii nu aveau șireturi. Mîinile erau la fel de umflate iar capul, pe care mi l-am zărit într-un geam, era ca al unui lepros.

Formalitățile de plecare au fost repede îndeplinite și, în niște pungi de hîrtie, ni s-a dat hrană pe două zile. Apoi am fost îmbarcați în una din acele faimoase „dube“ cu aspect de camion pentru transportul mărfurilor, în care venisem cu cîteva luni în urmă la Jilava. Acum făceam drumul în sens invers și curînd am intrat în București. Cu mare greutate am reușit să privesc afară prin interstițiile făcute în pereții laterali ai dubei, pentru aerisire.

Să ies dintr-un mormînt cum era Jilava și să mă aflu în plin oraș, foarte aproape de oameni care se duceau și veneau, care erau liberi! Să fii despărțit de viață doar printr-o simplă tablă, mi se părea incredibil, ireal. Dar brusc mă trezesc la realitate: „duba“ se oprise la intersecția străzii Locotenent Lemnea și Calea Victoriei, și la trei metri de mine merge încet prietenul meu Jean Nicolescu-Dorobanț. Trece pe lîngă acest camion de mărfuri, cu pantalonii albi bine călcați, cu haină, cravată, și nici nu bănuiește cîtă suferință este la cîțiva metri de el, în acest camion al durerii. Este acolo, neschimbat, așa cum îl știam dintotdeauna, dovadă evidentă că viața merge înainte — în timp ce eu, eu sînt aici, de cealaltă parte, în altă lume, mort de luni de zile! Îmi venea să-l strig, să ating cu vocea mea viața. Dar la ce bun? Mai

mult, riscam să-i fac un rău. Imagine fugitivă, el trece, se îndreaptă către destinul său, pe care în acel moment îl invidiez din toată ființa, iar „duba" demarează și mă duce către destinul meu. Aceasta este ultima amintire pe care o am despre Jean; a murit curînd răpus de o boală incurabilă.

Ne îndreptam acum spre nordul orașului, spre gara de triaj Chitila. Cu cîțiva kilometri înainte de a ajunge acolo, „duba" a părăsit bulevardul și a luat-o pe niște străduțe. Curînd a început să se hurducăie, să se legene și să scîrțîie din toate articulațiile. În fine, se oprește. Zgomotul orașului nu se mai aude și o liniște campestră ne înconjoară, spartă din cînd în cînd de ordine brutale. „Duba" demarează, se oprește, demarează din nou, face manevre. Încerc să mă uit prin interstiții, dar nu pot să văd nimic, căci în fața mea e ceva. Așteptăm mult; e foarte cald, doar sîntem la început de iulie. În fine, ușa se deschide și ni se strigă să coborîm. De cînd cu cele pățite la Jilava am adoptat tactica de a nu mă grăbi, de a rămîne printre ultimii și între timp să-mi dau seama unde sîntem. Camionul se oprise în mijlocul cîmpului, lîngă un rambleu înalt. El îmi acoperise vederea. Pe rambleu era un vagon poștal înconjurat de soldați de la Securitate cu puștile mitralieră îndreptate spre noi. La baza rambleului și de jur împrejurul „dubei" alți soldați ne amenințau cu armele lor automate.

Foarte slăbiți, am coborît. Drumul fusese obositor, aerul ne amețea, ne clătinam.

De parcă ne-am fi pregătit să-i atacăm, ofițerii, care stau în picioare lîngă oamenii lor înarmați, strigă demențial: „culcat, mîinile pe ceafă, culcat, culcat, mîinile pe ceafă". Ne aruncăm la pămînt. Poziția cu mîinile pe ceafă este incomodă, dar faptul că stăm culcați ne ajută să ne adunăm forțele. Doi sau trei ofițeri coboară de pe rambleu, se apropie, se uită la noi, îi amenință pe cei care fac cea mai mică mișcare.

Sîntem acolo vreo cincisprezece nenorociți distrofici care abia ne mai ținem pe picioare și în jurul nostru zeci de soldați înarmați pînă-n dinți, care ne amenință și ne tratează de parcă am fi cel mai mare pericol pentru ei.

Se uită la noi cu ochi răi, amenințător.

Ce știu, ce li s-a spus? Pînă unde merge îndoctrinarea? Superiorii lor știu bine despre ce este vorba, dar

trebuie să dai dovadă de zel, să meriți avantajele de a fi ofițer de Securitate. Ce bine venită ar fi o tentativă de evadare sau măcar de revoltă! Asta le-ar permite să se evidențieze. Poate că „vigilența" ar fi recompensată chiar cu o avansare.

Dar nu se întîmplă nimic. Se aude un zgomot de motor și, hurducăindu-se pe pămîntul desfundat, o altă „dubă" se oprește lîngă a noastră. Dar ușile nu se deschid, căci „secretul" trebuie păstrat, prizonierii politici nu trebuie să se vadă sau să comunice între ei. Imagine perfectă a regimului și a farsei sinistre care se joacă, oare peste cîteva minute nu vom fi toți în același vagon, atunci la ce bun secretul?

Ni se ordonă să ne ridicăm, să ne apropiem de terasament și să ne urcăm în vagon. Nu e ușor, rambleul este înalt de peste doi metri, scara vagonului este și ea foarte înaltă.

Mă uit la „vagonul dubă". Este copia fidelă a unui vagon poștal. Cine ar putea crede că el transportă altceva decît colete și scrisori? Atașate la trenuri, aceste vagoane cutreieră țara, staționează în gări. Oamenii trec pe lîngă ele și nimeni nu bănuiește cîtă suferință este înăuntrul lor. Dar această manieră de a camufla totul, de a ascunde totul, de a aresta oamenii noaptea, de a-i transporta în vehicule ce par a fi camioane de mărfuri sau vagoane poștale nu reprezintă oare tot atîtea dovezi că autoritățile comuniste se tem ca nu cumva populația să afle cît de numeroase sînt arestările și să-și manifeste simpatia față de nefericiții deținuți?

Împingîndu-ne, ajutîndu-ne unii pe alții, ne cățărăm pe rambleu și ajungem la calea ferată. Ultima treaptă a scării vagonului este la nivelul capului meu. Îmi arunc bocceaua în vagon și ridic mîinile ca să mă agăț de a doua treaptă. În acel moment doi soldați de Securitate, care se află sus, mă apucă de brațe și mă urcă în vagon. „Mergi în capătul culoarului", îmi spune unul din ei. Totul a decurs fără strigăte, fără amenințări, fără violență, chiar cu bunăvoință. Sînt foarte surprins și nu voi întîrzia să-mi exprim uimirea unuia mai vechi, care are experiența „vagoanelor dubă". Îmi explică: aici nu sîntem la Jilava sau în altă închisoare ruptă de restul lumii. Vom fi o sută douăzeci pînă la o sută cincizeci de deținuți păziți doar de doi sau trei gradați de la Securitate și de șeful vagonului. „Duba" va staționa în gări

și numai cîțiva metri ne vor despărți de mulțime. Nu trebuie să ne enervăm, să ne exaltăm, căci pentru escorta noastră ar fi neplăcut dacă în vreo stație vom începe să strigăm, să ne clamăm suferințele. În toate gările, organele Securității locale sînt avertizate de trecerea noastră, așa că am fi imediat reduși la tăcere, bătuți, și ni s-ar face niște procese de toată frumusețea pentru rebeliune, chiar dacă incidentul ar fi repede cunoscut în toată țara și gardienii aspru pedepsiți pentru incapacitatea de a ne aduce la ordine. Deci, ei au tot interesul să fie îngăduitori cu noi, cu condiția să nu le facem greutăți.

Vagonul avea o mică platformă cu uși pe ambele părți. Apoi un fel de cameră de gardă cu masă, cușete și rastele pentru armele gardienilor. De aici pornea un culoar îngust, separat de camera de gardă printr-o ușă cu gratii groase ce ajungea pînă în tavan. Pe acest culoar, în dreapta și în stînga erau cele șase uși ale celulelor zise „individuale". Deși știam ce însemna „sala comună", am fost fericit că nu am fost repartizat în una din aceste celule, căci, deși prevăzute pentru o singură persoană, după cum arăta chiar denumirea, se întîmpla ca acolo să fie puși șase-șapte deținuți, înghesuiți ca sardelele, trebuind să călătorească în aceste condiții două pînă la șase zile. Un infern.

Culoarul îngust era separat de „camera comună" printr-o ușă blindată, foarte groasă.

Aveam șansa de a fi primii sosiți dintre numeroșii deținuți ce urmau să vină din diverse închisori și să fie îmbarcați în acest vagon. Ne-am așezat deci pe locurile cele mai bune, cele din fund, unde nu riscam să fim prea mult deranjați de cei care veneau sau plecau și de cei care mergeau la WC.

„Camera comună" era un compartiment care ocupa cam jumătate din vagon. Pe toată lungimea, de o parte și de alta erau bănci de lemn. În mijlocul fiecăreia era o gaură: cele două WC-uri ale noastre. Pe mijlocul vagonului erau alte două bănci separate printr-un spătar înalt. Deci pe toată lungimea compartimentului, față în față, erau patru bănci cu spătar înalt, două de o parte a vagonului, două de cealaltă. Deasupra capetelor noastre era o plasă îngustă pentru bagaje. Pereții vagonului aveau din loc în loc, la înălțimea capetelor noastre, niște deschideri orizontale, invizibile din exterior, care serveau la

aerisire. Capacitatea compartimentului era de maximum 60 de persoane. Au înghesuit peste o sută treizeci.

Pe măsură ce „dubele" se descărcau, ușa ce dădea pe culoar se deschidea și cei sosiți erau împinși înăuntru peste cei care, din lipsă de locuri, stăteau în picioare. De fiecare dată credeam că se terminase, că nu mai era loc nici măcar pentru un singur om, și de fiecare dată cînd se deschidea ușa, soldații împingeau înăuntru alții. Se producea agitație, fiecare încerca să-și facă loc, îi călca pe cei din jur, își pierdea echilibrul. Toate acestea se petreceau într-un ritm lent, într-un fel de ralanti, dată fiind starea de slăbiciune extremă a acestor nefericiți.

Călătoria urma să dureze mai multe zile, vagonul făcînd un lung periplu prin țară. El debarca în fiecare oraș, în care era o închisoare importantă deținuții respectivi, îmbarca alții, pentru diverse transferuri și revenea, din închisoare în închisoare, la București. Pentru circuitul complet „duba" avea nevoie de șapte pînă la nouă zile. Ca atare, pentru unii dintre noi călătoria putea fi foarte lungă. Era deci imposibil să stai înghesuit, căci nu era vorba de numai cîteva stații de metrou. De aceea, încetul cu încetul, strîngîndu-ne unii în alții, înghesuindu-ne, cu multă bunăvoință și cu multă imaginație, am reușit să ne liniștim. Cei care nu au avut ca noi, primii veniți, norocul să găsească locuri pe bănci, s-au strecurat sub ele, alții — mai zvelți — s-au instalat în plasele de bagaje. Pentru mine rămîne un mister cum de reușeau să stea acolo zile întregi (nu coborau decît cînd se duceau la WC), cum de nu ne cădeau în cap. În fine, alții, dacă aveau doi-trei prieteni sau găseau oameni cumsecade care acceptau să-și strîngă foarte mult genunchii și să le facă loc pe podeaua vagonului, stăteau acolo într-o poziție foarte incomodă.

Mi se spusese că o călătorie în „vagoane-dubă" era ceva dantesc, dar nu mi-aș fi imaginat nici pentru animale asemenea condiții. Cum era posibil ca autoritățile să arate atîta dispreț față de oameni, să-i supună la astfel de încercări, la astfel de torturi? Cum se putea concepe ca asemenea atrocități să se comită în chiar inima Europei, și nimeni să nu ridice glasul, nici una din numeroasele asociații pentru protecția drepturilor omului să nu protesteze, să nu se organizeze controale internaționale?

O călătorie într-un „vagon-dubă" era întotdeauna penibilă. Totuși, iarna era mai suportabil decît vara, cînd

acoperișul vagonului (care staționa zile întregi pe linii de garare) devenea incandescent. În interior era un adevărat cuptor, în care nu pătrundea nici un pic de aer iar la această căldură se adăuga cea a atîtor corpuri înghesuite unele în altele.

Curînd toți ne-am dezbrăcat și am rămas numai în indispensabili. Dar unde să pui hainele? Din lipsă de loc, le-am împăturit și le-am pus sub noi, ceea ce adăuga la toate celelalte mizerii încă una, căci stăteam foarte incomod și, în plus, țineau cald.

Cel mai neplăcut era să mergi la WC. Pentru a ajunge, trebuia literalmente să treci peste cei care stăteau pe podea, să te tîrăști, să te strecori pînă la locul respectiv din centrul vagonului, lîngă perete, în mijlocul unei bănci. Acolo trebuia să-l scoli pe cel care, din lipsă de altceva, se așezase acolo și care, în timp ce tu stăteai pe acel loc el stătea pe genunchii vecinilor sau chiar pe ai tăi. Respectivul și cei de lîngă el erau într-adevăr de compătimit, căci, noi fiind mulți și în plus majoritatea suferind de distrofie, erau permanent deranjați. Și cît era de penibil să stai acolo înconjurat de atîția necunoscuți, în fața lor, chiar dacă ei se făceau că nu văd.

Dar nimeni nu se plîngea și atmosfera era mai curînd optimistă. Veneam toți din infern și fiecare spera că după această încercare va urma ceva mai bun.

După ce ne-am instalat, mulți dintre noi n-au rezistat tentației de a deschide pungile primite la plecarea de la Jilava. Hrană pentru două zile: pîine, slănină, brînză și marmeladă. Nu era mult, dar cu economie, trebuia să ajungă, și după atîtea luni de monotonie și de foame, această varietate ni se părea o minune. Din păcate, fiind înfometați, mulți dintre noi n-au avut puterea să se abțină și tot gustînd din toate aceste minuni, într-o jumătate de oră le-au dat gata. Asta le-a agravat deranjamentele stomacale și, în plus, două zile (sau mai mult, în cazul celor care mergeau mai departe) n-au mai avut ce să pună în gură.

Era îngrozitor de cald, sudoarea curgea pe noi de la ceafă pînă la călcîie, ne lipeam unii de alții, ne sufocam. „Apă, apă, apă“ a început să se strige din toate colțurile. Vizeta s-a deschis și a apărut șeful vagonului. „Ce e scandalul ăsta?“ a întrebat el pe un ton destul de amabil. „Ne e sete, vrem apă“, s-a auzit din toate părțile. „Foarte bine“, a spus, „veți avea apă, cu condiția

să nu faceți gălăgie și să vorbiți încet. Îndată vagonul va fi atașat la un tren în Gara de Nord. Cît o să stăm în gară și în toate gările în care o să ne oprim nimeni n-are voie să vorbească. Așa o să aveți cîtă apă vreți. Dacă nu, nici un strop. Înțeles?" Toată lumea a înțeles foarte bine, s-au respectat ordinele date și n-am dus lipsă de apă.

O, regim comunist, cine sînt acei mari cunoscători ai sufletului, ai naturii umane și ai slăbiciunilor acestora care au știut la perfecție să se servească de rău pentru a te face să triumfi!

Minciuna, invidia, ura, șantajul, suferința, frica, foamea, iată cu ce a fost înfrîntă rezistența unor popoare întregi obligate să se supună celei mai crunte tiranii.

Curînd în compartimentul nostru s-a zvonit că în convoi sînt și femei. Este extraordinar cum în închisoare se află totul, chiar și într-un tranzit scurt cum este o călătorie. Urechea exersată recunoaște pașii sau vocile feminine, ochiul găsește o crăpătură în ușă prin care poate să numere fustele care au trecut, alfabetul Morse duce veștile din perete în perete, din celulă în celulă.

Se părea că erau șase într-o celulă individuală toate politice, ca și noi. La vestea că aici, alături de noi, se aflau femei, în acest infern unde noi credeam că numai bărbații erau forțați să trăiască — poate pînă la moarte —, la gîndul că și femeile îndurau aceleași suferințe, toate fețele s-au întristat, vocile au coborît și ne-a cuprins o mare mîhnire amestecată cu revoltă.

O mică zguduire — era locomotiva care ne atașa. Ea ne-a dus pînă la trenul care urma să ne poarte către destinele noastre. Vagonul nostru era la începutul garniturii, chiar la capătul peronului și auzeam oamenii strigîndu-se, rîzînd, luîndu-și rămas bun. Respectînd consemnul, tăceam sau vorbeam foarte încet.

Trenul se pune în mișcare, ia viteza de croazieră a personalului, ușa se deschide: șeful vagonului ne aduce două căldări mari de apă, care au fost repede golite și pe care, la cererea noastră, le va umple din nou.

Călătoria a decurs fără incidente, cu lungi opriri pentru „vagonul-dubă" în gările orașelor cu mari închisori: Pitești, Craiova, Caransebeș, Lugoj. În aceste stații, vagonul nostru era detașat de garnitură și trecut pe o linie de garare, departe; era un chin, căci soarele încingea

teribil pereții de tablă. După cîtva timp se venea după cei care ajunseseră la destinație. În ușă apărea un ofițer de Securitate și striga pe rînd pe cei care trebuiau să coboare. După „secretul" care precedase îmbarcarea noastră, acum devenea interesant. Toți încercam să memorăm cît mai multe nume. În felul acesta, cînd vom ajunge în beciurile Securității sau ale unei închisori, vom putea transmite camarazilor de celulă, sau prin „Morse", de la o celulă la alta: cutare și cutare au fost transferați la Pitești, cutare la Caransebeș. Și din nou, în pofida acelui „strict secret" în care erau ținuți, prizonierii politici vor fi la curent, în chip uimitor, cu faptele și mișcările camarazilor lor în diversele închisori din România.

Uneori pe lîngă vagonul nostru treceau și feroviari. Ei știau ce este în vagon și, făcîndu-se că vorbesc între ei, ne dădeau ultimele știri politice. La fel făceau și cei care veneau să controleze roțile sau frînele. Era la începutul războiului din Coreea și ei sperau, ca și noi, că asta va determina plecarea rușilor din România și a comuniștilor de la putere.

După patruzeci și opt de ore am ajuns la Timișoara. În această zonă fusesem arestat și deci urma să fiu judecat de Tribunalul Militar din acest oraș. Dar pînă atunci, deși fusesem anchetat la Ministerul de Interne, la București, pentru crima de a fi încercat să fug în Occident, voi fi anchetat și de Securitatea din acest oraș. Drept care, acolo am fost dus împreună cu alți cîțiva deținuți.

Capitolul V

Reîntoarcerea și Securitatea din Timișoara

Birourile Securității din Timișoara se aflau într-o frumoasă casă particulară ce fusese confiscată de la proprietarul ei, un mare industriaș. Subsolurile și pivnițele fuseseră transformate în celule. Casele învecinate au fost și ele confiscate pentru nevoile aceleiași instituții, și cum zidurile despărțitoare dintre proprietăți au fost demolate, acum ele formau o mică fortăreață în mijlocul căreia, unde cîndva fuseseră grădini, se construia o oribilă clădire rectangulară, probabil viitoare birouri de anchetă și noi celule, al căror număr nu era niciodată suficient față de arestările în continuă creștere.

Aveam tristul privilegiu de a fi cunoscut Securitatea din acest oraș cu cîteva luni în urmă, în împrejurări destul de dramatice. Dar pentru a vorbi despre ele trebuie să mă întorc la luna noiembrie a anului precedent (1948) cînd, în fața arestărilor tot mai numeroase la care se deda guvernul comunist, dîndu-mi seama că nimeni nu va scăpa, am decis, ca atîția alți compatrioți, să părăsesc țara. Ca ei toți și eu eram convins că va fi numai pentru cîteva luni, în cel mai rău caz cîțiva ani, căci nimeni nu-și închipuia că marile puteri occidentale nu vor interveni pentru ca toate țările Europei de Est să fie eliberate de sub ocupația sovietică și autorizate să se pronunțe liber asupra regimului politic pe care îl doreau. La acea dată se ieșea foarte greu din România, căci, din cauza exodului masiv care începuse încă din 1947, frontiera cu Ungaria era atît de împănată de miradoare, posturi de observație camuflate, rețele de sîrmă ghimpată, gropi invizibile, sonerii electrice, mine, cîini lupi și trupe de grăniceri speciale, încît devenise, ca să spun așa, impermeabilă. Măsuri la fel de draconice fuseseră luate și de-a lungul litoralului Mării Negre. Aceste două fron-

tiere erau singurele locuri prin care, înfruntînd mii de pericole, un mare număr de români reușiseră să ajungă în lumea liberă. În plus, acum, pentru a-i descuraja total pe cei care voiau să părăsească țara, delictul de trecere clandestină a frontierei a fost declarat (în fond pe drept) delict politic pedepsit cu 3 pînă la 10 ani de închisoare.

În 1948, cînd Tito a ieșit din Cominform și a rupt relațiile cu Uniunea Sovietică și aliații ei, timp de cîteva luni (pînă cînd a fost și ea întărită și făcută impenetrabilă) frontiera iugoslavă putea fi trecută, cu riscuri mai mari sau mai mici, cu condiția să ai călăuze din regiune. Deci un nou val de români au încercat să ajungă în Occident, traversînd această țară.

Cum de multe luni căutam o posibilitate de a fugi, m-am gîndit imediat să profit de această ultimă ocazie oferită de cearta lui Tito cu restul lumii comuniste, pentru a ajunge în Italia traversînd clandestin Iugoslavia. Aveam totuși unele reticențe, căci, în timp ce de la cunoștințele mele care fugiseră prin Ungaria sau pe mare parvenea, după cîteva săptămîni, de la Viena (primii) sau de la Istanbul (ceilalți), semnul convenit pentru a anunța că au ajuns în partea cealaltă — nici un semn de viață nu dădeau cei care, trecînd în Iugoslavia, ar fi trebuit să ajungă în Italia sau în Austria. Dar curînd temerile mele au fost risipite de radio Belgrad, pe care îl ascultam cu regularitate, încercînd să aflu adevărul. În cadrul atacurilor la care se deda acest post de radio la adresa vecinilor staliniști, el lansa apeluri către populația statelor vecine, spunînd că cei care vor să fugă de regimurile comuniste din Albania, Bulgaria, Ungaria și România vor găsi azil în Iugoslavia, unde vor fi primiți ca refugiați politici.

Din acel moment m-am decis să trec clandestin frontiera iugoslavă și întîmplarea, care face bine (sau rău) lucrurile, m-a ajutat să găsesc tocmai atunci o filieră care m-a dus la o călăuză serioasă și sigură.

Acest om, un țăran voinic și inteligent, a venit să mă caute la București și apoi am călătorit noaptea pînă la Timișoara, deci aproape de frontieră. Acolo, pe drumuri întortocheate, m-a dus într-o casă de la periferie. Casa era tipică regiunii, cu spatele la stradă și cu ziduri înalte ce ascundeau privirilor curtea și grădina interioară. Mi s-a pus la dispoziție o cameră mare și frumoasă. Îngrijit, hrănit admirabil, răsfățat de gazde, care erau tot țărani,

am petrecut ziua odihnindu-mă, căci știam că noaptea va fi obositoare. Într-o cameră vecină cu a mea stătea un preot cu o față ascetică de Christ, pe care gazdele îl ascundeau de Dumnezeu știe ce urmăriri.

Spre seară călăuza a venit să mă caute. Pe cînd mă aflam pe culoar gata să ies, o umbră mi-a tăiat drumul în semiobscuritate. Era preotul care, fără ca noi să fi schimbat vreo vorbă, fără să știe cine eram și unde mergeam, m-a binecuvîntat.

Pe stradă, conform instrucțiunilor ce mi le dăduse, mergeam în urma călăuzei, la vreo douăzeci de metri, și mă întrebam care vor fi tovarășii mei de drum. Căci îmi spusese că în același timp cu mine vor mai trece frontiera trei femei și doi bărbați.

La gară nu mi-a fost greu să-i reperez pe tovarășii mei de aventură după aerul lor degajat. Mai tîrziu mi-au spus că și ei mă identificaseră imediat... Cei doi bărbați și două dintre femei erau înalți și păreau de vreo treizeci de ani. Erau două cupluri. A treia femeie era mult mai scundă, brunetă și părea mai tînără. Ne-am urcat în vagoane diferite.

Trenul era format din vagoane vechi dinainte de primul război mondial și se tîra cu greu, făcînd legătura între Timișoara și salba de comune de pe frontieră.

Date fiind tensiunea ce domnea atunci între cele două regimuri comuniste, român și iugoslav, și incidentele grave ce aveau loc permanent la frontiera celor două țări, trenul era aproape gol, fiind rezervat aproape numai locuitorilor din satele din vecinătatea gărilor în care oprea. Mergea cu toate luminile stinse, iar eu ghemuit în fundul compartimentului, singur în tot vagonul, auzeam din cînd în cînd pași și vedeam cîte o umbră misterioasă strecurîndu-se pe culoar. Știind că trenul era supravegheat de agenți ai Securității îmbrăcați civil, mă temeam în orice moment să nu fiu descoperit și întrebat ce caut în zona interzisă. Pentru asta îmi pregătisem o întreagă poveste cum că voiam să cumpăr porc pentru Crăciun, acest animal fiind crescut în număr mare și vîndut la prețuri mici în regiune. Dar erau puține șanse de a fi crezut...

Din fericire nu s-a întîmplat nimic și am ajuns cu bine în satul de frontieră. Noaptea era foarte întunecată și gara în care nu ardea decît un bec chior era cufundată în obscuritate. Dar peronul mișuna de lume, sosirea

trenului fiind în fiecare seară marea și unica distracție în această comună. Țăranii vorbeau, rîdeau, își interpelau cei cîțiva prieteni care coborau din tren; ai fi zis că ești la bîlci. Nu departe de vagonul din care am coborît am văzut trei soldați cu arma pe umăr, foarte aproape de călăuză, care glumea cu prietenii bătîndu-i pe spate. Toți acești oameni se cunoșteau, iar eu, îmbrăcat cum eram într-un costum sport, pe care mă străduisem să-l fac cît mai practic pentru expediția în care porneam, nu eram deloc în ton și riscam să atrag atenția. M-am ascuns după un pom și am început să mă uit după viitorii mei tovarăși de drum, dar și ei se făcuseră nevăzuți.

În fine, călăuza s-a despărțit de grup, a ieșit din gară și a pornit cu pași mari pe ulița satului. Era un drum larg, bine bătătorit, fără trotuare, neluminat, mărginit de case cu obloanele închise. După mulțimea, zgomotul și lumina slabă din gară, acum nu era decît liniștea. În întunericul adînc din jur încercam să nu pierd din vedere umbra care, la douăzeci de pași înaintea mea, mergea din ce în ce mai repede. După vreo zece minute s-a oprit în fața unui pridvor mare, a cărui ușă de lemn masiv interzicea intrarea în curte. Cîteva bătăi discrete și o femeie a venit să ne deschidă. Imediat după noi au sosit și ceilalți. Abia aici am făcut cunoștință.

Erau într-adevăr două cupluri și o tînără femeie al cărei soț, un francez, fusese obligat, ca aproape toți compatrioții lui, să plece din România. Ea, fiind de origine română, nu a primit permisiunea de a pleca. Despărțită de soț, poate pentru totdeauna, ea a decis să adopte această cale plină de riscuri pentru a ajunge la el.

Cei cinci tovarăși de aventură erau foarte simpatici și ne-am împrietenit repede.

Călăuza ne-a introdus într-o cameră mare, în mijlocul căreia trona o masă lungă avînd în jur bănci, pe care ne-am așezat pentru a onora cina ce ni s-a oferit. În afară de noi, cei șase fugari, mai erau călăuza noastră, soția și cumnata sa și doi bărbați care urmau să ne fie și ei călăuze. De altfel, unul dintre ei va lua comanda expediției. S-a mîncat și mai ales s-a băut mult: un vin prost și drojdie de 60°. Eu unul am băut foarte puțin, doar atît cît să închin cu gazdele. Asta pentru că în general beau puțin, dar și pentru că voiam să-mi păstrez luciditatea și să am capul limpede.

La miezul nopții am plecat în trei grupuri a cîte trei persoane. Primul grup era format din călăuza noastră, franțuzoaica (așa îi voi spune de acum înainte, căci așa i-au spus mai tîrziu toți cei care au trăit alături de mine această scurtă aventură) și eu. Călăuza în mijloc, franțuzoaica în dreapta, eu în stînga, braț la braț, ca să nu ne pierdem în întuneric sau să cădem în gropi. La circa treizeci de metri în urma noastră venea al doilea grup, exact în aceeași formație și apoi al treilea.

Înaintam foarte încet, căci noaptea era foarte întunecată. Era frig în acea jumătate de noiembrie, plouase și nori grei mai goneau pe cer, ceea ce ne convenea, dar ne îngreuna mersul prin noroiul de pe drum.

Am trecut pe lîngă casele din sat în liniște, blestemînd ciinii care lătrau la trecerea noastră.

În fine, am părăsit drumul, casele au rămas în urmă și noi am pornit pe cîmp. Era o regiune ușor colinară, acoperită de vii și de livezi. Curînd călăuza noastră s-a oprit, ne-a făcut semn să ne culcăm la pămînt și ne-a spus că ne aflam într-o zonă extrem de periculoasă, că nu trebuie să vorbim deloc, nici măcar în șoaptă și că trebuie să facem întocmai ce face el.

Norii se mai împrăștiaseră și se vedea ceva mai bine.

Călăuza numărul unu a luat conducerea; la circa zece metri mergea călăuza mea, apoi eu, și în urma mea ceilalți, în șir indian. Sistemul de a ne apropia de frontieră era următorul. Noi stăteam grupați, culcați la pămînt, fără să scoatem o vorbă, iar șeful călăuzelor dispărea în noapte. După cîteva minute de așteptare vedeam o umbră. Era omul care se întorcea. Călăuza mea se ridica, se apropia de el și schimbau cîteva cuvinte în șoaptă. La un semn al lor, la cîțiva metri distanță unul de altul, porneam în șir indian cu pași grăbiți. După cîteva sute de pași, cei doi oameni se culcau la pămînt iar noi făceam la fel cînd ajungeam lîngă ei. Nimeni nu vorbea iar ei scrutau întunericul și ascultau cu toată atenția liniștea cîmpiei adormite. Apoi operațiunea reîncepea.

Eram foarte calm, ochii mei se obișnuiseră cu întunericul și constatam cu uimire că noaptea vizibilitatea diferă dacă stai culcat sau în picioare. În picioare ești foarte vulnerabil, căci nu vezi aproape nimic din ce este jos. Dacă stai întins pe pămînt, arborii, tufișurile, umbrele se proiectează pe cer și poți să distingi foarte bine, pe o anumită distanță, orice mișcare. Acesta era

unul dintre cele mai mari pericole, căci știam că la distanțe egale, ascunși în gropi special amenajate, cu arma în mînă, soldații stăteau la pîndă.

Sistemul de supraveghere a frontierei româno-iugoslave era următorul: din loc în loc (la distanță de circa trei kilometri unul de altul) erau posturile de grăniceri. Fiecare post avea un mic post de gardă, telefon, cîini lupi dresați să urmărească omul și un mirador din care observau orice mișcare. În general, postul de grăniceri român avea în fața sa, la cîteva sute de metri, pandantul său iugoslav. Fiecare post de frontieră era legat de posturile vecine prin trei drumuri de patrulare paralele și la distanță de cîteva sute de metri unul de altul, drumuri ce mergeau de-a lungul frontierei și care erau străbătute zi și noapte de patrule însoțite de cîini. Între aceste drumuri, camuflate la nivelul solului, erau posturi fixe de observație. Sonerii electrice de alarmă legau aceste gropi de postul de care depindeau.

La acea dată, întrucît Iugoslavia era în relații foarte proaste cu România, se lucra la întărirea sistemului:

— gropi de circa trei metri adîncime, bine camuflate, în care puteau să cadă cei care se hazardau pe acolo și, în cădere, declanșau sistemul de alarmă;

— cîmpuri de mine;

— un cvadruplu rînd de sîrmă ghimpată înalt de 2,50 metri.

Dar, pentru moment, acolo unde încercam noi să trecem frontiera nu era sîrmă ghimpată, și pericolul venea din partea paznicilor camuflați, a patrulelor cu cîini și a soldaților din miradoare, care scrutau cîmpia cu binoclurile lor puternice.

Am mers deci destul de mult prin întuneric și de trei ori chiar am alergat, ca să trecem drumurile de patrulare, și apoi ne-am trîntit la pămînt. În fine, am ajuns pe un teren lat de vreo patruzeci de metri, gol, fără nici un fel de vegetație și nivelat cu grijă. Această zonă se întinde de-a lungul întregii frontiere române și este controlată atent de patrulele care verifică dacă urme de pași indică trecerea cuiva de cealaltă parte. Asta nu părea să îngrijoreze călăuzele noastre, căci am traversat în liniște zona și am ajuns în *no man's land* care desparte cele două țări. Culcați pe burtă, am avut un ultim și rapid conciliabul. Șeful călăuzelor mi s-a adresat spunîndu-mi: v-am observat în timpul serii și am văzut că nu ați

băut. De acum dumneavoastră luați comanda grupului. Și mi-a dat toate indicațiile în privința felului în care trebuia să mergem pentru a străbate cei 7-8 kilometri de dealuri, păduri și cîmpii pînă la satul iugoslav în care trebuia să ajungem. M-a îmbrățișat urîndu-mi noroc și ne-a spus: mergeți și spuneți acolo ce se întîmplă la noi și să vină să ne scape de comuniști. Apoi cei trei bărbați s-au ridicat și s-au îndreptat spre frontiera română, pierzîndu-se în noapte.

În ce ne privește, am pornit în direcția opusă și am intrat în Iugoslavia. Eram în fruntea coloanei și înaintam încet, căci trebuia să mă orientez după indicațiile date de călăuză. În plus, terenul era dificil, deoarece pe arătură alunecam iar prin pădure și prin hățișuri trebuia să ne croim drum.

După cîteva minute am renunțat la orice precauții. Eram destul de departe de frontieră și nu mai exista riscul ca grănicerii români să ne urmărească spre a ne recupera iar de cei iugoslavi nu ne temeam, din moment ce veneam să le cerem azil politic. Curînd am observat că mica franțuzoaică dă semne de oboseală. Ca să nu rămînă în urmă, trebuia să mergem încet și o dată sau de două ori chiar ne-a rugat să ne oprim. Noi, bărbații, aveam fiecare cîte o raniță, femeile — cîte o sacoșă. Am luat într-o mînă sacoșa franțuzoaicei iar cu cealaltă am luat-o de braț, ca s-o ajut și astfel am mers mai repede.

Spre răsărit se ivise lumina palidă a zorilor. Ne-am oprit să ne odihnim. În cele șase ore de peripeții ne legasem într-atît, încît aveam impresia că sîntem vechi prieteni. Și atunci, cînd stăteam pe pămînt, unii fumînd, alții ronțăind o tabletă de ciocolată, tînăra femeie ne-a spus că la București cunoscuse pe atașatul militar al unei mari puteri occidentale (pe care nu îl voi numi), căruia îi furnizase în mai multe rînduri date pentru serviciile secrete în slujba cărora era el. Într-o bună zi, acest atașat militar îi spusese că devenise suspectă autorităților române și că, întrucît eventuala ei arestare ar putea atrage și arestarea lui și a altor persoane, el îi va organiza fuga din România și, cu ajutorul colegului său de la Belgrad, trecerea prin Iugoslavia, precum și trecerea frontierei italiene. Asta convenea tinerei femei, care nu avea decît o singură dorință, aceea de a fi alături de soțul ei în Franța. Ca atare, ne-a spus ea, în zorii

zilei o mașină o va aștepta la intrarea în satul spre care ne îndreptam și o va duce la Belgrad. Am decis deci ca următoarea oprire să fie la intrarea în sat, unde vom aștepta mașina. Se făcuse ziuă și am început să întîlnim țărani care mergeau la cîmp și care ne interpelau: români, români? Da, da, răspundeam noi, fericiți că acum eram în afară de pericol. Dădeau din cap și își continuau drumul. La un moment dat am întîlnit o căruță în care era un țăran voinic însoțit de cei doi fii ai săi. Ne-a întrebat și el: români? Iar cînd am răspuns afirmativ, el ne-a spus pe limba noastră (sînt mulți români în Banatul iugoslav): „ați fugit de dracul și ați dat de fiul lui".

Aceste cuvinte ne-au indispus și ne-am sfătuit ce să facem: să ne predăm autorităților iugoslave sau să luăm trenul de la proxima gară (toți aveam dinari) și să încercăm să ajungem la frontiera italiană, pe care s-o trecem clandestin. Această din urmă formulă ni se părea foarte aleatorie, știind că drumurile și gările de la frontieră mișunau de agenți ai UTBA (Securitatea iugoslavă) care, pentru a împiedica infiltrarea spionilor, încercau să-i intercepteze pe fugarii români, și că un grup destul de mare și de eteroclit ca al nostru nu putea trece neobservat. În plus, nimeni dintre noi nu știa boabă sîrbește și am fi fost imediat semnalați de funcționarul de la gară cînd am fi cerut bilete pentru Belgrad. De altfel, nu era exclus ca țăranii cu care ne-am întîlnit să fi semnalat grănicerilor iugoslavi prezența noastră. În fine, cele trei femei erau foarte obosite și nu ar fi rezistat la eforturile, cu siguranță mari, cerute de traversarea țării. În consecință, amintindu-ne și de apelurile lansate de Radio Belgrad către cei care voiau să se refugieze în Iugoslavia, am căzut de acord să jucăm cinstit și, după ce o încredințam pe franțuzoaică automobiliștilor care vor veni s-o caute, să ne prezentăm la autoritățile iugoslave pentru a cere azil politic.

Indicațiile date de călăuză erau foarte bune și cînd am ajuns la șosea eram la două-trei sute de metri de sat. Era o șosea dreaptă pe care se putea vedea tot pe distanță de peste un kilometru. Nici urmă de mașină. Se luminase de-a binelea, ne-am așezat pe marginea șoselei să așteptăm. Din cînd în cînd treceau țărani care nu ne adresau nici un cuvînt și ne examinau curioși.

Către orele 10 franțuzoaica ne-a spus că este evident că nu va veni nimeni, că de altfel bănuise ea că respec-

tivul atașat militar voise să scape de ea și să fie el în siguranță, și că nu se va mai interesa de ea după ce va fi ajuns în Iugoslavia. Prin urmare, nu-i rămînea decît să meargă cu noi și să se prezinte la autoritățile iugoslave ca refugiată pe motive politice. Ne-am îndreptat deci toți șase spre sat și acolo ne-am prezentat jandarmilor, cărora, grație unui interpret, le-am explicat situația. Am fost închiși într-o cameră. Ne era foame. După multă așteptare au acceptat, în silă, să ne dea niște lapte și pîine, pentru care am plătit de zece ori prețul. Apoi ne-au urcat într-o căruță (și ea ne-a costat revoltător de mult) și însoțiți de doi soldați, ne-au dus la UTBA din orașul Vîrșeț. Aici am fost lăsați să așteptăm mult în curte, pînă cînd am fost chemați, unul cîte unul, în biroul șefului Securității locale.

Cînd am intrat m-a frapat faptul de a găsi același decor ca în instituțiile comuniste din România — portretele lui Marx, Engels și Lenin. Singura deosebire era că lipsea Stalin. Și cred că, în fond, aceasta și era singura deosebire dintre cele două regimuri.

Am explicat, deci, șefului Securității locale motivele plecării din România, faptul că, în virtutea regulilor Dreptului Internațional, adresam autorităților iugoslave cererea de azil politic și că doream să fiu predat autorităților italiene pentru a mă alătura părinților mei aflați în Franța.

La început dialogul a fost foarte greu de purtat, căci anchetatorul susținea că nu știe decît sîrbește și cîteva cuvinte în germană. Dar pe măsură ce stăteam de vorbă, cunoștințele lui de limbă română se îmbogățeau vertiginos...

Mi-a spus că împreună cu prietenii mei voi fi cazat într-un local special amenajat pentru primirea refugiaților, al căror număr era în continuă creștere, că vom avea locuință bună, mîncare bună și apoi vom fi trimiși într-un lagăr de triere a celor care vor să rămînă în Iugoslavia și a celor care vor să ajungă în Occident. Pentru primii se va găsi de lucru pe loc, ceilalți vor fi predați autorităților italiene.

Se înnoptase cînd, după terminarea anchetei, am fost duși sub escortă la faimosul „local pentru refugiați". Era pur și simplu închisoarea din Vîrșeț. Ne-au despărțit de femei — ele au fost duse într-o încăpere în care erau și alte refugiate românce, precum și una sau două

deținute de drept comun, de fapt delatoare. Noi am nimerit într-o încăpere mare cu gratii la ferestre, unde vreo treizeci de bărbați ne-au întîmpinat cu aplauze, urale și tot felul de dovezi de mare simpatie. În afară de doi sau trei sîrbi, toți erau refugiați români care trecuseră prin aceleași întîmplări neplăcute.

În cameră nu era decît o tinetă și trebuia să dormim pe jos, învelindu-ne cu paltoanele și avînd drept pernă ranițele.

Erau acolo tot felul de oameni: țărani, muncitori, soldați, intelectuali... Dintre soldați îmi amintesc de doi care, la anchetă, declaraseră că au părăsit România pentru că se săturaseră de comunism. După ce văzusem portretele etalate la UTBA nu le prevesteam nimic bun. Îmi amintesc și de un avocat francmason din Cluj și de nepotul său, care voiau să ajungă în America, și de un funcționar român la Legația Marii Britanii, a cărui soție era în camera alăturată.

Cei trei iugoslavi vorbeau toți românește și de aceea ne păreau suspecți. De fapt doi, căci al treilea era un partizan al lui Mihailovici. Am intrat în vorbă cu el, i-am cîștigat încrederea și am aflat de la el că generalul Mihailovici și partizanii lui continuau rezistența în munți. Li se spunea „popii", din cauză că purtau bărbi lungi, pe care juraseră să nu le tundă decît după ce îi vor fi alungat pe comuniști din țară. Acești oameni puseseră mîna pe arme în 1941 pentru a lupta împotriva germanilor. În timp ce Anglia rămăsese singură în fața formidabilei mașini de război naziste, în timp ce toată Europa gemea sub cizma Wehrmacht-ului, după ce armata lor a fost învinsă, acești oameni au pus din nou mîna pe arme și au luptat eroic împotriva opresorului. O, da, pe vremea aceea Radio Londra nu găsea destule adjective și superlative pentru a elogia curajul și extraordinarele fapte de arme ale partizanilor generalului Mihailovici. Iugoslavia regelui Petru rămăsese singurul aliat fidel al Marii Britanii, un aliat de mare curaj, care ducea cu o voință fermă o bătălie cumplită și necruțătoare. Era citată, dată ca exemplu tuturor țărilor din Europa, erau elogiate loialitatea și curajul generalului Mihailovici, se promitea poporului iugoslav libertatea după victorie.

A urmat invadarea Rusiei de către armatele germane și, concomitent, decizia sovieticilor de a organiza ar-

mate de partizani în spatele frontului german. Dar nu numai în Uniunea Sovietică, ci și în Iugoslavia, unde terenul și combativitatea populației se pretau la acest fel de acțiune. Dar guvernul de la Kremlin era interesat în primul rînd de importanța excepțională pe care o va avea această acțiune, pe plan politic și militar, în caz de reușită.

Într-adevăr, prezența rușilor în Iugoslavia semnifica pentru ei dominație în toată Peninsula Balcanică, în cea mai mare parte a Europei Centrale, posesiune de baze navale la Adriatica, o mare amenințare pentru zona Dardanelelor. Moscova a trimis, deci, un „general rus", pe Iosip Broz Tito, să organizeze mișcarea insurecțională comunistă împotriva forțelor de ocupație germane. Tito avea și misiunea de a lichida gherila generalului Mihailovici, care, evident, era anticomunistă.

Interlocutorul meu mi-a spus că la început nimeni nu bănuia că Tito era croat. Exista convingerea că el era un general rus și speranța pe care poporul iugoslav și-o pusese în înfrîngerea germanilor de către sovietici oferea un mare prestigiu reprezentantului lor. El a adăugat că dacă sîrbii ar fi știut adevărul — comuniști sau nu — ei nu s-ar fi alăturat unei mișcări conduse de un croat.

Pe scurt, la începutul ocupației germane Tito era absolut necunoscut și lumea întreagă nu vorbea decît de Mihailovici. Acesta avea importante rezerve de arme și muniții pe care le ascunsese în munți încă înainte de război, tocmai în vederea unei vaste acțiuni de partizani. Mai era și armamentul pe care zeci de mii de combatanți nu-l predaseră în momentul înfrîngerii. Dar după luni de zile de lupte, alimentele, medicamentele, echipamentul, munițiile începeau să lipsească și Mihailovici și oamenii lui continuau lupta numai grație parașutărilor efectuate de avioanele britanice.

Atunci a trecut la acțiune diplomația sovietică. Exploatînd la maximum faptul că la acea dată Rusia ducea o bătălie gigantică împotriva Reich-ului și că prin sacrificiile pe care le făcea ferea Anglia de o invazie și, totodată, îi dădea posibilitatea să-și constituie o armată pentru debarcare și să susțină campania din Africa de Nord, Moscova a cerut Marii Britanii să suspende ajutorul dat lui Mihailovici și să-l ajute pe Tito. Restul este cunoscut: Randolph Churchill a fost parașutat la Tito, la

care a stat mai multe săptămîni. După ce acesta s-a întors în Anglia, ajutoarele au fost retrase lui Mihailovici și acordate lui Tito.

Fără arme, fără muniții, fără echipament, fără nimic, hărțuit de bandele lui Tito, Mihailovici a continuat totuși lupta. Dar acum, trădat, abandonat de toți, el se lupta cu doi dușmani. Și a continuat să se bată, în condiții atroce, pînă la sfîrșitul războiului. Între timp, frontul rusesc fiind aproape, la parașutările britanice s-au adăugat masivele ajutoare materiale sovietice și chiar ofițeri și tehnicieni sovietici. În fiecare noapte avioane sovietice survolau teritoriul român și își lansau conținutul în zonele ocupate de aliatul lor. Acesta era acum o forță militară importantă care era preocupată (spunea interlocutorul meu) într-o măsură mai mare decît germanii de distrugerea ultimelor rămășițe ale armatei regale și uneori chiar acționau în înțelegere cu ei pentru a o combate. De Mihailovici, de oamenii lui, de „războiul lor" nu mai vorbea nimeni, nu mai vorbeau nici posturile de radio, nici ziarele. De parcă n-ar mai fi existat!

După război, toate forțele militare de care dispunea Tito (și grație ajutorului sovietic ele erau importante) au fost folosite pentru anihilarea armatei lui Mihailovici. Lupta, pe viață și pe moarte, a durat mai mulți ani și puțini adepți ai lui Mihailovici au scăpat. Interlocutorul meu era unul dintre puținii supraviețuitori și el aștepta să fie judecat. În prezent, guvernul comunist de la Belgrad îi considera rebeli, partizani, dușmani ai poporului și cei care erau capturați sfîrșeau în fața plutonului de execuție. Așa s-a întîmplat cu generalul Mihailovici care, făcut prizonier, a fost executat după o parodie de proces. Și toate acestea se petreceau în văzul lumii, al prietenilor de ieri, al tuturor țărilor așa-zise campioane ale libertății care, în ceasurile de restriște, își clamaseră admirația și recunoștința față de acești fideli și eroici aliați. Dar acum, cînd nu mai erau la ananghie, prietenii de ieri nu au schițat un gest pentru a-i apăra pe acești oameni, pentru a cere ca generalul Mihailovici să fie cruțat! Cum să găsești cuvintele care să stigmatizeze o asemenea atitudine? Ce rușine pentru marile democrații occidentale, ce pată pe blazonul Marii Britanii!

Dar ei, veteranii armatei lui Mihailovici, partizanii, popii, proscrișii continuau în munți singuri, abandonați

de toți, în noiembrie 1948, lupta pentru libertate începută cu peste șapte ani în urmă.

Printre cei cîțiva oameni pe care i-am întîlnit la închisoarea din Vîrșeț îl voi evoca și pe cel care a apărut în ușa celulei a doua zi după noi. Era un cioban. Înalt, cu un chip frumos, o mustață deasă, un păr grizonat care îi cădea pe umeri, purtînd costumul tipic al țăranilor din Munții Apuseni, părea coborît direct de pe Columna lui Traian. A fost întîmpinat cu un ropot de aclamații și, după ce a schițat un salut, s-a așezat din întîmplare chiar alături de mine. Chiar de a doua zi m-au mirat mîinile lui. Mîini mari, puternice dar fine, în orice caz nu erau mîini de cioban. Evident că m-am abținut de la orice comentariu, dar după cîteva zile mi-a povestit din proprie inițiativă viața lui. Fiu de țărani foarte săraci, de moți din Munții Apuseni, „A." s-a distins în școală și, grație burselor, făcuse liceul și facultatea de drept. La sfîrșitul anilor '20 intrase în magistratură și, mereu printre primii, a urcat toate treptele pînă la aceea de procuror general, funcție pe care o exercita la sfîrșitul războiului într-un mare oraș din vestul țării. După venirea comuniștilor la putere urma să fie arestat, dar fugise și se ascunsese în munți deghizat în cioban, adăpostit și hrănit de către ciobani. Dar la venirea iernii, cînd aceștia au coborît cu turmele la vale, el a decis să ajungă în lumea liberă. Cum în Ungaria devenise imposibil de trecut. „A." și-a încercat norocul cu Iugoslavia. Sărmanul, nu știa ce-l așteaptă. Ca de altfel nici noi.

Îmi amintesc și de studentul „P.". Tînăr, nu avea mai mult de douăzeci-douăzeci și doi de ani, luptase ca partizan în munți alături de Domășneanu. După înfrîngere, unii au decis să se întoarcă acasă, alții să fugă în Occident. Au plecat deci toți, cei care deciseseră să rămînă însoțindu-i pe ceilalți pînă la frontieră. „P." mi-a povestit că au trecut noaptea prin toată zona supravegheată de grănicerii români, cu pușile și pistoalele automate în mîini, în linie de trăgători, fumînd și vorbind cu voce tare, fără să se ascundă. Erau atît de mulți, atît de siguri pe ei și atît de bine înarmați, încît supraveghetorii au rămas țintuiți în cotloanele lor și nici o patrulă n-a îndrăznit să se manifeste. Cînd au ajuns în *no man's land* s-au despărțit pentru totdeauna. Unii au pornit pe

drumul care, sperau, va fi al libertății, ceilalți, cu arma în mînă, cu aceeași nepăsare și cu același tupeu, pe cel care, sperau, vor ajunge acasă.

Eram neliniștiți de sutele de inscripții care acopereau zidurile celulei noastre. Toate aveau cam același text: „sosiți la... părăsim închisoarea la... către o destinație necunoscută" sau „într-un lagăr" sau „la Stredianin". Urmau una sau mai multe semnături, numai nume românești. Ce putea să însemne asta? Curînd am avut cheia enigmei. Într-o seară, în celulă a fost adus un om posac, cu o barbă de mai multe zile, cu hainele boțite și încălțămintea plină de noroi. Părea atît de epuizat și semăna atît de bine cu un animal hăituit, încît nimănui nu i-a trecut prin cap să-l întîmpine cu aclamațiile și căldura obișnuite. Omul ne-a salutat, s-a așezat într-un colț și a adormit imediat. A doua zi ne-a spus povestea lui. Se numea Jurca, fusese subinginer în regiunea minieră Petroșani și fugise în Iugoslavia cu două-trei luni în urmă. Prins de grăniceri, după o scurtă ședere la închisoarea din Vîrșeț a fost trimis cu un grup mare de români în lagărul de la Stredianin unde erau mai multe sute de români care fugiseră din România comunistă, crezînd că vor găsi adăpost în Iugoslavia, în tentativa de a ajunge în lumea liberă. La Stredianin aveai de ales între a fi trimis să lucrezi în vreo localitate din Iugoslavia și a rămîne închis în lagăr. Munca propusă era aproape întotdeauna în minele de cărbune, la mare adîncime. Era interzis, sub amenințarea cu închisoarea, de a te îndepărta mai mult de cîțiva kilometri de localitatea în care erai repartizat. Jurca a decis să rămînă în lagăr și după cîtva timp a evadat. După mii de peripeții a ajuns la frontiera italiană. Noaptea a înaintat tîrîndu-se în „zona" frontierei iugoslave împănate de santinele și de obstacole. În depărtare vedea deja luminile Triestului — libertatea —, cînd a căzut într-o groapă-capcană care a declanșat o sonerie electrică. A fost prins de grănicerii iugoslavi, dus la închisoarea din Lubliana și apoi la cea din Belgrad unde a fost anchetat și trimis înapoi în lagărul de la Stredianin, de unde a evadat din nou. De această dată făcuse numeroase ocolișuri spre a-și deruta urmăritorii, dar a fost prins în Bosnia. Acum era foarte mirat că se afla din nou la Vîrșeț, în închisoarea în care fusese adus cînd ceruse azil în Iugoslavia.

Toate acestea erau de natură să ne îngrijoreze și cînd am ieșit la plimbare le-am împărtășit celor trei tovarășe de drum temerile noastre. Ne întîlneam de două ori pe zi, dimineața și după-amiaza, cînd, în grupuri de doi-trei, ne plimbam prin curtea închisorii.

Femeile aveau același regim ca și bărbații, adică o încăpere goală în care se dormea pe jos și în care nu era decît o tinetă rău mirositoare. Mîncarea — o supă de arpacaș mizerabilă în care pluteau viermi mari. Stăteam închiși zi și noapte, în afară de o oră cît durau plimbările de dimineață și de după-amiază. Dintre noi șase, mica franțuzoaică avea moralul cel mai scăzut, căci această traversare a Iugoslaviei se dovedise, din nefericire, total diferită de ceea ce i se promisese. În timpul plimbărilor ea îmi repeta adesea: „toate acestea se vor sfîrși rău; pentru noi Iugoslavia este *le miroir à alouettes**".

M-am sfătuit cu ceilalți cinci camarazi și am decis să refuzăm să muncim în Iugoslavia. Vom rămîne în lagăr și vom aștepta desfășurarea evenimentelor și ipoteticele intervenții internaționale.

Personal, făceam deja proiecte de evadare, după ce voi fi ajuns la Stredianin. Trebuia să rezolv trei probleme: să fug din lagărul de la Stredianin, să traversez toată Iugoslavia fără să știu nici o vorbă în limba sîrbă, să trec, fără hartă, fără busolă și fără să cunosc deloc topografia locului, frontiera iugoslavo-italiană.

Prima problemă nu putea fi rezolvată decît după ce voi fi ajuns în lagăr și voi fi văzut care era situația acolo și îmi ziceam că ce făcuse Jurca puteam face și eu.

Pentru traversarea Iugoslaviei găsisem o formulă bună. Vorbisem despre proiectele mele unui fermier român de prin părțile frontierei iugoslavo-române, care știa foarte bine limba sîrbă. Cum el avea aceleași intenții și cum pentru o asemenea acțiune era mai bine să nu fii singur, am decis să ne asociem ca să ne încercăm norocul. Cea de-a treia problemă — trecerea în Italia — nu putea fi rezolvată decît la fața locului.

Aceste proiecte au fost întrerupte la vreo zece zile de la sosirea noastră de chemarea a vreo treizeci dintre cei ce eram acolo. Gardienii ne-au spus că era vorba de plecarea la Stredianin. Cei șase eram printre aceștia. De

* capcană pentru ciocîrlii (n. t.).

îndată ce ne-am aliniat, gardienii ne-au împărțit în trei grupe. În prima erau cuplurile tinere. În celelalte două, restul. Automat tînăra franțuzoaică și cu mine eram despărțiți de prietenii noștri. Amîndoi eram atît de dezolați că n-a lipsit mult, din dorința de a rămîne împreună, să spunem că eram căsătoriți, căci nimeni nu controla actele. Pînă la urmă însă am decis să ne încredințăm soartei și să urmeze fiecare drumul ce i se deschidea. Cele două cupluri au plecat deci împreună, iar mica franțuzoaică și cu am plecat fiecare pe alt drum.

În grupul meu se aflau, între alții, un cuplu de țărani cu doi copii, unul de șase și unul de opt ani, precum și fermierul din Banat cu care proiectasem evadarea. Destinul părea să dirijeze evenimentele într-un sens favorabil proiectelor mele. Totuși, aveam inima grea din cauza despărțirii de prieteni și mai ales de mica franțuzoaică, pe care la plecare o văzusem foarte descumpănită.

Grupurile s-au despărțit deci; al nostru a plecat la gară și am fost îmbarcați într-un tren în care ni se rezervaseră două compartimente. Printre noii mei tovarăși nu aveam decît doi prieteni: fermierul din Banat și procurorul-cioban. Foarte curînd după plecarea trenului am văzut că bănățeanul este neliniștit. S-a întors către mine și mi-a spus: „Cunosc bine regiunea. Ca să ajungem la Stredianin ar fi trebuit să mergem spre Belgrad, or noi mergem spre frontiera română.“ Apoi, adresîndu-se în sîrbă unui soldat care ne păzea, l-a întrebat de ce mergem în direcție opusă celei în care este Stredianin. Cu aerul cel mai nevinovat acesta i-a răspuns că ne îndreptăm spre lagărul respectiv.

Curînd trenul s-a oprit și am fost dați jos. Eram la Stamora-Moravița, gara iugoslavă de la frontiera română. O gară pustie, fără călători, fără vagoane și fără locomotive. La acea dată relațiile româno-iugoslave erau atît de proaste, incidentele de frontieră atît de grave, încît erau la un pas de război și practic nu existau călători români sau iugoslavi care să treacă dintr-o țară în alta.

Am fost închiși într-o sală de așteptare ale cărei ieșiri erau păzite de grăniceri și de milițieni.

Situația era disperată, căci era evident că vom fi predați românilor și nu știam ce soartă ne rezervau grănicerii noștri furioși că-i trăseserăm pe sfoară. În orice caz, chiar dacă am scăpa, asta ne va costa condamnări la ani de închisoare, trecerea frontierei pentru a ajunge

într-o țară capitalistă fiind considerată în România un delict politic pedepsit cu trei pînă la zece ani de închisoare severă.

— Mai avem o șansă, ne spune „L.", prietenul meu fermierul. Într-o jumătate de oră trebuie să sosească trenul care circulă zilnic între cele două țări. Merge la Belgrad. Dacă ne urcă în el, înseamnă că o să ajungem la Stredianin. Dar ce itinerar complicat!...

Și a început așteptarea, o așteptare plină de teamă. Minutele se scurgeau greu și creierul meu înfierbîntat se străduia să înțeleagă. De ce, din ce motive eram predați comuniștilor români, din moment ce noi am cerut azil aici, la adversarii lor? Era un nonsens, și totuși noi ne aflam la un kilometru sau doi de postul de frontieră. Apărea apoi o rază de speranță: poate ne vor urca în trenul de Belgrad... Dar atunci de ce fuseserăm aduși aici, cînd firesc ar fi fost să fim duși direct de la Vîrșeț? Gîndurile mele galopau nebunește și, ca un animal prins în cursă, încercam în zadar o scăpare...

În depărtare se aude semnalul unei locomotive și apoi se apropie trenul, încet, inexorabil precum destinul.

Gara pustie se animează pentru cîteva clipe. Șeful gării și alți doi funcționari ies pe peron chiar cînd sosește trenul format dintr-o locomotivă cu abur, de prin anii douăzeci, două vagoane de pasageri și trei vagoane de marfă. Trenul se oprește. Liniștea ce ne învăluie este tulburată de gîfîitul locomotivei și de vocile grănicerilor — singurii pasageri. Ei discută cu funcționarii gării. Și tristețea, dezolarea acestui colț pierdut la hotarele dintre cele două țări pare și mai mare.

Așteptăm în tăcere să ni se hotărască soarta: ușa se va deschide și ni se va spune să ne urcăm în tren, și atunci vom fi salvați, sau trenul va pleca fără noi, și atunci asta va însemna pentru noi închisoare, suferințe și poate, mai curînd sau mai tîrziu, moartea. Auzim pași care se apropie, se îndepărtează... apoi un șuierat de locomotivă și trenul se pune în mișcare, ducînd cu el ultimele noastre speranțe.

Imediat ușa se deschide, sîntem scoși din sala de așteptare și duși pe un drumeag ce șerpuiește pe cîmpie. Doisprezece milițieni și grăniceri, înarmați cu pistoale automate sau puști, ne înconjoară. Grănicerii par indiferenți, dar milițienii ne înjură că am fugit dintr-o țară

comunistă. În noapte se profilează, la cîteva sute de metri, postul de frontieră iugoslav dominat de un mirador.

Împotriva tuturor evidențelor sperasem tot timpul într-un miracol și păstrasem într-un buzunar secret dinarii care ar fi trebuit să mă ajute să traversez Iugoslavia. Acum era clar că nu mai era nici o speranță și, știind că trecerea frontierei se pedepsea cu trei pînă la zece ani de închisoare iar dacă pe deasupra la tine se găseau devize, pedeapsa este de la cinci la cincisprezece ani, pe furiș, îi arunc pe drum.

Ajungem curînd la postul de frontieră și ni se ordonă să ne oprim și să stăm jos, pe pămînt, lîngă un arbore. Tremurăm de frig în noaptea fără stele a acelui sfîrșit de noiembrie, păziți cu străşnicie de cele două santinele.

Deodată, soldați și milițieni ies de la corpul de gardă, ne înconjoară și ne împing cu brutalitate la un zid, ne pun să ne aliniem cu fața la ei și îndreaptă armele spre noi. Copiii încep să plîngă, o țărancă începe să se vaite, bărbații tac. În timp ce soldații își armează puștile și pistoalele automate, îi spun vecinului meu, fermierul „L.“: „Ce i-a apucat, ne vor executa?“ „Da, așa s-ar zice“ mi-a răspuns el resemnat. „Dar știi sîrbește, vorbește cu ei, întreabă-i dacă nu cumva au înnebunit!“

Ca trezit dintr-un vis, vecinul meu începe un scurt dialog cu gărzile și în cele din urmă acestea își pun armele pe umăr și ne aduc din nou sub copac. „Mi-au spus — îmi șoptește fermierul — că avem noroc, deoarece ei nu ucid copii.“

Un soldat se îndreaptă către frontiera română, pierzîndu-se în noapte. După vreun sfert de oră se întoarce. Ni se ordonă să pornim în șir pe cîmp. Soldații ne urmează cu armele îndreptate spre noi. Noaptea este întunecoasă, terenul accidentat și înaintăm greu.

„Mai repede, mai repede“, ne zoresc sîrbii, vorbind în limba română. Intrăm pe un cîmp arat. Din spate auzim ordinul: „pas alergător“. Alergăm în întuneric, poticnindu-ne și sucindu-ne gleznele în brazde și așteptînd în fiecare clipă să fim seceraţi de pistoalele automate. Și cînd izbucnește rafala ne aruncăm la pămînt. Dar nu trag iugoslavii, nu se trage din spate, trag românii, se trage din față. Trecusem frontiera și ne aflam din nou în România.

Imediat au apărut grănicerii români, în formație de trăgători, cu armele îndreptate spre noi. Unul s-a oprit

la un metru de mine: „Mîinile sus!“ mi-a strigat. Acest lucru e greu de realizat cînd ești culcat pe burtă. Am executat cît am putut de bine acest exercițiu de gimnastică suedeză și, cu brațele și capul aruncate mult în spate am zărit la cîțiva centimetri de cap țeava unei puști. „În genunchi!“ mi-a ordonat soldatul. Foarte încet, ca să nu provoc o reacție bruscă din partea celui care dispunea de viața mea, m-am așezat în genunchi cu brațele ridicate către cerul negru al țării mele și mi-am privit interlocutorul. Era un soldat tînăr, de vreo douăzeci de ani, înalt, voinic și cu o figură plăcută de țăran. Acum îmi pusese pușca în piept și vedeam clar că avea degetul pe trăgaci.

— Ai armă? m-a întrebat.

— Nu, i-am răspuns.

Cu mîna cealaltă m-a pipăit pe toate părțile.

— Ce ai aici? a reluat amenințător, apăsînd și mai mult pușca pe pieptul meu.

— O tabacheră, am răspuns.

A băgat mîna în buzunarul interior al hainei mele și a scos tabachera din aur masiv pe care o luasem cu intenția de a o vinde în Iugoslavia sau Italia, ca să-mi fac rost de bani pentru continuarea călătoriei. S-a uitat la ea și mi-a restituit-o spunînd:

— Ia-o, credeam că e pistol, și atunci te-aș fi omorît.

— Cum, în genunchi, cu mîinile sus, m-ai fi omorît?

— Da, așa avem ordin, dacă prizonierii au arme.

Mi-a ordonat să mă ridic și să merg în fața lui. Curînd am ajuns la postul de frontieră unde se afla restul grupului. Am rămas acolo, sub cerul liber, toată noaptea.

Cum stăteam pe pămînt și nu simțeam nici vîntul, nici frigul acelei nopți lungi, aveam senzația fizică de cădere, de cădere cu viteză nebună într-un puț întunecat, fără fund. Să treci frontiera, să fi cunoscut imensa fericire de a fi de cealaltă parte a lumii comuniste, să fi avut certitudinea că libertatea era acolo, să fi fost pe punctul de a o atinge, și să fiu din nou în România comunistă, prizonier și în pragul a ce? Al unui lung calvar, desigur. Dar cum va fi? Și căderea mea în puț, în întuneric, nu se oprea, nu se oprea...

A doua zi am plecat spre Timișoara, unde închisorile (închisoarea militară și cea departamentală) fiind arhipline, am fost duși la „Arestul“ Prefecturii Poliției, unde se aflau toți proscrișii și toată drojdia delincvenților re-

cent arestați. Nu voi descrie această închisoare-arest, unde am dormit direct pe dușumeaua ce nu fusese măturată niciodată, alături de criminali periculoși ținuți în lanțuri, unde la temperaturi sub zero, la 6 dimineața, trebuia să stăm la coadă în curte ca să ne spălăm la unica cișmea și unde mîncarea era pur și simplu mizerabilă. Am stat acolo trei săptămîni, așteptînd să fiu interogat la Securitatea din Timișoara.

Prietenul meu, procurorul, așa-zisul cioban, a fost reperat imediat, a doua zi, și înainte ca Securitatea să intre în acțiune, poliția a purces la interogarea lui. În fiecare dimineață era luat de un gardian și îl aducea înapoi abia la prînz, iar la orele 2—3 îl lua din nou. Mîncam împreună, dormeam alături; era foarte îngrijorat. „Ne așteaptă zile cumplite", mi-a spus într-o seară cînd, culcați alături, schimbam impresii. Evident că în calitatea sa de fost procuror general el știa multe despre mulți oameni și era supus alternativ la mari presiuni și i se făceau multe promisiuni.

Într-o zi, așteptînd masa și venirea dintr-o clipă în alta a prietenului, priveam printre gratii în curtea interioară a închisorii. Deodată am văzut ceva căzînd de la ultimul etaj al clădirii din față în care se aflau birourile și sfărîmîndu-se de sol cu un zgomot surd. Ni s-a adus masa, dar prietenul meu nu a apărut și curînd am aflat că se aruncase pe fereastra de la ultimul etaj al clădirii poliției și murise pe loc. Prin urmare, călăii nu reușiseră să-l facă să vorbească, și Dumnezeu știe cîți bărbați și cîte femei și-au datorat libertatea curajului, simțului onoarei și solidarității umane de care dăduse dovadă acest fiu de țărani modești din Munții Apuseni.

Îmi mai amintesc cum într-o seară, în celula noastră, a fost adus un domn foarte distins, deși hainele lui erau pline de praf, pătate de noroi și mototolite de parcă le purtase multe săptămîni. Aveau o croială impecabilă și un ochi priceput vedea imediat că erau din stofă englezească și că fuseseră lucrate dincolo de Canalul Mînecii. Pălăria, de cea mai bună calitate, avea calota găurită, pesemne urma unui glonț. Într-o văgăună înspăimîntătoare cum era „Arestul" de la Timișoara, în această murdărie și mizerie îngrozitoare, și mai ales în mijlocul acestor figuri sinistre care îl priveau înmărmurite, apariția acestui personaj era cel puțin surprinzătoare. El a reperat imediat micul nostru grup de „frontierișți" — stăteam întot-

deauna laolaltă — și a venit la noi. Ne-am înghesuit ca să-i facem loc. Era un bărbat destul de înalt, cu trăsături fine, de vreo cincizeci de ani. S-a prezentat: Mavrodi — o familie foarte cunoscută din București.

În cele cîteva zile petrecute împreună mi-a povestit cum, împreună cu o tînără femeie, încercase să fugă din România ca să ajungă în Mexic, unde avea rude, și cum, după tot felul de peripeții, fuseseră prinși de grănicerii români. Au fost ținuți trei săptămîni la postul de frontieră, probabil în așteptarea ordinelor de a-i trimite la Timișoara sau a-i executa acolo.

Am aflat atunci — și mulți „frontieriști" mi-au confirmat ulterior — că pentru a nu-i mai escorta pînă în oraș, unde trebuiau anchetați, pentru a nu mai avea probleme cu plasarea lor în închisorile arhipline și a nu mai pierde ore în șir cu anchetarea lor, se găsise o formulă foarte simplă: noaptea erau duși într-un loc foarte aproape de frontieră și li se spunea să se îndrepte spre Iugoslavia, apoi erau omorîți cu rafale trase din spate. A doua zi se încheia un proces-verbal în care se constata că persoanele respective, fiind surprinse fugind spre frontieră, nu se opriseră la somațiile militarilor români și că aceștia le împușcaseră.

La Timișoara, ca și la Vîrșeț, plimbarea bărbaților și femeilor era comună. Deținuții de drept comun nu ieșeau la plimbare, căci era foarte frig; nu ne lăsau să deschidem fereastra nici măcar o dată pe zi, ca să se aerisească celula, care duhnea ca o cocină. Trăiam într-un aer viciat și într-un fum să-l tai cu cuțitul. Noi, „frontieriștii", cum ni se spunea, ieșeam toți să respirăm aer proaspăt, să ne dezmorțim și să ne spălăm la cișmeaua ce abia se vedea sub stratul de gheață. În aceste plimbări am cunoscut-o pe prietena lui Mavrodi. Mică de statură, brunetă, de vreo treizeci și cinci de ani, era discretă, tăcută și părea foarte atașată de prietenul ei.

Peste cîteva zile Mavrodi s-a îmbolnăvit și a fost dus într-o încăpere fără căldură, fără lumină, cu pămînt pe jos și cu ușa dînd direct în curte. În fiecare zi, cînd ieșeam la plimbare, o vedeam pe tînăra femeie la ușa acelei încăperi interesîndu-se de starea prietenului ei și apoi alergînd la gardianul-șef sau la alți funcționari, implorîndu-i să dea medicamente și să acorde asistență bolnavului, care avea otită.

Aceasta era situația cînd am plecat de la această închisoare și abia după opt luni, cînd am revenit la Timișoara pentru a fi judecat și am fost încarcerat la închisoarea mare din oraș, am aflat deznodămîntul acestei triste istorii. După plecarea mea, boala lui Mavrodi s-a agravat. Cu toate rugămințile tinerei femei, cu toate că a făcut tot ce a putut pentru a-i îndupleca pe torționari, nu i s-a trimis nici un medic, nu i s-a dat nici un medicament, nici un ajutor. Frigul, curenții de aer rece, umezeala — cînd el avea nevoie de căldură — au contribuit la agravarea stării sale. A făcut o dublă otită și apoi mastoidită. Infecția s-a extins, și zile și nopți el s-a chinuit îngrozitor. Nici atunci nu i s-a acordat nici o îngrijire. A murit în chinuri cumplite, singur, pe patul lui de lemn, asistat doar de lacrimile și rugile tinerei lui prietene.

Cînd peste cîteva luni a compărut la proces și i s-a dat cuvîntul ca să se apere, în pofida amenințărilor și presiunilor făcute de ofițerii Securității în timpul anchetei, în pofida faptului că i se ordonase să nu amintească de ce s-a întîmplat cu Mavrodi, ea nu a vorbit deloc despre ea, ci, cu un curaj admirabil, a povestit tragedia nefericitului ei prieten. A făcut-o cu atîta ardoare, cu atîta emoție, încît nimeni nu a îndrăznit s-o întrerupă. În sală lumea plîngea și chiar membrii Tribunalului Militar erau impresionați.

Dar să revin la tribulațiile grupului meu. Așa cum am spus, încăperile și beciurile numeroaselor imobile pe care le avea Securitatea din Timișoara gemeau de deținuți politici. Cu tot ajutorul discret dat de grănicerii care îi executau pe fugari, anchetatorii nu mai pridideau cu interogatoriile. Așa se face că abia după trei săptămîni am fost duși la Securitate pentru a fi luați la întrebări. Ne aflam în clădirea principală, cea mai mare dintre imobilele pe care Ministerul de Interne le confiscase pentru a edifica mica citadelă a Securității din oraș. Vechile saloane și culoare erau pline de grupuri de politici, fiecare păzit de o escortă, și anchetatorii mergeau aferați de la un birou la altul cu dosarele sub braț. Pentru ei era o epocă de aur, căci, pe lîngă salariile foarte frumoase pe care le aveau, beneficiau de prime substanțiale pentru fiecare dosar rezolvat, și, slavă Domnului, erau.

Știam că aici totul depindea de șansă; șansa de a nimeri la un anchetator bun sau la unul rău. Unii erau

foarte răi: brute, adevărați torționari care porneau de la ideea că minți și că unica soluție de a descoperi adevărul era să te bată zdravăn, să te tortureze. Alții erau mai cumsecade.

În general, la interogatoriile de la Securitatea din București și apoi cînd am fost arestat a doua oară, în 1959, fiind acuzat și condamnat pentru agitație și instigare împotriva regimului, am avut parte de anchete lungi, care durau săptămîni și luni. Dar, la acea dată, la Timișoara numărul celor arestați era atît de mare și cazurile atît de grave — de exemplu, partizanii și simpatizanții lor din rîndurile populației rurale și urbane —, încît anchetatorii nu știau cum să scape mai repede de dosare și le trimiteau la tribunalele militare spre judecare și condamnare.

Așa se face că speram să plec curînd de acolo. Deocamdată scrutam cu teamă figurile anchetatorilor care treceau pe coridor, încercînd să-i deosebesc pe cei mai răi de cei mai puțin răi. Deodată, pe coridor a apărut o figură insolită. O femeie tînără în uniformă de Securitate. Era mai degrabă mică de statură, brunetă și drăguță. O, mi-am zis, de-aș avea norocul să fie ea anchetatorul meu! O femeie nu poate fi nici atît de primitivă, nici atît de brutală ca un bărbat și ancheta făcută de ea trebuie să fie mai puțin dură. Am mai văzut-o trecînd pe coridor, în timp ce camarazii din grupul meu erau duși la diverși anchetatori. În fine, a venit și rîndul meu; nu am fost dus în fața tinerei femei, ci în fața unui ofițer de Securitate.

Mă gîndisem bine ce să spun și ajunsesem la concluzia că cea mai bună formulă era să ușurez sarcina anchetatorului, dîndu-i impresia că recunosc tot, fără să fie nevoie de insistențe. Am declarat, deci, că am trecut clandestin frontiera, că am fost închis la Vîrșeț și că iugoslavii m-au înapoiat românilor. Mă călăuzeam după ideea că era preferabil să spun de la început cît mai mult posibil, să captez încrederea anchetatorului, să-i furnizez de la început suficient material pentru a mă inculpa și astfel o altă anchetă să nu fie nici necesară, nici interesantă pentru el. De asemenea, la întrebările pe care mi le-a pus, am răspuns că am trecut frontiera singur (ceea ce era frecvent), că mă folosisem de o hartă și de o busolă, pe care iugoslavii mi le confiscaseră, că nu cunoșteam numele celor cu care stătusem în celulă

la Vîrşeţ — căci oamenii se temeau unii de alţii şi îşi dădeau nume false — aşa că n-a insistat. Or, important era să nu ştie numele acestora.

Scăpasem, deci, mult mai uşor decît speram din această primă din numeroasele anchete la care voi fi supus, fără a fi dezvăluit numele călăuzei şi ale prietenilor mei.

Cînd am revenit la arestul poliţiei, m-am interesat de femeia anchetator despre care credeam că era mai umană decît colegii ei bărbaţi. Nu mi-a fost greu să aflu, căci era bine cunoscută. Se numea Vida Nedici şi era logodnica lui Bugarski, şeful Securităţii din Timişoara, adică a celui căruia i se încredinţase securitatea celui mai mare şi mai important oraş al ţării, după Bucureşti, oraş situat în apropiere de frontiera Iugoslaviei, cu care eram într-un fel de stare de război, oraşul în care erau anchetaţi şi judecaţi partizanii lui Domăşneanu, care treziseră speranţele întregului Banat.

De origine sîrbă, Bugarski conducea şi superviza anchetele şi activităţile Securităţii în toate judeţele de frontieră şi în munţii din apropierea Timişoarei. El personal nu ancheta decît cazurile speciale sau foarte importante. Inteligent şi neînduplecat, era mai bine să nu ai de-a face cu el, căci era în stare de orice pentru a „scoate" mărturisiri.

Ea, Vida Nedici, era tot de origine sîrbă, iar în privinţa cruzimii cu nimic mai prejos de logodnicul ei. Interoga numai bărbaţi, niciodată femei, şi toate anchetele ei debutau cu o serie de palme puternice după care îşi înhăţa victima de păr şi o zgîlţîia în toate direcţiile, ba chiar o da cu capul de pereţi. După această introducere menită să o „pună în condiţie" şi să ştie cu cine stă de vorbă, ancheta putea începe. Cînd Vida nu era mulţumită de răspunsuri — şi asta era frecvent — recurgea la un singur mijloc. Unul singur, dar foarte eficace. Cerea respectivului să se descheie la pantaloni şi să se întindă pe spate pe o masă. Ea lua un creion şi îl lovea peste testicule pînă cînd mărturisea...

Eram deci în decembrie 1948 şi abia în toamna lui 1950 am aflat veşti despre Bugarski şi Vida Nedici, cînd un deţinut recent venit de la Timişoara mi-a spus că cei doi fuseseră arestaţi pentru spionaj. Bugarski, şeful Securităţii întregii regiuni Timişoara era în acelaşi timp

(cine ar fi crezut?) șeful unei rețele de spionaj a lui Tito în această zonă a României. Cît despre Vida, ea era mîna lui dreaptă.

Interlocutorul meu, un bărbat de vreo douăzeci și cinci de ani, tot sîrb, deși avea cetățenie română, mi-a spus că el însuși făcuse parte din rețeaua condusă de Bugarski. Evident că el habar n-avea că șefii lui supremi erau comandantul Securității și logodnica lui. Originar dintr-un sat de frontieră, el se ocupase din fragedă tinerețe de contrabandă, ca atîția alții din această zonă. Angajat în una din rețelele lui Bugarski, activitatea lui consta în a trece peste graniță mesaje secrete. Cînd a fost prins, Bugarski însuși l-a anchetat. El voia să afle ce știa tînărul, și mai ales dacă știa lucruri de natură să-l pună pe el, Bugarski, și pe acoliții lui în pericol. Din fericire, tînărul nu știa prea multe, căci este clar că în acel moment viața lui atîrna de un fir de ață. Îl ura de moarte pe Bugarski care, după ce se folosise de el, îl torturase sălbatic în timpul anchetelor, ca să se convingă că nu știa nimic.

Bugarski și Vida Nedici au fost condamnați la moarte și apoi pedeapsa le-a fost comutată în închisoare pe viață. Cînd, după moartea lui Stalin, relațiile dintre România și Iugoslavia au redevenit amicale, unul dintre primele lucruri cerute de Tito a fost repatrierea celor doi spioni. A obținut-o imediat, și atît Bugarski cît și Vida Nedici au ocupat funcții importante în Ministerul de Interne de la Belgrad.

Dar să părăsim aceste culmi ale spionajului internațional și să revenim la închisoarea Prefecturii Poliției din Timișoara. În cele trei săptămîni de cînd stăteam aici îmi făcusem un prieten. Era un gardian de pe vremea vechiului regim, un oarecare „U.", pe care comuniștii încă nu-l măturaseră. Numele meu îi era cunoscut, drept care m-a contactat, i-am inspirat încredere și curînd între noi s-a stabilit o prietenie discretă și trainică. El era de serviciu în a doua parte a zilei și, în timpul plimbării de după-amiază, profitînd de faptul că între cinci și jumătate și șase era aproape întuneric, ne întîlneam într-un colț din curte și îmi transmitea vești și chiar scrisori și alimente de la prietenii de afară.

A doua zi după ce revenisem la arestul de la Prefectura Poliției, după terminarea anchetei, mi-a spus că venise ordin să fiu transferat la închisoarea Tribunalului

Militar, locul de detenție preventivă pentru toți politicii înainte de proces. Acolo o să fie mai bine, mi-a spus. Apoi m-a îmbrățișat, adăugînd: „Dumnezeu să vă aibă în pază, să ne aibă în pază pe toți și să ne scape de comuniști".

A doua zi dimineață grupul de la Vîrșeț a fost dus la închisoarea Tribunalului Militar. Aici regimul era încă cel dinainte de venirea la putere a comuniștilor, adică mîncarea și cazarea erau decente și, o dată pe lună, aveai dreptul la o carte poștală, o vizită și un pachet de 3 kg. Nu eram de prea mult timp acolo cînd, într-o bună zi, pe cînd ne pregăteam să mergem la masă și speram să facem un duș, căci de peste șase săptămîni trăiam în murdărie și mizerie și nu fusese chip să ne schimbăm și să ne spălăm ca lumea, coridoarele au răsunat de numele noastre, ale tuturor celor zece, strigate din răsputeri de gardieni. Ni s-a spus să ne luăm bagajele, și înainte de a înțelege despre ce este vorba, am fost urcați în jeepuri, înconjurați de soldați ai Securității și duși pe străzile Timișoarei.

Eram consternați, căci la Tribunalul Militar, măcar pînă la proces, credeam că ajunsesem la capătul suferințelor. Acolo eram în mîinile militarilor, care ne tratau mai uman decît Securitatea. Dar iată că aceasta punea din nou mîna pe noi, Dumnezeu știe în ce scop. În orice caz, era clar că ne îndreptam spre noi suferințe, spre noi primejdii.

Curînd jeepurile au ajuns la Securitate, unde fuseserăm anchetați.

Înghiontiți de gardieni, am intrat într-o clădire veche și apoi am coborît în pivniță. Erau două pivnițe suprapuse și noi am fost duși în cea mai adîncă. Ne-am lăsat bagajele într-un mic culoar în care erau trei uși; femeile și copiii au fost repartizați într-o celulă, noi, bărbații, în alta. Era ceea ce noi numeam celule oarbe, adică sub pămînt și fără ferestre. Celula noastră era de aproximativ trei metri pe patru și comunica cu o alta de doi metri pe patru. Cîndva aici se depozitaseră cărbuni. Pe pardoseala care era de fapt pămînt bătătorit, de-a lungul pereților erau niște paturi de lemn în care zăceau resturile a ceea ce pînă nu demult fuseseră niște ființe umane. Mai toți erau tineri, între douăzeci și cinci și treizeci și cinci de ani, cu bărbi imense și părul încîlcit, dovadă că era mult de cînd nu mai trecuseră pe la brici

și foarfece, îmbrăcați cu niște zdrențe pline de găuri. Nu mai văzusem niciodată oameni atît de slabi și atît de palizi. Scheletici, cu pomeții gata să străpungă pielea galbenă ca ceara, cu ochii măriți de suferință și de foame strălucind ciudat în adîncul orbitelor, ei păreau în semiobscuritate niște martiri coborîți din frescele bizantine. Unul dintre ei m-a impresionat profund cu înfățișarea sa ascetică de Christ crucificat. Tușea tot timpul, nu mai putea merge, dar toată ființa lui iluminată de credință degaja bunătate și seninătate. Ceea ce m-a frapat la acești tineri era tocmai această seninătate, acest calm interior, rod al suferinței, al meditației și al unei vieți interioare profunde. În numeroasele închisori prin care am trecut, și cîte dureri și mizerii umane am văzut în cei nouă ani de închisoare, n-am mai întîlnit oameni atît de spiritualizați.

Și totuși, nici unul nu-și pierduse speranța, deși unii, ca de exemplu cel cu înfățișare de Christ, știau că nu mai au mult de trăit. Dar ei își păstrau credința în Dumnezeu, în viitorul țării lor și ne-au întrebat ce era în exterior, cu aceeași speranță că Occidentul, că americanii, singurii care la acea dată aveau bomba atomică, vor impune rușilor retragerea din țările pe care le ocupaseră și atunci cei o sută de milioane de captivi își vor putea alege liber regimul pe care îl doreau.

Am fost profund impresionat văzînd că acești oameni tineri îngropați de vii de mai multe luni, abandonați de toți, torturați cumplit, continuau să creadă în acest Occident care ne trădase și ne vînduse pe toți.

Peste cîteva luni, la Jilava, în perioada de teroare la care m-am referit la începutul acestei cărți, voi întîlni aceiași climat și aceleași speranțe.

Apoi s-au interesat de noi, de împrejurările în care ajunseserăm în ceea ce ei numeau submarinul lor. Auzeam pentru prima oară acest termen pentru celulele oarbe și subterane.

Le-am povestit toate întîmplările noastre, dar de ultima s-au arătat îngrijorați. Într-adevăr, la acea dată și puțin după aceea, din momentul în care erai adus la Tribunalul Militar puteai considera că scăpaseși de Securitate. Faptul că fuseserăm scoși de acolo nu prevestea nimic bun, căci din cine știe ce motive Securitatea ori voia să reia ancheta noastră, ori nu voia să fim judecați și decisese să ne dea dispăruți. Dat fiind că an-

chetarea noastră abia se încheiase, era puțin probabil ca la Securitate să fi apărut elemente noi, deci rămînea a doua ipoteză. În acest caz se va proceda și cu noi cum se procedase cu alții. Vom fi duși pe frontieră și, în timpul nopții, vom fi executați. De altfel, ne-au spus ei, vom ști foarte curînd care ne va fi soarta, căci Securitatea nu avea interes să țină prea mult oameni în situația noastră. Dacă au decis să ne lichideze, o vor face chiar în acea noapte. Era un tren care pleca din Timișoara spre frontieră pe la orele șase (trenul cu care plecasem și eu cu șase săptămîni în urmă). Dacă nu vor veni să ne ia la cinci și jumătate însemna că sîntem salvați și că era vorba de o anchetă suplimentară. Dacă vor veni să ne ia mai devreme, însemna că aventura noastră se va încheia acolo unde începuse, la frontiera iugoslavă.

Spre deosebire de închisori, în carcerele Securității se făceau foarte rar percheziții. Erai percheziționat în momentul arestării și apoi zăceai în celulă alături de ceilalți. Or, lucru rar, aceste două celule comunicante posedau un ceas. Nimeni nu știa cum ajunsese acolo, cine îl adusese. Proprietarul lui plecase, Dumnezeu știe cînd, și lăsase această comoară tovarășilor de suferință. Și de atunci toți cei care se succedau păstrau și ascundeau cu grijă micul obiect, grație căruia nu mai erau în afara timpului.

Ceasul a fost scos din ascunzătoare și încredințat deținutului cu figură de Christ. Astfel puteam ști cît mai aveam de așteptat. Era trei și douăzeci. Afară era încă ziuă și oamenii plecau și veneau, trăiau într-un simulacru de libertate. Aici domneau întunericul etern, abia străpuns de un anemic bec electric, frigul, umezeala și mirosul insuportabil al tinetei, pe care nu-l atenua nici o gură de aerisire. Și, totuși, cît mă rugam lui Dumnezeu să rămîn acolo, să nu mă scoată nimeni din acest adăpost.

Atunci am făcut cunoștință cu un personaj a cărui prezență mi s-a părut insolită în acel loc. Înalt, frumos, distins, abia trecut de douăzeci de ani, deși slăbit, cu o barbă de maximum trei zile, nu avea nimic comun cu spectrele ascetice din jur. Îmi auzise numele cînd mă prezentasem și venise la mine. Încercase și el să treacă în Iugoslavia, dar fusese prins la frontieră, adus la Timișoara și închis în această celulă unde stătea de trei zile, așteptînd să fie dus la anchetă. În amintirea lui și

a părinților lui, pe care îi cunoșteam, nu-i voi menționa numele, ci doar inițialele: I. M.

Am început să vorbim despre cunoștințele comune și am fost fericit să aflu că el cunoștea pe o verișoară a mea. Faptul era foarte important, căci în cazul că aș fi fost executat și îngropat în apropierea frontierei iugoslave nimeni nu ar mai fi știut ce s-a întîmplat cu mine. Or, I. M., întrucît nu trecuse frontiera (era destul de departe de ea cînd fusese prins), risca o condamnare de cel mult trei ani. L-am rugat deci să meargă la verișoara mea după ce va fi ieșit din închisoare, și să întrebe de mine. Dacă ea și nimeni nu știa nimic de mine, dacă orice urmă a mea ar fi dispărut, să-i spună că fusesem executat pe frontieră și s-o roage să anunțe pe soția mea și familia. I. M. mi-a făgăduit că îmi va îndeplini rugămintea și am fost mișcat văzînd cît de impresionat era acest tînăr, pe care abia îl cunoscusem, de ce mi se putea întîmpla.

Uimitor este faptul că gîndul că nu dispăream din această lume fără ca nimeni să știe m-a reconfortat. Și totuși tensiunea era teribilă. Vorbeam cu I. M. despre cîte și mai cîte, despre prieteni comuni, dar eram încordat ca un arc întins, urmăream fiecare clipă, fiecare zgomot de dincolo de ușă, care ar fi putut însemna că vin să ne ia. De altfel, nu eram singurul în această stare, în cele două celule atmosfera era apăsătoare, opacă, marcată de frică. Oamenii tăceau sau vorbeau în șoaptă. Ceasul! Ceasul mă obseda. Eram tentat să întreb mereu cît e ceasul, să știu cît mai aveam pînă în momentul cînd primejdia ar fi trecut.

În viața mea mai fusesem în pericol, trăisem bombardamente, iar cînd trecusem de două ori frontiera (dus și întors) știam că îmi riscam viața, și nu-mi fusese frică. Dar aici, în această pivniță, în această obscuritate, de unde voi fi smuls pentru a fi dus pe o cîmpie sau într-o pădure unde mi se va ordona să merg drept înainte în întuneric, știind că voi primi mai multe gloanțe în spate, ca un cîine, fără a mă putea apăra, aici îmi era nespus de frică. Este adevărat că făceam eforturi să mă stăpînesc, stăteam de vorbă cu I. M. și cu ceilalți, însă trăiam cu toată ființa aceste momente îngrozitoare și nu aveam decît un gînd: să știu cît e ceasul, dar mă jenam să întreb. Cel care ținea ceasul în mînă anunța ora din

zece în zece minute. Minutele acestea treceau însă atît de greu, încît aveam impresia că el uita să-l consulte.

La patru și douăzeci n-am mai rezistat și i-am spus: cred că acum intrăm în zona critică. Nu cred, mi-a răspuns: nu înainte de ora cinci. Avea experiență.

După orele cinci minutele au început să se scurgă și mai încet, secundele păreau că nu mai vor să treacă, timpul parcă se oprise și o dată cu el viața din celulă.

Cinci și douăzeci, șoptește condamnatul cu figură de Christ. Era momentul crucial. Încerc să număr secundele. Trebuia să număr rar pînă la șase sute. Dacă pînă atunci nu se întîmpla nimic, însemna că aveam măcar un dram de noroc. Număram încet, făcînd un imens efort de a nu accelera ritmul: 598, 599, 600. Nu mai rezist și îi spun celui care ținea ceasul: „Trebuie să fie cinci și jumătate și dacă trenul pleacă la șase...“ Se uită la ceas și-mi răspunde: „Într-adevăr, e cinci și jumătate și se pare că...“

N-a apucat să-și termine gîndul și pe scară s-a auzit o mare zarvă: tropăit de cizme, paturi de armă ce se loveau de ziduri, ordine rostite cu glas tare. Ascultam nemișcați, încremeniți: era exact cum îmi imaginasem, cum mă temusem, aproape că nu-mi venea să cred. Ușa s-a deschis și au apărut doi sau trei militari.

— Cei aduși astăzi să iasă afară! Afară, repede, repede, a strigat furios unul dintre ei.

Ne-am ridicat urmăriți de privirile îngrozite ale tovarășilor noștri și ne-am îndreptat spre ușă. I. M. m-a însoțit pînă în prag. Era îngrozitor de palid. I-am șoptit în franceză:

— Nu uita!

A dat din cap și ușa s-a închis în spatele meu. Acum eram în sala din care dădeau cele două sau trei uși ale pivnițelor și am fost surprins văzînd acolo vreo cincisprezece soldați de Securitate înarmați cu mitraliere. Au început să ne înghiontească și să ne împingă pe scară strigînd: mergeți, repede, repede, urcați!

Am vrut să mă duc să-mi iau ranița:

— Bagajele, lăsați-ne să ne luăm bagajele!

— Fără bagaje, mi-a spus sergentul. Acolo unde mergeți n-aveți nevoie de bagaje, și m-a împins cu brutalitate pe scări. Aluzia era clară și nu-mi rămînea decît să

mă resemnez, cînd subofițerul, care părea că dirijează operațiunea, cel puțin în timp ce se desfășura în pivniță, ordonă:

— Lăsați-i să-și ia bagajele, și apoi către noi: hai, repede, repede!

Ne-am înșfăcat bagajele fiecare și apoi, împinși cu paturile puștilor, am urcat cîte patru treptele pivniței. Afară era noapte și ne aștepta un spectacol surprinzător. În curtea despărțită de stradă printr-un zid înalt — proaspăt construit — erau mai multe jeepuri, cu farurile aprinse și cu motoarele pornite. În această lumină orbitoare, treizeci pînă la patruzeci de soldați înarmați înconjurau aceste mașini, pe care americanii le furnizaseră rușilor pentru a elibera lumea... Ferestrele vilei în care erau birourile de anchetă erau luminate toate și două dintre ele erau larg deschise, una la parter, alta la primul etaj, și de la amîndouă se auzea muzică. Două aparate de radio erau date la maximum și muzica părea adevărate tunete. Adăugați zgomotul motoarelor, ordinele date în gura mare ca să fie auzite și veți avea o imagine palidă a ceea ce era acolo. Evident, o regie menită să acopere plînsetele, rugămințile sau țipetele.

M-am întors către vecinul meu, un sîrb din România care căutase libertatea în țara lui natală, și i-am spus:

— S-a zis cu noi, ne duc pe frontieră să ne omoare.

Mi-a răspuns cu mult curaj, dar și cu un fel de furie:

— Și dacă am fi la război, n-ar fi la fel?

Nu eram de aceeași părere, căci era o deosebire între a fi dus ca un animal la abator și a cădea cu arma în mînă. N-am avut timp să-i spun ce gîndeam, amîndoi am fost literalmente înșfăcați și aruncați în patru labe într-un jeep. Apoi trei sau patru militari s-au urcat peste noi, strivindu-ne sub greutatea lor iar un locotenent s-a așezat lîngă șofer. Instantaneu, jeepul a demarat. Cu farurile aprinse, de parcă mergeau pe cîmp, mașinile goneau către morminte deschise.

Eram strivit sub greutatea și cizmele escortei, blocat din toate părțile, într-o poziție extrem de incomodă. Îl auzeam pe ofițerul care stătea lîngă șofer și care părea teribil de excitat de această cursă infernală (probabil că era beat), încurajîndu-l pe acesta:

— Hai, hai, încearcă să-l depășești!

Ca o nebună furioasă, mica mașină urla, se legăna, sărea... simțeam farurile celorlalte mașini în spatele nostru.

Chircindu-mă și sucindu-mi gîtul, am reușit să zăresc pentru o clipă strada. Dar nu cunoșteam orașul. Nu prea știu de ce voiam să știu neapărat dacă ne îndreptam direct spre locul execuției sau spre gară. Poate pentru că în adîncul sufletului nutream speranța că aceste jeepuri nu ne duceau spre frontieră, ci spre o altă închisoare...

L-am întrebat deci pe camaradul meu sîrb: „cunoști orașul, unde mergem, la gară sau în altă parte?" S-a chircit, s-a răsucit și apoi mi-a spus: „imposibil să vezi ceva, merge prea repede". Curînd aveam să aflăm; ofițerul îi spune șoferului:

— Taie pe aici, că o să scăpăm trenul.

Jocurile erau făcute, urma să fim urcați în tren, vom fi duși la locul execuției. Curînd vom călători într-un vagon neluminat, apoi vom merge în întuneric, cu soldații înarmați în spatele nostru, și la fiecare pas așteptînd, așteptînd să se producă inexorabilul...

Alte cîteva viraje, la care pneurile aproape că urlau și, asemenea unui cal care se cabrează, oprirea bruscă. Soldații au sărit imediat din jeep și ne-au ordonat și nouă să coborîm. Eram la gară. Lumină, lume, strigăte, viață. Priveam cu aviditate aceste nimicuri pe care nimeni nu le observă în vîrtejul vieții cotidiene, toate aceste bunuri de preț, pe care curînd nu le voi mai vedea: viața. Oamenii care se grăbeau se temeau într-atît să nu rateze ceva ce li se părea important și care în fond nu însemna nimic față de ce trăia cel de lîngă ei. Un chioșc de ziare cu titluri care nu mă mai interesau. Un tînăr și o tînără se țin tandru de braț și par neconsolați de apropiata despărțire. Doamne, ce derizorii mi se păreau toate acestea!

Femeile, bărbații treceau pe lîngă noi indiferenți, sau făcînd pe indiferenții de teama soldaților care ne înconjurau. În orice caz, nimeni nu bănuia unde mergeam, nimeni nu-și putea imagina că oamenii care treceau pe lîngă ei erau duși într-un loc izolat în care viața lor se va sfîrși curînd.

— Repede, repede, pas alergător! ne ordonă paznicii. Am traversat peronul alergînd, apoi am trecut peste mai multe linii și am ajuns la un tren gata de plecare.

— La ultimul vagon! a comandat o voce.

Acum alergam de-a lungul vagoanelor, așa că m-am uitat să văd ce scrie pe ele și am citit Timișoara—București. Dacă porțile raiului s-ar fi deschis în fața mea nu cred că aș fi fost mai fericit. Mergeam la București, la Ministerul de Interne, unde, probabil, dat fiind că mă întorsesem din Iugoslavia, voi fi considerat drept un spion periculos al lui Tito și voi fi supus la una din acele celebre anchete specialitatea casei. Și, totuși, Doamne, cît eram de fericit!

Dar atunci ce rost avusese toată această regie? Mi-a trebuit mult ca să înțeleg. Ei bine, totul era o chestiune de rutină. Așa se proceda ori de cîte ori „un lot" era trimis spre a fi executat la frontieră. Scoaterea din celulă în ultimul moment, fără bagaj, mult zgomot în curte ca să înăbușe orice protest, încărcarea în jeepuri cu soldați deasupra pentru a preveni o eventuală fugă desperată. Așa se explică faptul că sergentul, care nu cunoștea destinația noastră specială și care era obișnuit cu alte misiuni ne spusese: „Acolo unde mergeți n-aveți nevoie de bagaje", iar ofițerul, care știa despre ce este vorba, l-a corectat și ne-a ordonat să le luăm.

Trenul a pornit și eu, stînd pe bancă cu ochii închiși încercam să-mi imaginez ce soartă mă aștepta. Apoi gîndurile mele s-au întors spre trecut, au zburat către ceilalți, către cei de care mă despărțisem cînd plecasem de la Vîrșeț. Ce se întîmplase cu ei?

Am încercat îndelung să aflu. Cum în închisoare faimoasa rețea de informații funcționa surprinzător și pînă la urmă totul se afla, după doi ani am știut de soarta tuturor.

Evident că era foarte greu, căci nu mă puteam interesa de niște oameni cu care trecusem clandestin frontiera și cu care stătusem în închisoare în Iugoslavia. Întîmplarea mi-a venit în ajutor, și iată cum.

Intr-o duminică din vara anului 1951, pe cînd treceam prin dreptul uneia dintre numeroasele barăci de la Poarta Albă (la Canalul Dunăre—Marea Neagră) cineva m-a strigat. M-am întors și am văzut doi bărbați goi pînă la brîu care alergau spre mine, ținînd în mîini cămășile pe care voiau să și le spele. I-am recunoscut imediat. Erau cei doi prieteni cu care trecusem frontiera.

Intîlnirea ne-a bucurat nespus și am fost mirat că ei erau la Poarta Albă, la cîteva sute de metri de baraca mea. După primele efuziuni mi-au povestit odiseea lor.

Cînd grupul nostru a plecat de la Vîrșeț la gară, grupul lor a rămas să aștepte în curte. După un timp au fost îmbarcați într-un camion și duși la un alt punct de frontieră, nu la cel la care am fost duși noi cînd am fost predați românilor. Grănicerii au fost foarte prietenoși, le-au pus o mulțime de întrebări despre comunismul din România. Cînd s-a înserat, fără a mai trece pe la postul de gardă, micul grup a fost dus pe un drum paralel cu frontiera. La un moment dat șeful s-a oprit și, adresîndu-se în șoaptă celor zece prizonieri, le-a spus pe unde trebuiau să meargă ca să intre în România fără a fi reperați de grănicerii români. Le-a explicat că după ce treceau linia de demarcație trebuiau să meargă un timp și să ajungă la o pădure, nu departe de o șosea, unde se vor ascunde toată ziua și nu vor pleca decît a doua zi după miezul nopții. Vor merge pe șosea și după vreo două-trei ore vor ajunge la o mică gară de unde vor putea să plece imediat la Timișoara. Au făcut întocmai și toți au reușit să ajungă fără dificultăți înapoi acasă. Doar doi dintre ei (despre asta am aflat mai tîrziu, cînd am ajuns în lumea liberă), francmasonul „L.", în vîrstă de vreo patruzeci de ani, și nepotul său, în vîrstă de optsprezece ani, nu s-au întors acasă, ci au trecut imediat frontiera ungară foarte apropiată, și au ajuns în Statele Unite, unde tînărul — un băiat superb — a murit într-un accident de automobil...

Cele două cupluri au trăit multă vreme cu teama că vor fi arestați, dar cum eu nu le pomenisem numele la nici o anchetă nimeni n-a bănuit că trecuseră frontiera. Îmi erau recunoscători pentru asta. Dar peste doi ani cei doi prieteni au fost arestați pentru o chestiune de așa-zis spionaj. Primiseră cinci ani, dar nu încape îndoială că dacă delictul lor ar fi fost agrementat cu un dus-întors clandestin la Tito, ar fi primit o pedeapsă mult mai mare. Soțiile lor, în schimb, nu avuseseră nici un fel de necazuri.

Ceea ce ne-a mirat a fost comportarea atît de diferită a grănicerilor iugoslavi. Unii îi împușcau pe români la graniță, alții îi extrădau, alții îi ajutau să se întoarcă incognito acasă. Explicația poate fi aceea că, după ce politica lui Tito și-a schimbat orientarea, în partid domnea o stare de confuzie în care se făceau simțite diverse influențe. Prin urmare, cînd UTBA (Securitatea iugoslavă) preda grănicerilor românii care trebuiau să se în-

toarcă de unde veniseră, militarii iugoslavi procedau în conformitate cu sentimentele ce le nutreau. Dacă erau staliniști, îi executau. Dacă erau titoiști, îi predau românilor. În fine, dacă erau anticomuniști, îi ajutau să treacă clandestin înapoi.

Dar Jurca, subinginerul, care fugise de două ori din lagărul din Iugoslavia, care văzuse strălucind luminile libertății aproape de Triest, care fusese prins și adus alături de noi în închisoarea de la Vîrșeț, cu el ce s-a întîmplat? Am aflat de soarta lui de la un student care trecuse în Iugoslavia și ajunsese la Vîrșeț a doua zi după plecarea mea și care peste cîteva săptămîni pățise la fel ca mine. L-am întîlnit într-o celulă la Securitatea din Timișoara, în timpul celei de-a doua anchete, după ce trecusem pe la Jilava. Ei bine, într-o seară Jurca a fost scos din celulă și dus la frontiera română unde a fost împușcat. Gardienii de la închisoarea din Vîrșeț povestiseră asta compatrioților lui, pentru a le tăia pofta de a-l imita.

Dar franțuzoaica de care un atașat militar occidental se debarasase pentru că era „descoperită" și o determinase să fugă în Iugoslavia, promițîndu-i că va fi dusă la Belgrad, mica franțuzoaică atît de convinsă că totul se va sfîrși rău și că Iugoslavia era un miraj, cu ea ce se întîmplase?

Despre ea am aflat foarte curînd după întoarcerea mea forțată în România, căci imediat după sosirea la arestul din Timișoara acolo a fost adus și al treilea grup constituit la Vîrșeț, din care făcea parte și ea.

De la cei din grup am aflat că au fost duși la un al treilea punct de frontieră și că aceasta a șocat-o teribil pe tînăra femeie, nu putea suporta ideea că vor fi predați autorităților române. Situația ei era tragică, întrucît știa că va fi acuzată de spionaj, că va fi torturată în chip barbar pentru a dezvălui pe cei pentru care lucrase: atașatul militar, șeful rețelei, primul, apoi colaboratorii lui, apoi numele celor cărora ea le furnizase informații. Arestarea ei va provoca un lanț întreg de arestări și pentru mulți oameni un întreg cortegiu de suferințe și de durere. Și atunci ea a dat dovadă de un mare curaj, de un curaj suprem. Cînd au ajuns la numai cîteva sute de metri de postul de frontieră iugoslav a fost văzută prăbușindu-se din cauza otravei pe care o înghițise.

Ataşatul militar prevăzuse deci totul: călătoria tinerei femei în Iugoslavia iar dacă lucrurile luau o întorsătură proastă — otrava. Un singur lucru fusese omis, legătura care trebuia să o ajute să treacă prin Iugoslavia spre acea lume liberă în care n-a putut să ajungă.

Această femeie tînără, al cărei nume nici nu mi-l mai amintesc, al cărei soţ nu va şti niciodată ce s-a întîmplat cu ea, această tînără femeie pe cîţi a cruţat, cîte vieţi a salvat cu sacrificiul ei! Corpul ei zace pierdut fără urmă pe cîmp, îngropat direct în pămînt, în acel miraj acoperit acum de ierburi şi tufişuri, în acel pămînt al Iugoslaviei, care îi inspira atîta frică.

Capitolul VI

Alte închisori (1949-1950)

Din nou la Securitatea din Timișoara

În capitolul precedent m-am referit, între altele, la scurta, dar frămîntata mea detenție la Securitatea din Timișoara, în decembrie 1948. De acolo, după o noapte de drum, am ajuns la București, unde am stat trei luni într-un submarin, adică într-o celulă la două niveluri sub pămînt, fără ferestre și cu un bec puternic ce ardea zi și noapte. Eram cinci într-o celulă prevăzută pentru o persoană. Regimul era foarte sever, mîncarea aproape inexistentă, în schimb ancheta la care am fost supus timp de aproape o sută de zile, foarte dură. Dar, așa cum am mai spus, „anchetele" vor constitui în această „Mărturie" un capitol aparte, consacrat închisorilor prin care am trecut în 1959—1964, cînd am fost arestat pentru „instigare și agitație împotriva regimului".

După terminarea anchetei am fost dus la Jilava, despre care am vorbit, și apoi din nou la Securitatea din Timișoara, pentru o nouă anchetă.

De această dată am avut șansa de a nu mai fi repartizat în acele sinistre pivnițe, ci în subsolul unei case ce aparținuse unui industriaș, care de altfel se afla și el în una din pivnițe.

Camera era uscată, avea pardoseală de lemn și țineam fereastra deschisă tot timpul — era la nivelul solului. Mi se părea o minune că nu mai stăteam la cincisprezece metri sub pămînt, că nu mai aveam ferestrele vopsite și blocate, că nu mai stăteam în acea mizerie înfiorătoare de la Jilava.

Ce-i drept, aici nu exista tinetă. Un vas de gresie, doar pentru urinat, era tot ce ni se oferea. Restul... ei bine, asta trebuia rezolvat dimineața între 7 și 8, înainte de anchete, și seara între 6 și 7. Se mergea celulă după celulă, și fiecare trebuia să fie pregătit, ca să meargă mai

repede, și să-și aștepte rîndul în fața WC-urilor, în timp ce gardianul striga cît îl ținea gura celui dinăuntru „mai repede, mai repede, grăbește-te", obligîndu-l să iasă așa cum se afla, după mai puțin de un minut. Era înfiorător, și bineînțeles că în aceste condiții, crispat cum erai, în două cazuri din trei nu reușeai să rezolvi problema respectivă și trebuia să aștepți toată ziua (sau toată noaptea) următoarea posibilitate de a merge acolo. Nu era deci de mirare că se auzeau adesea bătăi în ușile celulelor, oamenii cerînd permisiunea de a merge la toaletă.

Timpul trecea încet, fiecare se temea, dar și spera (ca să se termine odată) să fie chemat la anchetă. Pe coridoare era liniște, căci gardienii (gradați din trupele de Securitate) purtau pantofi de pîslă — ca să nu li se audă pașii, să se poată apropia pentru a privi prin vizetă fără ca noi să bănuim că o fac.

Am stat la Securitatea din Timișoara numai două săptămîni, două săptămîni într-o cameră de 4 metri pe 5 împreună cu șaptesprezece „politici", toți în anchetă de săptămîni și de luni. În cameră era un singur pat în care dormeau doisprezece oameni. Ceilalți dormeau pe jos, ceea ce nu era prea rău, căci pe jos erau tot scînduri, deci nici o diferență față de pat.

Ceea ce m-a frapat în această cameră a fost credința oamenilor care se aflau acolo. În fiecare dimineață și în fiecare seară îngenuncheau și se rugau cu fervoare.

Pentru mine, ca și pentru ceilalți, săptămînile petrecute la Timișoara au fost chinuitoare. Pentru a ne distruge nervii, anchetatorii ne lăsau să ne frămîntăm zile de-a rîndul. Apoi ne chemau de trei, patru ori în aceeași zi sau chiar noaptea, te trimiteau înapoi în celulă, te chemau din nou, schimbînd anchetatorul și ritmul anchetei — adică trecînd de la așa-zisa înțelegere la cele mai sălbatice violențe.

Și totuși, în această incertitudine chinuitoare, în fiecare dimineață exista pentru mine un colț de cer luminos: curînd se împlineau opt luni de cînd nu mai ieșisem de sub pămînt — decît pentru a vedea zidurile drumului de patrulare de la Jilava sau terasamentul pe care trebuise să-l escaladez ca să ajung în „vagonul dubă". Or, chiar a doua zi după sosire, am făcut o descoperire: prin mica fereastră prin care, la înălțimea capului, intra aerul și lumina, am zărit o ramură de cireș. Pentru mine, care trăisem luni de-a rîndul sub pămînt, în întuneric, această

ramură era o adevărată minune. În fiecare dimineaţă, înainte de a se da deşteptarea, mă sculam şi, în vîrful picioarelor, trecînd peste cei care dormeau, mă strecuram pînă la fereastră ca să contemplu îndelung, ca pe o revelaţie, această ramură, cele cîteva frunze verzi cu nervuri fine, acel miracol: viaţa! Asta îmi dădea curaj pentru toată ziua.

Ancheta la Securitatea din Timişoara a fost mai puţin dură decît cea care durase trei luni, la Ministerul de Interne de la Bucureşti, căci în acel moment dosarul meu era întocmit şi se voia doar să se vadă dacă nu se mai putea scoate ceva de la mine, adică să se afle dacă eram spion al lui Tito.

După cîteva şedinţe, anchetatorul meu (un ungur care vorbea prost româneşte), convingîndu-se că nu mai prezentam interes, mi-a închis dosarul şi, împreună cu alţi politici a căror anchetă fusese de asemenea încheiată, am fost trimis la închisoarea din Timişoara.

Nu voi evoca toate închisorile prin care am trecut în timpul detenţiilor mele. Dar consider necesar ca la cele spuse despre Jilava să adaug o descriere a două mari închisori din România pe care le-am cunoscut: Gherla şi Aiud.

Nu voi vorbi, desigur, despre înfiorătoarele închisori de la Piteşti şi Ocnele Mari, pe care nu le-am cunoscut, nici despre cea de la Sighet, unde comuniştii au trimis pe „foştii demnitari", adică pe toţi oamenii politici care deţinuseră funcţii importante înainte de instaurarea regimului comunist. Puţini au mai ieşit vii de acolo.

Pentru continuitatea povestirii mele, şi mai ales pentru a exista o mărturie despre cele văzute şi trăite în temniţele comuniste din România, voi descrie pe scurt cele trei închisori în care am stat de la finele lui iunie 1949 pînă la jumătatea lui mai 1950, şi voi începe cu cea din Timişoara.

Închisoarea din Timişoara

Deşi, după Bucureşti, Timişoara era cel mai mare oraş din România, aici nu exista la acea dată decît o închisoare destul de mică şi care nu semăna nici pe departe cu

închisorile mari, celebre — cu celulare — pe care le-am menționat. Primele măsuri privind regimul de opresiune tot mai mare aplicat deținuților politici au apărut mai întîi în aceste mari centre în care erau închiși mii de oameni. Abia mai tîrziu, pe măsură ce „s-au format" gardienii noi și vechii directori au fost înlocuiți cu oamenii partidului, aceste măsuri au fost aplicate și în închisorile locale din diverse orașe ale României.

La acea dată, închisoarea din Timișoara mai menținea unele dintre avantajele pe care vechiul regim le acorda deținuților politici.

Închisoarea data de pe vremea imperiului austro-ungar și consta dintr-un patrulater de clădiri ce înconjurau o curte interioară. Fațada, care dădea într-o piață, avea un etaj și acolo se aflau birourile administrației; celelalte trei părți ale patrulaterului nu aveau decît parter. Erau construcții vetuste în care se intra prin două porți cu enorme gratii de fier. Urma un coridor lung cu uși masive ce dădeau în celule a căror capacitate era de cincisprezece persoane, dar în care acum erau înghesuite patruzeci pînă la șaizeci. Încăperea avea pardoseală de lemn mîncat de carii sau pardoseală de ciment, o fereastră cu gratii groase și un pat de lemn. Într-un colț — inevitabila tinetă murdară și rău mirositoare. Înghesuiala era atît de mare, încît o treime din deținuți dormeau pe jos, sub pat, și cît timp stăteau acolo aproape că nu se puteau mișca.

Am fost repartizat într-o asemenea încăpere și, ca nou venit, am mai avut dreptul doar la un loc sub pat. Am avut totuși șansa ca locul să fie pe pardoseala de lemn, exact acolo unde ea se termina și începea cimentul. M-am deprins foarte repede cu situația de om al cavernelor și mi se părea firesc (mai ales venind de la Jilava) să stau în semiobscuritatea acestei văgăuni.

Deși condițiile erau mizerabile, amintirile mele despre închisoarea din Timișoara nu sînt dintre cele mai proaste. Directorul, gardienii, regimul de aici erau încă destul de asemănătoare celor dinainte de venirea la putere a comuniștilor și totul mi se părea un mic paradis: celulele rămîneau închise pînă la opt dimineața, după această oră putînd să te plimbi pe coridoare, să mergi în vizită în celelalte celule. La ora zece ușile dinspre curte se deschideau și eram liberi să intrăm și să ieșim pînă la prînz, cînd trebuia să fim din nou în celule. Stînd sub pat, pe jumătate culcat, căci nu aveam loc în poziție șezînd, așa

îmi goleam gamela. Urma siesta. La orele două după amiază, uşile se deschideau din nou şi eram liberi să rămînem în celulă sau să ieşim în curte, pînă la orele cinci, cînd trebuia să intrăm în clădire, dar ne puteam duce unii la alţii. La orele şase ni se aducea masa de seară şi apoi fiecare se putea plimba pe coridoare. Noi le numeam „Corso", căci mişunau de deţinuţi care mergeau încoace şi încolo şi îşi comunicau veşti, adesea dintre cele mai fanteziste. Atunci era bine să mergi să stai în celulele din care ieşiseră toţi ocupanţii. La orele nouă se dădea stingerea şi eram închişi în celule.

Mîncarea era îngrozitoare şi cei mai mulţi nu se atingeau de ea, căci o dată pe lună se putea primi un pachet. În plus, aveai dreptul la o carte poştală expediată şi la una primită pe lună, şi tot o dată pe lună aveai dreptul la vorbitor.

Umbra sinistrei şi misterioasei Jilava plana asupra tuturor închisorilor din România. De acolo nimeni nu venise la Timişoara, aşa că sosirea mea a făcut senzaţie. Faptul că eram îngrozitor de slab, că membrele şi capul îmi erau umflate a impresionat şi mulţi m-au înconjurat de simpatie — în afară de vecinul meu de sub pat, un individ cam primitiv, care se plîngea că eu şi hainele de pe mine mirosim a mucegai...

Mai mult de trei pătrimi din deţinuţi erau politici, restul de drept comun. Aceştia stăteau în celule separate, dar întreţineau relaţii bune cu noi. Erau plevuşcă. În ce priveşte deţinuţii politici, ca în majoritatea închisorilor în acea epocă, erau de tot felul: ţărani, muncitori, avocaţi, medici, ofiţeri, magistraţi etc., etc. Ei toţi primeau pachete şi nu se atingeau de oribila fiertură de varză ce ni se dădea. Pînă să fi primit şi eu un pachet, ei erau stupefiaţi văzînd că acceptam gamelele cu varză pe care mi le ofereau timid şi foarte jenaţi. Mîncam chiar trei porţii, şi cu siguranţă că asta şi pachetul pe care l-am primit curînd m-au salvat de la distrofie.

Moralul deţinuţilor era excelent. Tito îşi schimbase atitudinea, şi seara, în timpul plimbării pe „Corso", acolo, la cîţiva kilometri de frontieră, deţinuţii politici evaluau şansele unei apropiate ofensive americano-iugoslave împotriva ruşilor. Dar eu, care veneam din Iugoslavia şi văzusem ceea ce văzusem, eram mult mai sceptic...

Treptat, pe măsură ce timpul înainta, oamenii mergeau la culcare. Coridorul se golea şi ultimii care se plimbau

asistau, trecînd prin dreptul uşilor deschise, la un spectacol dantesc. În aceste văgăuni în care un mic bec împrăştia o lumină anemică, oamenii se răsuceau căutînd, în van, un loc ca să se odihnească pe aceste paturi prea mici sau pe jos, asemenea animalelor.

În perioada cînd am stat la această închisoare am fost judecat şi condamnat de Tribunalul Militar din Timişoara. Din acel moment am ştiut că zilele în acest Eldorado erau numărate şi că în curînd voi fi trimis în una dintre marile închisori, unde îmi voi executa pedeapsa în cu totul alte condiţii.

Dar deocamdată deţinuţii veniţi de la închisori în care regimul era asemănător cu cel de la Timişoara ne spuneau lucruri îngrijorătoare: directorii şi gardienii erau înlocuiţi cu elemente formate la noua şcoală şi regimul aplicat deţinuţilor era din ce în ce mai dur. Nu mai existau plimbările colective în curte, uşile erau zăvorîte zi şi noapte, se suprimaseră pachetele, vorbitorul, corespondenţa. Aflînd toate acestea, m-am cutremurat, amintindu-mi prin ce trecusem la Jilava. Şi curînd inevitabilul s-a produs: directorul şi gardienii au fost schimbaţi. Dar nu am avut timp să asist la „punerea pe roate" a acestei închisori, căci în aceeaşi zi am fost trimis la Gherla, unde, în principiu, trebuia să-mi execut pedeapsa. Acolo am aflat peste cîteva săptămîni, de la cei nou veniţi, că imediat după plecarea mea, la Timişoara intrase în vigoare faimosul, binecunoscutul şi sinistrul regim al închisorilor comuniste.

Închisoarea Gherla

La acea dată existau două categorii de închisori. Cele pentru muncitori şi cele pentru intelectuali.[1] Comuniştii, în pofida afirmaţiilor că pentru ei toţi oamenii sînt egali, au reuşit să creeze pînă şi aici, în închisori, inegalităţi şi să facă viaţa deţinuţilor intelectuali mai grea decît cea a muncitorilor — deşi nici viaţa acestora nu era cu mult mai bună. Deosebirea era că muncitorii aveau dreptul la un pachet de trei kilograme şi la o carte poştală

[1] Acest sistem nu a durat mult, curînd repartizarea în închisori s-a făcut după alte criterii (apartenenţă politică, pedeapsă etc.).

pe lună, în timp ce intelectualii nu, și ca atare nici un contact cu familia. Gherla, închisoarea în care eram trimis, era o închisoare pentru muncitori. Avocatul strecurase o eroare în dosarul meu pentru ca, pînă avea să fie descoperită, să am un regim ceva mai bun. „Va fi mai bine" îmi șoptise la proces.

Drumul trebuia făcut în „vagon dubă" pînă la Gherla. Dar cum vagonul nu mergea pînă acolo, împreună cu alți 35 de deținuți am eșuat la închisoarea de la Aiud, în tranzit, pînă la sosirea vagonului pentru Gherla. Nu voi vorbi despre condițiile în care am călătorit, foarte asemănătoare cu cele de la București pînă la Timișoara, timp de 36 de ore. Ce pot să spun este că la Aiud nimeni nu se astepta să venim, că foarte greu ni s-a găsit un loc — o încăpere de 5 metri pe 6 pentru 36 de oameni, complet goală (avea doar tineta) și că dormeam pe jos. Eram atît de înghesuiți, încît nu era chip să ne întindem picioarele și dormeam ghemuiți, punînd capul — ca să cîștigăm ceva loc — pe corpul celui de lîngă noi. Ziua trebuia sau să rămînem în aceeași poziție, sau, tot din lipsă de loc, să stăm în picioare, nemișcați, ca niște pinguini pe o stîncă.

Acest calvar, dintre cele mai grele din punct de vedere fizic (dar și nervos, căci nu știam cît se va prelungi), a durat douăzeci și șase de zile. În fine, am plecat la Gherla, unde, imediat ce am coborît din „dubă", gardianul, înjurînd și amenințînd, ne-a ordonat să ne culcăm la pămînt cu mîinile pe ceafă, în noroi și în băltoace.

Închisoarea din Gherla este una din închisorile construite în Transilvania în timpul domniei împărătesei Maria Tereza, în scopul anihilării rezistenței românilor. Ea a fost construită lîngă fortăreața în care, în secolul al XVI-lea, a fost închis, între cele două domnii, Vlad Țepeș, pe care legenda (confundînd numele tatălui cu cel al fiului) l-a numit Dracula. În paranteză fie zis, departe de a fi un monstru, Vlad Țepeș a fost un mare domnitor și actele lui de violență nu au depășit cu nimic pe cele obișnuite în epocă și la care s-au dedat și alți suverani — ca Ludovic al XI-lea — și chiar Biserica, în timpul Inchiziției.

Dar să revenim la fortăreața Gherla, devenită anexă a închisorii construite alături de ea. Deținuții îi spuneau „Zarca" și, cu scările ei în melc și cu celulele ei mici, își

păstrase caracteristicile de fort. Aici erau închiși cei cu pedepse grele sau cei care erau sancționați pentru diferite motive.

Închisoarea construită de Maria Tereza a fost modernizată de unguri în 1858. Acum era o clădire foarte mare, cu trei etaje, în formă de potcoavă și în stilul clasic al celularelor: o sală imensă ocupă toată lungimea clădirii și plafonul ei este acoperișul clădirii. La fiecare etaj, de-a lungul ușilor de la celulele cu o capacitate de douăzeci pînă la treizeci de persoane, sînt pasarele. La primul etaj, o imensă plasă metalică acoperă sala de la un capăt la altul, făcînd imposibilă sinuciderea deținuților de la etajele superioare. Această închisoare imensă și sinistră, ce se vede de departe, domină cu înălțimea ei casele modeste ale orășelului Gherla.

De îndată ce am sosit, am fost duși la baie. După cele 26 de zile la Aiud, unde nu fusese chip să ne mișcăm, și cu atît mai puțin să ne spălăm și să ne schimbăm, am fost realmente fericiți.

Baia avea două încăperi. Una, în care te dezbrăcai, era cu ciment pe jos și găseai acolo și cîteva umerașe; în cealaltă erau vreo douăsprezece dușuri sub care trebuiau să intre cîte doi sau trei, care se spălau, se frecau unul pe altul pe spate și apoi se limpezeau.

Am intrat deci în prima încăpere și fiecare a trebuit să-și pună bagajul jos, în fața sa, să se dezbrace complet și să aștepte percheziționarea de către gardieni.

Îmi amintesc că nu am fost în prima serie la duș, ci în a doua, și că am avut ghinionul ca în timp ce, dezbrăcat și în picioarele goale pe ciment, îmi așteptam rîndul, să intre directorul închisorii.

Directorul de la Gherla era celebru pentru brutalitatea sa. Înalt, slab, roșcovan, un nas strîmb, ochi mici și iscoditori, Lazăr, care înainte de venirea comuniștilor fusese șofer de camion, ura toată omenirea. La intrarea lui, gardienii au luat poziție de drepți și el a început să ne treacă în revistă, întrebînd pe fiecare numele și profesia. Între timp, milițienii își reluaseră febril percheziția și deveniseră mai zeloși, aruncînd cît mai mult din prăpăditele comori pe care orice deținut le adunase ca o furnică de-a lungul săptămînilor: mici bucăți de stofă, capete de ață, de sfoară, bucăți de pîine etc.

Cînd a ajuns în faţa mea şi mi-am declinat numele şi profesia, Lazăr a fost cuprins de o furie vecină cu o criză de epilepsie. Ţipa, gesticula, bătea din picior, mă insulta şi mă ameninţa. Pentru el eram unul dintre responsabilii de toate nenorocirile poporului nostru înainte de a fi fost „eliberat de glorioasa armată sovietică". Cînd s-a calmat, l-a dat la o parte pe gardian şi a procedat el însuşi la percheziţie. O făcea cu ură şi continua să mă invectiveze. Deodată, în buzunarul raniţei a descoperit o mică icoană. Era din metal, probabil din plumb, cu trei părţi care se pliau una peste alta. Nu mai mare de o palmă, cu imaginile zugrăvite pe fond albastru, în stil bizantin, era într-adevăr frumoasă. La vederea ei, furia lui Lazăr a depăşit orice se poate imagina. Desfigurat de furie, sărea în sus şi urla ca un apucat:

— Ce e asta, ce e asta?

— O icoană, am răspuns uluit.

— O icoană, o icoană — a strigat —, aici n-ai nevoie de icoană, uite ce fac cu icoana ta — şi a aruncat-o cît colo. Apoi a început s-o calce în picioare. Dar icoana era solidă şi rezista. Epuizat, i-a spus gardianului: „Ia-o şi s-o folosiţi la repararea pompei de apă". Apoi către mine:

— Uite ce fac cu icoana ta, aşa măcar o să servească la ceva.

Apoi a trecut la următorii şi curînd a ajuns la fostul ministru al agriculturii, Aurelian Pană. Cînd a auzit. Lazăr a fost cuprins de o criză asemănătoare cu prima. Roşu, congestionat, pierzîndu-şi orice control, striga din răsputeri, lansînd invective şi ameninţări. Pană era un om înalt şi se vedea că înainte de a fi cunoscut privaţiunile închisorii fusese foarte voinic. Mare proprietar, excelent agricultor şi bun administrator al pămînturilor lui, fusese un foarte bun şi competent ministru al agriculturii în timpul regimului mareşalului Antonescu. Demn, calm, el privea în tăcere dezlănţuirile despotului de la Gherla. Acesta, obosit deja de scena ce mi-o făcuse mie, a abandonat destul de repede şi a încheiat cu aceste cuvinte ameninţătoare: „O să fiu cu ochii pe tine şi o să mă ocup personal de tine". Şi s-a ţinut de cuvînt.

Pe vremea aceea la Gherla erau scoşi la plimbare deţinuţii din mai multe celule în acelaşi timp. Unii în spatele altora, cu capetele plecate, ei făceau de mai multe ori înconjurul curţii interioare cu o lungime de circa 60 de metri şi aflată între potcoavă şi vechea fortăreaţă, zarca.

Adesea, cînd era rîndul camerei lui Pană să iasă la plimbare, Lazăr, care probabil dăduse ordin să fie avertizat, sosea și îl scotea din rînd pe fostul ministru. Mergînd alături, îl obliga pe acesta să facă mai multe lungimi în pas de broască sau în pas alergător și, la ordinul lui: „culcat — drepți", să se arunce *pe spate*, să se ridice și să alerge din nou.

Pană avea peste șaizeci de ani, era, așa cum am spus, înalt și destul de voinic și, în plus, suferea de inimă. De la aceste ședințe se întorcea complet epuizat, și multă vreme stătea întins pe spate și gîfîia.

Noi am sosit la Gherla în octombrie. În primăvară, în ziua de Paște, Lazăr s-a dedat din nou jocului. După cîteva minute, ministrul Pană s-a prăbușit din cauza unei violente crize de inimă. Nu s-a mai ridicat, nu și-a mai revenit și a murit foarte repede.

Eu personal l-am mai văzut pe Lazăr o singură dată după faimoasa scenă cu icoana, și în circumstanțe destul de deosebite.

Așa cum am spus, la acea dată — și puțin după aceea — Gherla era o închisoare pentru muncitori și, din această cauză, deținuții beneficiau de unele avantaje pe care nu le aveau alți condamnați politici: posibilitatea de a scrie o dată pe lună o carte poștală cu cinci rînduri familiei, și de a primi una la fel, și dreptul la un pachet de trei kilograme pe lună. Erau și cazuri, de-a dreptul surprinzătoare, cînd prizonierii aveau dreptul la vorbitor cu persoane din familie. Vestea despre această favoare se răspîndise și în afara închisorii și adesea rudele deținuților își încercau norocul și veneau la sfîrșitul lunii, într-o duminică, să întrebe de soțul, tatăl, fiul sau fratele. În general, cererea le era respinsă, uneori, foarte rar, era acceptată.

În acel an, Crăciunul cădea într-o duminică, și deci era zi liberă. Către orele zece dimineața, ușa celulei s-a deschis și gardianul m-a chemat și mi-a spus să-l urmez. Mi-a pus paltonul în cap, ca să nu fiu recunoscut de nici un deținut cu care m-aș fi întîlnit, și am pornit după el, întrebîndu-mă ce voia de la mine. Afară m-a prins frigul. Sub un cer cenușiu, fulgi rari de zăpadă erau învîrtejiți de vînt și temperatura trebuie să fi fost de vreo 10 grade sub zero. Am fost dus într-o clădire a administrației și acolo am așteptat mult în picioare într-un mic vestibul. Indiferenți, îmbrăcați în civil, funcționarii treceau pe lîngă mine. Înțelegeam perfect că pentru ei nu eram un

om, că nici unul dintre ei nu vedea că acolo era un om care trăia, vibra, purta în el, acolo, alături de ei, o mulțime de gînduri, de suferințe, pe care ei nu și le imaginau, de care nici nu voiau să știe. Și, curios, ca om, asta m-a afectat mai mult decît grosolănia și violența gardienilor.

În fine, s-a deschis o ușă și un milițian mi-a făcut semn să intru. În fundul unei camere mari, ascuns ca un păianjen în spatele biroului său, Lazăr mă privea. După cîteva întrebări privind antecedentele mele, ale părinților și ale bunicilor, m-a întrebat dacă am vreo dorință. I-am răspuns că am aflat că deținuții care lucrau la Canalul Dunăre—Marea Neagră beneficiau de o reducere a pedepsei de o zi la trei zile de muncă și că doream să merg acolo.[1]

Lazăr mi-a spus că, evident, puteam să merg la Canal, dar că o astfel de reducere a pedepsei ar putea fi obținută și la Gherla. Apoi, schimbînd brusc subiectul, mi-a spus că soția și fiica mea veniseră de la București, că îmi aduseseră un pachet, că așteptau afară și ceruseră să mă vadă. După care, revenind la primul subiect, a insistat asupra faptului că ar fi ușor să devin foarte util la Gherla și, totodată, să obțin aceeași reducere a pedepsei ca cei care plecau la Canal. Republica are, mi-a spus el, încă mulți dușmani și, pentru a salva cuceririle poporului, aceștia trebuiau denunțați. Pentru mine, deci, va fi ușor să ascult ce se vorbește în celulă, să provoc discuții de natură să mă ajute să cunosc opiniile camarazilor mei și apoi să le aduc la cunoștința direcției. În schimb, voi avea avantaje și „condiționalul"[2] asigurat.

Politicos, dar ferm, am respins propunerea, adăugînd că sînt convins că va găsi printre deținuți elemente mult mai capabile decît mine pentru a face acest lucru. Dar el voia ca acela să fiu eu, spunîndu-și, probabil, că aș fi mai puțin suspect decît un altul. A reluat subiectul de trei ori, apoi brusc, văzînd că rămîneam ferm pe poziții, a fost cuprins de o furie asemănătoare cu cea pe care am

[1] Într-adevăr, se promulgase un Decret prin care se promitea o asemenea reducere deținuților politici care mergeau să muncească la Canal. Promisiunea nu numai că nu a fost respectată, dar nu există nici măcar un singur caz, dintre zecile și sutele de mii de prizonieri care au muncit acolo, de eliberare în momentul expirării pedepsei. Erai ținut un timp nedefinit, luni și ani.

[2] Este vorba de reducerea pedepsei despre care am vorbit.

descris-o mai sus și a urlat: „afară, banditule", adăugînd diverse alte invective.

Ajuns afară, am răsuflat ușurat, dar bucuria de a fi scăpat mi-a fost umbrită de gîndul că soția și fiica mea, după ce călătoriseră toată noaptea cu trenul, stăteau în această zi de Crăciun afară în frig de la 8 dimineața pînă la 11 și jumătate, și vor călători încă o noapte fără să mă fi văzut și fără măcar să se mîngîie cu gîndul că știam că veniseră la Gherla, iar a doua zi, una se va duce la munca ei grea, cealaltă la școală, și nimeni nu va trebui să bănuiască durerea din inimile lor. Asemenea presiuni se făceau asupra deținuților pentru a-i determina să spioneze, și așa se răzbuna directorul închisorii pe soția și pe fiica, ce abia împlinise opt ani, a unui deținut politic.

Aceasta a fost ultima mea întîlnire cu Lazăr.

Îmi amintesc, în altă ordine de idei, că în ajunul Crăciunului, cei treizeci din celula noastră am fost scoși la plimbare. Cu capul plecat, ne-am plimbat încet făcînd înconjurul curții.

Posomorîtă, sinistră, închisoarea ne înconjura cu zidurile ei înalte și ostile, cu ferestrele ei fără viață. Dar în această tristețe am remarcat imediat o notă de veselie: ușa de la intrarea celularului era împodobită cu crengi de brad. Fuseseră puse în cinstea „marelui", „genialului" (numele lui trebuia însoțit întotdeauna — sub amenințarea sancțiunii — de un adjectiv) Stalin, a cărui aniversare avusese loc cu trei zile mai înainte.

Cînd am revenit în celular, un tînăr, Ion Cuza (nepotul omului de stat A. C. Cuza și fiul profesorului universitar Gheorghe Cuza, mort în închisoarea de la Sighet) a scos de sub haină o ramură de brad de vreo douăzeci și cinci de centimetri, pe care o rupsese profitînd de un moment de neatenție a gardianului. Cum a ajuns în celulă, s-a așezat în colțul lui și s-a pus pe treabă. Abil și ingenios, el a făcut din te miri ce un trepied în care a pus ramura (fusese bine aleasă și era foarte frumoasă), în așa fel încît să stea dreaptă și să pară un mic brad. Apoi a împodobit-o cu bucățele de cîrpă albă în care a înfipt chibrituri. Seara, după „închidere", cînd mai aveam două ore și mai bine pînă la „stingere", Cuza ne-a spus să ne strîngem toți în fundul camerei și a pus ramura în mijlocul patului. De la distanță părea într-adevăr un mic brad de Crăciun. Repede, el a aprins cele cîteva chibrituri, și pentru cîteva clipe pomul nostru de Crăciun a strălucit. În acest timp

cu toţii am intonat încet cîntecul de Crăciun: „O, brad frumos". Şi cum o treime dintre noi erau germani din Transilvania (care încercaseră să fugă de regimul comunist), am cîntat împreună, români şi germani, fiecare în limba lui. Izolaţi de restul lumii, în acest celular ostil şi plin de atîtea suferinţe, acest cîntec, simbol al fericirii şi al căldurii familiale, cîntat în surdină, era deosebit de emoţionant. Unii dintre noi plîngeau.

Peste cîteva săptămîni mi s-a ordonat să mă pregătesc de plecare. Nu era greu de bănuit că aceasta era răzbunarea lui Lazăr şi că urma să fiu trimis într-o închisoare cu regim şi mai sever. Pentru început am fost dus într-o celulă de două persoane în care am fost înghesuiţi opt. Cei mai mulţi dintre noi erau convinşi că venise un „vagon dubă" şi că, după debarcarea deţinuţilor cu destinaţia Gherla, vom fi îmbarcaţi noi şi duşi Dumnezeu ştie unde.

Eu unul eram convins că vom fi trimişi la Aiud. Dar m-a surprins faptul că această perspectivă, dată fiind reputaţia sinistră a Aiudului, îi îngrijora pe camarazii mei mai puţin decît perspectiva de a fi trimişi la Bucureşti. Aproape toţi erau ţărani şi fuseseră judecaţi de Tribunalul Militar din Bucureşti, probabil ca partizani. Ei se temeau de două lucruri: de a fi duşi la Bucureşti pentru a fi martori în noi procese în care ar fi implicate persoane cunoscute de ei, sau de un nou proces, în scopul de a li se da pedepse mai grele decît cele pe care le aveau. Aşa am aflat că, adesea, cînd pedepsele se apropiau de termen, se „organizau" noi procese, pentru a se da condamnări de zece, cincisprezece şi chiar douăzeci de ani, mai conforme cu directivele momentului decît condamnările „mini" date cu doi-trei ani mai înainte, la începuturile regimului.

Prin urmare, toţi erau ameninţaţi de noi anchete, cu tot cortegiul de teroare şi suferinţe pe care îl implicau. În plus, termenul apropiatei lor eliberări risca să fie amînat cu mulţi ani, în fine spectrul Jilavei revenea hidos în memorie.

Am stat în această celulă doar pînă seara, încercînd să ne uităm gîndurile negre prin mici conferinţe despre meseriile noastre, punîndu-le în evidenţă caracteristicile şi aspectele inedite. Îmi amintesc că printre noi era un apicultor care ne-a vorbit simplu, dar foarte agreabil, despre meseria lui. În timp ce vorbea, uşa celulei s-a

deschis violent şi au apărut trei gardieni înarmaţi cu bîte. Agitîndu-şi armele ei au început să strige că vor cere să ni se intenteze proces pentru instigare împotriva regimului. Ne-a trebuit mult pînă să înţelegem situaţia: vorbind despre viaţa albinelor, conferenţiarul nostru pronunţase, bineînţeles, de mai multe ori cuvîntul regină. Asta a fost suficient ca miliţienii zeloşi, care ascultau la uşă, să creadă că punem la cale un complot! Şi cu greu i-am convins de contrariul. Proferînd ameninţări, au sfîrşit prin a ne da pace şi a pleca. Scăpaserăm destul de ieftin!

Am povestit această mică anecdotă nu numai pentru a ilustra prostia gardienilor noştri, ci şi pentru a arăta în ce grad prostia, combinată cu îndoctrinarea la care erau supuşi, putea fi un pericol pentru noi. Căci nu ne puteam face iluzii: ar fi fost suficient să se încăpăţîneze şi să meargă să spună „povestea lor" ofiţerului politic de la Gherla[1] pentru ca acesta „să-şi înceapă ancheta". Graţie „mijloacelor" pe care ştia să le folosească, ar fi putut ca peste cîteva săptămîni să ne trimită (cu un dosar bine aranjat) la o nouă anchetă la Securitatea din Cluj (oraş de care depindea, din punct de vedere administrativ, Gherla). De aici, după o nouă anchetă, nu era decît un pas pînă la Tribunalul Militar, care ne-ar fi judecat şi ne-ar fi condamnat din nou.

Din fericire, nu s-a întîmplat nimic şi, spre seară, am fost duşi, cu ceremonialul obişnuit, la „vagonul dubă". Era un vagon care făcuse turul vestului României, unde lăsase la fiecare închisoare deţinuţii respectivi, şi acum cobora din oraş în oraş pînă la Bucureşti. Următoarea lui oprire era Aiud, şi apoi trebuia să se oprească la alte închisori din Transilvania, pînă avea să atingă punctul terminus al circuitului — Bucureşti.

Noaptea vagonul a fost ataşat la un tren şi a doua zi de dimineaţă am sosit la Aiud. Au coborît o treime din cei aflaţi în vagon, inclusiv eu. Din nefericire, camarazii mei de o zi nu au coborît. Ei au plecat, desigur, spre Jilava şi spre Securitatea din Bucureşti, şi n-am mai aflat nimic de ei.

---

[1] Este vorba de reprezentantul Securităţii. Există unul în fiecare închisoare şi, în general, este omul cel mai puternic şi cel mai temut.

Închisoarea de la Aiud

Această închisoare a avut întotdeauna, şi pe drept, cea mai proastă faimă — aproape la fel de proastă ca Jilava. Ea consta, ca şi închisoarea de la Gherla, din vechea închisoare, un patrulater de clădiri construite în timpul împărătesei Maria Tereza, şi în faţa lui se afla imensul celular construit de unguri în secolul al XIX-lea.

Celularul a fost de la început închisoare pentru deţinuţii politici, în timp ce vechile clădiri erau pentru cei de drept comun, şi aveau destule ateliere în care mîna de lucru era furnizată de prizonieri.

Regimul de la Aiud era aproape identic cu cel de la Jilava, minus ferestrele vopsite şi blocate. În plus, exista avantajul de a nu sta sub pămînt. În schimb, gardienii erau la fel de primitivi şi de brutali, iar mîncarea (oricît ar părea de incredibil) şi mai proastă. Dimineaţa ni se dădea o băutură maronie făcută, cred, din orz. La prînz şi seara, o zeamă în care pluteau cîteva boabe de arpacaş. În locul celor 80 de grame de pîine mucegăită de la Jilava ni se dădea un fel de turtă de mălai care, deşi era plină de paie, avea un gust mai bun, dar era, desigur, mai puţin nutritivă. O dată pe săptămînă ni se dădea o bucăţică de carne care era, de cele mai multe ori, os, grăsime sau tot felul de rămăşiţe. Aiudul trăia sub spectrul foamei şi al morţii, care făcea ravagii, fiind cauzată tocmai de foame.

Cît am stat la Aiud, i-am auzit pe toţi deţinuţii spunînd că director al închisorii era un anume Sile Constantinescu.

Sile Constantinescu era un asasin care înainte de război stîrnise în România un val de oroare şi de indignare. Pentru a fura puţinii bani ai părinţilor (modeşti pensionari), îi omorîse şi, ca să şteargă urmele crimei, le dizolvase corpurile în var. Descoperit şi judecat — cum în Romînia în vechiul regim nu exista pedeapsa cu moartea —, a fost condamnat la pedeapsa maximă, adică douăzeci de ani de muncă silnică. Îşi executa pedeapsa la Aiud cînd comuniştii au venit la putere şi, după spusele camarazilor mei, dar şi ale celor aflaţi în libertate, noii conducători l-au numit director al penitenciarului.

Repet, nu am putut verifica dacă Sile Constantinescu era directorul închisorii de la Aiud. Faptul este posibil,

dacă avem în vedere că Maromet conducea Jilava. Dar nu este exclus să fie vorba de o simplă legendă...

La acea dată închisoarea era ticsită de deținuți politici, și cum mereu erau aduși alții, celularul devenise neîncăpător. De aceea, se evacuase o parte din deținuții de drept comun din vechea închisoare pentru a-i plasa pe noii veniți în două sau trei aripi ale ei. Prin urmare, aici am fost repartizat și am nimerit într-o încăpere de 5 metri pe 2 și 1/2 în care trebuia să împart cu vreo treizeci de alți noi tovarăși întîmplările vieții în comun ale deținuților. Ca de obicei, erau oameni de toate condițiile sociale: țărani, muncitori, cîțiva studenți, și mai mulți intelectuali. Se aflau acolo fie pentru că se exprimaseră critic la adresa regimului, fie pentru că voiseră să fugă în Occident, fie (puțini) pentru că încercaseră să creeze organizații anticomuniste; pedepsele lor variau între cinci și douăzeci de ani, dar în realitate erau condamnați la moarte prin înfometare. Căci de cum soseai la Aiud, te loveai de acest adevăr: moartea lentă în suferința atroce și continuă a unui corp care se autodevorează pentru a supraviețui.

La Aiud am văzut oameni care înnebuniseră de foame. Alții care se stingeau lent, epuizați. Un student, numai piele și oase, galben de parcă ar fi avut icter, cu ochii adînc înfundați în orbite, avea fața literalmente desfigurată de suferință. Nu mai putea merge decît pînă la tinetă, nu vorbea cu nimeni și, așezat turcește în pat, lua din turtă mici firimituri pe care le mesteca îndelung, ore întregi, cît era ziua de mare. Era absolut incapabil să facă altceva sau să scoată vreun sunet.

Îmi amintesc și de un alt student care se stingea treptat. Stătea tot timpul culcat, căci nu mai putea merge, și i se aducea gamela la pat, iar cînd se ducea la tinetă era sprijinit de alții.

Șeful camerei, tot un tînăr, pe care îl aleseserăm pentru că era descurcăreț și speram că din cînd în cînd putea introduce în celulă două-trei porții în plus, făcea tot ce putea ca să-l ajute să supraviețuiască.

La Aiud mîncarea ni se aducea exact ca la Jilava. Doi deținuți de drept comun aduceau ciubărul pînă la ușă și apoi se întorceau cu fața la perete. Gardianul deschidea ușa și un al treilea deținut de drept comun, „bucătarul", cu capul plecat, turna cîte un polonic în gamelele pe care i le dădeau cei care erau de serviciu.

În acea zi, tînărul se simţea mult mai rău — părea că sfîrşitul era o chestiune de ore. Cînd s-a dat ultima gamelă, şeful camerei, ţinînd în mînă o gamelă goală, a spus gardianului: „Domnule şef de secţie, avem aici un tînăr care e pe moarte, am mai putea primi încă o gamelă de supă?“ Bucătarul a rămas încremenit şi s-a uitat întrebător la gardian, în timp ce acesta, făcîndu-se că n-a auzit, a întors capul. Cu o agilitate de maimuţă, deţinutul de drept comun a umplut gamela şi abia a reuşit să o dea că uşa s-a trîntit cu putere.

Tînărul a mîncat supa, apoi, cum era la începutul primăverii şi cum după-amiază soarele lumina un timp un colţ din celula noastră, a fost dus pe un pat unde bătea soarele (la Aiud aveam paturi suprapuse în care dormeam cîte doi pe aceeaşi saltea) şi, rezemat de perete s-a încălzit, adormind sub razele binefăcătoare.

Operaţia s-a repetat zilnic: şeful de cameră cerea o porţie în plus, gardianul întorcea capul şi „bucătarul“ ne-o dădea. Apoi studentul îşi lua baia de soare. Şi minunea s-a produs. Treptat, tînărul s-a întremat şi a reuşit să găsească un echilibru fizic ce i-a permis să supravieţuiască pînă la plecarea la Canalul Dunăre—Marea Neagră, unde mîncarea era ceva mai bună.

Fusese deci nevoie de numai un polonic în plus din această fiertură numită supă, şi de un pic de soare în fiecare zi pentru a salva un om. Era aproape nimic, şi, totodată, dovada că ar fi fost uşor să se evite holocaustul din închisorile comuniste din România! Dar nici vorbă nu era de salvarea deţinuţilor, dimpotrivă, de anihilarea lor (evident, fără a-i condamna la pedeapsa capitală). Erau deci eliminaţi prin metoda infailibilă a morţii atroce şi lente prin înfometare. Dovadă este faptul că acest regim de exterminare prin foame nu era practicat numai la Jilava şi la Aiud, ci în toate închisorile mari: Piteşti, Sighet, Ocnele Mari, Suceava, Caransebeş, foarte curînd Gherla, precum şi în alte închisori de mai mică importanţă, diseminate în oraşe de provincie.

Pentru gardieni, şcoala de la Jilava, pentru şefi — exemplul acesteia dădeau roade şi acum sistemul era extins în toate închisorile din ţară.

Prin urmare, guvernul comunist acţiona după un plan bine gîndit, un plan ce viza, pe de o parte eliminarea fizică a celor care, indiferent din ce clasă socială proveneau, îndrăzneau să se opună regimului şi, pe de altă parte, în-

fricoşarea celor care scăpau sau a celor care auzeau prin ce trecuseră aceştia, astfel încît nimeni să nu mai îndrăznească să ridice capul.

Se prea poate ca, uneori, gardienii să nu fi fost de acord cu ceea ce erau forţaţi să facă — de exemplu cel despre care am vorbit —, dar ei nu îndrăzneau „să trişeze", căci mai în fiecare celulă era cîte un delator, şi, în cazul pe care l-am menţionat, chiar „bucătarul" putea fi unul. Cel mai neînsemnat gest de bunăvoinţă din partea unui miliţian îl putea aduce alături de noi.

Este imposibil de evaluat numărul deţinuţilor, din toate categoriile sociale, care au murit de foame, de lipsa îngrijirilor, de epuizare (îngrijirile medicale au fost de fapt inexistente ani de zile). Zeci de mii, sute de mii? Desigur, căci numai la Aiud în rîndurile deţinuţilor politici mortalitatea era de aproape zece la sută. Treptat, ritmul acesta s-a generalizat şi în alte închisori, la Canalul Dunăre—Marea Neagră, în minele de plumb şi în alte lagăre de muncă forţată. Despre Aiud vorbesc în cunoştinţă de cauză, căci celula noastră era chiar în faţa uşii marelui celular unde se afla morga.

Cît era ziua de mare, un tînăr (ca şi la Jilava, tinerii aveau acest obicei) se urca pe un pat din rîndul al doilea şi se uita la ce se întîmpla în curte. Lucruri în general lipsite de importanţă, dar care animau cît de cît timpul ce părea că încremenise în spatele gratiilor de la fereastră şi al uşii hidoase: un gardian care intra în marele celular, deţinuţi de drept comun care măturau curtea, sosirea unui nou lot de deţinuţi (asta era interesant) sau formula lapidară: e scos un mort de la morgă, încă unul, încă unul...

Pentru a ameliora cît de cît regimul nostru alimentar, şeful de cameră recurgea cu regularitate la un mic truc, care de altfel putea să-l coste mult. În celula noastră erau trei gamele în plus. Cînd era adus ciubărul cu supă şi se deschidea uşa, el anunţa: treizeci şi doi de deţinuţi şi apoi, pe măsură ce se dădeau gamelele număra: unu, doi, trei... paisprezece, cincisprezece, şaisprezece, şaptesprezece, cincisprezece, şaisprezece, şaptesprezece, optsprezece... „Bucătarul" nu zicea nimic, şi gardianul, distrat, nu asculta. Dar chiar nu auzea, sau făcea pe distratul? Ne întrebam de fiecare dată, dar n-am aflat niciodată. Astfel, în fiecare zi, în celulă intrau gamele de supă în plus, ceea ce însemna că la fiecare cinci mese primeam una suplimentară. Era foarte preţioasă şi ne-a ajutat să rezistăm.

În camera noastră exista şi un delator pe care l-am identificat repede şi l-am izolat. Nimeni nu-i vorbea, nimeni nu-i răspundea. Curînd n-a mai suportat acest tratament şi s-a rugat de administraţie să-l mute în altă cameră. Ne ura pe toţi şi izolarea în care trăia îl făcuse pe jumătate nebun. Dar niciodată, nici după ce a plecat din camera noastră nu a dat în vileag trucul cu gamelele.

Ca în toate închisorile prin care am trecut, ca să uităm de foame şi să treacă timpul mai repede, ne grupam după afinităţi şi stăteam de vorbă, ne povesteam amintiri, dădeam lecţii sau ţineam conferinţe. Printre camarazii mei era şi un fierar, un om tînăr cu care stăteam adesea de vorbă. De la el am aflat cum a sfîrşit Domăşneanu şi camarazii lui.

Pentru mine, numele lui Domăşneanu evoca amintiri vechi de aproape doi ani. Era perioada în care, înainte de a fi trimis la Bucureşti pentru a fi anchetat, mă aflam în arest preventiv la închisoarea din Timişoara. Regimul acolo era încă bun: te puteai duce în celelalte celule şi, la anumite ore, puteai ieşi în curte. Dar o parte din curte era închisă şi nimeni n-avea voie să se apropie. Era o porţiune dreptunghiulară, în faţa celulei condamnaţilor la moarte. Acolo se afla grupul lui Domăşneanu. Nu mai ştiu cîţi erau. Zece sau doisprezece, mi se pare. Ferestrele lor erau la parter şi noi, de la etajele superioare, vedeam acolo un tînăr de vreo optsprezece ani care stătea agăţat de gratii şi cînta privind spre cer, cînta neîncetat. Era un ţăran cu o voce frumoasă şi caldă, care cînta cît era ziua de mare, cu accent specific bănăţean, doine şi balade din regiune.

Domăşneanu era ofiţer de marină. După război, cînd partidul comunist alungase din armată pe mai toţi ofiţerii, el a avut aceeaşi soartă şi s-a retras în comuna sa natală, dintr-un judeţ din Banat. El însuşi fiu de ţăran, a constatat în satele din această zonă muntoasă o imensă nemulţumire, un sentiment de exasperare şi de ură împotriva comuniştilor şi a regimului lor. Acest sentiment era de altfel general în satul românesc, căci în afară de atrocităţile la care se dedaseră soldaţii sovietici la trecerea lor prin ţară, după terminarea războiului guvernul comunist oprima într-un mod aberant nu numai populaţia urbană, ci şi pe cea rurală. Astfel, impozitele pe care aceasta trebuia să le plătească anual depăşeau cu mult valoarea pămînturilor lor şi cei care nu reuşeau să le achite erau

arestaţi, judecaţi şi condamnaţi la ani de închisoare, evident, cu scopul de a-i determina pe ţărani să se supună colectivizării pămînturilor lor.

Acest fapt (şi multe altele) au făcut ca în România mici grupuri de partizani să se opună regimului. În judeţele Caraş şi Severin, din Banat, muntenii fierbeau şi ardeau de dorinţa de a porni la luptă.

În 1944 în această zonă se dăduseră bătălii grele între români şi ruşi de o parte şi germani de cealaltă şi aproape că nu exista ţăran care să nu aibă o armă. Cît despre muniţii, aveau din belşug.

Domăşneanu era convins că americanii nu-i vor lăsa pe români în mîinile ruşilor şi ale unui regim pe care un milion de baionete sovietice îl impusese prin forţă. El nu uitase declaraţiile Aliaţilor, angajamentul lor de a nu impune nici unei ţări un regim pe care ţara respectivă nu l-ar fi dorit, nu uitase nici manifestele cu care avioanele americane inundaseră România şi care promiteau românilor libertatea. Crezuse poate şi el, ca mulţi în acea vreme, că Tito îşi va alinia politica după cea a americanilor, că revolta lui împotriva Moscovei era un prim succes al Washingtonului, un prim pas către eliberarea ţărilor din Est. Crezuse că va primi ajutor din partea Iugoslaviei şi că americanii îi vor paraşuta alimente şi arme. Ştia foarte bine că în acest caz mişcarea sa avea să se întindă rapid, cuprinzînd tot satul românesc, şi imediat vor urma şi oraşele. Evident că exemplul ar fi fost urmat de unguri, polonezi, cehi şi că ruşii nu şi-ar mai fi putut menţine dominaţia în aceste ţări, încolţiţi fiind din toate părţile.

Aşa se face că Domăşneanu a luat conducerea unui grup de partizani din munţii Carașului. Mai multe acţiuni locale şi mai multe succese l-au făcut foarte curînd popular şi acţiunile lui au cuprins o mare parte a celor două judeţe. Tot mai mulţi ţărani i se alăturau, forţele lui controlau multe văi şi munţi. În plus, chiar şi în localităţi pe care nu le controla avea simpatizanţi şi complici, ţăranii furnizau oamenilor lui alimente, îi călăuzeau pe poteci secrete, îi ascundeau.

Cum era de aşteptat, guvernul a reacţionat imediat cu trupele aflate în zonă. Dar acestea nu erau destul de numeroase, poate nici prea sigure, şi Domăşneanu a continuat să înregistreze succese. În tot acest timp nici presa, nici radioul, nici un comunicat nu făceau aluzie măcar la

evenimentele din Banat, și opinia publică românească trăia în totală ignoranță.

Situația agravîndu-se și temîndu-se ca revolta să nu se extindă, guvernul a luat măsuri energice. El a trimis în zonă regimente ale trupelor de Securitate[1], tancuri, aviație și a încercuit toată regiunea în care opera Domășneanu. Apoi a început greblarea fiecărei văi, a fiecărei coline, a fiecărui munte. Și de o parte și de cealaltă pierderile au fost numeroase. Dar lupta era din ce în ce mai inegală: de o parte rezervorul de forțe era, ca să zicem așa, inepuizabil, de cealaltă nu puteau veni forțe noi, lipseau medicamentele, munițiile se împuținau. Și nu numai că nu se primea nici un ajutor din afară, dar această lume era ignorată de lumea întreagă și nici în România nu știa nimeni (după cum nu știe nici astăzi).

Cu un curaj al desperării, Domășneanu și partizanii lui au mai lansat cîteva acțiuni spectaculoase, între care ocuparea pentru cîteva ore a unui orășel în care era un depozit de muniții. Au încărcat toate munițiile în camioane și s-au retras în munți. A fost cîntecul lebedei, căci trupele de Securitate, tot mai numeroase, controlau și ocupau toată țara. Mulți partizani au fost uciși, alții au reușit să se strecoare prin păduri și văi și să se întoarcă în satele lor. Curînd Domășneanu a rămas doar cu o mînă de partizani urmăriți și hăituiți de o armată întreagă care nu reușea să-i prindă, deoarece ei cunoșteau admirabil munții și beneficiau de complicitatea țăranilor. Din cînd în cînd, deși încolțiți, Domășneanu și oamenii lui țineau piept contraatacau și apoi dispăreau în păduri. În cele din urmă, ceea ce se întîmplă adesea în astfel de cazuri, Domășneanu și oamenii lui au fost trădați[2]. Grota în care se ascundeau a fost încercuită de forțe zdrobitoare și, după o ultimă bătălie desperată, supraviețuitorii, între care era și Domășneanu, au fost capturați.

Nu știu exact cîți din lotul lui Domășneanu au fost anchetați. Am întîlnit zeci, și sute se aflau în alte închisori

[1] Trupele de Securitate sînt trupe de elită speciale dependente de Ministerul de Interne și însărcinate cu menținerea ordinii. Alese pe sprînceană, sînt supuse unei discipline de fier, sînt mai bine dotate sub aspect material decît armata regulată și cadrele lor beneficiază de numeroase avantaje.

[2] Mi se pare că trădătorul a fost descoperit de Domășneanu și oamenii lui pe cînd călăuzea trupele de Securitate și ucis chiar la începutul luptei.

și mai ales în lagărele de la Canalul Dunăre—Marea Neagră. În orice caz, cert este că a fost adus în mod special un magistrat de la București pentru a prezida Tribunalul Militar din Timișoara care i-a judecat pe Domășneanu și camarazii lui. Acest militar, colonelul Stănescu, era cunoscut ca un om lipsit de scrupule, un om detestabil. Nu s-a dezmințit, și condamnările de zece, cincisprezece, douăzeci, douăzeci și cinci de ani, și chiar condamnările pe viață au plouat pentru țăranii din județele Caraș și Severin. Domășneanu a fost condamnat la moarte împreună, repet, cu un grup al cărui număr nu mi-l amintesc. Poate erau vreo doisprezece. Ei se aflau în celula condamnaților la moarte a Tribunalului Militar din Timișoara, iar tînărul care cînta atît de frumos și de trist făcea parte din acest grup.

I-am lăsat acolo cînd am plecat de la Timișoara, și iată că după doi ani acest fierar pe care l-am întîlnit la Aiud... mi-a vorbit despre ultimele lor clipe.

Într-o noapte, el a fost trezit din somn și dus pe coridorul unde se afla celula condamnaților la moarte. Culoarul era plin de soldați de Securitate înarmați cu puști și mitraliere. Ușa celulei a fost deschisă și condamnații au fost scoși unul cîte unul.

La ușă fusese adusă o nicovală și un ciocan imens. Toți condamnații aveau lanțuri la mîini și la picioare. Fierarul trebuia să le sfarme niturile. În timpul acestei operațiuni nici unul dintre acești nefericiți n-a scos o vorbă. Apoi au fost puși să se dezbrace, și cînd au rămas numai în cămașă și indispensabili au fost luați.

Fierarul aflase de la un gardian ce se întîmplase mai departe. În apropierea închisorii militare din Timișoara era o cale ferată. Au fost duși acolo, încadrați de importante forțe de Securitate și urcați într-un vagon pentru deținuți, un „vagon-dubă". Soldații împing vagonul pe calea ferată. Încet acesta înaintează spre locul unde vieților lor vor lua sfîrșit. După un timp, vagonul se oprește în plin cîmp. Liniștea nopții este sfîșiată de voci, strigăte, ordine; apoi ușa vagonului se deschide. Condamnații sînt dați jos pe rînd și împușcați. Nimeni nu știe ce s-a întîmplat cu cadavrele lor.

Trei ani mai tîrziu judecătorul Stănescu a fost condamnat pentru luare de mită. Eram în lagărul de la Poarta Albă cînd a sosit acolo ca deținut și a fost repartizat într-o baracă în care întîmplător se aflau mulți dintre foștii

partizani ai lui Domășneanu. Era cît pe-aci să fie linșat și dacă ar fi dormit acolo cu siguranță că nu ar fi scăpat cu viață. Din ordinul comandantului, singura noapte petrecută în acest lagăr a stat la corpul de gardă, sub pază. A doua zi a fost trimis într-o închisoare în care nu risca să se întîlnească cu cei pe care îi condamnase.

În pofida greșelilor, serviciile pe care el le adusese guvernului meritau atîta atenție.

Astfel, în timp ce unii cădeau sub gloanțele plutoanelor de execuție, mii de alți deținuți politici se stingeau lent într-o lungă agonie în închisorile României comuniste.

În primele zile ale primăverii anului 1950, la Aiud starea de slăbiciune și mortalitatea în rîndurile deținuților atinseseră punctul culminant. Era evident că în acest ritm, dacă nu se schimbau cît de cît condițiile de viață, mai curînd sau mai tîrziu ne vom sfîrși cu toții zilele la Aiud. Singura noastră speranță era să fim transferați de acolo.

Plantonul celulei noastre era un fost socialist, un oarecare Linden, condamnat, conform obiceiului, de către tovarășii lui comuniști, după cîțiva ani de colaborare între cele două partide. Delator înnăscut, el era în termeni foarte buni cu gardienii, dar nu putea rezista tentației de a-i spiona. De la el am aflat că la Canal lucrau deținuți politici și că în primăvară s-ar fi putut să fim trimiși acolo, căci era mare nevoie de mînă de lucru.

Eram convinși că din moment ce eram obligați să muncim, trebuia să fim și hrăniți ceva mai substanțial. În plus, am fi scăpat de acele celule sumbre, am fi trăit la soare și la aer. Se mai spunea că, din cînd în cînd, aveai dreptul la o carte poștală și chiar la vorbitor. Fapt este că noi nu mai aveam decît o singură dorință: să plecăm cît mai repede din acest Aiud blestemat și să mergem să muncim la Canal.

Ca și camarazii mei din închisoare trăiam și eu cu această speranță: să merg la Canal. Mă gîndeam atît de mult la asta, încît adesea visam că sînt în drum spre această muncă forțată sau chiar că mă și aflam acolo. Și o bucurie imensă mă cuprindea. Apoi, în somn, îmi spuneam: „nu, e prea frumos; fă un efort, trezește-te, ești tot la Aiud". Făceam efortul, mă trezeam și vedeam că sînt pe saltelua mea de paie, în închisoare.

Zilele treceau încet, starea noastră de slăbiciune se accentua și în monotonia acestei agonii lente nu intervenea nici o schimbare.

Pe la începutul lunii mai, într-o după-amiază, tînărul care sătea cocoțat la fereastră și observa mișcările din curte, a anunțat că un civil însoțit de un ofițer politic și un medic intraseră în aripa închisorii în care erau celulele noastre (în fața celularului) și că se instalaseră la camera de gardă unde li se aduseseră două mese și două scaune. Pentru noi era un eveniment și trebuia să-i cunoaștem semnificația.

După cîteva minute în curte au apărut gardienii, care au început să profereze amenințări adresate celor care ar fi îndrăznit să se uite pe ferestre. La zecile de ferestre ale imensului celular nu se vedea totuși nimeni, dar gardienii știau că la fiecare fereastră era o pereche de ochi care urmărea tot ce se întîmpla în curte. În acest deșert în care totul părea mort, era impresionant să știi că zeci de perechi de ochi înregistrau neobosit cea mai mică mișcare și că era adus la cunoștința tuturor tot ce era cît de cît interesant (grație comunicărilor prin semnalele Morse).

Pentru observatorul nostru, și sînt convins că și pentru cei din celelalte celule, strigătele și amenințările gardienilor nu au avut alt efect decît acela că s-a ascuns ceva mai bine la locul în care era.

După cîteva minute, observatorul nostru a anunțat: un gardian a scos un deținut cu paltonul în cap. Îl duce la corpul de gardă.

Trebuie să spun că gardienii, cînd te scoteau din celulă, te obligau să-ți pui paltonul în cap, ca nimeni să nu te recunoască. Aceasta era una dintre numeroasele manifestări ale secretomaniei și ale fricii de complot, care în regimurile comuniste ating niște culmi rizibile dacă nu s-ar petrece într-o atmosferă de teroare și de oroare...

După vreo douăzeci de minute, deținutul a ieșit, tot cu paltonul în cap, de la camera de gardă și a fost dus, ca un orb, înapoi în celular. Apoi alt deținut a fost scos, în aceleași condiții, și în cursul după-amiezii operația s-a repetat de șase sau șapte ori.

Evident că în celula noastră, ca de altfel și în toate celelalte, comentariile nu mai conteneau. Despre ce era vorba? Revizuirea proceselor, noi anchete, plecări la Canal? Dar dacă, așa cum speram, era vorba de plecări la Canal, în acest ritm era nevoie de săptămîni și de luni

pentru a tria un lot de mai multe sute de oameni care urmau să plece în lagărele de muncă. Afară de cazul cînd lotul ar fi foarte mic, şi fiecare făceam presupuneri, ne evaluam şansele.

Cred că în acea seară nici unul dintre noi n-a adormit prea repede şi eu unul am privit multă vreme la grafiile ce se profilau pe tavan sub lumina slabă a lunii, cu îndoială şi cu speranţă.

A doua zi, după aşa-zisul mic dejun, dimineaţa a trecut încet şi apăsător. Nimic nu se mişca în curtea supravegheată de zeci de perechi de ochi invizibili. Orele treceau şi în sufletele noastre începea să-şi facă loc deznădejdea. Calm, vocea observatorului anunţă: civilul, ofiţerul politic şi doctorul au venit şi se duc la camera de gardă. Ne-am înfiorat; ceremonialul din ajun a reînceput. Dar cum cei trei veniseră tîrziu, în timpul dimineţii nu au trecut decît doi deţinuţi şi şapte sau opt în timpul după-amiezei.

Abia după două zile, în care nu văzuseră nici măcar treizeci de oameni, comisia şi-a dat seama de un lucru ce sărea în ochi, şi anume că lucra extrem de încet. Cum probabil că avea un termen pentru trimiterea la muncă a condamnaţilor (căci era vorba realmente de plecarea la Canal), a fost cuprinsă de panică. Aceiaşi gardieni, care în zilele precedente îi scoteau pe deţinuţi unul cîte unul, cu paltonul în cap, aruncînd priviri feroce spre ferestre, ca să se asigure că secretul nu transpiră, aceiaşi gardieni, din ordinul direcţiei, care le dăduse şi instrucţiunile precedente, au trecut în cealaltă extremă. Au deschis uşile tuturor celulelor şi au dat drumul tuturor deţinutilor, care s-au îngrămădit pe coridoare şi în curte. Aceşti oameni, care pînă atunci fuseseră ţinuţi în secretul cel mai desăvîrşit, care nu trebuiau să vadă sau să audă nimic, care nu aveau voie să-şi facă cel mai mic semn, stăteau acum laolaltă, vorbeau, treceau de la un grup la altul, îşi comunicau opinii şi veşti. Era ca la un mare bîlci, dar un bîlci în care toţi oamenii erau livizi, cu feţe pămîntii şi slabi ca nişte schelete. Mulţi nici nu puteau să se ţină pe picioare şi stăteau culcaţi jos.

Acum mergea foarte repede. Cînd unul ieşea din camera de gardă, gardianul striga imediat pe altul spre a

intra la comisie. Numele acestuia era transmis din gură în gură, căci adesea el se afla la celălalt capăt al coridorului. Încet, cu greu, își croia drum pînă la camera de gardă, defilînd sub privirile sutelor de camarazi, printre care adesea își descoperea prieteni cu care schimba în trecere cîteva cuvinte. La camera de gardă se afla în fața comisiei. Doctorul îl întreba dacă este sănătos. Evident că toți răspundeau afirmativ și nici unul nu avusese vreodată vreo maladie. Apoi civilul (care era un ofițer de Securitate delegat de București) îl întreba dacă vrea să meargă să muncească la Canal. Din nou răspunsul era afirmativ. Și gata. Erai bun pentru muncă forțată, singura șansă de a ieși din acel infern.

Am relatat acest episod pentru a demonstra în ce măsură gardienii noștri, în frunte cu șefii lor, nu credeau nici ei în necesitatea măsurilor drastice luate împotriva deținuților politici. Toate aceste măsuri, acest secret absolut făceau parte din suita de acțiuni menite să ne demoralizeze, să ne distrugă fizic și moral. Dar cînd considerau necesar, autoritățile sfidau aceste precauții pe care le știau inutile, chiar dacă peste trei zile, după constituirea lotului ce urma să plece, același secret, aceeași teroare și aceeași foame erau reinstaurate pentru nefericiții care, din diverse motive (vîrstă, boală, gravitatea pedepsei), nu fuseseră chemați.

Am avut norocul să fiu printre cei aleși și am fost repartizat în una din celulele din vechea închisoare. Acest corp al clădirii a fost umplut pînă la refuz cu aproape o mie de prizonieri, care constituiau primul lot și care urmau să plece de la Aiud, în timp ce ceilalți erau cazați în noul celular.

Am stat în aceste celule cîteva zile, pînă la sosirea la Aiud a „vagoanelor-dubă", care trebuiau să ne transporte. În fine, momentul mult așteptat a sosit. Vagoanele erau în gară, gata pentru primul transport. Eram acolo.

Ca întotdeauna, ceremonialul a debutat cu o percheziție, după care am fost duși în una din acele mari încăperi „amenajate" pentru cei care plecau. „Amenajată" însemna că era complet goală, doar într-un colț se afla o tinetă.

Eram chemați unul cîte unul. Cînd am fost strigat, am ieșit din celulă pentru percheziție. Era către seară și coridorul era gol și slab luminat. Un gardian mă aștepta la ușă. Indiferent, mi-a spus: dezbracă-te complet și scoate-ți și pantofii. Îmi lua zdrențele pe măsură ce i le dădeam, le pipăia și apoi mi le arunca la picioare. Nemișcat, așteptam să-mi permită să mă îmbrac. După ce a terminat, mi-a spus apatic: ia-ți hainele și du-te la camera nr.... Toate acestea trebuiau să-mi amintească de ceva, dar declicul nu s-a produs. M-am aplecat deci să-mi iau hainele, și imediat pe spinarea mea goală am simțit o lovitură de centiron. Am sărit ca ars, și, cu tot calabalîcul în brațe, am fugit cît m-au ținut picioarele, distanțîndu-mă de gardian, și în fine m-am văzut la adăpost în celulă. Eram furios că fusesem luat prin surprindere, căci ar fi trebuit să recunosc imediat școala de la Jilava, care era implementată acum în toate închisorile din România.

Camera era plină de deținuți. Unii, care trecuseră prin aceeași experiență, se îmbrăcau. Alții discutau animat. Oameni de toate felurile, de toate categoriile, din toate colțurile țării și ale închisorii Aiud. Printre ei am întîlnit cîteva cunoștințe și chiar doi sau trei prieteni despre care nici nu bănuiam că se aflau acolo.

Deși trecuseră și ei prin aceeași experiență neplăcută pe coridor, erau veseli și fericiți că pleacă din această închisoare blestemată. Văzîndu-i cît erau de slabi, te întrebai cît vor rezista la efortul pe care vor trebui să-l facă la Canal.

În fine, seara ni s-a dat hrana rece pentru două zile și, ca întotdeauna în aceste împrejurări, după ce soldați amenințători ne-au pus să așteptăm culcați cu mîinile la ceafă, am fost îmbarcați în faimoasele vagoane pentru deținuți.

Și aici înghesuiala era indescriptibilă. Cei care nu mai găsiseră loc pe bănci stăteau pe jos la picioarele noastre, alții sub bănci sau pe spătarul comun al băncii care tăia în două vagonul, alții, în poziții acrobatice, în plasele de

deasupra capetelor noastre. În aceste poziții de fachiri aveau să călătorească două nopți și o zi. Dar toți erau optimiști și fericiți. Plecau din infern. La Canal se va vedea cum va fi.

Eu eram în culmea fericirii. Reușisem să ocup un loc pe bancă între doi prieteni și adormisem în legănarea vagonului. În somn eram conștient că mergeam spre Canalul Dunăre—Marea Neagră. Îmi ziceam: visez, voi face un efort, mă voi trezi și voi vedea din nou că sînt pe salteaua mea de paie la Aiud. Am făcut efortul, m-am trezit, și m-a cuprins o imensă bucurie: epuizat, înfometat, presat ca o sardea, pe picioarele mele dormea un bărbat foarte solid și foarte greu, înconjurat de corpuri contorsionate, de fețe cadaverice, mă îndreptam către un alt destin. Care? Nu știam. Dar inima îmi tresălta de bucurie, și am adormit din nou, și iar am avut același vis, și iar m-am trezit, și iar m-am bucurat și am sperat.

Capitolul VII

Canalul: Columbia și Saligny

Pentru orice român, acest simplu cuvînt „Canalul" înseamnă suferință, teroare, doliu.

Am decis să scriu această „Mărturie" pentru a da o imagine oricît de modestă a ceea ce a îndurat, în afară de alte suferințe, generația noastră în închisorile comuniste. Căci văzînd cum se scrie istoria și maniera în care este escamotat adevărul istoric, consider necesar ca mărturia mea și, sper, multe altele asemănătoare să aducă la cunoștința generațiilor viitoare pagina de martiriu scrisă de predecesorii lor.

Vorbind despre viața mea în închisoare evoc nenorocirile și suferințele sutelor de mii de români care le-au trăit așa cum le-am trăit eu. Căci, cu unele deosebiri, cele trăite de mine într-o celulă de la Jilava, de la Gherla sau de la Aiud sînt aproape identice cu cele trăite de nefericiții mei tovarăși de suferință în aceleași închisori, sau în altele, identice cu acestea.

Asta referitor la închisori.

Dar cum să descrii Canalul și lacrimile, și sîngele care au curs acolo? Pe o lungime de 70 de kilometri, fiecare din sutele de mii de bărbați și femei care au muncit acolo a cunoscut durerea, suferința, moartea. Fiecare dintre acești sclavi a purtat în sine propriul Canal, asemenea unei cruci, pe al său drum al calvarului. Începînd acest capitol îmi dau seama că îmi este imposibil să realizez ceea ce mi-am propus: să descriu Canalul Dunăre—Marea Neagră. Pentru aceasta ar fi necesară o documentare pe care nu o am. Dintre cele unsprezece colonii de muncă existente la Canal eu am cunoscut patru, și anume: Cernavoda (numită și Columbia), Saligny, Poarta Albă și Capul Midia. Voi încerca să evoc deci ce am văzut și am trăit acolo.

*

Aşa cum am spus într-un capitol precedent, lucrările la Canal au început în cursul verii anului 1949. S-a plecat de la zero, cu cîteva sute de oameni şi cu mijloace de muncă derizorii: cazmale, lopeţi, roabe şi sîrmă ghimpată, ca după doi ani să se ajungă la zeci de mii şi apoi la sute de mii de deţinuţi politici. Cîţi? Iată în mare situaţia existentă la un moment dat:

Cernavoda	8 000
Km 5	2 000
Saligny	8 000
Castelul	5 000
Poarta Albă	12 000
Nazarcea	9 000
9-Culme	7 500
Peninsula	8 500
Năvodari	1 500
Capul Midia	2 500
	64 000

Prin urmare, peste 60 000 de deţinuţi politici se aflau la muncă forţată la Canal. Avînd însă în vedere că mereu erau aduşi alţii, din cauza mortalităţii ridicate şi a plecărilor la spitale sau la închisorile pentru irecuperabili, aceste cifre trebuie înmulţite cu mai multe unităţi pentru a avea o estimare aproximativă a numărului celor care au fost aduşi aici pînă în 1953, cînd lucrările au fost sistate. Chiar şi după această dată — cînd majoritatea vechilor prizonieri plecaseră, numeroşi condamnaţi continuau să fie trimişi în colonii — la Poarta Albă, de exemplu — care nu se mai numeau „colonii de muncă", ci pur şi simplu lagăre pentru deţinuţi.

Ţin să specific faptul că cifrele pe care le-am dat nu pot fi contestate, căci eu personal le-am adunat din coloniile prin care am trecut sau le deţin de la cei care au fost transferaţi din altele. Menţionez că este vorba numai de deţinuţii de la Canalul Dunăre—Marea Neagră, la care trebuie adăugaţi (spre a avea o imagine completă a Gulagului românesc) cei care munceau în alte lagăre (ca cele din Moldova), în minele de plumb, de cărbune etc., în bălţile Dunării, în Delta Dunării, precum şi în numeroasele ferme din ţară, fără a uita pe cei care umpleau

pînă la refuz închisorile (mari şi mici) şi aresturile sediilor Securităţii din România.

Cu timpul, la Canal „mijloacele tehnice" s-au ameliorat. S-au construit, graţie muncii deţinuţilor, căi ferate pe care circulau trenuri încărcate cu pămînt. S-au adus cîteva buldozere luate cu bani grei din URSS şi s-a înfiinţat chiar o „brigadă motorizată", formată din vreo treizeci de camioane şi cîteva excavatoare. Dar, raportat la lungimea Canalului, numărul lor era derizoriu şi 90% din lucrări se executau cu cazmele, lopeţi şi roabe.

Evident că despre utilitatea Canalului Dunăre—Marea Neagră s-a discutat mult, unii considerîndu-l necesar din punct de vedere economic şi strategic, alţii — şi aceştia reprezentau majoritatea — afirmînd că din punct de vedere economic era deficitar şi din punct de vedere strategic egal cu zero. Nu voi intra în detaliile acestor discuţii (nu acesta este obiectul lucrării de faţă), dar mi se pare evident că argumentele detractorilor Canalului erau mai solide decît cele ale partizanilor lui.

În orice caz, pro sau contra, fapt este că dacă se voia realmente să se construiască acest Canal, trebuia să se utilizeze mijloace mecanizate şi nu cele demne de antichitate. Dar aici a intervenit un alt element, cel al interesului urmărit de politica internă. Numărul arestărilor era în continuă creştere şi închisorile arhipline nu mai puteau primi un număr mare de deţinuţi politici. Este drept că mureau mulţi, dar oricum mureau mai puţini decît erau arestaţi. Trebuia deci găsit un loc unde să fie dus excedentul. Canalul era exact ceea ce trebuia, căci avea o mare capacitate de absorbţie. În plus, provincia Dobrogea, pe care o traversa, are în două părţi Dunărea, într-o parte marea şi în cealaltă frontiera, absolut impermeabilă, a Bulgariei, ceea ce făcea evadarea, ca să zicem aşa, imposibilă şi facilita izolarea totală a sutelor de mii de deţinuţi aflaţi acolo.

*

Am spus la începutul capitolului cum au debutat lucrările la Canal. Cîteva sute de deţinuţi înarmaţi cu cazmale, lopeţi, roabe şi suluri de sîrmă ghimpată — înconjuraţi de soldaţi de Securitate — au deschis primele două şantiere. Cel de la Poarta Albă, aflat la jumătatea

traseului viitorului Canal şi cel de la Capul Midia, colonie pierdută pe malul mării, în nordul Dobrogei, foarte aproape de punctul terminus al Canalului.

Am spus colonie. Ei bine, guvernul comunist român avea teamă de cuvinte. Cum să denumească „lagăre" locurile în care deţinuţii politici vor fi trimişi la muncă forţată? Lagărul de muncă era o invenţie a fasciştilor. Guvernul român s-a sfiit să folosească această denumire şi a recurs la un sinonim, botezîndu-le colonii, chiar dacă semnificaţia era absolut identică. Dar nu era vorba numai de denumire, ci şi de prezentare. În plus, oferea avantajul că, dacă întîmplător cineva din Occident ar fi denunţat existenţa în România a lagărelor pentru deţinuţii politici, ar fi fost uşor să se răspundă că nu era vorba de lagăre ci pur şi simplu de colonii în care deţinutii munceau pentru a-şi ispăşi pedeapsa. Ceea ce, evident, era o minciună sfruntată.

Lucrările au început deci în 1949 la Midia şi Poarta Albă cu circa 3 pînă la 400 deţinuţi în fiecare lagăr. La început acolo nu era nimic. La Midia, o imensă plajă de nisip dur, mărginită de o faleză, la Poarta Albă — un platou sterp uşor ondulat. Prizonierii politici şi soldaţii — la fel de numeroşi — locuiau în corturi.

Deţinuţii au început prin a pregăti terenul, curăţindu-l de iarbă şi tufişuri, apoi au construit barăci din scînduri, pentru ei şi pentru soldaţi, au forat puţuri şi au construit un sistem de canalizare. În fine, au înconjurat un perimetru amplu (în interiorul căruia se aflau barăcile lor) cu două rînduri de fire de sîrmă ghimpată de 3 metri înălţime. Bineînţeles că barăcile soldaţilor se aflau în afara acestui perimetru. Apoi au montat reţeaua electrică şi au construit miradoare. Abia după aceea, cînd au fost aduşi noi condamnaţi, au început lucrările la Canalul propriu-zis.

La Midia s-a început prin a face mari blocuri de ciment de cîte o tonă cu care s-a construit un dig.

Aproape de Midia se află unul dintre cele mai mari lacuri din Dobrogea, lacul Taşaul, despărţit de mare printr-o plajă de cîteva sute de metri. Acest lac trebuia să constituie punctul terminus al Canalului Dunăre—Marea Neagră. O trecere îngustă trebuia săpată de-a curmezişul istmului dintre lac şi mare şi două diguri, unul la Nord şi unul la Sud, trebuiau să protejeze împotriva depunerilor de nisip. Întrucît blocurile de ciment nu

puteau fi transportate decît pe calea ferată, deținuții au construit-o, făcînd legătura cu gara cea mai apropiată și avansînd și pe dig.

Ritmul de muncă era infernal, norma de construire a blocurilor era irealizabilă. Totul se făcea manual: transportul sacilor de ciment, amestecarea cimentului cu lopata, transportarea cimentului în forme pe tărgi încărcate supraomenește.

Tremurînd pe picioare, bălăbănîndu-se, oamenii duceau în pas alergător tărgi supraîncărcate. Alergau cu tărgile pline, alergau și cînd erau goale și se întorceau să le umple, căci „norma trebuia făcută" cu orice preț, altfel riscai să fii bătut la întoarcerea în colonie, să fii băgat la carceră și, în orice caz, să primești numai jumătate din porția de mîncare. Cum rațiile nu erau prea mari, jumătate din ele echivalau cu moartea pentru acești oameni epuizați de atîția ani de închisoare. A doua zi ar fi fost și mai slăbiți, și din nou nu și-ar fi făcut norma. Rezultatul: rația ar fi fost redusă din nou, și tot așa mereu pînă cînd în cele din urmă ar fi murit. Ca atare, trebuiau să-și facă norma cu orice preț. Prin urmare, cimentul era făcut de mîntuială, blocurile nu aveau greutatea reglementară și adesea brigadierii, care erau tot deținuți politici, închideau ochii — dacă cumva nu intervenea un control al „organelor administrative". Nu conta că munca era supraomenească și că, dată fiind starea de slăbiciune a oamenilor, mortalitatea a atins repede o rată ce avea să asigure pentru mulți ani un record în materie la Capul Midia.

La Poarta Albă era altă muncă. Acolo s-a început cu roaba. Inițial norma era de 3 m^3 de pămînt de fiecare, săpat, încărcat în roabă și transportat la o distanță de 100-150 metri. Și aici norma era prea mare și, pe măsură ce șantierul se dezvolta, era tot mai greu de făcut, căci, cu cît săpai mai mult cu atît groapa se adîncea și, pe de altă parte, cu cît se descărcau mai multe roabe cu atît taluzul se înălța. Trebuiau făcute deci adevărate serpentine de acces pînă în vîrful rambleului și altele pentru coborîre.

Numărul mare de deținuți a determinat deschiderea altor șantiere, tot mai îndepărtate de colonie și nu în toate se putea folosi roaba. S-a început deci construcția de căi ferate. În acest scop au fost înființate brigăzi pentru „deplasare", care montau aceste linii, le întrețineau și mai ales le „deplasau". Era vorba de faptul că

aceste linii trebuiau duse pe pământul recent descărcat în gropile și văile existente, pământ care era bătătorit și care umplea treptat aceste depresiuni și văi.

Pentru încărcarea și descărcarea vagoanelor s-au înființat brigăzi de încărcare și descărcare. Era o muncă foarte grea și normele stabilite au fost de la început foarte mari. Curînd ele au fost dublate și continuau să fie mărite.

În fine, întrucît regiunea se preta, s-au deschis cariere de piatră. Piatra obținută era folosită la consolidarea rambleurilor de cale ferată și a drumurilor din lagăr.

Bineînțeles că toate aceste munci se făceau manual. În afară de cîteva mijloace mecanizate aduse în 1951, încărcarea și descărcarea vagoanelor se făcea cu cazmaua și lopata. Piatra se scotea întîi în blocuri mari și apoi era sfărîmată cu ciocanul. Nici la construirea și „deplasarea" căilor ferate nu se foloseau mijloace mecanizate.

Acestea erau muncile pe care erau obligați să le presteze deținuții politici la Poarta Albă, din momentul în care mecanismul a fost pus în mișcare. În plus, a trebuit să se construiască noi barăci, căci închisorile arhipline continuau să trimită la Canal excedentul de deținuți. Aceasta însemna în același timp sporirea efectivului trupelor de Securitate însărcinate cu paza prizonierilor și, evident, a numărului barăcilor destinate acestora, barăci care erau construite tot de deținuți.

Dar Poarta Albă și Midia nu reprezentau decît două sectoare ale muncii la Canal. Trebuiau deschise șantiere pe toată lungimea lui. Și astfel au apărut noi lagăre și toate (cu mici variante, impuse de natura terenului) au avut aceeași evoluție, aceeași dezvoltare ca cele două colonii inițiale.

Cea de a treia colonie a fost Peninsula (sau Valea Neagră), specializată în munca la carierele de piatră. Se scoteau blocuri de piatră enorme pentru diguri și piatră pentru diverse alte lucrări. Munca era foarte grea și această colonie era considerată ca fiind una dintre cele mai dure, după Midia. Acolo erau trimiși mai ales deținuții politici cu pedepse mai mari.

Peninsula se afla aproape de mare, la circa douăzeci de kilometri de Midia.

Apoi a fost înființat lagărul de la Saligny, la cîțiva kilometri de Dunăre. Aici se lucra mai ales cu roaba. Se descărcau și se încărcau și aici vagoane cu pământul

scos din săparea Canalului și existau și aici brigăzi de „deplasare".

Acestea au fost primele patru colonii înființate la Canal. Cînd am sosit acolo era în curs de construire o a cincea, pe malurile Dunării. Este vorba de Cernavoda sau, cum era denumită oficial, Columbia.

Cernavoda

Cele două „vagoane-dubă" în care fuseserăm îmbarcați s-au oprit pe o linie moartă, destul de departe de micul oraș Cernavoda. Călătoria, una dintre cele mai înfiorătoare, o făcuserăm într-o înghesuială indescriptibilă, la care se adăugase o căldură sufocantă a unui început de mai canicular. După 36 de ore de nemișcare în pozițiile cele mai incomode, după 36 de ore de insomnii, toți acești oameni epuizați de lunile petrecute în celule, de foame și de lipsă de aer erau la capătul puterilor. Am coborît din vagoane în plin cîmp și pînă s-au organizat escortele am avut un răgaz de vreo douăzeci de minute care ni s-au părut paradiziace. Eram afară, în aer liber, sub cerul albastru al unei minunate dimineți de mai. Așezați sau întinși pe rambleul căii ferate, ne-am expus la soare, am inspirat mireasma ierbii și a florilor de cîmp adusă de o ușoară briză, am privit cu nesaț, ca pe un simbol al vieții, insectele care alunecau prin iarbă. Da, viața! Era oare posibil ca după mormîntul de la Aiud, din care nu mai speram să ieșim, să fim acum aici, să trăim acest miracol, această resurecție?

Din nefericire, nu ne-am putut bucura prea mult de această minune, căci după puțin timp, încadrați de soldați ai Securității și ducîndu-ne în spate bagajul, am pornit spre colonia care avea, nu știu de ce, numele frumos de Columbia, dar pe care toată lumea o cunoștea sub acela de Cernavoda. Aveam de parcurs maximum trei kilometri. Drumul mergea de-a lungul Dunării și se termina cu un urcuș în serpentină pe o faleză înaltă de circa o sută de metri. Aici erau cîteva barăci de lemn și o sută sau două sute de deținuți politici care veniseră înaintea noastră și care le construiseră.

Gîfîind după efortul acestui marș, abia ținîndu-ne pe picioare din cauza slăbiciunii, a trebuit să mergem imediat la o magazie să ne luăm fiecare un fel de sac gol

despre care ni s-a spus că este saltea. Apoi ni s-a spus să mergem la o arie unde erau paiele cu care trebuia să ne umplem saltelele. Cîteva ace mari care treceau de la unii la alţii serveau la coaserea saltelei în partea deschisă. Vă imaginaţi ce era acolo, ce învălmăşeală. Pe o căldură insuportabilă, într-un nor de praf şi de fire de paie, fiecare încerca să ajungă să-şi umple salteaua (cu mai multe sau mai puţine paie, cum credea că e mai bine). Apoi începea lupta pentru ac şi pentru un capăt de aţă şi, în fine, goana nebună la baraca ce ne fusese repartizată. Goana nebună, căci nu trebuia să fii printre ultimii şi să găseşti libere numai locurile cele mai proaste, lîngă tinete sau lîngă uşă. În plus, doreai să fii aproape de prieteni sau de cunoscuţi. Altă învălmăşeală şi aceiaşi nori de praf şi de paie. Şi în mijlocul acestui vacarm ni se aduce şi mîncarea fierbinte, pe care trebuie s-o înghiţim în mare viteză. Repede, repede — cuvînt ce avea să fie coşmarul la Canal, — îl auzim deja. Trebuia să mîncăm repede căci ne aşteptau corvezile. Unii dintre noi au primit cazmale şi roabe şi trebuia să trasăm căile de acces la barăci, alţii trebuiau să care rulouri de sîrmă ghimpată pe care o întindeau între stîlpii ce înconjurau lagărul. Erau două rînduri de stîlpi înalţi de 3-4 metri şi între cele două rînduri era o alee de doi metri lăţime. Pe fiecare rînd firele de sîrmă erau dispuse ca o pînză de păianjen.

Am muncit pe rupte toată după-amiaza, supravegheaţi de soldaţi şi înjuraţi de gardieni (miliţieni), de parcă ar fi fost vorba de construirea unui obstacol împotriva unei invazii. Evident că nu era vorba de aşa ceva, ci de faptul că ne construiam propria noastră închisoare.

Abia seara am revenit în interiorul lagărului şi am primit supa şi pîinea. Mîncarea era mai bună ca la Aiud, pîinea în cantitate dublă, totuşi insuficientă în raport cu efortul pe care trebuia să-l facem.

Deşi ni se adusese masa în baracă, am ieşit să mănînc afară, în faţa uşii, ca să pot admira — după un an şi jumătate în care nu văzusem decît ziduri, uşi închise şi gratii — minunatul peisaj.

La o sută de metri mai jos Dunărea curgea în toată splendoarea ei. Şlepuri grele se mişcau încet în aval sau în amonte. Mai departe, pe partea cealaltă a fluviului, se întindea pe kilometri „balta", regiune de insule, canale, mici lacuri, păduri şi mlaştini ce mişunau de păsări. Mai

departe, la orizont — celălalt braţ al Dunării şi malul ei stîng. Toate acestea erau scăldate în culorile înnebunitoare ale unui apus de soare exasperant de frumos. Clipe de destindere, de frumuseţe şi de durere. M-am ridicat cu greu din cauza febrei musculare şi am intrat în baracă, unde aproape toţi tovarăşii mei de suferinţă dormeau şi unde, epuizat, m-am trîntit pe saltea ca să mă cufund în neant.

La ora 4 dimineaţa am fost treziţi de loviturile puternice pe care un gardian le dădea într-o bucată de fier atîrnată în mijlocul lagărului. Ne-am sculat complet amorţiţi. Răcoarea dimineţii era plăcută, dar un cer albastru fără urmă de nor anunţa o zi toridă. O bucată de pîine, o bucăţică de marmeladă şi nişte surogat de cafea turnat în gamelă a fost masa de dimineaţă, pe care am terminat-o repede şi cum brigăzile erau constituite, înconjuraţi de soldaţi ai Securităţii am părăsit lagărul. Şantierul era la 2-3 kilometri şi coloana noastră, hărţuită de gardienii care ne strigau să ne grăbim, înainta într-un nor de praf sub soarele ce începea să devină arzător.

În acea zi şi alte două sau trei zile am lucrat la viitorul port, unde a trebuit să pregătim în apă bazele unui dig. Era vorba de o plută imensă amarată în fluviu şi făcută din crengi împletite şi scînduri. Pe malul fluviului erau munţi de pietre asemănătoare celor folosite la terasamentele de cale ferată. Încărcam pietre în roabă şi, încercînd să rămînem în echilibru, le împingeam pe scîndurile ce se mişcau în ritmul curenţilor şi le descărcam în diferite puncte ale plutei. După un timp, sub greutatea pietrelor, împletitura de crengi se scufunda încet, apa creştea şi pluta făcea mişcări din ce în ce mai dezordonate. Era foarte greu să ţii în echilibru acele uneite grele care adesea cădeau în apă şi ne antrenau şi pe noi.

Pentru noi care eram aproape nişte muribunzi după lunile şi chiar anii trăiţi în sumbrele celule de la Aiud, într-un regim de exterminare prin foame, trecerea era insuportabilă şi cred că orice medic ar fi declarat că nu eram în stare să supravieţuim acestei încercări. Palizi, epuizaţi, abia mai ţinîndu-ne pe picioare, ne cramponam cu braţele de roabele supraîncărcate, alergam, ne clătinam pe scînduri încercînd să evităm căderea. Apoi, cu un efort suprem, le descărcam iar alţii împrăştiau pietrele pe suprafaţa plutei. Tremurînd de oboseală, adunîndu-ne din străfunduri energii nebănuite, porneam mereu în pas

alergător pe aceste scînduri acum aproape scufundate în apă, flancați de alte roabe, într-o sarabandă infernală.

Imposibil să te oprești, imposibil să te odihnești o clipă, căci pe mal și în diverse puncte strategice ale plutei vegheau gardienii, care accelerau ritmul prin strigăte și îi loveau cu bîte pe cei care se opreau.

Încet — prea încet după părerea noastră, căci ziua ni se părea nesfîrșită — soarele urca la zenit. Căldura ajunsese insuportabilă și razele implacabile ale astrului, intensificate de reverberația fluviului, ne ardeau pielea de parcă ar fi fost acoperită cu comprese fierbinți. Și nu era nimic de făcut: trebuia să încărcăm, să alergăm, să împingem roabele pe care abia reușeam să le ridicăm.

Pe la douăsprezece și jumătate ni s-a adus masa. Abia mai ținîndu-ne pe picioare ne-am încolonat ca să primim întîi o supă de varză și apoi o a doua supă ceva mai deasă, de arpacaș, pe care gardienii noștri o numeau pompos felul doi.

Mîncarea era foarte fierbinte și, evident, pe o asemenea căldură nici nu putea fi vorba să se răcească. Epuizați de efortul făcut și de căldură, trebuia să mîncăm cît mai repede, stînd pe pămînt, în plin soare, aceste lichide fierbinți. La capătul puterilor, am căzut într-un fel de somn letargic, sub aceleași raze necruțătoare.

La unu și jumătate s-a reluat munca. Temperatura atinsese paroxismul și sufeream îngrozitor. Lucram numai în indispensabili. La început ne-am simțit bine așa, dar peste puțin corpurile noastre erau arse. Îmi amintesc că mi-am înnodat batista în cele patru colțuri și mi-am pus-o udă pe cap. Peste două-trei minute batista era complet uscată, și a trebuit s-o ud din nou, dar cu siguranță că asta m-a salvat de la insolație.

Cu încălțămintea udă, cu pielea aproape carne vie, la orele șase seara, după unsprezece ore de muncă infernală o coloană de oameni ce se clătinau, morți de oboseală revenea în colonie. Acolo am găsit nou-veniți: în cursul dimineții, două vagoane pline sosiseră de la Aiud. Ca și noi în ajun, ei petrecuseră după-amiaza trasînd aleile și punînd sîrmă ghimpată.

Una dintre barăci a fost „amenajată" ca „infirmerie". Amenajată înseamnă că fusese botezată infirmerie și că doi medici dintre deținuți fuseseră însărcinați cu organizarea ei. Deocamdată nu avea nimic: nici paturi, nici instrumente medicale, nici medicamente, doar cîteva

aspirine şi cîteva antinevralgice, atît de preţioase încît nu erau date nimănui.

M-am dus acolo în speranţa că voi găsi o alifie pentru arsuri. Baraca era ticsită de oameni care, în picioare (n-aveai nici unde, nici pe ce să stai), îşi aşteptau rîndul cu speranţa că îşi vor putea îngriji arsurile şi insolaţia. După mai bine de unsprezece ore de muncă în soare ar fi trebuit să aştepţi pînă noaptea tîrziu şi să pierzi preţioasele ore de somn, pentru ce? Cel mult pentru favoarea de a primi o aspirină. Am renunţat şi m-am întors la baracă să mănînc şi să privesc de pe prag Dunărea şi cîmpia învăluite în lumina apusului de soare. Moment unic de linişte, de destindere, în care eram singur cu mine însumi — moment pe care nu-l mai avusesem de aproape doi ani şi pe care peste cîteva zile, cînd voi pleca din această colonie, nu-l voi mai avea în tot restul detenţiei.

Ziua următoare a fost identică cu cea pe care am descris-o. Pînă pe la nouă şi jumătate răcoarea dimineţii ne-a ajutat să suportăm arsurile, dar pe măsură ce căldura creştea, adevărate suliţe de foc ne treceau prin corp şi durerile deveneau insuportabile.

Cea mai şocantă era însă indiferenţa totală cu care gardienii noştri, comandantul şi responsabilii lagărului veniţi să ne supravegheze munca ne priveau. O maşină care ar fi dat rateuri i-ar fi preocupat mai mult. Suferinţele noastre nu numai că nu-i interesau, dar pentru ei nu existau. Privirile lor treceau peste şi tot ce-i interesa era ca munca să meargă, să se îndeplinească norma.

O, nu din ură de clasă se purtau astfel, căci cel puţin jumătate dintre noi erau ţărani şi muncitori, deci foarte apropiaţi de ei ca origine socială. Supraveghetorii noştri erau drojdia satelor şi a mahalalelor, brute bine dresate care nu se gîndeau decît să-şi păstreze poziţia şi s-ar fi purtat la fel chiar şi cu fiinţe ce le-ar fi fost foarte apropiate. Îmi amintesc de altfel de nişte foşti miliţieni care, pentru greşelile comise, fuseseră condamnaţi şi au venit la Canal prin 1952-1953. Foştii lor colegi se purtau cu ei exact aşa cum se purtau cu noi, iar ei, pe de altă parte, erau întotdeauna mostre perfecte de josnicie, servilism şi abjecţie.

Această a doua zi a fost un coşmar, căci la arsurile îngrozitoare se adăugau oboseala şi febra musculară. Dar pentru torţionarii noştri toate acestea nu existau. Noi nu

eram oameni. Noi eram acolo ca să muncim, şi atîta timp cît ne mişcam trebuia să muncim. Dacă ne prăbuşeam, nu prezentam mai mult interes (în orice caz mai puţin) decît o lopată ruptă.

În nici un caz nu trebuie să se creadă că gardienii noştri erau animaţi de vreo convingere, de vreun ideal politic. Dacă de la o zi la alta li s-ar fi spus că nu trebuie să slujească comunismul, ci oricare alt regim, de stînga, de centru, de dreapta sau de extremă dreaptă, ar fi rămas aceiaşi, ar fi continuat să se comporte la fel şi să fie la fel de obedienţi faţă de cei care le-ar fi oferit avantaje materiale şi situaţii la care n-ar fi cutezat nici măcar să viseze.

La sfîrşitul zilei nu-mi mai puteam mişca mîinile de durere şi împingeam roaba ca un somnambul, abia reuşeam s-o ridic şi s-o duc, şi de cîteva ori am căzut cu ea cu tot de pe puntea de scînduri pe pluta pe jumătate cufundată în apă.

Corpul meu era o rană fierbinte, buzele umflate şi crăpate mă dureau, şi numai batista în permanenţă udă care îmi acoperea capul tuns chilug m-a salvat de la insolaţie.

Cînd am ajuns în colonie, asemenea unui naufragiat care se agaţă de orice, m-am dus din nou la infirmerie. Acolo erau şi mai mulţi decît în ziua precedentă şi toţi arătau îngrozitor. Aveau arsuri mari, corpul lor era carne vie. Părţile cele mai afectate erau în general feţele, care păreau ale unor leproşi şi picioarele, care la unii sîngerau, şi la alţii aveau băşici de mărimea unui pepene galben. Era pur şi simplu de necrezut să vezi pe picioarele acestor nenorociţi asemenea excrescenţe, adevăraţi bostani de piele întinsă stacojie.

În picioare sau stînd pe jos, îşi aşteptau cu răbdare rîndul. Şi ceea ce m-a frapat aproape în aceeaşi măsură cu spectacolul mizeriei fizice şi al suferinţei a fost ţinuta acestor oameni. Nici un vaiet, nici un geamăt, nici o vorbă. Tăcuţi, demni, închişi în sine, îşi păstrau durerile pentru ei. Şi o dată în plus am înţeles extraordinara forţă de rezistenţă a acestui popor la durere, la nedreptăţi şi la suferinţe de tot felul.

Aflînd că infirmeria era la fel de săracă, n-am insistat şi după ce am mîncat m-am întins, cu mii de precauţii, pe salteaua de paie.

Am avut norocul ca în următoarele două zile cerul să fie acoperit. Epidermele noastre erau atît de dureroase, încît chiar şi prin nori simţeam arsura razelor de soare. Dar oricum era mai suportabil şi aceste patruzeci şi opt de ore de răgaz au permis calmarea durerilor şi pielea a căpătat acea culoare închisă care o va proteja de acum înainte împotriva soarelui. Mă întreb ce s-ar fi întîmplat dacă nu ar fi intervenit această providenţială schimbare a vremii.

Întîmplarea a mai făcut ca în aceste două zile să fim trimişi la o muncă mai uşoară: încărcarea manuală cu blocuri de piatră a vagonetelor şi împingerea lor pe linie pînă la bacurile în care le descărcam. Dar asta a durat puţin şi apoi am fost trimişi la carierele de piatră. Aceste cariere se aflau la circa patru kilometri de colonie. După ce coborai serpentinele de la Columbia, mergeai pe malul Dunării şi după cîtva timp ajungeai sub nişte faleze stîncoase şi abrupte, înalte de peste o sută de metri. Urcai pînă acolo pe o potecă abruptă, foarte periculoasă, aproape verticală faţă de drum şi de Dunăre. Trebuia să mergi mai tot timpul în patru labe, agăţîndu-te de colţurile stîncii, în timp ce în jurul tău cădeau pietrele dislocate de cei care mergeau în faţă. Ajunşi la circa trei sferturi din înălţimea acestor faleze am fost repartizaţi pe grupe de şase pînă la zece deţinuţi şi ni s-a atribuit cîte o porţiune foarte înclinată, aproape suspendată deasupra vidului. Înarmaţi cu cazmale, maiuri, ciocane mari şi lopeţi trebuia să atacăm peretele stîncos şi să desprindem blocuri pe care să le reducem la dimensiuni medii şi să le aruncăm în jos pe culoarul abrupt.

Soarele apăruse din nou, şi dacă acum nu ne mai orbea reverberaţia apei, în schimb albul pietrelor era insuportabil. Nu aveam nici apă ca să ne răcorim, să ne udăm batistele pentru a ni le pune pe capetele încinse. Căldura era sufocantă, era cu mult mai rău decît la plute, unde măcar din cînd în cînd adia o uşoară briză: aici aerul iradiat şi supraîncălzit de pereţii stîncoşi rămînea imobil. Era un adevărat cuptor. Dar cel mai cumplit era praful alb ce se degaja din pietre. Trebuia să loveşti neîncetat peretele. Unii loveau din răsputeri cu cazmalele, cu maiurile şi alţii le sfărîmau cu lovituri de ciocan. Asta producea un nor de praf atît de des, încît unii dintre noi au căzut la pămînt aproape asfixiaţi şi a trebuit să ne legăm batistele la nas, dar şi aşa abia respiram. În plus, ochii ne lăcrimau şi simţeam în ei înţepături atroce. Pra-

ful era atît de des, încît uneori nici nu vedeai unde lovești.

Către sfîrșitul zilei mîinile ne erau însîngerate, căci trebuia să împingi repede, cu mîinile goale, pietrele imense pe toboganul natural de la capătul platformei. Apoi cădeau în gol de la o înălțime de șaizeci de metri pînă la malul Dunării. De jos era spectaculos, căci de pe fiecare povîrniș cădeau neîntrerupt mase de piatră. Era o adevărată cascadă al cărei debit nu contenea, deoarece la cincisprezece metri sub noi, feriți de praf, stăteau gardienii care strigau: „mai repede, mai repede", amenințîndu-ne că dacă încetinim ritmul nu mai primim porția.

Era mult mai rău decît în zilele precedente. Este adevărat că acum nu ne mai chinuiau arsurile, dar printre aceste pietre și pe căldura de cuptor este de mirare că insolația s-a limitat la violente dureri de cap. Nu trebuie uitat că noi veneam din sumbrele celule, din mormintele Aiudului, că eram morți de foame și abia ne țineam pe picioare. Normal ar fi fost ca înainte de a ne fi trimis la muncă să ne fi dat cîteva zile de repaus, să ne fi hrănit și să ne fi pus la munci mai ușoare. Dimpotrivă, din momentul sosirii am fost puși la muncile cele mai grele, într-un ritm infernal și cu o durată de zece-unsprezece ore pe zi. Și toate acestea cu același coșmar ce ne va chinui în toate detențiile: hrana insuficientă. Evident că nu era propriu-zis foamete, căci asta ar fi însemnat moartea noastră în cel mai scurt timp, dar, dat fiind efortul la care eram supuși, calitatea și cantitatea mîncării erau lamentabile. Nu voi repeta nicicînd de ajuns că deținuții politici români au fost supuși unui regim de exterminare și că, dacă în închisori ei au fost eliminați prin foame, la Canal ei au fost eliminați și prin foame și prin efortul fizic supraomenesc la care au fost supuși, precum și prin maltratările pe care le-au îndurat.

Bineînțeles că în acei nori de praf noi nu vedeam nimic. Loveam, loveam din răsputeri, împingeam pietrele pe povîrnișul abrupt și eram atenți să nu pornim și noi la vale. Dar gardienii, care erau feriți de praf, aveau la picioarele lor frumoasa panoramă a Dunării și drumul ce șerpuia de-a lungul ei și vedeau de departe căruța care aducea mîncarea noastră și a lor. Pe la douăsprezece și jumătate ne dădeau ordin să încetăm munca și să coborîm la masă. Îmi amintesc că mulți dintre noi erau atît de epuizați și atît de îngroziți la gîndul unei cobo-

rîri acrobatice, și mai ales al urcușului încît, deși flămînzi, preferau să rămînă acolo și să se culce în plin soare ca să se odihnească un pic. Cînd ne întorceam, le aduceam doar pîinea, căci nici vorbă nu putea fi să faci urcușul cu o gamelă plină în mînă. Îmi amintesc că printre aceștia erau arhitectul George Cantacuzino și fostul ministru Ata Constantinescu. Primul, om de mare cultură, a prezidat restaurarea multor biserici (printre care biserica Cretulescu din București) și mînăstiri (printre care cele din Bucovina) care sînt mîndria regimului actual. Epuizat și el de închisoarea de la Aiud, s-a rănit pe cînd lucra la carieră și a făcut o septicemie. A fost evacuat la București cînd era aproape pe moarte și a fost un miracol că a fost salvat de un medic al închisorii, care îl recunoscuse, dar a rămas infirm pentru restul vieții.

Celălalt era un om fermecător. Foarte cultivat, excelent cozeur și povestitor, fost consilier de legație și apoi ambasador la Londra, la curent cu numeroase evenimente de politică internațională și de politică internă (avea și de unde, căci tatăl său era celebrul ministru C. Constantinescu, mîna dreaptă a fraților Brătianu și participant la toate marile evenimente politice ale țării noastre în perioada 1917-1927), Ata Constantinescu mi-a oferit ore de neuitat în celula noastră de la Aiud. Omul acesta este dintre aceia care au suferit cel mai mult de foame în închisoare. Înalt, corpolent, gurmand, în momentul arestării avea 120 de kg. La Aiud ajunsese la 48. Medicii considerau că supraviețuirea lui era un fenomen și nu-și puteau imagina în ce stare erau organele lui interne după o astfel de slăbire. Deși suferea mai mult decît alții, nu se plîngea niciodată. Era un model de curaj și de demnitate.

Coboram deci, cu mii de precauții, căci nu puteai merge repede (căderea ar fi fost mortală), și, în plus, puteai să declanșezi avalanșe de pietre peste cei din față. După ce mîncam, abia de ne mai rămîneau cinci-zece minute de repaus înainte de a relua penibila ascensiune. Începeam imediat munca și ne opream abia cînd primele raze ale apusului învăluiau Dunărea și „balta". Atunci, la capătul puterilor, coboram pînă la malul fluviului, unde ne încolonam cîte cinci și ne tîram spre masa de seară și somnul pe care îl așteptam ca pe o oază a păcii.

Am înțeles foarte repede ce însemna Canalul, și unii dintre noi regretau închisoarea, unde, măcar, spuneau, ei, te lăsau să mori în liniște. Dar cei mai mulți dintre noi preferau acest risc — al suferinței în aer liber, unde măcar aveam iluzia că ne apărăm, că luptăm, și nu ne mai treceam zilele și nopțile chinuiți de gînduri în spatele gratiilor și al ușilor blindate. Și apoi era speranța ca după o lună de muncă să avem dreptul la o carte poștală prin care ni se permitea să scriem acasă, să se știe ceva de noi (de regulă după mai mulți ani de tăcere), să primim un pachet și chiar dreptul la vorbitor. Toate acestea ni se păreau adevărate minuni și ne dădeau curajul să înfruntăm aceste încercări. De altfel nici nu aveam de ales. Dar pentru cei cu un moral mai scăzut, acum, după bucuria de a fi plecat de la Aiud, desperarea era și mai mare și, ca de obicei, printre aceștia moartea și-a găsit primii clienți.

Într-o seară, pe cînd ne întorceam în colonie epuizați, sfîrșiți și abia ne tîram de-a lungul malului Dunării, un țăran a țîșnit din rînd și s-a aruncat în Dunăre. Înota bine, și foarte repede curentul puternic l-a dus în larg, către acel mal al „bălții" care, după circa un kilometru, i-ar fi oferit adăpost în mlaștini, în păpuriș și în păduri.

Ca și cum ar fi fost vorba de cea mai mare revoltă, soldații au început să strige, ne-au ordonat să ne aruncăm la pămînt cu mîinile pe ceafă și, lăsîndu-ne în paza cîtorva, s-au aliniat pe mal și au început adevărate exerciții de tir. Camaradul nostru era deja la 4-500 de metri în aval și i se vedea capul urcînd și coborînd în ritm cu micile valuri. Focurile s-au succedat rapid. N-a durat mult și strigăte de triumf au salutat dispariția micului punct negru.

În acest timp, noi ne gîndeam la soția și la copiii acestui biet țăran (frate cu cei care îl uciseseră) și care într-un sat uitat din România așteptau și sperau să primească o veste, să se întoarcă cel care acum plecase pentru totdeauna. De altfel, această evadare n-avea nici o șansă de reușită, și noi toți am fost convinși că nu fusese vorba de o fugă ci de o sinucidere, căci omul nu mai putuse îndura, și alesese această cale pentru a pune capăt suferințelor.

Peste cîteva zile, cînd ne-am întors de la muncă, am fost opriți în mica piață din centrul coloniei — au fost strigați peste o sută dintre noi. Printre aceștia eram și eu.

„Repede, în cinci minute sînteţi aici cu bagajul".

Alerg la baracă şi îmi pun la repezeală lucrurile în raniţă. Abia am timp să strîng mîinile cîtorva camarazi, pe care probabil n-am să-i mai văd; gardienii au apărut: „repede, mai repede". Ne urcăm în camioane, în ale căror patru colţuri sînt soldaţi de Securitate cu mitraliere îndreptate spre noi, şi coloana de camioane porneşte în noapte cu toate farurile aprinse.

Unde ne duc? Nimeni nu ştie. Ca orice deţinut transferat în necunoscut, simţi o strîngere de inimă. Oare va fi mai bine acolo? Va fi mai rău? Aici era îngrozitor, dar măcar ştiai la ce să te aştepţi, îţi făcuseşi prieteni, te ajutai cu ei la greu... Dar acolo ce va fi, unde va fi? Va fi: Saligny.

Saligny

Colonia Saligny se afla la 15 kilometri de Cernavoda şi fusese înfiinţată imediat după Midia, Poarta Albă şi Peninsula, precedînd cu puţin mănunchiul de colonii: Columbia, Km. 5, Castelu şi altele care vor urma. Adăpostit de coline, înconjurat de sîrmă ghimpată, Saligny avea în faţă, pe toată lăţimea, Valea Carasu, de-a lungul căreia trebuia să fie Canalul. Orizontul era închis la un kilometru sau doi de colinele ce mărgineau această vale.

Pe vremea aceea, toţi deţinuţii munceau la săparea Canalului cu lopeţi, cazmale şi roabe, şi doar puţini săpau, cu aceleaşi unelte, ecluza.

Cînd am sosit, era noapte şi reflectoarele puternice care înconjurau colonia dădeau de departe aspectul unei sărbători din o mie şi una de nopţi. Imediat am fost repartizaţi în barăci, unde, fiind puţini, eram mai puţin înghesuiţi decît la Cernavoda.

Abia ne-am instalat, şi în baracă şi-au făcut apariţia zeci de deţinuţi care, aflînd de sosirea noastră, veniseră după noutăţi. M-a surprins că aici, spre deosebire de Cernavoda, se acorda prizonierilor o asemenea libertate: dreptul de a ieşi din barăci şi de a circula prin colonie, de a merge în alte barăci. Toate acestea, evident, pînă se dădea stingerea.

Printre cei veniţi să vadă dacă printre noii sosiţi nu erau rude, prieteni sau persoane care fuseseră în acelaşi lot politic cu ei, am avut bucuria de a-l întîlni pe vărul meu

Constantin Brîncoveanu. Întîmplarea va face să fim aproape nedespărțiți timp de aproape trei ani, trecînd împreună prin cumplitele încercări de la Poarta Albă, din brigada disciplinară a acestei colonii, apoi de la Midia și din brigada disciplinară de aici. Mai tîrziu, cînd amîndoi am fost arestați pentru a doua oară, în perioada 1959—1964, am avut din nou șansa de a fi împreună la Jilava (unde ne-am aflat amîndoi pentru a doua oară) și în diverse colonii din „Baltă", timp de trei ani din cei cinci cît a fost condamnarea. Am spus șansă, deoarece Costi Brîncoveanu s-a dovedit a fi un camarad admirabil. Calm, de o mare demnitate, loial, nu se plîngea, nu-și pierdea curajul niciodată (sau cel puțin nu lăsa să se vadă, căci cine dintre noi n-a avut momentele lui de deznădejde?), îi ajuta pe cei demoralizați și, grație unei excepționale puteri de muncă, îi ajuta adesea pe cei care nu puteau face față ritmului infernal care ne era impus. Iubit și respectat de toți, de la țăranii cei mai umiliți și muncitorii cei mai robuști pînă la intelectualii cei mai fini, el a lăsat o amintire excepțională tuturor tovarășilor lui de închisoare și de muncă.

Pentru noi, faptul de a ne întîlni a fost deci o mare surpriză și o mare bucurie. El era de două săptămîni la Saligny, venind cu un întreg lot politic de la Midia, unde fusese un infern.

Acum, în baraca noastră era ca la bîlci. Oamenii veneau, plecau, puneau întrebări, se îmbrățișau, făceau prezentări. Toți întrebau: cutare mai este în cutare închisoare? Pe cine au mai adus acolo? Care era regimul? Unii își întîlneau rude, așa cum îl întîlnisem eu pe vărul meu, alții, din nefericire, aflau de moartea unor rude sau prieteni.

Noi aduceam vești de la Aiud, unde, în zilele ce precedaseră plecarea, avuseserăm practic posibilitatea de a fi în contact cu toți deținuții. Aduceam vești și de la Cernavoda, unde întîlniserăm deținuți politici veniți de la alte închisori. Interlocutorii noștri, în schimb, ne puneau la curent asupra Midiei, a altor colonii și a regimului de la Saligny. Așa am știut foarte curînd tot ce se petrecea sau se petrecuse recent în toate închisorile și lagărele de muncă. Era o formidabilă rețea de informații a vieții subterane din închisorile din țară. Acest fenomen l-am connstatat permanent în cei nouă ani de detenție pe care i-am făcut ca urmare a celor două

arestări: pe de o parte o absență totală a veștilor referitoare la ceea ce se întîmpla afară și, pe de altă parte, această informare (datorată transferării permanente a deținuților politici) asupra a tot ce se petrecea în toate închisorile din România: nou-veniți, plecări, decese, regimul fiecărei închisori, comportarea fiecărui deținut, de cine trebuia să te ferești, cine era delator.

Costi m-a pus repede la curent cu situația. În infernul de la Canal, Saligny era o oază. Evident că munca era foarte grea și normele peste puterile noastre, dar regimul era mult mai uman decît în toate celelalte locuri. Nu erai bătut, nu ți se reducea rația, nu erai băgat la carceră dacă nu-ți făceai norma. Gardienii se purtau corect și mîncarea era suficientă. Toate acestea se datorau comandantului, un locotenent-major pe nume Bunescu. Ai să vezi, mi-a spus Costi, cere mîine o carte poștală; din moment ce ieși la muncă ai dreptul s-o primești și vei putea cere familiei să-ți trimită un pachet de 7 kilograme. În plus, chiar de duminica viitoare vei avea dreptul la un vorbitor pe lună.

Și într-adevăr, a doua zi seara, după douăsprezece ore de muncă, am obținut cartea poștală — prima după mai bine de un an și jumătate de detenție. Era minunat.

În schimb munca s-a dovedit a fi epuizantă. Norma ce trebuia făcută era mult mai mare decît cea normală și pentru cei mai mulți dintre noi, care eram încă niște schelete și nici nu lucraserăm cu lopeți, cazmale, roabe enorme ce scîrțîiau sub greutatea pămîntului cu care erau încărcate, această zi a fost un coșmar.

Brigada noastră a lucrat cîteva zile cu lopata și cu roaba la canalul propriu-zis și apoi am fost afectați la ecluză. Acolo se săpa un fel de bazin mare, de circa cincizeci de metri lungime, treizeci-patruzeci de metri lățime și o adîncime de circa douăzeci de metri. Prin urmare, trebuia să săpăm un fel de cub. Cele patru laturi aveau aspectul unui amfiteatru, ale cărui trepte, înalte de circa 1,50 m, erau late de aproape un metru. Pe fiecare treaptă, de jur împrejurul ecluzei, la interval de 2-3 metri, erau deținuți cu lopeți, și jos, chiar la fundul acestei cuve, alți deținuți săpau pentru adîncirea cubului. Ei aruncau cu lopata pămîntul pe treapta de deasupra lor, de unde era preluat, tot cu lopata și aruncat pe treapta superioară, la 1,50 m înălțime, și așa mai departe, pînă la marginea gropii. Aici pămîntul era încărcat, tot cu

lopata, în căruțe. În acest mod, amintind de antichitate, se construia în a doua jumătate a secolului al XX-lea, sub regim comunist, Canalul Dunăre—Marea Neagră.

Munca era foarte grea, căci era epuizant să arunci fără oprire (în afară de o oră pentru dejun), timp de douăsprezece ore, lopeți pline cu pămînt pe o platformă aflată aproape la nivelul capului. Cînd ploua, era și mai rău, deoarece pămîntul devenea foarte greu, se lipea, și în loc să cadă pe platformă rămînea pe lopată și aproape că-ți smulgea umărul.

Această groapă în trepte și cu platforme pe care munceau sute de oameni cu lopata ca să scoată pămîntul oferea un spectacol care ar fi meritat să fie filmat ca o antologie a muncii forțate la care erau supuși în România, în 1950, cei pe care partidul comunist îi considera adversari.

Ca și alți camarazi nou-veniți, nu mai mînuisem pînă atunci cazmaua și lopata, ca atare lipsa de experiență făcea ca munca să fie și mai grea. Dacă deținuții de origine țărănească sau chiar intelectualii care erau mai de mult la Canal mînuiau cazmaua și lopata descompunînd mișcarea și solicitînd numai anumiți mușchi, eu puneam în mișcare toți mușchii, toate forțele, pentru fiecare lopată. După un sfert de oră eram la capătul puterilor și totuși trebuia să continuu, într-un adevărat coșmar, toată ziua și în același ritm, ca pe bandă, căci eram presat de cei de dedesubt, care aruncau pămîntul cu mare viteză, și cu aceeași viteză eu trebuia să-l arunc sus, sub privirile vigilente ale miliției nilor.

Îmi amintesc că pe platforma de sub mine era un țăran tînăr și viguros, de 22-23 de ani. Se apleca, încărca lopata zdravăn și cu o mișcare elegantă a umărului arunca pămîntul pînă la peretele superior al platformei mele. Îl priveam cu invidie și admirație, și el a încercat să-mi explice cum trebuia să fac. Pentru mine era clar și tot atît de ușor de aplicat ca explicațiile date de un monitor de schi unui începător asupra tehnicii unei cristiane pe o pantă înclinată. Mi-au trebuit luni de zile pînă să învăț să mînuiesc lopata și să țin ritmul infernal care ne era impus.

Eram de puțin timp la Midia și într-o seară, trecînd prin fața unei barăci, am văzut un om într-o stare jalnică, chinuindu-se să urce cele trei trepte. Era de o slăbiciune inimaginabilă și nemaiputînd să se țină pe picioare, se

tîra ca să urce treptele. M-am apropiat să-l ajut și cînd i-am vorbit mi-a spus:

— Nu cumva sînteți Constantin Cesianu?

— Ba da, i-am răspuns, întrebîndu-mă unde l-aș fi putut cunoaște.

— Nu mă recunoști, a strigat. Evident, în halul în care sînt... Eu sînt Dumitriu Lucian.

Am rămas perplex. Dumitriu Lucian, colegul meu de clasă. Îmi aminteam foarte bine, căci nu numai că făcuserăm tot liceul împreună, dar el fusese o adevărată celebritate pentru forța lui cu totul ieșită din comun. Încă de la cincisprezece ani nimeni din liceu nu se mai putea măsura cu el, dar morfologia lui i-ar fi permis ca în cîțiva ani să ajungă campion de talie mondială în sporturi ce necesitau forță. Avea, pentru talia și greutatea lui (1,75 m și 85 kg), musculatura cea mai grozavă pe care am văzut-o vreodată. Dar pe vremea aceea sportul nu era la mare preț, și Dumitriu Lucian urmase cariera tatălui său, devenise ofițer în corpul de elită al vînătorilor de munte. Făcuse cei patru ani de război numai în linia întîi și acum se afla, ca atîția alții, în închisoare ca deținut politic.

— Uite ce au făcut din mine anchetele Securității și regimul de la Aiud, mi-a spus el. Nici nu mai pot să merg, mă tîrăsc pe pămînt ca un vierme, camarazii m-au scos din baracă să mai prind ceva forțe stînd la soare.

Aveam din nou în fața ochilor imaginea monstruoasei acțiuni de exterminare practicată de regimul comunist împotriva celor de a căror opoziție se temea.

Am stat de vorbă pînă a sunat stingerea. A doua zi seara nu l-am regăsit, căci în timpul zilei fusese îmbarcat într-un camion, împreună cu alți deținuți, și expediat într-o direcție necunoscută. Cu toate strădaniile depuse de a afla ce devenise, atît în închisorile și lagărele prin care am trecut, cît și în libertate, nu am reușit să aflu nimic. Dar, avînd în vedere starea în care se afla cînd l-am întîlnit, cred că nu greșesc dacă afirm că Dumitriu Lucian se numără printre sutele de mii de morți din vina partidului comunist.

Veniserm la Saligny către sfîrșitul săptămînii și chiar a doua zi expediasem soției mele o carte poștală. Desigur, nu puteam spera că misiva mea va sosi la timp ca să am vești (pachet sau vizită) în prima duminică. Pentru vizită nici nu-mi făceam iluzii.

În a doua duminică am fost scoşi la muncă de dimineaţă şi pe la nouă şi jumătate, după plecarea trenului de la Bucureşti, cei mai vechi în colonie ne-au semnalat căruţe care plecau din gara Saligny şi se îndreptau spre lagăr. Ei erau siguri că îi transportau pe cei care veniseră în vizită.

După terminarea muncii, la întoarcerea în lagăr am văzut la o sută de metri de intrare multă lume cu boccele, pachete, coşuri. Erau mai ales femei, foarte puţini bărbaţi, cîţiva copii.

Am încetinit pasul, şi cum gardienii se făceau că nu văd, ne uitam cu atenţie la cei de pe marginea drumului, şi ei, la rîndul lor, făceau acelaşi lucru, în tăcere. Şi, deodată, am zărit pe soţia mea şi pe fiica mea de 9 ani. Am făcut discret un semn cu mîna, soţia mea a înclinat uşor capul, iar fetiţa, care fusese bine instruită, m-a privit cu ochii mari, fără a-şi exterioriza în vreun fel sentimentele. Apoi am intrat în colonie.

Am mîncat foarte agitat, în timp ce gardienii alergau de la o baracă la alta, chemîndu-i, într-o primă tranşă, pe cei cărora li se dăduse permisiunea de a-şi vedea familia. Voi beneficia de acest drept, sau se va întîmpla ca în acel Ajun de Crăciun la Gherla, şi soţia şi fetiţa mea vor fi respinse? În fine, după vreo două ore am fost chemat. A fost cu siguranţă cel mai bun vorbitor din toată detenţia. În curte se puseseră cap la cap mese şi bănci, ca la o petrecere cîmpenească. De o parte stăteau vizitatorii cu pachetele, de cealaltă deţinuţii. Gardienii patrulau în spatele nostru, dar ne lăsau în pace şi nu trăgeau cu urechea la ce vorbeam. Acesta era regimul — o, cît de diferit de cel din alte colonii — instituit de Bunescu, comandantul lagărului.

Am fost lăsaţi să stăm de vorbă în linişte o oră întreagă şi aşa, în sfîrşit, după mai bine de un an şi jumătate, soţia şi fiica mea, îngrozite de halul în care eram (şi Dumnezeu ştie dacă după Aiud îmi recăpătasem forţele şi culorile), au aflat ce este cu mine, şi eu am aflat veşti despre ele şi despre ai mei. Cînd le-am părăsit, în braţe cu pachetul de mîncare şi de îmbrăcăminte, aveam inima plină de speranţă la gîndul viitorului vorbitor, din luna următoare. Din păcate, în închisoare nu ştii niciodată ce se poate întîmpla a doua zi, şi, în general, dacă se produc

schimbări, ele sînt, de regulă în rău, sau cel puţin acesta este cazul în închisorile din România. Într-adevăr, niciodată n-aveam să mai beneficiez de un asemenea vorbitor, deoarece chiar a doua zi, la întoarcerea de la muncă, am fost inclus într-un lot de o sută-o sută cincizeci de deţinuţi, îmbarcaţi în camioane şi trimişi la Poarta Albă, unde am stat aproape doi ani. Acolo am aflat, curînd după sosire, că Bunnescu fusese destituit din postul de comandant al lagărului de la Saligny. Arestat şi judecat pe motiv că ar fi acordat deţinuţilor pe care-i avea sub pază un tratament prea uman, el a fost condamnat la mai mulţi ani de închisoare şi a constituit un exemplu negativ pentru ceilalţi comandanţi de lagăre, care oricum nu ne considerau decît nişte creaturi mîrşave şi detestabile.

Capitolul VIII

Poarta Albă

A) Sosirea

Am sosit la Poarta Albă în a doua jumătate a lunii iunie 1950 şi am stat acolo pînă în martie 1952, adică exact douăzeci şi una de luni.

Această colonie de muncă forţată a fost de la începutul şi pînă la sfîrşitul Canalului, cea mai mare, ca întindere şi ca efectiv. La acea dată eram circa şase mii şi cînd am plecat, în 1952, eram peste douăsprezece mii. Era foarte uşor să ştii cîţi deţinuţi erau într-o colonie, deoarece toată lumea ştia cîte brigăzi de muncă erau. Cum fiecare brigadă avea patruzeci de oameni, era suficient să faci o simplă înmulţire ca să-ţi satisfaci curiozitatea.

Majoritatea erau condamnaţi politici. În 1952, cînd am plecat de la Poarta Albă, acolo erau doar opt brigăzi de drept comun, adică vreo 400 de oameni, circa 3 la sută din totalul „coloniilor". Ei erau complet separaţi de politici.

Lagărul, foarte mare, avea deja în 1950 patruzeci pînă la cincizeci de barăci. Vreo zece erau pentru birourile administraţiei şi diverse ateliere. În celelalte stăteau claie peste grămadă un mare număr de deţinuţi. Soseau tot timpul alţii, şi tot timpul brigăzile „de muncitori" construiau alte barăci.

„Meseriaşii" se deosebeau de „muncitori" prin aceea că aveau o calificare (instalator, zidar, electrician, cizmar, croitor, bucătar etc.) sau — cum numărul lor era insuficient — se calificaseră pe loc. De altfel, mulţi dintre cei care se pretindeau calificaţi nu aveau decît vagi noţiuni în meseria respectivă.

Meseriaşii erau o castă privilegiată, ei nu ieşeau din lagăr, deci nu erau nevoiţi să facă marşuri lungi, să stea în soare vara, în ploaie toamna sau în viscolele năpraznice din această regiune iarna. În plus, în timpul pauzei de o oră, la prînz, puteau să meargă în baracă şi să stea

acolo, chiar să se odihnească cîteva minute. În fine, cum între ei exista o solidaritate de clasă, „bucătarii“ le dădeau întotdeauna supele mai dese, bucăţile de carne mai mari, în timp ce muncitorii de pe şantierele mai îndepărtate primeau adesea doar o zeamă lungă şi, dacă aveau noroc, un os sau un tendon pe care le ronţăiau, stînd pe jos, în soare, în ploaie sau în zăpadă.

Din opt brigăzi de drept comun, patru erau afectate la construcţia barăcilor.

Un fapt care m-a surprins şi pe care nu am reuşit să mi-l explic era acela că toţi deţinuţii de drept comun erau, fără excepţie, ţigani, în timp ce între politici ei reprezentau doar 0,5 la sută.

Am sosit la Poarta Albă venind de la Saligny seara, pe la opt sau nouă. Nici vorbă ca la ora aceea să fim cazaţi sau să ni se dea mîncare. Aveam noroc cu pachetul primit în ajun şi, după ce am mîncat, m-am culcat direct pe pămînt sub un minunat cer înstelat, şi aşa am petrecut prima noapte la Poarta Albă.

A doua zi de dimineaţă „organele administrative“ (acesta era termenul) ale coloniei au făcut diverse „compresiuni“ pentru eliberarea unei barăci în care au fost cazaţi cei veniţi de la Saligny. Baraca avea un mic vestibul. În stînga vestibulului era o mică încăpere pentru brigadier şi pentru normator; în dreapta — o alta numită spălător: în mijloc, pe aproape toată lungimea, era un fel de jgheab de zinc avînd deasupra o ţeavă cu robinete din loc în loc. Aici ne spălam. Tot din vestibul, pe mijloc, se intra într-o încăpere lungă avînd de jur împrejur paturi de lemn. Era dormitorul nostru.

Evident că această încăpere era prea mică pentru cei 150-200 nou-veniţi de la Saligny. Pentru ca nimeni să nu fie dezavantajat, s-a măsurat cu o sfoară transformată în metru lungimea totală a paturilor dispuse pe cele trei laturi, s-a făcut împărţirea şi s-a constatat că în lărgime, aveam dreptul fiecare la 60 cm de scîndură goală. Asta însemna că vom sta foarte înghesuiţi. În acest spaţiu trebuia să ne ţinem lucrurile şi să ne întindem oasele după ce ne întorceam de la muncă. Era imposibil. Strîns între doi era dificil să te mai întorci, trebuia să dormi efectiv nemişcat. Dacă amorţeai, trebuia ca tot rîndul să se întoarcă pe partea cealaltă o dată cu tine, orice altă

mișcare fiind imposibilă. Nopțile noastre erau la fel de grele ca zilele.

Totuși, faptul că scăpaserăm de oribilele „tinete" ni se părea un avantaj imens în aceste barăci. „Closetele" erau afară, în spatele barăcilor, foarte aproape de firele de sîrmă ghimpată și supravegheate de puștile mitralieră care le dominau de la înălțimea miradoarelor. Ele constau dintr-o groapă de cîțiva metri lungime, doi metri lățime și doi metri adîncime. Pereții de chirpici și un fel de acoperiș te protejau de intemperii, debine-derău.

Eram treziți la trei și jumătate dimineața cu clopotul. După ce ne spălam, ne aliniam pe brigăzi în careul mare (o adevărată piață) din centrul coloniei și ofițerul de serviciu însoțit de brigadierul-șef făcea „numărătoarea". Asta însemna că cei doi treceau de la o brigadă la alta și brigadierul raporta numărul celor prezenți. Brigadierul-șef nota cifrele într-un carnet, apoi trecea pe la infirmerie și trebuia să facă adunarea ca să vadă dacă toată lumea era prezentă. Da, dar brigadierul-șef era aproape analfabet, și nici ofițerul de Securitate nu știa prea multă carte. Drept care, în fiecare zi socoteau de trei, patru, cinci și uneori chiar de șase ori pînă le ieșea adunarea. Asta dura mai bine de o oră și în cele din urmă, alarmat, ofițerul de Securitate îl lăsa pe brigadierul-șef să facă ultimul calcul. Și... minune... acesta reușea întotdeauna din prima încercare performanța... căci el știa foarte bine că nimeni nu putuse evada...

Apoi brigăzile se încolonau și, în șir indian, cu gamelele în mînă treceam prin fața ciubărului din care ni se turna în mare viteză un lichid negru și cald, făcut, cred, din orz, și botezat cafea. La trei metri mai încolo, un „bucătar" scotea dintr-un sac cîte o bucată de pîine și, alături, un altul ne punea pe ea un cubuleț de marmeladă făcută din fructe stricate.

Îmi amintesc că în primele săptămîni, dimineața, mîinile îmi erau atît de umflate și mă dureau atît de tare din cauza efortului făcut în ajun de a mînui lopata încărcată cu pămînt, încît nu le mai puteam mișca și era o problemă, cum de altfel era și pentru alți camarazi recent veniți, să-mi țin gamela și bucata de pîine.

Mă așezam pe jos sau, dacă nu mai era loc, stăteam în picioare și mîncam în tăcere, pentru o clipă singur, singur cu gîndurile mele în noaptea tristă ce se risipea.

Plecam pe şantiere cînd era încă întuneric şi ne îndreptam spre o nouă şi epuizantă zi de muncă.

B) Organizarea coloniei

Înainte de a merge mai departe trebuie să explic mecanismul de funcţionare al unei colonii de muncă forţată.

La Poarta Albă ierarhia şi administraţia erau organizate ca în toate coloniile de la Canal. Desigur că muncile executate erau diferite, unele colonii fiind considerate mai grele şi altele mai uşoare. Dar factorii care determinau climatul dintr-o colonie erau comandantul şi ofiţerul politic. Ei luau toate deciziile şi nimic nu se făcea şi nu se desfăcea fără ordinul şi aprobarea lor.

Administraţia coloniilor era compusă numai din ofiţeri şi subofiţeri de Securitate şi de Miliţie subordonaţi direct Ministerului de Interne. Ca orice corp administrativ într-un regim comunist, ea avea un personal numeros, mult mai numeros decît era necesar, cu atît mai mult cu cît lucrările administrative erau făcute de deţinuţi politici. Evident însă că suspiciunea comunistă cerea ca aceştia să fie supravegheaţi de „organele de Securitate" şi, pentru ca acestea să nu fie compromise de „bandiţi", erau, la rîndul lor, supervizate de alţi securişti. O, cît de mîndri erau aceşti analfabeţi să „comande", să-i maltrateze, să-i umilească pe inginerii care făceau calculele, pe arhitecţii care lucrau la planşete şi pe ceilalţi care făceau muncă intelectuală. Ce încîntaţi erau văzîndu-i cum stau în poziţie de drepţi în faţa lor şi, fără nici un motiv, numai pentru că erau „bandiţi, duşmani ai poporului", să-i ameninţe, să-i înjure, să-i bage la carceră sau să-i lovească, fără riscul de a fi traşi la răspundere.

În afară de aceştia, pentru fiecare brigadă care ieşea la muncă era un subofiţer de Securitate care o însoţea. Mai erau şi militari ale căror atribuţii nu ne erau clare. Ei circulau în interiorul lagărului şi cînd se plictiseau, porneau pe jos, călare sau în şaretă să inspecteze şantierele. Nu se pricepeau la nimic şi în fond nu urmăreau decît dacă nu cumva, pe undeva, se încetineşte ritmul frenetic în care trebuia să se muncească.

Subofiţerii reprezentau un număr important în rîndurile personalului administrativ, dar nu erau decît plevuşcă. Peste ei era un mare număr de ofiţeri de Securitate

care îi supravegheau, ne supravegheau, se supravegheau între ei şi urmăreau ca ordinele venite de sus să fie aplicate întocmai. În vîrful piramidei se aflau comandantul, comandantul-adjunct şi ofiţerul politic, evident, toţi ofiţeri de Securitate ai Ministerului de Interne..

Comandantul, evident, comanda, organiza, administra lagărul. El aplica ordinele venite de la Bucureşti şi îşi informa superiorii.

Comandantul-adjunct îl seconda şi se ocupa mai ales de partea administrativă (echipament, alimente etc.).

Ofiţerul politic era ochiul Securităţii din Bucureşti. Era foarte temut, deoarece el avea rolul de a-i supraveghea pe toţi, începînd cu comandantul, trebuia să fie „vigilent", să găsească nereguli indiferent unde şi să informeze organele secrete ale Securităţii. Ei erau de fapt oamenii cei mai puternici în lagăr şi chiar comandanţii se temeau de ei şi erau foarte precauţi în prezenţa lor; pe bună dreptate, căci ceea ce i se întîmplase lui Bunescu, comandantul de la Saligny, constituia un avertisment.

Tot acest sistem piramidal funcţiona de sus pînă jos în virtutea fricii. În închisoare era la fel ca în afara ei. Comandantul şi ofiţerul politic se temeau unul de altul, comandantul-adjunct se temea de amîndoi. Cei trei ofiţeri inspirau teamă subordonaţilor, aceştia, la rîndul lor, foloseau acelaşi „argument" faţă de inferiori, aceştia faţă de subofiţeri, care, la rîndul lor, faţă de brigadieri. Aceştia din urmă erau elementele de comandă directă în această tagmă ce cobora din vîrful piramidei, ei puneau în mişcare, prin teroare, mii de deţinuţi politici. Această teroare se aplica prizonierilor prin două mijloace: foamea şi delaţiunea. Despre prima voi vorbi mai încolo. În ce priveşte delaţiunea, să revenim la atribuţiile ofiţerului politic. Care erau deci atribuţiile acestuia? Prima, aceea de a se ocupa de viaţa politică a cadrelor coloniei. El organiza şedinţele de partid, cursurile de învăţămînt politic ale camarazilor lui şi veghea ca lupta de clasă şi vigilenţa partinică să fie tot mai active şi să constituie principala preocupare a „organelor administrative". El trimitea regulat la Ministerul de Interne de la Bucureşti rapoarte despre activitatea (ca membri de partid) a colegilor lui şi despre fidelitatea lor. El organiza o reţea de informatori printre ei, aşa încît ştia tot ce spuneau şi, pe cît posibil, chiar ce gîndeau, pentru a-şi informa superiorii. A doua sa reţea de informare era printre deţinuţi. Delaţiunea,

admirabil organizată (ca de altfel în toată țara), era de asemenea proporții încît, în afară de prietenii de încredere, nu erai niciodată sigur că nu stai de vorbă cu un delator. Evident că mulți dintre ei erau în cele din urmă reperați, dar cîți alții nu rămîneau, pe care nici nu-i bănuiai? Și apoi recrutarea se făcea permanent, pe măsură ce soseau noi deținuți.

Contactul ofițerului politic cu delatorii avea loc pe două căi: uneori direct, dar, în general, prin șeful serviciului de informații care funcționa în rîndurile deținuților. La Poarta Albă acesta era un brigadier pe nume Haralambie. Fost învățător, luptase în războiul contra rușilor ca ofițer de rezervă. Capturat de sovietici în bătălia de la cotul Donului, a fost printre primii (și rarii) ofițeri care s-au înscris în divizia de „voluntari" români pe care rușii reușiseră să o formeze cu greu (recurgînd la amenințări și promisiuni). Cînd s-a întors în România în 1944, cu armata sovietică, avea gradul de colonel. Recrutat curînd de Ministerul de Interne, a ocupat funcția importantă de responsabil politic militar al regiunii Cluj. Din nefericire pentru el, a fost implicat și arestat pentru fraudă și furt de efecte militare. Judecat și condamnat la 25 de ani de închisoare, era în stare de orice ca să obțină o reducere a pedepsei. Individul nu era prost, dar era un monstru de răutate și de sadism, toată inteligența lui era orientată spre rău. Suflet damnat de ofițer politic ce păstrase un anumit respect pentru gradul de colonel pe care îl avusese înainte de a fi degradat, Haralambie organizase în colonie o formidabilă rețea de informații. Nu exista brigadă fără mai mulți delatori, care culegeau cît mai multe informații pe care le raportau șefului. În general, delatorii nu se cunoșteau între ei și de aceea se temeau ca nu cumva, prin verificări, Haralambie să afle de la alți delatori discuții despre care ei nu raportaseră. De aceea ei nu aveau curajul să ascundă nimic, doar dacă vorbeai fără martori. De îndată ce erau trei persoane, puteai fi sigur că unul, poate chiar doi erau delatori! În acest caz, dacă unul informa și celălalt nu, atunci el era trădat de colegul lui care specifica întotdeauna că de față fusese cutare și cutare și spusese cutare și cutare lucru. Dar ei nu era chip să trișeze și, în plus, presiunea constantă a superiorilor care considerau întotdeauna că nu era destul de activ, îl obligau să caute cît mai multe informații. Ce informații îl interesau pe ofițerul politic? Ei bine, tot.

Opiniile politice ale deținuților, ce spuneau despre trecutul lor, despre prietenii aflați în libertate (subiect foarte periculos, căci involuntar puteai să le provoci neplăceri și chiar arestarea). Fiecare prizonier avea dosarul său la ofițerul politic și fiecare informație se punea la dosar. Evident că marea majoritate a deținuților nu prezentau interes pentru ofițerul politic și după un timp numai un număr restrîns era strict supravegheat în fiecare brigadă, dar delatorul era dator să fie vigilent față de toți. Unele dosare erau deci foarte subțiri, în timp ce altele se tot îngroșau. Obsesia ofițerului politic era să descopere în interiorul lagărului organizații, sabotaje, chiar comploturi. Pentru a le preîntîmpina, de îndată ce se constituia un grup de prieteni, delatorii încercau să se infiltreze pentru a-l anihila.

Comploturi nu erau, căci ce s-ar fi putut complota? O revoltă? Nu eram nici pe departe în stare de a rezista represiunilor batalioanelor de Securitate care asigurau paza coloniilor. În plus, Dobrogea era împănată de trupe ale Ministerului de Interne care ar fi lichidat în cîteva ore orice tentativă de acest fel. Și totuși... totuși, se pare că în 1951 exista o rețea care funcționa în toate coloniile și care avea drept scop ca în cazul unei debarcări americane să ne ridicăm cu toții, să cîștigăm de partea noastră ce puteam din trupele de Securitate, să alungăm restul, să degajăm un culoar de-a lungul Dobrogei și să facem joncțiunea cu eliberatorii noștri... Sărmane visuri ale unor nefericiți, care mai credeau în promisiunile ce ne fuseseră făcute și care continuau să ne amăgească pe calea undelor. Proiect extrem de periculos, căci în cazul în care ar fi fost descoperit, toți cei implicați ar fi fost condamnați la moarte. Este însă uluitor că, deși lagărul mișuna de delatori, administrația, cu politrucul în frunte, n-a știut nimic de acest complot.

În fine, pe ofițerul politic îl interesau și tentativele de evadare. Erau relativ puține, deoarece un fugar n-avea unde să meargă. Dunărea, marea, frontiera bulgară constituiau obstacole insurmontabile și, în plus, toată provincia mișuna de agenți ai Securității și de trupe. Și presupunînd că evadatul ar fi trecut de acest baraj din Dobrogea, unde s-ar fi dus? Cel care l-ar fi primit risca cinci pînă la zece ani de închisoare, inclusiv soția și copiii lui. În plus, rudele nu l-ar fi putut primi, căci ele ar fi fost arestate imediat după evadarea lui, ca represalii. Trebuie

spus că, în caz de evadare, Securitatea avea două moduri de a proceda. Sau aresta familia deținutului, pentru a face presiuni asupra lui și a-l obliga să se predea, sau o lăsa în libertate și o supraveghea, în speranța că evadatul nu va rezista dorinței de a-i vedea pe ai lui. Evident că în acest timp toți cei pe care Securitatea îi știa ca prieteni sau cunoștințe ale evadatului erau supravegheați discret sau supuși la percheziții inopinate în timpul nopții, sau convocați la Ministerul de Interne și amenințați cu arestarea în cazul cînd ar ascunde sau nu i-ar denunța pe cei care îl adăpostiseră pe evadat. În aceste condiții, orice om responsabil prefera să îndure toate mizeriile să nu fie denunțată de către ceilalți.

În general, delatorii îi raportau lui Haralambie. Acesta era temut și detestat de toată colonia, în frunte cu gardienii. Necinstit și sadic din fire, era mereu în căutare de noi bănuieli, de noi insinuări, pe care să le aducă la cunoștința ofițerului politic. El îi raporta informațiile și acesta, dacă considera că sînt interesante, îl interoga el însuși pe delator.

Și spre a încheia capitolul delatorilor: ce îi îndemna pe deținuți să facă această meserie? Uneori teama. Erau amenințați (așa cum fusesem eu de către directorul de la Gherla) și sfîrșeau prin a ceda. Această categorie era și ea foarte periculoasă, deoarece, la rîndul ei, se temea să nu fie denunțată de către ceilalți

În general, însă, promisiunile erau acelea care îi determinau să accepte să devină delatori. Promisiunea era mereu aceeași: dacă vor da dovadă de spirit de colaborare cu „organele administrative" se va ține cont și vor fi eliberați printre primii.

Dar culmea, cînd a început eliberarea deținuților politici, nici un delator n-a fost eliberat. Dimpotrivă, ei au fost ținuți încă mult timp — era nevoie de ei. Era o plăcere să-i vezi cît erau de furioși și de deznădăjduiți.

Această categorie de deținuți era detestată și de gardieni, căci una dintre activitățile delatorilor consta și în a raporta toate faptele și gesturile miliției care ne păzeau. Asta complica mult situația, căci dacă ar fi fost tentați să treacă cu vederea unele lucruri, nu erau siguri că nu vor fi trădați de vreunul dintre noi. De cîte ori ezitarea unui gardian de a pedepsi, de a „raporta" la întoarcerea în colonie o infracțiune nu a fost răsplătită de noi cu o clipire (dacă știam că în fond nu era om rău):

„nu te teme, sîntem între noi". Înțelegea că nu eram delatori, că eram oameni de încredere, și adesea tăcea.

Delatorul era detestat de toți, chiar și de cel care îl folosea, în timp ce un deținut politic care își păstra demnitatea și refuza să colaboreze, chiar dacă era bătut, maltratat sau torturat, era respectat în general chiar de brutele în mîinile cărora ne aflam.

Toți acești ofițeri și subofițeri de Securitate din sectorul administrativ al coloniei locuiau în barăci sau într-un soi de vile rudimentare în afara incintei. Cei căsătoriți ocupau, împreună cu soția, în funcție de grad, o cameră sau două. Îmi închipui că nici respectivii, nici consoartele lor nu visaseră asemenea condiții. Și unii și alții erau de cea mai proastă condiție. Subofițerii care își primiseră galoanele aici și care după sistarea lucrărilor la Canal s-au întors la vechile lor îndeletniciri proveneau, în general, din drojdia porturilor de la Dunăre și Marea Neagră. Ofițerii abia dacă erau cu ceva deasupra lor. Cît privește consoartele, erau tot ce văzusem mai dizgrațios și mai urît în materie de sex feminin. Le zăream cînd plecam la muncă, urîte, vulgare, bondoace, se uitau la noi cînd treceam, etalîndu-și șuncile la ferestre. Uneori, vara le zăream în curtea barăcilor lor în rochii pestrițe ce abia de le cuprindeau formele lăbărțate, cu picioarele goale prin praf sau prin noroi. Iarna umblau cu cizme de cauciuc, pufoaice militare și pe cap cu un șal de lînă.

Din sectorul administrativ, în afară de ofițeri și subofițeri făcea parte și garda, formată întotdeauna din militari ai forțelor de Securitate. La Poarta Albă era inițial un batalion, dar numărul lor a crescut pe măsură ce colonia s-a extins. Garda locuia în barăci iar superiorii beneficiau de condițiile camarazilor lor, pe care le-am descris.

Evident că toate aceste efective, toate salariile și „primele de deplasare" la care aveau dreptul cei detașați la Canal ar fi trebuit să greveze bugetul Ministerului de Interne. Nici vorbă; sclavii, care eram noi, procurau acestuia însemnate venituri. De fapt, toate lucrările de la Canal erau încredințate unei întreprinderi de stat.

Această întreprindere era condusă de un membru al Securității, un oarecare Albon. Fusese croitor și avusese un atelier în Transilvania. După schimbarea regimului în România, a abandonat condiția de patron și a devenit membru al partidului comunist aflat în mare criză de

cadre, fiind remarcat de conducători, căci era zelos în a predica lupta de clasă şi în a persecuta burghezia. Numit şef al întreprinderii căreia i se încredinţase construirea Canalului, el lucra mînă în mînă cu comandanţii de lagăr şi executa cu zel ordinele venite de la Bucureşti. Era cu mult mai periculos decît cei mai cruzi dintre colegii lui, deoarece urmărea consecvent un unic scop, căruia era în stare să-i sacrifice totul: înaltele eşaloane ale partidului, în care voia să ajungă. Pentru asta nimic nu era prea mult. Ca atare, lucrările trebuiau să progreseze de o manieră care să-i asigure aprecierea superiorilor şi o promovare promptă. Dar cum să faci să progreseze lucrările în alt mod decît intensificînd ritmul şi deci randamentul deţinuţilor politici? Periodic, Albon venea să se întîlnească cu şefii coloniilor. Venea pentru a cere fie deschiderea unui nou şantier, fie intensificarea ritmului de muncă, fie sporirea efectivelor în diferite sectoare. Vizitele lui erau pentru noi un prilej de nelinişte, căci întotdeauna se soldau cu inovaţii dezagreabile. Adesea se suna adunarea şi Albon, comandantul şi ofiţerul politic, instalaţi în mijlocul careului, convocau toţi brigadierii. Albon le făcea reproşuri sau, dacă voia să deschidă un nou şantier, le cerea să fie chemaţi cei mai buni oameni sau muncitorii specialişti (electricieni, şoferi, mecanici etc.). Se constituia un grup de zeci sau de sute de oameni din care Albon alegea, ca la un tîrg de animale, exemplarele care i se păreau mai bune.

Prin urmare, Ministerul de Interne închiria întreprinderii de stat care construia Canalul, şi ale cărei lucrări pe teren erau conduse de Albon, mîna de lucru, deci munca deţinuţilor politici. În afară de o infimă minoritate de muncitori liberi, pe care noi îi numeam „civili“ şi care nu aveau nici un contact cu prizonierii, noi constituiam totalitatea celor care construiau Canalul Dunăre—Marea Neagră. Ca atare, deţinuţii erau proprietatea Ministerului de Interne, care închiria aceste animale întreprinderii însărcinate cu efectuarea lucrărilor.

Ministerul de Interne era deci plătit pe „om-zi de muncă“. Ceea ce înseamnă că, în funcţie de genul de muncă efectuat de fiecare brigadă (unele lucrări erau mai bine plătite decît altele), de faptul că brigada se deplasa pe şantier, întreprinderea plătea coloniei, recte Ministerului de Interne, ziua de muncă respectivă, adică tariful zi-om înmulţit cu numărul deţinuţilor din brigadă. Şi bi-

neînțeles că totalul unei zile de muncă pe colonie era cel al tuturor orelor prestate de către deținuți. Așa se explică de ce administrațiile coloniilor nu admiteau îmbolnăvirile. O zi petrecută de un deținut la infirmerie însemna zece sau douăsprezece ore mai puțin în încasările Ministerului de Interne. Erau exceptați numai accidentații și cei cu temperatură de peste 39°. Toți ceilalți, oricît ar fi fost de bolnavi (și adesea poți să fii pe moarte și să nu ai febră), erau obligați să-și urmeze brigada, indiferent de starea vremii.

Coloniile trăiau deci într-un fel de autogestiune, banii obținuți servind la:

1) Construirea de barăci pentru deținuți și pentru trupă, hrana și întreținerea deținuților, acestea din urmă reprezentînd o parte destul de modestă din banii încasați.

2) O parte infimă era pusă de o parte pentru ca la ieșirea din închisoare deținuții să nu plece cu buzunarele goale. Procentul reținut era ridicol de mic: după aproape trei ani de muncă la Canal am primit vreo 900 de lei, adică 300 de franci la cursul oficial și 120 de franci la cursul real, deci 40 de franci pe an, sau 3 franci pe lună.

3) Tot restul de bani mergea în seifurile Ministerului de Interne, care, exploatînd pînă la epuizare și adesea chiar pînă la moarte sute de mii de deținuți politici (căci același sistem se practica în toate lagărele și minele din țară), întrecea prin cruzime și cinism pe cei mai răi proprietari și negustori de sclavi de odinioară.

Contractul încheiat între acest minister și întreprinderea de stat respectivă stipula, între altele, că dacă după începerea muncii condițiile atmosferice deveneau imposibile, din moment ce brigăzile ieșiseră din lagăr, ziua va fi plătită integral Ministerului de Interne. Ca atare, nu conta că era vînt sau furtună, că ploua cu găleata și toată cîmpia era o imensă baltă, că era viscol și zăpada îți ajungea pînă la brîu. Implacabil, dimineața după ce se dădea deșteptarea, clopotul anunța „ieșirea", indiferent de condițiile atmosferice. Indiferent dacă era vreme frumoasă, dacă ploua, dacă vîntul sufla năpraznic, învîrtejind zăpada pe platoul pustiu de la Poarta Albă — după ce stăteam mai bine de o oră expuși intemperiilor ca să se facă „numărătoarea", toți plecau, valizi sau nu, din colonie. Adesea erau uzi pînă la oase sau aproape înțepeniți de frig în momentul cînd plecau să facă cele douăsprezece ore de muncă.

Mai mult decît de gerul de 15—20° sub zero, mai mult decît de viscol ne temeam de ploaia rece, care ne pătrundea şi ne uda în aşa hal, încît hainele nu ni se uscau nici pînă a doua zi şi eram nevoiţi să le îmbrăcăm umede. Uneori ca să fie udate din nou, alteori ca să fie zvîntate de vîntul rece din nord.

În aceste condiţii atmosferice, ieşirea pe şantier era inutilă (doar riscul unei pneumonii sau pleurezii era cert), căci era imposibil să lucrezi. Cum puteai să sapi un pămînt ce băltea pe o adîncime de 30 cm sau era acoperit de o crustă de gheaţă, ca să nu mai vorbim de un pămînt îngheţat pînă la o jumătate de metru adîncime? Dar nu conta. Important era că dimineaţa administraţia raportase autorităţilor că brigăzile erau la muncă şi că banii cîştigaţi de aceste animale umane curgeau în vistieria Ministerului de Interne. Asta interesa infinit mai mult decît suferinţele îndurate de zecile de mii de „bandiţi" şi decît faptul că mulţi dintre ei se vor îmbolnăvi grav şi îşi vor pierde viaţa în această aventură.

Militarii care asigurau paza deţinuţilor făceau parte din forţele Securităţii, aparţineau deci de Ministerul de Interne, dar erau complet independenţi de administraţia coloniei.

Lagărul era înconjurat de o dublă reţea de sîrmă ghimpată, înaltă de 3—4 metri, de-a lungul căreia erau miradoare din care, cu puştile mitralieră în poziţie de tragere, soldaţii supravegheau toate mişcările deţinuţilor. Era strict interzis să te apropii la mai puţin de trei-patru metri de această reţea, sub ameninţarea deschiderii focului armelor automate din miradoare. Cel care făcea imprudenţa să intre în această zonă foarte vag delimitată era somat de trei ori rapid şi apoi urma o rafală de puşcă mitralieră. Era fulgerător şi fără drept de apel. Am auzit adesea oameni care nu mai puteau îndura suferinţele spunînd: o să mă arunc în sîrma ghimpată. Şi nu arareori se auzeau somaţiile drastice ale santinelelor, urmate de focurile de armă care puneau capăt zilelor nefericitului deţinut.

Această măsură era pe atît de atroce, pe cît era de inutilă, căci reţeaua de sîrmă ghimpată era atît de înaltă, atît de solidă şi atît de încîlcită încît era absolut imposibil de trecut prin ea. Dar ea avea darul de a te face să simţi mai bine faptul că administraţia era decisă să între-

ţină teroarea. De altfel totul se petrecea foarte repede şi între prima somaţie şi declanşarea tirului nu era un interval mai mare de trei secunde şi deţinutul, care din greşeală ar fi ajuns în această „zonă", nici n-ar fi avut timp să se întoarcă. Adesea, din zel sau ca să se distreze, deschideau focul şi soldaţii din alte miradoare şi atunci gloanţele şuierau pe la urechi, zburau prin toată colonia spărgînd geamuri, străpungînd pereţii barăcilor şi uneori nimereau chiar pe deţinuţii care mergeau prin lagăr sau se aflau în barăci, rănindu-i. Administraţia nu reacţiona în nici un fel. Mortul era îngropat pe cîmpia învecinată şi, de formă, se trimitea la Bucureşti un raport de cîteva rînduri. Rănitul era dus la infirmerie şi era treaba doctorului să se descurce cu el.

Cînd brigăzile plecau la muncă, erau aşteptate la ieşirea din lagăr de escorte care trebuiau să le însoţească şi de miliţianul care trebuia să le supravegheze. Se pleca în marş, în rînduri de cîte cinci, ţinîndu-ne de braţ sub privirile ofiţerului de serviciu, adesea ale comandantului şi ale altor gradaţi, cu toate reflectoarele îndreptate spre noi în întunericul ce încă nu se risipise. Brigadierul striga numărul brigăzii şi munca la care era afectată (de exemplu, 39 descărcare). Imediat, escorta respectivă se detaşa de celelalte care aşteptau la ieşire şi, însoţită de miliţian, încadra coloana, în faţă, în spate, lateral.

În lumina tulbure a zorilor, avînd în faţa ta spatele altui deţinut, în stînga şi în dreapta camarazii cufundaţi în tăcerea tristeţii lor, încercam să sorbim forţe din gîndurile şi rugăciunile noastre pentru a face faţă încercărilor ce ne aşteptau.

Cu siguranţă că administraţia aflase prin oamenii ei că pentru noi acestea erau un fel de momente de reculegere şi, ca să nu ne lase aceste clipe de răgaz, ne obliga să cîntăm marşuri şi să mergem în pas. Erau cîntece ale căror cuvinte exprimau entuziasmul de a munci la Canal pentru răscumpărarea păcatelor din trecut şi pentru edificarea republicii socialiste.

Nu eram scutiţi de aceste cîntece decît cînd ploua cu găleata sau cînd rafalele de vînt şi vîrtejurile de zăpadă ne tăiau răsuflarea, ne orbeau şi făceau să se clatine coloana sub asalturile lor puternice. Atunci trebuia să faci eforturi să te ţii pe picioare şi să faci apel la acel rezervor misterios care furniza resursele nebănuite graţie cărora rezistam pînă seara, cînd ne întorceam la baracă.

În general, o brigadă era escortată de opt sau zece soldați, între care unul sau doi gradați, plus un milițian care era ochiul administrației. În timp ce deținuții erau, de regulă, prost îmbrăcați și întotdeauna subalimentați, soldații primeau hrană abundentă și de bună calitate, și pe vreme rea purtau îmbrăcăminte vătuită, groasă, cizme îmblănite, căciuli rusești de blană și pe deasupra impermeabile cu glugă. Și totuși în acele rare cazuri cînd viscolele au fost atît de violente încît s-a decis să rămînem în colonie, decizia nu s-a luat ca să fie menajați prizonierii, ci pentru că soldații din escortă nu mai rezistau. Au fost cazuri cînd unii, pe jumătate morți de frig, au fost duși pe brațe de către deținuți care, luptînd cu adevărate cicloane, înotînd în zăpadă pînă la brîu și ducîndu-le și armele, i-au depus vii la Poarta Albă.

Au fost felicitați de administrație, dar a doua zi au fost supuși acelorași maltratări și aceleiași terori ca de obicei.

Din fericire, vara nu aveam asemenea probleme, în schimb eram persecutați de ideea că trebuia să ne facem norma cu orice preț. Dimineața plecam înainte de a se lumina. Astfel am avut posibilitatea să văd răsărituri de soare de o mare frumusețe. Nicăieri n-am văzut răsărituri de soare ca în Dobrogea. Orizontul începea să se lumineze încet, cerul se colora într-o infinitate de nuanțe și, deodată, din penumbră țîșneau jerbe de culori ce inundau cerul. Enorm, cuprins de foc, astrul se înalța pe cerul pe care va rămîne pînă se va sfîrși calvarul acelei zile și ne vom odihni cît de cît.

Mi s-a spus că răsăriturile de soare absolut patetice din Dobrogea s-ar datora unor impalpabile particole de praf de culoare ocru, invizibile cu ochiul liber, care plutesc în aerul din această regiune.

Pe șantier soldații puneau din loc în loc țăruși cu inscripția: „trecerea interzisă". Pentru brigăzile de nivelare, de încărcare și descărcare, locul de muncă avea în general lungimea unui tren de zece vagoane. Pancartele erau puse la cele două extremități și din loc în loc, pe cele două părți ale căii ferate, la o distanță de circa zece metri. Pe un șantier unde se lucra cu roabe, delimitarea era aceeași, dar pe o suprafață mult mai mare. Soldații se postau la distanțe egale unii de alții, cu puști mitralieră („cățele", cum le spuneam noi) alături și era strict interzis, sub pedeapsa cu moartea, să ieși din „zonă".

În apropierea șantierelor erau întotdeauna butoaie mari pline cu apă potabilă pentru deținuți și pentru trupă. Fiecare brigadă pleca la muncă cu o căldare de apă. Cînd soldaților sau prizonierilor le era sete, un om era trimis, cu autorizația șefului escortei, să aducă apă. În principiu, el trebuia să fie însoțit de un soldat, dar în general, din comoditate, soldatul îl lăsa să meargă singur. Era extraordinară senzația de libertate pe care o aveai cînd mergeai fără escortă. Dar era extrem de periculos, deoarece cînd deținutul mergea fără escortă puștile mitralieră erau îndreptate asupra lui, soldații stăteau cu mîna pe trăgaci și el mergea la butoi, umplea găleata și se întorcea trecînd pe sub țevile lor amenințătoare. În ambele cazuri (însoțit de un soldat sau singur) camaradul nostru știa că un pas greșit putea fi interpretat ca tentativă de evadare și declanșa o rafală mortală. El știa că nu se va face nici o anchetă și că cel sau cei care îl seceraseră nu riscau nici o pedeapsă, dimpotrivă. Au fost multe asemenea „accidente", dar despre ele voi vorbi mai încolo.

În afară de aceste mici șantiere care constituiau aproape totalitatea locurilor de muncă ale deținuților, existau marile șantiere, dar și despre acestea voi vorbi mai tîrziu.

Am prezentat „organele militare și administrative" (tot militare) care conduceau colonia. Imediat după ele veneau categoriile de deținuți care trebuiau să asigure executarea ordinelor, să ducă brigăzile la muncă sau să facă unele munci speciale. Acestea erau următoarele: pentru muncă și ordine — brigadierul-șef și brigadierii; pentru muncile speciale — normatorii, care lucrau pe șantiere, și medicii, care erau afectați la infirmerii.

Brigadierul-șef era, așa cum arată și numele, șeful tuturor brigadierilor și deținutul cu cea mai înaltă funcție în colonie. El era executantul fidel al ordinelor administrației și se bucura din partea ei de încredere absolută. Funcțiile lui erau mai curînd administrative. El era acela care transmitea în colonie, prin intermediul brigadierilor, ordinele șefilor lui și veghea ca ele să fie executate întocmai. El veghea ca în cadrul brigăzilor, al atelierelor și la infirmerie totul să funcționeze conform directivelor date. El era cureaua de transmisie între admistrație și colonie.

Fiecare brigadier era șeful unei brigăzi. El veghea la respectarea disciplinei atît în colonie, cît și la muncă și avea ca principală misiune ducerea la muncă a deținuților și obținerea de la ei a unui randament maxim. Pentru noi rolul lor era de o importanță capitală, căci un brigadier bun putea să ne facă viața suportabilă, în timp ce unul rău o putea face un infern. La Poarta Albă brigadierii erau foarte adesea deținuți de drept comun, ceea ce era dezastruos. Într-adevăr, pe cît de bine se purtase, în general, această categorie cu deținuții politici în închisoare, unde aceștia erau supuși unui regim draconic de detenție la secret, pe atît de mult îi detestau și le făceau toate mizeriile posibile pe șantiere, unde aceștia munceau alături de ei. Explicațiile pentru aceste două atitudini sînt numeroase, dar, în mare, se rezumă la următoarele: în închisoare regimul de exterminare la care erau supuși deținuții politici era atît de îngrozitor, încît pînă și delincvenții simțeau nevoia să-i ajute. În plus, pentru profesioniștii închisorilor, al căror statut era totuși suportabil, ceea ce se petrecea cu deținuții politici era atît de monstruos și teama ca nu cumva aceasta să determine și o agravare a situației lor era atît de mare, încît la ei își făcea loc un sentiment de solidaritate cu noi.

Dar în colonii situația era alta. Deținuții politici aveau o conduită diferită de a celor de drept comun. În timp ce printre aceștia din urmă furtul și injuria era nota dominantă, deținuții politici încercau, pe cît posibil, să nu decadă, să fie amabili și loiali. În afară de asta, nivelul intelectual și preocupările deținuților politici îi exasperau pe „pinguini", ale căror complexe de inferioritate se transformau în ură. În fine, faptul că în colonii (spre deosebire de închisori) deținuții politici aveau dreptul, ca și cei de drept comun, la un pachet pe lună, era pentru ei un prilej de a-și face meseria; acești asasini și hoți se dedau la furturi, ceea ce provoca uneori conflicte violente.

Dar, revenind la brigadieri, vom constata că ei erau răi sau foarte răi. Și era normal să fie așa, din moment ce administrația îi numea în această funcție pentru a scoate din oamenii din subordinea lor tot ce era posibil și chiar imposibil. Deci brigadierul trebuia să fie dur, să nu se lase impresionat de sentimente și să aibă un singur scop, acela de a fi pe placul șefilor, de a fi bine văzut de ei spre a nu risca să fie înlocuit de un concurent. De aceea, ei erau aleși dintre deținuții de drept comun care erau în-

cîntați să-i maltrateze și să-i persecute pe „fazani" (cum ne spuneau ei).

Țin să adaug totuși că, din păcate, atunci cînd brigadier era un deținut politic, adesea acesta era la fel cu colegul său de drept comun. Printre noi erau și destule secături, care aveau drept unică dorință aceea de a se evidenția în ochii administrației pentru a obține funcții și avantaje de natură să le ofere șanse în plus de supraviețuire și de ameliorare a vieții implacabile din lagăr. Au fost însă și alții la care a prevalat solidaritatea și care s-au purtat admirabil.

Un „brigadier rău" (rău pentru deținuți, dar bun pentru administrație) nu se gîndea decît la interesul său, adică să-și păstreze funcția și avantajele ce decurgeau din ea și care constau în faptul că nu muncea și ca atare nu trebuia să facă eforturile uriașe pe care trebuiau să le facă ceilalți deținuți. Fiecare brigadier avea o cameră pe care o împărțea cu normatorul. Prin urmare, scăpa de promiscuitate, de paturile de lemn în care fiecare avea numai 60 de centimetri, acolo avea un pat, cearșafuri, pernă, pătură, o sobă. La fiecare masă avea dreptul la porție dublă, iar cartea poștală și vizita lunară a unui membru al familiei le erau acordate automat. În plus, adesea brigadierii veroși acceptau cadouri din partea celor din subordine: slănină, zahăr, țigări, prăjituri, pe care aceștia le scoteau din modestul lor pachet pentru a le da șefului ca să treacă cu vederea și să nu-l denunțe cînd nu-și făcea norma și era pasibil de pedepse grele.

Un „brigadier rău" nu-și proteja oamenii, dimpotrivă, încerca să se evidențieze, cerînd pentru brigada lui muncile cele mai grele. Pe șantier umbla de colo pînă colo, zorindu-și oamenii să accelereze ritmul, amenințîndu-i pe întîrziați, terorizîndu-i cu pedepsele aspre ce-i așteptau la întoarcerea în colonie. El transforma zilele oamenilor lui în adevărate coșmaruri, atît prin eforturile uriașe la care îi supunea din zori și pînă în seară, cît și prin obsesia provocată de ceea ce avea să urmeze la întoarcerea în lagăr. Mai grav era că din momentul în care brigadierul punea ochii pe vreun subordonat, el îl putea urmări cu ura, care se prelungea și după întoarcerea în lagăr, zile și săptămîni de-a rîndul. În plus, vinovatul, suspectul, leneșul, banditul sabotor era semnalat miliția-nului care însoțea brigada și atunci și acesta îl teroriza, îl urmărea cu răzbunarea sa pe bietul om, care nu avea

altă vină decît că era prea bătrîn, prea slab, sau pur și simplu era un intelectual care stătuse cu nasul în cărți și care nu avea nici forța și nici cea mai mică aptitudine în a mînui lopata. Aceste ființe primare care erau brigadierii de drept comun (și din nenorocire uneori și politici), precum și milițienii, simțeau o mare satisfacție să umilească, să terorizeze, chiar să lovească cu pumnii și cu picioarele celelalte ființe, care acum erau „inferioare" lor.

Singura dorință a „brigadierului rău" era să se debaraseze de molîi, pentru ca randamentul mediu al brigăzii lui să fie cît mai ridicat. Eliminarea fizică, prin epuizare, a celor slabi era deci o formulă bună.

Mijloacele de presiune ale brigadierului asupra celor din brigada lui erau numeroase: teroarea pe șantier, persecutarea permanentă în baracă, oprirea deținutului la intrarea coloniei, ceea ce însemna că va fi bătut sau va petrece noaptea la carceră (pe care o voi descrie în altă parte). De asemenea, putea să-i reducă la jumătate porția de mîncare și să-i interzică, pentru luna în curs, dreptul la vizită, la pachet și la carte poștală. Pedepse menite să distrugă fizic și moral mulți oameni.

Dimpotrivă „brigadierii buni" și, spre cinstea lor, trebuie să spunem că unii erau dintre deținuții politici, acceptau sarcina unei brigăzi nu pentru avantaje personale, ci pentru a-și proteja camarazii, pentru a-i ajuta să depășească aceste cumplite încercări. Ei făceau un sacrificiu și, în general, în cele din urmă erau înlocuiți cînd șeful le descoperea jocul. Pentru ei jocul era cu atît mai dificil cu cît pe de o parte ei trebuiau să păcălească administrația, făcînd-o să creadă că erau devotați cu trup și suflet și, pe de altă parte, să-și acopere oamenii, ferindu-se de cei gata să-i denunțe.

Un „brigadier bun" nu căuta munci grele și spectaculoase, ci munci la care norma putea fi mai ușor îndeplinită. El nu-i evidenția pe „spărgătorii de norme", și nici nu se debarasa de cei care nu țineau pasul. Fără a-i demoraliza pe cei puternici, el căuta (cu ajutorul normatorului) să pună de colo, de colo, temperînd rezultatele spectaculoase, pentru a-i salva pe cei slabi și a ajunge la sfîrșitul lunii cu o brigadă medie, în care nimeni nu fusese pedepsit și toată lumea își făcuse norma. Era o echilibristică și o diplomație permanente, în care risca în orice moment să fie descoperit, destituit, băgat la carceră și supus la interogatorii îndelungate de către ofi-

terul politic. Risca chiar să fie trimis la Securitatea din Constanța pentru a fi anchetat, și nu era exclus chiar un proces de sabotaj. Risca deci enorm și o făcea numai pentru a-și ajuta camarazii.

Acești brigadieri nu acceptau cadouri și cedau pe rînd, fiecărui membru al brigăzii, porția dublă, așa încît fiecare să profite de acest avantaj. Nu pot trece mai departe fără a-i menționa pe cei care s-au remarcat prin curajul, inteligența și abnegația manifestate în această funcție: brigadierul „S.", bucureștean, fost subofițer de tancuri și șeful brigăzii motorizate de la Poarta Albă și brigadierul „P.", librar dintr-un mic orășel din Oltenia, brigadier la Midia. Cîți dintre noi (inclusiv eu și Costi Brîncoveanu) nu le datorăm viața? Și de cîte ori „P.", n-a petrecut noaptea la carceră pentru că îl denunțase milițianul că-și cruță oamenii și nu-i pune să muncească cît trebuie. Voi mai reveni la el în descrierea aceasta a muncii la Canal.

De altfel, trebuie spus că asemenea brigadieri erau foarte iubiți de oamenii lor (în afară de delatori), care s-ar fi lăsat tăiați în bucăți pentru ei. Brigăzile lor aveau rezultate excelente și deținuții nu mai trăiau sub amenințarea pedepselor: Ei erau într-o formă destul de bună, aveau și un moral bun și se străduiau să facă tot posibilul să-și susțină brigadierul, muncind cît mai bine.

O altă categorie de deținuți cu un rol important în lagăre erau normatorii. Ei calculau munca prestată zilnic de fiecare om și de fiecare brigadă. Normatorul beneficia de două avantaje ce decurgeau din funcția lui: locuia împreună cu brigadierul, avea în cameră un pat, o masă și un scaun, necesare muncii pe care o făcea; nu ieșea la muncă cu brigada, ci singur, însoțit de un singur soldat. Mergea de la un șantier la altul, măsura cantitățile de pămînt săpate, metrii cubi săpați și încărcați de fiecare brigadă, precum și cei descărcați, metrii cubi de piatră tăiată din stînci, sfărîmată, încărcată în vagoneți și transportată la destinație. Toți normatorii erau deținuți politici, recrutați mai ales dintre ingineri; printre ei erau și mulți foști ofițeri de geniu, de marină și de artilerie, precum și cîțiva arhitecți.

Plecau dimineața însoțiți de îngerii lor păzitori și făceau invariabil exact același traseu, măsurînd munca efectuată în ultimele douăzeci și patru de ore. Impasibili, severi, păreau inaccesibili. În realitate, comportarea și

solidaritatea cu nefericiții lor camarazi trebuie amintite în mod special. Poate că unii se vor fi purtat rău, poate, dar cu siguranță că au fost foarte puțini, și eu personal n-am întîlnit nici unul.

Așa cum am spus, normele stabilite erau imposibil de realizat de marea majoritate. Dar spre a se evita pedepsele, care cu siguranță că ar fi fost fatale, norma trebuia îndeplinită. Deci deținutului nu-i rămînea decît să încerce să trișeze și să prezinte la capătul a 10 ore o muncă mai mare decît cea realmente efectuată. Așa, de exemplu, la munca efectuată cu roaba, țărușii, care indicau unde se terminase munca din ziua precedentă cînd trecuse normatorul, erau tăiați, mutați mai în urmă și fixați cu apă și noroi. La prima vedere nu se observa, dar un ochi exersat descoperea imediat șmecheria. Niciodată (în afară de cazuri excepționale cînd era însoțit de un control de ingineri civili sau de reprezentanți ai administrației), niciodată un normator n-a trădat pe cei care făcuseră acest lucru. Un alt exemplu: la încărcarea și descărcarea vagoanelor de pămînt; aici brigadierul dădea normatorului cantitățile din fiecare vagon. Avea și el interes ca brigada lui să fie bine văzută și umfla cifrele. În general, normatorul tăcea. Uneori însă, cînd brigadierul exagera, nu accepta cifrele. Brigăzile nu trebuiau să realizeze performanțe, ci un număr cît mai mare de deținuți să reușească să depășească norma stabilită. Seara, la masa de lucru, negociind, certîndu-se cu brigadierul, dacă acesta era „rău", sau, cu acordul brigadierului, dacă acesta era „bun", normatorul lua de la unii și punea la alții, ca toată lumea, sau aproape toată lumea, să iasă bine. Toate acestea se făceau, desigur, în cel mai mare secret, ca să nu devină sistem, și unii să se lase duși în spate de alții și, mai ales, de teama delatorilor.

Normatorii erau supervizați de normatorii-șefi, tot deținuți recrutați în aceleași condiții ca cei a căror muncă o controlau pe teren, iar cifrele în biroul aflat într-o baracă din lagăr. Nici ei nu-și trădau niciodată camarazii.

Totuși, pe vremea cînd eram la Poarta Albă și la Midia, administrația intuise că se petreceau lucruri suspecte și a cerut deschiderea unei anchete. Îmi amintesc că normatorii erau foarte îngrijorați. Prin nu știu ce echilibristici lucrurile s-au aranjat și totul a revenit la normal.

M-am întrebat adesea dacă administrația nu ajunsese la concluzia că și ea era interesată să prezinte superiorilor rezultate mirifice și să primească mai mulți bani de la întreprinderea însărcinată cu săparea Canalului, decît să apară în ochii șefilor că a fost trasă pe sfoară de către „banditi", și nu numai să încaseze sume derizorii, dar și să trebuiască să plătească despăgubiri întreprinderii cu care avea contract. Așa merg lucrurile în lumea comunistă.

Înainte de a veni la Canal îmi făcusem în închisoare cîțiva prieteni de nădejde. La Canal doi sau trei dintre ei au devenit normatori și m-au pus la curent cu aceste secrete. Ei erau unanimi în a afirma că munca declarată era mai mult decît dublul celei reale și Canalul nu era nici la jumătatea cifrelor date și a ceea ce anunțau, prin buletine victorioase, statisticile publicate în ziare. În acest ritm, spuneau ei, Canalul, care trebuia terminat în zece ani, nu va fi gata înainte de douăzeci — douăzeci și cinci de ani.

În fine, a treia categorie, care și ea aparținea elitei deținuților, era aceea a medicilor. Evident că în fiecare colonie erau mulți deținuți politici de profesie medici. Poarta Albă, care era cel mai mare lagăr, avea și o infirmerie mai mare. La început, aici lucrau doar un medic și un felcer. Era un medic militar. Pe măsură ce colonia s-a dezvoltat, la infimerie medicul a primit în subordine la început unul, doi, și apoi trei colegi. A crescut și numărul felcerilor. Tot acest corp medical de la Poarta Albă s-a comportat admirabil, încercînd să aline suferințele, să obțină medicamente, scutirea de muncă și chiar spitalizarea deținuților. Ei luptau zi de zi și clipă de clipă împotriva unei administrații implacabile și feroce, și pentru satisfacția unui succes, cîte decepții, cîtă tristețe, cîte eșecuri și cîte decese, pe care nu le-au putut evita.

Atitudinea medicilor deținuți politici a fost mai presus de orice elogiu (cu unele excepții, ca cel de la Midia) și noi toți le sîntem profund recunoscători, iar eu personal le voi fi toată viața.

Înainte de a încheia acest subcapitol referitor la organizarea coloniei, vreau să adaug că în orice lagăr exista o grefă, condusă de un ofițer de Securitate ignorant și

unde munca era făcută de deținuți politici, în general foști magistrați și avocați. Activitatea grefei consta în ținerea la zi a dosarului juridic care îl însoțea pretutindeni pe deținut. Acest dosar conținea condamnarea prizonierului, rezultatul recursului, data expirării pedepsei. Principala ocupație a celor care lucrau la grefă ar fi trebuit să fie formalitățiile de punere în libertate a condamnaților. Or, tocmai asta nu se făcea. Cînd fuseserăm trimiși la Canal, ni se promisese „condiționalul", adică reducerea pedepsei cu o zi pentru trei zile de muncă. Nimeni n-a beneficiat nicicînd de o singură zi de reducere. Mai mult, chiar cînd condamnarea expira, nimeni, dar absolut nimeni nu era eliberat. Treceau lunile, anii și nici un deținut nu pleca. Printre noi erau deținuți politici ale căror condamnări expiraseră de doi-trei ani și care nu aveau nici o perspectivă de a fi eliberați. Totul părea încremenit, înghețat, în toate închisorile și în toate coloniile. Apoi, spre a da o oarecare legitimitate faptului, autoritățile au inventat „administrativul". Era o pedeapsă ce se dădea nu în baza unui proces, ci în baza unei simple decizii a Ministerului de Interne. Era suficient un denunț că ești ostil regimului, sau autoritățile să te considere suspect sau periculos, și erai arestat și primeai doi sau trei ani de închisoare sau erai trimis la Canal, în mină sau în alte „colonii". De asemenea (din momentul în care a fost inventat acest sistem), cei condamnați au fost anunțați, adesea la un an de la expirarea pedepsei, că erau condamnați la încă doi-trei ani de „administrativ". Asta însemna pentru grefă o muncă în plus și adesea condamnatul politic a cărui pedeapsă expirase nici nu era înștiințat de noua condamnare, administrativă... Ce conta! Absolut nimeni nu pleca nici din lagăre, nici din închisori, și aveai impresia chiar că nu vei mai ieși de acolo, că numai moartea te va elibera. Și totuși oamenii sperau și refuzau să creadă că Occidentul, în frunte cu America, ce se lăuda că eliberase popoarele de teroarea nazistă, nu se va decide să intervină energic pentru ca acest genocid și acest regim de sclavie la care erau supuși, la doi pași de ele, în inima Europei, sute de mii de oameni, să înceteze.

C) Stanciugel

În 1950, cînd am venit eu la Poarta Albă, colonia exista de mai bine de un an. Era deci la început și încă în stadiul de organizare. La acea dată șantierele erau aproape de lagăr și fiindcă administrația nu poseda numărul necesar de cai și de căruțe (ca mai tîrziu) pentru a transporta mîncarea, majoritatea brigăzilor reveneau la prînz în colonie.

Totuși trebuia să se muncească cît mai mult și, pentru a recupera timpul pierdut cu aceste deplasări, brigadierii prelungeau pînă la ultima limită momentul revenirii în lagăr. După atîtea ore de muncă epuizantă, oamenii trebuiau să meargă în marș forțat, fiecare brigadă străduindu-se să ajungă printre primele, ca să nu-și aștepte prea mult rîndul în fața ciuberelor cu mîncare. Pe vastul platou care înconjura Poarta Albă vedeam de la distanță brigăzile, asemenea unor pete cenușii, care se grăbeau. Cînd ni se părea că alte brigăzi vor ajunge la intrare înaintea noastră, o luam la fugă. Toți făceau la fel și, în norii de praf și zăngănitul gamelelor, asistai la adevărate întreceri de alergări între acești oameni epuizați, mînați de foame și înghiontiți de brigadieri, servitorii fideli ai administrației.

Nici vorbă de intrat în barăci. Murdari, plini de praf, abia dacă aveam timp să mîncăm afară, pe platou sau pe aleile ce brăzdau lagărul, și imediat plecam pe șantier să continuăm munca. Așa era de cînd luase ființă colonia. Puțin după sosirea mea s-a renunțat la acest sistem și dimineața așa-zisa cafea, iar seara cina ni se dădeau în baracă, numai dejunul ne era adus cu căruța pe șantier.

Dar nu se poate imagina dezordinea ce se producea în colonie la ora prînzului, înainte de a se adopta acest sistem. Niciodată nu erau destule ciubere, era un continuu du-te-vino, iar dacă aveai nenorocul ca ciubărul să fie aproape gol, trebuia să aștepți ca „bucătarul" să se ducă la bucătărie, să stea la coadă ca să-l umple și să vină înapoi. Dar timpul era limitat, brigadierii își chemau oamenii, cei care avuseseră norocul să prindă ceva de pe fundul ciubărului se aliniau și se îndreptau spre poarta unde aștepta ofițerul de Securitate. Atunci se produceau busculade violente, unii oameni înnebuniți de foame se năpusteau pe celelalte ciubere care erau apărate cu strășnicie de cei care trebuiau să-și primească

porțiile din ele. Atunci intervenea Stanciugel, brigadierul-șef de la Poarta Albă. Era un condamnat de drept comun, un țigan care avea la activ multe furturi și asasinate. N-am mai văzut un astfel de colos. Nici cei mai mari boxeri, cei mai celebri campioni nu se puteau compara cu el în privința cariurii și a musculaturii. Era un uriaș de aproape doi metri, o masă de oase și de mușchi, cu niște mîini ca niște nicovale, un cap de brută, ochii injectați și mereu plini de ură. Acest primitiv, adevărat animal de luptă, emana o forță, o bestialitate și o sete de violență de o intensitate ieșită din comun.

Cînd se distribuia mîncarea, Stanciugel stătea la cîțiva pași de ciubere, înconjurat de un anumit număr de deținuți de drept comun aleși de el. O adevărată gardă pretoriană. Toți erau înarmați cu bîte. Cea a lui Stanciugel era enormă. În timp ce se făcea distribuirea, el aștepta nerăbdător momentul să intervină. Și cînd începea busculada între deținuți, Stanciugel și tovarășii lui șarjau, scoțînd adevărate urlete. Trebuie recunoscut că, asemenea marilor comandanți ai antichității și evului mediu, Stanciugel punea în joc propria persoană. În fruntea trupei, uriaș, dezlănțuit, agita bîta, lovea din răsputeri, îi încuraja pe ceilalți — deși nu era nevoie.

Deținuții politici nu se puteau apăra, căci riposta la lovituri era crimă de lezmaiestate și știau ce represalii pot să urmeze. Rar încercau să reziste, de cele mai multe ori fugeau. Dar nici fuga nu era întotdeauna posibilă, căci cei din spate nu se deplasau destul de repede. Busculada se transforma adesea în panică, în timp ce Stanciugel și banda lui, dezlănțuiți, loveau cu frenezie pînă curățau complet terenul. Însîngerați, plini de cucuie, adesea cu fracturi, oamenii se întorceau la brigadă ca să se ducă din nou la muncă flămînzi, iar Stanciugel și acoliții lui rămîneau stăpîni pe teren și pe ciuberele al căror conținut va fi dat la porci, căci nici el, nici ai lui, ghiftuiți de mîncarea pregătită special din ce se sustrăgea din rația celorlalți deținuți, nu s-ar fi atins de acea mîncare mizerabilă.

Dacă în careu mai rămînea careva, soarta lui depindea de umoarea lui Stanciugel. Dacă era bine dispus, după ce respectivul era pansat la infirmerie trebuia să stea la carceră pînă a doua zi dimineața cînd trebuia să plece la muncă. Firește, dacă avea norocul să nu fie grav rănit și să trebuiască să stea cîteva zile în micul spital

de lîngă infirmerie. Bineînțeles că Stanciugel se interesa personal de starea lui, spre a se convinge că într-adevăr trebuia spitalizat și spre a face presiuni asupra doctorului pînă cînd îl declara apt pentru carceră. Medicii erau, reamintesc, deținuți politici și, spre cinstea lor, trebuie să spun că, în pofida riscurilor, încercau să facă tot ce depindea de ei ca să-i salveze pe răniți de vindicta lui Stanciugel și a bandei lui, spitalizîndu-i.

Dimpotrivă, cînd Stanciugel era prost dispus sau cînd nu-i plăcea figura rănitului sau a celui care încercase să se apere, la ordinul de băgare la carceră se adăuga acela de „anchetă după stingere".

Stingerea se dădea la orele 9 seara, după ce deținuții întorși de la muncă stăteau o oră sau două în picioare în timp ce se făcea „numărătoarea" și după ce mîncau o zeamă chioară și, dacă mai aveau, rămășița de pîine de la dejun. Dacă aveau șansa de a primi un pachet, ciuguleau cîte ceva din acest bun de valoare. După aceea, singurul gînd era să ne întindem oasele pe locul îngust ce ne revenea fiecăruia pe patul de lemn.

Frînți de oboseală și chinuiți de febra musculară, oamenii adormeau pe scîndurile prea înguste încă înainte de stingere. Dar prin colonie bîntuia, asemenea unui animal, Stanciugel. Dacă la carceră era vreun deținut politic ce urma să fie anchetat după stingere, brigadierul-șef îl scotea și îl ducea sub escortă în camera lui. Dacă la carceră nu era nimeni, Stanciugel pleca la vînătoare prin lagăr. Intra prin barăcile adormite urmat de doi-trei acoliți și de brigadierul respectiv și se strecura tiptil în semiobscuritatea și liniștea întrerupte de sforăituri, de gemete, de strigăte ale celor care visau. Orice pretext era bun: plantonul, care nu se trezise destul de repede, sau nu dăduse corect raportul, o pereche de pantofi nealiniată, o gamelă care nu stătea cum trebuie... Fără zgomot, vinovatul era smuls din somn și dus în camera lui Stanciugel. Aici totul era simplu. Înconjurat de garda sa, brigadierul-șef se amuza. El, hoțul, asasinul care fusese anchetat, care fusese judecat și condamnat, putea la rîndul lui să ancheteze, să judece și să condamne cu propria sa mînă, sau mai degrabă cu propriul său pumn. Pe oricine. La Poarta Albă erau oameni de toate categoriile, dar mai ales țărani, și firește că nimereau și ei în ghearele lui Stanciugel. Dar cea mai mare satisfacție pentru el era cînd îi pica în gheare un intelectual, mai

ales un judecător, un militar sau un profesor — cei mai mari dușmani ai lui.

Ancheta (care era și pedeapsă) se desfășura la nivelul inteligenței, dar mai ales al gustului brutei. Întrebările erau invariabil aceleași: de ce te-ai repezit la ciubăr, sau de ce l-ai lovit pe omul ăsta (și arăta pe unul din acoliții lui), sau de ce dormeai în post, sau de ce nu ți-ai pus bocancii la linie... Nenorocitul încerca să se apere, să explice... Asta îl irita pe Stanciugel, care se ridica de pe pat (căci el avea un pat) și se năpustea asupra victimei: a, nu dormeai, și urma o cascadă de înjurături în care era amestecată anatomia mamei nenorocitului, erau amestecați Dumnezeu, Biserica și mormintele strămoșilor, toate punctate cu lovituri ale pumnilor lui enormi. Dacă anchetatul cădea, pretorienii îi dădeau cîteva lovituri de picior și apoi îl duceau la lavoar unde îl reanimau, îl spălau de sîngele care îi curgea pe față și pe haine și apoi îl aduceau înapoi în camera de tortură.

Dacă deținutul era deosebit de rezistent și nu cădea, sau se încăpățîna să se ridice, după cîtva timp Stanciugel se oprea și bătaia era continuată de oamenii lui, pînă cînd șeful își recăpăta suflul. Alteori își rezerva lui această plăcere. Pretorienii nu trebuiau să intervină. Așezat pe pat, punea aceleași întrebări, și după ce mai răsufla, începea din nou să lovească. Stanciugel era o brută care nu știa decît să lovească. Dar ce forță! Adevărate lovituri de ciocan asupra nenorocitului, pe care îl țineau oamenii brigadierului-șef. Cum ar fi putut Stanciugel să facă altceva decît să-și folosească pumnii? Asta era bucuria lui, era culmea distracției pe care și-o oferea: să lovească din răsputeri, să-și etaleze forța, să-i doboare pe cei mai puternici, iar dacă nu erau puternici, ce plăcere era pentru el să stîlcească sub pumnii lui figura unui ofițer, să audă gemînd pe un magistrat, să vadă la pămînt un profesor! Dar cel mai exaltant era că voia să se știe că el era șeful.

Toate acestea puteau dura atît cît era necesar brigadierului-șef și amicilor lui ca să se amuze: o oră, două, trei. Apoi victima era expediată. Bietul om ajungea cum putea pînă la baracă și, cu multe precauții, ca să nu-i trezească și pe ceilalți, trezea pe vecinul sau pe prietenul său. Tiptil se ducea la spălător și încerca să se spele și să se panseze ajutat de acesta. Dacă era cazul, a doua zi se ducea la infirmerie, unde primea îngrijiri și de

unde în genere pleca cu brigada la muncă, pansat și plin de vînătăi. Nimeni nu comenta sau dacă totuși se comenta, numai în taină și numai cu prieteni, căci peste tot mișunau delatori.

Toate aceste acte de violență erau cunoscute de comandantul lagărului, de ofițerul politic, de ceilalți ofițeri și subofițeri din administrația lagărului. Nimeni nu a fost pedepsit, nimeni n-a luat măsuri pentru a tempera instinctele brutei, nici pentru a-i proteja pe deținuții politici.

Stanciugel a fost mare și tare la Poarta Albă pînă la începutul anului 1951, dedîndu-se continuu la acest gen de distracții, profitînd de orice ocazie pentru a-și exersa violența și forța asupra deținuților politici.

La Poarta Albă, ca și în celelalte colonii, alcoolul era strict interzis, sub amenințarea celor mai aspre pedepse. Evident însă că interdicția nu era și pentru brigadierul-șef, care avea în cameră băuturi tari. Uneori, pentru a complica interogatoriile și a le da mai multă savoare, le însoțea de beții. Atunci era într-adevăr periculos, căci Stanciugel și ai săi nu mai cunoșteau limite și cel care le scăpa din mîini era pur și simplu o zdreanță. Într-o noapte, au întrecut măsura și un ofițer de marină pe care îl „anchetau" a sucombat sub lovituri.

În curtea din spatele coloniei era un imens cuptor în care se făceau cărămizi pentru baracamente și unde lucrau numai țigani, deținuți de drept comun. Tot acolo erau și mai multe gropi cu var. Stanciugel și oamenii lui au ascuns mai întîi cadavrul în una din aceste gropi și apoi au dus rămășițele în cuptorul de cărămizi și le-au ars.

Extraordinar este faptul că timp de o lună nimeni n-a bănuit nimic. Șeful brigăzii din care făcea parte marinarul, un deținut de drept comun prieten cu Stanciugel, a fost amenințat ca nu cumva să dea ceva în vileag și i s-au promis avantaje — obiecte furate din pachetele deținuților — dacă va tăcea. Ca atare, în noaptea în care ofițerul de marină a fost ucis, brigadierul i-a luat toate lucrurile și dimineața a spus celor din brigadă că în timp ce ei dormeau, doi ofițeri de Securitate de la Constanța îl luaseră pe locotenent pentru o anchetă suplimentară. Asta se întîmpla frecvent, ce-i drept, nu în timpul nopții. Dar în atmosfera de teroare în care trăiam de cînd fuseserăm arestați, faptul n-a părut extraordinar.

Cum, de regulă, cei luați la anchetă suplimentară nu se întorceau de unde plecaseră, ci erau trimiși în altă parte, nimeni nu s-a mirat de dispariția ofițerului de marină.

Era totuși o problemă: „numărătoarea", care se făcea dimineața și seara. S-a rezolvat ușor. Cum ofițerul care îl însoțea pe Stanciugel nu reușea niciodată să obțină numărul exact al deținuților (lipsea unul, dar oricum adunările făcute de ofițer nu dădeau niciodată același rezultat), el îl însărcina pe Stanciugel să se ocupe de operație. Și, ca prin minune, Stanciugel reușea.

Dar după aproape un an secretul s-a descoperit. Cum? Ei bine, se pare că la un moment dat, pentru „numărătoare" a fost desemnat alt ofițer. El a observat că lipsea un om. Securitatea a deschis ancheta și a reconstituit drama. Afacerea a făcut mare vîlvă la Poarta Albă și toată lumea vorbea pe față. Dar Stanciugel n-a fost pedepsit. Administrația coloniei s-a limitat la a-i retrage gradul de brigadier-șef și după o săptămînă de purgatoriu a fost numit șeful unei brigăzi de drept comun și „supervizor" la controlul pachetelor destinate deținuților politici. O funcție admirabilă și plină de avantaje...

Continua să se bucure de mare trecere la autoritățile administrative ale coloniei și și-a păstrat „înaltele funcții" pînă la eliberare, în vara anului 1952. A fost eliberat o dată cu un grup de țigani dintr-o brigadă de drept comun, aproape toți criminali, căci, spre deosebire de „politici", cei „de drept comun" erau eliberați la termen. La ieșirea din colonie s-au dus cu toții să bea la un cabaret din Constanța și, în timpul unei încăierări, Stanciugel a fost înjunghiat de unul sau mai mulți amici.

D) Munca

Datorită poziției sale geografice (la jumătatea drumului dintre Dunăre și Marea Neagră) și importantului său potențial uman, Poarta Albă era un șantier complex: lucrări de săpare a pămîntului și transportarea lui cu roaba, încărcări și descărcări de vagoane, întreținerea și modificarea liniilor ferate (scarificare), construirea de căi ferate pentru transportarea pămîntului, construirea de barăci și alte clădiri pentru deținuți, administrație și trupă, plus sfărîmarea pietrei în cariere, la care s-a adău-

gat, din iarna 1950-1951, activitatea unei brigăzi mecanizate.

Toate aceste munci erau deosebit de grele, mai ales că normele și ritmul ce ni se impuneau timp de zece pînă la douăsprezece ore pe zi erau mult peste cele obișnuite, în general dublu sau chiar mai mult.

Cînd am sosit la Poarta Albă era la începutul verii și nu frigul sau ploaia ne chinuiau, ci mai degrabă căldura și setea, și mai ales teama că nu vom face față eforturilor.

Cît timp am stat în această colonie am lucrat mai ales la descărcarea cu lopata a vagoanelor și la scarificare.

Scarificarea consta în întreținerea și mai ales în deplasarea liniilor ferate construite de către deținuți. Aceste linii serveau la aducerea vagoanelor încărcate cu pămînt (scos din viitorul Canal) la marginea marilor platouri din vecinătatea diverselor văi, și mai ales din vecinătatea Văii Carasu. Brigăzile descărcau pămîntul în vale, pînă se ajungea la doi metri peste nivelul platformei vagonului, ceea ce era faza cea mai dificilă a descărcării, deoarece pămîntul trebuia aruncat la această înălțime și la o distanță de 2-3 metri de vagon, și trebuia să încerci ca printr-o mișcare a umărului și a mijlocului să-l arunci de cealaltă parte a mormanului. Era o muncă epuizantă. Tot brigăzile nivelau într-o manieră rudimentară tot acest pămînt la nivelul platoului pe care se afla linia ferată. Veneau apoi brigăzile de „scarificare". Prima lor sarcină era nivelarea noului rambleu. A doua sarcină era de a aduce linia ferată pînă la marginea platoului. Întrucît pe aceste linii circulau trenuri de 12 vagoane, a 10-15 tone fiecare, ele trebuiau să fie solide. Ca atare, trebuiau aduse mai întîi traversele și fixate solid în piatra balastului, și apoi liniile care erau foarte grele. Această ultimă operație era extrem de periculoasă, deoarece se făcea întotdeauna cu puțini oameni. Era suficient ca unul să se dezechilibreze, greutatea liniei să ne dezechilibreze pe toți, și masa de fier să ne cadă pe picioare sau pe brațe, provocîndu-ne fracturi îngrozitoare.

Se fixau la milimetru, se înșurubau liniile pe traverse și... se aștepta trecerea primei garnituri. Ea aluneca încet, greu, sub privirile noastre îngrijorate. Spectacolul era impresionant. Pe măsură ce garnitura înainta, pămîntul

se tasa, terasamentul se afunda, vagoanele se înclinau în vid cu scrîșnete și scîrțîituri sinistre și se opreau cu locomotivă cu tot într-un echilibru precar. Brigăzile de descărcare goleau în mare viteză vagoanele aflate în acest echilibru precar și apoi, cu mare precauție, garnitura pleca. Brigada de scarificare intra din nou în acțiune și consolida linia. Toate acestea se făceau cu riscuri foarte mari. În ce privește precauțiile, ele erau minime și se limitau la strigăte de genul: ține bine, atenție, nu lăsa.

Deraierile erau rare, dar și cînd erau, cîtă muncă și ce pericol să pui din nou locomotiva și vagoanele pe linie numai cu un troliu prăpădit și cîteva cricuri!

Scarificarea era considerată o muncă mai ușoară decît încărcarea și descărcarea, căci nu presupunea un efort de mare viteză și de forță depus timp îndelungat. Era totuși obositoare, dat fiind că trebuia să transporți mari greutăți pe un teren denivelat. De exemplu, se știe că în transportarea unei șine sau a unei traverse pe un rambleu, cea mai mare parte a greutății sale revine celui care se află la baza rambleului și riscă a fi strivit.

Adesea munca de scarificare consta în nivelarea pămîntului ce fusese descărcat. Pămîntul trebuia aruncat în vale și nivelat și apoi „scarificat" la nivelul liniei; atunci mi-am dat seama ce derizoriu era să se construiască acest Canal „cu lopata". După o zi întreagă de muncă nu reușiserăm să nivelăm nici jumătate din munții de pămînt. A apărut un buldozer. Deținutul care-l conducea ne-a făcut semn să ne dăm la o parte și s-a pus pe treabă. În mai puțin de trei sferturi de oră terminase, făcînd mai mult decît o brigadă de patruzeci de oameni într-o zi.

Îmi amintesc că în acea seară trei sau patru dintre noi stăteam ceva mai departe de restul brigăzii, nu departe de santinelă. Soldatul s-a apropiat de noi și ne-a întrebat de ce eram în închisoare. Fiecare a spus motivul. Soldatul ne-a privit cu tristețe, a dat din cap și a spus: bine că tata a murit, altfel ar fi fost și el aici.

Prin urmare, brigada noastră a lucrat cîteva luni la scarificare, dar după ce, grație pachetelor pe care le primeam aproape cu regularitate, ne-am mai întremat, am devenit brigadă de descărcare. În primele săptămîni, pentru mine a fost un coșmar, deoarece trebuia să mînu-

ieşti foarte bine lopata, şi experienţa mea, care se reducea la cîteva zile de astfel de muncă la Saligny, era aproape nulă. În fine, după două sau trei luni ajunsesem la o îndemînare medie şi puteam să descarc în diverse stiluri, în funcţie de poziţia vagonului, aproape suspendat în vid sau sub un rambleu. Ajunsesem să încarc la maximum lopata şi să arunc pămîntul în dreapta sau în stînga la trei-patru metri distanţă sau chiar pe rambleu, la o înălţime de un metru şi jumătate deasupra capului. Şi asta în viteză şi din toate puterile, timp de 50-70 de minute, cît dura descărcarea.

Eram repartizaţi în echipe de cîte trei la un vagon, şi ori de cîte ori o nouă garnitură intra pe linia noastră, ne uitam îngrijoraţi dacă soarta ne trimisese un vagon prost sau unul bun. Era bun dacă avea zece tone, nu cincisprezece, dacă era încărcat în partea convenabilă, dacă era uşor de deschis etc. Rău era vagonul care, evident, nu întrunea aceste condiţii.

De îndată ce garnitura se oprea, trebuia să acţionăm rapid, conta fiecare secundă, căci după 50—70 de minute trebuia să plece. Inutil să descriu efortul şi furia noastră cînd constatam că cei de la „încărcare" blocaseră cu ceva batanţii vagonului platformă şi trebuia să pierdem minute preţioase cu deschiderea, în timp ce camarazii noştri descărcau deja alte platforme. Noroc că de obicei batanţii se deschideau uşor; ne urcam în vagoane pe mormanele de pămînt şi ne puneam pe treabă, într-un ritm care nu-mi imaginasem pînă atunci că poate fi menţinut timp de o oră. Ritmul era acela al unui alergător pe distanţa de 1500 metri plat, dar pe care el ar fi trebuit să-l susţină de douăzeci de ori mai mult ca durată. Gîfîind, cu sudoarea ce curgea gîrlă pe noi, cu toţi muşchii încordaţi şi cu respiraţia tăiată, lucram cu toată viteza, fără oprire, ca într-o cursă de care ar fi depins viaţa noastră. În tot acest timp, brigadierul şi miliţianul (în afară de soldaţii din gardă) care erau afectaţi pe lîngă noi umblau de la un capăt la altul al garniturii strigînd: „mai repede, mai repede", ameninţîndu-ne şi anunţînd minutele ce ne mai rămîneau.

Coechipierii mei erau un preot şi un învăţător. Fii de ţărani, ei mînuiau bine lopata. Fiecare dintre noi ataca treimea lui de platformă şi terminam mai mult sau mai puţin în acelaşi timp. Locul meu era la mijlocul platformei iar ei la extremităţi. Ei bine, lucram într-un asemenea

ritm, încît nici măcar nu aveam timp să întorc capul şi să văd care din ei era în dreapta şi care în stînga. Şi în cele patruzeci şi cinci, cincizeci, şaizeci pînă la şaptezeci de minute, cît dura acest sprint infernal, mă întrebam, ca să încerc să uit suferinţa, dacă în dreapta mea era părintele Istrati sau profesorul Zamfirescu. La Canal, ca şi în închisoare, niciodată (în afară de cazul cînd erau prieteni vechi) deţinuţii politici nu se tutuiau, nu-şi spuneau pe nume, formula de adresare fiind întotdeauna domnule sau domnule urmat de titlul respectiv (ministru, general, profesor, doctor etc.). În toată această mizerie, în toată această teroare şi oroare, în care torţionarii noştri nu încercau decît să ne umilească, să ne înjosească, acesta era unul dintre mijloacele de a ne păstra demnitatea şi respectul faţă de noi înşine şi faţă de ceilalţi.

Abia cînd, la capătul puterilor, îmi aruncam lopata, pe taluz şi săream de pe platforma goală aveam răgazul să-mi privesc camarazii. Cît lucram nu schimbam nici un cuvînt, şi nici acum nu o puteam face, atît eram de epuizaţi.

Eventualul cititor ar putea întreba: cine ne obliga să muncim în asemenea ritm? Administraţia, prin intermediul miliţianului însărcinat cu supravegherea fiecărei brigăzi, şi brigadierul, executantul, în genere fidel, al ordinelor venite de sus.

Cei care nu reuşeau să descarce vagonul în timpul stabilit şi din vina cărora garnitura pleca cu întîrziere erau notaţi şi pedepsiţi. Pedepsele variau în funcţie de epocă. Realmente, nu prea ştiam de ce, dar în toate coloniile regimul ce ni se aplica trecea, fără un motiv aparent, de la îngăduinţă la o mare severitate, ca treptat să revină la oarecare înţelegere, şi din nou să devină feroce. Deţinuţii politici erau înclinaţi să pună aceste schimbări pe seama situaţiei externe. După trei ani de Canal şi, apoi, după cam tot atîţia la muncă forţată în „Baltă", am ajuns la concluzia că toate acestea erau bine reglate şi că ofiţerul politic era acela care orchestra şi dirija climatul în care trebuiau să trăiască prizonierii, supunîndu-i la duşuri scoţiene, în scopul de a-i deruta şi a le distruge moralul. La Ministerul de Interne, toţi cei care aveau contingenţă cu deţinuţii politici, începînd cu ofiţerii care făceau anchetele, trecînd prin responsabilii de închisori sau de lagăre şi terminînd cu ofiţerii politici ai acestora, toţi ştiau că nimic nu anihilează mai bine

voința de rezistență a unui prizonier, nimic nu-l demoralizează mai mult decît trecerea de la speranță sau destindere la o disciplină dintre cele mai severe și la cea mai mare teroare.

Ca atare, pentru aceeași greșeală, pedepsele variau în funcție de moment. Dacă nu-și îndeplinea norma, deținutul politic era întotdeauna sancționat prin retragerea unei părți din rația de hrană. Așa cum am mai spus, faptul era grav, căci a doua zi aveai și mai puține forțe și deci mai puține șanse de a-ți îndeplini norma, procesul agravîndu-se din zi în zi. A doua zi trebuia deci să faci eforturi supraomenești ca să ieși din angrenajul fatal, altfel erai pierdut.

La această primă pedeapsă se adăuga inevitabil retragerea pe timp de o lună a dreptului de a primi un pachet, o carte poștală și o vizită. Bineînțeles că în acest caz persoana venită să-l vadă pe prizonier era respinsă fără a i se da vreo explicație, ceea ce o determina, evident, să facă cele mai rele presupuneri.

Dacă în colonie climatul era, să zicem, mai clement, pedeapsa se oprea aici. Dacă însă administrația strînsese șurubul, atunci existau următoarele posibilități:

1) la întoarcere, așa-zișii „leneși" sau „sabotori" erau reținuți la intrarea în lagăr și băgați pe rînd la corpul de gardă, unde erau bătuți cu bastoane de cauciuc;

2) stăteau toată noaptea la arest;

3) stăteau toată noaptea la „carceră", un fel de dulap de doi metri înălțime, 60 de centimetri lățime și 60 de centimetri lungime, unde nu puteai să stai culcat sau așezat. Voi mai reveni la acest mijloc de tortură.

Dar, veți spune dumneavoastră, dacă toți deținuții s-ar fi înțeles și n-ar fi îndeplinit norma, poate că administrația ar fi ajuns la concluzia că această normă este irealizabilă și ar fi revizuit-o în sensul micșorării. Evident că ne-am gîndit și noi la această soluție. Din păcate, în pofida unor tentative, n-am reușit. Puteai influența în cel mai bun caz pe camarazii de brigadă, dar ce făceai cu ceilalți? Și apoi, dacă brigada ta avea rezultate proaste, pedepsele plouau asupra tuturor și foarte curînd cei mai timorați nu rezistau, ceea ce îi punea în dificultate pe cei care ar fi vrut să lucreze mai încet.

În plus, orice încercare era irealizabilă din cauza delatorilor. În fiecare brigadă erau destui care înregistrau

tot ce se vorbea şi care, spre a-ţi cîştiga încrederea, te provocau la discuţii pe teme compromiţătoare. Apoi se duceau să raporteze brigadierului însărcinat cu strîngerea de informaţii, şi dacă ce spuneau era interesant, erau duşi să relateze ofiţerului politic.

Era o reţea foarte deasă ce acoperea întreaga colonie şi trebuia să te fereşti cu străşnicie de oamenii de care nu erai absolut sigur. În aceste condiţii, cum ai fi putut să organizezi o acţiune de care să nu afle delatorii? Am încercat, ce-i drept, mai tîrziu, în colonii de muncă mai mici situate în Baltă, în 1960-1961. Aceste lagăre erau de numai 4-500 de oameni şi contactele dintre noi erau mai strînse. Dar foarte curînd administraţia a anihilat repede mişcarea.

În orice caz, în perioada Canalului şi în coloniile gigant de acolo faptul era imposibil. Erai foarte uşor detectat şi pedeapsa pentru un asemenea „sabotaj" era prea mare: douăzeci de ani de închisoare şi chiar pedeapsa cu moartea.

Dar la aceste măsuri, să le zicem directe, folosite de „organele administrative" ale coloniei ca să ne oblige să ne facem norma, se adăuga o alta, să-i zicem indirectă, care era mai diabolică: era aceea a „spărgătorilor de norme".

Cînd s-au deschis şantierele, administraţia a stabilit pentru fiecare categorie de muncă norma minimă zilnică. De exemplu, pentru săpat — 3 m^3 de pămînt pe zi, încărcat în roabă şi transportat la o distanţă care varia între 30 şi 100 de metri şi la capătul căreia adesea trebuia să te caţeri pe un rambleu de trei-patru metri. Pentru descărcarea vagoanelor-platformă norma era de de 7 m^3 pe zi; şi la fel pentru fiecare muncă: încărcarea pămîntului în vagoanele-platformă, spargerea pietrelor şi încărcarea în vagonete etc. Apoi, celor care conduceau lucrările de la Canal le-a venit ideea să acorde prime deţinuţilor care depăşeau norma cu un anumit procent. Această primă consta într-o porţie suplimentară de pîine.

Norma era greu de îndeplinit, mai ales de către oameni slăbiţi, dar cu eforturi supraomeneşti cei mai mulţi reuşeam. Bineînţeles, că fiecare avea zile în care, cu toată bunăvoinţa, nu reuşea. Dar atunci normatorul mistifica cifrele, brigadierul în general trecea cu vederea (avea tot interesul ca brigada lui să nu fie sub normă) şi în cele din urmă se ieşea la liman. Dar cu greu.

Erau însă brigăzi de țărani care pe lîngă faptul că erau deprinși cu o astfel de muncă, aveau și o mare forță fizică. Ei îndeplineau norma fără prea mare efort.

Cînd s-a anunțat că se vor acorda prime în hrană „spărgătorilor de norme", majoritatea dintre noi am intuit pericolul și am încercat să temperăm entuziasmul celor pe care faptul acesta putea să-i tenteze. Dar și aici exista riscul ca delatorii să facă imposibilă contrapropaganda, iar cei care trebuiau convinși erau în genere oameni simpli, care nu înțelegeau pericolul. Degeaba li se spunea că dacă intră în acest joc normele vor crește continuu și vor deveni inaccesibile tuturor și chiar lor, nu credeau și vedeau un singur lucru: mureau de foame, și cu prețul unui efort ar fi avut o bucată de pîine în plus.

Nu au fost prea mulți cei care s-au lăsat tentați de promisiunile administrației, dar destui pentru a face imposibilă viața celorlalți. Noi toți îi detestam și, în genere, ei erau recrutați din drojdia deținuților politici.

Lucrurile se petreceau în felul următor: administrația a decis că vor fi declarați „spărgători de normă" deținuții care vor depăși cu zece la sută norma stabilită. Imediat, cei care se considerau capabili de o atare performanță și care nu excelau nici în inteligență, nici în spirit de camaraderie s-au lansat în această acțiune și au făcut un mare efort pentru a atinge acest rezultat. Evident că mulți n-au reușit, dar în cele din urmă s-au găsit destui. Ei au devenit favoriții administrației și mai ales ai brigadierilor respectivi, care făceau totul pentru a le ușura munca, așa încît să fie primii sau printre primii din colonie. În consecință, ei aveau întotdeauna vagoanele cel mai ușor de descărcat, pămîntul cel mai ușor de săpat sau de încărcat în vagoane etc. În afară de porția suplimentară de pîine, ei aveau dreptul ca, după ce toată lumea mînca, să li se umple din nou gamelele cu ce rămînea în ciubăr. Asta îi irita pe ceilalți deținuți, deoarece în toate închisorile suplimentul (cum îl numeam noi) era reglementat printr-o lege nescrisă, în virtutea căreia fiecare îl primea pe rînd, într-o egalitate perfectă. Mai erau și alte avantaje: în timp ce noi trebuia să așteptăm săptămîni întregi la cizmar, ca să ne repare încălțămintea, sau la croitor, ca să ne repare hainele, și adesea mergeam cu pantofii găuriți și cu hainele rupte, prin care sufla vîntul, ei primeau imediat încălțăminte

și haine noi, sfidîndu-i pe cei care, după o zi de muncă epuizantă, pierdeau ore prețioase de odihnă stînd la coadă în ploaie și frig, adesea fără a reuși măcar să treacă pragul atelierului. La fel era cu tot echipamentul, cu păturile uzate pe care le primeam noi, în timp ce ei nu primeau decît noi.

În plus, ei ofereau administrației un nou prilej pentru a ne maltrata. Aproape că nu era zi în care pe fiecare șantier să nu aibă loc vizite ale numeroșilor ofițeri din lagăr care, neavînd nimic de făcut, rupeau monotonia existenței lor prin aceste inspecții care le dădeau iluzia importanței și a puterii. Și dacă înainte, cînd veneau pe teren, găseau pe toată lumea mai mult sau mai puțin la același nivel, acum adesea spărgătorii de norme aproape că terminaseră de descărcat vagonul cînd noi eram abia la jumătate; sau își terminaseră vagonul și brigadierul îi dirijase la alte vagoane, unde furau o parte din norma primilor ocupanți.

Aceasta provoca pe de o parte aprobarea și încurajarea ofițerilor, ceea ce îi încînta pe brigadieri și pe „spărgători", care se și vedeau cu pedeapsa redusă, și pe de altă parte, dezaprobarea și critici violente împotriva „ticăloșilor" care nu-și făceau nici măcar norma.

În timpul inspecției toți munceau nebunește, știind că trăsnetul va cădea pe cei care erau în urmă sau se opreau fie și o clipă, ca să-și șteargă sudoarea care îi orbea. Mușchii ne dureau îngrozitor, în jurul nostru era ceață, dar nu conta, cu lopata plină continuai să arunci pămîntul pînă cînd ofițerul se îndepărta. Atunci, epuizat, clătinîndu-te, te sprijineai în lopată și încercai să-ți tragi sufletul. Dar asta numai cîteva secunde, căci miliția nul și brigadierul erau aproape. De altfel, întotdeauna înainte de a pleca, ofițerul admonesta pe unul, doi sau trei cu aceleași cuvinte: „leneșule, ce faci, dormi? Ticălosule, de ce el poate (și îl arăta pe spărgătorul de norme) și tu nu? Sabotorule!" Apoi către milițian: „notează-i numele și să fie reținut la intrare". Apoi, zdrobit de importanța misiunii pe care o îndeplinise, pleca pe alt șantier, în timp ce nefericitul deținut petrecea restul zilei întrebîndu-se ce pedeapsă va primi la întoarcerea în colonie.

Așa au trecut săptămînile, pînă într-o bună zi, cînd administrația a făcut același raționament ca ofițerul despre care am vorbit: din moment ce o categorie depă-

șește cu regularitate norma cu zece la sută, asta înseamnă că e posibil și că ceilalți nu sînt decît niște chiulangii. Și lucrul de care ne temeam s-a produs. Norma a fost sporită cu zece la sută, iar spărgătorii de norme trebuiau să facă alt efort, dacă voiau să-și păstreze avantajele și să nu treacă în rîndurile muritorilor de rînd.

Dacă memoria nu mă înșeală, la Poarta Albă operația s-a repetat de trei sau patru ori. Rezultatul a fost că nimeni nu mai putea să facă norma. Chiar dacă ritmul era și mai intens, căci trebuia să te apropii cît mai mult de nivelul stabilit. Cît privește diferența... deținuții trișau, cînd era posibil normatorii făceau la fel, ca să-i ajute, brigadierii erau direct interesați — se făceau că nu văd, pe milițieni nu-i interesa decît să tragă.

În concluzie, cifrele pe care administrația le comunica la București nu corespundeau nicidecum realității.

Faptul acesta l-am constatat și pe șantierele pe care am lucrat după ce am fost eliberat. În regimurile comuniste statisticile sînt tabuuri. Cel care nu realizează sau nu depășește cifrele stabilite riscă să fie tracasat și chiar sancționat. Drept care se declară că „planul a fost realizat" și chiar „depășit", chit că e departe de a fi fost îndeplinit. Toată lumea este interesată ca lucrurile să se petreacă astfel și fiecare colaborează sau închide ochii. După care toată lumea se miră că, deși cifrele sînt frumoase, rezultatele sînt de natură să decepționeze. Asta pentru că oamenilor li se cere să facă lucruri peste puterile lor, pentru că planul trebuie depășit și pentru că salariile sînt de mizerie, ei lucrează în general ca niște sclavi, fără nici un interes pentru ceea ce fac. Dar pentru statistici, pentru guvern, propagandă și public planul a fost depășit datorită muncii entuziaste a muncitorilor. Este adevărat că uneori toate acestea sfîrșesc rău și se soldează cu arestări și condamnări pentru sabotaj. Dar se întîmplă ca atîția oameni să fie implicați într-o astfel de istorie, și uneori chiar persoane influente, încît Securitatea preferă să închidă dosarul.

Așa s-a întîmplat, de exemplu, în anii 1958, 1959, 1960, în formidabila afacere de foraj pentru descoperirea de noi zăcăminte de cărbune. Atîția muncitori, funcționari, tehnicieni, membri importanți ai partidului au fost compromiși, încît în cele din urmă, „din ordin de sus", Securitatea a oprit ancheta și i-a eliberat pe cei arestați. Pentru aceasta pot să depun mărturie, căci în 1959 am

stat în celulă cu unul dintre martorii acestei extraordinare escrocherii, cînd Securitatea era ferm hotărîtă inițial să trimită mai mulți inculpați în fața plutonului de execuție.

Dar să revenim la spărgătorii de norme și la răul făcut de ei în toate coloniile. Încurajată de rezultatele obținute, administrația a fost cuprinsă de o adevărată frenezie. De unde la început se mulțumea ca noi să ne îndeplinim norma, acum nu ne cerea decît să batem recorduri. Gazetele de perete din colonii erau pline de articole despre realizările cutărui sau cutărui spărgător de norme. Brigăzile erau îndemnate (de fapt obligate) să-și adreseze chemări la întrecere, chiar între colonii să se lanseze asemenea întreceri iar alte articole stigmatizau brigăzile și oamenii care nu aveau forța să reziste la aceste ritmuri. Viața devenise un adevărat infern. Dimineața mergeam la șantier în pas alergător, pentru a cîștiga cîteva minute de muncă, și abia dacă eram lăsați să mîncăm, iar seara, la ora la care trebuia să fim de mult plecați, brigadierul și miliția nu obligau să continuăm lucrul, zorindu-ne cu eternul „mai repede, mai repede" și scrutînd orizontul să vadă dacă alte brigăzi se deciseseră să plece.

Fruntașii erau detestați de ceilalți deținuți, dar ei erau mîndria brigadierilor lor și a milițienilor, de care aceștia depindeau, precum și a administrației. Gazetele de perete vorbeau despre ei ca despre adevărate vedete, dîndu-i ca exemplu, luîndu-le interviuri în care explicau stilul de muncă, își descriau uneltele de muncă. În lupta ce se dădea în prezent între ei pentru titlul de „fruntaș" nu mai știau ce să inventeze. În 1952 spărgătorii de norme nu mai făceau parte din brigăzile lor inițiale. Se constituise o brigadă specială, cu regim aparte și cu privilegii. Din 12 000 de oameni existenți la acea dată în colonie, numărul lor nu depășea treizeci pînă la patruzeci, dar răul pe care îl făceau era imens. Administrația exulta la gîndul că înființase această întrecere artificială prin care toți deținuții erau obligați, zice-se din proprie dorință, să îndeplinească sarcini peste puterile lor, chiar dacă de cele mai multe ori cu prețul vieții. Dimpotrivă, cei din brigada „spărgătorilor de norme" aveau tot ce doreau. Ei aveau o cameră spațioasă și frumoasă, cu perdele și tablouri făcute de pictorii din colonii. Aveau paturi individuale cu saltea, pernă, cearșafuri și două

pături groase și noi. Baraca lor era bine încălzită, li se pregătea o mîncare specială (din ce se lua din rațiile noastre) și, desigur, la comandă. Aveau prioritate în toate atelierele (cizmărie, croitorie etc.) și chiar la infirmerie, unde puteai să stai la coadă o oră și jumătate așteptîndu-ți rîndul, și, dacă aveai ghinionul să apară un spărgător de normă, el intra înainte. Și asta cu un aer sfidător... dar și noi, cu cîtă ură ne uitam la ei! Cînd aveau loc „reuniuni culturale", locurile de onoare le erau rezervate. Bineînțeles că aveau dreptul la pachete mult mai voluminoase decît muritorii de rînd, la o carte poștală pe lună și, într-o baracă, administrația amenajase cîteva camere în care ei puteau primi, la anumite intervale, pentru 24 de ore, pe soțiile lor.

În exterior exista o oligarhie formată din favoriții regimului, care beneficiau de privilegii, de drepturi și avantaje exorbitante comparativ cu viața mizeră a populației, și la fel, în lagărele de deținuți, administrația crease în toată această suferință și mizerie, o categorie de privilegiați. Din nefericire, printre noi s-au găsit unii care au intrat în acest joc.

Dar cu ce eforturi, cu ce sacrificii erau plătite aceste avantaje! Eforturi supraomenești ale celor care doreau să intre în faimoasa brigadă, eforturi la fel de mari ca să se mențină în cadrul ei, căci acolo competiția era feroce și fiecare se străduia să obțină rezultatele cele mai bune pentru a obține un avantaj sau altul. Îmi amintesc că un fruntaș al descărcătorilor și-a comandat o lopată a cărei parte metalică era de două ori și jumătate mai mare decît a unei lopeți obișnuite. Este imposibil de calculat efortul făcut de acest om cînd își încărca la maximum lopata și arunca pămîntul la cîțiva metri, și asta o zi întreagă. Duminica lopata era expusă, și bineînțeles că în gazeta de perete se scriau articole elogioase despre unealta respectivă și despre spiritul socialist al creatorului și posesorului ei.

La fel era cu roabele. Cînd spărgătorii de normă au fost repartizați la transportarea pămîntului, fiecare s-a străduit să construiască o roabă mai mare decît cea a vecinului. Le adăugau pereți mai înalți și le consolidau baza. Fruntaș al roabei era un tînăr țigan, condamnat de drept comun, în vîrstă de vreo douăzeci de ani. Înalt, subțire, costeliv, cu mușchi alungiți, el își făcuse o roabă ce aducea mai curînd cu o căruță în miniatură. Nu știu

de unde lua forța de a ridica această greutate enormă, căci mai mulți oameni solizi au încercat s-o ridice cînd era plină și n-au reușit.

Fruntașul nu numai că reușea s-o ridice, dar o și împingea în pas alergător. Pentru un metru cub este nevoie de douăsprezece roabe pline. Ei bine, omul nostru își făcea metrul cub din trei-patru roabe. Îndeplinea norme amețitoare, de patru-cinci ori mai mari decît cele obișnuite și era mîndria administrației, care invita pe cei din alte colonii să vină să vadă fenomenul, să-i admire performanțele. Și zilnic ofițeri politici și comandanți veneau ca la spectacol. Este drept că i se acordau toate avantajele posibile: distanțe foarte scurte, pămînt moale, teren plat. Dar performanțele acestui om, care nici nu era prea voinic, erau senzaționale, avînd în vedere greutatea enormă pe care o transporta și ritmul în care lucra.

Toți acești spărgători de norme erau persecutați de gîndul că într-o bună zi vor fi întrecuți de ceilalți și nu vor mai rămîne în faimoasa brigadă. Faptul era inevitabil, deoarece nimeni nu putea să reziste mult la aceste ritmuri. Atunci coborau în infern, se întorceau la o brigadă oarecare și fosta vedetă nu mai reprezenta pentru administrație decît un simplu deșeu.

Astfel vestitul mînuitor al roabei, care fusese mîndria șefilor coloniei și obiectul curiozității tuturor celor care făceau această muncă, acest om care realizase performanțe echivalente cu cele ale unui campion sportiv, ei bine, acest fenomen n-a rezistat decît cîteva luni. Efortul făcut zi de zi și clipă de clipă, ce depășea cu mult ceea ce de obicei se numește supraomenesc, l-a dat gata și în primăvară s-a îmbolnăvit de plămîni. Din acest moment el n-a mai existat pentru administrație. Aruncat pe un pat la infirmerie, abandonat de toți, cu excepția medicului — deținut politic — care l-a îngrijit cu devotament, a făcut o tuberculoză galopantă și în cîteva săptămîni a murit. S-a dus alături de atîția alți anonimi ale căror trupuri și-au găsit în sfîrșit odihna, fără coșciug, fără cruce și fără urmă în acest pămînt al Dobrogei, pe care am suferit atît de mult.

E) Pedepsele

Trebuie oare să spun că nimeni nu l-a regretat pe fruntaș? Răul pe care ni-l făcuseră și ni-l făceau spărgătorii de norme era prea mare ca să-i regretăm, căci noi preziseserăm aceste lucruri și poate că exemple ca acela despre care am vorbit ar fi trebuit să le dea de gîndit. Dar, în general, avantajele de care se bucurau spărgătorii de normă îi ademeneau și ei își învingeau teama urmărind un singur scop: să se remarce și să fie bine văzuți de administrație, în speranța că într-o bună zi (și uneori asta se întîmpla) vor prinde funcția de brigadier. Ce frumos era ca după atîtea luni de eforturi îngrozitoare să ai sarcina de a-i mîna pe alții la muncă iar tu să te repauzezi și să beneficiezi de avantajele noii funcții! Dar ce nenorocire pentru oamenii care aveau ghinionul de a nimeri la astfel de brigadieri! Ei erau adevărate brute, care prin ritmurile demențiale și regimul inuman aplicat deținuților comiteau, ca și șefii lor, adevărate crime împotriva umanității.

Trebuie spus că de-a lungul anilor sute de mii de condamnați, unii de nici șaptesprezece ani și alții de peste șaizeci de ani, au fost obligați să ducă în lagăre o viață de sclavi și să furnizeze, indiferent de vîrstă, aceeași cantitate de muncă. Și dacă nu reușeau, erau pedepsiți.

Mă întreb dacă cititorul realizează ce înseamnă pentru un adult să trăiască ani de zile sub teroarea de a fi obligat să facă o muncă mult peste puterile lui, sub amenințarea represaliilor, să trebuiască să facă un efort impus, într-o adevărată cursă contra cronometru, fără a ști pînă în ultima clipă dacă va reuși să îndeplinească norma. E drept că uneori, chiar de la primele ore ale zilei, date fiind condițiile, știa că nu va reuși.

Ce umilință și deznădejde pentru o ființă omenească să trăiască permanent cu frica: „voi fi oare bătut în seara asta? Oare cutare milițian mă va bate? Sau voi petrece noaptea la carceră, cu o jumătate din rația de mîncare? Doamne, ce foame îmi este; și ce-am să fac mîine, epuizat și flămînd? Iar mîine o să fie la fel. Cum să ies din acest cerc infernal?"

Așa se explică faptul că pentru „a ieși", unii deținuți deveneau delatori.

Am mai spus că pedepsele nu erau întotdeauna aceleași, că ele se diferențiau în funcție de climatul existent la un moment dat în colonie sau de capriciile celor de care depindeai, căci mulți îți hotărau soarta: brigadierul, miliția nul care însoțea brigada și o supraveghea, ofițerul de serviciu căruia la întoarcerea în colonie i se dădea lista „leneșilor" sau „sabotorilor", uneori ofițerul politic (dacă avea interes) și chiar, ca un amuzament nevinovat pe care și-l oferea, comandantul lagărului.

Se întîmpla, dacă numărul „recalcitranților" era prea mare, să nu fii pedepsit și totul să se limiteze la reducerea la jumătate a rației de mîncare. Alteori era arestul. Arestul se afla în incinta lagărului. Era o baracă făcută „ad-hoc", cu celule minuscule în care abia reușeai să intri și să stai culcat. La o înălțime de doi metri era o mică fereastră fără geamuri, în schimb, cu gratii groase. Nu aveai dreptul nici la pătură, nici la palton, nici la pulover sau indispensabili de lînă (dacă aveai). Chiar și vara noaptea era frig. Iarna era îngrozitor, și mulți oameni au făcut pneumonii, pleurezii și în cele din urmă au murit.

Alteori pedeapsa era mai brutală și de mai scurtă durată. „Culpabilii" erau opriți la poarta lagărului. Erau duși în coloană la corpul de gardă, unde erau introduși unul cîte unul într-o cameră cu mai mulți gardieni. Deținutul trebuia să-și dea jos pantalonii și să se întindă pe pat, și unul dintre gardieni îi administra „porția" ce i se cuvenea: șase, douăsprezece, cincisprezece sau douăzeci de centiroane sau bîte, flancat cu toată forța de miliția n. Ca să nu-și iasă din mînă, miliția nii se raliau.

Dar cea mai groaznică, cea mai cumplită pedeapsă era „carcera". Despre ea am mai vorbit și am spus că voi explica despre ce era vorba... Era un fel de coșciug mare de lemn care stătea în picioare. Pe lățime și pe adîncime avea 60 de cm și înălțimea era de 2 m pînă la 2,10 m. Unul dintre pereți se închidea și se deschidea. Era ușa, care avea o mică lucarnă (desigur fără geam) de zece centimetri pe zece, prin care gardienii se puteau uita în interior. Prin scîndurile nerăzluite și prost îmbinate pătrundeau ploaia și vîntul. „Carcerele" erau aliniate afară, în apropiere de corpul de gardă, unde nici un deținut nu avea acces, așa încît exista certitudinea că nenorocitul aflat înăuntru nu putea primi nici un

ajutor moral, nici o bucată de pîine nu i se putea strecura prin lucarnă.

În general clientela „carcerei" era furnizată de „recidiviști", adică de cei care erau prea slabi sau prea bătrîni, prea bolnavi și care timp de mai multe zile nu se apropiaseră de nivelul normei. Adesea erau și deținuți care îl înfruntaseră pe brigadier, pe miliținanul de serviciu sau autoritățile administrative. Dar printre ei erau și cei pe care ofițerul politic îi urmărea cu vindicta sa, fie pentru că îi considera periculoși prin ideile lor politice și prin influența asupra camarazilor lor, fie pentru originea lor socială, fie pentru că voia să-i determine să cedeze presiunilor lui și să devină delatori.

Condamnații erau băgați la „carceră" seara, la întoarcerea de la muncă, desculți, în cămașă și indispensabili. În prealabil, pe podea se turna una sau două căldări de apă. Închis în această cutie, deținutul nu putea nici să se culce, nici să se așeze, din lipsă de spațiu. Chiar dacă ar fi avut loc n-ar fi putut fiindcă pe jos era ud. Deci toată noaptea trebuia să stea în picioare. Și să nu uităm că aceste „carcere" erau afară, expuse la toate intemperiile. Or, chiar în plină vară, în Dobrogea nopțile sînt răcoroase. Prin urmare, nefericitul trebuia să îndure nu numai oboseala, ci și frigul. Faptul era făcut cu bună știință și de aceea era desculț și numai cu lenjeria de corp. Cînd ploaia și vîntul rece ale toamnei pătrundeau prin crăpăturile acestei colivii de lemn, nenorocitul îndura un adevărat martiriu. Și ce să mai spunem de suferințele din lunile de iarnă, cînd temperaturile coboară de regulă la zece-cincisprezece grade sub zero! Dar nopțile de viforniță, cînd temperaturile erau de douăzeci de grade sub zero și crivățul, acest vînt cumplit cu viteză de aproape 100 km pe oră ce vine din stepele Rusiei, mătura totul în cale, aducînd imense vîrtejuri de zăpadă, smulgînd acoperișuri, dărîmînd palisade și răsturnînd „carcerele"! În semiobscuritatea barăcilor noastre zgîlțîite de vînt, ne gîndeam mai mult ca oricînd la camarazii noștri torturați, vorbeam despre ei în șoaptă, căci știam că erau pierduți.

Erau cazuri cînd un deținut stătea trei nopți la rînd în „carceră". Ziua era scos și trebuia să meargă pe șantier cu brigada. Evident că randamentul lui era egal cu zero. Dar trebuia să stea în picioare toată ziua, trebuia să simuleze că muncește și nu se putea odihni nici

o clipă. La masă primea jumătate din porție. Cînd, la ora prînzului, brigadierul și miliținanul stăteau cu spatele, se găseau întotdeauna oameni care să toarne discret în gamela nefericitului o parte din anemica lor rație sau care să-i strecoare în buzunar o bucată de pîine, de care se privau ei. Seara, la întoarcerea în lagăr, condamnatul era băgat din nou la „carceră". Această pedeapsă (două sau trei nopți la rînd) se aplica numai vara, pentru simplul motiv că nimeni nu ar fi rezistat în alt anotimp mai mult de o noapte. Iarna, cînd erau scoși de la „carceră", oamenii erau aproape înghețați, adesea leșinați, și astfel erau duși — prin fața brigăzilor aliniate pentru numărătoare — direct la infirmerie și medicii se străduiau să-i îngrijească. După o asemenea noapte, nimeni nu scăpa de pneumonie, și cei mai mulți nu mai puteau fi salvați.

În fine, cînd deținutul nu-și făcea norma lunară, pedeapsa era interdicția de a trimite și a primi timp de o lună cartea poștală, de a primi pachet și de a fi chemat la vorbitor.[1]

Nu vreau să închei acest capitol al pedepselor fără a menționa cazul comisarului Dumitrache, care ilustrează perfect dreptul de viață și de moarte pe care șefii „coloniilor de muncă" îl aveau asupra deținuților politici.

Dumitrache era un om de vreo treizeci și cinci de ani. De origine modestă, făcuse Dreptul și după luarea licenței intrase, în vechiul regim, în poliție. Inteligent, muncitor, cinstit, serios, foarte viguros, iubindu-și cu ardoare țara și neacceptînd compromisurile, el era ceea ce noi, deținuții politici, numeam un bun român. Cînd la putere au venit comuniștii, el era comisar de poliție și, asemenea altor camarazi ai lui, a fost concediat, apoi, după scurt timp, a fost arestat, judecat ca fost polițist (și deci dușman al poporului) și condamnat la o pedeapsă grea. A stat la început în una din acele îngrozitoare închisori înființate special pentru „foștii polițiști". apoi a fost trimis la Canal și, după o scurtă ședere la Poarta Albă, unde l-am cunoscut, a fost repartizat la colonia de la Peninsula (cunoscută și sub numele de Valea

[1] Exista și o pedeapsă maximă: trimiterea în brigada disciplinară. În volumul de față voi vorbi despre ea de două ori.

Neagră). Era un lagăr destinat condamnaţilor politici cu pedepse mai mari.

După cîteva luni, Dumitrache a reuşit să evadeze. Formidabilul dispozitiv de urmărire şi investigare de care dispunea Securitatea în Dobrogea a intrat imediat în acţiune şi pe urmele acestui om s-a pornit o uriaşă vînătoare în toată regiunea cuprinsă între Dunăre şi Marea Neagră. Camioane şi jeepuri străbăteau drumuri şi şosele, zeci de cîini poliţişti adulmecau regiunea, mii de soldaţi greblau sistematic cîmpiile, colinele şi bălţile, iar ţăranilor li s-au oferit recompense, în cazul în care îl denunţau pe fugar, şi ameninţări cu închisoarea celor care îl adăposteau, îl hrăneau sau nu îl denunţau.

În acest timp regimul s-a înăsprit nu numai la Peninsula, ci în toate coloniile de la Canal, deoarece, ni s-a spus, „toţi bandiţii sînt solidari şi trebuie să plătească o crimă săvîrşită de unul de-al lor". Deci nu vorbitor, pachet sau corespondenţă timp de o lună, interdicţia de a circula chiar şi în timpul zilei de la o baracă la alta şi o serie întreagă de umilinţe, în scopul de a ne aţîţa împotriva fugarului.

Urmărirea a durat două zile şi două nopţi fără întrerupere şi, în cea de-a treia zi, nu ştiu în ce împrejurări, Dumitrache a fost prins. După ce a fost bătut în chip sălbatic de către urmăritori, a fost adus în colonie, unde ofiţerii, sub conducerea ofiţerului politic, l-au interogat, l-au bătut, l-au torturat fără întrerupere şi fără milă.

Nimeni nu va şti vreodată dacă Dumitrache a avut complici, dacă cineva îl ajutase în încercarea de evadare, căci anchetatorii n-au putut scoate nimic de la el.

După douăzeci şi patru de ore de tortură continuă, Dumitrache, a cărui faţă era toată o rană, a fost legat de un stîlp aflat pe platoul unde se făcea „numărătoarea"; încă mai avea puterea să stea în picioare. Seara, cînd brigăzile s-au întors de la muncă, s-a ordonat ca oamenii să treacă unul după altul prin faţa lui, să-l înjure şi să-l scuipe. Din păcate, spre marea noastră ruşine, trebuie spus că între aceste mii de oameni s-au găsit unii care s-o facă. Dumitrache a petrecut toată noaptea afară (era a cincea sau a şasea noapte de cînd evadase) şi a doua zi dimineaţă, după ce brigăzile au plecat la muncă, el a rămas tot acolo, în picioare, plin de sînge, legat de stîlp. Seara, la întoarcerea de la şantier, noi am găsit un om pe jumătate leşinat, pe care numai

funiile cu care era legat îl mai susţineau. În tot acest timp nu i se dăduse lui Dumitrache nici apă, nici mîncare, nici nu i se pansaseră rănile. Oamenilor li s-a ordonat din nou să treacă unul cîte unul prin faţa lui, să-l înjure şi să-l scuipe. Ceea ce puţini au făcut, dar, din păcate, unii s-au conformat. Şi a treia zi la fel.

Apoi, în noaptea următoare, Dumitrache a fost dezlegat de miliţienii conduşi de ofiţeri, în fruntea cărora se afla ofiţerul politic. Transportat între cele două rînduri de sîrmă ghimpată, a fost executat cu o rafală de pistol automat la lumina reflectoarelor.

A doua zi, a venit procurorul de la Constanţa şi a redactat procesul-verbal în care se constata tentativa de evadare a lui Dumitrache, care, refuzînd să se predea la somaţiile soldaţilor, fusese împuşcat în timp ce încerca să treacă reţelele de sîrmă ghimpată.

Evident că nimeni n-avea timp să creadă, şi în primul rînd procurorul, dar formalităţile fuseseră îndeplinite cum scria la carte, şi dacă vreodată Dumnezeu ştie ce organism internaţional ar avea naivitatea de a se sezisa de acest caz, ar vedea că totul decursese conform legilor zise în vigoare.

F) Activităţi culturale

Nu se poate vorbi despre viaţa deţinuţilor de la Canal fără a evoca aşa-zisele activităţi culturale.

Emuli fideli ai sovieticilor, comuniştii români, sub bagheta consilierilor sovietici, au organizat lagărele de muncă forţată de la Canalul Dunăre — Marea Neagră după chipul şi asemănarea Gulagului. Şi cum, pentru propagandă, aceste lagăre trebuiau să treacă drept centre de reeducare a fiilor rătăciţi ai poporului, trebuia — pentru dări de seamă, reportaje, statistici — să existe şi activităţi culturale. În consecinţă, administraţia fiecărei colonii înfiinţase o secţie culturală. Condusă de un grup de deţinuţi care, în general, nu aveau nici o contingenţă cu cultura, şi sub supravegherea unui ofiţer de Securitate ignorant şi a ofiţerului politic, activitatea secţiei culturale se limita la alfabetizarea cîtorva deţinuţi de drept comun, la organizarea, de două-trei ori pe an, a unei festivităţi şi la redactarea gazetei de perete consacrate exclusiv muncii prizonierilor. Programul festivităţilor la care erau in-

vitați personalul administrativ al coloniei, spărgătorii de norme și deținuții ce fuseseră racolați consta din două-trei scenete în care „odioșii chiaburi, marii burghezi și marii moșieri" erau prezentați ca niște monștri plini de defecte și vicii atroce și care nu se gîndeau decît la exploatarea și distrugerea poporului român, în timp ce muncitorii și țăranii săraci erau plini de calități și de virtuți. Nivelul intelectual al acestor piese te făcea să plîngi de milă speciei umane. Urma recitarea unor poezii compuse ad-hoc, în care deținuții (atît autorii, cît și actorii erau deținuți) își exprimau fericirea de a munci la Canal, unde își răscumpărau „păcatele grele", și de a contribui la edificarea statului socialist. Nivelul lor era la fel cu cel al scenetelor. Totul era împănat de muzică interpretată de o orchestră bună, de un cor destul de bun și era încununat de dansuri populare din regiune, unde grupul de țigani, deținuți de drept comun, dădeau un recital demn de cele mai bune music-hall-uri din lume.

Pentru realizarea acestor spectacole era nevoie de un număr destul de mare de actori și, pentru a-i avea, responsabilii aplicau sistemul comunist: se ordona fiecărei brigăzi să furnizeze un anumit număr de participanți. Evident că nu prea ardea nimeni de dorința de a merge la repetițiile care aveau loc de două ori pe săptămînă, după masa de seară, și durau pînă la orele 10,30—11 și care după o zi de muncă epuizantă erau obositoare și scurtau simțitor timpul de odihnă și așa destul de scurt.

În afară de cîțiva cabotini (din care se găsesc întotdeauna și pretutindeni), toți încercau să evite să joace în piesele de teatru sau să recite versuri de slăvire a partidului. Se limitau, deci, în funcție de talent, la manifestări neutre, adică la dansuri, orchestră sau cor.

Țin totuși să menționez că deși asta însemna renunțarea la niște ore de somn, numărul celor care se înscriau pentru aceste trei discipline era destul de mare. Faptul poate surprinde, dar explicația este simplă. În afară de puținii prieteni din celelalte barăci, pe care îi puteau întîlni uneori duminica, deținuții puteau stabili cu greu contacte de la o baracă la alta, căci în principiu ieșirea din baracă era interzisă și în fiecare baracă delatorii supravegheau mișcările oamenilor. Ca atare, singura posibilitate de a se vedea și mai ales de a întîlni nou-veniți

era de a face parte din grupurile artistice și de a frecventa repetițiile. Așa puteam afla ce se petrecea în închisori și în celelalte colonii de unde plecaseră nou-veniții. Așa aflam adesea cine mai fusese arestat dintre prieteni și rude, uneori, indirect, chiar noutăți despre familiile noastre.

Dar ceea ce ne interesa mai presus de orice era situația politică, deoarece continuam — și asta a durat multă vreme — să nu concepem că Occidentul accepta ca jumătate din Europa să rămînă sub dominație sovietică și speram că Statele Unite, a căror superioritate atomică era zdrobitoare, vor impune Uniunii Sovietice să se retragă din țările din Est, pentru ca, sub control internațional, să se organizeze referendumuri.

Iată de ce secțiile culturale ale coloniilor de la Canal deveniseră centre de comunicare în această rețea subterană de informații, care, asemenea unei imense pînze de păianjen, unea prin fire invizibile sute de mii de deținuți politici.

Evident că eu însumi eram avid de noutăți și m-am înscris în corul coloniei. Mergeam regulat la repetiții și, cu maximă prudență, deoarece era plin de delatori, grație cîtorva vechi prieteni și unor cunoștințe noi, reușeam aproape întotdeauna să aduc în baracă noutăți pe care a doua zi le transmiteam discret unor oameni de încredere. La aceste repetiții am întîlnit chiar în prima zi pe I.M.

I.M.! Ne-am întors cu doi ani în urmă, cînd îl cunoscusem (așa cum am relatat în capitolul „Reîntoarcerea...") în împrejurări dramatice, la Securitatea de la Timișoara, cînd credeam, camarazii mei și cu mine, că vom fi duși pe frontieră pentru a fi împușcați. Asta era convingerea tuturor celor care în acea zi părăsiserăm beciurile Securității din Timișoara. Și I.M. a fost stupefiat de întîlnire. A venit la mine și m-a îmbrățișat. Bucuria lui m-a emoționat. Din păcate, curînd am aflat că devenise delator. Oare nu era încă de pe vremea cînd îl cunoscusem în „submarinul" de la Timișoara? În pofida simpatiei ce mi-a arătat și a încercărilor de apropiere, l-am ținut la distanță și l-am evitat.

I.M. a ieșit din închisoare cu cîteva luni înaintea mea. A fost trimis cu „domiciliu obligatoriu" într-un mic oraș din provincie, și acolo, curînd după sosire, a fost înjunghiat de un fost deținut, și el proaspăt eliberat.

G) Vorbitorul

Vorbitorul, pachetul și cartea poștală erau drepturi prețioase, singurele pe care le aveam și care constituiau unicul, dar imensul avantaj al coloniilor de muncă, față de închisori.

După ani de tăcere și de neliniști, aveai fericirea de a-i vedea pe ai tăi și ei aveau fericirea de a te vedea, de a te ști în viață! Pentru noi nimic nu era mai important și făceam eforturi extraordinare pentru a obține acest lucru.

Pachetul la care aveam dreptul lunar, dacă îndeplineam norma, nu trebuia să depășească 7 kg. Firește că nu trebuia să conțină nici un obiect de lux (printre acestea figurau săpunul de toaletă, pasta de dinți...). În schimb puteam primi 1 kg de zahăr, 1 kg grăsime, 2 kg slănină, 1 kg miere, biscuiți (nu ciocolată, nu fructe), cozonac, îmbrăcăminte și 200 de țigări din cele mai ieftine.

La prima vedere nu pare prea rău. Dar dacă ne gîndim că 1 kg de zahăr însemna două bucățele pe zi, că 1 kg de grăsime reprezintă treizeci de grame și 2 kg de slănină 60 de grame pe zi, și dacă ne amintim ce săracă în calorii era hrana pe care ne-o dădea administrația, ce eforturi supraomenești ni se impuneau, la ce intemperii trebuia să rezistăm, era puțin. În plus, rar se întîmpla să faci norma două luni consecutiv și adesea două, trei, patru luni și chiar mai mult nu aveai dreptul să primești pachet.

Dar barbaria de a-i vedea pe ai noștri atît de rar și de a coresponda cu ei la fel de rar era amplificată de aceea la care erau supuse familiile noastre. Trebuie înțeles faptul că aceste lagăre de muncă forțată se aflau în Dobrogea, deci în extremitatea sudică a țării, regiune care era legată de restul țării numai printr-o singură linie de cale ferată. Deținuții proveneau din toate părțile țării și erau mulți aceia care, pentru a-și vedea soțul, fiul, fratele străbăteau toată țara și trebuiau să schimbe mai multe trenuri. O asemenea expediție dura două zile și o noapte dus și două nopți și o zi întors, ținînd cont și de orele petrecute la coadă la poarta lagărului. Mai trebuie știut și că absolut toată populația României era complet ruinată, total pauperizată de către regimul comunist și că nu oricine putea să-și permită să plătească o atare deplasare. Pentru aceasta de cele mai multe ori se vin-

deau puținele obiecte pe care le mai aveau și se recurgea la ajutorul membrilor familiei și chiar al prietenilor. La fel pentru pachet. Slănina era extrem de greu de găsit, la fel grăsimea, zahărul era raționalizat. Ce mari sacrificii făceau familiile noastre pentru a ne ajuta! Nu pot merge mai departe fără a vorbi despre admirația, respectul și recunoștința pe care deținuții politici români trebuie s-o poarte soțiilor lor. Ele au fost admirabile și mai presus de orice elogii de-a lungul acestor ani de teroare. Concediate din întreprinderile în care lucrau, din cauză că soții lor se aflau la închisoare, fără a găsi, din același motiv, un loc de muncă, ele acceptau muncile cele mai grele și mai ingrate, pentru a-și putea crește copiii și a-și ajuta soții. Pentru ei ele au fost un model de curaj, de fidelitate și devotament, și poporul român trebuie să se mîndrească cu virtuțile de care ele au dat dovadă și cu modul în care ele s-au comportat. Cînd bărbatul revenea acasă după cinci, zece, uneori cincisprezece ani de închisoare, el găsea aproape întotdeauna casa goală, soția lui muncea din greu — de cele mai multe ori muncă fizică —, copiii îi păstrau o amintire fidelă și (în pofida tuturor obstacolelor ce se încerca să li se pună în față) făceau studii superioare. Soțiile erau acolo, gata să susțină aceste sărmane cadavre ambulante, căci așa arătau de cele mai multe ori cei ce reveneau din închisori, așa cum făcuseră ori de cîte ori se ivise un prilej, sau acest prilej fusese determinat de ele, prin abilitate și îndrăzneală, în toți acești ani de așteptare și de suferințe.

Noi toți, deținuții politici, eram impresionați de devotamentul și curajul soțiilor noastre, indiferent de vîrstă, și am fost profund recunoscători acestor apărătoare ale căminelor noastre, ale vieții și sufletelor copiilor noștri. Ca să fim sinceri, trebuie să recunoaștem că mulți au fost aceia care au uitat destul de repede ce mult le datorau...

Așadar, mama, fiica, dar de obicei soția deținutului politic trebuia să întreprindă o adevărată expediție pentru a veni la vorbitor, la sfîrșitul lunii. Trebuia să strîngă bani pentru pachet și pentru drum, iar cei care locuiau mai departe trebuiau să plece vineri seara și se întorceau abia luni seara, ceea ce, cînd lucrezi într-un regim comunist, este aproape imposibil de realizat. De aceea, camarazii noștri ale căror familii locuiau în celălalt capăt al țării nu primeau mai mult de două vizite pe an, și evident că ele aveau pentru ei o importanță capitală.

Cineva care venea din nord sau din nord-vest trebuia adesea să schimbe trenul de două ori pînă să ajungă la București. Întîi luau mici trenuri locale care plecau seara și care se tîrau prin mici localități de provincie, apoi trenurile de pe liniile principale, supraaglomerate, în care se călătorea adesea în picioare. Trecerea prin București era obligatorie. Ca atare, mii de oameni sosiți din toate regiunile țării, plus bucureștenii, trebuiau să ia cu asalt în ultima sîmbătă din lună, trenul de Constanța, adică trenul spre faimoasele „colonii" de muncă. Am spus *trenul*, căci nu erau mai multe. Era unul singur, care pleca noaptea tîrziu din București și care te lăsa pe la șase-șapte dimineața în una din gările apropiate de colonia respectivă, unde trebuia să te prezinți la ora nouă.

Trenul de Constanța pleca din București către miezul nopții. Era un tren de persoane, tras de o locomotivă cu abur, care străbătea încet stepa Bărăganului, bălțile Dunării și platourile Dobrogei și se oprea în toate stațiile. La nouă seara peronul la care urma să fie trasă garnitura era plin de lume. Erau acolo aproape numai femei: țărănci, muncitoare, studente, funcționare, de la cele foarte tinere pînă la cele de 70 de ani, soții, surori, mame; uneori și bărbați, tații, frații sau fiii celor de acolo care, în spatele rețelelor de sîrmă ghimpată sau în praf, în noroi, în zăpadă așteptau această prezență, un semn de viață.

Cînd garnitura se apropia de peron, era luată cu asalt. Deși era extrem de periculos, mulți — în majoritate bărbați — mergeau departe la capătul peronului și, alergînd paralel cu trenul care mergea destul de repede încă, se urcau din mers. Era extrem de periculos, deoarece trebuia să alergi de-a lungul rambleului înalt, pe un spațiu foarte îngust, atingînd sau chiar lovindu-te de scările vagoanelor care ajungeau la înălțimea umărului, precedat și urmat de cei care încercau să facă același lucru. Și asta pe întuneric, pe un teren denivelat și plin de pietre. Aveau loc și accidente, uneori chiar grave.

Marele asalt începea cînd trenul se apropia de peron. Și aici se încerca urcarea din mers, și era mai periculos, deoarece puteai fi aruncat sub roți de către cei care, în dreapta, în stînga și în spate te împingeau și te îmbrînceau fără menajamente.

Cînd trenul se oprea, era o adevărată încăierare, oamenii se agățau de uși, sfîrșind prin a le bloca total, și

atunci urcarea se făcea pe o cale mai scurtă, pe fereastră.

Mai tîrziu, după eliberarea mea, soția mi-a povestit că sub ochii ei, la doi pași, un bărbat care încerca să urce din mers a fost tăiat literalmente în două de roțile unui vagon. Imediat a vomat tot ce mîncase în acea seară și apoi și-a reluat lupta, reușind să se strecoare într-un vagon, unde a stat toată noaptea pe culoarul înțesat de lume, fericită să poată sta pe mica ei valiză.

Curînd toate vagoanele erau pline. În compartimente se înghesuiau zece-douăsprezece persoane, culoarele erau înțesate, toate ușile deschise, și cîte trei-patru călătoreau în W.C. Cei care nu reușiseră să se urce în tren stăteau pe scări, pe acoperiș, chiar pe tampoanele vagoanelor, ancorați cum puteau. Adesea chiar tenderul și mica platformă din fața locomotivei erau ocupate — trenul era asemenea unui imens ciorchine de oameni. Un spectacol halucinant.

O asemenea călătorie era penibilă chiar și în timpul verii. Dar imaginați-vă ce îndurau acești oameni toamna, sub ploile reci sau iarna cînd în stepă viscolea.

Iată prin ce trebuiau să treacă soțiile noastre, sau membrii familiilor noastre, care voiau să vină să ne vadă la vorbitor. Și de fiecare dată o făceau cu același curaj, aceeași perseverență, aceeași fidelitate.

Sute de femei și cîțiva bărbați coborau la fiecare stație din apropierea unei „colonii" de muncă. Din apropiere este un fel de a spune, căci distanța pe care trebuiau s-o parcurgă varia de la unul la mai mulți kilometri. Cei care aveau noroc, reușeau să se urce în cele cîteva căruțe venite la chilipirul din duminicile de la sfîrșitul lunii. Ceilalți, mult mai numeroși, trebuiau să străbată pe jos distanța pînă la lagăr. Ca să ajungi la Poarta Albă, trebuia să mergi pe drum iar dacă din cauza noroiului sau a zăpezii acesta era impracticabil, să mergi pe calea ferată, pînă la locul unde un alt drum de cîteva sute de metri ducea la lagăr. Vara era ziuă cînd trenul trecea pe lîngă șirul de colonii, dar toamna și iarna la 6 dimineața era încă întuneric, și prin acest întuneric, din traversă în traversă, pe rambleul căii ferate măturat de vînt și viscol, mergeau soțiile noastre spre colonie, purtînd cele 7—8 kilograme în brațe, în spate sau pe cap.

La intrarea în lagăr începea, în plin cîmp, o lungă așteptare. Dacă era vreme frumoasă mai mergea, se putea sta pe jos, dar dacă era vreme rea, nici vorbă nu putea fi de așa ceva și, după o călătorie grea, acum trebuiau să stea în picioare ore întregi, înfruntînd intemperiile.

Cînd se apropiau de Poarta Albă, ei vedeau de pe înălțimea rambleului, profilîndu-se pentru cîteva clipe în întuneric, lungi coloane dinspre care se auzeau cîntece. Erau deținuții care plecau la muncă.

Într-adevăr, pentru a-și spori beneficiile, administrația ne scotea adesea la muncă duminica. Se poate imagina starea noastră de spirit cînd ni se răpea ziua săptămînală de repaus. Dar cînd aceasta se întîmpla în duminica de vorbitor, în acea duminică pe care o așteptam atîta, iar cînd mai știam că acolo, la cîteva sute de metri de noi, după ce înfruntaseră și mai înfruntau atîtea obstacole și suferințe, se aflau soțiile sau rudele noastre care așteptau în zadar, nefericirea și desperarea noastră nu mai cunoșteau limite. Și în timp ce noi ne îndepărtam de cei dragi, ei auzeau prin întuneric vocile noastre — imnurile pe care eram obligați să le cîntăm, închinate partidului și Canalului...

Pentru administrație o atare operație prezenta triple avantaje: primul — în buzunarul ei intra o zi sau o jumătate de zi de muncă, ceea ce nu era rău deloc; al doilea — moralul nostru, al deținuților, primea o lovitură puternică, ceea ce era și mai bine; al treilea — ce șoc pentru cei care veniseră să ne vadă, pentru familiile noastre să ne vadă plecînd! Era perfect.

Indiferent dacă noi plecam sau nu, familiile noastre rămîneau pe loc, așteptînd sub cerul liber și îndurînd rigorile climei dobrogene. Se lumina de ziuă, primii gardieni, primii subofițeri, apoi ofițerii își făceau apariția, venind de la locuințele lor aflate la cîteva sute de metri de colonie. Ei se uitau cu profund dispreț la această masă de ființe inferioare — familiile bandiților — și plini de importanță se prezentau la corpul de gardă ca să intre în lagăr. Pentru ei erau momente unice, de neuitat: atîtea sute de oameni în toată firea stăteau acolo cu singura dorință de a intra în colonie și nu reușeau, în timp ce ei, sub privirile pline de admirație — credeau ei — ale mulțimii, intrau pe porțile ce se deschideau în fața lor. S-ar fi zis că nu-și încăpeau în piele de atîta mîndrie și de atîta fericire.

Uneori în duminicile de vorbitor cînd eram scoşi la muncă ne întorceam de pe şantier abia seara. Îi găseam pe ai noştri tot acolo, deşi ştiau că perseverenţa lor era inutilă, dar sperînd ca măcar să vadă cîteva clipe, printre miile de chipuri ce se perindau prin faţa lor, pe cel care le era drag. Noi încetineam pasul şi priveam cu aviditate pe marginea drumului, la mulţimea tristă şi tăcută care ne scruta rîndurile. Din cînd în cînd se auzea un nume, se făcea un semn cu mîna; respectivul deja trecuse. Aceste zile erau pentru noi dintre cele mai triste pe care le-au cunoscut deţinuţii politici în aceste sute de mii de ani de închisoare acumulaţi la Canal.

În general însă, către prînz, venea un curier care aducea miliţianului ordinul de a ne aduce în colonie. Acest lucru nu se făcea nici pentru noi şi nici pentru cei care veniseră să ne vadă, ci pentru soldaţii care asigurau paza şi care nu erau deloc încîntaţi să-şi piardă duminica. În paranteză fie zis, acesta era un subiect de conflict permanent între administraţia coloniei — care ar fi vrut să ne scoată la muncă în fiecare duminică — şi comandanţii batalioanelor de pază, care nu voiau să audă de aşa ceva, dorind ca trupa să se repauzeze în această zi şi să se dedea ocupaţiilor administrative.

Cu alte cuvinte, toată dimineaţa ne-o petreceam chinuiţi de incertitudini, fără să ştim dacă în cele din urmă va fi sau nu vorbitor. Acum era evident că deoarece o parte bună din zi trecuse şi vorbitorul va începe cu întîrziere, deci trebuia să se cîştige cît mai mult timp. Străbăteam alergînd distanţa de cîţiva kilometri pînă la Poarta Albă. La început soldaţii alergau şi ei alături de noi, încîntaţi să se întoarcă, dar după un timp, mai puţin antrenaţi, şi mai ales mai puţin interesaţi, rămîneau în urmă. Atunci ne ordonau să mergem mai încet. Nu ajuta la nimic... tot ne distanţam de ei. Ameninţau cu deschiderea focului. Încetineam un pic, şi după o sută de metri toată brigada, bine aliniată, alerga din nou. În fine, gîfîind, furioşi, soldaţii ajungeau cu noi pe platoul unde aştepta mulţimea nerăbdătoare. Intram în colonie, ne făceam repede toaleta şi, dacă în luna respectivă ne făcuserăm norma, aşteptam, cu speranţa că vom fi chemaţi.

Ca să fiu sincer, trebuie să spun că cele de mai sus constituiau mai curînd o excepţie şi că de obicei duminicile de vorbitor nu eram scoşi din colonie. Pentru familiile noastre era tot una dacă ne vedeau plecînd sau ne

știau în colonie, căci vorbitorul nu era acordat automat. Pentru aceasta deținutul trebuia să fi îndeplinit norma în luna precedentă și colonia să nu fi fost pedepsită. Pedeapsa se dădea pentru cazuri grave, ca neîndeplinirea normei de către toate brigăzile sau în cazurile de evadare, cînd se aplica principiul conform căruia toți trebuia să plătim pentru o atare „crimă".

În consecință, cei care întreprinseseră cu atîtea sacrificii o călătorie atît de grea, riscau întotdeauna de a o fi făcut inutil. La Poarta Albă, familiile noastre soseau pe la 7—8 dimineața. Nimeni nu le dădea atenție și nimeni nu le dădea vreo informație. Din cînd în cînd trecea plin de importanță, pășind țanțoș și grav, un membru al administrației. În general, cînd cineva îl întreba dacă se va ține vorbitorul, nici nu catadicsea să răspundă, iar dacă totuși răspundea, era pentru a spune răstit că nu știe. Era o minciună, căci în colonie toți știau cu mai multe zile înainte cum stăteau lucrurile în această privință. Dar oamenii trebuiau umiliți, complexați, aceasta făcînd parte din sistemul de condiționare a populației țării.

În fine, pe la 9 și jumătate — 10, un ofițer anunța mulțimea să vină să se înscrie la ghișeul de la corpul de gardă. Oamenii se așezau la coadă cu buletinul de identitate în mînă și fiecare anunța numele deținutului pe care venise să-l vadă. Apoi începea așteptarea, o așteptare plină de neliniște, căci nimeni nu știa dacă respectivul avea drept de vorbitor la acel sfîrșit de lună.

Adesea, după două-trei ore de așteptare, era chemat unul dintre vizitatori. Plin de speranțe, el se apropia de intrarea coloniei ca să audă că deținutul nu era autorizat să-l vadă, dar că putea să i se lase pachetul. Pentru cei care știau uzanțele și obiceiurile lagărelor de muncă forțată asta însemna că prizonierul era acolo, dar era pedepsit. Trebuia deci să lase pachetul și să plece.

Alteori răspunsul era: „cutare deținut nu este aici". „Dar mi-a scris că este aici" răspundea vizitatorul. Imposibil, ostil, gardianul replica: „Nu e aici". Se insista: „Dar unde este? A plecat din colonie?" Același răspuns: „Nu e aici". Asta putea să însemne mai multe lucruri: sau deținutul era pedepsit și se afla la carceră, sau în brigada disciplinară, ceea ce era alarmant pentru sănătatea lui; sau nu mai era în colonie. În cazul cînd era trimis în alt lagăr de muncă, exista speranța ca după cîteva luni să se primească vești de la el. Dar dacă era trimis în

altă închisoare din țară, orice contact cu el era pierdut, probabil pînă la ieșirea din închisoare (dacă avea să mai iasă) căci, să ne amintim, în închisori nu exista dreptul la vorbitor, la pachet sau la corespondență. În fine, se putea să fie transferat la Securitate, ceea ce putea să însemne că fusese implicat într-o nouă afacere, într-un nou proces, de cele mai multe ori înscenat, în care putea să fie condamnat la alți ani de privare de libertate.

În fine, putea să însemne că deținutul murise.

Cu inima frîntă de durere și de temeri, vizitatorul — de obicei soția —, cu pachetul în mînă, se întorcea trist la gară, întrebîndu-se cînd și dacă va mai avea vreodată fericirea de a vedea ființa dragă.

Gîndurile noastre, ale deținuților, erau concentrate asupra acestei ultime duminici din lună, cînd speram să avem norocul și fericirea să fim printre cei autorizați să primească vizita unuia de-ai noștri. Cînd nu eram scoși la muncă, această duminică era cu totul excepțională. Deșteptarea se dădea mai tîrziu, pe la ora 6—6 și jumătate, și nu eram obligați să mîncăm în mare viteză micul dejun. În vederea vorbitorului ne îmbrăcam cu ce aveam mai bun. O cămașă, un pantalon, un pulover primite în pachet și pe care le păstram pentru această zi mare și pentru ziua mult visată a eliberării noastre.

Duminica era și ziua în care ne bărbieream. În toate coloniile bărbieritul se făcea o dată pe săptămînă. În lagăr erau bărbieri care lucrau toată săptămîna, dar pentru administrație și pentru deținuții care lucrau în interior. Sîmbăta seara și duminica dimineața ei bărbiereau pe cei care în cursul săptămînii erau pe șantiere. Deci fiecare bărbier avea mult de lucru în această zi și jumătate. Adesea nu puteau face față. De aceea erau încîntați să găsească pe cîte cineva care știa să mînuiască briciul. Chiar dacă respectivul nu bărbierise niciodată pe cineva și făcuse operația doar pentru propria persoană, ceea ce nu este totuna. Nu conta, bărbierul distribuia cele trei-patru brice suplimentare camarazilor noștri care erau încîntați de distracția ce li se oferea. Erau brice recuperate cine știe de unde, tocite, rebutate, aproape inutilizabile. Alegeam cîte un camarad a cărui mînă ni se părea mai ușoară și săpunindu-ne obrazul ca să cîștigăm timp, ne așteptam rîndul, urmărind cu teamă dîrzenia și stoicismul celor care ne precedau la acest minisupliciu.

Cînd îţi venea rîndul, fericit de încrederea pe care i-o acordai, ucenicul-bărbier te aşeza pe marginea patului şi, ţinînd briciul la înălţimea capului tău, se învîrtea studiindu-ţi atent gîtul, te pregătea pentru ce avea să urmeze. În fine, pornea la treabă, făcînd tot ce putea, trebuie spus spre a-l absolvi, răzînd cît mai delicat, centimetru cu centimetru, bărbile mari şi aspre pe care săpunul nu reuşise nici să le acopere, nici să le înmoaie şi pe care bricele ştirbe şi nu prea ascuţite făceau puţină priză. Trebuia mers foarte încet, apăsînd şi trăgînd în acelaşi timp briciul. Dura mult şi aveai impresia că nu se va termina niciodată. Din cînd în cînd, bărbierul se oprea să se odihnească, şi chiar clientul, adesea cu faţa roşie şi însîngerată făcea acelaşi lucru. Rar se întîmpla să scapi fără tăieturi şi, cu toate eforturile binevoitorului prieten, rămîneau pe ici, pe colo smocuri de păr. Dar cînd se termina, amîndoi eram mulţumiţi: el de succes şi de perfecţionarea în ceea ce spera să devină meseria lui în colonie şi să-l scape de munca pe şantier, tu de a fi scăpat pentru o săptămînă de acest fel de distracţie.

Nu-ţi mai rămînea decît să aştepţi, în speranţa că vei fi chemat. Vara vorbitorul se ţinea afară, în celelalte anotimpuri — în sala de şedinţe de lîngă corpul de gardă. Toţi brigadierii erau mobilizaţi, formînd un fel de gardă a cărei misiune era să nu-i lase pe deţinuţii care nu fuseseră încă chemaţi sau nu vor fi chemaţi să se apropie de locul unde se ţinea vorbitorul. Asta pentru păstrarea „secretului“ şi pentru a nu exista nici un contact între cei din exterior şi cei din lagăr. Era absurd, deoarece peste numai cîteva minute un număr de deţinuţi urma să vadă pe cea sau cel venit la ei sau, dacă nu aveau dreptul la vorbitor în ziua respectivă, ei erau totuşi în contact cu cei care aveau acest drept şi de la care puteau afla un minimum de ştiri din lumea de dincolo de sîrma ghimpată.

Vizitatorii erau introduşi la vorbitor în loturi de cîte cincizeci, în timp ce brigadierii îşi îndeplineau cea de-a doua misiune, aceea de a alerga la brigăzi şi a-i chema pe cei care trebuiau să meargă la vorbitor. Fiecare deţinut avea dreptul să primească o singură persoană. De îndată ce era chemat, pleca imediat însoţit de brigadier, care îl dădea în paza miliţianului de la uşă. Aceasta se deschidea şi te trezeai în faţa a două rînduri de mese pe toată lungimea sălii, de la un capăt la altul. Cele

două rînduri erau separate de un culoar de doi metri, pe care patrulau în ambele sensuri milițieni. În spatele meselor, de-a lungul pereților erau bănci de lemn. Cînd intrai, constatai că băncile erau ocupate de vizitatorii care stăteau avînd în față mesele goale. Trebuia să reperezi rapid pe cel, sau mai degrabă pe cea care venise și care de altfel își semnaliza prezența. Era impresionant să intri în acea sală și să vezi cincizeci de perechi de ochi fixîndu-te cu nesaț în așteptarea apariției chipului drag. Te grăbeai deci să iei loc la masa aflată în fața celeilalte mese, în dreptul vizitatorului tău. Situația era deci următoarea: pe toată lungimea încăperii o masă (de fapt mai multe puse cap la cap). De o parte a mesei, cu spatele la perete stăteau vizitatorii. Cu spatele la celălalt perete, în fața celui de-al doilea șir de mese, stăteau deținuții. Pe culoarul dintre cele două rînduri de mese patrulau neîncetat milițieni. În spatele băncii vizitatorilor și în spatele băncii deținuților se aflau alți milițieni. În fine, unul sau mai mulți ofițeri supravegheau operația.

Să vorbești, să te faci auzit, să înțelegi ce ți se spune era foarte greu. Imaginați-vă cincizeci de persoane de o parte, și de cealaltă, la doi metri tot atîția deținuți, și toți aceștia vorbind în același timp. Trebuia să strigi ca să te faci auzit de interlocutor și ca vocea să nu-ți fie acoperită de cea a celor doi vecini. Fiecare vorbea cît mai tare și era un vacarm ce te făcea să crezi că ești într-o casă de nebuni. În plus, milițienii, care mergeau de colo-colo, ne deranjau la fel de mult, căci trebuia să-ți tot sucești gîtul în dreapta și în stînga ca să vezi pe după milițian pe vizitator și să nu pierzi șirul cuvintelor lui.

Vorbitorul nu dura mai mult de patruzeci de minute, dar cîte nu se puteau spune în acest timp scurt! Timp de o lună — și uneori mai mult — te gîndiseși atîta la acest moment, la tot ce nu trebuia să uiți să spui sau să întrebi! Aveai în minte un întreg catalog pe care îl repetai neîncetat în timpul lungilor ore de muncă, învățîndu-l pe de rost, ca pe o poezie, ca să nu uiți nimic. Și apoi, după vorbitor, chiar de-a doua zi, începeai să faci lista pentru data următoare.

Era strict interzis să se discute politică, să întrebi sau să comunici altceva decît ce era strict personal, ce te privea pe tine sau familia, să ceri să se transmită ceva cuiva, să se facă un serviciu unui camarad care nu avea drept la vorbitor. Gardienii erau acolo, cu urechile ciu-

lite, gata să te împiedice. Și totuși, cu toată vigilența lor și în pofida faptului că trebuia să strigi ca să te faci auzit, cîte vești nu se transmiteau, cîte mesaje nu se trimiteau sau nu se recepționau! O dată în plus vreau să elogiez curajul, perspicacitatea, inteligența și devotamentul soțiilor noastre în aceste ocazii.

Printre multe alte întîmplări, îmi amintesc că într-o sîmbătă seara — o seară tristă de iarnă de la sfîrșit de lună — ne întorceam de la șantier. În semiobscuritatea barăcii, obosiți, profitam de răgazul ce-l aveam pînă la masa de seară ca să ne odihnim. Un bărbat necunoscut a intrat în baracă, a venit la mine și mi-a spus că un medic de la infirmerie (pe care îl cunoșteam) mă ruga, dacă pot, să mă duc la el. Deținutul a plecat; m-am îmbrăcat și am ieșit în noapte. Era interzis să se circule seara prin colonie iar la infirmerie trebuia să mergi însoțit de brigadier.

Totuși, dacă chiar voiai să mergi la careva, puteai s-o faci, riscînd, adică strecurîndu-te pe lîngă bараci și, după ce scrutai bine întunericul, traversînd în fugă distanța dintre ele. Trebuia să fii numai ochi și urechi ca să distingi silueta sau să auzi pașii gardianului care făcea rondul, căci gardienii, la rîndul lor, mergeau în vîrful picioarelor și se strecurau pe lîngă barăci, așa stăteau la pîndă.

Am ieșit din baracă și am înaintat cu prudență. Doar o dată sau de două ori am zărit o siluetă care s-a grăbit să se piardă în întuneric, nu am avut nici un incident. Ajuns la infirmerie, m-am așezat pe banca din sala de așteptare și cînd medicul respectiv a deschis ușa, ca să-l introducă pe alt bolnav care urma, mi-a făcut semn să aștept. După cîteva minute a revenit însoțindu-l pe pacient pînă la mijlocul sălii de așteptare pentru a-i da unele sfaturi. Apoi a venit la mine, m-a luat de braț, a scos o țigară și mi-a spus: „hai să fumăm afară". Noaptea era întunecoasă și rece. Ne-am îndepărtat cîțiva pași de baracă, medicul și-a pus țigara în buzunar, a scrutat întunericul din jur și m-a întrebat în șoaptă dacă a doua zi aveam dreptul la vorbitor și dacă va veni careva la mine. I-am răspuns că aveam dreptul și că va veni, ca de obicei, soția mea, dacă cumva reușea.

„Îl cunoști pe O.?" m-a întrebat. „Da" — i-am răspuns — „am fost colegi la Ministerul de Externe". „Ei bine, este la infirmerie, foarte grav bolnav de plămîni.

Este practic pierdut. Numai doze masive de streptomicină poate l-ar salva. Or, cum nu muncește, nu are dreptul la o carte poștală prin care să ceară medicamente și trebuie intervenit rapid, pînă nu e prea tîrziu. Trebuie deci să îi procurăm în cel mai scurt timp cutare cantitate de streptomicină. Așa stînd lucrurile, te întreb: întîi, accepți ca, în pofida supravegherii gardienilor, să transmiți acest mesaj? Al doilea: consideri că, avînd în vedere riscurile, soția dumitale va accepta să recepționeze mesajul și să-l transmită la București soției lui O.?"

I-am răspuns că voi face tot ce voi putea și că sînt sigur că soția mea va face la fel.

Doctorul a fost atît de fericit de parcă i-aș fi salvat lui viața. Mi-a recomandat să fiu foarte prudent, căci asemenea acțiuni erau aspru pedepsite și-i puteau costa pe autorii lor cîțiva ani de „administrativ". La despărțire a adăugat: „și dacă e prea periculos, renunță".

Cu aceleași precauții și tot fără incidente, m-am întors la baracă, dar pînă am adormit și a doua zi de cum am deschis ochii m-a obsedat întrebarea: cum să transmit mesajul?

Nici vorbă nu putea fi să-l transmit în scris. Asta nu prezenta decît inconveniente: distanța prea mare dintre cele două mese, imposibilitatea de a arunca un ghemotoc de hîrtie, cu gardienii ce stăteau în spatele soției, în spatele meu și pe culoarul dintre mese, precis s-ar fi observat, iar interceptarea unei asemenea hîrtii nu ne dădea nici o șansă de a nega fapta. În plus, unde să găsesc hîrtie și creion? În colonie, ambele erau strict interzise (ca să mi le procur, aveam nevoie de două-trei zile). Nu, nici nu putea fi vorba de a transmite mesajul în scris. Dar cum să-l transmiți oral în prezența atîtor milițieni și ofițeri de Securitate?

Eram totuși ferm hotărît să încerc orice, căci era în joc viața unui om.

Cînd am intrat la vorbitor, am constatat că supravegherea era aceeași: un gardian în spatele soției, unul în spatele meu, al treilea patrula pe culoarul dintre mese. Am început să ne vorbim, strigînd, pentru ca vocile noastre să nu fie acoperite de cele ale vecinilor. Ne aplecam cînd în dreapta, cînd în stînga ca să ne vedem, în ciuda mișcării de metronom făcută de milițian: șase pași la dreapta, șase pași la stînga. În cealaltă extremitate a

sălii, doi ofițeri de Securitate supravegheau în același timp pe „dușmanii poporului" și zelul subalternilor lor.

Știam că vorbitorul va dura circa patruzeci de minute, dar cum erau posibile atît surprize plăcute, cît și neplăcute, trebuia să încerc să transmit mesajul în prima jumătate de oră. Eram crispat, și dacă de regulă vorbitorul mi se părea că trece prea repede, acum aveam impresia că timpul realmente zboară. Mă uitam la ceasul din perete, trecuseră deja douăzeci de minute. Trebuia să încerc. Și în mijlocul unei fraze rostite silabisit în română am rostit la fel în franceză: „fii atentă" și am continuat apoi în română. Cei doi gardieni aflați în fața mea nu au reacționat, dar nu știam ce făcea cel din spatele meu. Soția mi-a răspuns printr-o imperceptibilă clipire, ca să-mi dea de înțeles că pricepuse, și într-adevăr, se vedea pe fața ei că era foarte atentă. Am început o altă frază, și din nou am intercalat ceva în franceză și numele prietenului meu, și apoi am continuat în română. Aceeași impasibilitate a miliției, aceeași clipire a ochilor ei. La rîndul ei mi-a spus cîteva cuvinte și apoi eu am adăugat „e pe moarte"... Astfel, urmărind privirile miliției și profitînd de momentele lor de neatenție, prin frînturi, am transmis mesajul.

Din cînd în cînd, o crispare a feței soției mele îmi dădea de înțeles că în spatele meu se întîmpla ceva, și atunci ne spuneam banalități. Apoi fața ei se destindea și eu îmi reluam manevra. Aveam impresia că trecuse o eternitate, dar după un sfert de oră reușisem.

De data aceasta vorbitorul a durat trei sferturi de oră și ultimele minute au fost pentru mine fericite. Cînd s-a anunțat că deținuții trebuiau să părăsească încăperea, soția mi-a spus: „nu-ți face griji, chiar mîine voi merge să comand medicamentele de care ai nevoie". Mai tîrziu am aflat că deși călătorise îngrozitor și la venire și la plecare, deși petrecuse o zi atît de grea la Poarta Albă și nu dormise două nopți, ea s-a dus în celălalt capăt al Bucureștiului, la soția lui O., ca să-i transmită mesajul.

După vorbitor, m-am dus să-mi iau pachetul adus de soție. Nu mai era Stanciugel care, cu complicitatea miliției, își lua partea din fiecare pachet, dar deținuții de drept comun care îi luaseră locul nu erau cu nimic mai buni. Știai bine că o parte din alimente vor fi șterpelite și că de ele vor beneficia deținuții însărcinați cu deschiderea și controlarea pachetelor. Nu era nimic de

făcut, eram resemnați, dar indignați la culme, căci știam ce sacrificii făceau ai noștri — în general soțiile și copiii —, cîte renunțări însemnau pentru ei alimente scumpe și rare în acea vreme ca mierea, slănina, untul și zahărul. Dar ceea ce ne indigna cel mai mult era maniera în care gardienii și acoliții lor ne masacrau, sub pretextul controlului, pachetele.

De exemplu, cînd primeam brînză de oi, „cenzorii" o tăiau și o mulțime de firimituri cădeau pe jos sau pe ștergarul pe care erau puse, pe măsură ce erau verificate, alimentele. Tăiau în mai multe bucăți slănina, scoteau capacul de la cutia de unt și cu același cuțit scormoneau în cutie. Totul curgea, se prelingea, cutia era răsturnată peste slănină și peste brînză. Țigările (aveam dreptul la 200 de țigări), fiecare pachet era tăiat în două și vărsat în ștergar, tutunul se împrăștia peste alimente și țigările, pînă pe la jumătate căpătau miros de slănină și de unt și deveneau inutilizabile. Apoi cutia de miere (mierea ne era trimisă, ca și untul, în cutii metalice de un kilogram, al căror capac era lipit cu plasture). Gardianul, sau deținutul, scotea capacul și cu același instrument cu care tăiase brînza, slănina, țigările umbla acum în cutia de miere, și fără s-o mai închidă cum trebuie o arunca peste celelalte alimente.

În cele din urmă zahărul cubic era scos și el din cutie și vărsat peste toate. Apucai șervetul de cele patru colțuri și te duceai în baracă, unde începeai să triezi și să cureți tot ce fusese trimis cu prețul atîtor sacrificii, pregătit și împachetat cu atîta grijă și dragoste și din care o parte îți fusese furată și cealaltă parte era acum un amestec indescriptibil. Trebuia ca din miere să scoți tutunul și untul, din unt să scoți tutunul, să triezi țigările și să arunci pe cele devenite inutilizabile. Exact așa am făcut, și pînă spre seară am evitat să-l văd pe medic, deoarece delatorii urmăreau toate mișcările celor care fuseseră la vorbitor și vizita mea la infirmerie ar fi putut să pară suspectă. Seara, cînd a sunat adunarea pentru „numărătoare" pe platou, am făcut în așa fel ca să pară că din întîmplare m-am întîlnit cu medicul, și în cîteva cuvinte i-am spus că a doua zi mesajul va ajunge la destinație. Chipul lui bronzat s-a luminat de un zîmbet: asta o să-i ridice moralul, a spus el. O săptămînă mai tîrziu m-a căutat ca să-mi spună că streptomicina sosise și să mă

roage ca la primul vorbitor să transmit soției mele mulțumirile lui O. și ale familiei lui.

Bolnavul a fost supus imediat unui tratament energic pe bază de streptomicină și s-a restabilit complet.

Am ținut să relatez acest episod din mai multe motive. Întîi, pentru a pune încă o dată în evidență devotamentul de care au dat dovadă medicii deținuți, care adesea au pus mult suflet și au riscat spre a salva vieți.

De asemenea, pentru a sublinia curajul și spiritul de solidaritate de care au dat dovadă soțiile noastre în acei ani de groază.

În fine, pentru a arăta cît de inumane și stupide erau autoritățile. Căci dacă am fi fost prinși, medicul, soția mea și cu mine am fi fost aspru pedepsiți. De ce? Pentru a fi voit să salvăm viața unui om fără a fi comis alt delict decît acela de a fi comunicat că dacă nu i se trimite urgent un medicament va muri. Și culmea este că regulamentul nu interzicea trimiterea de medicamente, dar era interzis ca familia să fie avertizată să le trimită, chiar dacă asta însemna condamnarea la moarte a unui om.

Țin să adaug că medicamentele erau dijmuite la fel ca alimentele (dar ele pentru membrii administrației). Am constatat acest lucru cînd am primit eu medicamente.

Asta s-a întîmplat peste două sau trei luni. Ca întotdeauna, iarna era aspră în Dobrogea. Aspră mai ales pentru deținuții prost îmbrăcați, prost cazați, ținuți în frig, insuficient hrăniți, dormind puțin și în condiții incalificabile, supuși la eforturi supraomenești.

Deșteptarea suna la trei și jumătate dimineața și abia pe la șase, după ce stăteam mai bine de o oră afară, în frig, pe platoul coloniei unde se făcea „numărătoarea", plecam. Ajungeam la șantier pe la șapte și ne luam lopețile care se aflau într-o colibă special făcută pe fiecare șantier. În primele luni ne întorceam în colonie cu uneltele (lopeți, cazmale etc.), pe care le păstram cu grijă sub pat, dar curînd administrația s-a temut de pericolul pe care îl reprezentau aceste mii de oameni ce aveau unelte care puteau deveni arme redutabile. În consecință, s-a construit pe fiecare șantier cîte o colibă în care ne lăsam lopețile, cazmalele și hîrlețele.

În munca manuală calitatea uneltei are o importanță primordială iar pentru noi, la Canal, ea reprezenta și mai mult, deoarece cu o lopată bună, cu o cazma bună sau un hîrleț bun puteai face ușor o muncă de trei ori

mai mare decît cu unelte mediocre. Fiecare din noi reușise, grație țigărilor date fierarilor și tîmplarilor din colonie, să aibă lopeți admirabile. Coada lor era lungă, netedă, ușor curbată și bine echilibrată, partea metalică lată, rotunjită, adîncă și ascuțită ca un brici.

Se iveau zorile și o dată cu ele sosea prima garnitură ce fusese încărcată în seara precedentă. În semiobscuritate distingeam cu greu vagoanele supraîncărcate trecînd prin fața noastră ca niște rinoceri enormi, în scîrțîitul șinelor care aproape că se curbau sub greutatea lor. Adesea în timpul nopții zăpada acoperea totul cu mantia ei albă. Asta nu ne plăcea, căci trebuia s-o îndepărtăm și ne udam lopețile, ceea ce ne îngreuna mult descărcatul. Pămîntul se lipea de lopată și trebuia să te tot întrerupi și s-o cureți cu mica spatulă de lemn pe care o aveam fiecare în buzunar. Asta ne scotea din ritm și provoca mari pierderi de timp.

În general, temperaturile erau de zece-cincisprezece grade sub zero, pămîntul îngrămădit pe platforme părea un adevărat munte și era înghețat pe o adîncime de vreo treizeci de centimetri. Lopețile ricoșau ca la ciment și trebuia să treci la cazma. Deci la o temperatură de mai multe grade sub zero trebuia să-ți scoți paltonul și haina, ceea ce nu era plăcut. Este adevărat că după cinci-zece minute transpiram, dar pînă atunci munceam ca niște apucați, încercînd să ne încălzim. Îndepărtam stratul înghețat și apoi treceam la descărcatul cu lopata.

După ce descărcam vagonul eram transpirați din cap pînă-n picioare, cămășile ni se lipeau de corp. Trebuia să sărim imediat de pe platformă, să închidem obloanele care, parcă animate de o forță malefică, opuneau rezistență și abia de reușeam să le închidem. Între timp, cămașa înghețа și ți se lipea de spate și de piept. Pînă sosea garnitura următoare nivelam pămîntul. Eram din nou înghețați de frig, și cum la această muncă ritmul era mai lent, ne trebuia mult timp ca să ne încălzim. Dar nu trecea mult și soseau alte vagoane și iar ne scoteam hainele și porneam la asalt.

Era epuizant, căci ne trezeam în zori, stăteam mult în picioare, munceam neîncetat și din răsputeri, și ba eram înfierbîntați și transpirați, ba cu hainele înghețate. În plus, ne era foame. Spre prînz, dacă nu eram prinși de ritmul descărcatului, privirile noastre se îndreptau din cînd în cînd către drumeagul pustiu ce șerpuia printre

colinele golașe. În acest univers dezolant, unde nu exista nici o casă, nici un pom, nici o mișcare din care să răsară un crîmpei de viață, noi așteptam să apară, jos, la orizont, un mic punct negru. Șareta condusă de un deținut de drept comun însoțit de un soldat, care aducea mîncarea pentru brigăzi și escortele lor. Întotdeauna aceiași doi sau trei erau primii care o descopereau și care își făceau un punct de onoare din a striga: „vine mîncarea".

Dacă nivelam pămîntul, era perfect. Continuam să muncim pînă cînd șareta care se hurducăia pe așa-zisul drum ajungea la noi. Uneori dura mult, dacă pînă la noi erau multe alte brigăzi răzlețite care trebuiau să primească ciuberele cu mîncare.

Dacă se întîmpla ca șareta să ne fie semnalată în timp ce descărcam vagoanele sau în timp ce sosea o garnitură pe linia noastră, brigadierul striga că nimeni nu merge la masă pînă nu se descarcă pămîntul. Dădeam zor, căci dacă nu ne terminam treaba pînă la sosirea șaretei, ea pleca la alte brigăzi și cînd se întorcea era prea tîrziu, brigăzile de încărcare își începeau munca și soseau alte garnituri, trebuia să mîncăm în mare grabă și nu mai aveam nici un moment de odihnă. Căci acesta era singurul nostru timp de odihnă în decursul celor zece ore de muncă: o oră pentru masa de prînz, în care încercai să te destinzi cîteva minute.

După ce înghițeam o zeamă, în care pluteau cîțiva cartofi și cîteva frunze de varză, și „felul doi", care consta din aceleași produse ca primul, dar ceva mai dens și în care puneam pîine, ne rămîneau douăzeci de minute pentru odihnă. Vara ne așezam sau ne întindeam pe pămînt, dar cum să faci acest lucru cînd pămîntul era acoperit de un strat gros de zăpadă și cînd frigul și vîntul te pătrundeau pînă la oase? Sub un cer jos și cenușiu, într-un peisaj dezolant în care nu se vedeau decît două-trei puncte negre — alte brigăzi — care animau orizontul, oamenii nu aveau altă soluție decît să meargă de colo-colo, să alerge, să facă mișcări de gimnastică spre a se încălzi. Eu unul eram prea obosit (ca mulți alții, de altfel) și cum terminam de mîncat mă culcam chiar pe zăpadă și adormeam imediat. Dormeam profund, dar după zece minute, un sfert de oră, mă trezeam din cauza frigului. Tot corpul, din cap pînă-n picioare era un sloi de gheață. Mă trezeam năucit și încercam să-mi pun sîngele în mișcare mergînd repede și făcînd diverse mișcări ale

capului, brațelor și corpului. Dar în asemenea împrejurări organismul reacționează atît de bine, încît cele cîteva minute de somn mă reconfortau și porneam la muncă cu forțe noi. Din nenorocire, din cauza acestui regim am contractat un reumatism acut al brațelor și un ulcer duodenal. Două cadouri prea puțin indicate și care, pentru un om care lucra la Canal, puteau avea consecințe dintre cele mai grave.

Prietenul meu, medicul, îmi spusese că existau două medicamente foarte eficace, dar greu de procurat (îmi amintesc că unul dintre ele era elvețian), și la proximul vorbitor i-am spus soției, care a reușit performanța de a mi le trimite peste două săptămîni. Cîte intervenții, cîte drumuri și cîtă osteneală, cîți prieteni puși în mișcare și cîte sacrificii materiale, mult peste puterile sale, nu a făcut ea pentru a ajunge la acest rezultat! Da, iată care a fost în general atitudinea soțiilor noastre, a soțiilor deținuților politici români, și mă gîndesc cu emoție, respect și recunoștință la cele care, deși de partea cealaltă a gratiilor, au suferit alături de noi.

Ca să închei istoria medicamentelor mele, voi spune că atunci cînd m-am dus să le iau, gardianul care trebuia să mi le dea mi-a spus: „un bandit, un dușman al poporului nu ar trebui să aibă dreptul la medicamente. Ar fi mult mai folositoare tovarășilor noștri". Și mi-a oprit jumătate din ele. Din fericire, medicul cunoștea trucul și mi-a prescris o doză suficientă ca să pot, chiar după acest furt, să fac tratamentul și să mă pun pe picioare.

Am relatat faptul pentru a ilustra o dată în plus atitudinea autorităților față de deținuții politici, ale căror maladii nu erau de fapt tratate și a căror dispariție era dorită, numai că înainte de asta — în coloniile de muncă — erau vidați de toate forțele.

H) Brigada mecanizată și brigada disciplinară

În septembrie 1950 direcția șantierelor de la Canalul Dunăre—Marea Neagră a înființat la vreo douăzeci de kilometri în aval de Poarta Albă un șantier motorizat, unde, așa cum indică numele, toate lucrările erau mecanizate. Excavatoare pentru scoaterea pămîntului și încărcarea lui în basculante care îl descărcau în văile și pe cîmpia din vecinătate, buldozere care nivelau acest

pămînt sau trasau drumurile pentru camioane, autoşenilate care făceau aceste drumuri mai mult sau mai puţin utilizabile, benzi rulante pentru încărcarea camioanelor — pe scurt, un şantier cum ar fi trebuit să fie toate, dacă scopul principal al guvernului ar fi fost realmente de a construi Canalul şi nu de a se servi de el pentru a închide acolo sute de mii de deţinuţi.

Toţi şoferii, mecanicii, tractoriştii din colonie au fost convocaţi, apoi triaţi şi s-au constituit brigăzi pe specialităţi. Aceste brigăzi erau privilegiate în comparaţie cu altele: nu mai făceau drumuri lungi pînă la locul de muncă, nu mai trebuiau să îndure sarcini extenuante şi intemperii insuportabile zile şi nopţi de-a rîndul; lucrai într-o cabină confortabilă sau într-un atelier, ceea ce nouă, „pedestrimii", ni se părea paradiziac.

La început totul a fost simplu, deoarece în colonie erau destui mecanici, şoferi şi camionagii pentru a constitui o echipă de zi compusă exclusiv din oameni de meserie, a căror origine socială era considerată bună de către administraţie. Dar cînd s-a pus problema unui al doilea detaşament, pentru ca să se lucreze în două schimburi de cîte douăsprezece ore, lucrurile s-au complicat, căci nu mai erau oameni de meserie. Administraţia a chemat deci un fost subofiţer de tancuri cu cariură atletică, un oarecare „S.", excelent mecanic şi care, prin carieră, ştia să comande. A fost întrebat cum vedea soluţionarea problemei. „S." le-a spus pe şleau: „Daţi-mi mînă liberă şi eu voi forma cu toţi foştii militari din unităţile motorizate, cu toţi foştii ofiţeri de marină, de aviaţie şi cu toţi foştii şoferi amatori de aici un al doilea detaşament de şoc, care o să vă dea rezultate de două ori mai bune decît brigăzile voastre de profesionişti". Deşi sceptică, administraţia, neavînd altă soluţie, a acceptat sugestia lui „S.", dar a specificat că va fi răspunzător de orice rezultat negativ şi de orice sabotaj la care s-ar deda vreunul din „banditi".

„S." s-a dovedit a fi curajos, energic, hotărît şi mai ales un adevărat organizator şi conducător. El a căutat, a detectat şi a găsit printre miile de deţinuţi de la Poarta Albă pe cei pe care putea conta atît în privinţa competenţei, cît şi a seriozităţii. Şi efectiv, cu aceşti aviatori, marinari, ingineri şi şoferi amatori a reuşit să constituie un detaşament de noapte foarte sudat şi

devotat lui cu trup și suflet — „detașamentul de șoc" pe care îl promisese.

Curînd rezultatele obținute de această echipă au fost atît de bune, încît a devenit „detașament de zi", tocmai ca să dea randamentul maxim. Curînd după aceea, pe la începutul lui august 1951, cînd în corpul de șoferi ai acestui detașament au fost unul sau două locuri vacante ca urmare a plecărilor în alte colonii, am fost și eu cooptat.

În comparație cu ce trăisem pînă atunci la Canal, regimul acestor brigăzi mecanizate mi s-a părut o minune. Aveam paturi individuale, fiind considerați elita coloniei, ceilalți meseriași ne favorizau, mai ales bucătarii. Cred că cele trei luni în care am muncit ca șofer au fost singurele din cei nouă ani de închisoare în care n-am suferit de foame. Nu mai eram nici îngrozitor de obosit, căci nu mai făceam eforturi supraomenești ca să realizez norme aberante și nu mai trăiam sub teroarea brigadierilor și miliției nilor.

În noul meu detașament singurul șef era „S.". Foarte sever în ce privește randamentul și calitatea muncii, el era apropiat și solidar cu oamenii, întotdeauna gata să-i apere și să-și asume răspunderea.

Dimineața, după ce luam cafeaua, detașamentul nostru pleca ultimul din colonie și se îmbarca în vagoanele-platformă pentru a ajunge la șantierul aflat la circa cincisprezece kilometri. Regăsisem în această brigadă mai mulți buni prieteni de la Jilava, Aiud și Gherla și, în comparație cu marșurile epuizante pe care le făceam pînă atunci la locul de muncă (obsedat de ideea că n-am să fac față), această deplasare în compania vechilor camarazi era pentru mine o adevărată destindere, în acele minunate dimineți de august. Cum la plecare abia mijea de ziuă, pe drum, din vagoanele-platformă vedeam extraordinare răsărituri de soare, cum sînt numai în Dobrogea, și a căror orgie de culori ce izbucnea pe cer ne emoționa ca o rugăciune.

Ajunși pe șantier, ne îndreptam către camioanele lîngă care stăteau șoferii și toți cei din brigada de noapte adunați la repezeală cînd vedeau că sosește trenul. Ne așteptau pe un fel de platou, în apropierea a două barăci de scînduri — una servea ca atelier și cealaltă ca post de comandă pentru șefii gărzii — brigadierul și normatorii.

Șantierul se întindea pe 2—3 kilometri, în lungime și în lățime, de-a lungul văii în care se săpa viitorul Canal. Pistele trasate după nevoile excavărilor sau descărcărilor, îl brăzdau în toate sensurile. Terenul era adesea foarte accidentat și modul în care fuseseră trasate aceste piste era adesea foarte periculos pentru cursele noastre. Mai ales cînd urcam sau coboram cu camioanele mari (de paisprezece tone) drumuri care nu erau mai late decît distanța dintre roțile vehiculelor și care coborau zeci de metri de pantă abruptă pînă în fundul Canalului. Evident că nici un om liber nu ar fi acceptat să lucreze în aceste condiții și numai deținuți ca noi își asumau aceste riscuri. Noi însă o făceam cu entuziasm, căci orice era mai bun decît calvarul îndurat pînă atunci. Goneam în nori de praf cu enormele noastre mașini, încercînd să batem propriile noastre recorduri, căci știam că supraviețuirea detașamentului nostru depindea de superioritatea lui netă asupra celui al „oamenilor de meserie". Dumnezeu știe dacă îi dominam cu capul sau cu umerii, dar rezultatele noastre erau de două ori mai bune decît ale lor.

Explicația pentru această diferență rezida în faptul că printre profesioniști erau mulți deținuți de drept comun și că o parte din deținuții politici din această brigadă se considerau de neînlocuit în virtutea „originii lor sociale bune". Ei conduceau fără interes pentru munca lor și pentru mașinile lor. Adesea cînd veneam dimineața găseam camionul sau excavatorul în pană, deși în seara precedentă, la predarea schimbului, semnalasem că trebuia făcută o mică reparație. Nu se ținuse cont și mașina era în pană. Prin urmare, această brigadă mergea prost din cauză că membrii ei nu-și dădeau nici un interes.

Noi însă aveam grijă de mașini de parcă ar fi fost ale noastre, străduindu-ne să le întreținem bine și să le reparăm de îndată ce observam că au ceva.

Și între noi era o emulație. Dar ea nu avea nimic comun cu sinistrele bătălii ale spărgătorilor de norme de pe celelalte șantiere. Între noi era o competiție ce se desfășura în spirit sportiv, toți fiind niște pasionați ai volanului. Personal, nu încercam să bat recorduri, mulțumindu-mă întotdeauna să fiu printre primii, fără a-mi forța camionul cu platformă basculantă.

Evident că un șantier de asemenea dimensiuni nu putea fi înconjurat de sîrmă ghimpată. Paza era asigu-

rată de soldați înarmați cu puști mitralieră care stăteau în miradoarele aflate la mici distanțe unele de altele și dotate cu reflectoare. Acest sistem de supraveghere s-a dovedit eficace, și în cele trei luni cît am lucrat pe acest șantier nu a existat decît o tentativă de evadare.

Era într-o seară cînd ne pregăteam să plecăm spre colonie. Echipa de noapte sosise, trenul ne aștepta jos, în fundul văii, dar cînd s-a făcut „numărătoarea" s-a constatat că lipsea unul. Soldații și milițienii l-au căutat două ore și în cele din urmă l-au găsit în groapa unui W.C., de unde nu i se vedea decît capul. Cum avusese curajul, și ce nebunie pusese stăpînire pe el, ca să se vîre în asemenea oroare? Și cum spera el să se salveze în starea în care se afla? Cred că își pierduse complet capul. Mirosea atît de urît că trebuia să stai la cel puțin zece metri de el. A fost „spălat" cu pompele de incendiu de către milițienii care se țineau la o distanță respectabilă față de el.

La întoarcerea în colonie brigada noastră beneficia de marea favoare de a merge imediat la duș să ne spălăm de uleiurile și motorina acumulate pe șantier. Pe de o parte asta mi se părea minunat, dar pe de altă parte, cum împărțisem întotdeauna cu camarazii mei suferințele și nedreptățile pe care le îndurам în lagăr, aproape că îmi era rușine că eram într-un grup de favorizați. Simțeam o strîngere de inimă cînd mă gîndeam la calvarul pe care îl cunoșteam bine și pe care îl îndurau foștii mei camarazi.

Îmi uitam însă grijile cînd, la volanul camionului meu, urcam sau coboram în goana mare, făcînd adevărate acrobații, pistele abrupte ce duceau de pe platou pe fundul Canalului. Într-o zi, sosisem foarte repede pe platou și mă pregăteam să virez la dreapta ca să intru pe drumul ce cobora în Canal. Era o coborîre în linie dreaptă, foarte abruptă și lungă de o sută—două sute de metri. La rampă, un excavator încărca primul camion iar al doilea aștepta în spatele lui, cu frînele blocate, în plină pantă și el.

Mă pregăteam deci să virez la dreapta, ca să cobor și să mă plasez în spatele camionului gol, cînd am văzut că din față venea în viteză un camion care voia să ajungă înaintea mea, tăindu-mi calea, ca să fie încărcat el întîi. Eram mai aproape decît rivalul meu de locul respectiv și, venind din dreapta, aveam prioritate. Dar am recu-

noscut camionul, și cum știam că cel de la volan se bătea întotdeauna pentru primul loc, mi-am zis: să-i fac plăcerea, să-l las pe nebunul ăsta de Negrescu să treacă. Am frînat, dar chiar în acel moment pompa de aer a frînelor a cedat și camionul a continuat să ruleze cu aceeași viteză. Am virat mult la stînga și după cîțiva metri camionul meu s-a oprit de la sine pe un cîmp.

Era evident că dacă n-aș fi avut norocul să apară Negrescu, aș fi pornit în pantă, și cum nu mai aveam frîne, m-aș fi zdrobit o sută de metri mai jos de camioanele care staționau în josul pantei. Nu aș fi avut absolut nici o șansă de scăpare.

Pentru mine, această întîmplare a fost o dovadă de cît sînt de aleatorii pentru fiecare dintre noi binele și răul, cît este de dificil să pornești pe drumul cel mai bun. Desigur, la prima vedere, cel mai bine era să fugi de brigăzile obișnuite și să lucrezi într-o brigadă motorizată. Și totuși tocmai într-o astfel de brigadă era să-mi găsesc moartea. Dar probabil că încă nu-mi sosise ceasul și de aceea Destinul mi-l scoase în față pe „nebunul ăsta de Negrescu".

În afară de astfel de mici incidente, în detașamentul nostru totul părea că merge bine, rezultatele se ameliorau cu fiecare săptămînă și gazetele de perete ne elogiau performanțele. Totuși simțeam că deasupra noastră se adună nori, căci detașamentul de noapte avea ca șef un deținut de drept comun care nutrea o ură neîmpăcată față de „politici" în general, și față de „S." în special. Pe noi ne ura pentru că eram intelectuali și pentru felul în care munceam; pe „S." îl ura pentru că îi luase locul în ochii conducerii Canalului și pentru ce realizase pe șantierul nostru. Șeful echipei de noapte lansa diverse insinuări, zvonuri și calomnii despre „S." și toți „foștii burghezi" care, spunea el, complotau și puneau la cale acte de sabotaj.

Pe de altă parte, unele persoane din „organele administrative", cu ofițerul politic în frunte, nu vedeau cu ochi buni pe toți acești „dușmani ai poporului" care se evidențiau prin seriozitatea și calitatea muncii. Asta nu se potrivea defel nici cu ideile ce trebuiau inculcate maselor, nici cu doctrina luptei de clasă care nu trebuie să înceteze nici o clipă și trebuie dusă pretutindeni, chiar și în închisoare.

Plecînd binevoitor urechea la spusele rivalului lui „S.", ofițerul politic, fidel tacticii comuniste care (contrar a ceea ce afirmă) pune politicul mai presus de orice (inclusiv de economic), căuta un pretext pentru a distruge această brigadă. Și pretextul s-a ivit la jumătatea lui noiembrie, cînd au sosit două camioane de la atelierele de la Medgidia, unde se făcea revizia generală, dar cărora după 24 de ore, în timpul muncii de noapte, le-au plesnit blocurile motoarelor.

Nu știu dacă era sau nu vorba de sabotaj. Singurii care ar fi putut spune erau deținuții de la atelierele de la Medgidia sau careva din brigada de noapte. În orice caz, era evident că cel care nu avea nici un interes să facă așa ceva, ba din contră, căci știa că se va întoarce împotriva lui, era șeful detașamentului nostru, adică „S.". Dar cum era de așteptat, el și detașamentul lui au fost imediat acuzați de ofițerul politic de apartenență la o organizație secretă, de complot și sabotaj. În plină noapte, baraca noastră a fost înconjurată de vreo șaizeci de miliției și soldați de Securitate înarmați, și apoi invadată de parcă ar fi fost vorba de niște rebeli ce se baricadaseră. Înscenarea era perfectă.

Imediat, șaptesprezece dintre noi, în frunte cu „S.", am fost „arestați", înconjurați de un detașament de militari de două ori mai numeroși decît noi și duși la închisoarea coloniei. După cîteva zile au mai fost aduși alți zece sau cincisprezece camarazi de-ai noștri.

Așa cum am mai spus, această închisoare era o clădire de cărămidă, izolată de restul coloniei, nu departe de un mirador al cărui reflector o lumina toată noaptea. Clădirea era despărțită în două de un coridor cu uși pe o parte și pe alta. Aceste uși dădeau în mici celule, cu ferestre minuscule plasate foarte sus și prevăzute cu gratii groase, prin care abia de pătrundea un pic de lumină. În fiecare celulă erau două paturi suprapuse lipite de unul din pereți, paturi ce aveau formă de copaie și erau late de 40—50 de centimetri. Spațiul dintre peretele din față și paturi era atît de îngust că abia puteai trece, iar dacă te așezai pe marginea patului genunchii se lipeau de perete. Nici nu puteai să stai așezat prea mult din cauza formei de copaie a paturilor. Pe jos ciment, nu lumină electrică, nu încălzire, nu geamuri la ferestrele prin care vîntul, ploaia, zăpada (după anotimp) pătrundeau în voie. Ușa, foarte solidă, dar lăsînd în partea

inferioară o distanță de vreo doi centimetri de la podea, contribuia la pătrunderea aerului rece. În acest mijloc de noiembrie, în care ploaia era amestecată cu zăpadă, în celula în care și vara era răcoare, acum era îngrozitor de frig. La picioarele patului, chiar lîngă ușă, era o mică tinetă.

Eram șase în celulă și înainte de a intra ni se ceruse să ne scoatem pantofii, căciulile, pantalonii, hainele, paltoanele și puloverele și rămăseserăm numai în ciorapi, indispensabili și cămașă. Nu aveam nici pături, nici saltele, nici perne.

În plină noapte, întunericul era atît de mare în această celulă, încît fusese imposibil să ne dăm seama de configurația locului. Strînși unii în alții, încercînd să ne așezăm pe marginea paturilor, de fapt pe marginea a ceea ce credeam noi că era patul de jos, am așteptat să se facă ziuă.

Am auzit în sfîrșit sunînd deșteptarea, undeva departe, și apoi pasul rar și greu al brigăzilor care se tîrau prin noroi și prin bălți, plecînd la muncă pe șantiere, însoțite de strigătele brigadierilor: mai repede, mai repede.

În fine, am înțeles că afară se lumina de ziuă, o zi cenușie, tristă, ploioasă. În celula noastră abia de puteai vedea, dar era suficient pentru a ne da seama cum arăta. Așa cum am spus, forma „copaie" a paturilor suprapuse nu permitea să stai pe marginea lor. Trebuia ca doi dintre noi să stea în copaia de jos, față în față, unul cu spatele la peretele exterior și celălalt cu spatele la peretele interior, fiecare cu picioarele strînse în interiorul copăii. Ceilalți doi să stea, la fel, în copaia (să-i zicem, totuși, pat) de sus. Ceilalți doi trebuiau să stea în picioare, cu spatele la pat, cu fețele aproape lipite de perete, neavînd loc să facă decît doi pași la dreapta, spre ușă, și doi pași la stînga, spre peretele unde era fereastra. Nici vorbă nu putea fi să stea jos pe ciment, așa cum erau, numai în indispensabili și cămașă. Am stabilit ca, pe rînd, fiecare echipă de doi să stea în picioare și apoi pe patul de sus sau de jos. Asta prezenta avantajul că ne mișcam cît de cît și mai spărgeam monotonia zilei; dificultatea era să măsurăm timpul ca să facem schimbarea în trei ture. Dar nu prea ne stătea capul la asta, nu asta era grija noastră cea mare, voiam să știm ce ni se pregătea, cît timp vom fi ținuți în această ghețărie și ce va urma.

Ni se va înscena un proces și vom fi acuzați de a fi creat o organizație pentru sabotarea lucrărilor de la Canal? Asta putea însemna pedepse variind între zece și douăzeci de ani și chiar pedeapsa cu moartea[1]. Ancheta (dacă va fi anchetă) va avea loc la Securitatea din Constanța sau la Ministerul de Interne, la București. La urma urmelor, în pofida condițiilor înfiorătoare în care ne aflam, era de preferat să rămînem în această închisoare decît să fim tîrîți la o nouă anchetă, cu toată suita de torturi la care am fi supuși pentru a recunoaște „crimele" de care voiau să ne acuze. Dar, pe de altă parte, dacă vom sta mult aici nu vom fi oare doborîți de pneumonii, pleurezii și ftizii, nu vom muri de frig toți?

În cursul dimineții ni s-a adus pentru fiecare o bucată de pîine, rația pentru toată ziua, iar la prînz și seara ni s-a dat o zeamă călduță în care pluteau cîteva frunze de varză. În cursul zilei am fost chemați unul cîte unul la biroul administrației, unde ofițerul politic ne-a anchetat. Scopul era descoperirea complotului, organizația de sabotaj de la Canal.

Apoi am avut două zile și două nopți de coșmar, înghesuiți unii în alții, cîte trei într-un pat, încercînd să ne apărăm de frigul glacial ce ne pătrundea pînă la oase. Eram atît de înghesuiți încît nu ne puteam mișca spre a ne încălzi și nu reușeam să atipim nici măcar cîteva clipe din cauza poziției incomode în care stăteam.

A treia zi în zori, cînd s-a sunat deșteptarea, ușile celulelor s-au deschis, ni s-a spus să ne luăm lucrurile aflate pe coridor și, însoțiți de doi sau trei gardieni, am fost duși la baraca brigăzii disciplinare. Toți, în afară de „S.", care va fi ținut luni de zile singur în una din aceste celule glaciale, numai în cămașă și indispensabili, înfometat, anchetat și bătut cumplit de către ofițerul politic. Acesta era convins că în cele din urmă „S." va ceda uzurii, că nu va rezista regimului inuman la care era supus, că va „mărturisi" ce se dorea și se va ajunge la procesul respectiv.

*

[1] Așa s-a întîmplat cu trei ingineri, între care un anume Ionescu Colorado, condamnați la moarte și executați. Ulterior, demonstrîndu-se că erau inocenți, au fost reabilitați.

Așa cum o arată numele, brigada disciplinară era o brigadă de pedeapsă. Aproape toate „coloniile" aveau una, și dacă cea de la Poarta Albă nu avea ca scop oficial exterminarea, regimul existent dovedea fără putință de tăgadă că acesta era obiectivul urmărit. În aceste brigăzi nu existau deținuți de drept comun, ci numai „politici", și anume cei care fuseseră semnalați de către delatori că criticau regimul, cei care înfruntau „organele administrative" ale coloniei și cei considerați periculoși pur și simplu prin autoritatea, influența sau prestigiul de care, prin personalitatea lor, se bucurau în rîndurile deținuților.

Cînd în acea dimineață de la sfîrșitul lui noiembrie am pătruns împreună cu cei 25 de camarazi în baraca brigăzii disciplinare, efectivul ei era de șaisprezece oameni. După două-trei zile au fost aduși încă vreo zece camarazi din detașamentul mecanizat și așa am aflat că șeful brigăzii de noapte luase comanda rămășițelor detașamentului nostru, că delațiunea și teroarea erau în floare iar randamentul scăzuse vertiginos.

Imediat după sosirea noastră, brigadierul a repartizat fiecăruia locul pe pat sau pe jos, așa încît să nu ne putem alege vecinii după simpatii. Mie mi s-a repartizat un loc pe jos, sub o fereastră, la capătul rîndului. În dreapta mea se afla un tînăr de aproape douăzeci și cinci de ani, care era în această brigadă de cîteva săptămîni și pe care nu-l cunoșteam. Se numea Pietrosu, era din sudul Moldovei și era foarte afabil. Ne-am împrietenit repede. Baraca era identică cu celelalte din „colonie", cu deosebirea că avea paturi numai de-a lungul unui singur zid. Pe paturi și de-a lungul celuilalt perete erau rogojini. Noua noastră locuință era înconjurată de o rețea înaltă de sîrmă ghimpată, care ne despărțea de restul lagărului, orice contact cu ceilalți deținuți fiind strict interzis, sub amenințarea unor pedepse aspre și pentru unii și pentru alții. Nu aveai dreptul la vorbitor, corespondență sau pachet. Ni s-a permis totuși să ne recuperăm alimentele pe care le aveam în fosta brigadă de șoferi, ceea ce pentru mine a fost un mare noroc, deoarece mai aveam zahăr, puțin unt, puțină slănină și ceva medicamente, între care aspirine.

Mîncarea era la fel ca în celelalte brigăzi, adică o supă și așa-zisul fel doi, de fapt tot supă, dar ceva mai deasă. Diferența era că pentru brigada disciplinară, în

această privință ordinele erau stricte, cele două feluri erau literalmente lături. În schimb, norma de muncă era cu 50% mai mare decît în celelalte brigăzi. Aici eram loviți crunt, căci chiar norma obișnuită era irealizabilă și reușeam s-o facem cu greu numai grație complicității normatorilor și brigadierilor, care (aceștia din urmă) erau interesați să avem rezultate bune. Aici însă nu mai mergea. Ca atare, în această brigadă alături de celelalte riscuri exista unul foarte mare, acela de a intra într-un cerc vicios: nu erai în stare să faci norma, ți se tăia felul doi; a doua zi, flămînd, aveai mai puține forțe și deci mai puține șanse de a face norma, și din nou nu aveai dreptul decît la lăturile felului unu, și acesta era începutul sfîrșitului.

Dacă prin niște eforturi supraomenești și grație unei forțe excepționale, reușeai să faci norma, erai atît de epuizat încît era imposibil să reziști mult. Ca atare, în toate ipotezele efortul depus nu era compensat.

Desigur că, așa cum se întîmpla în atîtea alte brigăzi, lucrurile se mai puteau aranja cît de cît, dacă brigadierul și normatorul voiau. Da, dar iată că normatorul era omul brigadierului și acesta era cel mai mare dușman al nostru, celebrul Haralambie. Am mai vorbit despre el. Haralambie era un fost învățător și ofițer de rezervă care, căzut prizonier la sovietici, s-a înscris în divizia pe care aceștia reușiseră să o formeze din prizonierii români, și care, cu gradul de colonel de Securitate devenise „politrucul" regiunii militare Cluj. Pentru că furase și făcuse trafic cu efecte militare fusese condamnat la douăzeci de ani de închisoare.

Înalt, zvelt, un nas ascuțit, ochi pătrunzători și feroce, inteligent, în stare de orice pentru a obține eliberarea, el era cu atît mai periculos cu cît era un sadic ce ura lumea întreagă.

Responsabilul politic al coloniei, care nu era decît căpitan, nutrea respect și admirație față de acest exmembru al partidului și excoleg care, în momentul arestării, pare-se, era general. Îl făcuse deci mîna lui dreaptă, șeful serviciului de informații pe toată colonia. O alegere mai bună nici că se putea, căci cu inteligența, perfidia și geniul intrigii, Haralambie reușise să organizeze o formidabilă rețea de informații în toate brigăzile și în toate atelierele de la Poarta Albă. Rece, glacial, distant, el era stăpînul întregii colonii, temut de deținuți și chiar

de gardieni. Firește că funcțiile lui erau oculte, activitatea lui oficială fiind cea de brigadier al brigăzii disciplinare, unde putea da frîu liber instinctelor lui de torționar. Era evident că de la un om care nu avea alt scop decît de a se reabilita în ochii superiorilor nu puteam aștepta nici un sprijin, dimpotrivă.

Cum am sosit la baracă, ne-a trimis la muncă. Nimeni n-avea dreptul să ne adreseze vreun cuvînt, să schimbe un gest cu noi, sub amenințarea de a ajunge în această brigadă. Teroarea era atît de mare, încît atunci cînd intram pe platou, în jurul nostru se producea un fel de vid și nimeni nu îndrăznea nici măcar să privească în direcția brigăzii noastre.

În primele săptămîni am lucrat la o carieră de piatră. Spărgeam piatră cu ciocanul pentru terasamentele de cale ferată și pentru consolidarea drumurilor. Trebuia să știi exact locul în care să lovești ușor piatra. Dacă nu cunoști acest truc, poți să lovești pînă la epuizare și rezultatul să fie aproape nul. Dacă însă știi cum să procedezi, piatra se sfarmă surprinzător de ușor.

N-am reușit niciodată să aplic acest truc și deci nici să fac norma. Pentru mine faptul ar fi fost dramatic, dacă chiar de a doua zi nu aș fi suferit un accident. Se știe că pretutindeni în lume spărgătorii de piatră au ochelari speciali, pentru ca așchiile să nu le sară în ochi. Dar nici vorbă nu putea fi ca la Poarta Albă să se dea asemenea echipament „bandiților, dușmanilor poporului". Se spărgea piatră, și așchiile săreau în toate direcțiile, te loveau în cap, pe mîini, pe umeri, pe corp. Și ce trebuia să se întîmple, s-a întîmplat, chiar a doua zi o așchie mi-a intrat în ochi. Complet orbit, cu dureri îngrozitoare, n-am mai putut lucra și a trebuit să aștept pînă seara, cînd ne-am întors în colonie, ca să mi se permită să merg la infirmerie. Înainte de a ieși din baracă am fost percheziționat, ca nu cumva să duc Dumnezeu știe ce mesaj celor care, în colonie, dincolo de sîrma ghimpată „disciplinară", ne păreau acum oameni aproape liberi... Însoțit de un gardian, am pornit către infirmerie unde prietenul meu, doctorul, mi-a dat îngrijirile necesare și după ce m-a asigurat că ochiul nu era în pericol mi-a spus că tratamentul ambulatoriu va dura vreo trei săptămîni. M-am dus la muncă, dar cu un bandaj negru la ochi, și în această situație nimeni nu-mi putea cere să-mi fac norma. În fiecare seară, însoțit de gardian,

mergeam la infirmerie. Miliţianul nu intra niciodată în sala de pansamente, mă aştepta afară. Aveam deci prilejul de a vorbi cu doctorul, de a afla ce se întîmplă în colonie. Aşa am aflat că „S.“, brigadierul nostru, era supus la un regim de foame şi frig de către ofiţerul politic, care voia să-l determine să recunoască faptul că toţi eram complici într-un complot de sabotaj la Canal. „S.“ nu recunoscuse deocamdată nimic, dar cît va mai rezista?

Cînd mă întorceam la baracă eram supus aceleiaşi percheziţii ca la plecare. Dar după cîteva zile această operaţie devenise o simplă formalitate. Şi cum foamea, teribila foame făcea deja ravagii în brigadă, doctorul îmi dădea uneori cîteva bucăţi de pîine pentru prietenii noştri comuni. Le ascundeam în pantaloni care, dat fiind regimul la care eram supuşi, erau foarte largi şi reuseam, în pofida riscurilor, să introduc aceste bucăţi de pîine în baracă. Dar cel mai periculos era să împart discret această comoară, căci nu ştiai niciodată cîte perechi de ochi de delatori te urmăreau. Recurgeam la toate trucurile şi pîinea se mînca pe ascuns şi cu mare precauţie, după stingere, cu capul ascuns sub pătură.

Cu aceste riscuri, doctorul a mai salvat nişte vieţi.

După două săptămîni am fost luaţi de la cariera de piatră şi repartizaţi la încărcarea vagoanelor. Cum nu eram destul de mulţi pentru a încărca întreaga garnitură, brigada a fost asociată cu o brigadă de „drept comun“ formată numai din asasini şi avînd ca şef pe fostul brigadier-şef al coloniei, pe Stanciugel, individul de tristă faimă. Între cele două brigăzi nu exista, desigur, nici un contact, fiecare avînd vagoanele ei. Dar cei doi comandanţi, Haralambie şi Stanciugel erau prieteni la cataramă şi petreceau tot timpul împreună, patrulînd de-a lungul convoiului şi semnalîndu-şi reciproc cea mai mică neregulă, cel mai mic semn de slăbiciune al vreunuia dintre noi. Aşa cum se cuvenea, ei erau mai îngăduitori cu deţinuţii de drept comun, care aveau norme mai mici decît noi şi deci erau repartizaţi mai mulţi la un vagon.

Încărcarea se făcea în general în felul următor: garnitura era împinsă de locomotivă pînă în fundul văii, pînă la perete. Cocoţaţi pe acest perete cu doi-trei metri mai înalt decît garnitura, înarmaţi cu cazmale şi lopeţi, cîte trei-patru la un vagon, trebuia să săpăm pămîntul de pe faleză şi să-l aruncăm în vagonul ce ne revenea. Era o

treabă relativ ușoară și o făceam repede. Dar pe măsură ce săpam și încărcam, nivelul locului unde săpam scădea sub cel al vagonului și munca devenea tot mai grea. Trebuia săpat pînă la un nivel aflat sub baza traverselor de cale ferată. Venea deci o nouă garnitură (căci era nevoie de mai multe pentru a arunca pămîntul de pe faleză în fundul Canalului) și trebuia să încărcăm vagoane aflate mai sus de capetele noastre. Trebuia să înfigi adînc lopata sau cazmaua în pămînt și, cît mai plină, să-i arunci, cu o mișcare a mijlocului și a umerilor, conținutul în sus, la trei-patru metri de locul în care erai, așa încît să ajungă la celălalt perete al vagonului. Să încarci lopata, s-o ridici — și cîntărea mai multe kilograme — și apoi să arunci pămîntul în sus și la distanță, totul însemna un efort imens, cu atît mai mult cu cît se repeta de mii de ori pe zi, fără să ai dreptul să te oprești și nici să încetinești ritmul, care prin grija lui Haralambie era epuizant. Nici cînd locomotiva întîrzia să aducă o nouă garnitură și s-o ia pe cea pe care o încărcaserăm, noi nu puteam să ne odihnim. Brigadierul îi punea pe deținuți să se urce în vagoane și să bătătorească pămîntul, pentru a se încărca mai bine vagoanele. În asemenea cazuri edificam adevărate monumente, care dominau cu peste patru metri balastul căii ferate și spre vîrful cărora se revărsa conținutul lopeților noastre, pămîntul. Și toate acestea de la răsăritul soarelui și pînă la căderea nopții, într-un ritm infernal, fără oprire, numai cu o pauză de o oră pentru prînz. Ritmul ce ni se impunea era atît de intens, încît într-o zi, din cauza vitezei și a înghesuielii în care lucram, cel mai bun prieten m-a lovit cu lama lopeții peste deget și m-a tăiat. Rana era adîncă, pînă la os, și într-o clipă mîna mi s-a umplut de sînge iar la picioarele mele zăpada se înroșise. Desperat, prietenul meu a vrut să mă ajute, dar Haralambie, care nu era departe, nu l-a lăsat și ne-a ordonat la amîndoi să ne continuăm munca. Apoi, după cîteva secunde, văzînd că din degetul meu sîngele curgea gîrlă, mi-a permis să ies cîteva clipe din formație și să mă leg cu batista. Apoi a trebuit să revin și să continui să lucrez. Curînd batista era îmbibată și sîngele a continuat să curgă mult timp. Din fericire, grație frigului, hemoragia s-a oprit, și abia seara, la întoarcerea în colonie, după o zi întreagă de muncă în starea în care mă aflam, cu mîna, haina și cămașa pline de sînge coagulat, am putut să mă duc la infirmerie

(cu ceremonialul de rigoare), unde am fost în fine pansat de doctor.

În brigada noastră accidentele erau frecvente, dar cele mai multe au avut loc spre sfîrșitul toamnei, căci pămîntul era suprasaturat de apă. Cînd, asemenea unui aruncător de disc sau de greutate, făceai cu tot corpul, dar mai ales cu mijlocul și pieptul, mișcarea de rotație care urma să proiecteze conținutul lopeții la înălțimea vagonului, adesea masa de noroi se lipea de lopată și îți smucea violent brațul. Se producea o ruptură în mușchii spatelui, ruptură care provoacă dureri puternice. Era evident că în această stare deținutul nu mai putea munci. Totuși Haralambie credea că respectivul joacă teatru, îl considera simulant și, pe un ton glacial, îl amenința cu arestul și chiar cu carcera la întoarcerea la Poarta Albă. Pentru el era încă un prilej de a tortura pe cineva. În acest timp noi continuam să încărcăm vagoanele, trăgînd cu urechea ca să știm cum se va termina. În general, doborît de durere, omul nu-și relua munca, ci se culca pe pămînt sau făcea o sută de pași spre a se încălzi. Dar adesea, terorizat de brigadier făcea, deși paralizat de durere, un simulacru de muncă, oricum numai cîteva minute, căci pînă la urmă era nevoit să renunțe. Cînd ne întorceam la baracă, Haralambie, pentru a-l tortura pe accidentat, îi interzicea să meargă la infirmerie, unde i s-ar fi făcut o infiltrație cu novocaină. Continua să lase să se înțeleagă că este vorba de simulare și îi spunea deținutului: „Vezi, sînt înțelegător: acum te iert, nu te bag nici la carceră, nici la arest; nu-ți tai nici masa de seară. Dar e vai de tine dacă mîine nu-ți faci norma". Și lipsit de orice îngrijiri, suferind ca un martir și negăsind nici o poziție care să-i atenueze durerea, nefericitul petrecea o noapte albă. A doua zi brigadierul îl obliga să meargă pe șantier în umezeală, frig și chiar ploaie, ceea ce nu făcea decît să acutizeze durerile. Aici Haralambie continua să facă presiuni asupra victimei, ca să se distreze. După un timp îl lăsa în pace. Spectacolul oferit de acest om culcat în noroi, chircit de durere și gemînd încet ore întregi era suficient pentru a satisface sadismul șefului de brigadă, care din cînd în cînd, însoțit de Stanciugel, venea să se uite la el și să facă glume proaste pe seama lui. Ziua lua sfîrșit și ne întorceam în colonie cu camaradul nostru care abia se mai ținea pe picioare și adesea trebuia să fie dus de noi. În fine, cu un aer plic-

tisit, lăsînd să se vadă că nu crede nimic din ce spune accidentatul, îl autoriza să meargă la infirmerie, dînd consemn miliţianului care-l însoţea să aducă un bilet de la medic, în care să se confirme că e vorba de o ruptură de muşchi sau de ligament.

După infiltraţiile cu novocaină bolnavul ar fi trebuit să stea cîteva zile la căldură, în baracă. Dar cu Haralambie nici vorbă nu putea fi de aşa ceva, şi chiar a doua zi camaradul nostru era obligat să iasă pe şantier. Nu i se cerea să muncească ca ceilalţi, dar trebuia să facă diferite treburi cu mîna validă, ca de exemplu să care apă, ceea ce provoca bolnavului noi suferinţe. Şi cîte alte suferinţe nu erau determinate de faptul că trebuia să stea douăsprezece ore în picioare sau aşezat pe pămîntul îngheţat. Frigul acutiza mult durerile musculare. Pentru Haralambie era prilej de satisfacţie permanent, căci mereu unul pînă la trei oameni făceau rupturi de ligament. De altfel, brigadierul scurta cît mai mult aceste „vacanţe" şi îl obliga pe convalescent să-şi reia munca mult mai devreme decît ar fi permis medicul. De regulă asta se solda cu o nouă ruptură.

Dar Haralambie nu era omul care să aştepte un accident care să-i ofere prilej de distracţie şi adesea în activitatea lui îmbina utilul (adică serviciul lui) cu plăcutul.

După ploile reci şi noroaiele din toamnă, acum eram în iarnă, cu gerurile şi zăpezile pe care uraganele venite din stepele Rusiei le năpustea cu furie pe podişurile Dobrogei. Temperaturile variau între —8 şi —15° şi sub stratul de zăpadă pămîntul era tare ca betonul. Trebuia ca mai întîi să înlăturăm stratul de zăpadă şi apoi să folosim cazmaua, care adesea nici nu intra în pămînt. Munca era cu atît mai grea şi la efort se adăuga starea noastră de slăbiciune extremă. Eram scheletici şi sufeream permanent zi şi noapte, de foame. Munca, pe care trebuia s-o facem şi condiţiile climatice erau dintre cele mai grele chiar şi pentru nişte oameni bine hrăniţi, cu un mare surplus de calorii şi deprinşi cu meseria. Dar noi eram epuizaţi de atîtea privaţiuni, terorizaţi şi torturaţi de brigadier, aşa că fiecare zi care trecea ne agrava starea de slăbiciune şi mizeria fizică. Numai cu un suprem efort de voinţă şi numai făcînd apel la resursele ascunse în străfundurile fiinţei noastre reuşeam să mai stăm în picioare la sfîrşitul zilei.

Printre noi era un „martor al lui Iehova". Fusese arestat pentru credința sa. Mic de statură, cîndva rotofei, insignifiant sub toate aspectele, departe de a avea înfățișarea unui martir, el nu trăia decît pentru și prin credința sa. Cît stătuse la închisoare nu avusese probleme, dar la Canal situația se schimbase, căci trebuia să muncească. Or, pentru martorii lui Iehova există un precept imperios la care ei țin mai presus de orice: respectarea sîmbetei, care este zi de odihnă. Sosind la Poarta Albă, omul nostru a muncit conștiincios pînă sîmbătă, cînd a refuzat cu obstinație să pună mîna pe vreo unealtă. Strigăte, amenințări, lovituri de pumn și picioare, carceră, nimic n-a ajutat. Scîncind, plîngînd, bietul om a îndurat toate, fără să cedeze și fără să-și renege credința. A declarat că este gata să muncească duminica, dar problemele lui de conștiință nu-i interesau pe comuniști și cînd s-au săturat să se mai războiască cu el, l-au trimis în brigada disciplinară, unde prezența lui era cel puțin surprinzătoare.

„Martorul lui Iehova" pleca în fiecare zi cu noi și muncea alături de noi cît mai bine. Pînă sîmbătă, ziua lui de coșmar, zi pe care Haralambie o aștepta cu delectare, căci știa că, ajuns la șantier, camaradul nostru va refuza cu obstinație să facă chiar și cea mai neînsemnată muncă. Stanciugel știa și el, drept care, sîmbăta își lăsa brigada în grija ajutorului de brigadier și se grăbea să vină să asiste la spectacol.

Haralambie asezona în fel și chip această distracție, în funcție de umoare și de ideile care îi veneau între timp. În general, începea cu amenințări, apoi trecea la înjurături, pe care le rostea cu o voce calmă și șuierătoare, fără să ridice tonul, dar cu un fel de grabă ostilă și rece. Prelungea mult această plăcere, marcînd-o din cînd în cînd cu un pumn sau o lovitură de picior bine plasate. Apoi oferea victimei o unealtă pe care aceasta refuza să o ia. Și jocul reîncepea, dar pe măsură ce omul rezista, înjurăturile erau mai rare și loviturile mai numeroase.

Stanciugel asista la spectacol. Uriaș, pierzîndu-se sub îmbrăcămintea vătuită și căciula de blană model rusesc, îmbuibat de caloriile acumulate prin jefuirea pachetelor deținuților — al căror conținut îl împărțea cu Haralambie —, rîdea în hohote și își încuraja colegul.

Cînd începea să obosească, Haralambie se oprea și se făcea că se consultă cu Stanciugel în privința mijlo-

culuí de a-l aduce la raţiune pe recalcitrant. După ce se odihnea, jocul reîncepea şi ţinea pînă în momentul cînd credea că trebuie să-l complice un pic. Atunci trimitea un om la fîntînă să aducă o căldare de apă. Pămîntul era acoperit de zăpadă, temperatura varia între minus zece şi minus cincisprezece grade şi vîntul făcea ca frigul să fie şi mai mare. Rebegit, epuizat de lovituri, „martorul lui Iehova" era obligat să se întindă în zăpadă, să-şi scoată căciula iar el îi turna un şuvoi de apă pe cap, pe urechi, pe obraz. Pe frigul acela, culcat în zăpadă, cu apa aproape îngheţată ce-i curgea neîncetat pe faţă, bietul om gemea, plîngea şi se zvîrcolea ca un peşte pe uscat. Amuzat, Haralambie se oprea, se apleca asupra celui ce zăcea la pămînt, ca să vadă mai bine cum se zvîrcolea de durere, apoi, cu grijă, îi turna apă pe gît şi pe piept. După care, în timp ce unul din protejaţii lui se ducea să umple căldarea, brigadierul nostru făcea schimb de păreri şi de glume cu Stanciugel, tratîndu-l pe deţinutul politic care zăcea în zăpadă cu epitete ca paranoic, sifilitic, impotent şi alte asemenea amabilităţi. După ce-şi făcea plinul, relua jocul. Acum omul abia de mai mişca. Gemea şi avea mişcări convulsive. Surescitat, cu un zîmbet pe buze, Haralambie se apleca şi-l examina atent, asemenea unui cercetător în faţa unei anomalii a naturii. În fine, pentru a-l reanima un pic pe nenorocit, îl lovea cu piciorul în obraz sau îi apăsa delicat bocancul pe faţă.

A, fusese o sîmbătă frumoasă pentru cei doi brigadieri şi era înfiorător să compari hohotele de rîs şi bucuria brutei de Stanciugel cu zîmbetul glacial şi sadic al lui Haralambie. Era o dovadă că reprezentanţii partidului se pricepeau să aleagă responsabilii pentru destinul deţinuţilor politici.

Spre prînz, cînd se anunţa sosirea şaretei cu mîncare, Haralambie îşi încheia distracţia aruncînd restul de apă pe capul sau pe corpul „martorului lui Iehova". Apoi îl anunţa că din moment ce refuza să muncească, trebuia să renunţe la mîncare. Şi abia seara, la întoarcerea în baracă, el putea să încerce să se încălzească un pic, să se şteargă, să-şi usuce hainele şi să mănînce porţia la care avea dreptul. Dar pentru noi Haralambie era învinsul zilei, căci bietul om nu cedase.

În afară de serile cu viscol, cînd crivăţul aproape că ne lua pe sus, iarna, întoarcerea în lagăr pe drumurile

înghețate era mai puțin obositoare pentru noi decît toamna, cînd înghețați, uzi pînă la piele, înotam cu greu prin băltoace și prin noroiul care depășea înălțimea bocancilor. Epuizați de frig și de efort, mergeam cu pas întins, îndemnați de binecunoscutul strigăt al brigadierului: mai repede, mai repede. Dar cel mai mult sufeream de foame, foamea era pur și simplu intolerabilă. Era o foame pe care nu o pot înțelege, nu o pot concepe decît cei care au trăit acest lung calvar care te duce încet la moarte, după ce săptămîni de-a rîndul te-ai „autohrănit" din propriile celule, din propria substanță, din tine însuți. Această suferință nu este nici pe departe ceea ce simți cînd, din diferite motive, n-ai mîncat 24 sau 48 de ore. În asemenea cazuri, evident că îți este foame, dar stomacul este acela care țipă de foame, și dacă mănînci, și el și tu sînteți mulțumiți. Dar foamea, marea foame care se infiltrează progresiv în corp și care îl roade continuu, provocîndu-ți o durere insuportabilă, indescriptibilă este cea mai grea tortură ce se poate imagina. Este devitaminizare, pierdere de sare, de calciu, de proteine și de cîte alte elemente indispensabile vieții, ceea ce dezechilibrează organismul și duce treptat la slăbirea progresivă, la distrofie, la dizenterie incurabilă și, finalmente, la moarte. Și toate acestea însoțite de dureri pe care nimic nu le poate alina. Chiar cînd se intervine la timp pentru salvarea unui distrofic și este bine hrănit mult timp, chiar dacă e sătul, el continuă să aibă senzația de foame și să aibă dureri, căci corpul încă este lipsit de elementele necesare echilibrului său. Aceste fenomene dispar abia după multe săptămîni, încet, progresiv.

Deci cu această foame în stomac și în tot corpul, zoriți de brigadier, pornim spre baracă, sperînd nebunește că poate în această seară vom avea o mîncare mai consistentă. Zăream de departe Poarta Albă și cînd ajungeam cam la un kilometru simțeam în aer binecunoscutul miros de varză ce se așternea ca o față de masă invizibilă deasupra coloniei. La prînz, cele două feluri fuseseră două supe anemice în care pluteau cîteva frunze de varză și acum ne aștepta aceeași supă oribilă. Printre rînduri se zvonea „apă de varză, apă de varză", și simțeam cum ne cuprinde desperarea.

În afară de șantierul mecanizat, care era foarte departe de colonie și la care se mergea cu trenul,

șantierul brigăzii disciplinare era cel mai îndepărtat de colonie. Cînd ajungeam noi la Poarta Albă toate brigăzile erau deja acolo, unele chiar de mult, și oamenii mîncau sau chiar terminaseră și acum își făceau de lucru în fața barăcii. Iar noi abia așteptam să ajungem, să stăm jos, să mîncăm infama supă de varză și apoi să ne trîntim în pat sau pe dușumea și să dormim cîteva ore. Dar asta dacă Haralambie nu avea poftă să se distreze. Cînd eram aproape de sîrma ghimpată care înconjura baraca noastră, brigadierul ordona: „pas de paradă". Trebuia, într-o aliniere perfectă, să ridicăm piciorul la orizontală și apoi să lovim cu putere pămîntul. Și asta pe un drum plin de gropi și de hîrtoape, prin bălțoace și prin noroiul ce ne ajungea pînă la glezne. Și totuși, oricît era de greu, într-o aliniere pe care ar fi invidiat-o și elevii școlilor militare din Moscova, ridicînd picioarele la același nivel și bătînd pămîntul la unison, făceam o adevărată demonstrație de „pas de paradă". Degeaba, Haralambie era nemulțumit și ordona stînga-mprejur. Trebuia să ne întoarcem înapoi pînă la celălalt capăt al coloniei, la cîteva sute de metri, în pas de gîscă. Și din nou stînga-mprejur, direcția baracă. Proba, obositoare în sine, era și mai obositoare din cauza stării de epuizare. Dar strîngeam din dinți, ne adunam toată voința și toate forțele, căci știam că cel care va greși va fi acuzat de rea-voință și trimis, fără masa de seară, numai în cămașă și indispensabili, în ghețăria arestului. Loveam deci cu toate forțele noastre și ale bocancilor scîlciați mlaștina ce acoperea aleile coloniei, împroșcînd cu noroi pantalonii, paltoanele și chiar fețele vecinilor. Dar în zadar. Haralambie își prelungea distracția și comanda din nou: stînga-mprejur. De regulă, se mira că nu merge mai bine. Uneori, pentru a atrage asupra unuia dintre noi vindicta celorlalți, îl acuza de a fi singurul vinovat, prin reaua lui voință, de nereușita defilării, și afirma că din cauza lui nu intram în baracă. Nimeni nu credea în aceste false furii, în aceste false ieremiade, căci știam cu toții că Haralambie se delecta. Și pe aleile pustii, naveta noastră de la un capăt la altul al coloniei continua. Era deja noapte și în semiobscuritatea barăcilor majoritatea oamenilor se odihneau sau chiar dormeau, în timp ce alții stăteau în prag și priveau tăcuți spectacolul oferit de Haralambie. Înalt, rece, rigid, el mergea în urma celor patruzeci de roboți, dînd comenzi pe care

aceştia le executau perfect. În fine ordona: la baracă. Epuizaţi, furioşi, cu o dorinţă nebună de a ucide pe mulţi, şi în primul rînd pe monstrul care ne distrugea la foc mic, ne strecuram în baracă, unde ne aştepta supa de varză care se răcise.

La început am îndurat mai uşor foamea, căci ca majoritatea, aveam rămăşiţele pachetului primit la ultimul vorbitor. Aveam o bucată de slănină, ceva mai mult de o jumătate de kilogram de unt cu care ungeam seara pîinea şi un kilogram de zahăr, din care mîncam la prînz şi seara două bucăţi, ca fortifiant şi ca desert. Aceste bunuri, care în condiţiile noastre însemnau o şansă de supravieţuire, le împărţeam cu tînărul meu vecin, Pietrosu, care era mai de mult în „disciplinară" şi care suferea foarte mult de foame. Aveam şi cîteva aspirine pe care le păstram pentru momente grele şi de care a beneficiat şi Pietrosu cînd a răcit.

Seara, întinşi pe rogojini şi înveliţi cu pături, stăteam de vorbă înainte de a adormi. El îmi vorbea despre viaţa încă patriarhală pe care el şi familia lui o duceau în în orăşelul din Moldova, şi era foarte interesat de viaţa noastră, a bucureştenilor, precum şi de cele ce văzusem şi făcusem ca diplomat în străinătate. Din nefericire pentru el, cei trei ani de închisoare şi toate prin cîte trecusem făcuseră din mine un om prea puţin locvace. Vorbea mai mult el şi aşa am aflat de la el că noaptea în camera lui Haralambie se petreceau tot felul de lucruri. Într-adevăr, aproape în fiecare seară, cînd obosiţi de muncă dormeam profund, brigadierul venea în vîrful picioarelor, trezea pe cîte unul şi îl ducea în camera lui, unde îl „ancheta". Această anchetă o făcea fie singur, fie asistat de unul sau doi brigadieri, prieteni cu el, între care, desigur, Stanciugel. Am descris maniera în care făcea aceste anchete fostul şef de brigadă de la Poarta Albă. Cele ale lui Haralambie erau de aceeaşi factură, totuşi mai puţin violente şi, bineînţeles, mai subtile. El îşi propunea întotdeauna să afle — despre deţinut şi familia lui — lucruri care ar fi putut scăpa anchetatorilor şi care, permiţînd deschiderea unui nou proces, constituiau pentru şefi o dovadă a devotamentului lui. El se interesa de toate amiciţiile deţinutului în colonie şi voia să ştie ce se vorbea. În plină noapte, pentru un om ajuns la capătul puterilor, încercarea era foarte grea, cu atît mai mult cu cît Haralambie te deruta

prin informaţiile pe care le deţinea. Ştia tot ce se întîmpla în brigadă: amiciţiile şi inamiciţiile dintre deţinuţi, ce spuneau, ce viaţă avuseseră înainte şi, cînd prindea pe vreunul cu minciuna, se năpustea asupra lui cu pumnii şi cu picioarele.

Adesea, alternînd ameninţările cu promisiunile, brigadierul încerca, şi uneori reuşea, să-l determine pe deţinut „să colaboreze", adică să devină delator.

Evident că nimeni nu îndrăznea să relateze a doua zi cele întîmplate în cursul nopţii şi nu se ştia niciodată care dintre noi fusese „anchetat" în noaptea precedentă.

Alteori îşi invita prietenii brigadieri la o mică petrecere, pe care o dădea în camera sa. Nu mai era vorba de anchetă, ci de distracţie şi de spectacol. Era un mic banchet, pe care îl oferea cu tot ce jefuise mai bun Stanciugel din pachetele deţinuţilor, căci chiar dacă nu mai era şef, el avea acces, pe uşa din dos sau pe uşa din faţă, în baraca în care se verificau pachetele. La acestea se adăugau băuturile alcoolice pe care Haralambie şi le procura din exterior, cu complicitatea gardienilor. Petrecerea se prelungea şi, cînd atingea punctul culminant, începea spectacolul. Actorul era mereu acelaşi, un fost membru al partidului comunist, fost locotenent de Securitate, care ajunsese printre noi pentru delictul de a fi colaborat cu „duşmanul de clasă". Era un colos cu înfăţişare de brută şi la anchetă fusese torturat în chip barbar. Fusese bătut în cap în aşa hal încît rămăsese idiot complet şi pe jumătate nebun. Aproape că nu mai ştia să vorbească şi nemaiavînd nici un resort moral, corpul lui uriaş, care avea nevoie de multă hrană, îl făcea să sufere cumplit. Nu se gîndea decît la mîncare şi era în stare de orice pentru ceva de-ale gurii.

Era într-adevăr un element unic pentru satisfacerea sadismului lui Haralambie. De altfel sînt convins că prezenţa acestui biet idiot într-o baracă disciplinară nu se explica decît prin dorinţa lui Haralambie de a avea un cal de bătaie pe seama căruia să se distreze şi cu care să facă ce voia. Astfel, amuzîndu-se, brigadierul, fost membru de partid căzut în păcat, îi dovedea acestuia reeducarea şi devotamentul său nu numai torturînd deţinuţii politici, dar, de asemenea, făcînd-o pe seama unui alt membru de partid, căzut şi el în păcat.

Lucrurile decurgeau cam în felul următor: Haralambie cerea să fie adus fostul ofiţer de Securitate în

cameră şi îi arăta o gamelă plină ochi cu cea mai bună mîncare din colonie, cea pe care bucătarii o făceau pentru ei. Toată gamela era numai pentru el dacă se va supune fanteziilor celorlalţi brigadieri. Fascinat de mîncare, complet animalizat, fostul tovarăş de partid al lui Haralambie gemea de încîntare şi era gata de orice, de la cele mai reprobabile umilinţe, ca aceea de a se tîrî şi de a se zvîrcoli la picioarele brigadierilor, de a le linge cizmele, pînă la exhibiţiile şi perversiunile sexuale cărora li se supunea. Ţin să spun că aceste acte şi cele la care se dedau „studenţii de la Piteşti"[1] de tristă celebritate sînt singurele dezmăţuri de care am avut cunoştinţă în cei nouă ani de detenţie.

Haralambie nu participa direct la aceste distracţii. Aşezat într-un colţ, el privea, comenta şi dădea sfaturi. Cînd se termina, fostul ofiţer de Securitate avea dreptul la gamela al cărei conţinut trebuia să-l consume pe loc, sub privirile torţionarilor. Era şi acesta un prilej de distracţie, căci, în frunte cu Haralambie, ei făceau pe seama calului lor de bătaie tot soiul de ironii, sarcasme şi glume grosolane. Dar omul, sau mai precis cel care fusese cîndva om, nu se sinchisea. Oare înţelegea ce spuneau? Cred că el nu ştia decît un lucru, că avea gamela sa plină şi, asemenea unui animal flămînd, se năpustea pe ea, spre marele amuzament al spectatorilor.

Toate acestea mi le povestea Pietrosu în şoaptă, sugînd o bucăţică de zahăr sau de slănină. Mărturisesc că, deşi orgiile lui Haralambie mă revoltau, totuşi nu ele mă îngrijorau, ci interogatoriile pe care le lua, căci, prin torturi fizice şi morale, el putea determina pentru oricare dintre noi deschiderea unei noi anchete, a unui nou proces, a unei noi condamnări.

Treptat, din gură în gură, cu maximă prudenţă — căci cu foamea care făcea ravagii şi care corupea pe atîţia dintre noi nu mai ştiai în cine să mai ai încredere — aceste istorii, cu multe detalii îngrijorătoare, erau acum cunoscute de toţi. Această atmosferă apăsătoare şi de adevărată teroare domnea în brigadă şi noi trăiam temîndu-ne unii de alţii, şi nimeni nu îndrăznea să spună decît strictul necesar referitor la viaţa şi munca de zi cu zi.

---

[1] În capitolul următor voi încerca să arăt, pe baza datelor pe care le am, ce au fost aceşti „studenţii de la Piteşti".

Această teroare permanentă, această certitudine că mereu era în preajmă o ureche atentă care prindea tot ce spuneam, sau chiar un simplu cuvînt, şi raporta — adesea denaturat, dar cu atît mai periculos —, toate acestea ne ţineau permanent în stare de alertă şi de tensiune, făcîndu-ne viaţa un adevărat infern.

Într-o noapte, pe cînd dormeam profund, am simţit o atingere uşoară. M-am trezit şi am văzut faţa ermetică a lui Haralambie care s-a plecat asupra mea şi mi-a şoptit să-l urmez. A aşteptat să-mi pun pantalonii şi apoi, inflexibil precum justiţia, m-a dus în camera lui. Aici a început interogatoriul, dur, rece, implacabil. Totuşi Haralambie nu m-a lovit, nici măcar nu m-a insultat pe tot parcursul interogatoriului. Este adevărat că Haralambie bătea rar. Bătaia o rezerva cailor lui de bătaie, oameni simpli pe care îi simţea mai puţin în stare să se apere. La început injuriile fuseseră rezervate numai unora dintre noi, dar pe măsură ce oamenii, împinşi de foame, acceptau anumite compromisuri sau chiar se umileau pentru mîncare, brigadierul îi acoperea de insulte şi de dispreţ. Ştiam că mă ura poate mai mult decît pe alţii, dar lucru curios, faptul că nu cedam micilor sau marilor tentaţii pe care mi le oferea făcea ca el să aibă faţă de mine o atitudine glacială, dar corectă.

Acum, la anchetă, era la fel, dar simţeam că abia aştepta să afle ceva şi să mă zdrobească. Căci asta căuta: un simplu indiciu pentru a prinde un fir care, din anchetă în anchetă, i-ar fi permis să-şi fundamenteze acuzaţiile. Ştiam deci că mă aflam pe marginea prăpastiei şi că cel mai mic semn din care Haralambie ar fi conchis că ascund ceva m-ar fi dus a doua zi în una din celulele închisorii din colonie. De aici, zi de zi, pe jumătate mort de foame şi de frig, aş fi ajuns la lungile şi sălbaticele interogatorii la ofiţerul politic sau chiar la ofiţerii Securităţii din Constanţa, aşa cum se întîmplase cu „S.“.

Nu ştiu cît a durat ancheta. În acest joc al pisicii cu şoarecele, în acest veritabil duel, în care trebuia să ghicesc ce capcană, ce înţeles secret ascundea fiecare cuvînt, fiecare întrebare şi în care trebuia deci să-mi aleg cu grijă cuvintele, am pierdut repede noţiunea timpului. Dată fiind starea în care mă aflam şi ştiind la ce regim voi fi supus dacă pierdeam această partidă,

eram conştient că în acele momente îmi jucam de fapt viaţa.

Totuşi, după un timp am constatat, surprins, că Haralambie ştia foarte puţine lucruri despre mine. Despre familia mea, despre cariera mea, despre proces nu s-a interesat prea mult, dar era clar că tatona şi nu reuşea să mă încolţească. Aşa stînd lucrurile, a lansat un nou atac, a abordat aşa-zisul complot prin care brigada motorizată decisese să saboteze construcţia Canalului.

Dar pe această temă fusesem deja „anchetat" înainte de a veni în brigadă şi ofiţerul politic nu reuşise, desigur, să scoată nimic de la mine. M-am cramponat deci cu înverşunare de declaraţiile anterioare. Atunci Haralambie a dat marea lovitură: m-a anunţat că fostul brigadier „S." mărturisise şi că lui, şi nouă tuturor, ni se va deschide curînd un mare proces la Bucureşti. În prealabil vom fi duşi acolo şi anchetaţi cum nu se poate mai sever şi că, în consecinţă, ar fi mai bine pentru mine să mărturisesc pe loc. În felul acesta voi beneficia de clemenţa viitorilor mei anchetatori şi judecători.

Evident că aveam destulă experienţă ca să-mi dau seama că asta putea fi o capcană şi că era posibil ca „S." să nu fi recunoscut nici una din crimele de care era acuzat. Dar ştiind şi ce avea de îndurat, îmi dădeam seama că şi reversul era probabil şi că, cedînd suferinţei, să afirme orice i se cerea. Dar oare cei care, după interogatoriile luate de Haralambie, se aflau împreună cu „S." în închisoarea coloniei aveau forţa de a rezista teribilei presiuni la care erau supuşi? Unii reveniseră după două-trei zile fără să fi cedat. Dar ceilalţi? Acestea erau întrebările îngrijorătoare pe care mi le puneam, dar continuam să mă menţin pe poziţii şi să mă arăt surprins că fostul nostru brigadier a putut să recunoască lucruri ce nu corespundeau realităţii.

Dar Haralambie n-a insistat şi asta mi-a dat ceva speranţă. Atunci a lansat un atac complet neaşteptat: ce contacte întreţineam cu deţinuţii din afara barăcii, care mi-au procurat alimente şi medicamente. Pentru o fracţiune de secundă am intrat în panică, deoarece într-adevăr adusesem de la infirmerie pîine celor doi prieteni, dar mi se părea imposibil ca vreunul dintre ei să mă fi trădat sau ca cineva să fi văzut că le dădusem pîine sub pătură. Pe de altă parte niciodată n-a fost vorba între noi de medicamente. Singurul care ştia că

le am era Pietrosu. Deci el era — el, cu care împărțisem ultima bucățică și căruia, cînd fusese bolnav, îi dădusem o parte din aspirinele pe care le aveam, iar cînd nu mai avusesem ce să-i dau mă denunțase. O făcuse pentru a se pune bine cu brigadierul sau pentru a avea din cînd în cînd un polonic de mîncare în plus. Și ca să dea mai multă greutate informațiilor, el le îmbogățise afirmînd că noaptea mă furișam din baracă, treceam pe sub sîrma ghimpată și intram în contact cu cei din afara perimetrului nostru, procurîndu-mi astfel mari cantități de alimente și de medicamente. Culmea este că Haralambie părea convins de culpabilitatea mea, căci, a spus el, există un martor. I-am spus să cheme martorul... Pietrosu, pe care îl hrănisem cu bruma de alimente ce mai aveam. A părut surprins, a ezitat un moment și apoi m-a trimis înapoi în baracă. Cred că în acel moment vecinul meu a pierdut o treaptă din încrederea brigadierului.

Firește că a doua zi nu i-am făcut lui Pietrosu nici cea mai mică aluzie la cele întîmplate în cursul nopții. De altfel seara, cînd ne-am întors la baracă, brigadierul mi-a ordonat să mă mut pe unul din locurile eliberate pe prici. Într-adevăr, cu o zi înainte doi dintre ai noștri fuseseră duși la închisoarea coloniei în urma anchetei făcute de șeful nostru. Era evident că Haralambie voia să mă despartă de delatorul meu care, cel puțin în privința mea, se arsese. Pentru mine a fost un noroc, deoarece unul din locurile libere era chiar lîngă cel mai bun prieten. Eram fericit; îl cunoscusem la Timișoara chiar în primele zile după arestare și drumurile noastre se încrucișaseră mereu, fiind împreună în aceleași celule sau baracamente la Aiud, Cernavoda și acum aici, la Poarta Albă. Era un om de o mare probitate, foarte curajos și plin de generozitate. Deosebit de credincios, încerca să mă convingă, în teroarea în care eram ținuți de ani de zile, că dacă ești lovit pe obrazul drept, se cuvine să întinzi și obrazul stîng. Eu nu eram de acord. Acesta era singurul nostru punct de divergență și de interminabile discuții... Pînă în ziua cînd a aflat că soția lui, pe care o adora, fusese arestată și torturată. Furios, mi-a spus: „Ai tu dreptate". Dar asta a fost mult mai tîrziu și deocamdată eram bucuroși că ne aflăm alături, că ne putem ajuta în multele încercări ce aveam de înfruntat.

Un alt joc al lui Haralambie era acela al suplimentelor. În toate locurile de detenție mîncarea este adusă de deținuți în ciubere imense mai mult sau mai puțin pline. După ce fiecare își primește porția, pe fundul ciubărului rămîne întotdeauna echivalentul a trei-patru gamele. Asta numeam noi supliment și se distribuia echitabil fiecăruia. Sistemul era pretutindeni același. Fiecare avea un număr și distribuirea se făcea în ordinea acestor numere. Dacă în ajun gamelele suplimentare fuseseră date numerelor șase, șapte și opt, a doua zi urmau la rînd numerele nouă și următoarele. În aceste închisori și lagăre în care cea mai mare rată a mortalității era cauzată de foame, deținuții politici își împărțeau mîncarea între ei în așa fel încît nimeni să nu fie favorizat sau defavorizat.

Rupînd această tradiție, Haralambie a decretat că el va decide cui vor fi date suplimentele. Așa recompensa el din cînd în cînd delatorii, așa putea să racoleze alții, așa umilea și înjosea pe cei care se străduiau să-și păstreze demnitatea în această cloacă. Drept care, după ce fiecare din noi își primea porția, brigadierul ne ordona să ne așezăm în cerc în jurul ciubărului iar el, ținînd în mînă gamela aproape plină, făcea turul acestui cerc, ne trecea pe la nas gamela și întreba ca și cînd nu am fi existat: „cui să dau suplimentul?"

În primele zile, în primele săptămîni n-a avut prea mulți amatori, dar foamea, acea foame atroce, chinuitoare făcea ca unul cîte unul oamenii, chiar și cei mai curajoși și mai mîndri, să cedeze. Asta și voia Haralambie și acum el se plimba în interiorul cercului cu gamela și din toate părțile izbucneau strigăte: „dați-mi-o mie, dați-mi-o mie!"

Eram doar patru sau cinci care ne țineam încă pe poziții și mai ales pe noi ne întreba din priviri Haralambie cînd făcea oferta. Dar eram și singurii pe care nu-i înjura și nu-i insulta niciodată, singurii față de care, conștient sau nu, părea să aibă un oarecare respect. Apoi, trei dintre noi au cedat, foarte repede, unul după altul, în două zile. Acum numai prietenul meu și cu mine mai rezistam tentației. Și a venit o zi în care am distins între celelalte voci pe cea, un pic voalată, a prietenului meu: „dați-mi-o mie, domnule brigadier". Am văzut o sclipire de triumf în privirea lui Haralambie, care, îndepărtînd cu brațele toate mîinile întinse spre

el, a oferit cu un zîmbet sardonic gamela bietului meu prieten.

După ce a terminat de mîncat, a venit lîngă mine pe prici. De obicei acestea erau singurele noastre momente de liniște, de destindere cînd, stînd culcați alături, vorbeam în șoaptă despre lucrurile dragi nouă. În acea seară prietenul meu s-a trîntit pe locul lui, s-a întors cu spatele, și-a pus pătura în cap și nu s-a mai mișcat toată noaptea. A doua zi dimineața, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat, mai slăbiți și mai înfometați ca oricînd ne-am îmbrăcat în hainele pline de găuri și am pornit prin întuneric, prin frig, prin zăpadă și vîntul puternic dinspre nord la munca noastră de ocnași. Și ce aș fi putut spune prietenului meu, eu, care-l înțelegeam atît de bine? O, cum aș fi vrut să am curajul de a face ce făcuse el, să-l implor pe brigadier să aline cît de cît această durere îngrozitoare pe care o simțeam în toate fibrele corpului! Dar asta mă depășea, nu puteam rosti fatidicul: „dați-mi-o mie, domnule brigadier", formulă care m-ar fi eliberat de mine însumi și care, aveam impresia, ar fi făcut din mine alt om. Cred că mi-ar fi fost mai ușor să înghit o rîmă sau să fac orice altceva, decît să mă umilesc implorîndu-l pe Haralambie și să-i citesc în privirea victorioasă disprețul. Și totuși, cît de mult tînjeam după acea gamelă, cît o mai visam cînd, cu un efort supraomenesc, aruncam lopeți pline cu pămînt în vîrful vagonului, sau cînd așteptam ca brigadierul să-și înceapă jocul. Astăzi, gata, îmi ziceam. Voi face un efort, îmi voi lua curajul de a cere suplimentul.

„Cui să dau această gamelă?" se auzea vocea bine cunoscută, în timp ce Haralambie se învîrtea încet în mijlocul cercului pe care ne obliga să-l facem în jurul ciubărului. Și cum strigătele se auzeau din toate părțile, privirea lui s-a oprit insistent asupra mea și ne-am privit drept în ochi. Și din nou s-a auzit întrebarea: „Cine vrea gamela asta?" Aș fi dat orice să pot striga „eu", dar îmi era imposibil, era peste puterile mele. M-am mulțumit să-l privesc în ochi, încercînd cu toate forțele mele să-l hipnotizez, să-l determin să facă el gestul miraculos la care aspiram cu toată ființa mea. Ochi în ochi... asta a durat cîteva secunde, eram ca doi oameni care joacă „braț de fier" și nici unul nu reușea să-l facă pe celălalt să cedeze, apoi el s-a întors, a dat

gamela cuiva la întîmplare şi a intrat în camera lui. În ce mă priveşte, desperat, dar şi eliberat, mai flămînd ca oricînd, m-am culcat. Cum puteam să fac cel mai mic reproş prietenului meu de a nu fi putut, după atîtea suferinţe, să reziste tentaţiei, cînd eu însumi, moralmente, cedasem de mult şi numai ceva ce era mai presus de voinţa mea mă împiedica să trec de la dorinţă la faptă.

O altă tortură şi o altă umilinţă la care recurgea Haralambie pentru a se amuza era „curăţirea ciubărului". După distribuirea mîncării, în toate brigăzile exista obiceiul ca ciubărul să fie pus la uşa barăcii înainte de a fi dus la bucătărie. Se găsea întotdeauna un amărît, un fel de vagabond al coloniei, care să vină cu gamela şi cu lingura, să răstoarne ciubărul şi să-l cureţe pe centimetru pătrat, că în cele din urmă arăta de parcă ar fi fost spălat. Asta însemna o gamelă aproape plină.

Haralambie a făcut din „curăţirea ciubărului" o instituţie în care a aplicat aceeaşi metodă ca la împărţirea suplimentului. Dar era mult mai umilitor, căci trebuia să răstorni ciubărul în mijlocul barăcii, să te aşezi în patru labe şi, sub privirile brigadierului şi ale tuturor camarazilor, vîrît pe jumătate în ciubăr, să cureţi, să cureţi, să cureţi timp de vreo jumătate de oră.

Se proceda la fel ca la suplimente. La început nimeni nu s-a atins de ciubăr, apoi, siliţi de foame, unul cîte unul oamenii au cedat. Şi din nou am rămas pe poziţii numai prietenul meu şi cu mine. Nu voi ceda, mi-a spus el într-o bună zi, mai bine mor. Dar două săptămîni mai tîrziu, cînd s-a lansat întrebarea „cine curăţă ciubărul?", l-am văzut pe prietenul meu repezindu-se ca unul care se aruncă de pe trambulină într-o apă îngheţată, strigînd: „eu, domnule brigadier".

Am asistat atunci la un spectacol revoltător şi în acelaşi timp sfîşietor, căci prietenul meu fiind foarte mic de statură iar ciubărul foarte mare, el intrase cu totul în ciubăr şi nu i se vedeau decît călcîiele iar dinăuntru se auzea cum rîcîia cu lingura pereţii de lemn.

După ce şi-a umplut gamela, frînt în două, gîrbovit, parcă mai mic, prietenul meu a ieşit din baracă şi s-a dus să mănînce în frig şi în viforniţă roadele mizerei lui recolte. Apoi a venit lîngă mine pe prici. Plîngea şi repeta întruna, ca pe o litanie: „unde am ajuns, unde am ajuns, dar nu mai puteam, nu mai puteam..."

A doua zi, Haralambie, pentru prima oară, l-a acoperit de injurii.

Astfel, doborîţi de toate aceste suferinţe, umilinţe şi de atîtea altele pe care renunţ să le mai enumăr, iarna trecea încet, o iarnă în care fiecare lună părea mai aspră decît precedenta. Şi în fiecare seară, înainte de a ne culca, prietenul meu şi cu mine ne spuneam: „am înşelat iarna cu încă o zi, este o zi cîştigată".

Aşteptam cu nerăbdare Anul Nou, deoarece era zi liberă şi ştiam că vom avea o oră de somn în plus dimineaţa, că ne vom putea odihni toată ziua. Ne puteam permite deci să stăm de vorbă pînă mai tîrziu înainte de a adormi şi a ne cufunda în acel somn de plumb de la începutul nopţii, dar am fost treziţi de un vacarm infernal. Am sărit în sus şi am văzut că în baracă dăduseră năvală vreo douăzeci de gardieni care urlau cît îi ţinea gura şi loveau în dreapta şi în stînga cu pumnii şi cu bîtele oamenii adormiţi. „Drepţi, drepţi", „aliniaţi-vă", strigau. Pe jumătate adormiţi, clătinîndu-ne de oboseală, ne-am aliniat şi a început percheziţia. Conform ordinelor, dormeam în cămaşă şi indispensabili. Am fost deci obligaţi să le dăm jos de pe noi şi să le dăm gardienilor care, după ce le examinau, le aruncau claie peste grămadă în mijlocul barăcii. Apoi, complet goi, a trebuit să ne aşezăm cu faţa la perete şi cu mîinile ridicate, aproape de uşa larg deschisă. Nu aveam voie să întoarcem capul, dar pe furiş am făcut-o de cîteva ori şi am văzut ce se petrece. Acum ni se controlau hainele pe care fiecare dintre noi le folosea drept perne. Fiecare pantalon, haină, palton, toată lenjeria, ciorapii, batistele, păturile erau controlate şi aruncate claie peste grămadă în mijlocul barăcii. Apoi au urmat rogojinile de pe priciuri, care au fost aruncate şi ele peste grămada de haine. Priciurile au fost demontate, scîndurile aruncate care încotro, şi la fel şi suporţii lor. A durat ore, şi în tot acest timp noi stăteam dezbrăcaţi, expuşi frigului glacial ce venea de afară şi stînd nemişcaţi într-o poziţie atît de incomodă. În acea noapte din 1951—1952 gîndurile mele au zburat spre o altă lume, către Occident, unde la acea oră zeci de milioane de oameni stăteau la căldură, beau, mîncau, dansau, cîntau. O, nu pentru toate acestea îi invidiam, căci găseam că era firesc să serbeze în bucurie fericirea de a fi liberi. Dar ce mă revolta era faptul de a şti că dacă

li s-ar fi vorbit despre ce îndură în acele momente alți europeni cărora li se promisese libertatea, te-ar fi trimis la plimbare, reproșîndu-ți că le strici petrecerea și că le spui povești pe care, pentru că nu le conveneau, le calificau drept incredibile... Și mă mai întrebam cîți dintre ei, care erau atît de preocupați de micile lor „bube", care consultau cu aviditate psihanalistul pentru așa-zisele lor „probleme", ar fi rezistat la ceea ce înduram noi.

Căci noi rezistam cu atîta forță datorită credinței noastre, datorită convingerii că apărăm o cauză dreaptă. Or, ceea ce lipsește Occidentului este tocmai credința, și tocmai absența acestei credințe reprezintă pentru el unul dintre cele mai mari pericole.

În fine, cu cîteva minute înainte de a suna deșteptarea, după ce întorseseră pe dos toată baraca, milițienii au plecat. Goi, tremurînd de frig și de oboseală, ne uitam consternați la maldărul de haine, lenjerie, rogojini, scînduri, care ocupa un sfert din baracă și ajungea literalmente pînă la tavan. În prag, cu mîinile în buzunare, Haralambie ne privea ironic. Ne-a strigat: „hai, la treabă, repede. Vreau ca imediat totul să fie pus în ordine și baraca să fie lună".

A trebuit să începem prin a elibera terenul de suporți, de zecile și zecile de rogojini și de scînduri, și apoi să ne căutăm lucrurile personale. Era ca într-un bazar al nebunilor, în care fiecare striga: „o batistă cu dungi albastre și albe, a cui e, un ciorap gri, niște indispensabili fără doi nasturi etc.". Dîrdîind, grăbiți să ne îmbrăcăm, ne străduiam să ne găsim și să ne recuperăm lucrurile și, bineînțeles, cu greu reușeam să dăm peste perechea ciorapului sau a bocancului, căci toate semănau între ele. Și pas de deosebește o haină, un pantalon sau un palton în dungi de un altul. În fine, după ce am descurcat toată această harababură, a trebuit să refacem priciul, punînd fiecare scîndură la locul ei, apoi rogojinile, apoi să măsurăm locul fiecăruia și în cele din urmă să măturăm și să spălăm pardoseala murdară. Era trecut de orele 11 cînd, extenuați, ne-am trîntit pe prici ca să ne odihnim cît de cît înainte de prînzul atît de mult dorit. Dar după vreo cinci minute, Haralambie, însoțit de un milițian, a venit cu o listă pe care figuram două treimi dintre noi. În coloană, doi cîte doi, am fost duși la baracamentul administrației și acolo, în diverse încăperi și birouri, am

fost din nou anchetați în legătură cu așa-zisul sabotaj. Abia după-amiază, tîrziu, mai obosiți și mai flămînzi decît după o zi de muncă, ne-am putut întoarce la baracă, unde ne aștepta supa de varză de la prînz, care acum era rece.

Evident că atît percheziția, cît și ancheta fuseseră organizate de administrație ca să ne lipsească de posibilitatea de a ne odihni 24 de ore, ca să ne epuizeze și să ne demoralizeze și mai mult în această primă zi a noului an.

Așa stăteau lucrurile în brigada disciplinară și lunile se adăugau săptămînilor fără nimic ce ar fi indicat intenția de a ne scoate de acolo. La Poarta Albă se spunea că nimeni nu putea să supraviețuiască în brigada disciplinară mai mult de trei luni. Dar iată că trecuseră patru luni și majoritatea eram încă în viață. Dar în ce hal! De două ori pe lună eram duși la baie. Pentru asta, pe la 8 sau 9 seara trebuia să străbatem pe întuneric toată colonia, în cămașă și indispensabili, cu paltonul pe umeri și cu picioarele goale în încălțările cu talpă de lemn, la o temperatură de cincisprezece grade sub zero și adesea sub rafale de zăpadă și de vînt. În sala în care ne dezbrăcam era aproape la fel de frig ca afară, în schimb apa era caldă și ne readucea la viață. Dar la baie realizam starea înspăimîntătoare în care ne aflam și cît de mult se accentua, de la o săptămînă la alta, mizeria noastră fizică.

Cînd eram încă liber, văzusem fotografii și filme cu supraviețuitori sau cu cadavrele pe care armatele aliate le găsiseră la Auschwitz și la Buchenwald. Ei bine, nu eram cu nimic mai prejos. Aceleași corpuri scheletice, aceleași cuști toracice cu coastele care ieșeau prin piele, aceleași brațe, aceleași picioare, aceleași rotule cu pielea lipită de oase, aceleași fețe emaciate, care numai din cauza nasurilor ascuțite nu erau adevărate capete de mort. Și aceste deșeuri umane trebuiau să facă zilnic munci grele, în condiții climatice îngrozitoare. Mă uitam la camarazii mei și îmi spuneam că la fel eram și eu, și mă întrebam de unde aveam forța de a rezista la astfel de încercări. Din nou ajungeam la concluzia că acest corp omenesc trebuie să aibă rezerve de energie a căror existență nici măcar nu o bănuim și care, dacă aveam forța și curajul să le căutăm în străfundurile suferințelor noastre, ne

permiteau să depășim încercările care sfidau toate cunoștințele medicale și alimentare.

Văzînd starea în care ne aflam, eram convins că n-o s-o mai ducem mult.

De la baie ne întorceam în baracă, încă uzi și, cu tot frigul, nu am răcit niciodată.

Îmi amintesc că vecinul meu de prici din stînga, un șofer profesionist, s-a îmbolnăvit de tuberculoză și medicul a recomandat evacuarea lui și trimiterea la spitalul-închisoare pentru deținuți de la Tîrgu-Ocna. Doamne, cît l-am mai invidiat pentru această boală, grație căreia părăsea acest infern și avea șansele de a supraviețui. În cele două săptămîni pînă la plecarea lui am dormit numai cu fața la el, în speranța că voi lua boala, dar n-a fost chip.

Eram în martie, trecuseră patru luni de cînd îmi expirase pedeapsa și nu fusesem pus în libertate și nici chemat la grefă să mi se spună motivele. Nu mă mira faptul, căci de ani de zile nimeni, nici chiar cei ale căror pedepse erau de mult expirate nu părăsiseră închisorile sau lagărele de deținuți politici. În afară, bineînțeles, de cei care goi, se odihneau în cimitirele închisorilor sau în gropile răspîndite în jurul lagărelor de la Canal, în Deltă, în bălțile Dunării sau alte colonii de muncă, și erau mulți.

Acum nu mai speram nimic și făceam eforturi numai să ajung la sfîrșitul unei noi zile, să păcălesc moartea cu încă o zi. Într-o noapte am avut un vis ciudat: eram într-un submarin care, pe sub apă, ajungea la mal. În partea din față a submarinului se deschidea o trapă prin care ieșeam, mă tîram pe burtă, ajungeam pe o plajă însorită, în formă de istm, și apoi din nou la malul mării. Acolo mă aștepta un alt submarin cu trapa deschisă. Intram, trapa se închidea și submarinul se scufunda. Visul m-a impresionat în asemenea măsură că a doua zi, mergînd la muncă, l-am povestit prietenului meu; ziua a trecut fără incidente notabile. Dar a doua zi, cînd s-a dat deșteptarea, Haralambie a intrat în baracă ținînd în mînă o hîrtie de pe care a citit patru nume, între care și al meu. „Voi patru" a spus el, „nu mergeți la muncă, vă faceți bagajele și vă duceți la administrație, de unde în cursul zilei veți fi puși în libertate".

Stupefacția și șocul ne-a luat piuitul, căci totul pînă atunci părea pierdut, și nici unul dintre noi n-a avut

puterea să se bucure așa cum crezusem că va face cînd va auzi această veste. Mai bucuroși erau camarazii noștri, căci de ani de zile nimeni nu fusese eliberat și mai mult ca sigur că în colonie mai erau și alții în situația noastră. Ca atare, spuneau ei, poate că începe „dezghețul".

Emoționați, ne-am despărțit de camarazii noștri care plecau spre o nouă zi de calvar, apoi ne-am adunat lucrurile și am pornit spre baracamentul administrației, unde erau deja treizeci-patruzeci de deținuți care fuseseră și ei convocați în vederea eliberării. Printre ei erau mai mulți prieteni cu care trecusem prin închisori și lagăre de muncă forțată.

Ni se afectase o încăpere goală, în care ne-am aruncat boccelele. Noi, cei patru supraviețuitori ai brigăzii disciplinare, eram în centrul atenției camarazilor noștri, care au exprimat sentimentele de mare compasiune cu care toți ceilalți deținuți urmăriseră regimul de exterminare lentă la care eram supuși în văzul întregii colonii. Era un precedent grav, ce constituia o amenințare pentru toți deținuții politici și ei se mirau că mai eram încă în viață. Am aflat că, în pofida presiunilor și torturilor la care fusese și continua să fie supus, fostul nostru brigadier, „S.", nu a recunoscut nici una din crimele de care el și noi, cei din brigada motorizată, eram acuzați. Petrecuse toată iarna numai în cămașă și indispensabili, singur în celula glacială și fără ferestre, avînd drept unică hrană supa de care gardienii aveau grijă să fie cît mai neconsistentă. În fiecare zi, către orele zece, era dus la anchetă.

Am ieșit, deci, toți cei patru din fosta brigadă a lui „S.", și am așteptat la marginea aleii principale a coloniei trecerea fostului nostru brigadier. A apărut curînd, însoțit de un gardian. Avea lanțuri la mîini și la picioare, era de nerecunoscut. De o slăbiciune scheletică, palid, gîrbovit, cu o față de ceară; ce mai rămăsese din atletul pe care îl cunoscusem cu patru luni în urmă? Cînd l-am văzut sosind, ne-am ridicat și ne-am aliniat toți patru ca pentru onor, de-a lungul aleii. Era un omagiu pe care încercam să-l aducem curajului acestui om de excepție. Nu știu în ce moment „S." ne-a văzut, căci fața lui a rămas impasibilă. A trecut indiferent pe lîngă noi, fără ca măcar să ne privească, spre a nu risca să ne compromită. Dar noi știam că privirea lui ageră, căreia nu-i scăpa nimic, ne reperase, că el înțelegea că unii dintre

noi plecam din brigada disciplinară și că deci se urnise ceva în cazul nostru, că putea spera.

Apoi ne-am mai plimbat puțin prin colonia aproape goală, din care mai toți ocupanții erau plecați la muncă. După lunile de teroare și de claustrare petrecute între șantier și baraca noastră, era ceva extraordinar să poți merge de colo-colo, unde voiai. Acum toată ființa noastră trăia sentimentul minunat al apropiatei eliberări. Din cea mai mare suferință și din cea mai mare desperare fuseserăm proiectați pe culmile unei fericiri neasemuite. O fericire atît de mare că bietele noastre trupuri epuizate nu reușeau s-o cuprindă.

Ne-am întors în „camera de eliberare", unde ne-am regăsit camarazii. Erau abătuți și entuziasmul pierise fără urmă. Într-adevăr, prin unul din acele canale misterioase pe care le cunosc numai deținuții, se aflase că nu era vorba de eliberare, ci de trimiterea în lagărul de la Midia.

Midia era cunoscută ca fiind colonia cu regimul cel mai sever și cu cel mai feroce comandant. În general, acolo erau numai oameni ale căror pedepse expiraseră sau care nu fuseseră niciodată condamnați, dar pe care comuniștii îi considerau periculoși.

După marea bucurie de care fuseserăm cuprinși cu cîteva clipe înainte, acum urma o infinită tristețe. Da, la drept vorbind, era în stilul administrației, în stilul comunist, de a te amăgi ca să te arunce apoi în ghearele desperării și să facă din tine o zdreanță, un om demoralizat și maleabil. M-am gîndit la visul meu. Acum semnificația lui mi se părea evidentă: ieșeam din submarin, ajungeam pe plaja însorită ca să intru în alt submarin care, la rîndul său, se scufunda.

Deși foarte decepționați, cei trei prieteni și cu mine ne consolam la gîndul că în orice caz la Midia era mai bine decît în brigada disciplinară de la Poarta Albă.

La prînz ni s-a dat o mîncare bună, din cea a bucătarilor, care nouă, supraviețuitorilor, ni s-a părut divină. Apoi, după-amiază, două camioane mari, avînd la bord soldați înarmați, au sosit în fața baracamentelor. După ce am trecut repede pe la grefă, am fost urcați cu bagaje cu tot în camioane și ne-am așezat pe jos. Eram în primul camion. Au pornit încet spre poarta coloniei. Îmi amintesc că le-am spus noilor mei camarazi: „uitați-vă încotro o ia, dacă face un viraj la dreapta, mergem la gară, spre

libertate. Dacă o ia la stînga, ne duce la Midia". Camionul s-a tîrît încet, a trecut de corpul de gardă, a traversat micul pod de peste groapa de la ieșirea din colonie și a virat la stînga. Zarurile erau aruncate, ne duceau la Midia. Și acum, ca și atunci cînd plecasem de la Jilava, de la Gherla, de la Aiud, visul meu se adeverise: pentru mine începea o nouă încercare.

I) Studenții de la Pitești

Cînd, venind din brigada disciplinară, m-am prezentat la baracamentele administrației, unul dintre primele lucruri pe care mi l-au spus cei care se aflau deja acolo a fost că, în urmă cu o zi sau două, sosise din colonia de la Peninsula sau de la închisoarea Gherla un grup de „studenți de la Pitești". Vestea era importantă și, indiferent unde ar fi urmat să fiu dus — spre libertate sau la colonia de la Midia —, am mulțumit soartei că plecam de la Poarta Albă (și cu atît mai mult din brigada lui Haralambie) înainte de a se fi instalat acolo „studenții".

Pînă acum, în această mărturie, am relatat numai evenimente trăite sau văzute de mine. Or, în ce-i privește pe „studenții de la Pitești" nu am fost niciodată în preajma lor, i-am cunoscut numai de la cei care stătuseră în aceeași celulă sau în aceeași baracă cu ei. Camarazii mi-au relatat ce au avut de îndurat din cauza lor. Prin urmare, nu este vorba aici de o mărturie a mea, ci de mărturiile pe care mi le-au făcut o parte dintre deținuții politici, mărturii ce concordă între ele și a căror autenticitate nu poate fi pusă la îndoială. Aș fi putut nici să nu scriu acest capitol, deoarece subiectul a fost tratat într-o lucrare foarte bună[1]. Totuși, pe de o parte, deoarece lucrarea respectivă a fost scrisă în limba română și este aproape o raritate, și, pe de altă parte, deoarece „studenții de la Pitești" au constituit un fenomen foarte curios și specific, fenomen ce a avut repercusiuni grave pentru deținuții politici care au avut contact cu ei, consider că nu pot omite subiectul, chiar dacă risc să fiu incomplet.

[1] D. Baco *Pitești*, Editura Artes Graficas Benzal, Madrid.

Cei care vor primi numele de tristă faimă de „studenții de la Pitești" se aflau inițial în închisoarea de la Suceava, afectată la acea dată aproape exclusiv legionarilor[1]. Printre acești deținuți politici erau destul de mulți studenți, care, la un moment dat, au fost convocați individual pentru a fi anchetați de ofițerul politic al închisorii și de adjunctul acestuia. Era vorba de testarea acestor oameni, pentru a li se cunoaște slăbiciunile, tăria de caracter, tentațiile, pentru a se ști ce se putea spera sau nu de la ei, ce se putea obține. După aceea, o parte din ei au fost trimiși la închisoarea de la Pitești, cunoscută pentru regimul ei drastic. Aici au fost, cum se spune în limbaj comunist, „reeducați" de ofițerul politic și, pare-se, și de mai mulți ofițeri superiori de la Ministerul de Interne din București. Nu știu în ce anume consta „reeducarea", căci nici unul n-a îndrăznit să dezvăluie vreodată. Se prea poate ca acești tineri, din care mulți erau condamnați pe viață și ceilalți toți aveau pedepse grele, să fi fost ademeniți cu o eliberare destul de apropiată. Cei care s-au ocupat de „reeducare" au știut să detecteze printre ei oameni de tipul lui Haralambie, adecvați scopurilor lor, oameni în stare de orice, detestînd lumea întreagă și în care amestecul monstruos de cruzime, sadism și dorință de a domina făcea din ei adevărate bestii. Aceștia au fost supuși unei „reeducări" intensive și au constituit nucleul grupului. Șeful lor atotputernic era un oarecare Țurcanu, secondat de adjuncții lui, Bogdanovici, Titus Leonida și Dorneanu; ei raportau ofițerului politic și de la acesta primeau instrucțiuni.

Acești patru oameni — al căror șef incontestat era Țurcanu — erau stăpînii absoluți ai întregului grup de deținuți, care trebuiau să le execute ordinele fără să le discute. În această celulă domnea o disciplină de fier și

[1] Legionarii erau membrii „Legiunii", partid politic român care inițial s-a numit „Garda de Fier" și care fusese înființat de Corneliu Zelea Codreanu. Partid de extremă dreaptă, naționalist, antisemit, preconizînd un corporatism „românesc", el asocia în chip paradoxal sentimente religioase profunde cu teoria utilității crimei politice. Ajunși la putere în septembrie 1940, legionarii s-au răsculat împotriva șefului statului român, generalul Antonescu, dar au fost înfrînți și o parte din ei s-au refugiat în Germania iar alții au fost arestați. Ajunși la putere, comuniștii le-au prelungit detenția, care a durat, pentru cei care mai erau în viață, pînă în 1964, cînd au fost eliberați toți deținuții politici aflați în închisori la acea dată.

cea mai mică greșeală, cea mai mică bănuială pe care șefii o aveau asupra vreunuia din membrii ei dădeau loc la interminabile anchete făcute de întregul „colectiv", condus de Țurcanu și cei trei consilieri ai lui, după care urmau maltratările corporale. Delațiunea, teroarea reprezentau acum unicul univers al acestor oameni izolați într-o vastă celulă. Ei pierduseră orice simț al omeniei, orice capacitate de reflexie, de analiză, de judecată, părînd că nici nu realizează ce fac. Deveniseră adevărate bestii, bine dresate, mînate numai de dorința de a se proteja de maltratările ce-i amenințau la cea mai mică îndoială, la cea mai mică ezitare de a face ce li se cerea. De aceea, ei trebuiau să dea dovadă de zel, să denunțe, să-i denunțe permanent pe așa-zișii oportuniști, pe cei care nu erau cu adevărat sinceri. Pe scurt, ei trebuiau să fie niște automate, niște roboți programați pentru rău și pentru acte de cruzime.

Studentul era astfel determinat să denunțe și, sub amenințarea celei mai cumplite terori, să urască efectiv tot ce-i fusese mai drag, toată viața lui anterioară. Treptat, la capătul a mii de suferințe, el ajungea să denunțe, să deteste cel mai bun prieten, să renege și să blameze convingerile lui cele mai profunde, să-și deteste mama, să-și deteste tatăl, acuzîndu-i de cele mai mari fărădelegi. În cele din urmă, pradă desperării, trebuia să se rupă de sine însuși, să se disprețuiască și să se deteste. Pentru aceasta el era obligat să scrie nenumărate autobiografii, care începeau cu frageda copilărie și în care, supralicitînd, trebuia să inventeze și să menționeze toate turpitudinile pe care el și ai lui le comiseseră, chipurile, toată viața. Maltratările cumplite și umilințele îi duceau pe unii la un fel de nebunie a autodelațiunii și a autoflagelării, o nebunie în care ura de sine era depășită numai de frica față de șefi și de ura față de omenire.

Repet, curînd acești oameni nu mai erau capabili să gîndească, nu mai aveau personalitate, erau doar niște monștri bine dresați, gata să execute orice ordin li s-ar fi dat. În acest stadiu, reeducarea era încheiată.

Atunci în închisoare s-a procedat la unul dintre acele mari transferuri care aveau loc de două-trei ori pe an, cu scopul de a împiedica prieteniile, legăturile de solidaritate dintre oameni, dar și cu scopul de a-i înspăimînta, căci, în general, oamenii se temeau de schimbări. În aceste „restructurări" fiecare știa că poate se desparte

pentru totdeauna de prieteni. În plus, în monotonia și în pericolele vieții cotidiene, omul știa pe cine se putea bizui, de cine trebuia să se ferească, știa care erau delatorii. Într-o altă celulă, înconjurat de necunoscuți, în cine să aibă încredere? Trebuia să-și facă noi prieteni, îi va găsi? Și cum să-l deosebească pe cel bun de cel rău, de delator?

Administrația închisorii de la Pitești a lansat deci una din aceste operații atît de temute, în urma căreia un anumit număr de deținuți politici care nu se cunoșteau între ei au fost puși în aceeași celulă cu un grup de studenți. Celula nr. 4, cunoscută sub numele de Infirmerie, căci asta fusese ea inițial. La început, deși mai puțini, studenții s-au arătat foarte amabili, n-au încercat să se impună, s-au arătat buni camarazi, încercînd să se facă utili și să cîștige încrederea celorlalți. Curînd s-au legat prietenii și o dată cu ele lungi conversații, bătrînii le vorbeau tinerilor înainte de stingere și ei îi ascultau cu interes, le puneau mii de întrebări despre viața de altădată, despre trecutul lor, despre familiile lor.

Evident că, în general, oamenii erau prudenți, nu vorbeau prea mult, totuși, uneori, o confidență, cîteva cuvinte ofereau studentului o deschidere spre orizonturi pe care deținutul reușise să le ascundă anchetatorilor.

Această fază dura un anumit timp, pînă în ziua în care Țurcanu considera că sosise momentul să stoarcă mărturisiri de la cei pe care îi spionase, și trecea la atac. Atacul se declanșa fulgerător, prin chemarea unuia dintre ei în fața tribunalului compus din Țurcanu și cei trei locotenenți ai lui.

La început ceilalți deținuți au crezut că era vorba de un joc, dar apoi au fost pur și simplu năuciți cînd au văzut că toți acești tineri, care fuseseră atît de buni camarazi, atît de serviabili și care se dovediseră a fi prieteni, se transformau în cîteva secunde, la un simplu apel al lui Țurcanu, în adevărate fiare, asupra cărora nimic, nici logica, nici prietenia, nici mila, nici rugămintea nu aveau nici un efect. S-ar fi spus că veneau din altă lume, o lume în care regulile, noțiunile, sentimentele care guvernează lumea noastră erau necunoscute.

Țurcanu conducea ancheta, studenții îl hărțuiau pe nenorocit, și cel pe care „anchetatul" îl considerase pînă atunci un bun prieten, se dovedea a-i fi cel mai mare dușman, care îl acuza cu înverșunare. Apoi, foarte repede,

studenții treceau la acte de violență împotriva acuzatului. Ceilalți deținuți încercaseră să intervină, dar fuseseră bătuți crunt și răniți de studenții mult mai numeroși și mult mai tineri. Unii ajunseseră pînă la ușă și începuseră să bată din toate puterile, cerînd ajutor. După cîteva minute, în cadrul vizetei a apărut capul gardianului de serviciu și alături de el alți doi gardieni. Cînd au întrebat ce se întîmplă, Țurcanu, despre care am uitat să spun că fusese numit șef de celulă, a răspuns că niște „dușmani ai poporului" s-au organizat într-o bandă de „huligani" și au atacat și bătut pe camarazii lui. Bineînțeles că în calitate de autori ai agresiunii erau nominalizați cel anchetat și cei care îi luaseră apărarea. În pofida protestelor, ei au fost aspru admonestați și amenințați cu carcera în caz de recidivă.

Fiecare s-a dus la locul lui, „acuzații" și „învinșii" stînd alături de cei pe care cu numai cîteva minute mai înainte îi consideraseră prieteni și care deodată le deveniseră, în chip inexplicabil, dușmani ireductibili. În celulă s-a făcut liniște, dar nici unul nu știa că asistase la prima acțiune din seria ce va fi cunoscută sub numele „Studenții de la Pitești".

Seara, la „stingere", unul dintre cei care fuseseră terorizați și bătuți s-a prezentat la gardianul-șef și a vrut să-i raporteze cele întîmplate. Acesta, care, evident, era la curent, i-a spus exact ce spusese de dimineață miliția nul prin vizetă. Acum, Țurcanu știa că, așa cum promisese, administrația, în frunte cu ofițerul politic, îi dăduse binecuvîntarea, că acum avea mînă liberă, era stăpînul absolut al celulei.

A doua zi, în zilele și săptămînile următoare, scena s-a repetat prelungindu-se, după inspirația torționarilor, în timpul meselor, în cursul după-amiezei, uneori seara și chiar noaptea. Și ori de cîte ori victimele încercau să raporteze responsabililor închisorii cele ce se petreceau în celula lor, ei primeau același răspuns, aceleași amenințări:

„Pînă acum în celula asta era liniște, dar de cînd v-ați organizat într-o bandă de provocatori, bătăile și încăierările se țin lanț. Dacă o să continuați, o să vi se facă un nou proces pentru că v-ați organizat și ați instigat în interiorul închisorii."

Bineînțeles că nimic din cele relatate de mine nu scăpau privirilor gardienilor, cu atît mai mult cu cît lovitu-

rile și strigătele se auzeau pînă departe. Victimele au înțeles curînd că orice încercare de a obține protecția celor care ar fi trebuit să le-o acorde era inutilă, din moment ce ei făceau cauză comună cu torționarii. Mai mult, simplul fapt de a se plînge gardienilor sau superiorilor lor atrăgea asupra celui care îndrăznea s-o facă cele mai crunte represalii din partea lui Țurcanu și a acoliților lui. Omul era torturat zile și nopți. Apoi, cîteva zile era lăsat în pace, dar numai pentru ca maltratările să fie reluate cu și mai multă violență, așa încît respectivul era ținut permanent într-o stare de tensiune și de teroare vecine cu demența, inspirînd și celorlalți din celulă o sfîntă teroare.

Într-un spațiu limitat cum este o celulă de închisoare, se poate imagina atmosfera de coșmar din celula studenților. Din clipa în care se trezeau, deținuții se întrebau cine va urma în acea zi la interogatoriu și la tortură, și toți trăiau într-o frică perpetuă. Nimeni nu mai îndrăznea să mai schimbe o vorbă nici cu cel mai bun prieten, deoarece știa că fiecare cuvînt, fiecare gest puteau fi interpretate ca un complot. Cei doi riscau să fie luați fiecare în parte și obligați să mărturisească ce vorbiseră, și mai ales să inventeze lucruri pe care nu și le spuseseră. Luați tot mai din scurt și printr-o avalanșă de întrebări, încercau să-i facă să se contrazică, să-i instige pe unul împotriva celuilalt. Erau torturați, obligați să se lovească, să se scuipe unul pe altul în față, umiliți în ultimul grad, împinși să se deteste și să ajungă, asemenea studenților, niște animale bine dresate. Uneori, o zi sau două nu se întîmpla nimic. Asta făcea parte din acțiunea psihologică pe care „gîndirea" studenților o lansa împotriva celor pe care trebuiau să-i condiționeze. Pe măsură ce orele treceau, în celula în care domnea liniștea, creșteau teama și tensiunea. Țurcanu și cei trei consilieri ai lui vorbeau între ei în șoaptă. Din cînd în cînd, ei chemau pe vreunul din oamenii lor și îi dădeau un ordin pe care acesta îl transmitea misterios unuia sau mai multor studenți. Se întîmpla, se pregătea ceva, dar ce? Toate acestea făceau și mai insuportabilă atmosfera din celula în care, stînd turcește pe prici, cu căciula de blană pe cap și cu o față impenetrabilă, Țurcanu domnea ca stăpîn absolut.

Dar cine erau acești oameni? Ei bine, Țurcanu, șeful omnipotent al „studenților", era originar din nordul României, din Bucovina. Era un colos, ce purta în per-

manență o căciulă de astrahan; inițial fusese legionar, dar după intrarea sovieticilor în România se înscrisese la Iași în partidul comunist și tot la Iași se înscrisese la Facultatea de Drept, de unde partidul îl trimisese la niște cursuri de diplomație comunistă.

Nu se știa prea bine motivul pentru care fusese condamnat la șapte ani de închisoare, poate pentru contactele pe care le menținuse cu foștii lui tovarăși legionari care luptau în clandestinitate împotriva comuniștilor.

Bogdanovici era fiul prefectului de Iași. Leonida era originar din nordul Moldovei, unde legionarii avuseseră rădăcini puternice.

În fine, Dorneanu era student (dacă nu mă înșală memoria, la medicină) și fusese legionar fanatic. Înalt, brunet, frumos, la prima vedere inspira încredere, era fiu de preot dintr-un sat din Transilvania. Părinții îl înconjuraseră cu tandrețe, îl crescuseră în frica de Dumnezeu și dragostea de patrie. Educația dăduse roade, căci tînărul se dovedise un fiu respectuos și iubitor. Foarte credincios, naționalist convins, el a aderat la legiune, a participat la rebeliunea împotriva mareșalului (la acea dată general) Antonescu și la data cînd aveau loc evenimentele pe care le relatez stătea deja de opt ani în închisoare. Ce se întîmplase în sufletul și în mintea acestui tînăr în toți acești ani? Oare desperarea provocată de faptul că se știa iremediabil condamnat la viața atroce de deținut politic într-un regim comunist, oare speranțele unei prompte eliberări și alte promisiuni cu care l-au ademenit ofițerul politic și reprezentanții Securității au operat această extraordinară schimbare, metamorfoza totală pe care a suferit-o? Este greu de făcut o atare afirmație, căci zeci de mii de tineri români au trecut prin aceleași suferințe și aceleași tentații, dar nu au cedat, dimpotrivă, în general în fiecare închisoare au dobîndit mari calități morale, au devenit integri și curajoși.

Fapt este însă că după cîțiva ani de închisoare și după „educația" pe care a primit-o, Dorneanu a devenit alt om. Își ura tatăl, îl blestema, îl hulea pe Dumnezeu, detesta mai ales preoții, cărora le rezerva cele mai mari umilințe, spunea orori despre mama lui și, bineînțeles, îi obliga pe cei pe care îi tortura să spună la fel despre mamele lor. Trebuie recunoscut că anchetatorul închisorii de la Suceava își făcuse bine meseria și că selecția pe care o efectuase era judicioasă, deoarece toți studenții se

întreceau unii pe alții în ferocitate și violență. Erau sinceri toți? Nu cumva o parte din ei erau pur și simplu niște oameni slabi care ascultau de frică? Și acest lucru este dificil de afirmat, și adesea noi ne-am pus această întrebare în închisoare, fără să reușim să găsim răspunsul. În orice caz, chiar cînd brigada lor fusese dizolvată, și chiar după eliberarea lor, „studenții de la Pitești", precum și cei cooptați ulterior în rîndurile lor prin teroare și tortură n-au mai fost, în marea lor majoritate, oameni ca toți ceilalți. Ei au rămas închiși în ei înșiși, ca și cînd ar fi trăit un monstruos vis interior. Nu încape îndoială că această experiență, această încercare teribilă pe care au trăit-o i-a marcat pe viață. Căci ei înșiși erau perpetuu bănuiți de tovarășii lor, erau denunțați (ceea ce pentru Țurcanu era o dovadă de vigilență și de fidelitate) și maltratați ca și cei pe care îi reeducau. În orice moment trăsnetul putea să cadă și asupra lor. Un simplu apel al lui Țurcanu sau al „comisiei" îi alerta, și nu știau niciodată dacă era vorba de executarea unui ordin sau de o acuzație, imaginară sau nu, ce li se aducea. Cînd începea ancheta, suspectul era convocat în fața celor patru mari care constituiau tribunalul, instanța în care acuzatorii dezvăluiau faptele pe care le constataseră. Țurcanu și grupul lui îl luau la întrebări și interogatoriul era completat cu maltratările fizice imaginate pentru ziua respectivă. Asta dura zile, săptămîni, cu unele întreruperi ce dădeau victimei iluzia că scăpase, că altcineva, cel torturat în acel moment, va rămîne unica preocupare a „tribunalului". Cînd se aștepta mai puțin, totul se lua de la început, cu și mai mare violență.

Constatînd că beneficiază de impunitate absolută, Țurcanu și ai lui acționau cu frenezie. Erau niște sadici, din același aluat cu Haralambie, poate chiar mai răi. Interogatoriile, torturile, procesele erau pentru ei un joc, un amuzament picant, care cerea noi invenții. Adesea nu era vorba propriu-zis de anchete, ci de simulacre de anchete făcute pentru plăcerea de a tortura, de a umili și de a aduce o ființă omenească pe ultima treaptă a degradării.

Treptat, toți condamnații politici aleși cu grijă pentru a sta în aceeași celulă cu studenții au fost „interogați" de aceștia. Din cînd în cînd, unul dintre cei „patru mari", dar mai ales Țurcanu, era convocat de ofițerul politic pentru a raporta „mărturisirile" stoarse de la caii lui de bătaie. Și astfel a fost posibil ca de-a lungul anilor să

se deschidă noi procese politice, care adesea aveau la bază numai declarațiile false făcute sub teroare și tortură, în virtutea cărora oamenii erau arestați și acuzați de fărădelegi de care habar nu aveau. Pentru un student care cîștigase încrederea unuia dintre interlocutorii lui era suficient să afle numele unui prieten al acestuia, ca Țurcanu și ai lui (informați imediat) să înceapă o „anchetă" împotriva imprudentului. Scopul: să-l oblige, prin tortură, să declare că prietenul despre care vorbise sau mai multe cunoștințe ale lui (adesea chiar el) acționaseră împotriva regimului comunist. Evident, faptul că la ancheta făcută de ofițerul politic sau de Securitate nefericitul declara că într-adevăr cunoștea persoanele nominalizate de Țurcanu, întărea credibilitatea spuselor acestuia din urmă. De fapt, anchetatorii nici nu erau interesați de exactitatea informațiilor pe care le primeau. Esențialul era să existe un motiv ce putea fi invocat pentru a justifica arestarea. După aceea era mai ușor să se obțină mărturisiri sau să se descopere piste, corecte sau false. În epocă, scopul principal era să fie arestați cît mai mulți, să se dea condamnări cît mai mari spre a se inspira teroare și a se extirpa orice veleitate de rezistență în rîndurile țăranilor, muncitorilor, burgheziei.

Treptat, unul după altul, toți ocupanții celulei din afara grupului de studenți treceau prin teribila mașină clandestină de anchetă. Secretul era bine păstrat, întrucît celulele învecinate fuseseră evacuate și chiar dacă în cele mai apropiate de fosta infirmerie răzbăteau strigăte și zgomote suspecte, nimeni nu putea să înțeleagă, și cu atît mai puțin să bănuiască ce se petrecea. După ce s-a terminat anchetarea vecinilor deținuți din celulă, s-a trecut la alți deținuți, și activitatea studenților a intrat într-o nouă fază.

În celulă erau aduși acum numai cîte doi sau trei deținuți: un preot, un liber profesionist, un student etc.; întotdeauna intelectuali. Faptul oferea torționarilor două posibililtăți: dacă era vorba de o persoană ce avusese un anumit statut social, un anumit trecut, trebuia ca de la ea să se obțină, așa cum am spus, mai întîi confidențe făcute studentului cu care se împrietenise, și apoi mărturisiri stoarse prin forță. Dimpotrivă, dacă cel în cauză era un tînăr, de exemplu un student, atunci, fără a renunța la ideea de a „descoperi" lucruri compromițătoare referitoare la familia lui, scopul principal era de a se

ajunge, prin metodele despre care am vorbit, la „reeducarea“ lui, adică la condiționarea și la transformarea lui într-un instrument docil, fără gîndire, fără conștiință, într-un robot care să execute fără urmă de remușcări, asemenea celorlalți studenți din celulă, toate ordinele. Un robot perfect care, în funcție de butonul pe care se apăsa, putea fi un om fermecător și, instantaneu, să se transforme într-o bestie.

Îmi aduc aminte de un student care mi-a povestit că, fiind adus în teribila fostă infirmerie, a întîlnit un vechi prieten. Ca întotdeauna în asemenea cazuri, ei au fost foarte bucuroși că s-au întîlnit și, prevenitor, cel vechi i-a găsit nou-venitului un loc lîngă el. Zilele treceau, în celulă era o atmosferă calmă, și nimeni nu bănuia teama și ura ce se ascundeau sub această atmosferă. Între timp, prietenia dintre cei doi tineri se consolida, căci ei își descoperiseră multe afinități în modul cum priveau viața, umanitatea și marile valori morale ce trebuie să stea la baza oricărei societăți. Nou-venitul era încîntat de profunzimea gîndirii, de orizontul larg, de marea bunătate literalmente iradiate de prietenul regăsit. Evident că ei își făceau destăinuiri și în chestiuni personale, chestiuni de familie, dar cel vechi era mai discret, nu insista niciodată asupra subiectelor delicate, părînd preocupat exclusiv de problemele filozofice, religioase sau morale. Era mai mult decît un camarad, un prieten de nădejde, fidel, devotat și de o mare sensibilitate. Dar într-o bună zi, de parcă un mecanism invizibil făcuse să dispară decorul idilic din celulă și-l înlocuise cu unul de coșmar, oamenii, și o dată cu ei celula, s-au transformat în ceva monstruos. Și culmea, nou-venitul a văzut că bunul, credinciosul, sensibilul lui prieten se metamorfozează subit, devine un monstru și cel mai mare dușman al lui. Era dezlănțuit, îl acuza de lucrurile cele mai abjecte, de cele mai mari turpitudini, îl înjura, îl scuipa, îl lovea fără milă. Cum nou-venitul era prea tînăr ca să i se găsească în trecut acțiuni politice, s-au legat de familia lui: de tatăl său, de convingerile politice ale acestuia și ale prietenilor lui, de discuțiile dintre ei, precum și de „aventurile“ pe care le avusese „bătrînul“. Bătut, torturat zile de-a rîndul, n-a mai putut îndura și a inventat nume de bărbați care ar fi fost amanții mamei și surorii sale, descriind (bineînțeles inventînd după sugestiile ce i se făceau) trucurile la care recurgeau ele

pentru a înșela vigilența soțului și a tatălui și înfierînd moralitatea „societății burgheze decadente".

Evident că în acest caz Țurcanu și locotenenții lui nu-și propuneau să obțină date pentru ofițerul politic. Scopul lor era să-l umilească, să-l terorizeze, să-l înjosească pe tînăr, să-i anihileze gîndirea și mai ales rezistența. Se urmărea ca prin reeducare să se mai obțină un robot, unul din acei roboți care au numai două sentimente: frica și ura. Pentru a se ajunge aici, se foloseau toate mijloacele, începînd cu interogatoriile de o violență nemaipomenită, în timpul cărora, hărțuit de întrebări, de strigăte, de amenințări, înconjurat de fețe desfigurate de ură, omul nu mai reușea să perceapă realitatea. Credea că trăiește un coșmar, într-atît ceea ce vedea era neașteptat și dantesc. Curînd însă înțelegea că realitatea era îngrozitoare, căci pumnii, loviturile de picior însoțite de injurii și de urlete cădeau asupra lui ca grindina. Și între primii asediatori el vedea numai fața desfigurată de furie a prietenului său. Acum nu se mai punea problema să înțeleagă ce se petrecea în jurul său, căci era convins că va fi linșat, făcut bucăți. Brusc, la un semn al lui Țurcanu totul a încetat. În tăcere, fiecare s-a întors la locul lui, iar cel care îndurase cumplita încercare s-a tîrît la robinet să-și spele rănile. Nimeni din celulă n-a îndrăznit să-l ajute — asta ar fi provocat vindicta studenților.

După acest prim interogatoriu, tînărul s-a întors la locul lui, lîngă prietenul care acum i-a întors spatele și cu orice prilej îi arăta ostilitatea. Faptul că trebuia să îndure zi și noapte o vecinătate ostilă și periculoasă amplifica tensiunea bietului tînăr.

Toate acestea au avut loc în prima zi. După-amiază a fost lăsat în pace și s-a făcut proces altor nou-veniți, ceea ce a sporit teroarea și deruta tînărului. Dar a doua zi de dimineață, în timp ce, crispat de teamă în celula în care era liniște, se întreba dacă îl mai amenința ceva, a fost chemat de Dorneanu, și totul a decurs ca în ziua precedentă.

Chiar cînd omul de la care se voia „să se obțină mărturisiri" spusese tot ce i se ceruse și era evident că nu se mai putea scoate nimic de la el, prin urmare chiar cînd tînărul pe care voiau să-l recruteze nu mai era în stare de nici un fel de rezistență, era complet zdrobit și gata să facă orice i s-ar fi cerut, nici chiar atunci

teroarea exercitată asupra lui n-a încetat. A continuat zile și săptămîni, încît bietul de el, în pragul demenței, își spunea că infernul nu se va termina niciodată și că ar face orice numai să fie lăsat în pace.

Dar, se va spune, din moment ce omul era zdrobit, de ce „studenții" continuau să-l tortureze? În primul rînd, pentru că trebuia adus într-o stare de desperare vecină cu nebunia, o stare care să excludă pentru totdeauna dorința de a gîndi, de a critica, trebuia să se căiască. În al doilea rînd, pentru că excesele la care se dedau, libertatea pe care o aveau de a face orice dintr-un om procurau o imensă satisfacție acestor tineri, care poate că-și mai aminteau că fuseseră și ei oameni, și tocmai de aceea îl urau și mai mult pe cel care încerca să rămînă. Aceste torturi, aceste ședințe care umpleau atît de palpitant monotonia și tristețea nesfîrșitelor zile din închisoare erau pentru ei nu numai o distracție, ci un spectacol cotidian. Îl gîndeau, dezbăteau maniera de abordare, veneau cu idei noi. Și cîte comentarii nu urmau! Totul, evident, sub conducerea și, în general, din inspirația lui Țurcanu și a acoliților lui. După ședințele de pseudolinșaj, de-a lungul zilelor programul se schimba și fiecare trebuia să dea dovadă de inventivitate și de zel.

Bineînțeles că aproape întotdeauna ședința începea cu interogatoriul care decurgea așa cum am arătat. Urma sentința dată de Țurcanu, care varia în funcție de rezistența inculpatului sau, dacă nu se opunea rezistență, în funcție de inspirația șefului studenților sau a adjuncților lui.

Una dintre distracțiile „nevinovate" și după care se dădeau în vînt aceste instrumente ale Securității era cea pe care ei o numeau „pătura pe cap". Victimei i se punea pe cap o pătură, așa încît nu mai vedea dincotro veneau loviturile și nu se putea apăra, se făcea un cerc și fiecare dădea cu pumnii și cu picioarele. Îmbrîncit, zgîlțîit, pradă haitei dezlănțuite care îl arunca în toate părțile, lovindu-se de pereți, de priciuri, complet orbit și pierzînd orice noțiune a direcției, nefericitul rezista un timp și apoi, aproape mort, se prăbușea sub o grindină de lovituri. Dar ca nu cumva să fi fost un truc și de teamă că s-a aruncat la pămînt înainte de a fi fost la capătul puterilor, „studenții" continuau să-l lovească cu picioarele, înghesuindu-se să fie în față Asta dura pînă cînd Țurcanu ordona încetarea. Atunci, ca niște

cîini bine dresați, toți se opreau în același timp și, cuminți, se duceau la locurile lor.

În acest timp, la vizetă, gardienii urmăreau spectacolul cu atenție și, bineînțeles, nu interveneau.

Modalitățile acestei „reeducări" erau numeroase și variau în funcție de inspirația membrilor grupului și de umoarea șefului. Nu le voi enumera, căci, pe de o parte, le-am uitat pe multe dintre ele și, pe de altă parte nu asta interesează. În această parte a relatării mele mi-am propus doar să evoc existența în închisorile comuniste din România a acestui fenomen reprezentat de cei al căror nume a rămas „studenții de la Pitești" și de a le dezvălui în mare metodele.

Una dintre ele era ca omul să stea în poziție de drepți ore întregi, într-o imobilitate absolută. Uneori el era privat și de somn, plantonul avînd grijă ca el să stea în această poziție toată noaptea. Foarte adesea trebuia să stea într-un picior, pînă cînd, extenuat, se prăbușea. Alteori trebuia să stea cu mîinile întinse lateral sau să se trîntească pe prici și să se ridice în cea mai mare viteză, pînă nu mai putea să se ridice. Orice semn de slăbiciune era pedepsit prin bătăi cumplite, soldate cu fracturi la cap, la brațe sau la picioare. Astfel, pe unul l-au obligat să se așeze în genunchi lîngă prici, cu brațul întins, bine fixat de torționari pe marginea acestuia. Un student care stătea pe priciul de sus, adică la doi metri de sol, a sărit de acolo cu amîndouă picioarele pe brațul care s-a rupt ca o creangă uscată.

În privința monstruozităților, imaginația „studenților de la Pitești" friza demența. Adesea ei interziceau victimelor să meargă la tinetă și le obligau să-și facă nevoile în gamela din care apoi le forțau să mănînce. La Gherla au fost cazuri cînd le-au obligat să-și mănînce excrementele.

Masa, un moment esențial, cînd foamea făcea ravagii în toate închisorile, era și ea un prilej de a-l tortura pe cel aflat în vizorul „reeducatorilor". Țurcanu și ai lui îl sileau să facă „pe porcul", cum spuneau ei: deținutul nu avea voie să se servească de lingură sau de mîini. I se punea gamela pe podea și el, în patru labe, trebuia să mănînce ca un animal. Umilința era îngrozitoare, dar mai îngrozitoare era suferința, căci mîncarea era foarte fierbinte și omul se frigea cumplit. Orice ezitare atrăgea o grindină de lovituri de picior ale celor

care stăteau în jurul lui și care pînă la urmă îi cufundau fața în lichidul fierbinte, mai să-l sufoce. Victima avea fața plină de arsuri și de băsici mari, și în această stare trebuia să mănînce, în aceleași condiții, cu prețul unor suferințe indescriptibile, felul următor.

Dar cea mai mare distracție a studenților erau „procesele", care au avut loc la Gherla, imediat după sosirea lor. Ei au organizat acolo adevărate înscenări. Deținutul politic pe care îl torturau era acuzat de o crimă imaginară. Era deci mai întîi anchetat, după metodele pe care le-am descris, dar și după alte metode, inventate ad-hoc de „anchetatori". Hărțuit de întrebări, bătut, torturat zi și noapte, victima trebuia să se apere de acuzațiile aberante inventate de torționari. Studenții jucau jocul complet, ca și cînd ar fi fost convinși că cel torturat comisese monstruozitățile de care era acuzat. „A, te-ai culcat cu maică-ta, banditule, mizerabile, canalie", și furioși, se năpusteau pe el, lovindu-l unde nimereau, răsucindu-i brațele, lovindu-l peste testicule. Omul urla, nega... N-ajuta la nimic. Dacă nu recunoștea azi, cu atît mai bine, jocul va continua mîine și atît cît va fi necesar, pînă își va mărturisi păcatul. Și nici așa torționarii nu se mulțumeau, zdreanța umană care era acum nenorocitul trebuind să dea toate amănuntele despre felul în care se consumase fapta de care era acuzat.

Urma procesul. Acuzatul avea dreptul la apărare. Se numea un avocat din oficiu, un procuror, un judecător. Erau întotdeauna mai mulți martori care afirmau tot ce le trecea prin cap, pentru a-l pune în încurcătură pe acuzatul care trebuia „să dovedească" inexactitatea acestor afirmații. Rechizitoriul procurorului, mărturiile așazișilor martori, pledoaria avocatului se succedau. La sfîrșit se dădea cuvîntul „delincventului", care era obligat să se „autoacuze", să-și facă autocritica. În fine, tribunalul pronunța sentința. Întotdeauna era vorba de maltratări corporale de felul celor despre care am vorbit, dar și de altele, care se aplicau imediat sau timp de mai multe zile, astfel încît suferințele condamnatului și delectarea sadicilor să fie prelungite. Scenariile acestor procese variau în funcție de imaginația și inspirația autorilor. Țurcanu, ca și Dorneanu, care era fiu de preot, îi urau cu înverșunare pe preoți. Cînd în celulă exista vreunul, el continua să fie maltratat cumplit, chiar dacă „ancheta" și „reeducarea" erau terminate.

Li se inventau și lor procese și cel mai cunoscut, care cred că s-a repetat de mai multe ori (evident, cu alți preoți și la diverse intervale), a fost procesul lui Iisus Christos. Faptul s-a petrecut la Gherla, unde frenezia torturilor a atins demența. Țurcanu și amicii lui aveau „șansa" ca în celulă să fie doi preoți. Au decretat că unul este Iisus și celălalt apărătorul lui. Studenții erau acuzatorii, Țurcanu și Dorneanu judecătorii. Cei doi preoți au fost torturați, umiliți, maltratați în toate chipurile posibile. În cele din urmă, înainte ca Iisus să fie răstignit (nu știu în ce fel) pe prici, preotul apărător a trebuit să-i dea împărtășania din gamelă, dar în loc de pîine, excrementele lui și în loc de vin, ceva mai rău decît urina, ceva de nescris, pe care preotul, sub tortură și sub privirile studenților a trebuit să deverseze în aceeași gamelă.

Iar gardienii se uitau prin vizetă, dar nu interveneau. Oare se amuzau și ei, sau chiar și acești oameni aleși dintre cei mai decăzuți erau și ei îngroziți de sadismul dement al bandei lui Țurcanu?

Cazul „studenților de la Pitești" ar putea fi comentat la nesfîrșit, fără însă a putea fi explicat. Cred că nicăieri, sub nici un regim — comunist sau de altă factură — nu a existat așa ceva. În pofida explicațiilor pe care unii încearcă să le avanseze, apariția a ceea ce se poate numi fenomenul „studenții de la Pitești" rămîne un caz aparte și o enigmă pentru deținuții politici din România care l-au cunoscut și care au încercat să-l descifreze. Spun acest lucru deoarece îmi amintesc că tînărul despre care am vorbit mai sus (el mi-a furnizat cele mai multe date despre acești studenți de tristă memorie) mi-a spus că el însuși nu reușea să descifreze, să despartă adevărul de fals. Se gîndise săptămîni și luni de-a rîndul, încercînd să înțeleagă. Prietenul lui, cine era el? Cel ale cărui sensibilitate, bunătate, credință, spirit de sacrificiu erau atît de mari, atît de profunde și care, evident, nici nu-l înșela, nici nu-l mințea? Sau era monstrul care se dezlănțuise împotriva lui și fusese cel mai cumplit torționar? A afirma că jucase comedia prieteniei nu este posibil, deoarece prietenul meu îmi spunea că el simțea încîntarea, confortul intelectual și moral, afecțiunea profundă a respectivului în relațiile dintre ei. Dar cu greu poate fi acceptată presupunerea că studentul juca teatru față de Țurcanu, căci oricît de înfricoșat ai fi, poți să dozezi

violența manifestărilor. Or, furia pe care studentul o arătase subit față de prieten, forța cu care, desfigurat de ură, îl lovea nu puteau fi simulate. Atunci, care este adevărul?

După un timp, întrucît numărul „reeducaților" de la Pitești creștea și celula devenise neîncăpătoare, o parte din studenți, cu Țurcanu în frunte, au fost mutați. S-a înființat o a doua celulă de reeducare și de anchetă, alături de prima, în care s-au aplicat aceleași procedee.

Pe măsură ce numărul reeducaților creștea „studenții de la Pitești" erau trimiși în alte închisori și lagăre. Prima închisoare a fost Gherla, în 1950.

La început, desigur, „studenții" au aplicat cu succes sistemul lor obișnuit de captare a încrederii, atît în celule, cît și printre deținuții care lucrau la fabrică. A urmat violența de felul celei pe care am descris-o.

Numărul studenților sosiți la Gherla era destul de mare și prezența lui Țurcanu și Dorneanu îi galvaniza. Acum ei erau stăpînii și administrația (în frunte cu comandantul Gheorghiu și ofițerul politic Avădanei) le-a dat concursul. Așa se explică, poate, faptul că nicăieri în altă parte violența și cruzimea nu au atins paroxismele de la Gherla. Aici nu se tortura numai pentru reeducare și estorcare de mărturisiri, ci pur și simplu din cruzime și din sadism (ca în „procesul" pe care l-am descris). Tot în această închisoare (care cel puțin pînă la venirea lor era o închisoare pentru muncitori) ei au lăsat urmele cele mai adînci și mai durabile. Nu acesta a fost cazul, din fericire, în altele (de exemplu Aiud), în mine (Baia Sprie), unde numărul lor a fost mic și deci acțiunea lor nu a avut priză și ei s-au diluat în masa deținuților. Poate că la fel s-ar fi întîmplat și la Poarta Albă, dacă evenimentele nu s-ar fi precipitat cînd au sosit ei, în primăvara anului 1952, dacă n-ar fi sunat ceasul pentru sfîrșitul domniei lor.

Dar pînă la această fază finală mai trebuie să semnalez trecerea „studenților de la Pitești" la colonia de muncă de la Canal, colonie numită Peninsula sau Valea Neagră. Aici, ca și la Gherla, cu complicitatea comandantului și ofițerului politic, ei au semănat teroarea și au devenit stăpînii absoluți ai lagărului. Au format o brigadă aparte, în care au inclus deținuți politici pe care trebuiau să-i reeduce. Atmosfera de teroare, torturile,

delațiunea, anchetele erau asemănătoare cu cele din brigada lui Haralambie, la Poarta Albă, dar la o scară mult mai mare. Activitatea torționarilor nu mai era acum nici izolată și nici secretă. Dimpotrivă, ea se desfășura la vedere și se întindea în întreaga colonie. Țurcanu și ai lui încercau să detecteze în barăci deținuții politici care, prin trecutul politic sau de altă natură, jucaseră un rol în România sau a căror personalitate, prestigiu impuneau camarazilor lor. Cum Peninsula era o colonie pentru condamnații cu pedepse de peste opt ani, mina era bogată, de aici se puteau extrage noi arestări, noi procese și un mare număr de condamnări.

În fiecare seară, studenții se duceau să caute în brigăzi pe cei pe care Țurcanu decisese să-i „ancheteze". În baraca studenților ei erau torturați pînă noaptea tîrziu după sistemul despre care am vorbit. A doua zi, rupți în bătaie, epuizați de oboseală, ei trebuiau să muncească în brigadă.

Dar, așa cum am spus, în brigada studenților de la Pitești erau încorporați și deținuți politici. Era vorba de „prelucrarea" unor personalități importante ce fuseseră luate special din brigăzile respective. Pentru acești oameni regimul era atroce, căci maltratați, persecutați, loviți tot timpul la muncă de către camarazii lor, primind numai jumătate din porția de mîncare, ei erau torturați nopți întregi de către echipele de studenți care lucrau cu schimbul și care erau conduse, cu rîndul, de Țurcanu sau de alți „mari" ai grupului.

Printre deținuții politici supuși la acest regim au fost multe sinucideri, dar fără ecou. Pînă în ziua cînd a venit rîndul profesorului Simionescu să fie transferat din baraca sa în cea a studenților, pentru a fi „anchetat" și „reeducat". Profesorul Simionescu era o personalitate puternică, un om energic, curajos și, în plus, un savant în specialitatea lui. Era un vechi om politic, medic, profesor de mare autoritate, foarte iubit și respectat de studenți și de cei care îl cunoșteau. În pofida presiunilor, umilințelor, torturilor la care a fost supus, el n-a cedat. Bătut noaptea, hărțuit în timpul zilei de tovarășii de muncă, înfometat, abia mai ținîndu-se pe picioare, plin de răni și de bandaje, el a refuzat să abdice pînă în seara cînd, cu puțin înainte de întoarcerea în colonie, unde știa ce-l așteptă după stingere, a ieșit intenționat din „zonă" și a pornit către eliberarea sa. O somație și o

scurtă rafală au pus capăt calvarului profesorului Simionescu.

Peste o săptămînă — sfîrșit de lună și zi de vorbitor. Soția profesorului vine să-și vadă soțul care, pînă la includerea sa în brigada studenților, avea dreptul la vorbitor. Cere să-l vadă pe doctorul Simionescu și i se răspunde că a plecat. Soția nu vrea să creadă, insistă și declară că așteaptă, că va dormi pe pămînt și nu se va mișca de acolo pînă nu i se va spune adevărul. Nu știu exact cum s-au petrecut lucrurile. Se pare că în timpul vorbitorului, un deținut a reușit să strecoare persoanei ce venise să-l vadă să-i comunice doamnei Simionescu că soțul ei fusese asasinat. Comunicarea a fost transmisă și tînăra femeie a plecat de la Valea Neagră, jurînd că nu-și va afla liniștea pînă nu-și va răzbuna soțul.

La acea dată comandantul lagărului a fost schimbat și înlocuit cu Lazăr, directorul de tristă celebritate de la Gherla, cel care călcase în picioare iconița mea și voise să facă din mine un delator.

Deținuții de la Peninsula au intrat în panică, aflînd cine va fi noul comandant. Lazăr plus „studenții de la Pitești"! Ce putea fi mai rău?

Dar, minune, la Valea Neagră Lazăr era alt om. El a interzis maltratarea deținuților politici, pedepsea drastic pe bucătari și pe cei de la aprovizionare dacă mîncarea condamnaților nu era bună, a interzis pedepsele corporale, veghea ca să nu se fure din pachete și ca vorbitoarele să se țină în bune condiții. Dar mai ales și-a impus autoritatea, interzicînd lui Țurcanu și studenților orice altă activitate în afară de munca pe șantiere, ca toți ceilalți deținuți. Nu mai existau torturi, anchete, reeducări.

La Valea Neagră stupefacția a fost generală și s-a aflat, toată lumea era în această privință de acord, că transformarea lui Lazăr se datora fiicei lui, care locuia împreună cu el în apropierea lagărului și care îl implorase să se poarte omenește cu deținuții politici.

Dar Lazăr avea în lagăr un mare dușman în persoana ofițerului politic, care susținea pe Țurcanu și „studenții de la Pitești" (creație a Securității) și care nu era deloc de acord cu inovațiile noului comandant. Se pare că lupta a fost acerbă, căci și Lazăr avea prieteni influenți în Ministerul de Interne. În cele din urmă, învingătorul a fost el și a rămas stăpînul necontestat în colonia de la

Valea Neagră. Pentru a nu lăsa nefolosit un instrument atît de bun ca „studenții de la Pitești", tabăra cealaltă a decis ca o parte din ei să fie transferați la Poarta Albă, ceea ce lui Lazăr îi convenea. Și așa, cu o zi sau două înainte de transferarea mea la Capul Midia, spre consternarea tuturor deținuților, Dorneanu și banda lui de la Gherla și un alt grup venind de la Valea Neagră au sosit la Poarta Albă ferm hotărîți să instaureze acolo, la cea mai mare colonie de la Canalul Dunăre — Marea Neagră, cea mai cumplită teroare.

Dar soția profesorului Simionescu nu-și uitase jurămîntul. La București ea s-a adresat tuturor autorităților, a clamat pretutindeni că soțul ei fusese asasinat, că la Canal deținuții erau asasinați. Demersul ei, audiențele au durat mai multe luni și se prea poate ca ea să fi găsit totuși o personalitate de o anumită importanță pentru a o susține și a duce strigătul ei de revoltă la autorități superioare. În oricare alt moment acest lucru era imposibil și zadarnic. Dat fiind însă că la acea dată în Ministerul de Interne se confruntau două tendințe și că (așa cum o dovedise victoria lui Lazăr asupra ofițerului politic) mai puternică era cea care preconiza o anumită relaxare a regimului din închisori, s-a decis deschiderea unei anchete în legătură cu „studenții de la Pitești".

Șefii „studenților de la Pitești", precum și numeroși martori au fost transportați la Securitate, la Ministerul de Interne, la București. Supuși unor anchete foarte dure, abandonați de „organele" Securității care îi recrutaseră, îi formaseră și îi folosiseră, „studenții de la Pitești" s-au denunțat unii pe alții și au mărturisit toate fărădelegile. Printre martorii cu greutate au fost gardienii — unii dintre ei — de la închisorile în care ei acționaseră. Nu știu dacă cei care avuseseră ideea înființării acestei brigăzi de investigații și de reeducare au avut de suferit. Dar știu că „studenții de la Pitești" au fost judecați de Tribunalul Militar din București. Epilogul: Țurcanu, toți adjuncții lui și mai mulți dintre cei dovediți a fi fost cei mai mari torționari au fost declarați vinovați de crime împotriva umanității, condamnați la moarte și executați. Ceilalți au fost condamnați la închisoare pe viață. Evident însă că nici un instigator, nici un ofițer de Securitate care imaginase și organizase această monstruozitate, nici un director, nici un gardian

din lagărele și închisorile în care avuseseră loc toate acestea nu a fost condamnat.

Astfel, cei care atunci cînd au avut nevoie înființaseră această monstruozitate — celula de investigare și de reeducare — au aplicat pedeapsa cea mai grea, cînd au considerat util, celor de care se serviseră... așa este în comunism.

Așa s-a încheiat terifianta activitate a „studenților de la Pitești", ale cărei urme nu pot fi șterse din memorie și, pentru cei care au putut să și-o păstreze, din inimă, a celor care au fost implicați, și nici din amintirea deținuților politici care au fost în contact cu ea.

Așa, în cele din urmă, dragostea unei femei față de soțul ei dispărut, pasiunea și curajul ei au reușit să distrugă această citadelă a ororii, salvînd de la tortură și de la moarte pe cei care, dacă n-ar fi fost ea, ar fi căzut în mîinile „studenților de la Pitești".

Capitolul IX

Capul Midia

A) Viața în lagăr

La Canal, colonia cea mai îndepărtată și cea mai inaccesibilă era cea de la Capul Midia. Situată la circa patruzeci de kilometri de portul Constanța, între marele lac Tașaul, mare și, mai la nord, Delta Dunării, barăcamentele ei erau construite pe nisipul ferm al imensei plaje care însoțește pe zeci de kilometri țărmul Mării Negre. Întinsă la poalele falezelor înalte care o dominau, înconjurată de obișnuitele rețele de sîrmă ghimpată și de miradoare, în singurătatea și tristețea peisajului, Midia îți dădea același sentiment de dezolare, de izolare de restul lumii, pe care l-am trăit cînd am ajuns la Jilava.

După ce au traversat platourile pustii și aride care separă Poarta Albă de acest lagăr de muncă forțată, cele două camioane ale noastre, pline de deținuți și de soldați, au ajuns la drum (construit chiar pe nisip) și apoi s-au oprit la intrarea în colonie. Ai fi putut crede că realmente ești în deșerturile de pe un alt continent. Vîntul rece al acelui sfîrșit de martie stîrnea vîrtejuri de nisip învăluind lagărul ce părea adormit sau încremenit. Nici un suflet, nici o mișcare, nici un zgomot, deoarece jumătate din oameni erau la muncă și cealaltă jumătate (echipa de noapte) dormea. Rambleul căii ferate ce fusese construită special pentru a asigura legătura cu lagărul și transportul blocurilor de piatră și de ciment folosite la construcția digului era înalt și orizontul nostru se limita la crestele falezelor, la sîrma ghimpată și la miradoarele cu soldați sprijiniți în mitralierele lor. Da, și aici eram pierduți în celălalt capăt al lumii, la cheremul brutelor care știau că nimeni nu va veni vreodată să vadă ce se întîmplă aici.

Ceea ce vedeam nu făcea decît să confirme trista reputație a acestui lagăr. De fapt, de la înființarea ei, Mi-

dia era considerată colonia cea mai severă, cea în care munca era dintre cele mai grele, regimul cel mai inuman, șefii cei mai crunți. Nu știu dacă faptul era intenționat sau dacă izolarea dădea gardienilor și șefilor impresia de imunitate și de atotputernicie, dar după experiența altor lagăre de la Canal pot să spun că într-adevăr aici era cel mai rău.

Cînd am ajuns, un ofițer și cîțiva gardieni au venit să deschidă poarta și camioanele au pătruns în incintă. Aici pămîntul era bătătorit. Aproape de intrare — trei sau patru baracamente ale administrației de-a lungul sîrmei ghimpate, și alături — mai multe carcere expuse vîntului, frigului, ploii sau soarelui. Alte două sau trei baracamente formau un unghi drept cu cele ale administrației și în ele se aflau atelierele, depozitele de alimente, bucătăria și dușurile. În rest valuri de pămînt de 200 pînă la 400 metri înălțime, la capătul cărora, aproape lipite de rețeaua de sîrmă ghimpată și de miradoare, strivite sub faleză, vreo cincisprezece barăci destinate celor două mii pînă la două mii cinci sute de deținuți din această colonie.

Aici prizonierii erau de diverse categorii: cei numiți „politici-politici" erau cei care făcuseră parte din vreun partid. Unii dintre ei nu-și terminaseră pedeapsa, în timp ce alții nu fuseseră niciodată condamnați, dar se aflau acolo în virtutea apartenenței la un partid.

Acești „politici-politici" erau complet izolați de restul lagărului printr-o a doua rețea de sîrmă ghimpată. Regimul lor era dintre cele mai dure și cu toate că erau afectați la muncile cele mai grele, nu aveau dreptul nici la pachete, nici la corespondență, nici la vorbitor. Este drept că asta nu-i prea deosebea de noi, căci la Midia se ajungea atît de greu, încît în cele unsprezece luni cît am stat acolo nu cred să fi văzut mai mult de douăsprezece persoane venite în vizită la cei care beneficiau de acest drept.

O altă categorie de deținuți de la Midia era cea a deținuților de drept comun. Nu erau mai mult de două sute, dar erau tot ce omenirea avea mai rău. Foarte periculoși, autoritățile (totuși întotdeauna îngăduitoare cu cei de drept comun) îi considerau irecuperabili. Și într-adevăr, ei ar fi fost în stare să omoare un om pentru un nasture sau pur și simplu din plăcerea de a o face.

În fine, grosul „coloniștilor" de la Midia era format din deținuți politici care nu făcuseră parte din vreun partid (cazul meu), a căror condamnare expirase, dar care nu erau eliberați și cărora Ministerul de Interne le mai dăduse cîțiva ani de închisoare, fără ca măcar să-i avertizeze. Aceștia erau așa-numiții „administrativi", adică oameni cărora li se aplicase o pedeapsă administrativă.

Sosirea noastră a provocat, evident, inevitabilele comprimări și mutări ale celor vechi, dintr-o baracă în alta, pînă ni s-a făcut loc pe paturile de lemn pe care ne chinuiam de atîția ani. Am primit cei 60 de centimetri de pat la care aveam dreptul, o saltea de paie și o pătură veche rămasă de la Dumnezeu știe care regiment de cavalerie.

Chiar de a doua zi administrația ne-a constituit în brigadă de descărcare vagoneți, în locul a vreo patruzeci de legionari care făcuseră pînă atunci această muncă și care acum erau trimiși să lucreze la ecluză.

La acea dată, la Midia, construcția digurilor aproape că încetase. Acum numai la capătul digului se mai aruncau în mare pietre scoase de deținuți de la Valea Neagră și aduse cu vagoane-platformă pe calea ferată. Cît privește blocurile de beton, acest coșmar pînă nu de mult a mii de oameni și care au provocat moartea atîtora dintre ei, fabricarea lor fusese întreruptă. Principala muncă o constituia deci construirea marii ecluze care trebuia să facă legătura între Canalul propriu-zis și lacul Tașaul. Acesta din urmă era despărțit de mare doar prin plaja lată de cîteva sute de metri. După străpungerea acestei porțiuni de pămînt, Canalul protejat de diguri trebuia să se verse în mare.

Construcția acestei ecluze se făcea în cele mai grele condiții, căci aici sub cîțiva centimetri de pămînt, solul nu era decît o masă stîncoasă.

Este dificil să evaluez dimensiunile ecluzei, care, la sosirea mea la Midia, era departe de a fi terminată (și n-a fost vreodată), dar, după opinia mea, trebuie să fi avut circa douăzeci de metri adîncime, o sută de metri lățime în partea superioară și ceva mai puțin la bază. În ce privește lungimea, ea atingea trei-patru sute de metri, un capăt fiind la adîncimea despre care am vorbit și celălalt ridicîndu-se într-o pantă abruptă, escaladată de

linia ferată a micului decovil ce transporta în afara ecluzei pietrele scoase de acolo.

Era o muncă extrem de grea, dar care în felul său (chiar ținînd cont de caracterul dificil al solului) mai fusese efectuată în atîtea părți ale lumii. Ceea ce era însă absolut demențial aici era maniera în care se lucra. Seara, înainte de sosirea echipei de noapte, și dimineața în zori, înainte de sosirea echipei de zi, artificierii dinamitau peretele stîncos. Apoi deținuții intrau în ecluză și trebuiau să transforme stîncile în pietre mai mari sau mai mici. Evident că după dinamitare pietrele nu corespundeau dimensiunilor cerute, ele fiind în general de dimensiuni ce oscilau între cele ale unui mic butoi de bere și cele ale unei pătrimi de vagon. Și această piatră trebuia sfărîmată cu maiul și cu hîrletul și apoi încărcată cu furca sau cu mîna în vagonetele decovilului. Fiecare deținut avea o normă supraomenească, trebuind să încarce în cele douăsprezece ore de muncă un anumit număr de vagonete, în caz contrar urmînd a-i fi redusă la jumătate rația de mîncare sau avînd perspectiva de a petrece noaptea la arest sau chiar în una dintre celebrele „carcere".

Și această muncă trebuia efectuată de niște oameni cărora li se dădea o mîncare mizerabilă — mult mai proastă decît la Poarta Albă — și care nu aveau dreptul la nici un pachet.

Cînd vagonetele decovilului erau bine încărcate, o mică locomotivă zgomotoasă și obosită, condusă de deținuți politici, le remorca cu greu în afara ecluzei și străbătea un mare platou rectangular, mărginit în trei părți de un lac de cîteva hectare, despărțit de lacul Tașaul printr-un drum în formă de dig. Pietrele erau aruncate în acest lac situat la cinci-șase sute de metri sub nivelul platoului. Descărcarea se făcea în cinci puncte fixe, numite „mustăți", de-a lungul lacului sau pe un mic dig care-l tăia în două. Garnitura intra în marșarier încet, căci terasamentul care era exact pe marginea falezei se putea surpa sub greutatea vagonetelor și putea antrena atît vagonetele, cît și oamenii care le descărcau într-o cădere de la cinci-șase sute de metri. De altfel zilnic erau accidente.

Prin urmare, echipa formată din cinci-șase oameni trebuia să descarce vagonetele cît mai repede, aruncîndu-le conținutul în vid. Operația era destul de pericu-

loasă, căci pentru a deschide vagonetul trebuia să te cațeri pe el, așa cum era, înclinat și amenințînd dintr-o clipă în alta să cadă. După ce vagonetul era deschis, patru oameni se opinteau de trei-patru ori pînă reușeau să-l golească. În acest moment exista riscul ca, din cauza greutății, vagonetul să iasă de pe linie și să antreneze în cădere întreaga garnitură. Pentru a se evita un astfel de accident, trebuia ca imediat ce goleau vagonetul, cei patru oameni să facă o întoarcere și să se așeze pe marginea șasiului, pentru a crea o contragreutate. Din nefericire, uneori aceasta nu era suficientă și vagonetul supraîncărcat scăpa de sub control, antrenînd în cădere și oamenii, care erau zdrobiți la poalele falezei.

Dacă, așa cum se întîmpla de obicei, vagonetul era golit normal, mișcările oamenilor trebuiau foarte bine sincronizate, ca în momentul cînd vagonetul era complet golit, să se îndepărteze imediat de el, deoarece în cinci cazuri din zece exista pericolul de accidentare.

Îmi amintesc că o dată, spre sfîrșitul șederii mele la Midia, cînd brigada noastră lucra în schimbul de noapte, poate din cauza oboselii sau poate contînd pe rutină, am fost mai puțin atent sau reflexele mele au fost mai lente decît de obicei, nu m-am dat înapoi destul de repede și am fost lovit în cap. M-am prăbușit și am auzit pe cineva strigînd: a murit. Dar nimeni nu s-a oprit, și descărcarea vagonetelor a continuat în același ritm infernal: primul deschizînd vagonetul, numerele doi, trei și cinci basculîndu-l, așezîndu-se pe șasiu, făcînd un pas înapoi și trecînd la vagonetul următor, deschis deja de numărul unu. În acest timp numărul șase închidea vagonetul gol... iar numărul patru zăcea la pămînt.

Nimeni nu mi-a venit în ajutor, deoarece garnitura de opt-nouă vagonete trebuia descărcată în mai puțin de trei minute și gardianul care o însoțea se afla acolo, tocmai pentru a preîntîmpina întîrzierea îndeplinirii acestei sarcini mult mai importante decît salvarea unui om. De altfel, la Midia, viața unui deținut politic nu avea nici o valoare, gardienii și comandantul comentînd cu mare satisfacție plecarea lui din această lume.

Pentru a mă ajuta, camarazii mei nu aveau altă soluție decît să descarce cît mai repede posibil garnitura. N-a fost nevoie însă de ajutorul lor, deoarece am avut norocul ca accidentul să aibă loc iarna și căciula de oaie a amortizat lovitura. Am rămas la pămînt cîteva secunde

și apoi mi-am revenit, m-am ridicat și m-am dus să-i ajut pe camarazi la descărcarea ultimelor vagonete. Am făcut-o pur și simplu din reflex, știind că în trei vagonetul era mult mai greu de descărcat.

Cînd era foarte frig, la descărcare exista și pericolul ca între blocurile de piatră să se formeze o pojghiță de gheață. În acest caz vagonetul, oricît ar fi fost basculat, nu se golea. Un deținut sau doi trebuiau să treacă pe partea dinspre prăpastie și, agățați de marginile vagonetului, pur și simplu suspendați, să-l zgîlțîie din răsputeri, pentru ca blocurile să se desprindă, și să sară imediat într-o parte ca să nu cadă pietrele peste ei. Exista și pericolul ca, din cauza descărcării bruște, să cadă în prăpastie întreaga garnitură, strivindu-i pe cei doi.

Era evident că aici, ca peste tot la Canalul Dunăre — Marea Neagră, numai deținuții politici supuși draconicului regim de penitenciar comunist român puteau lucra în aceste condiții. De altfel, ar fi putut ei să se opună? Poate că da, dar numai cu prețul vieții. Atunci, își ziceau ei, mai bine să taci, căci așa măcar aveai șansa să scapi.

Cînd pietrele aruncate în lac ajungeau la nivelul terasamentului, echipa de descărcare scarifica linia ferată pînă la celălalt capăt al noii faleze. Era o muncă dintre cele mai grele pentru numai șase oameni și ca să o facem cît mai rar, ne asumam riscul de a împinge atît de mult linia încît șina exterioară era aproape suspendată deasupra prăpastiei. Cînd sosea prima garnitură, trebuia s-o descărcăm cît se poate de repede, ca să nu cedeze terasamentul. Automatismele noastre erau atît de bine reglate, încît nu cred că ne trebuiau mai mult de două minute să descărcăm o garnitură iar gardienii și ofițerii veneau să se uite ca la un spectacol. Este adevărat că uneori garnitura cădea în prăpastie și atunci brigadierul nostru „P." și șeful de echipă Costi Brîncoveanu se alegeau cu o noapte de arest.

Treptat, lacul Năvodari a dispărut și locul lui a fost luat de hectare întregi de teren pietros. Cînd am sosit la Midia, în martie 1952, mai mult de jumătate din lac era deja acoperită și nu mai rămăseseră de acoperit decît două-trei sute de metri. Aproape un an mai tîrziu, cînd am plecat, în februarie 1953, ajunseserăm la celălalt capăt.

Șantierul de la Năvodari era foarte mare, de două sau de trei ori mai mare decît șantierul brigăzii mecanizate

despre care am vorbit într-un capitol precedent. Sistemul de securitate era același ca la acesta din urmă: miradoare dotate cu reflectoare din cinci în cinci sute de metri înconjurau șantierul, dominînd ecluza cu turlele și mitralierele lor, ocolind marele platou și malul exterior al lacului. Mici patrule formate din doi-trei gradați din trupele de Securitate treceau permanent în jurul acestui perimetru.

În fine, pentru a completa descrierea acestor locuri, voi adăuga că intrarea în șantier era apărată de o poartă imensă, ce se prelungea pe o anumită distanță, de o parte și de alta, cu rețeaua obișnuită de sîrmă ghimpată. În interiorul acestei incinte se aflau corpul de gardă, un soi de baracă fără pereți, doar cu acoperiș, și o altă baracă pentru atelierul în care se făceau mici reparații la decovil. Apoi se ajungea pe platoul unde pe stînga era, la oarecare distanță, marea falie a ecluzei, iar pe dreapta se întindea pînă la lac, pe sute de metri, terenul pietros prin care șerpuia calea ferată a micului tren.

Șantierul de la Năvodari se afla la vreo zece kilometri de Midia și echipele de zi și de noapte străbăteau această distanță cu trenul, în vagoane pentru animale.

Echipa de zi începea lucrul la șapte dimineața și termina la șapte seara, cînd era înlocuită de echipa de noapte.

Bineînțeles că nu se făcea nimic pentru a ni se ușura munca sau pentru a ni se prelungi odihna, și la trei dimineața suna clopotul. Frînți, amețiți de oboseală, ne trezeam și mergeam să facem coadă la spălător, apoi ne îmbrăcam și așteptam să ni se aducă înlocuitorul de cafea, pîinea și bucățica de marmeladă din fructe degradate. Băutura fierbinte și mai ales pîinea, aliment de bază în închisoare și în lagărele de muncă, ne mai întremau și, echipați, stăteam pe paturi așteptînd să se sune apelul. Cînd suna clopotul ne încolonam și porneam spre platoul unde se făcea „numărătoarea". Aceasta se făcea mult mai repede decît la Poarta Albă, deoarece colonia era mică și aproape jumătate din efectiv era la muncă, în echipa de noapte.

După îndeplinirea acestei formalități, brigăzile se așezau din nou în șir indian și trebuiau să aștepte să se dea ordinul de plecare. Traversam plaja cu nisip dur ca cimentul și presărată cu mărăciniș și scaieți și ajungeam la rambleu, unde garnitura care trebuia să ne ducă la

muncă ne aștepta. Fiecare brigadă se așeza în fața vagonului repartizat și așteptam din nou. Ce? nimeni nu știa. Trenul era acolo, deținuții la fel, nici o altă garnitură nu circula între Midia și Năvodari, prin urmare nu exista nimic de natură să împiedice plecarea sau măcar urcarea în vagoane. Ei bine, nu, eram ținuți acolo în picioare, fără motiv, o jumătate de oră sau trei sferturi de oră, uneori chiar mai mult. Asta probabil că făcea parte din sistemul de obosire, de epuizare și demoralizare a oamenilor, căci nu trebuie să se uite starea fizică a acestor deținuți slăbiți de anii de închisoare și de lagăr, subalimentați în asemenea măsură că mulți sufereau de distrofie și de scorbut. Cîteva minute de repaus ar fi fost deci prețioase, și aceste minute noi le petreceam în picioare, nemișcați, ceea ce era foarte obositor.

Cum rambleul căii ferate nu depășea înălțimea de un metru și jumătate, puteam vedea pe sub vagoane, de cealaltă parte, marea, uneori calmă, adesea agitată sau, mai ales iarna, dezlănțuită. Spectacolul care altădată mă făcea să vibrez, acum, în acest decor lugubru și în atîta suferință, nu era decît un element în plus ce amplifica durerea.

Această lungă așteptare era epuizantă chiar și în zilele frumoase de vară, dar cînd ploile de toamnă sau viscolele se abăteau peste această nesfîrșită întindere de nisip și cînd hainele se lipeau de noi ca niște cataplasme de gheață, suferința depășea limitele tolerabilului și fiecare se întreba în sine dacă va rezista pînă seara.

În fine, se dădea ordinul de îmbarcare. Trebuia să te cațări pe rambleu și acolo într-o poziție foarte incomodă, cu picioarele sub vagon, corpul aruncat înainte, să reușești să ajungi pe burtă în vagon și apoi să te ridici în picioare. Ne ajutam unii pe alții, împingîndu-ne, trăgîndu-ne, și în sfîrșit, pentru un timp, eram la adăpost de intemperii.

Vagoanele erau foarte murdare și nici vorbă nu putea fi să stai jos. Fiecare deținut își făcuse în atelierele coloniei un scăunel de felul celor cum au lustragii. Pornea deci fiecare cu scăunelul în mînă și de îndată ce ne vedeam în vagon ne așezam și, sprijiniți de perete, ne odihneam cît de cît. Evident că acest lucru nu era agreat de administrație care, contrar a ceea ce ar fi fost normal, nu ținea deloc să ajungem la muncă odihniți, dimpotrivă, făcea tot ce putea pentru a agrava starea de slăbiciune

și decrepitudinea noastră fizică. De aceea, uneori, în timp ce așteptam ordinul de îmbarcare, își făcea apariția o hoardă de milițieni care ne confiscau scăunelele. Dar peste cîteva zile fiecare deținut avea un alt scăunel, pe care îl ascundea cu grijă sub palton. Cînd ieșeam din colonie în rînduri de cîte cinci, ofițerul de serviciu era prea ocupat cu numărarea noastră și nu observa că hainele ne erau umflate. Asta dura o săptămînă, două, trei, și într-o bună zi din nou ne erau confiscate. Acest mic război între administrație și noi a durat pînă în ziua în care vagoanele de animale au fost înlocuite cu vagoane în care fuseseră transportați porci. A fost îngrozitor, căci duhoarea în care trebuia să stăm trei sferturi de oră cît se făcea de la Midia la Năvodari era atroce. Era absolut insuportabil, și într-adevăr îți venea să-ți verși și mațele. Nici vorbă să stai pe scăunel, căci hainele care s-ar fi tîrît pe podea ar fi luat mirosul îngrozitor de cocină. Deci administrația cîștigase, iar noi stăteam în picioare, clătinîndu-ne de oboseală. Asta a durat cîteva săptămîni și apoi, fără un motiv aparent, într-o bună zi, vagoanele de porci au fost înlocuite cu vechile vagoane, și din nou a început războiul scăunelelor.

Pe la șase și un sfert-șase și jumătate ajungeam la șantier și după ce coboram din tren, trebuia să așteptăm o jumătate de oră sau trei sferturi de oră ca să plece echipa de noapte și artificierii să-și termine treaba, și apoi pătrundeam în incintă. Aici, nu știu din ce motive, gardienii nu aveau nimic împotrivă să stăm pe scăunele sau pe jos. Profitam întotdeauna și mă întindeam pe pămînt, și în cîteva secunde adormeam ca un animal. Oboseala noastră depășea cu mult limitele a ceea ce omenește este suportabil, căci pe lîngă faptul că munca era epuizantă, că numărul de calorii primite ca hrană abia dacă reprezentau jumătate din ce se consideră minimum vital, aveam prea puține ore de somn. Cînd se dădea ordinul de intrare în incintă, cei mai mulți se clătinau de oboseală. Și acolo, sub supravegherea gardienilor, trebuia să muncești într-un ritm demențial.

Spre norocul nostru, brigadierul „P." era un om excepțional. Condamnat politic, de felul său librar într-un mic orășel din Oltenia, acceptase să fie brigadier numai pentru a-i ajuta pe oameni, a-i apăra și a le face viața

mai ușoară. Întrunea calități ce rareori stau alături: o mare bunătate, un imens curaj, un profund simț al responsabilității și, sub o aparentă indolență, o mare vioiciune a spiritului. Oamenii lui, brigada lui, el le apăra ca un leu și nu se temea să-i înfrunte pe cei doi zbiri de la Midia, pe comandantul Borcea și locotenentul politic Lupu. Ca urmare, „P." petrecea o noapte din trei la arest, pentru a fi acoperit așa-zisele greșeli ale oamenilor lui care, la rîndul lor, s-ar fi lăsat tăiați în bucăți pentru el. Administrația știa, dar îl menținea ca brigadier, deoarece avea o bogată experiență în munca la vagonete și oamenii lui dădeau tot ce puteau (tocmai pentru ca el să rămînă brigadier) iar rezultatele brigăzii depășeau cu mult rezultatele obținute vreodată pe șantier.

În prima zi a fost destul de greu, deoarece majoritatea dintre noi n-aveam experiență în această muncă. Dar „P." era acolo, alergînd ca un cîine ciobănesc de la o „mustață" la alta, sfătuind și chiar dînd o mînă de ajutor.

Îmi amintesc că în acea zi, cu puțin înainte de a suna „toaca" ce anunța prînzul, a început să plouă. O ploaie rece, care se întețea. Ploua cu găleata cînd, venind din toate colțurile șantierului, echipele alergau pe marele platou pietros, către baraca goală lîngă care ne aștepta căruța cu mîncare. Aici gardienii ne-au cerut să ne aliniem cinci cîte cinci și să mergem să ne luăm pîinea și supa. Apoi trebuia să revenim la locul nostru și mîncam în picioare în ploaia diluviană. La numai trei metri de noi era baraca goală în care am fi putut intra. Dar nici vorbă să ni se permită să ne adăpostim. Trebuia să mîncăm afară, în picioare. Ploua atît de tare, încît gamelele noastre erau acum pline de o apă rece și nu mai reușeam să terminăm de mîncat.

A trebuit apoi să așteptăm o bună bucată de timp, căci comandantul voia să vorbească nou-veniților. Hainele de pe noi erau îmbibate ca niște bureți, eram uzi pînă la oase, ne era îngrozitor de frig. Într-un tîrziu a venit și Borcea. Mic și îndesat, foarte urît, cu un cap asimetric pus direct pe umeri, un cap ce privit dintr-o parte părea pătrat și din cealaltă rotund, un pîntece enorm și picioare strîmbe, acest fost proprietar de brutărie din orașul Turda era prieten la cataramă cu Albon, comandantul tuturor șantierelor de la Canal. Acest fost mic-burghez și mic

capitalist devenit comunist — și căpitan de Securitate — era un monstru de răutate și de ură, singura lui dorință fiind de a face rău celorlalți, de a-i face să sufere. Îmbrăcat într-o pelerină cu glugă impermeabilă, bine protejat de pufoaica și pantalonii vătuiți, încălțat cu cizme înalte de cauciuc, el ne-a ținut o alocuțiune analfabetă din care reieșea că vom constata curînd că Midia nu era pensionul de domnișoare de la Poarta Albă, că ne aflam acolo pentru că eram bandiți, dușmani ai partidului și poporului. Datoria noastră era să muncim din răsputeri și ne amenința cu cele mai drastice pedepse — făcea aluzie chiar la dispariția noastră — dacă nu vor fi îndeplinite normele prevăzute. A încheiat cu următoarele cuvinte: „La Midia aveți două drepturi: dreptul de a munci și dreptul de a muri".

Era cert că Borcea încerca să ne intimideze, dar nu încăpea îndoială că în concepția lui această definiție rezuma idealul către care tindea. Faptul era de altfel evident, deoarece la Midia, al cărei regim era considerat ca cel mai draconic din toate coloniile de la Canal, situația continua să se agraveze pentru deținuți.

Nu voi descrie organizarea acestui lagăr și viața de acolo, deoarece am făcut-o cînd am vorbit despre Poarta Albă, și în fond, cu mici nuanțe ale ferocității și barbariei, regimurile se asemănau în toate coloniile de muncă de la Canal. Numai că tot ce era rău în alte lagăre era și mai rău la Midia și rarele avantaje existente în altele aici erau escamotate.

Munca era și mai intensă, deoarece norma era mai mare; mîncarea mai proastă și porțiile mai mici; dreptul la pachet era mult mai greu de obținut, conținutul lui era mult mai sever limitat, atît în ce privește cantitatea, cît și în ce privește varietatea alimentelor; la Midia se recurgea mult mai ușor la măsuri punitive și pedepsele erau mult mai severe; îngrijirile medicale erau aproape inexistente, căci medicul, un oarecare Barbu (spre deosebire de colegii săi din alte lagăre), refuza să-i ajute pe deținuți și, executînd fidel instrucțiunile comandantului, nu le acorda decît un simulacru de asistență. La Midia era imposibil să fii scutit de muncă, chiar dacă erai grav bolnav. În ce privește odihna, administrația făcea totul pentru a o reduce la minimum. Am spus că se dădea deșteptarea la 3 dimineața, deși trebuia să fim pe șantier la orele 7 și am fi avut tot timpul să ajungem și dacă

deșteptarea s-ar fi dat cu o oră sau două mai tîrziu. Am mai spus că în timpul așteptărilor îndelungate și inutile ni se interzicea să stăm jos. Același lucru era pe șantier. Cînd munca se efectua normal, între plecarea unei garnituri și sosirea alteia pe o „mustață", nu treceau decît cîteva minute. Dar uneori, din diverse motive (dificultăți de încărcare, deraierea vagonetelor etc.), trebuia să se aștepte aproape o oră. Ei bine, chiar și în asemenea cazuri era strict interzis să stăm jos, sub amenințarea unei drastice corecții: privarea de hrană sau o noapte la carceră desculț, în cămașă și indispensabili.

Era evident ce urmărea comandantul lagărului: să ne aducă într-o stare de slăbiciune și de epuizare de natură să ne provoace moartea. Pentru aceasta toate mijloacele erau bune. Așa, de exemplu, uneori, înainte sau în timpul descărcării, se întîmpla ca un vagonet să deraieze și să se ducă la cîțiva metri mai jos în viroagă. Scoaterea lui de acolo cu brațele era o muncă supraomenească de mai multe ore și din care ieșeai epuizat, la capătul puterilor, tremurînd de oboseală. Era vorba de a ridica cu brațele, pe un rambleu de peste cinci metri înălțime și cu înclinație de 45°, un vagonet ce cîntărea cîteva sute de kilograme. E drept că operația se făcea în două etape: întîi șasiul și apoi cupa. Nu conta că pentru șase oameni (căci nu primeai ajutoare) era omenește imposibil. Trebuia făcut și, grație constrîngerilor torționarilor noștri, făceam.

Cînd se producea un asemenea incident (zilnic, unul sau două) toate „autoritățile" veneau să asiste la spectacol. Căci era într-adevăr o delectare să vezi șase oameni nerași, palizi, famelici luptîndu-se pe panta abruptă cu aceste sute de kilograme de fier și fontă, cu acel monstru care trebuia readus pe platou. Spectacolul era cu atît mai fascinant cu cît acești oameni (care în fond se luptau pentru viață) procedau nesăbuit cînd se strecurau sub cupă sau sub șasiu pentru a-l ridica pe umeri, în timp ce camarazii lor trăgeau. Cea mai mică ezitare din partea acestora din urmă, care se cramponau cu toate forțele de acea fierăraie pentru a o menține pe panta înclinată, cea mai mică ezitare din partea lor și vagonetul s-ar fi rostogolit și ar fi zdrobit oamenii. Era un spectacol ce merita să fie contemplat, și nici un gardian nu-l rata și, de pe platou, tratîndu-ne drept trîndavi, ne dădeau ordine contradictorii, adesea sinucigașe. Este însă tot atît de ade-

vărat că uneori, chiar destul de des, spectacolul oferea și accidente mai mult sau mai puțin grave.

Toate acestea puteau fi ușor evitate dacă pentru ridicarea vagonetului s-ar fi folosit o locomotivă. Pentru aceasta era suficient ca un cablu să fie legat la un capăt de locomotivă și la celălalt, într-o primă etapă, de șasiu și apoi de cupă. Mica locomotivă pornea în viteză, făcînd un zgomot infernal și scuipînd fum și scîntei. Spectacolul era la fel de fascinant (mai ales pentru noi) căci cupa sau șasiul, remorcate în mare viteză, făceau pe pantă salturi fantastice de peste trei metri înălțime și după cîteva secunde ajungea pe rambleu, de unde noi le puneam pe linie. Toată operația nu dura mai mult de zece minute. Ei bine, cu două, trei excepții din motive pe care nu le cunosc, cînd această metodă a fost practicată, niciodată, absolut niciodată nu se folosea locomotiva pentru ridicarea vagonetilor căzuți. Faptul că se pierdeau multe ore de muncă nu avea importanță. Ceea ce conta era epuizarea totală a deținuților politici și precipitarea sfîrșitului lor. În ce ne privește, făceam orice pentru a împiedica producerea unor astfel de accidente. Îmi amintesc cum odată un vagonet s-a desprins de garnitură și a pornit pe linia care se termina, suspendată în vid, deasupra viroagei. Antrenat de greutatea proprie și de greutatea încărcăturii, vagonetul gonea spre plonjonul final, care însemna pentru noi ore de calvar. Am pus mîna pe un drug de fier și, alergînd paralel cu vagonetul, am încercat să-l frînez plasînd drugul între roată și osie. Dar vagonetul rula prea repede, drugul a fost proiectat în aer de către roată și m-a rănit la mînă și, în plus, mi-a fracturat și întors un deget. Vagonetul a căzut în fundul viroagei iar eu, îngrozit, mi-am pus cu o mișcare bruscă degetul la loc. Evident că n-am mai putut să lucrez și abia seara, cînd am revenit în colonie, am avut dreptul să merg la doctor, care m-a pansat, mi-a pus brațul în atele și în eșarfă, dar a refuzat să-mi dea scutire pentru a doua zi. Cum cu un singur braț randamentul meu a fost minim, răsplata a fost că în luna respectivă n-am avut dreptul la pachetul trimis de soția mea și acesta i-a fost returnat fără nici o explicație, spre marea ei îngrijorare.

Zbirii nu ne terorizau numai pe șantier, ci și în interiorul lagărului. Ne trezeam la ora 3 dimineața și ne întorceam în lagăr la ora 8 seara. Rupți de oboseală, în-

ghițeam supa și bucata de pîine, și nici nu terminam bine, că milițienii ne scoteau din barăci pentru a merge la curățatul legumelor, pentru masa de a doua zi. Cînd era la rînd brigada ta, nu scăpai de această corvoadă înainte de unsprezece și jumătate-douăsprezece noaptea și pentru somn nu-ți mai rămîneau decît trei ore. Este adevărat că asta nu era în fiecare zi, dar trebuie spus că fiecărei brigăzi îi venea rîndul cam de două ori pe săptămînă. În serile cînd nu eram de corvoadă ne culcam pe la orele 22. Ca atare, dormeam de regulă maximum cinci ore și jumătate, ceea ce era ridicol de puțin, dată fiind munca pe care o făceam și faptul că nu aveam voie să stăm jos cît era ziua de mare, în afară de vremea dejunului. Este adevărat că și noi trișam cît puteam la acest capitol și cum pleca gardianul, dacă nu aveam de descărcat o garnitură, ne așezam jos.

Dar dintre toate torturile de la Capul Midia cea mai cumplită era foamea. În nici o colonie de muncă mîncarea nu era suficientă, dar în toate celelalte era abundentă în comparație cu ce era aici. La Midia foamea era atroce și efectiv se murea de inaniție.

La Năvodari, unde am lucrat, nu erau decît pămînt, stînci și pietre. Pe alte șantiere venirea primăverii era întîmpinată cu bucurie de către deținuți, deoarece puteau culege iarbă pe care o mărunțeau și o puneau în gamelă și, împreună cu supa, sau mai bine zis cu zeama, aveau impresia că mănîncă ceva mai consistent.

Cît despre deținuții de drept comun, ei vînau tot ce mișca: lăcuste, șerpi, broaște, șobolani, șoareci de cîmp, totul era comestibil. Unii își frigeau cît de cît prada la ora mesei la un foc de lemne. Dar alții se limitau la a jupui, a scoate măruntaiele și, nemaiavînd putere și răbdare să aștepte, mîncau toate astea în stare crudă. Printre ei era un țigan, un criminal cunoscut pentru atrocitățile comise. Era efectiv un monstru. Pentru el totul era mult mai simplu: prindea broaște sau șerpi sau Dumnezeu mai știe ce, îi decapita cu dinții și apoi înghițea animalul cu labe cu tot în timp ce încă mai mișca. Da, culmea ororii a fost atinsă la Midia.

Doar o cățelușă era iubită de toată lumea. Cred că o chema Bela și toți acești oameni înfometați, tracasați, torturați o adorau, o răsfățau și se lipseau de bunul cel de preț, o firimitură de pîine, ca să i-o dea ei și să-i vadă privirea caldă și plină de recunoștință. Dar într-o dimi-

neață i s-au găsit oasele în cenușa unui foc ce fusese făcut în timpul nopții: erau rămășițele micuței Bela... Și lagărul, acel lagăr în care moartea atroce prin inaniție făcea ravagii, a fost mult timp afectat de tristul ei sfîrșit.

Pe la jumătatea lui iunie a sosit un nou lot de la Poarta Albă și între altele ne-a adus vești despre fostul nostru brigadier „S.", fost șef al brigăzii mecanizate. După plecarea noastră, tratamentul la care era supus nu se schimbase: zi și noapte, în cămașă și indispensabili, cu lanțuri la mîini și la picioare, hrănit cu o mizeră supă, care era mai degrabă apă caldă în care pluteau cîteva legume, stătea în semiobscuritatea minusculei celule înghețate și fără geamuri, de unde era scos o dată pe zi pentru a fi dus la anchetă și maltratat de ofițerul politic sau de ofițerii Securității din Constanța. Dar nici amenințările, nici torturile, nici presiunile n-au reușit să frîngă voința acestui om de fier, care n-a recunoscut nicicînd că pe șantier existase un complot condus de el, un complot ce viza sabotarea uneltelor și mașinilor. Atunci de la Ministerul de Interne de la București s-a trimis la Poarta Albă o comisie (formată tot din ofițeri de Securitate) a cărei „experiență" trebuia să vină de hac „banditului reacționar". Merita ca „tovarășii" să-și dea osteneala, căci ce admirabil proces politic se profila, un proces prin care urma să se dovedească faptul că „hidra reacționară" n-a murit, că ea continua să comploteze chiar și în închisori împotriva cuceririlor poporului! Și, în acest caz, nu avea dreptate partidul să ceară ca împotriva acestor criminali și a claselor din care ei făceau parte să se aplice cele mai drastice sancțiuni? Dar în zadar, „S." a continuat să nege cu înverșunare actele criminale ce ni se atribuiau, lui în primul rînd, și apoi nouă, cei care fuseserăm trimiși în brigada disciplinară. Sătui de război, după șapte luni de torturi, umbra celui ce fusese „S." a fost scoasă din celulă și trimisă într-o brigadă de descărcat vagoane, unde, grație constituției sale formidabile, în cîteva săptămîni și-a revenit.

Am fost cuprinși de un imens sentiment de ușurare, de recunoștință și admirație față de „S.", aflînd deznodămîntul fericit al acestei afaceri care ne-ar fi putut antrena într-un proces teribil, în care condamnările ar fi variat de la zece la douăzeci de ani și chiar pedeapsa capitală.

Cam în aceeași perioadă brigada noastră a început să lucreze noaptea, adică de la ora opt seara la ora opt dimineața. Pentru brigăzile de noapte regulile erau aceleași ca la brigăzile de zi, doar cu un decalaj de douăsprezece ore: deșteptarea la ora trei după-amiaza, șantier de la ora șapte seara la șapte dimineața, sosirea la ora opt la poarta coloniei, unde începea interminabila așteptare. În fine, intram în lagăr, ne spălam la repezeală înainte de a ne lua surogatul de cafea, rația de pîine și bucățica de marmeladă, și pe la ora zece, morți de oboseală ne culcam pentru cele cinci ore. Asta dacă nu eram luați la corvezile zilei: tăiatul lemnelor pentru bucătărie, măturatul curții, transportarea sacilor de ciment și a paturilor de fier pentru trupă, curățirea latrinelor și multe alte munci, necesare într-un lagăr sau inventate de ferocitatea lui Borcea. În alte colonii exista pentru corvezi o brigadă specială, la Midia corvezile le făceau deținuții care munciseră douăsprezece ore și mai așteptaseră alte ore în picioare. Toate astea țineau pînă la ora unsprezece și jumătate-douăsprezece și numai după aceea puteam și noi să ne culcăm, ca să „prindem" două-trei ore de somn. La ora trei și jumătate suna „deșteptarea". Urma dejunul, numărătoarea și la ora cinci se dădea semnalul de plecare, preludiul îndelungatelor așteptări pe platou, la tren, la intrarea pe șantier, unde ajungeam la ora opt seara.

Așa trecea viața noastră. Noroc că era vară, că nopțile erau scurte și nu prea răcoroase. Între ieșirea unei garnituri și sosirea alteia, mereu în picioare, priveam stelele de pe cer, răsăritul lunii, înălțarea ei pe firmament și apoi dispariția ei. În acest univers ostil erau singurii noștri prieteni, singura frumusețe, singura noastră bucurie, și cînd Ursa Mare complet răsturnată se înclina către orizont, știam că răsăritul soarelui și ora plecării noastre erau aproape.

Brigăzile de noapte erau cazate în alte barăci decît cele de zi și în cea în care am nimerit noi, am constatat că unul dintre vecinii mei de prici era un frontierist ungur dintr-un sat din nord-vestul țării. Înalt, blond, de o forță herculeană, foarte simpatic, el era șeful unei echipe de descărcare, pe care o conducea cu competență, dar foarte imprudent și asumîndu-și riscuri demențiale. Ne-am împrietenit și, așteptînd să sune de „ieșire", mi-a povestit viața lui. Se numea B. și era efectiv un aven-

turier. Cînd l-am întrebat ce meserie are și mă așteptam să-mi spună că e agricultor, mi-a spus că a fost de la o vîrstă foarte fragedă contrabandist și transporta din România în Ungaria și invers diverse produse (tutun, sare, cîte și mai cîte). Mai tîrziu, după ocuparea țării de către sovietici și venirea la putere a comuniștilor, românii au început să fugă spre lumea liberă și el s-a recalificat și s-a făcut călăuză. Era foarte rentabil și timp de cîțiva ani rețeaua lui funcționase admirabil între București și Viena și cîștigase bani frumoși; dar a mers cît a mers și în cele din urmă B. a fost prins, judecat și condamnat la zece ani de închisoare. Cînd l-am întrebat ce va face după ce se va elibera, mi-a spus că va reveni la meseria de contrabandist. Era pasiunea și rațiunea lui de a fi. Singura lui fericire — emoțiile pe care i le procura contrabanda. În zadar îi explicam că frontiera, cu rețelele ei electrice și de sîrmă ghimpată, cu minele, miradoarele, patrulele și cîinii lupi devenise impermeabilă pentru orice trecere clandestină, el nu se lăsa convins și îmi spunea că pentru un om de meserie nici o frontieră nu este de netrecut. Avea literalmente contrabanda în sînge, deși, oricît ar părea de paradoxal, era foarte cinstit, corect, dezinteresat și bun camarad.

Un alt personaj, la fel de simpatic și a cărui prezență la Capul Midia printre deținuții politici surprindea, era Reisling. Puternica lui personalitate m-a interesat, ne-am împrietenit, am reușit să-l scot din obișnuita-i rezervă și mi-a povestit viața lui.

În vîrstă de vreo treizeci și cinci de ani, înalt, zvelt, dar puternic, cu nasul proeminent, fața smeadă și ochii negri, Reisling putea trece mai curînd drept un șeic arab, decît un evreu care pînă după război nu părăsise Calea Văcărești. Avînd calitățile rasei sale, făcuse de toate, sau mai exact făcuse toate meseriile care puteau să-i aducă ceva bani, căutînd neobosit ocazia care ar fi făcut din el un bogătaș. În 1946 a aflat că o meserie bănoasă era aceea de a trece frontiera clandestin și de a face să ajungă în lumea liberă cei care voiau să fugă din paradisul socialist-comunist. Deși pînă la acea dată orizontul lui se limitase la cîteva străzi din București — Calea Văcărești, Calea Dudești, Lipscani —, a organizat o filieră cu mai multe etape între București și zona americană a Vienei, unde, cu bani gheață, îi conducea personal pe

fugari. Tot clandestin se întorcea la București și lua alții. Filiera funcționa perfect, cu atît mai mult cu cît Reisling era corectitudinea întruchipată și își respecta fidel angajamentele. Pînă într-o zi, cînd supravegherea frontierei s-a întărit și nu a reușit să treacă decît cu mari dificultăți din România în Ungaria. Inteligent, Reisling a înțeles că găina care făcea ouă de aur era pe moarte și că trebuia să abandoneze. A decis deci să nu se întoarcă în România și și-a prelungit șederea la Viena ca să vadă dincotro bate vîntul; curînd a aflat că se putea face ceva interesant în Italia. Reisling era însă clandestin în Austria. Dar ce importanță avea? După ce ai trecut de atîtea ori frontiera româno-ungară atît de greu de trecut nu te mai putea impresiona trecerea prin zona rusească și nici trecerea frontierei dintre Austria și Italia. Și iată că amicul nostru ajunge în 1948 pe riviera italiană, la San Remo. Aici n-a pierdut timpul, a intrat în legătură cu cine trebuia și s-a apucat de contrabandă cu tutun între Italia și Franța. Iată-l marinar, el, care în viața lui nu văzuse marea — operațiunea se făcea cu o barcă cu motor.

Afacerile prosperau și Reisling nici nu visase la atîta bănet. Părea că va avea un viitor de aur. Din păcate, fericirea lui nu era deplină, deoarece era căsătorit și, cum își adora soția, singurul lui gînd era să împartă cu ea fericirea și bogăția. Dar ea era la București. Singura soluție era să meargă și s-o aducă din România în Italia. Nu trecuse el de atîtea ori peste frontieră oameni străini? Ei bine, de data asta o va face pentru el și pentru soția lui. Și iată că Reisling trece clandestin prin Italia, trece frontiera italo-austriacă, zona rusească și celelalte zone din Austria, frontierele austro-ungară și ungaro-română. Pe aceasta din urmă a trecut-o, desigur, noaptea, și dimineața a ajuns la Oradea. Spre nenorocul lui era o zi frumoasă, era cald și, fericit, Reisling s-a așezat pe o bancă să se odihnească și să fumeze o țigară înainte de a lua trenul spre București. După numai un sfert de ceas trei civili l-au luat și l-au dus fără nici un fel de proces la Securitatea din Oradea. Ce se întîmplase? Ei bine, foarte simplu, ca toate orașele din România, și poate într-o măsură chiar mai mare, deoarece era oraș de frontieră, Oradea mișuna de agenți ai Securității. Spre nenorocul lui Reisling pe banca pe care se așezase mai era cineva: un agent în civil care a remarcat că fuma o ți-

gară americană, ceea ce nu se găsea în România la acea dată.

Urmarea a fost simplă: arestare, anchetă și condamnare pentru trecerea ilegală a frontierei. Și încă Reisling se considera fericit că se alesese cu numai trei ani, căci își bătuse mult capul ca să-i convingă pe anchetatori că nu era un spion trimis în România de CIA. În plus avea ghinionul să-l cheme Reisling. Or, după cum se știe, există un soi de vin care se numește Riesling. În prostia și în simplitatea lor, anchetatorii au confundat cele două nume, și erau convinși că Riesling era o marcă de vin ce aparținea prietenului meu, și l-au luat drept un bogătaș și un exploatator al poporului. Reisling a încercat să le dovedească adevărul. N-a reușit, și a fost trimis la Midia, cea mai cumplită colonie de la Canal unde, dat fiind dosarul, „autoritățile administrative" continuau să-l considere un mare capitalist.

Dar povestea prietenului meu nu se oprește aici. De îndată ce a ajuns la Midia, Reisling i-a scris soției, care după un timp i-a răspuns și apoi i-a trimis un pachet. Au trecut cîteva săptămîni și i-a trimis o scrisoare în care îi împărtășea mînia ei față de faptul că el se ambiționa să rămînă la Canal în loc să vină lîngă ea la București. Prietenul meu i-a răspuns că este deținut și că nu poate pleca din lagăr. Degeaba, femeia pretindea că este sigură că dacă ar fi vrut, ar fi putut obține permisiunea de a merge s-o vadă. Ceea ce era, firește, o minciună gogonată și îl scotea din fire pe Reisling. Dar curînd ea și-a dat arama pe față și i-a scris că, dacă nu vine, ea nu-l va mai aștepta căci, grație unui domn pe care l-a cunoscut și care era extrem de amabil și de serviabil, spera să obțină curînd autorizația de plecare în Israel. Într-adevăr, la acea dată, ca urmare a unui acord semnat de România și Israel, săptămînal două trenuri plecau din București la Constanța unde evreii se îmbarcau pentru Israel.

Luna următoare ea i-a scris că hîrtiile lor, ale ei și ale protectorului, urmau filiera normală și că în curînd vor face parte dintr-un lot ce va pleca din România. Ca atare, dacă nu vine, ea nu-l va mai aștepta și va pleca împreună cu binefăcătorul ei în Israel.

Reisling era înnebunit, spunea că nevastă-sa era o femeie ușoară, o tîrfă și rostea la adresa ei cele mai pitorești înjurături din cîte cunoaște limba română. Acum

era stăpînit de un singur gînd, de o idee fixă: să iasă, să iasă la timp din închisoare ca s-o omoare. Și părea absolut decis s-o facă. Degeaba încercam să-l abat de la această hotărîre, degeaba îi spuneam că asta însemna o altă condamnare, nu era chip. „Mi-e perfect egal, spunea el, am renunțat la tot pentru ea, nu mai am ce pierde. Cît despre închisoare, m-am obișnuit, și după ce am cunoscut regimul deținuților politici, regimul celor de drept comun va fi pentru mine un hotel de lux. O, adăuga el, să dea Dumnezeu să mă eliberez înainte ca ei doi să plece, ca să pot s-o omor, iar pe el, pe el am să-l bat să-l omor."

Așa stăteau lucrurile cînd, într-o dimineață, Reisling a fost urcat împreună cu alți deținuți într-un camion care i-a dus într-o direcție necunoscută. După plecarea lui, m-am întrebat adesea ce se întîmplase cu el, dacă își găsise soția, dacă o omorîse, și dacă voi afla vreodată cum se terminase toată povestea.

Au trecut luni, ani, eram liber, cînd, într-o după-amiază de iarnă, trecînd pe Lipscani, aud o voce cunoscută ce striga: cravate, cravate, frumoase cravate, salvate de la incendiu, cravate, cumpărați! Întorc capul și pe cine văd? În mijlocul străzii, înconjurat de o mulțime de gură-cască, într-un palton ponosit, pe cap cu o căciulă mîncată de molii, cu brațele încărcate de cravate, Reisling făcea reclamă mărfii. Mi-am făcut loc și cînd m-am apropiat de el și m-a văzut, s-a oprit, și-a înghesuit la repezeală cravatele într-o cutie și mi s-a aruncat în brațe, strigînd cît îl ținea gura: domnule Cesianu, ce bucurie, domnule Cesianu, ce bucurie, ce bucurie... Apoi, sub privirile uluite ale celor din jur, ne-am luat de braț și am trecut pe trotuarul de vizavi și ne-am așezat la colțul străzii să stăm de vorbă. Am fi intrat undeva să bem un ceai și să ne încălzim, căci era frig și ningea, dar amîndoi eram prea săraci ca să ne permitem o asemenea nebunie. Am stat deci acolo, la colț de stradă, fericiți că ne-am întîlnit sănătoși, că ne putem povesti prin cîte am trecut fiecare de la despărțire. Dar mă persecuta un gînd: soția lui plecase înainte de eliberarea lui, o găsise, o omorîse? Dar cum să-l întreb? În fine, după o jumătate de oră n-am mai rezistat și l-am întrebat: „și soția, ai găsit-o?"

Fața lui Reisling s-a luminat într-un zîmbet radios: „o, da, soția, draga de ea, n-a mai plecat în Israel. Mă

iubește atît de mult că a preferat să mă aștepte și am găsit-o la București".

„Și individul care îi promisese că-i organizează plecarea, întreb eu timid, cu el ce s-a întîmplat?" „O, el, canalia, era un escroc, n-a făcut nimic pentru ea, i-a luat banii și, într-o bună zi, fără știrea ei, a șters-o în Israel. A, dacă-l prind... căci, știți, acum am făcut toate formalitățile și curînd plecăm din România la Tel Aviv."

De atunci nici nu l-am mai văzut, nici n-am mai auzit nimic de Reisling. O fi rămas în Israel, și-o fi reluat meseria la San Remo, sau o fi plecat să cucerească Lumea Nouă? Nu știu, dar sînt convins că oriunde, cu perseverența, curajul și perspicacitatea lui (care nu funcționa decît în privința soției) trebuie să fi reușit și, cine știe, poate a și realizat averea mult visată.

Evident că regimul de la Midia nu era atît de îngrozitor în chip gratuit. Era un regim pentru duri sau pentru oameni de care voiai să scapi. Așa se face că acolo găseai oameni de tot felul, politici, contrabandiști ca B., aventurieri ca Reisling și atîția alții. Dar marea majoritate a deținuților erau oameni de curaj și care se aflau acolo nu atît din cauza delictului comis, cît din cauza personalității.

Aș putea schița o întreagă galerie de portrete ale prizonierilor din acest lagăr. Nu o fac, deoarece nu este scopul acestei mărturii. Mă voi limita la a menționa o categorie de deținuți, necunoscută de mine pînă atunci. Este vorba de oameni care reușiseră să treacă frontiera ungaro-română și să ajungă la Viena. La acea dată Austria era împărțită în patru zone: americană, engleză, franceză și sovietică. La fel era și Viena, care se afla ca o insulă în zona sovietică. Fugarii se adăposteau în zona franceză, engleză sau americană a orașului, înainte de a continua drumul spre Occident. Ei bine, acum unii dintre ei se aflau la Midia. Cum? Pur și simplu, pentru că sovieticii considerau că dețin „secrete" ce le-ar fi utile.

Maniera în care procedau rușii pentru a-i prinde era următoarea: trimiteau cinci-șase ofițeri în zona respectivă. Acolo se duceau la locuința fugarului, care le fusese semnalată de agenții lor și îl luau din cameră sau îl așteptau la intrarea imobilului. Așa s-a întîmplat cu

mulți, inclusiv cu prietenul meu Nenișor, care se considera la adăpost în zona americană. Nenorocul lui a fost că era nepotul marelui om de stat și fost ministru de externe al României, Nicolae Titulescu. Bănuitori ca întotdeauna și chiar ridicoli în bănuielile lor, comuniștii și-au spus că Nenișor putea deține importante secrete politice. Ca și cînd Titulescu își împărtășise secretele familiei.

Agenții sovietici au pătruns noaptea în hotelul în care locuia Nenișor și l-au luat de sub nasul americanilor, l-au dus în zona sovietică, de unde, sub o escortă puternică, l-au repatriat, trimițîndu-l cu un camion în România.

Am citat acest caz ca un exemplu, între atîtea altele, în scopul de a demonstra eficacitatea și cutezanța serviciilor de informații sovietice, care nu neglijau și nu lăsau nimic la voia întîmplării.

B) Brigada disciplinară de la Midia

Vara anului 1952 a trecut la Midia sub semnul epuizării cauzate de odihna insuficientă și de hrana mizerabilă de care aveau parte deținuții, precum și de munca supraomenească ce li se pretindea. Totuși, datorită timpului splendid din lunile iunie, iulie și august, numărul distroficilor, ca și al deceselor s-a redus. Septembrie însă bătea la ușă și superba toamnă românească, amurgurile ei de o frumusețe sfîșietoare ne trezeau neliniști la gîndul intemperiilor care, adăugate maltratărilor la care aveam să fim supuși, însemnau, știam, moartea pentru mulți dintre noi.

„Organele administrative" știau și ele acest lucru și de aceea, zicîndu-și că trebuie să lovești mai tare tocmai atunci cînd adversarul este mai slab, au decis să ia noi măsuri de exterminare. Dar cum nu putea fi distrusă o colonie întreagă — faptul era imposibil și, în plus, trebuia totuși să se asigure munca, prin noi contingente de condamnați, administrația a decis să înceapă cu deținuții considerați de ea mai reprezentativi sau mai periculoși, cu cei care, prin trecutul, personalitatea sau comportarea lor aveau mai multă autoritate în lagăr. Comandantul Borcea și ofițerul politic, locotenentul-major de Securitate Lupu (care încerca să rivalizeze cu șeful lui), au decis să înființeze o „brigadă disciplinară" cu regim spe-

cial. Scopul: să fie infernul acestui infern care era Midia. În felul acesta dădeau trei lovituri dintr-o dată: sporeau ritmul mortalității, eliminau oamenii cei mai importanți sau care aveau mai multă influență în cadrul coloniei, îi demoralizau pe ceilalți, insuflîndu-le o sfîntă și salutară teroare.

Așa se face că într-o superbă dimineață de la jumătatea lui septembrie, într-o duminică, în loc să fim lăsați să ne odihnim cît de cît, am fost adunați, în brigăzi, pe platoul coloniei. Acolo se aflau Borcea, Lupu, toți ofițerii coloniei și, de parcă ar fi fost amenințați de pericole îngrozitoare, toți gardienii din lagăr erau înarmați cu celebrele lor pistoale stil cow-boy. Toate astea ne-au displăcut profund, deoarece știam din experiență că aceste scenarii nu prevesteau nimic bun. Într-adevăr, locotenentul-major Lupu a dat citire unei lungi liste de nume. O sută treizeci am fost — căci printre ei eram și eu — încolonați cinci cîte cinci.

Primul lucru pe care l-am remarcat a fost că eram foarte eterogeni, din diferite brigăzi — și chiar n-aveam nimic comun decît poate faptul că eram rău văzuți de administrație. Dar am rămas stupefiați cînd, după ce s-a făcut apelul „politicilor", grupului nostru i s-au adăugat vreo treizeci de deținuți de drept comun. Amestecarea celor de „drept comun" cu „politici" era ceva nemaivăzut. Curînd vom afla ce-l determinase pe Borcea să ia această măsură. Dar pentru moment lucrurile mergeau prea repede ca să medităm la asta. Nu știam deocamdată de ce fuseserăm adunați și ce se voia de la noi.

Ceilalți deținuți au primit ordinul de a se întoarce în barăcile lor, iar noi, înconjurați de milițieni ca niște răufăcători periculoși, am fost duși la o baracă din care fuseseră mutați ocupanții de pînă atunci și care fusese amenajată cu cîteva zile mai înainte. Era baraca cea mai izolată, la marginea lagărului și înconjurată de sîrmă ghimpată.

Borcea, Lupu, toți ofițerii de miliție au mers în fruntea convoiului și s-au oprit la ușă iar noi am defilat prin fața lor ca să intrăm în noua noastră locuință. Au intrat în urma noastră și a trebuit să ne înghesuim ca sardelele ca să le facem loc la intrare. Comandantul ne-a ținut o predică, plină, ca întotdeauna, de ură și de venin, spunîndu-ne, fără nici o altă explicație, că dintre bandiții de la Midia — care erau cei mai răi din toate coloniile

de la Canal — fuseserăm triați, fiind considerați cei mai răi dintre toți. Eram recalcitranți, irecuperabili și, în consecință, vom fi supuși unui regim *special* în ce privește munca, hrana și cazarea. Nu vom avea dreptul la vizite (nu erau aproape deloc la Midia), pachete sau corespondență. Spunîndu-ne încă o dată că eram bandiți și dușmani ai poporului, ne-a asigurat că nimeni dintre noi nu va rezista la acest regim mai mult de trei luni. După care, pe picioarele lui scurte și strîmbe, ce purtau un corp sferic, pe care era așezat direct un cap asimetric, Borcea a ieșit din baracă, umflat de importanță, de parcă ar fi făcut un act eroic, urmat de admiratorii lui care ne aruncau priviri negre de ură.

Viitorul se anunța deosebit de sumbru; curînd am constatat că Borcea nu se limitase la amenințări, ci se străduise, o dată în plus, să găsească și să pună la punct tot ce putea să ne înrăutățească regimul. Cînd am făcut noi numărătoarea am constatat că eram mai mult de o sută șaizeci (de fapt, o sută treizeci de deținuți politici și treizeci și cinci de drept comun) într-o baracă a cărei capacitate, în ce privește aerul și locurile, era calculată pentru nouăzeci de oameni — asta, evident, în condițiile inumane care erau o regulă la Canalul Dunăre-Marea Neagră. Paturile erau suprapuse și nu aveau nici măcar obișnuita saltea de paie care atenua cît de cît duritatea scîndurilor și ne proteja măcar în parte împotriva curenților de aer ce treceau prin spațiile dintre scînduri. Dar deocamdată era cald în această după-amiază de la jumătatea lui septembrie, căci nu trebuie uitat că această colonie de la Capul Midia era pe plajă și, în plus, ușa barăcii era zăvorîtă iar soarele dogorea acoperișul de tablă și geamurile. Am vrut să deschidem ferestrele. Imposibil — erau blocate, fixate în exterior cu cuie și chitul proaspăt acoperea cele mai mici crăpături — dovadă că nu era vorba de a fi protejați împotriva frigului, ci de torturarea noastră prin lipsa de aer. Înghesuiți, nemișcați din lipsă de loc, strînși unii în alții, șiroind de sudoare, simțeam că ne sufocăm. Unii dintre noi am încercat să deblocăm zăvorul de la ușă, ca s-o deschidem măcar cîteva minute. În fond ce riscam? Arestul era mai bun iar „carcera" cu nimic mai rea decît această baracă infernală. Imposibil — era nou și foarte solid. Dar cu această ocazie am constatat că toate crăpăturile ușii cu doi batanți fuseseră acoperite și că de-a lungul ușii fuseseră

fixați burleți pentru ca în încăpere să nu pătrundă nici o undă de aer.

Unii au încercat să găsească un pic de aer la gura sobei din fundul barăcii. Inutil — era zidită. Era clar că era vorba de o acțiune deliberată, de o nouă invenție a lui Borcea, în scopul de a ne tortura și a distruge pe cei mai mulți dintre noi.

Ne-am gîndit să spargem geamurile, dar am renunțat, căci în acea perioadă a anului nopțile sînt reci în Dobrogea și era sigur că, drept pedeapsă, nu s-ar fi pus altele toată iarna, ceea ce pentru majoritatea dintre noi ar fi însemnat moartea. Or, în fond, în afară de duminici nu stăteam în baracă decît noaptea, deoarece ziua trebuia să ieșim la muncă. În plus, curînd avea să vină frigul și n-o să mai avem duminici atît de toride. Am decis, prin urmare, să nu ne atingem de geamuri, să ne întindem pe paturi și să stăm nemișcați, ca să consumăm cît mai puțin aer. Dar cum și în felul acesta ne sufocam de căldură, ne-am dezbrăcat, rămînînd numai în indispensabili. Formula era bună și, după agitația ce domnise pînă atunci, această imobilitate totală a celor o sută șaizeci de oameni a făcut ca aerul să fie mai respirabil, atmosfera mai suportabilă. Dar și așa ne era îngrozitor de cald din cauza înghesuielii, stăteam literalmente lipiți unii de alții, leoarcă de sudoare.

Tăceam cufundați în gînduri, aceleași pentru toți: cît va dura, ce ne vor mai rezerva torționarii, cum să scăpăm din povestea asta? Totuși, în afară de unul sau două cazuri de panică, domnea calmul, căci toți eram „vechi", nici unul dintre noi nu era de mai puțin de trei ani în închisoare. Unii se întinseseră pe pardoseală aproape de ușă pentru a aspira minusculul firicel de aer care se strecura, în pofida tuturor precauțiilor, pe sub ușă. Din cînd în cînd, tăcerea era întreruptă de cîte o reflecție de genul: „măcar știm că la iarnă n-o să suferim de frig", dar din celălalt capăt a urmat imediat răspunsul: „dacă o să ajungem". Ca întotdeauna, același optimism și pesimism amar al deținuților rămînea puternic ancorat în gîndurile și inimile noastre.

O altă încercare a fost aceea a tinetelor. Într-adevăr, acest obiect — coșmarul închisorilor — nu exista la Canal. Așa cum am mai spus, fuseseră eliminate și locul lor fusese luat de niște gropi cu acoperiș de paie și pereți de chirpici, plasate între barăci, foarte aproape de sîrma

ghimpată. Dar noi eram zăvorîți în baraca disciplinară din care în nici un caz nu aveam voie să ieșim; ca atare au reapărut tinetele, din păcate prea mici și prea puține: două mici recipiente ce ar fi fost insuficiente și pentru șaizeci de oameni, darămite pentru aproape de trei ori mai mulți. În plus, erau atît de murdare și pline cu tot felul de urme ce pătrunseseră adînc în lemn, răspîndind o duhoare pestilențială pe mai mulți metri în jurul lor.

Dimineața, cînd ne-am trezit și ne-am așezat la obișnuita coadă, am constatat că erau de mult pline, că se revărsaseră, conținutul lor acoperea o parte din dușumeaua barăcii și amenința să ajungă sub paturi. Dar nu aveam încotro, nimeni nu îndrăznea să se ușureze direct pe podea, folosea totuși tineta, și conținutul continua să se reverse. Ce să mai spun de cei care sufereau de intestine... Au izbucnit vociferări, proteste și certuri între cei care reușeau să se abțină, și pretindeau și celorlalți același lucru, și cei care, mai înțelegători, luau apărarea așazișilor „vinovați". În această atmosferă tensionată ne-am început ziua...

În fine, gardianul a deschis ușa ca să mergem să ne spălăm în mare viteză. Surogatul, pîinea și pseudomarmelada ne așteptau la intrarea în baracă, unde fuseseră aduse mai înainte de către bucătari, astfel încît între noi și cei din afară să nu existe nici un contact. Echipa de serviciu a preluat mîncarea și, cum nu era loc, ciubărul de cafea a fost pus lîngă ușă, pîinea și marmelada — pe paturi, după care ușa a fost din nou zăvorîtă. Cei care nu ajunseseră în cele cîteva minute la spălător vor încerca s-o facă a doua zi. A început distribuirea „micului dejun", fiecare prezentîndu-se cu gamela în mînă prin mizeria de pe jos pe care o aducea pînă la pat. Deci în această atmosferă pestilențială, căci nu fusese chip să se aerisească, am mîncat, avînd grijă să nu murdărim paturile, și am așteptat să sune plecarea. Așa vom trăi atîta timp cît va exista brigada disciplinară la Midia, brigada din celebra „baracă nr. 5".

Cînd ne-a vorbit la inaugurarea brigăzii disciplinare, Borcea numise un brigadier și, pentru că eram mulți, și un ajutor de brigadier. Amîndoi erau deținuți de drept comun, criminali de cea mai rea speță. Primul, o brută uriașă de vreo patruzeci de ani, era complet obtuz. Bandit de drumul mare, avea la activul său mai multe crime și nu înțelegea că crima este un act condamnabil.

În ochii lui, ori te omora viața, ori trebuia să omori tu, ca să trăiești. Ajutorul de brigadier nu împlinise treizeci de ani. Era un țigan mic de statură, ignorant, dar plin de vicii, fără nici o personalitate, executînd fidel ordinele superiorului și, firește, îndeplinindu-i toate vrerile. Ambii locuiau în camera brigadierului, scăpînd de mizeriile pe care trebuia să le îndurăm noi.

Borcea știa ce face încredințînd comanda brigăzii acestor doi oameni; el ținea seama de faptul că (spre deosebire de închisorile unde cele două categorii de deținuți nu erau în contact) la Canal deținuții de drept comun nutreau o ură feroce față de „politici". Ura aceasta avea mai multe cauze, printre care: complexul de inferioritate al „pinguinilor" față de „fazani", faptul că aceștia din urmă nu acceptau „codul celor de drept comun" și că printre ei erau mulți intelectuali. Ei ne considerau un fel de faună ce invadase închisorile fără să aibă ceva comun cu ei, considerau că din cauza noastră se înăsprise regimul lor, deși acesta continua să fie și așa mai suportabil decît al nostru.

Cei doi brigadieri își vor vărsa deci toată ura asupra noastră și în această acțiune vor fi sprijiniți de ceilalți treizeci de deținuți de drept comun, făcîndu-ne viața insuportabilă.

Și în această privință Borcea știa el ce face, căci în general, deținuții politici, care nu aveau nici experiența închisorilor, nici cinismul și nici violența celor de drept comun, erau foarte vulnerabili la atacurile și la acțiunile teroriste ale acestora. În plus, ei nu aveau, evident, un „cod" al închisorii, erau individualiști și, deci, dezarmați în fața grupurilor organizate ale bandiților fără scrupule, obișnuiți să fure și să se bată. Un comando de treizeci și cinci de oameni verificați ca fiind cei mai mari hoți și asasini trebuia să domine ușor o sută treizeci de indivizi atît de diferiți cum eram noi. Numai că Borcea pierduse din vedere că toți eram cu vechime, deținuți tăbăciți, cu cel puțin trei ani de închisoare sau de lagăr, unii dintre noi chiar cu mai mult. Astfel, fără să vrea, Borcea adunase aici oameni cu o mare experiență a vieții de închisoare, unii dintre ei trecuți prin încercări îngrozitoare și care erau ferm hotărîți să nu se lase terorizați și la cheremul deținuților de drept comun.

Am realizat de la început pericolul și ne-am delimitat net în cadrul barăcii de recidiviști. Aveam noro-

cul că printre noi erau și cîțiva oameni foarte robuști. Cu toate acestea, curînd situația a devenit insuportabilă, deoarece „pinguinii" cunoșteau și foloseau toate trucurile: piedici puse cu piciorul, care dau loc la busculade, gamele răsturnate, provocări de tot felul. Printre ei erau și hoți de buzunare, adevărați prestidigitatori care numai trecînd pe lîngă tine îți luau tot, mai ales bunul cel mai de preț — pîinea. Noaptea, strînși unii în alții de nu ne puteam mișca, dormeam cu bietele noastre comori sub cap: este vorba de două sau trei perechi de ciorapi, o batistă sau două, un codru de pîine înfășurat într-un ștergar care ținea loc de pernă și un prosop. Ei bine, nu știu cum făceau, dar în această înghesuială îngrozitoare, noaptea, cei de drept comun se strecurau în patru labe (paturile erau suprapuse) în cei cîțiva centimetri care erau între capul celui care dormea și peretele barăcii și, luînd la rînd toate paturile, reușeau să șterpelească.

Lucrurile au luat o întorsătură proastă, sau mai degrabă bună, deoarece au avut loc cîteva încăierări între deținuții politici și cei de drept comun, care, spre marea surpriză a acestora din urmă, nu au fost în avantajul lor. Totul s-a încheiat într-o seară cu o încăierare formidabilă pe rîndul de sus, de unde, după ce au fost bătuți măr, toți hoții și asasinii au fost aruncați jos. Și, ca în filmele western, sus se mai băteau doar doi, cel mai tare al lor și cel mai tare al nostru, un fost locotenent de vînători de munte. Bătaia a fost mult timp nedecisă dar, tot ca în filmele western, cel rău începu să dea înapoi. Asta a fost suficient ca celălalt să-l înșface, să-l răstoarne și să-l azvîrle de la doi metri cu capul de podea, unde a rămas leșinat. Se terminase, „pinguinii" fuseseră făcuți mat și de atunci n-au mai încercat să se măsoare cu noi.

Asta, desigur, nu i-a împiedicat pe brigadier și pe adjunctul lui să facă tot ce le stătea în putință ca să ne facă viața insuportabilă.

Adjunctul brigadierului era de altfel ființa cea mai primitivă pe care o întîlnisem vreodată. Îmi amintesc de panica ce l-a cuprins cînd, intrînd la spălător în timp ce vreo doisprezece dintre noi ne spălam, a văzut pe doi sau trei dintre noi spălîndu-se pe dinți. Nu mai văzuse așa ceva, nu-și imaginase că se poate așa ceva. Ne-a notat numele și s-a dus să raporteze ofițerului politic faptul că unii dintre deținuții politici din baraca 5 păstraseră

obiceiuri burgheze și capitaliste, căci el îi văzuse spălîndu-se în gură cu un fel de beţişoare ca nişte mici perii.

Dar toate acestea nu sînt decît incidente care au avut loc în timpul sejurului nostru în baraca disciplinară de la Midia. Pentru noi, în această primă seară cînd strînşi unii în alţii eram în pragul somnului, se puneau trei probleme de viaţă şi de moarte: cum va fi munca, cum va fi mîncarea şi cît timp vom sta în această brigadă?

La primele două întrebări răspunsul îl vom afla curînd.

A doua zi de dimineaţă, cînd după ce ne-am băut surogatul de cafea în mirosul pestilenţial din baracă ne-am dus la adunare, am constatat că eram complet izolaţi de celelalte brigăzi, că nu mai puteam avea nici un contact cu camarazii noştri. Mai mult, lor li se interzicea să privească în direcţia noastră, sub ameninţarea de a ajunge în baraca cinci.

După ce s-a făcut apelul, am fost duşi la o linie de garaj unde aşteptau cîteva vagoane ce serveau la transportarea pietrei. Erau vagoane deschise, dar cu pereţii metalici înalţi, în care din exterior nu puteai să vezi şi nici să fii văzut. Ne-am urcat în aceste vagoane şi trenul a pornit imediat.

Aşa cum am spus, nu departe de Midia este marele lac Taşaul, a cărui extremitate vestică se află la trei-patru sute de metri de mare. Pentru a merge la ecluză, unde lucraserăm pînă atunci, calea ferată mergea la vest de lac, între acesta şi mare, şi ne lăsa la Năvodari, pe malul sudic al lacului. Acum însă, ajunşi la locul unde lacul aproape că atinge marea, am descoperit că era o bifurcaţie şi că a doua cale ferată ducea de cealaltă parte a lacului şi, urmînd conturul lui sinuos, se îndrepta spre nord. Faptul ne-a surprins, deoarece ştiam că era o zonă de platouri în care se întindea acest lac şi în care nu era nici o aşezare omenească. Ce era cu această cale ferată? N-am prea avut timp să ne mirăm, căci după trei-patru kilometri ne-am oprit. Am coborît şi ni s-a spus că vom lucra la prelungirea căii ferate.

Borcea ne făcea onoarea de a asista la inaugurarea lucrărilor. În picioare lîngă jeepul cu care venise, avînd alături de el pe locotenentul Lupu, a rostit o predică plină de ameninţările obişnuite, după care ne-a spus că munca noastră consta în a scoate şi a transporta cu roaba 6 m^3

de pămînt pe zi pentru construirea rambleului de cale ferată.

Norma era imposibil de realizat — în orice caz nu pe termen lung —, avînd în vedere că 3 m^3 pe zi reprezenta plafonul pentru un om sănătos și de forță medie. Era însă evident că dorința comandantului era ca nimeni să nu-și facă norma, căci ne-a declarat, de asemenea, că cine nu va face 6 m^3 pe zi nu va primi decît jumătate din rația de mîncare.

Îmi amintesc că pe cînd ne îndreptam spre locul de unde trebuia să ne luăm roabele, cazmalele, lopețile și scîndurile pe care trebuia să urcăm în zigzag pe rambleu, după ce a atins înălțimea de doi-trei metri, un deținut de peste șaizeci de ani, înalt, foarte slab, pe care nu-l cunoșteam, m-a abordat și m-a întrebat dacă numele meu este Cesianu. La răspunsul meu afirmativ s-a prezentat: Vidrașcu. Era o rudă îndepărtată a unui unchi al meu, dar mai ales un prieten al lui. Era fericit că întîlnise pe cineva cu care să poată evoca unele lucruri și mai ales căruia să-i împărtășească neliniștile.

Eram la jumătatea lui septembrie 1952 și peste o lună și jumătate în Statele Unite urma să aibă loc alegerile. Or, în pofida izolării în care autoritățile încercau să-i țină pe deținuți, aceștia reușiseră să comunice cu unii „civili" a căror prezență pe șantiere era absolut necesară. Prin ei eram zilnic la curent cu știrile transmise în seara precedentă de Vocea Americii și de Europa Liberă, posturi pe care aceștia le ascultau. Așa se face că noi toți știam că Eisenhower declara cu orice prilej că dacă va fi ales, va elibera țările din Europa de Est.

Deși știam că era vorba de cîștigarea voturilor americanilor originari din aceste țări, alegerea celebrului general era dorința și speranța supremă a noastră, a tuturor românilor și a tuturor popoarelor din țările satelite.

— Credeți — m-a întrebat Vidrașcu în franceză — că Eisenhower va fi ales?

— Da, i-am răspuns; mi se pare că are toate șansele.

— Atunci vom fi salvați, mi-a spus el. Dar oare pentru mine americanii vor veni la timp? Credeți că ne vor elibera de Crăciun? În ce mă privește, nu voi putea să rezist mai mult. Este maximum cît pot aștepta.

Am relatat acest fapt pentru a demonstra în ce măsură, chiar și la acea dată, popoarele oprimate își

legau speranța și încrederea de promisiunile de eliberare pe care americanii le făcuseră încă din timpul războiului.

Munca era infernală. Aliniați la distanțe egale, fiecare dintre noi avea un anumit număr de metri de rambleu de ridicat. Pe porțiunea ce-i fusese afectată, fiecare echipă trebuia să scoată pămîntul, să-l încarce în roabă și să-l ducă la circa treizeci de metri mai încolo, unde urma să se înalțe rambleul de cale ferată. La început a mers repede, căci terenul era plat, și după două-trei transporturi baza terasamentului a început să se profileze. Dar pe măsură ce săpam, creștea diferența de nivel și trebuia să te opintești zdravăn ca să duci roaba, iar pe de altă parte, rambleul, care se tot înălța, era din ce în ce mai greu de escaladat. Atinsese înălțimea de doi-trei metri și un întreg convoi în șir indian, roabă după roabă, parcurgea cele trei sau patru serpentine pînă în vîrf. Era foarte greu să împingi roaba supraîncărcată pe acest drum abrupt și îngust. Era extrem de dificil să menții echilibrul — al tău și al instrumentului — și adesea acesta se rostogolea, împreună cu sclavul lui, pînă la baza pantei.

Îmi amintesc ce satisfăcuți am fost cu toții cînd într-o zi unul dintre ofițerii care ne supravegheau, exasperat că unul dintre noi nu reușea să mai urnească roaba cu care ajunsese pînă aproape de vîrf și îi ținea în loc pe cei din spatele lui, după ce l-a înjurat zdravăn, a pus mîna pe roabă ca să-i arate cum trebuie să procedeze. Două secunde mai tîrziu, ofițerul și roaba zăceau la baza taluzului.

Ajunși în vîrful rambleului, pe care alții îl tasau continuu cu maiuri grele, ne descărcam roabele și porneam alergînd „în jos", ca să le încărcăm cît mai repede.

Lucrînd singur randamentul era mediocru, așa că ne-am constituit în grupuri de trei. Era formula cea mai bună și cea mai eficace. Deci trei trebuia să săpăm și să transportăm 18 m^3 pe zi. Sistemul era următorul: unul dintre noi nu făcea decît să sape, în timp ce ceilalți doi cărau roabele. Echipa noastră era formată din vărul meu Costi Brîncoveanu, un magistrat ardelean, un om de o anumită vîrstă, pe nume Henegar, și eu. Lucram cu trei roabe. După ce descărcam roaba, coboram în goană rambleul și mă duceam la Henegar care săpa de zor și încărca roaba din fața lui. În drum mă întîlneam

cu Costi Brîncoveanu care ducea roaba spre vîrful rambleului. Cînd ajungeam la Henegar, îmi lăsam roaba și puneam mîna pe cazma, ajutîndu-l să încarce. Cînd roaba era plină, mă opinteam s-o urnesc și apoi porneam cît puteam de repede spre vîrf. În drum mă întîlneam din nou cu Costi care se îndrepta în fugă spre Henegar, care, după plecarea mea, își pusese la îndemînă roaba goală lăsată de mine și începuse s-o încarce. Cînd sosea, Costi își lăsa roaba și se apuca de săpat și apoi de încărcat, și tot așa lucram toată ziua cu o pauză de o oră la prînz. Totul era perfect reglat și munceam ca niște smintiți, fără să schimbăm o vorbă, singurele noastre clipe de răgaz fiind cele cinci-șase secunde în care ne descărcam roabele.

În prima seară, după ce ne-am întors în baracă, „O.B." a venit și s-a așezat lîngă mine. „O. B." era omul pe care l-am apreciat cel mai mult în cei nouă ani de detenție. Foarte curajos, respingînd însăși ideea de compromis, foarte inteligent, cultivat, un adevărat cap politic, el se bucura de un mare prestigiu și toți deținuții, indiferent de partidul din care făcuseră parte, îl iubeau, îl admirau și îl stimau.

„O. B." a intrat imediat în subiect:

— Ați văzut cum s-a muncit astăzi? În acest ritm în trei luni majoritatea dintre noi vom fi morți. Nu trebuie să continuăm astfel.

— Sînt întru totul de acord, am răspuns, dar nu văd ce am putea face, cu atît mai mult cu cît norma a fost stabilită în așa fel încît să nu fie îndeplinită decît de către cei mai puternici, dar arareori, și cu prețul unor eforturi supraomenești.

— Da, mi-a replicat, dar și ei vor fi curînd depășiți și, mai devreme sau mai tîrziu, vor avea aceeași soartă ca ceilalți. Căci chiar dacă unii dintre noi ar reuși prin absurd să îndeplinească norma, efortul făcut de ei nu va fi compensat de o rație completă. În plus, de cele mai multe ori ei vor fi aproape de normă, fără a reuși s-o atingă, și vor fi condamnați să primească numai jumătate din rație. Și apoi trebuie să ne gîndim la imensa majoritate a oamenilor care, cu eforturi supraomenești, abia de pot face jumătate din normă. Singura soluție este deci să-i convingem să lucreze mai încet.

„O. B." nu putea fi suspectat că-şi pledează propria cauză, căci era voinic, şi dacă voia, putea fi la fel de bun ca cei mai buni lucrători dintre noi.

— Am mai făcut această experienţă şi, din nefericire, rezultatele au fost negative, i-am răspuns. Printre „lucrătorii foarte buni" se găsesc întotdeauna unii care, împinşi de foame şi de spectrul morţii (provocate de scorbut şi de distrofie), să refuze aceste sfaturi de înţelepciune şi de solidaritate. Ei preferă să-şi încerce şansa, fără să realizeze că efortul făcut nu este compensat de surplusul de hrană primit.

— Trebuie convinşi, mi-a replicat prietenul meu. Dacă unii dintre noi vor face norma, ceilalţi îi vor urma făcînd totul pentru a o realiza, de teama de a nu fi consideraţi sabotori şi supuşi la noi represalii. Aceşti oameni trebuie salvaţi împotriva voinţei lor. Vorbeşte în anturajul dumitale, cu prietenii dumitale şi convinge-i să lucreze într-un ritm suportabil pentru toţi. Eu o voi face la fel.

Am acceptat, nu fără a-i spune că eram convins că demersul nostru era sortit eşecului. Aşa a şi fost. Majoritatea deţinuţilor considerau că „O. B." avea dreptate, dar erau convinşi că mulţi nu vor respecta acordul şi atunci nu rămînea decît ca fiecare să muncească încercîndu-şi şansa. Aşa s-a şi întîmplat, căci mulţi ţărani deprinşi cu pămîntul nu au vrut să dea crezare avertismentelor noastre, nu au văzut capcana şi s-au dedat total muncii. Toată lumea a trebuit să-i urmeze, angajîndu-se pe un drum ce avea să fie fatal pentru mulţi dintre noi.

Pe măsură ce se construia rambleul, echipele de „scarificare" care veneau după noi montau calea ferată. Traversele, şinele, buloanele, pietrele, tot materialul necesar era adus în mari vagoane-platformă împinse de locomotivă pînă la punctul terminus. Deţinuţii descărcau materialul şi montau şinele pe traversele bine fixate în pietre. Firește că totul se făcea cu maximă viteză şi cu minimum de deţinuţi, din care cauză operaţia era dificilă şi periculoasă. Nu exista nici un fel de mijloace mecanizate, ceea ce făcea ca descărcarea şinelor şi transportarea lor pe un teren denivelat de-a lungul rambleului pe care trebuiau în cele din urmă urcate să fie o treabă extrem de primejdioasă. Aveau loc accidente mai mult sau mai puţin

grave. Dar gardienii şi brigadierii vegheau la menţinerea ritmului, drept care calea ferată înainta rapid şi în fiecare zi trenul ne ducea tot mai departe.

Uneori se oprea munca la rambleu şi eram duşi pe jos la o distanţă de cîţiva kilometri, pentru a pregăti terenul la linia ce avea să treacă pe acolo. În general, munca noastră consta aici în a scoate pietrele din coasta colinelor şi a nivela terenul pe care urma să fie calea ferată.

Nu încăpea nici o îndoială că erau întrunite toate condiţiile pentru a ne distruge: o muncă supraomenească timp de opt pînă la zece ore pe zi (în funcţie de ora la care se întuneca), condiţii de locuit ce sfidau orice igienă, absenţa unui repaus adevărat, în fine, o hrană ce ar fi fost insuficientă chiar şi pentru cineva care ar fi stat nemişcat 24 de ore din 24. Deci, la toate suferinţele noastre se adăuga teribilul spectru al foamei. Acest spectru care a ameninţat întotdeauna închisorile comuniste din România, dar care, în ce mă priveşte, a atins culmea la Jilava, Aiud şi în brigăzile disciplinare de la Poarta Albă şi de la Midia. Situaţia de la Midia era chiar mai rea decît la Poarta Albă, deoarece mîncarea era mai puţin consistentă şi cum nu ne făceam niciodată norma, primeam numai jumătate din porţie. Rezultatele s-au văzut curînd, detaşamentul nostru ajungînd o brigadă de spectre cu feţe emaciate, cu pometii proeminenţi sub o piele negricioasă şi pe ale căror corpuri se putea studia anatomia.

În toată această mizerie existau două consolări; cel puţin în primele săptămîni: timpul care, deşi ceva mai răcoros, s-a menţinut superb pînă la jumătatea lui octombrie, şi peisajul.

Încă de cînd ajunsesem la Midia avusesem impresia că eram la capătul pămîntului; dar cînd te îndepărtai de mare aveai senzaţia că eşti la începutul Creaţiei, cînd totul nu era decît cer, pămînt şi apă. S-ar fi spus că omul nu călcase nicicînd pe acolo, că noi eram primii care tulburam prin prezenţa noastră şi prin suferinţele noastre aceste singurătăţi. Ca nişte valuri imense, marile coline ale platoului dobrogean se succedau, se împleteau cît vedeai cu ochii sub albastrul unui cer curat, cu un soare blînd. La poalele acestor coline, strecurîndu-se printre ele, lacul Taşaul îşi întindea apele strălucitoare şi calme. Nici

un pom, nici o casă, nici un zgomot în această singurătate pe care o tulbura doar zborul păsărilor. Nenumărate păsări, de toate speciile. Adesea, cînd coloana noastră trecea tăcută de-a lungul unei coline ce răspîndea miresmele puternice ale toamnei, sute de sturzi își luau zborul. Se înălțau toți în același timp, și erau atît de mulți că, pentru o clipă, soarele se întuneca. Mai jos, la malul lacului se zbenguiau rațe de diverse specii, pelicanii, asemenea unor marabu, păreau cufundați în gînduri, berzele cocoțate pe picioarele lor lungi pășeau precaut, căutîndu-și hrana. Uneori săgeata rapidă a unui stol de gîște sălbatice brăzda cerul și strigătul lor aspru accentua liniștea și imobilitatea timpului. Toate acestea erau de o neasemuită frumusețe.

Adesea, cînd într-o oarecare dezordine mergeam prin iarbă, încadrați de gardieni, spre locul nostru de muncă, brigadierul sau ajutorul lui reușeau să prindă unul dintre numeroșii șerpi ce se strecurau prin iarbă. Brigadierul avea întotdeauna în mînă o vergea metalică, în speranța unei vînători încununate de succes, și cînd prindea una din aceste biete vietăți nevinovate, o trăgea pur și simplu în țeapă, de la coadă pînă la cap. Șarpele trăia o lungă agonie, ce dura toată ziua și se termina noaptea tîrziu, în care timp se contorsiona, tremura și își agita capul în dreapta și în stînga. Dar jocul nu se oprea aici pentru brigadier, căci cu vergeaua în care era înfipt șarpele îi lovea pe deținuții politici în așa fel încît capul șarpelui să le atingă ceafa sau fața. Era și un fel de a glumi cu deținuții de drept comun, cu care era în bune raporturi și pe care îi fugărea scoțînd adevărate răgete care erau felul lui de a rîde.

Plecam din colonie în toiul nopții, ca să începem munca chiar în zori și toată ziua să trudim ca niște demoni iar seara, goliți de toate forțele, ne întorceam în infernul barăcii cu speranța mereu deșartă de a ne odihni.

Zilele se duceau unele după altele, timpul trecea și noi slăbeam văzînd cu ochii. Eram totuși surprins de extraordinara rezistență a oamenilor. Deși erau complet epuizați, continuau să rămînă în picioare, să meargă, să alerge împingînd roabele supraîncărcate. Unii, printre care și vărul meu Costi Brîncoveanu, își făcuseră un fel de ham pe care și-l puneau de gît iar capetele lui erau legate de mînerele roabei. Asta permitea ridicarea unor greutăți

enorme, căci efortul braţelor şi al mijlocului era susţinut de cel al umerilor şi mai ales al gîtului. „O. B.“, alţi cîţiva deţinuţi şi cu mine am încercat să-i determinăm să renunţe la această tehnică, ştiind că sistemul era extrem de periculos, deoarece imensa greutate ce apăsa pe ceafă, plus vibraţiile produse de terenul denivelat, produceau trepidaţii care puteau afecta nervul optic. A fost inutil, deoarece Borcea, al cărui spirit pervers găsea întotdeauna mijloace de a ne face rău, a anunţat că cei care îşi vor face norma, sau se vor apropia mult de normă un anumit timp, vor fi eliberaţi din brigada disciplinară; noi ceilalţi nu mai aveam nici o speranţă, vom lîncezi acolo, vom putrezi, vom muri. Şi pentru a semăna şi mai multă confuzie şi spaimă în minţile oamenilor, după o lună comandantul a dispus eliberarea din baraca noastră a doi deţinuţi de drept comun. Două zile mai tîrziu a făcut acelaşi lucru cu doi „politici“.

Acum majoritatea dintre noi erau convinşi că unica şansă de a scăpa era îndeplinirea normei, drept care eram toţi obligaţi să muncim într-un ritm sinucigaş, căci dacă nu ţineam pasul urmau represaliile administraţiei — bătaia, noaptea petrecută la carceră numai în cămaşă şi indispensabili, expuşi frigului şi vîntului, ceea ce în starea în care ne aflam echivala cu moartea.

Zilele, săptămînile se scurgeau marcate de ameninţarea din ce în ce mai mare pe care o reprezenta pentru nişte oameni la capătul puterilor această muncă, ce trebuia efectuată într-un ritm demenţial.

Într-o dimineaţă, pe cînd ne aflam foarte aproape de lac, am asistat la un spectacol extraordinar. Deasupra capetelor noastre, în înaltul cerului, sute, poate mii de berze planau, zburau, se roteau într-un imens şi fascinant balet, umplînd cerul cu zborul lor elegant. „Se pregătesc de plecare, spuseră ţăranii, privindu-le, aşteaptă vînt prielnic“. Timp de trei-patru zile cerul a fost plin de aceste vîrtejuri, pînă într-o frumoasă dimineaţă, cînd era la fel de frumos, dar gol. Am avut cu toţii sentimentul sfîşietor că sîntem complet abandonaţi.

Peste cîteva zile am văzut din nou vreo zece berze rotindu-se în înaltul cerului, deasupra lacului. Din cine ştie ce motive nu veniseră la întîlnire şi acum căutau desperate curenţii care să le ducă şi pe ele departe de primejdiile ce le ameninţau. Dar aceşti curenţi nu vor veni şi bietele berze vor fi condamnate de inexorabila

apropiere a iernii, care va rezerva și unora dintre noi aceeași soartă.

Timpul era în continuare minunat și cerul cu transparența lui, soarele cu razele lui blînde învăluiau totul într-o intensă melancolie. Într-o zi de la sfîrșitul lui octombrie, am auzit venind de departe, asemenea unui rămas bun, strigătul prelung, strigătul amar și aspru al stolurilor de gîște sălbatice care brăzdau cerul în zborul lor rapid și elegant. Stol după stol, lansînd neîncetat, ca pe un strigăt desperat, chemarea, ele au petrecut toată ziua deasupra noastră, umplîndu-ne inimile de tristețe și de amărăciune. Acum răgazul ce ni-l dăduse toamna se terminase; plecarea gîștelor sălbatice de pe malurile lacurilor, din bălțile și Delta Dunării, pe care nu le părăsesc decît cînd simt că se strică vremea, înseamnă că nu peste mult așa va fi. Și într-adevăr, a doua zi, cînd am ieșit din baracă pentru a merge la șantier, o ploaie deasă și rece cădea asupra regiunii și probabil în cea mai mare parte a țării. De acum înainte vom constata că pe cît fusese de generos octombrie, pe atît de nemilos era noiembrie.

Ploua aproape tot timpul, eram uzi pînă la oase și pămîntul era o baltă imensă prin care, cu cizmele pline de apă, clătinîndu-ne, înghețați de frig, înaintam cu greu. Părea inimaginabil să ni se ceară să muncim în asemenea condiții, adică să săpăm pămîntul și să-l încărcăm în roabele ale căror roți se înfundau în noroi pînă la osii. Ce să mai spunem de consolidarea rambleului și de montarea liniilor! Și totuși eram obligați să muncim. Trebuia deci ca prin repetate eforturi supraomenești să împingi roaba cîțiva metri, apoi să-i ridici roata ca s-o scoți din noroi, și s-o împingi iar. Alunecam, cădeam în noroi, înjuram, blestemam, ne ridicam și continuam să ne luptăm cu uneltele noastre, sub ploaia nemiloasă și veșnicele îndemnuri ale gardienilor și brigadierilor: „mai repede, mai repede!"

Curînd a devenit evident că nu mai puteam urni roabele complet înnămolite. N-a contat, administrația ne-a trimis cîteva vagoane cu scînduri. Erau ude, îmbibate de apă și a trebuit să le transportăm cu mîinile înghețate, prin noroi și băltoace, sub o ploaie diluviană, de la tren pe șantier. Acolo, fiecare grupă de trei construia cu aceste scînduri un fel de drum care pornea de la locul unde săpam și mergea în trei-patru serpentine pînă la rambleu.

Încărcarea roabei era o muncă epuizantă, căci pămîntul se lipea pur și simplu de lopată sau de cazma și nu mai putea fi dezlipit. Trebuia să le scuturi, să le împingi, să le tragi și în cele din urmă cu eforturi supraomenești reușeai să scoți o masă de noroi foarte grea. Apoi trebuia să le lovești de cîteva ori foarte tare de marginea roabei ca să cadă pămîntul de pe ele. După două-trei lopeți trebuia să ne oprim, ca să ne scoatem racleta de lemn din buzunar și să curățim lopata. Toate aceste operații erau epuizante, dar mult mai epuizante erau transportarea și descărcarea pămîntului pe terasamentul în construcție. În primul rînd, trebuia să scoți roaba din groapa făcută cu timpul de echipele care săpaseră. Panta era foarte abruptă, trebuia să ținem ambele mînere ale roabei, să ne înțepenim bine și, cu o mișcare bruscă și puternică, să pornim. Dar terenul nu era decît o baltă, scîndura era udă și adesea alunecam și răsturnam roaba. Alteori, derapa ea pe scîndura udă și se răsturna în noroi. Atunci începea munca infernală de redresare a roabei, de ridicare a ei și, încărcată, cîntărea către suta de kilograme, trebuia s-o scoți din noroi și să o pui din nou pe scîndură. Camaradul care cobora cu roaba goală se oprea să te ajute. Scandînd, strigînd pentru a ne coordona mișcările și eforturile, era nevoie de aproape un sfert de oră ca să repui roaba pe scîndură și gîfîind, cu picioarele tremurînd, te reintegrai în coloana ce urca cu greu pe rambleu. Aici aveau loc incidente asemănătoare cu cele pe care le-am descris, cu deosebirea că dacă roaba se răsturna, riscai să te duci cu ea cu tot pînă la baza rambleului și să fii accidentat.

În fine, ajungeai pe terasament și acolo unde trebuia umplut, trebuia să ridici brusc mînerele roabei cam pînă la înălțimea capului și s-o răstorni cu fundul în sus. Adesea pămîntul nu voia să cadă de pe ea și trebuia s-o ridici și s-o scuturi de mai multe ori ca să o golești. Toate acestea ne goleau de toate forțele, căci nu era un efort unitar, constant, cum se face în general, ci o serie întreagă de supereforturi și, de fiecare dată, ca într-un sprint, trebuia să dai tot ce puteai.

Uneori, ploaia se oprea pentru cîteva ore, dar apoi începea și mai tare. Treptat, scîndurile dispăreau sub noroi, de unde nu le mai puteam scoate. Dar ce mare lucru, responsabilii șantierului decid ca fiecare echipă de trei să nu mai muncească decît cu o singură roabă.

Astfel, după ce toți trei încărcam, unul dintre noi ridica roaba și o împingea iar ceilalți doi, cu niște hamuri trecute pe după umeri o trăgeau din răsputeri. Spectacolul oferit de acești oameni care trăgeau, împingeau, își marcau eforturile prin strigăte și nu înaintau decît în salturi era halucinant și cred că nu era cu nimic mai prejos de ceea ce s-ar fi putut vedea în cele mai cumplite epoci ale sclaviei. De altfel, această muncă era complet inutilă, deoarece nu reușeam să încărcăm și să transportăm decît cîteva roabe într-o zi; dar evident că scopul vizat de torționarii noștri nu era sporirea randamentului, ci exterminarea noastră. Deși situația noastră era critică, eu speram totuși că vom scăpa și mă străduiam să-l încurajez pe Henegar care, mult mai în vîrstă decît mine și mai puțin rezistent decît vărul meu și decît mine, era demoralizat și repeta întruna:

— Aici murim, aici murim.

— Nu, domnule Henegar, îi spuneam eu, veți vedea că o să scăpăm.

— Cum? Doar vedeți că sînt ferm hotărîți să ne extermine.

— Nu știu cum o să scăpăm, e greu de prevăzut, căci de fiecare dată cînd am fost într-o situație critică, am scăpat, dar niciodată așa cum mi-am imaginat. Comuniștii sînt imprevizibili, ei gîndesc și deci acționează altfel decît noi. Vă asigur însă că nici unul dintre noi trei nu va muri aici.

Nu erau doar niște cuvinte de încurajare pentru camaradul meu, ci expresia unei convingeri profunde, pe care nu o puteam explica. Henegar se mai înviora, dar nu trecea mult și-și relua litania: „aici murim, aici o să murim..."

Pe măsură ce trecea timpul situația se degrada, căci ploaia era acum însoțită de vînt și de frig pătrunzător. Adesea era imposibil să scoatem măcar o lopată de pămînt din noroiul ce ne ajungea pînă la glezne, și nici să împingem roaba. Șantierul încremenea. Stăteam nemișcați lîngă roabe, sprijiniți în lopeți, în poziția clasică a ciobanilor, în ploaia rece care ne uda pînă la piele. Apa ne curgea pe cap, ne biciuia fețele, se prelingea întîi pe gît și apoi pe tot corpul. Hainele de pe noi erau de parcă ne-am fi băgat cu ele în apă, într-o piscină, bocancii, adesea găuriți, plini de apă, nu se mai vedeau din noroiul din care abia ne scoteam picioarele. Tremurînd de frig, cu hainele

lipite de corp ca niște comprese reci, abia ne mișcam iar mîinile ne erau atît de înghețate încît nu reușeam să încheiem sau să descheiem un nasture — ceea ce era o problemă cînd era vorba de anumite nevoi — și abia de mai puteam mișca degetele ca să ne ținem gamela și lingura.

Nici măcar gardienii nu mai ziceau nimic și din cele cîteva scînduri ce mai rămăseseră și-au construit un adăpost și stăteau acolo, în timp ce noi, din ce în ce mai uzi, din ce în ce mai înghețați, așteptam să treacă orele și să se dea semnalul de plecare spre colonie.

Uneori, sfidînd intemperiile, cu cizme de cauciuc și cu pelerină cu glugă, bine protejat de coviltirul cabrioletei, un ofițer venea în inspecție. Apropierea lui era semnalată de santinele, gardienii ieșeau din adăpost și ne strigau: „dă-i bătaie, dă-i bătaie" iar noi ne prefăceam că ne luptăm cu hîrlețele, lopețile și roabele. Inspecția se termina repede, căci, dezgustat, ofițerul se urca repede în cabrioletă și pleca să raporteze în colonie despre rezultatul controlului. Gardienii se întorceau în adăpost și, pe șantierul inundat, noi stăteam din nou nemișcați în ploaie, așteptînd plecarea.

Cînd ajungeam în baracă dădeam tot jos de pe noi și, cum ne lăsaseră încă o cămașă, o pereche de indispensabili și o pereche de ciorapi, ne ștergeam bine și puneam lucruri uscate. În înghesuiala în care stăteam, uscarea hainelor din care apa curgea de parcă ar fi fost spălate, era o mare problemă. Fiecare se descurca cum putea. Eu unul foloseam sistemul experimentat în brigada disciplinară de la Poarta Albă. Vecinul meu și cu mine foloseam în comun cele două pături: a lui, întinsă pe prici ne proteja împotriva curentului, iar cu a mea ne înveleam. Pe cei șaizeci de centimetri, cît avea locul meu, îmi întindeam pantalonii, peste ei cămașa, peste ea indispensabilii, boneta și ciorapii. Pe toate astea mă culcam, încălzind și uscînd cu corpul meu hainele. Mă înveleam cu pătura și cu paltonul. Așa dormeam, făcut sandviș, între cele două straturi ude, dar care, destul de curînd se încălzeau. Dimineața erau încă jilave, dar calde, și preferam să mă îmbrac așa cum erau, ca la întoarcere să le am uscate pe cele cu care dormisem. Bocancii erau altă problemă, căci erau atît de uzi că nu-i puteam încălța decît cu greu și în fiecare zi eram cuprins de panică la gîndul că va trebui să plec pe șantier desculț. Paltonul nu se usca niciodată, și cu acest

giulgiu înghețat plecam prin ploaie. Cînd ploile s-au rărit și cerul s-a mai luminat, s-a lăsat frigul, și atunci paltoanele noastre ude s-au transformat în cîteva minute în adevărate platoșe de gheață, care trosneau la fiecare mișcare și nu ne mai protejau împotriva frigului.

Înfățișarea noastră era absolut indescriptibilă. Camarazii noștri vedeau plecînd primii la muncă niște muribunzi, care se întorceau seara ultimii în lagăr. Și totuși, luînd forțe din nu știu ce surse ascunse în străfundurile ființei noastre, rezistam și ajunsesem în a doua jumătate a lunii noiembrie fără ca vreunul dintre noi să cadă. Chiar și prietenul meu Vidrașcu, tăcut și curajos, mai era cu noi. Dar era evident că Borcea nu exagerase cînd ne spusese, la mijlocul lui septembrie, cînd luase ființă brigada, că nimeni dintre noi nu va rezista mai mult de trei luni.

La începutul lui noiembrie, în Statele Unite au avut loc alegerile prezidențiale. A doua zi după alegeri, abia ajunseserăm la șantier și vestea a căzut ca un trăsnet: Eisenhower a fost ales. Vestea ne-au șoptit-o „civilii" care lucrau la Canal și care aflaseră ascultînd pe ascuns Vocea Americii sau Europa Liberă.

Toți am fost galvanizați, literalmente în al nouălea cer. Am trăit momente de fericire și săptămîni, luni vom trăi, ca tot poporul român, cu o imensă speranță. Acum nu mai era nici o îndoială: promisiunile făcute de Eisenhower fuseseră prea exacte ca să ne mai îndoim. Era oare de conceput ca o persoană care se credea și pe care o credeam și noi un om de stat să lanseze afirmații de genul celor lansate de el numai în scopuri electorale, din rațiuni pur și simplu demagogice? Iată, ne ziceam noi, se termină calvarul poporului român. America, fidelă promisiunilor și tradiției sale de apărătoare a libertăților, va salva toate popoarele ajunse în sclavia moscovită. Și asta fără să se tragă un singur foc; dată fiind diferența de potențial militar care mai exista pe atunci între cele două superputeri toată lumea era convinsă, știindu-i pe ruși, că aceștia vor ceda fără luptă unui ultimatum sever.

Bucuria, exaltarea noastră erau atît de mari, încît gardienii, care nu erau la curent, au observat, iar noi nu ne-am jenat să le spunem cauza. Intimidați, impresionați, nu au spus nimic și s-au îndepărtat dînd gînditor din cap și întrebîndu-se cum se făcea că, în pofida atîtor obstacole care să împiedice orice contact cu exteriorul, eram mai bine informați decît ei despre ce se întîmplă.

Vestea a avut un efect formidabil asupra moralului nostru și era pur și simplu uimitor să vezi că acești oameni pînă mai ieri muribunzi, ajunși la ultima limită a forțelor și a vieții, exultau de bucurie.

Din cauza timpului, condițiile de muncă erau de-a dreptul atroce. Calea ferată înaintase cu mai mulți kilometri și am aflat că punctul ei terminus era Piatra, un colț uitat de lume pe aceste platouri. Acolo trebuia să se construiască un nou lagăr de muncă forțată pentru deținuții politici. Asta dovedea că închisorile și lagărele se vor înmulți, cele existente devenind neîncăpătoare pentru valul de noi arestări.

Către jumătatea lui noiembrie am ajuns într-o zonă de coline înalte, unde trebuia să pregătim terenul pentru calea ferată, adică să înlăturăm masa stîncoasă aproape compactă de pe versantele lor. Aceste stînci de toate formele, cam de un stat de om și cam tot atît de late, erau adînc înfipte în pămînt. Erau foarte multe și noi trebuia să le dezgropăm cu hîrletul și cu răngi de care ne serveam ca de pîrghii, sau le spărgeam cu maiul și barosul pînă le aduceam la nivelul terenului pe care urma să se construiască terasamentul. Pe măsură ce le scoteam sau le spărgeam, le încărcam în roabe și le duceam la poalele colinei, adunîndu-ne toate forțele ca să nu ne rostogolim cu ele cu tot. Le goleam și porneam înapoi pe panta abruptă, acoperită de iarba devenită alunecoasă din cauza noroiului. Abia ajunși la locul nostru de muncă, sus, puneam imediat mîna pe unelte, căci gardienii vegheau ca nu cumva să răsuflăm măcar cîteva clipe.

Ploua din nou, fără încetare, toată ziua și peste toate astea pietrele erau tăioase ca niște brice și cînd puneam mîna pe ele ca să le scoatem din pămînt sau ca să încărcăm roabele ne răneau. Mîinile, degetele erau pline de tăieturi și de zdrelituri. Administrația bineînțeles că nu ne dăduse mănuși pentru a ne proteja mîinile și noi nu voiam să le folosim pe ale noastre, căci în cîteva ore le-am fi făcut praf și aveam nevoie de ele pentru gerurile mari din iarnă. La capătul puterilor, epuizați de o muncă supraomenească, flămînzi, abia mai stînd în picioare, trebuia ca după ce spărgeam cu barosul aceste pietre, să le încărcăm cu mîinile însîngerate și cu aceleași mîini ce ne dureau îngrozitor să manevrăm pe pantă roabele grele. Voi găsi oare vreodată cuvintele pentru a descrie suferințele îndurate de acești oameni? A evocat oare cineva

aceste crime împotriva umanității, la care s-au dedat executanții guvernului în acești ani și în anii următori? Nu numai că nimeni nu a spus o vorbă, dar în timp ce cancelariile diplomatice închideau ochii și își astupau urechile în fața ororilor din România, ONU se grăbea să primească cu mare pompă în rîndurile ei „Republica Populară Română".

Din prima zi de muncă în aceste condiții am fost atît de epuizați, încît am fost ferm convins că acesta era sfîrșitul, că nu voi putea rezista multă vreme. Acum situația părea fără ieșire. De aceea n-am fost surprins cînd seara, după ce ne-am întors la baracă, „O. B." a venit lîngă mine.

— Asta nu poate să dureze, mi-a spus el. Nimeni nu poate rezista mult timp la acest regim. Oamenii abia se mai țin pe picioare; de la o zi la alta pot să cadă primii, și va fi suficient să cadă unul, că apoi ceilalți vor cădea ca muștele. Mă întreb dacă unii dintre noi nu sînt deja irecuperabili. Nu trebuie să ne lăsăm asasinați fără să facem ceva. Trebuie să reacționăm, să refuzăm să muncim, trebuie să facem grevă pînă cînd ni se va promite ameliorarea condițiilor de viață și de muncă. Vorbiți cu prietenii dumneavoastră, voi face la fel cu ai mei.

Nutream o mare prietenie pentru „O. B.", îl stimam mult pentru inteligența, curajul și simțul lui politic. De aceea am fost mirat de cele ce mi-a spus, căci nu eram de părere că această acțiune putea fi o soluție.

— Știți bine, i-am spus, că într-un regim comunist grevele nu numai că sînt interzise, dar o atare acțiune este aspru pedepsită, fiind considerată crimă de stat și putînd atrage după sine pedeapsa cu moartea pentru cei care fac grevă. Acest lucru este valabil pentru cei aflați în libertate, dar care va fi soarta pentru deținuții politici? Vom fi considerați sabotori și pe deasupra ne vor acuza de rebeliune. Acțiunea, foarte spectaculoasă în sine, se va întoarce împotriva noastră, deoarece autoritățile acum sînt în culpă, dar în caz de rebeliune într-o închisoare (căci așa vor fi prezentate lucrurile) ele vor fi în drept, conform sistemului lor, să ne monteze un mare proces politic. Sau, așa cum le cunoaștem, ne vor închide pe toți în carcerele de la Poarta Albă, ne vor ancheta, ne vor trata așa cum l-au tratat pe „S.", fostul nostru șef la brigada motorizată, adică subnutriți, numai în cămașă și indispensabili, în carcerele neîncălzite și fără geamuri.

Sîntem la jumătatea lui noiembrie, este clar că foarte curînd vom fi pe lumea cealaltă.

— Bine, dar atunci ce propuneţi? a întrebat prietenul meu. Căci dacă nu facem nimic, mai curînd sau mai tîrziu soarta noastră va fi aceeaşi, fără măcar să avem consolarea de a fi încercat ceva.

Eram perplex. Efectiv nu puteam propune nimic lui „O. B.", care măcar încerca ceva. I-am spus:

— Nu vă pot propune nimic. Cred însă că acţiunea dumneavoastră este sinucigaşă şi sînt sigur că mai toţi camarazii noştri vor refuza s-o urmeze, din motivele pe care vi le-am expus. Ca atare, mişcarea va fi cu atît mai uşor de reprimat. În plus, ar atrage după sine înăsprirea regimului camarazilor noştri. În orice caz, sînt de părere că cei care se vor angaja într-o asemenea acţiune vor fi nişte potenţiali condamnaţi la moarte. Nu vor avea nici o şansă de a scăpa.

— Şi dacă nu facem nimic, nu tot sîntem condamnaţi la moarte? mi-a replicat el.

— Nu ştiu. Dar sînt sigur că, declarînd grevă, semnăm condamnarea la moarte pentru noi toţi. Este adevărat că mergînd înainte, riscăm toţi acelaşi lucru, dar oricînd pot interveni evenimente neaşteptate, imponderabilul poate juca un rol. Se prea poate ca torţionarii să ezite să împingă prea departe o acţiune ce are caracter atît de evident de crimă colectivă împotriva umanităţii. Ei vor să ne elimine, dar nu într-o manieră care să bată la ochi. Eu cred că încercînd să reziste, unii dintre noi vor scăpa. Dar urmînd calea propusă de dumneavoastră, recunosc, spectaculoasă şi curajoasă, rezultatul ar fi catastrofal pentru noi.

— Deci refuzaţi să mă susţineţi într-o asemenea acţiune?

— Da, cred că ar fi o greşeală.

— Nu mă aşteptam la aşa ceva din partea dumneavoastră, mă decepţionaţi, mi-a spus „O. B." şi a plecat.

A fost ultima noastră conversaţie, deoarece evenimentele s-au precipitat şi am fost despărţiţi pentru totdeauna.

A doua zi munca a fost atît de grea, încît am fost şi mai convins că eu unul nu voi rezista mai mult de cîteva zile. Cu toate acestea, eram la fel de convins că nici formula celui care, speram, îmi rămăsese prieten, nu era bună. Datorită însă stimei pe care i-o purtam şi zicîn-

du-mi că nefiind eu depozitarul adevărului puteam să mă înşel, seara, la întoarcere, am tatonat discret terenul pe lîngă doi sau trei prieteni de nădejde, ca să văd dacă greva putea fi o soluţie în cazul nostru, evident, fără să le spun că ideea îmi fusese sugerată. Cei trei s-au opus categoric, invocînd cam aceleaşi motive şi exprimîndu-şi convingerea că nimeni nu ne-ar urma în atare acţiune.

Spre seară ploaia încetase, norii începuseră să se împrăştie, dîndu-ne speranţa unui timp ceva mai clement pentru a doua zi. Era sîmbătă a doua zi şi pentru duminică trăgeam nădejdea la un pic de odihnă. Ne-am culcat deci ca de obicei, pe la nouă şi jumătate — zece, şi curînd liniştea din baracă n-a mai fost tulburată decît de gemetele, sforăitul şi suspinele oamenilor.

Nu cred că dormisem două ore, cînd uşa barăcii s-a deschis şi au apărut cîţiva gardieni.

— Toată lumea se scoală şi îşi ia lucrurile, au strigat.

Buimăciţi, miraţi, întrebîndu-ne ce se întîmplase, ne-am echipat şi, încadraţi de gardieni, am ieşit din baracă. Afară, sub un cer plin de stele, ne aştepta un spectacol neprevăzut.

Pe marele platou din lagăr, toţi deţinuţii, grupaţi pe brigăzi, erau adunaţi. Ca întotdeauna cînd intervenea ceva neaşteptat, gardienii, depăşiţi de evenimente, păreau că şi-au pierdut capul. Au şi uitat că noi eram „la secret" şi ne-au plasat lîngă altă brigadă. Agitaţi, alergau, intrau şi ieşeau din baracamentele administraţiei şi nu se mai ocupau de deţinuţi. Am profitat şi ne-am aşezat sau ne-am întins pe nisipul pe care vîntul aproape că-l uscase; pe platou era o mare harababură. Deţinuţii circulau de la o brigadă la alta, ne aduceau pîine, ţigări (atît de preţioase acolo) şi ne arătau o solidaritate şi o afecţiune emoţionante. Nostim era că miliţienii, complet debusolaţi, nu observau nimic, nici măcar că fumam şi că toate brigăzile se amestecaseră.

Am aşteptat mult, stăpîniţi de curiozitate, dar şi de un uimitor sentiment al libertăţii regăsite. Apoi, prin deţinuţii care lucrau la administraţie şi la grefă, am aflat vestea, care s-a răspîndit, ca întotdeauna în lagăr, cu viteza fulgerului; era vorba de restructurarea tuturor lagărelor de la Canal şi că cei mai mulţi dintre noi vor pleca de la Midia în alte colonii şi că de acolo vor fi aduşi alţi deţinuţi aici. Evident că toţi şi mai ales cei din baraca nr. 5 doreau din tot sufletul să fie printre cei care plecau.

Pe la trei și jumătate dimineața, brigadierii ne-au ordonat să ne reluăm locurile în brigăzile respective și locotenentul Lupu, însoțit de comandant și înconjurat de toate „somitățile" lagărului, a început să facă un apel interminabil. Auzindu-și numele, oamenii își părăseau brigada și mergeau să se încoloneze la celălalt capăt al platoului. Fiecare spera să-și audă numele și cînd unul dintre ai noștri pleca, ne bucuram, căci scăpa de infern și avea șansa de a supraviețui. Am fost bucuros văzînd că printre cei care plecau era prietenul meu „O. B.", precum și Henegar, de care hazardurile vieții mă vor despărți pentru totdeauna.

După terminarea apelului, numai vreo trei sute rămîneam pe loc. Cu inima strînsă ne uitam spre cealaltă parte a platoului, la cei o mie două sute — o mie cinci sute de oameni, printre care atîția prieteni cu care împărțisem atîtea suferințe! Oare ne vom revedea?

A început din nou așteptarea, în aceleași condiții, apoi porțile lagărului s-au deschis și au intrat mai multe camioane, fiecare cu cîte patru soldați de Securitate. Camarazii noștri s-au îmbarcat rapid și curînd convoiul s-a pierdut într-un nor de praf, ducîndu-i pe deținuți spre o destinație necunoscută.

Micul nostru grup s-a simțit deodată cuprins de un sentiment de mare singurătate pe imensul platou. Ni s-a ordonat să ne întoarcem în bараci și spre surprinderea noastră am constatat că la noi nu s-a închis ușa. Rămăseserăm doar treizeci și șase, între care numai doi sau trei deținuți de drept comun. Acum aveam măcar mai mult loc pe paturi. Dar deocamdată nimeni nu se ocupa de noi și după apel am putut circula liber prin tot lagărul, ceea ce ne-a bucurat nespus. Eram totuși neliniștiți la gîndul că mîine poate va începe din nou calvarul, ne întrebam ce se va întîmpla, căci era imposibil ca șantierul nostru să funcționeze cu atît de puțini muncitori. Și cum, spre fericirea noastră, cei doi brigadieri plecaseră, răspunsul l-am primit prin sosirea la noi în baracă a unui om care ne-a spus că el este noul brigadier. Era un deținunt politic și de la el am aflat că brigada disciplinară fusese dizolvată și că pînă la completarea efectivului, cînd vom fi repartizați în alte brigăzi, vom munci sub ordinele lui la ecluză.

Așa s-a terminat, la jumătatea lui noiembrie 1952, cu brigada disciplinară de la Midia. Era și timpul, căci toți

eram la capătul puterilor. Pentru cei o sută care plecaseră de la noi lucrurile s-au aranjat destul de bine, grație solidarității camarazilor lor, care i-au susținut, le-au dat munci mai ușoare și care au obținut de la medicii deținuți din coloniile respective să le acorde asistență și s-au îngrijit ca ei să primească suplimente de mîncare. Aproape toți, între care prietenii mei „O. B." și Henegar, au scăpat. Numai doisprezece sau cincisprezece nu au mai putut fi salvați și au murit în infirmeriile lagărelor în care ajunseseră. Cei treizeci și șase care am rămas la Midia am avut, din păcate, așa cum se va vedea din capitolul următor, o soartă tristă.

C) Sfîrșitul detenției la Capul Midia și eliberarea mea

După plecarea a mai bine de două treimi dintre noi, situația în lagărul de la Midia era haotică și timp de o săptămînă muncile pe șantiere au fost dezorganizate. Am profitat de situație și, folosind una din acele filiere secrete pe care reușiserăm s-o creăm, am transmis soției că evidența pachetelor fusese distrusă, că pînă la 1 ianuarie nu exista nici un control în această privință și că pînă atunci putea să-mi trimită mai multe pachete. Așa a și făcut, din zece în zece zile mi-a trimis cîte un pachet și nu încape îndoială că ea și Marina, soția vărului meu Costi, care a făcut la fel, ne-au salvat viața. Noi doi, vărul meu și cu mine, împărțeam frățește cele trimise de soțiile noastre, așa că atunci cînd se termina un pachet al unuia îl aveam pe al celuilalt.

Era și timpul, căci cu toate că în acele săptămîni, grație pachetelor, ne-am putut hrăni mai bine și ne-am mai întremat, balanța a oscilat multă vreme. Mai ales vărul meu, care era la capătul puterilor din cauza eforturilor îngrozitoare, nu reușea să se întremeze și abia se mai ținea în picioare. Aceasta era starea tuturor supraviețuitorilor brigăzii disciplinare și puțini vor scăpa în cele din urmă cu viață.

Evident că după mai bine de două luni de izolare totală (căci „civilii" cu greu reușeau să ne transmită cîte ceva) eram avizi de noutăți, de noutăți politice și de noutăți privind viața din lagăr. Asupra celor dintîi nu voi insista — toate se refereau la promisiunile de libertate

făcute de Eisenhower popoarelor aservite de Uniunea Sovietică — şi mă voi referi la cele care ne priveau direct şi care revoluţionau lagărul.

La sfîrşitul lunii septembrie, imediat după încarcerarea noastră în brigada disciplinară, se făcuseră eliberări. După mai bine de patru ani erau primele plecări spre libertate, sau mai exact spre ceea ce mai rămînea din libertate, dincolo de sîrma ghimpată. Eliberarea se făcuse în loturi de treizeci-patruzeci de oameni, primul lot în septembrie, al doilea în octombrie şi al treilea, recent, în noiembrie. Nu erau mulţi, dacă ne gîndim că noi toţi ne ispăşiserăm de mult pedeapsa. Dar dacă se are în vedere că de ani de zile totul era încremenit şi că nimic nu împiedica perpetuarea acestei încremeniri, acest mic semn de dezgheţ ne umplea inimile de o imensă speranţă. Acum, singura noastră teamă era ca nu cumva operaţiunea să se întrerupă.

Pînă la sosirea deţinuţilor din alte colonii, care urmau să-i înlocuiască pe cei plecaţi, pînă la reorganizarea brigăzilor şi a şantierelor, grupul nostru de „supravieţuitori", cum ni se spunea, a fost afectat la ecluză. Ca prin minune, în acea duminică era frumos, după atîtea săptămîni de ploaie, şi noi savuram fericirea de a circula liber prin curte, de a ne culca şi de a dormi după plac în baraca de două ori mai mare pentru cei circa patruzeci de oameni cîţi mai eram şi ale cărei uşi erau larg deschise aerului, soarelui şi prietenilor care veneau să ne întrebe de sănătate, aducîndu-ne cîte o fărîmă de pîine sacrificată din mizera lor porţie.

Seara, întins confortabil pe prici, gîndurile mi-au zburat către prietenii mei care plecaseră. Mă întrebam dacă îl voi mai revedea pe „O. B.", cu care nu mai reuşisem să vorbesc, pe Henegar, care la despărţire mă îmbrăţişase spunîndu-mi: aţi avut dreptate, am scăpat. Şi cred că în fond eu eram mai mirat decît el.

A doua zi, încă înainte de a se lumina, am plecat în schimbul de zi întreaga echipă. Brigadierul nostru, un anume Crăciun, era foarte sever, dar ne părea corect în comparaţie cu cel de care scăpaserăm. Ajunşi la destinaţie ni s-a ordonat să coborîm pe fundul ecluzei şi am constatat că eram afectaţi la cel mai teribil şantier. Deci, Borcea, monstrul, continua să urmărească cu vindicta sa ce mai rămăsese din brigada disciplinară, chiar dacă ne adusese în starea unor deşeuri de fiinţe omeneşti.

Munca era următoarea: fundul ecluzei era o masă de granit pe care trebuia s-o spargem cu cazmaua. Piatra obținută era încărcată cu furca în vagonete și norma era peste puterile omenești: trei vagonete pe zi. Era terifiant: să spargi douăsprezece ore pe zi o piatră tare ca fierul și din care cazmaua ricoșa, să încarci piatra cu furca, aruncînd-o pe deasupra capului în vagonetul de pe rambleu, era realmente muncă de ocnaș. Dar cel mai rău era că în această zonă existau infiltrații de apă și toată ecluza era permanent în apă, ce ajungea la un nivel de zece centimetri.

Ni s-au dat cizme de cauciuc, dar erau foarte vechi, aproape putrede și pline de găuri. Intrai ca și desculț în apa rece ca gheața. Efectiv rece ca gheața. Afară erau, noaptea, minus patru grade iar ziua între zero și patru grade, și firește că apa avea o temperatură apropiată. Cine a intrat în mare sau în bazin cînd temperatura apei era de 15° poate înțelege ce însemna să stai aproape fără întrerupere timp de douăsprezece ore cu picioarele într-o apă a cărei temperatură nu depășea 3-4°. Și asta desculți, căci țin să spun, și nu ca figură de stil, că în clipa în care intram în apă, în cizmele noastre ea era la același nivel cu cel din ecluză. Era un chin chiar și încălțatul și descălțatul acestor cizme ude (nici vorbă nu putea fi ca în ele să intre ciorapul sau obielele). Dar asta nu era nimic pe lîngă încercarea ce urma: intrarea în apa înghețată și orele interminabile petrecute acolo. Cît despre muncă, întrebarea era dacă cei care o inventaseră erau nebuni sau sadici. Trebuia să lovești din răsputeri cu cazmaua în apă ca să spargi piatra. Bineînțeles că nu vedeam nimic sub perdeaua de apă și lucram orbește, lovind întruna granitul. După un timp, considerînd că reușisem să spargem ceva, schimbam cazmaua cu furca, pe care o băgam la întîmplare în apă. Uneori o scoteam goală, alteori cele cîteva pietre cădeau printre dinții furcii înainte ca noi să apucăm să le aruncăm în vagonet, alteori se întîmpla să reușim. Ar fi fost de rîs, dacă loviturile repetate, date la întîmplare în această rocă dură care avea efect de bumerang asupra cazmalei, n-ar fi fost atît de epuizante și dacă tortura apei reci, care ne înghețа pînă în măduva oaselor, nu era atît de îngrozitoare, în fine, dacă roadele eforturilor noastre, după atîtea ore, nu ar fi fost decît o minusculă grămăjoară de pietre pe fundul vagonetului. Trei vagonete — atîta ni se cerea. În

decurs de o zi, eu şi cei mai mulţi dintre camarazi abia dacă umpleam cîte un vagonet.

Brigadierul ne-a admonestat sever şi ne-a anunţat ce se decisese: dacă o brigadă nu-şi făcea norma, nu avea voie să se întoarcă în colonie şi în următoarele douăsprezece ore trebuia să muncească astfel încît pînă dimineaţa cele trei vagonete să fie pline, după care munca trebuia continuată pentru norma din ziua respectivă. Dar, a adăugat el, de data aceasta nu se va aplica această dispoziţie. Dacă însă a doua zi nu se va face norma, nu vom pleca de pe şantier şi vom lucra toată noaptea cu perspectiva de a munci treizeci şi şase de ore. Mîncarea urma să ne fie adusă acolo.

Mai trebuie să spun că am avut o noapte foarte proastă şi că baraca noastră cu priciurile ei tari ni s-a părut un paradis faţă de ce ne aştepta a doua zi? Toţi ştiam că nu puteam spera să umplem trei, dar nici măcar două vagonete. La aceste griji se adăugau durerile acute ce le simţeam în picioare, din cauză că circulaţia sîngelui se restabilea cu greu.

A doua zi s-a întîmplat ce trebuia să se întîmple. După douăsprezece ore de tortură în această apă de izvor, vagonetele noastre nu erau pline nici pe departe şi priveam cu tristeţe cum celelalte brigăzi (cărora nu li se aplica sistemul inventat pentru supravieţuitorii brigăzii disciplinare) plecau de pe şantier, în timp ce noi, aşteptînd masa, continuam să batem apa.

N-a trecut mult şi, spre marea noastră mirare, nu a venit masa, ci brigada de noapte, care în mod normal trebuia să ne înlocuiască. Răutatea lui Borcea imaginase pentru noi această tortură: treizeci şi şase de ore în şir. Dar în prostia lui nu s-a gîndit că ne vom suprapune cu brigada de noapte. Cum între miliţienii care însoţeau brigăzile de noapte şi cei care însoţeau brigăzile de zi exista o mare rivalitate, a ieşit un scandal de toată frumuseţea. Dar lupta era inegală, căci miliţianul nostru nici nu se gîndise să petreacă noaptea cu noi şi plecase cu celelalte brigăzi. Brigadierul nostru nu se putea măsura cu miliţianul, care de altfel nici nu auzise de această inovaţie şi care, pe de altă parte, n-avea decît un gînd — să profite de starea noastră de slăbiciune şi să arate că brigada lui putea face mai mult. Crăciun a încercat să propună ca brigăzile să fuzioneze şi norma să se împartă pe din două, dar asta l-a înfuriat pe miliţian, aşa că brigadierul nostru n-a insistat.

Ne-am retras şi ne-am dus la cîţiva metri mai încolo, printre stînci şi după ce am mîncat — între timp ni se adusese mîncarea — ne-am culcat pe pămînt înfăşuraţi în paltoanele noastre tocite şi găurite şi am încercat să dormim. Desigur, era un noroc că nu trebuia să muncim toată noaptea şi puteam să ne odihnim de bine, de rău. Dar ce tari erau pietrele şi cît era de frig! Pe măsură ce noaptea înainta, temperatura cobora şi apa a prins o pojghiţă de gheaţă. Frînţi de oboseală, am adormit, dar curînd frigul ne-a trezit. Aşa a trecut această noapte, pînă cînd clopotele miradoarelor din jurul şantierelor au început să bată şi sirenele au început să sune încetarea lucrului.

Buimăciţi, cu membrele înţepenite, am încercat diverse mişcări, am mers în lung şi în lat (de alergat nu putea fi vorba, căci nu eram în stare) ca să ne punem sîngele în mişcare. A urmat suita de chinuri: încălţarea cizmelor ude, apa rece în care trebuia să intrăm, lupta cu cazmaua şi cu furca împotriva pietrei şi a apei. Toate acestea pentru ca seara să fim mai extenuaţi ca oricînd şi cu vagonetele mai goale decît în ziua precedentă.

Experienţa era concludentă, dar atît de stupidă, de absurdă şi de nefericită, încît Borcea a trebuit să cedeze părerii subordonaţilor săi — printre care Lupu, ca ofiţer politic, vina greşelile superiorului —, care i-au demonstrat că era greşit să se continue pe această cale.

Seara ni s-a permis să ne întoarcem la baracă, unde am putut să ne încălzim şi să dormim. Am scăpat ca prin urechile acului, căci în halul în care eram, două-trei experienţe de acest fel ne puteau fi fatale.

Nu mai erau decît trei zile pînă la sfîrşitul săptămînii, cînd trebuiau să sosească înlocuitorii celor plecaţi şi cînd urmau să se reorganizeze brigăzile. De două lucruri ne temeam: ca pe osatura noastră să se înfiinţeze o nouă brigadă disciplinară sau să fim afectaţi tot la piatră, la aceeaşi muncă în apa din fundul ecluzei.

Bineînţeles că eram egoişti, căci dacă nu făceam noi treaba asta, o făceau alţii. Dar în asemenea împrejurări, şi mai ales în situaţia în care eram cînd am ieşit din brigada a cincea, cred că cu greu s-ar fi găsit vreunul dintre noi cu atîta spirit de sacrificiu încît să fie gata să se ofere să ia locul celui repartizat. La toate celelalte suferinţe prin care trecuserăm şi pe care le înduraserăm acum se adăugau durerile de picioare. Erau enorme, şi

pentru că circulația nu se mai făcea normal, nu mai puteam să ne mișcăm degetele, care deveniseră rigide și ne provocau dureri la orice pas. Labele picioarelor erau roșii, umflate de frig, brăzdate de crăpături de mai mulți centimetri lungime și atît de late că îți încăpea degetul mic în ele. Erau foarte dureroase și medicul, un individ odios, omul lui Borcea, refuza să ne dea măcar o pomadă ca să ne ungem rănile și să mai calmăm durerile. Nu știu cum a fost la ceilalți, dar eu a trebuit să aștept șase-șapte ani ca aceste crăpături să se închidă, și urmele lor vor rămîne toată viața.

În fine, cu ajutorul lui Dumnezeu, a trecut săptămîna și duminică dimineața au sosit noii noștri camarazi. Am fost din nou adunați pe platou și lăsați să așteptăm îndelung. În centrul platoului erau comandantul, ofițerul politic și tot statul lor major. Nu departe de ei stăteau miliționii-șefi de brigadă și lîngă ei brigadierii.

Știam că era în joc soarta noastră, că de deciziile ce se vor lua vor depinde viețile noastre.

Curînd am aflat că s-a decis să nu se mai facă o nouă brigadă disciplinară. Era un punct important cîștigat. Dar rămînea de văzut care va fi soarta noastră și dacă vom fi trimiși din nou să spargem piatră și stîlpi pe fundul ecluzei. Din fericire, Providența ne-a ajutat, măcar pe unii dintre noi, și tot prin intermediul fostului nostru brigadier „P.". El nu uitase că trei din oamenii lui, care îi fuseseră luați pentru brigada disciplinară se mai aflau la Midia și că viața lor era în pericol, căci nici unul dintre supraviețuitorii faimoasei brigăzi n-ar fi putut rezista la munca în ecluză. Dar cum putea să ne salveze cînd comandantul ordonase să fim repartizați la muncile cele mai grele? Pentru a reuși, „P." trebuia mai întîi să fie din nou numit șef de brigadă. Bine, și dacă era numit, cum trebuia să procedeze pentru a ne racola? Risca pierderea postului de brigadier, ceea ce pentru el nu era prea mult, dar pentru oamenii lui ar fi fost un dezastru. Primul nostru noroc a fost că „P." era recunoscut ca un șef ale cărui brigăzi dădeau întotdeauna randamente optime la descărcatul vagonetelor. El era un specialist al sacrificărilor rapide, al repartizării echilibrate a garniturilor, al formării unor reflexe fulgerătoare ale oamenilor pentru descărcări dintre cele mai riscate. Așa cum am mai spus, succesul lui rezida în mare măsură și în afecțiunea și recunoștința noastră pentru felul cum se purta cu noi, apă-

rîndu-ne chiar în detrimentul propriilor interese. Pentru el munceam cu drag și din toată inima. „P.“ a fost numit șeful brigăzii de zi de la descărcarea vagonetelor.

Al doilea noroc a fost că administrația a hotărît să organizeze o întrecere, un concurs, un fel de campionat între toate brigăzile din colonie, pentru a vedea care va da cele mai bune rezultate. Or, milițienii-șefi considerau că locul pe care îl vor ocupa în clasament va avea o importanță capitală pentru cariera lor. Se agitau, alergau prin lagăr și, ca niște manageri de cluburi sportive, căutau să racoleze pe cei mai buni muncitori.

„P.“ mai lucrase cu milițianul care urma să-i fie șef și, știind că era foarte ambițios, i-a șoptit că în colonie erau trei oameni foarte buni descărcători, cei mai buni din cîți cunoscuse, și că dacă i-ar avea în brigadă este sigur că va cîștiga concursul. Alarmat la gîndul că șeful brigăzii de noapte ar fi putut pune mîna pe aceste comori, el i-a ordonat imediat lui „P.“ să nu-i scape. Pocăit și misterios (căci totul avea aerul unei conspirații între brigadieri și milițieni), „P.“ i-a șușotit că era imposibil, deoarece respectivii trei veneau din brigada disciplinară și ordinele... Enervat, milițianul l-a repezit:

— N-are importanță. De mîine nimeni n-o să se mai intereseze de cei din brigada disciplinară. Acum însă trebuie să fii atent. Hai, descurcă-te. Du-te și caută-i pe cei trei, ai grijă să nu vă vadă nimeni și bagă-i în brigada ta.

„P.“ n-a așteptat să i se spună de două ori. Făcînd un ocol, strecurîndu-se pe lîngă barăci, a ajuns în spatele brigăzii noastre, ai cărei treizeci și șase de oameni așteptau să li se decidă soarta.

„P.“ ne-a făcut un semn discret, lui Costi Brîncoveanu, lui „D.“, un tînăr locotenent de vînători de munte, și mie, „vechii lui camarazi“, de a-l urma, ceea ce ne-am și grăbit să facem.

Am avut noroc cu dezordinea ce domnea în brigăzi din cauză că șefii plecaseră spre a participa la consfătuirea care se ținea în mijlocul platoului. Fără ca oamenii să se îndepărteze, brigăzile fuzionaseră mai mult sau mai puțin unele cu altele. Ne-am alăturat lui „P.“ și apoi, pe rînd, cu un aer indiferent, am trecut de la o brigadă la alta, ca și cînd am fi căutat o cunoștință. Așa am ajuns la ultima unitate a celor care așteptau să fie repartizați la brigăzile din partea cealaltă a platoului. Acesta era

momentul cel mai delicat al operațiunii. Pe partea stîngă a platoului se aflau cei care nu fuseseră triați și printre aceștia eram și noi. În extremitatea dreaptă erau brigăzile pe trei sferturi constituite. În centru — Borcea, Lupu, statul major al coloniei și în jurul lor mulțime de milițieni și brigadieri. Era deci un spațiu de vreo sută de metri, un spațiu descoperit, pe care trebuia să-l străbatem sub privirile dușmanilor noștri, pentru a ajunge la ceea ce pentru noi era Țara Făgăduinței. În cazul nostru era vorba de viața noastră, în cazul lui „P." de riscul mare pe care și-l asuma pentru a salva trei oameni. Traversarea platoului era foarte dificilă, deoarece instrucțiunile erau foarte precise. Trecerea de la un grup la altul se putea efectua numai la ordinul ofițerului de serviciu și numai însoțit de brigadier.

„Hai", ne-a spus „P.". Și mergînd cu un metru înaintea noastră, de parcă executa un ordin, calm dar repede, ne-a traversat platoul sub nasul tuturor șefilor, milițienilor și brigadierilor, fără ca cineva să bănuiască ceva, sau să creadă vreun moment că era vorba de o inițiativă proprie. După ce ne-a strecurat în rîndurile brigăzii lui, unde camarazii ne-au strîns pe furiș mîinile, cu aceeași aliură s-a dus să raporteze milițianului, care se făcea că se uită în altă parte, că misiunea fusese îndeplinită. Era și timpul, deoarece sosea ofițerul de serviciu:

— De cîți oameni mai ai nevoie? l-a întrebat el pe „P.".

— De nouă, a răspuns acesta.

— Du-te și ia-i din brigada a treia, în dreapta.

Astfel Costi, prietenul nostru „D." și eu însumi îi datorăm viața lui „P.".

Am spus că în sîmbăta în care brigada disciplinară fusese dizolvată am văzut stoluri de gîște sălbatice zburînd spre nordul Deltei Dunării? Era semn bun, căci, deși frig, toată săptămîna timpul a fost frumos. Și astăzi era superb, dar gîștele zburau spre sud, ceea ce era semn că se strică vremea.

A doua zi, luni, 29 noiembrie 1952, cînd am ieșit din baracă la orele patru dimineața, ploua, era frig și rafale puternice de vînt măturau platoul și plaja de la Midia. Vîntul bătea dinspre nord și ne biciuia fața și corpul. Cu mult înainte de a fi urcați în vagoanele de animale care trebuiau să ne ducă la Năvodari, eram uzi pînă la piele.

Cu toții eram neliniștiți cînd am coborît din tren, căci vremea părea că se înrăutățește și chiar soldații care ne escortau erau îngrijorați.

În noaptea neagră ca păcura, luminată doar de fasciculele reflectoarelor, bîjbîind prin grămezile de piatră ce fuseseră descărcate pe fundul fostului lac, aplecați mult înainte, ca să putem înainta, mergeam către „mustața" de descărcare ce ne fusese afectată. Eram singuri, căci escorta se instalase în miradoare, și ne temeam să nu ne rătăcim — orice eroare de orientare ne putea duce în faimoasa „zonă", care nu era indicată prin nimic, dar în care, automat, dacă pătrundeai, erai mitraliat. Evident că ziua o puteai evita, rămînînd departe de miradoare, dar noaptea și pe o ploaie ca asta era imposibil s-o identifici. Totuși, după multe ocolișuri, am reușit să găsim locul de muncă fără incidente. Era un dig făcut din bucăți mari de stîncă îngrămădite și care înainta în lac spre plaja care îl despărțea de mare. Dominînd cu cei trei metri înălțime plaja, lacul și regiunea învecinată, îndreptîndu-se spre nord, digul primea în plin uraganul și marea dezlănțuită.

Linia decovilului mergea pînă la capătul digului, unde vagonetele împinse de locomotivă trebuiau descărcate cu forța brațelor și conținutul lor aruncat în lac. Pe măsură ce pietrele ajungeau la nivelul digului, linia ferată se prelungea, urmînd să ajungă la celălalt capăt al lacului, pe plajă, foarte aproape de mare.

În întunericul ce ne înconjura am distins o masă neagră. Era o garnitură ce fusese adusă aici sîmbătă seara și nu putuse fi descărcată. Uzi pînă la piele, năuciți de vînt, orbiți de ploaie, oamenii s-au adăpostit un timp în spatele vagonetelor ca să-și mai tragă sufletul, dar noi, cei trei supraviețuitori, ne-am prăbușit epuizați pe rambleu. Trebuie să spun că nici camarazii noștri nu erau într-o stare fizică prea bună, dar, oricum, mai puțin critică decît a noastră, care părea fără speranță.

După cîteva minute, șeful nostru de echipă, un fost căpitan de infanterie, foarte antipatic și pe deasupra delator, ne-a spus:

— Hai! Trebuie să descărcați garnitura.

Ne-am apropiat de ultimul vagonet, i-am deschis siguranța și l-am răsturnat. Dar n-a căzut nici o piatră, căci în treizeci și șase de ore, toate pietrele se transformaseră într-un bloc de ciment lipit de pereții vagone-

tului. A trebuit deci să ne urcăm fiecare în cîte un vagonet și cu cazmaua să încercăm să desprindem, bucată cu bucată, această masă de granit. De acolo, de sus, dominam de la mai mult de patru metri lacul și primeam în plin, ca pe o palmă uriașă, loviturile uraganului. O zi cenușie se ridicase pe aceste pămînturi și ape pustii, pe această mare furioasă, și furtuna, departe de a se potoli, se întețea. Foarte curînd, ploaia s-a transformat în ninsoare și în viscol adus de crivățul ce venea din stepele Rusiei și din Siberia. Violența lui creștea cu fiecare clipă și îmi dădeam seama că în orice moment puteam să fiu proiectat în lac. Din cauza vîrtejurilor de zăpadă nu mai vedeam nici măcar marginile vagonetului în care eram. Din fericire, după două sau trei ore de muncă intensă reușiserăm să descărcăm cît de cît vagonetele și ne-am adăpostit în ele. Dar n-ajuta la nimic, viscolul se întețea. Vîntul atinsese o viteză terifiantă, zgîlțiia garnitura în așa hal încît trebuia să ne cramponăm de ea ca să nu se răstoarne și să ne vedem aruncați pe rambleu. Acest adevărat taifun făcea un zgomot de necrezut și ai fi zis că toți demonii infernului se uniseră pentru a-și urla furia. Numai făcînd mîna pîlnie la urechea celui de lîngă tine și strigînd te puteai face auzit. Acum nu mai cădeau fulgi de zăpadă, ci ace de gheață, dar cu aceeași intensitate, și ne înțepau, ne orbeau. Vizibilitatea devenise absolut nulă, dacă întindeam brațul nu reușeam să ne vedem degetele. Densitatea acestei mase de gheață ce venea peste noi cu o viteză de aproape 150 km pe oră era atît de mare, încît foarte curînd ne-a ajuns dincolo de genunchi. Temperatura scădea vertiginos și un frig glacial ne strîngea ca într-o menghină.

Grupați, înghesuiți, agățați unii de alții încercam să rezistăm dezlănțuirii acestei forțe enorme.

— Ce facem, am urlat noi în urechea șefului nostru de echipă. Nu vedeți că, rămînînd aici, murim înghețați și îngropați în zăpadă?

Îngrijorat și el, dar timorat, ne-a strigat:

— Nu putem pleca, deoarece nici clopotele din miradoare și nici locomotivele n-au sunat „retragerea". Ce-o să se întîmple dacă vine o garnitură și nu e nimeni s-o descarce? Și dacă ne caută un milițian și descoperă că am dezertat?

— Nimeni nu poate munci pe uraganul ăsta, am răspuns noi. Nici o garnitură nu poate răzbi prin zăpada

asta și nici un miliţian n-o să vină. Curînd nici noi n-o să mai putem înainta. Nu vedeţi că dacă mai stăm, cu uraganul care se înteţeşte şi ne orbeşte, riscăm să ne rătăcim prin ecluză şi să murim? Poate că acum e deja prea tîrziu.

Asta l-a înduplecat pe fostul căpitan. Făcîndu-şi mîinile pîlnie a strigat:

— Plecarea, plecarea, fiecare cum poate şi pe unde poate. Punct de întîlnire: corpul de gardă.

Am ieşit din precarul nostru adăpost şi am pornit, dar n-a lipsit mult să fim azvîrliţi de pe dig şi am scăpat numai cramponîndu-ne de vagonete. Aşa am ajuns la capătul digului şi am mers mai departe pe platou.

Bineînţeles că ar fi fost mai bine să mergem în grup, ca să rezistăm stihiilor dezlănţuite şi să ne ajutăm unii pe alţii. Dar şeful de echipă avusese dreptate cînd ne spusese să meargă fiecare cum poate şi pe unde poate, căci ninsoarea era atît de intensă şi rafalele de vînt atît de puternice, că nu vedeam nici la o jumătate de metru, decît dacă închideam şi deschideam foarte des ochii bicluiţi neîncetat de ace de gheaţă. Noroc că aproape toţi aveam glugi impermeabile trimise de soţii sau de familie — care ştiau ce ne trebuia. Ne acoperisem faţa complet cu fularele şi nu ni se mai vedeau decît ochii. În cîteva secunde, uraganul ne-a dispersat. Costi şi cu mine ne-am luat de braţ (prietenul nostru „D." fusese repartizat la altă „mustaţă") şi, bîjbîind, clătinîndu-ne, ţinîndu-ne unul de altul, încercam să înaintăm. Solul înainte denivelat şi plin de grămezi de pietre era acum complet acoperit de zăpadă şi nu vedeai unde pui piciorul. Ba ni se afundau picioarele într-o groapă, ba ne loveam de pietre. Şi asta se adăuga la efortul supraomenesc pe care îl făceam de a rămîne în picioare, de a rezista vîntului care ne dobora; înaintam orbeşte, deschizînd ochii numai pentru o clipă, ca să ne orientăm cît de cît. La riscul de a cădea şi de a nu ne mai ridica se adăuga acela de a ne rătăci pe acest imens platou şi fie să cădem în ecluză, fie să ieşim din „zonă" şi să fim mitraliaţi de soldaţi. Este adevărat că nici ei nu puteau vedea nimic şi că era o excelentă ocazie de a evada. Dar, aşa cum am mai spus, nimeni nu ar fi făcut-o, căci nici unul dintre noi nu concepea să ceară cuiva să rişte a-l ascunde. Şi chiar dacă am fi vrut, n-am fi ajuns prea departe în această vijelie cumplită. Trebuia deci să distingem acel punct

invizibil care era corpul de gardă. La plecare pornisem într-o direcție care, presupuneam, trebuia să fie cea bună, și acum, apreciind rapid, aproape fără să vedem ceva, ținîndu-ne unul de altul, încercînd să ne sprijinim, încovoiați, căzînd și ridicîndu-ne, înaintam. Vîntul asurzitor și puternic, frigul, miile de ace de gheață ce ne biciuiau, cum de nu reușeau să ne doboare cînd eram atît de slăbiți? Eram foarte îngrijorat, căci Costi era la capătul puterilor, abia mai mergea, cădea mereu și îmi spuneam:

Dacă acum cade, n-o să se mai poată ridica și eu n-o să am putere să-l ridic. Și totuși înaintam, mici umbre pierdute în imensitatea acestui formidabil ciclon, ale cărui vîrtejuri ajungeau pînă la cer.

Glugile și fularele nu mai ajutau la nimic, frigul ne transformase genele, bărbile și mustățile în adevărați turțuri ce ne acopereau fața și nici mănușile groase nu ne mai protejau, mîinile ne erau complet înghețate. Dar continuam să mergem, hărțuiți de furtună și de teama că ne-am rătăcit.

Și deodată, ne apare în față o masă întunecată: corpul de gardă. Ne-am prăbușit!

Adăpostiți într-o remiză, cîțiva soldați cu cizme de pîslă, uniforme vătuite, căciuli rusești de blană, cu clapele lăsate, ne așteptau împreună cu brigadierul nostru. Ne-au luat pe brațe și ne-au dus (evident că nici vorbă nu mai putea fi de apel) pînă la vagonul în care se afla brigada noastră. S-a deschis ușa vagonului, dar vărul meu și cu mine nu eram în stare să ne mișcăm, atît eram de înghețați. Abia am putut să întind brațele spre cei care mi le întindeau la rîndul lor pe ale lor și tras de ei, împins de „P.“, m-am urcat în vagonul a cărui ușă, aproape smulsă de vînt, a fost cu greu închisă; și cu toate că trenul întreg era zgîlțîit de stihiile dezlănțuite, știam că acolo eram la adăpost, amîndoi salvați.

După ce ne-am revenit, am aflat de la camarazii noștri că sirenele locomotivelor și clopotele miradoarelor sunaseră, dar că din cauza urletelor uraganului nimeni nu le auzise. Fiecare plecase cînd și cum putuse. Acum eram aproape toți, dar „P.“ continua să rămînă afară alături de soldați și să-și aștepte oamenii, iar pe măsură ce soseau îi urca în vagon.

Dar acum exista pericolul ca trenul să fie înzăpezit. A trebuit să plece cît mai repede cu cei ce scăpaseră. Bri-

gada noastră avea efectivul complet. Din nefericire, nu la fel era în celelalte brigăzi, ale căror pierderi nu le-am cunoscut niciodată, dar știu că au fost mari.

Viscolul a ținut toată după-amiaza și nu s-a potolit decît spre dimineață. Cînd ne-am trezit, nici o adiere nu mai tulbura atmosfera, barăcile noastre aproape că nu se mai vedeau din zăpada de peste doi metri și temperatura scăzuse la —20°.

Echipa de noapte a fost trimisă imediat într-un tren cu plug ca să degajeze căile ferate și punctele de lucru de pe șantierul Năvodari, în timp ce noi am degajat toată dimineața drumurile din colonie. La ora prînzului ni s-a spus să ne pregătim pentru că după-amiază plecăm la Năvodari și că vom lucra de-acum înainte noaptea. Viscolul ne jucase o farsă, căci cu zăpezile și mai ales cu gerurile din Dobrogea, asta făcea iarna de două ori mai grea. Nici nu se aranjaseră lucrurile că din nou se stricau.

Starea precară a tuturor oamenilor din lagăr fusese agravată de încercarea din ziua precedentă și din acest moment moartea a început să facă ravagii la Midia.

Vărul meu abia se mai ținea pe picioare. Mîinile, picioarele, capul îi erau umflate îngrozitor. Erau simptomele distrofiei, ultima fază înainte de dizenteria din care nu mai era salvare. „P." l-a scos din echipa noastră și l-a făcut macagiu. Sarcina lui era să stea la unul din macazurile micului drum de fier și să dirijeze garniturile spre diferitele „mustăți". Așezat pe o ladă de lemn, înfășurat în toate zdrențele pe care le găsiserăm, nu mai făcea o muncă epuizantă și, grație pachetelor ce începuseră să vină, se întrema. Uneori adormea. Atunci mecanicii, toți deținuți politici, opreau, coborau din locomotive și schimbau macazul. La întoarcere îl băteau pe Costi pe umăr și îi spuneau rîzînd:

„Trezește-te, prinț, o să treacă rondul."

Acești mecanici erau fie feroviari de meserie, mecanici de locomotivă, fie ingineri, și ei au manifestat întotdeauna camaraderie și solidaritate excepționale față de cei care munceau la ecluză sau la descărcări. Este tot atît de adevărat însă că și Costi, prin felul lui de a fi, prin puterea lui de muncă și ajutorul pe care era oricînd gata să-l dea celor aflați în dificultate, era unul dintre oamenii cei mai iubiți din brigadă.

După zece zile, cît fusese acar, vărul meu se pusese pe picioare și „P.“, care descoperise că șeful de echipă era un delator, a aranjat să fie trimis la ecluză și l-a înlocuit cu Costi. Acum, grație celor trei pachete pe care le primeam fiecare într-un interval de patruzeci de zile, ne-am mai revenit. Este adevărat că și maniera în care „P.“ conducea, menaja și proteja brigada — își putea permite cu rezultatele pe care le obținea — a făcut ca în această iarnă pierderile în oameni să fie foarte mici. Nu la fel a fost în restul coloniei, unde curînd rata mortalității a depășit cu mult tot ce se cunoscuse la Canal.

Am încercat adesea, dar n-am reușit să descriu ce spectre ajunseserăm în închisori și în lagărele de muncă în perioadele de malnutriție și în cele cînd eram siliți să facem față unor eforturi și încercări supraomenești. Nu voi reuși nici de această dată. Voi spune doar că puteam fi împărțiți în trei categorii:

muribunzii, care abia mai stăteau în picioare;

cei care ajunși la capătul puterilor reușeau, printr-un desperat efort de voință, să meargă și să muncească;

și cei care încă mai făceau față, dar a căror rezistență scădea rapid sub loviturile iernii și ale administrației.

Suferințele îndurate de deținuții politici la Midia în această lungă iarnă a lui 1952—1953 au depășit în cruzime tot ce am cunoscut la Canalul Dunăre — Marea Neagră.

Mîncarea era simbolică. La prînz ni se dădeau două supe care nu erau decît o zeamă caldă. În prima pluteau cîteva foi de varză, în a doua cîteva boabe de arpacaș. Seara ni se dădea tot una din aceste supe. Nici un gram de grăsime nu adăuga un minimum de valoare nutritivă acestui simulacru de mîncare. Cît despre vitamine, nu le mai văzuserăm de peste un an. Mai mult, am constatat că arpacașul colcăia de viermi. Dar nici vorbă nu putea fi să renunțăm la mizerabila noastră porție. Cînd am văzut pentru prima oară micile vietăți în gamelele noastre, am încercat să le pescuim dar curînd am renunțat, deoarece literalmente colcăiau. Torturați de foame, neavînd alternativă, mîncam cît mai repede, fără să privim, acest amestec oribil și dezgustător.

Mai rămîneau pachetele, a căror primire fusese reglementată, și la care nu aveam dreptul decît dacă ne îndeplineam norma. În caz contrar, pachetul era returnat ex-

peditorului. Și cum normele erau la limita irealizabilului, asta se întîmpla de cele mai multe ori.

Administrația calculase bine, căci uneori, cu prețul unor eforturi supraomenești, se reușea să se atingă faimoasa normă. Fiecare se străduia, știind că numai un pachet îl putea salva de la o moarte mai mult sau mai puțin rapidă. Din nenorocire, foarte rar, o dată la trei luni, reușeau cei mai mulți dintre noi să aibă dreptul la pachet. Prețios, dar adesea tardiv, căci acum moartea ne secera rîndurile.

În Dobrogea iernile sînt foarte aspre și noaptea temperatura coboară de regulă sub 10—19°C și uneori chiar mult peste 20°. Dar temperaturile sînt insuportabile mai ales din cauza vîntului de nord, care bate continuu în această regiune. Un vînt puternic și tăios ca briciul, însoțit adesea de ninsori.

După ce stăteam mai bine de două ore afară, în lagăr sau la poarta șantierului, eram înghețați de frig și mergeam ca niște automate spre locul de muncă. Acum echipa noastră era afectată la altă „mustață" de descărcare și pentru a ajunge la ea trebuia să traversăm platoul, adică porțiunea cu pietriș cu care acoperiserăm o mare parte din lac.

În frigul pătrunzător, încovoiați, ca să rezistăm asalturilor vîntului, foarte curînd despărțiți unii de alții de întuneric, ne îndreptam spre șantierul unde știam că ne aștepta garnitura pe care echipa de zi făcuse în așa fel încît să aibă timp s-o descarce. Este adevărat că și noi aveam grijă să facem la fel.

Îmi amintesc că îmi alesesem un traseu care trecea pe lîngă atelierele unde se reparau locomotivele și vagonetele. Lumina ce se strecura prin micile lor ferestre reprezenta pentru mine, în această noapte ostilă, un reper și o speranță, speranța unui adăpost, a unei clipe, de căldură și lumină. Intram și această nenorocită baracă de scînduri cu pămînt bătătorit, cu mașini și fiare ce zăceau în mare dezordine, mi se părea un paradis. Era dezolant, dar zgomotul forjelor, căldura pe care o degajau îți dădea un sentiment minunat de liniște și de siguranță.

Nici unul dintre deținuții de acolo nu-mi dădeau atenție sau nu lăsau să se vadă că mi-ar da atenție. Știau după ce venisem: o clipă de iluzie, iluzia de a avea un adăpost și de a simți că mă încălzesc. Mă rezemam de cîte ceva și, închizînd ochii, încercam să uit tot, să mă

concetrez ca să trăiesc din plin acest vis, ca să cred că suferința nu mai exista. Din nefericire, nu puteam sta mult, căci în orice moment putea să apară un gardian. Așa îmi ofeream un răgaz înainte de a plonja din nou în infernul de gheață; număram pînă la o sută, încercînd să nu mă gîndesc decît la această tihnă, s-o trăiesc intens. Mă ridicam și mă îndreptam spre ușă, trăgîndu-mi gluga pe cap, și în momentul cînd apăsam pe clanță îmi ziceam: „și acum, curaj!". Deschideam ușa, și, de parcă plonjam într-un torent înghețat, mă cufundam în noapte. Și de fiecare dată eram surprins de violența șocului. Ceva compact, ca un zid înghețat, se năpustea peste mine aproape doborîndu-mă, un pumn enorm lovea biata mea ființă care trebuia să se lupte o noapte întreagă pentru a rezista și a supraviețui.

Începeam lucrul la orele 8 seara și îl terminam a doua zi, cu puțin înainte de ora 8 dimineața, ceea ce înseamnă că era întuneric cînd veneam și întuneric cînd plecam. În tot acest timp era interzis să stai jos și să te odihnești cît de cît între două garnituri, sau să te adăpostești după un colț de stîncă împotriva vîntului glacial. Nu aveam voie nici să aprindem vreun foc lîngă care să ne dezmorțim mîinile. Nu știu ce era mai rău: cele douăsprezece ore de muncă neîntreruptă, într-un ritm diabolic, sau tortura gerului de minus 10—15, 20° C, amplificată de vînt. Uneori vîntul avea viteza unui cal în galop, dar de cele mai multe ori se năpustea nebunește asupra noastră. Atunci trebuia să ne întoarcem cu spatele, să ne aplecăm, să ne acoperim cu gluga și fularul, ca să nu ni se taie răsuflarea și să nu fim trîntiți.

Nu aveam ceas, nu erau stele ca să apreciem timpul, cerul era mai tot timpul acoperit și noaptea înghețată părea că încremenise peste noi pentru eternitate.

După două ore întregi de muncă, în intervalele dintre două garnituri, cînd aveam răgazul să meditez, gîndurile mele se îndreptau către sutele de milioane de oameni care nu mai știau ce este fericirea.

— Trebuie să fie ora 10-11, îmi ziceam, la ora asta lumea a cinat. Oamenilor nu le mai este foame, sînt într-o încăpere în care este lumină și cald. În lumea întreagă la această oră femeile, bărbații, copiii se pregătesc să petreacă noaptea la adăpost de frig, în căldura și tihna unui cămin.

Atunci de ce noi trebuie să fim atît de chinuiți, de ce noi trebuie să fim cei mai nefericiți din lume? Căci la chinul privării de libertate, la chinul de a nu ști nimic despre cei dragi, de a fi înfometați se adăugau condițiile îngrozitoare în care munceam noaptea.

Vîntul făcea ca frigul să fie insuportabil, ne pătrundea prin haine și prin corp ca un bisturiu și ne dădea senzația că vom muri transformați în blocuri de gheață. Uneori eram convinși că nu vom mai apuca dimineața. Mai profitam și noi de faptul că frigul redusese zelul gardienilor, care preferau să stea la corpul de gardă și să bea rachiu fiert, decît să iasă în viforniță. Fiecare își făcuse cu cazmaua cîte o adîncitură, în care se culca. Dar cum solul era pietros sau înghețat, abia de reușeam, după ore întregi, să ne săpăm cîte o mică tranșee de doi metri lungime, șaizeci de centimetri lățime și treizeci, patruzeci de centimetri adîncime.

După ce trecea patrula de noapte și eram siguri că alta nu va mai veni un anumit timp, ne culcam fiecare în tranșeea lui, așteptînd sosirea altei garnituri. Eu numeam tranșeea mormîntul meu. Această groapă înghețată avea exact lungimea corpului meu, numai cu cîțiva centrimetri mai mult în înălțime. Culcați în aceste tranșee, aveam cîteva clipe de răgaz, dar nu ne puteam odihni, mai mult ne adăposteam de vînt. Îl auzeam cum urlă deasupra noastră, în cursa lui nebunească prin noapte. Din păcate, frigul și piatra înghețată nu ne permiteau să prelungim rămînerea în adăposturi și după zece minute-un sfert de oră trebuia să ne ridicăm, să ne rotim brațele, să mergem, să încercăm să alergăm ca să alungăm fatala amorțeală ce ne cuprindea. Și din nou vîntul începea să ne muște nemilos.

În întuneric auzeam zgomotul surd al garniturii care se apropia. Locomotiva îi dăduse un „șut" și ea gonea acum pe linia în pantă, de-a lungul falezei care se termina în unghi drept față de lac. Unul dintre noi sărea în primul vagonet, unde era frîna și încetinea viteza convoiului, în așa fel încît să se oprească la cîțiva centimetri de marginea prăpăstiei. Era periculos și spectaculos, adesea la oprire primul vagonet fiind pe jumătate suspendat în vid. Apoi începea descărcarea, pe care o făceam cu mișcări perfect sincronizate, cu toată viteza și cu toate forțele. Asta ne încălzea un pic și ne obosea mult.

Da, aceste nopți erau încercări dintre cele mai grele, pe care gardienii le făceau și mai grele. Într-adevăr, pentru a-și da curaj ca să înfrunte stihiile dezlănțuite, milițenii beau rachiu fiert și adesea își făceau rondul într-o stare de ebrietate avansată. Atunci orice pretext era bun pentru a se năpusti asupra deținuților și a-i lovi cu ce nimereau, fiecare avînd preferințe proprii. Doi dintre ei, sergenții Cojocaru și Oancea, erau cei mai cumpliți. Primul își făcuse o cravașă lungă, împletind mai multe fire de sîrmă groasă. El nu ne lovea decît la picioare, căci pantalonii noștri nu ne apărau defel și loviturile ardeau ca niște limbi de foc. Oancea prefera o coadă groasă de lopată. El străbătea șantierul în lung și în lat, urlînd imprecații ce se pierdeau în vînt și în noapte, urmărindu-i pe cei care îi ieșeau în cale și lovindu-i cu toată forța. Tot ce puteai face era să eviți să-i apari în cale. Uneori el îi zărea pe cei care se fereau și alerga după ei strigînd și înjurînd. Îi plăcea să-și facă apariția cînd o echipă descărca o garnitură. Nu mai aveam salvare, căci nu ne puteam îndepărta de vagonetele ce trebuiau descărcate. Oancea profita ca să se năpustească asupra noastră, agitîndu-și urlînd coada de lopată și, în timp ce noi balansam cadențat cupa vagonetului, el ne gratifica la întîmplare cu lovituri date cu toată forța. Și nu se oprea, decît pentru a mai respira, pînă nu terminam de descărcat și ne depărtam de vagonete. Atunci pleca, plin de importanță, convins că făcuse o treabă nemaipomenită. Mergea bălăbănindu-se și îi auzeam strigătele și amenințările pierzîndu-se în noapte.[1]

Acesta era climatul, la propriu și la figurat, în care cei două mii de deținuți de la Midia munceau zi și noapte. Spun două mii, deoarece nimeni nu era exceptat de la muncă. Toată lumea trebuia să muncească: tinerii, bătrînii, bolnavii, muribunzii. Numai cei care aveau febră peste 39° aveau dreptul să rămînă în interiorul lagărului. Or, poți fi pe moarte și să nu ai febră, mai ales cînd e vorba de foame, slăbiciune, epuizare. Distrofia nu dă temperatură, și această boală provocată de subnutriție era cauza morții tuturor camarazilor. Ei erau scheletici, cu pielea galbenă lipită de pomeții obrajilor,

[1] După ce lucrările la Canal au fost abandonate, Oancea a fost „liberat" și s-a întors la localul din Constanța, unde lucrase mai înainte ca picolo.

nasurile ascuțite și privirile stinse. Numai mîinile și picioarele erau umflate, acestea din urmă atingînd, uneori proporții enorme. Pielea pe ele era întinsă ca pe o tobă, devenea roșiatică, plesnea și provoca dureri acute. În acest stadiu, cu o alimentație rațională și cu odihnă omul mai putea scăpa. Dar nici vorbă nu putea fi să se acorde o asemenea favoare unor nenorociți care trebuiau să muncească douăsprezece ore pe zi din douăzeci și patru, într-un frig cumplit. Curînd apărea dizenteria și aceasta era pentru ei sfîrșitul, căci în acel moment organismul lor epuizat nu mai asimila nimic. Tot ce mîncau era eliminat imediat și chiar dacă li s-ar fi dat îngrijiri, ceea ce nu era cazul, ar fi fost în zadar. Tot ce puteau spera era să nu mai fie scoși la muncă și să fie lăsați să moară în baracă. În aceste cazuri, după cîteva zile petrecute pe prici sau tîrîndu-se de mai multe ori pe zi și pe noapte pînă la tinetă se stingeau.

Dimineața în zori sau noaptea și chiar după-amiaza (pentru echipa de noapte) de pe la ora trei, bolnavii, distroficii, muribunzii se îndreptau spre infirmerie. Ușile erau bineînțeles închise și ei trebuiau să aștepte afară, așezați sau întinși pe pămînt, să fie consultați de doctorul Radu. Cu toate că știau ce li se va spune, își încercau pentru ultima dată norocul, în speranța unui miracol prin care vor fi scutiți de muncă. Dar erau repede dezamăgiți. Infirmierul îi primea cîte doi-trei deodată, le lua temperatura și dacă nu aveau faimoasele 39 de grade, n-avea rost să mai insiste. Dacă însă intrau într-una din categoriile care dădeau dreptul la scutire de muncă, erau primiți de doctorul Radu, dar acesta făcea tot ce putea să le refuze dreptul de a rămîne în lagăr, care poate le-ar fi salvat viața.

Cînd, încolonați, ne pregăteam de plecare, vedeam venind unul cîte unul, abia tîrîndu-se, acești bieți oameni, pe care refuzul doctorului și regulamentul instituit de comandant îi condamna la moarte. Căci dacă comandantul era un monstru, doctorul Radu — care era deținut politic — nu era cu nimic mai prejos și ca să se pună la adăpost, executa servil ordinele acestuia.

Am vorbit deja despre comportarea admirabilă, despre omenia și solidaritatea medicilor deținuți politici. Radu era însă una din acele rare excepții, o pată rușinoasă nu

numai pentru profesia lui, ci și pentru toți deținuții politici.

În momentul plecării, Borcea, mai hidos și mai ostil ca oricînd, se planta la intrare, pentru a privi și a se bucura de spectacolul acestei defilări de sclavi și muribunzi.

Scena se repeta zilnic. Servil, doctorul se prezenta în fața superiorului său. Rînjind, acesta îl întreba:

— Cîți morți ai astăzi, Radule?

— Cinci, domnule comandant, răspundea, de exemplu, doctorul.

— Nu-i destul, clama Borcea. Știi bine că norma este de șase.

Un mic calcul îmi dovedea că aceasta însemna optzeci de morți pe lună, la un efectiv de aproape două mii de deținuți. În acest ritm, în opt luni urma să fim exterminați. Dar, evident, unii rezistau mai bine, și apoi soseau mereu alții, care de altfel mureau mai repede decît cei vechi. În fine, esențial era ca șantierele să funcționeze, oamenii să moară și Borcea să încaseze.

Întotdeauna, cu aceste vorbe frumoase ale comandantului și cu imaginea lui schimonosită de satisfacție, plecam din colonie. La întoarcere, Borcea ne rezerva alt spectacol.

Nu știu cum prietenul nostru „D.", locotenentul de vînători de munte, reușise să pună mîna pe postul de tîmplar. Plecase deci din echipa noastră și principala lui ocupație era să facă sicrie pentru cei care părăseau această lume. Se numeau sicrie, dar de fapt erau niște cutii dreptunghiulare ale căror scînduri, nici măcar rășluite, lăsau să se vadă prin crăpăturile mari ceea ce fusese un om. De la „D." am aflat că comandantul nu exagera și că efectiv mortalitatea ajunsese la o rată ce nu era inferioară celei cerute de Borcea. Tot prin „D." am aflat că bietul Vidrașcu murise. Mi-am amintit atunci de conversația noastră din acea zi de la jumătatea lui septembrie, cînd brigada disciplinară pleca pe șantier. El îmi spunea:

— Crezi că americanii ne vor elibera pînă la Crăciun? Să știi că mai mult eu n-o să rezist. Este maximum cît pot aștepta.

Și acum eram în ajunul Crăciunului! Bietul Vidrașcu! Nu se înșelase și moartea, nu americanii, venise la întîlnire.

Am descris intensitatea muncii la care eram supuși, rigorile lungilor nopți de iarnă, brutalitatea torționarilor. Ei bine, dacă administrația îi obliga pe distrofici și pe muribunzi să meargă la muncă, miliției și gardienii aveau grijă ca acești nenorociți să treacă prin aceleași încercări ca și noi. Noroc că din cauza frigului, miliției preferau să stea în general la căldură, la corpul de gardă. Atunci bieții noștri camarazi se culcau lîngă noi pe pămîntul înghețat sau în zăpadă și zăceau acolo aproape fără suflare. Pentru noi asta însemna, evident, un mare efort, căci șase oameni la o garnitură erau prea puțin. Cinci erau mult prea puțin, dar depunînd eforturi și datorită „meșteșugului" deprins, reușeam. În tot acest timp eram foarte atenți și dacă ni se părea că vedem o umbră, ne chemam imediat camaradul, care se ridica și ni se alătura, dînd impresia că muncește alături de noi. De îndată ce pericolul trecea, se întindea din nou în zăpadă și tremura tot mai tare de frig.

Eram îngroziți de schimbarea ce se producea în decurs de o noapte cu un astfel de om. Seara, cînd ajungeam la șantier, el putea merge cu propriile forțe pînă la locul de muncă, dar dimineața adesea nu mai putea sta în picioare. Era dus pe brațe pînă la corpul de gardă, unde se aliniau brigăzile pentru „numărătoare" înainte de îmbarcarea în tren. Muribundul era așezat pe pămînt, în spatele brigăzii sale. La fel se proceda și atunci cînd era adus unul care deja nu mai era printre cei vii. Întotdeauna era așezat în coada coloanei pe jos și ofițerul de serviciu îl număra conștiincios, cu ceilalți deținuți, căci, evident, numărul celor care se întorceau în colonie trebuia să coincidă cu cel care plecase în seara precedentă, chiar dacă unul nu mai era pe această lume. Apoi, vii și morți, ne urcam în vagoanele de animale și porneam spre colonie.

Adesea trenul se oprea la circa doi kilometri de lagăr, unde se afla depozitul de lemne. Coboram și fiecare trebuia să ia în spinare cîte un lemn gros pe care să-l ducă la depozitul din incinta coloniei Midia. Asta însemna mai bine de o jumătate de oră de mers prin frig, care dimineața era întotdeauna mai pătrunzător, cu cincisprezece pînă la trezeci de kilograme în spinare. Ca să ținem în echilibru această greutate, trebuia să folosim ambele mîini, care, în această poziție și pe un asemenea ger, ne înghețau și ne produceau mari suferințe. Mergeam cît

puteam de repede, grăbindu-ne ca să ajungem în baracă și să ne încălzim cît de cît cu surogatul de cafea, picioarele înțepenite se mișcau automat, fețele, bărbile, mustățile, glugile ne erau acoperite de o pojghiță de gheață, pe care aburii respirației noastre nu reușeau s-o topească. În jurul nostru, gardienii și soldații, și ei înghețați de frig, nu se simțeau cu mult mai bine. Este adevărat că noaptea lor nu se compara nici pe departe cu a noastră, nici baraca ce le era afectată și nici căldura și mîncarea ce îi așteptau acolo.

Deși fiecare dintre noi trebuia să care cîte un lemn, în afară de cei care, doi cîte doi, se tîrau cu greu în coada acestui convoi, ducînd, unul de mîini, altul de picioare, muribunzii și morții. Cînd pe acest drum întîlneam țărani cu căruțe, gardienii îi opreau și le rechiziționau căruțele pentru a transporta de-a valma muribunzi și morți. Căruțele erau un noroc pentru cei care trebuiau să-i care, acum ei își încheiau drumul fără a mai avea ceva de transportat, nici lemne, nici muribunzi, nici morți.

Ajungeam înapoi în lagăr pe la ora opt dimineața și începea o nesfîrșită așteptare, întotdeauna în picioare. Gardienii ar fi vrut ca și muribunzii să stea în picioare, dar în cele din urmă, după strigăte și amenințări, văzînd că aceste biete ființe erau atît de slăbite încît se agățau de vecinii lor sau pur și simplu nu mai voiau să știe de nimic și se culcau în zăpadă ca să aștepte moartea, cedau sau se făceau că nu observă că nu li se respectă ordinele.

Așteptam pînă la ora 9 și jumătate și pierdeam astfel o oră de somn, ceea ce era un punct cîștigat pentru Borcea. Dar nu asta urmărea. Voia ca în momentul cînd se deschidea poarta să fim cît mai epuizați și demoralizați la maximum. Atunci Borcea făcea cîțiva pași spre noi iar în spatele lui apărea un camion plin cu sicriele celor decedați în ajun; cele opt scînduri — două sus, două jos, cîte două pe părți, și cu mult spațiu între ele — trebuiau să fie ultima amintire pe care s-o păstrăm despre camarazii și prietenii noștri. Știam că aceste sicrie vor fi îngropate undeva pe platourile învecinate, fără vreun semn care să marcheze amintirea atîtor suferințe. Uneori unul dintre gropari, profitînd de neatenția sau indiferența, reală sau mimată, a soldaților, puneau două crengi în formă de cruce pe mormînt; gînd, rugăciune efemeră, amintire ce va fi în curînd luată de vînt sau, primăvara,

călcată în picioare de animalele ce treceau prin aceste locuri ale dezolării.

Cînd camionul ieșea din lagăr spre trista lui destinație, Borcea făcea semn să oprească și, în fața brigăzilor aliniate, ne ținea o predică și, arătînd spre sicrie, ne anunța că asta ne așteaptă curînd. Apoi, furios — te și întrebai de ce —, se întorcea în biroul lui și noi puteam în fine să ne ducem în barăcile noastre.

La Midia moartea făcea ravagii mai mult decît oriunde. Sinistra doamnă secera vieți și în alte lagăre. La Canal au pierit atît de mulți dintre noi din cauza epuizării fizice, a malnutriției și a eforturilor supraomenești la care eram supuși. Dar la aceste cauze se adăugau accidentele de tot felul, care reprezentau o proporție importantă a mortalității. Se murea și de diverse maladii, din lipsă de asistență; nu pentru că medicii deținuți nu își făceau datoria — dimpotrivă (cu excepția lui Radu la Midia), ci din lipsă de medicamente. Și să nu uităm că o gripă, o bronșită, o pneumonie nu debutează întotdeauna cu temperatură de 39°. Cu 38,9° erai trimis la muncă. Vara mai aveai șanse de scăpare, dar iarna nu, chiar dacă la întoarcerea în lagăr, dimineața, depășeai fatidicele 39°. Era prea tîrziu. Dacă însă la infirmerie ar fi existat penicilină... Nu trebuie uitat nici faptul că brigăzile disciplinare furnizau o cotă onorabilă la capitolul mortalitate iar „carcerele", unde o noapte petrecută în picioare, nemișcat, numai în cămașă, indispensabili și ciorapi, sau desculț, în umezeală, la temperaturi de mai multe grade sub zero, echivalau cu o condamnare la pedeapsa capitală.

Pentru a fixa mai bine atmosfera ce domnea în „coloniile" de muncă de la Canal, voi evoca ceea ce „organele" administrative numeau tentative de evadare. În acea perioadă, soldatul sau miliția nul care împușca un deținut politic care încerca să evadeze primea o primă de 30 000 lei și o permisie de o lună. Cum suma era considerabilă, cum permisiile erau aproape inexistente în armatele țărilor zise socialiste și, în fine, cum în capetele gardienilor era bine fixată ideea că viața unui „bandit" n-are nici o valoare, evident că tentația era mare. Urmarea este ușor de ghicit și voi menționa cîteva exemple de felul în care procedau soldații pentru a cîștiga, mai sigur decît la loterie, o sumă frumoasă și pentru a beneficia de o călătorie gratuită și de un concediu de o lună.

Am descris mai sus cum se făceau descărcarea, încărcarea vagonetelor și scarificările. Perimetrul în care o brigadă executa una din aceste lucrări era delimitat la anumite distanțe de soldați de securitate cu puști mitralieră în poziție de tragere și de panouri pe care scria: zonă interzisă. Era strict interzis să ieșim din această zonă, căci riscam să fim omorîți. Dar în afara acestor zone, între brigăzi, erau plasate imense butoaie, pe care camioanele cisternă le umpleau cu apă pentru ca soldații și deținuții politici să-și potolească setea. Apa era, ce-i drept, potabilă, dar cum butoaiele nu erau spălate niciodată și, cu toate că erau acoperite, praful, ploaia și tot felul de gîngănii ajungeau acolo, suprafața apei avea întotdeauna un strat suspect pe care mișunau păienjeni și alte insecte și în care uneori înotau mormoloci. Aceste butoaie, la care aveau acces mai multe brigăzi, se găseau la două, trei, uneori patru sute de metri de acestea. Pentru a merge la butoaie trebuia să ai ordinul milițianului șef de brigadă sau al brigadierului. Se dădea unui deținut una sau două damigene mari și soldatul aflat cel mai aproape de butoaie era avertizat că un om pleacă după apă. Militarul îndrepta pușca în direcția butoiului și lua poziția de tragere. Deținutul pleca și trebuia să străbată cele cîteva sute de metri. Vara, cînd căldurile erau caniculare și soarele ardea nemilos, atît soldaților, care stăteau nemișcați, cît și nouă, care încărcam și descărcam, goi pînă la brîu, vagon după vagon, ne era o sete cumplită și mereu unul din noi trebuia să facă acest drum. Era foarte neplăcut să străbați o asemenea distanță cu o armă automată îndreptată spre tine și a cărei declanșare depindea numai de interpretarea pe care soldatul, cu mîna pe trăgaci, o dădea mișcărilor tale. Cu atît mai mult cu cît știai că fusese dresat să vadă în tine „un dușman al poporului", numai bun de împușcat și că moartea ta îi va aduce însemnate avantaje. Dar n-aveai încotro: trebuia să te duci și te duceai, încercînd să nu faci nici cea mai mică mișcare ce ar fi putut să pară suspectă, nici să te abați cu vreun pas de la linia dreaptă, pînă la butoi. La drept vorbind, numai la început aceste drumuri erau neplăcute, cu timpul te obișnuiai. Unora dintre noi chiar le plăcea, căci pentru cîteva clipe aveau iluzia libertății. Dar ce scump putea fi plătită această iluzie!

Cît timp dura drumul respectivului nimeni în afară de militarul care-l supraveghea nu avea răgazul să se uite la el. Deținuții erau prea ocupați cu încărcatul sau descărcatul vagoanelor, milițianul și brigadierul cu alergatul de-a lungul garniturii, strigînd „mai repede, mai repede", iar soldații se întorceau cu spatele la butoi și îi supravegheau pe „banditi".

În general, totul decurgea normal și camaradul nostru se întorcea cu prețiosul lichid, la care noi aveam dreptul numai după ce se săturau gărzile și terminam de încărcat sau descărcat garnitura. Uneori răsuna o rafală scurtă. Atunci, cu strigăte și amenințări, cu armele îndreptate spre noi, gata să tragă de parcă ar fi fost vorba de o evadare în masă, gărzile ne ordonau să ne dăm jos din vagoane și să ne culcăm pe burtă, cu mîinile la ceafă. Stăteam așa pînă cînd venea un ofițer să constate că un deținut, profitînd de faptul că fusese trimis după apă, încercase să evadeze. Apoi venea o căruță care lua corpul neînsuflețit al camaradului nostru și ne reluam munca. Evident că nimeni nu era prost și toată colonia știa ce se întîmplase. Dar ce puteam face? Procesul verbal de tentativă de evadare era întocmit în secret, la birourile administrației, de către ofițerii care erau dușmanii noștri și solidari cu soldatul, și orice protest al nostru ar fi fost interpretat ca rebeliune și ar fi fost urmat de represalii crunte.

Se întîmpla adesea ca, noaptea, un deținut care se îndepărta un pic de camarazii lui să fie silit de unul dintre soldați, cu pușca mitralieră în spate, să iasă din „zonă" și să fie împușcat cu sînge rece. Era vorba, firește, tot de o tentativă de evadare, ce aducea asasinului prima de 30 000 lei și cele treizeci de zile de permisie.

Deși toate lagărele erau înconjurate de două rînduri de sîrmă ghimpată înalte de circa trei metri, ceea ce făcea fuga imposibilă, totuși nici așa nu eram la adăpost de crimele gardienilor noștri. Am mai spus că W.C.-urile se aflau în spatele barăcilor, la circa 3-4 metri de sîrma ghimpată. Noaptea se mergea acolo de obicei în cămașă și indispensabili, tocmai bine ca să fii văzut de gardieni și ca ei să nu poată spune că au observat umbre suspecte strecurîndu-se către sîrma ghimpată. Dar, cu toate precauțiile, s-a întîmplat ca unul dintre noi să fie împușcat din mirador de un soldat de la Securitate, care pretindea

că omul se apropiase de sîrma ghimpată cu intenția de a o escalada.

Îmi amintesc, de asemenea, de cazul unui deținut politic omorît în felul acesta la Midia. A doua zi de dimineață, cînd brigăzile se pregăteau să plece la muncă, brigadierul-șef a dat citire unei liste de patruzeci de persoane. Erau camarazi de ai noștri cărora le venise ordinul de eliberare; printre ei era și Reuss, un tînăr de nouăsprezece ani care fusese asasinat...

La începutul lunii februarie a acestei lungi ierni, pe care noi o trăiam numai noaptea și aveam impresia că n-o să se mai termine niciodată, echipa noastră lucra la o „mustață" destul de izolată. Ca toate liniile de descărcare, ea mergea foarte aproape de-a lungul unei faleze abrupte și înalte de peste trei metri și care se termina în unghi drept, acolo unde trebuia să se oprească primul vagonet al garniturilor „șutate" de locomotive. Brigăzile de descărcare lucraseră atît de bine, că acum lacul era aproape umplut cu pietrele descărcate și numai cincisprezece metri ne mai despărțeau de drumul în pantă aflat de cealaltă parte. Pe această pantă se afla miradorul în care era un reflector și un soldat cu armă care ne supraveghea. Între noi și el mai era ce mai rămăsese din lac, adică niște bălțoace și un teren cam mlăștinos și mîlos ușor de trecut cu piciorul.

Era strict interzis să cobori de-a lungul rambleului, sub amenințarea de a fi mitraliat pe loc. Numai echipele de zi erau autorizate să trimită un om, cînd lucrările cereau, dar numai în prezența brigadierului și a miliția-nului șef de brigadă și numai cu ordinul expres al acestuia sau, evident, al unui ofițer. Mai întîi miliția-nul care dirija operația îl avertiza pe cel din mirador să nu tragă. Dar asta era valabil numai pentru schimbul de zi, noi ceilalți, care lucram noaptea, nu aveam sub nici un pretext dreptul de a coborî rambleul.

În acea noapte noi „scarificam" calea ferată, care era aproape lipită de marginea prăpastiei, și nici o garnitură nu putea fi trimisă pe această linie înainte de a fi fost consolidată. Pentru această operație ne împărțiserăm în două grupe: una, de patru oameni, lucra la un capăt al liniei, cealaltă, formată de fostul preot greco-catolic „B." și cu mine, lucra la celălalt capăt.

Spun fostul preot greco-catolic, deoarece guvernul comunist interzisese practicarea acestui cult, bisericile lui

fiind închise și preoții alungați. Ca majoritatea acestor preoți, „B." a refuzat să se supună și încercase să-și practice cultul în clandestinitate. Rezultatul a fost că, asemenea multora ca el și multor preoți ortodocși, el era de mai mulți ani în detenție.

În genunchi pe calea ferată, „B." și cu mine îngrămădeam pietre sub traverse. Era foarte frig și întuneric — reflectorul miradorului era îndreptat în altă direcție, probabil spre restul echipei. La cinci sau șase metri unul de altul, aplecați asupra liniei și absorbiți de muncă și de gînduri, nu vorbeam. Deodată am simțit pe cineva lîngă mine. Am ridicat capul și la doi metri de mine am zărit o umbră. Era un soldat, soldatul din mirador, care, părăsindu-și postul de observație, traversase mica distanță care-l despărțea de rambleu și se urcase încet pe acesta. Foarte impunător în mantaua lui lungă și cu căciula rusească pe cap, cu pușca sub braț, el îndreptă țeava armei spre mine.

— Coboară rambleul și adu traversa de jos, mi-a spus el pe un ton amenințător.

Într-adevăr, în urma unei deraieri, o traversă căzuse în prăpastie, dar asta se întîmplase cu mai multe zile înainte și nimeni nu se gîndise s-o recupereze. Era de altfel o operație complet inutilă, care nu-l privea pe soldat și care oricum n-ar fi putut fi făcută decît — conform regulii — ziua.

Fără să mă mișc i-am răspuns:

— Nu pot, îmi interzice regulamentul.

— Eu comand aici, a replicat el. Du-te imediat și ia traversa, altfel îți trimit un glonț în cap.

Eram convins că era în stare, și că chiar asta urmărea. M-am uitat mai întîi la preot și l-am văzut îngrămădind furios pietre pe lîngă traverse, apoi am privit în jur, pe platoul pe care se auzea doar vîntul tînguindu-se. Nu puteam spera la nici un ajutor, la nici o scăpare. În genunchi pe traversa mea, încercam să parlamentez cu soldatul.

— Știți foarte bine că noi n-avem voie să coborîm pe rambleu. Să așteptăm să vină miliția nul șef de brigadă și dacă o să-mi permită, o să mă duc să iau traversa.

Dar soldatul tocmai asta nu voia. Pe un ton scăzut, dar și mai amenințător, mi-a spus:

— Dacă nu te ridici și nu pleci imediat să aduci traversa, te omor pe loc, și cu o mișcare scurtă a armat

pușca. Acum țeava armei era la mai puțin de un metru de pieptul meu și fața crispată a soldatului nu-mi lăsa nici o îndoială în această privință. Mă va împușca și mă va arunca de pe rambleu. Tentativă de evadare, va spune, și evident că mărturia lui „B." nu va avea nici o greutate față de cea a soldatului. De altfel preotul nici nu va fi întrebat.

M-am ridicat încet, știind că trăiam ultimele clipe. Eram la doi-trei pași de marginea falezei; am mai făcut un pas și m-am întors către interlocutorul meu. Cu arma îndreptată spre mine, mă urmărea cu privirea. Părintele „B." se oprise din lucru și mă privea și el. Am încercat încă o dată să-l înduplec pe cel de care acum depindea viața mea:

— Nu pot să cobor, se știe că e strict interzis. Și apoi traversa stă acolo de zile întregi și nimeni nu s-a gîndit s-o aducă pe terasament. Nu ne-ar folosi la nimic, și la urma urmei de ce s-o fac în plină noapte?

— Cobori sau nu? mi-a spus el, ridicînd vocea.

— Nu, zic, deoarece știu că o să tragi în mine.

Și-a pus arma la umăr, a îndreptat-o spre mine și a strigat:

— Coboară sau trag!

Am înțeles că dacă mai întîrzii o secundă își va pune în aplicare amenințarea — poate că în timp ce cobor panta mai am totuși o șansă, poate că ezită să tragă. În orice caz, nu aveam de ales. M-am întors deci și am mai făcut un pas spre prăpastie, și în același moment în întuneric s-a auzit o voce:

— Ce se întîmplă acolo sus?

Era o patrulă, formată dintr-un subofițer și un sergent, care își făcea rondul la poalele rambleului.

M-am oprit imediat și am strigat:

— Vrea să mă forțeze să cobor să aduc traversa și eu nu vreau, știți că este interzis.

— Ce înseamnă asta?, a strigat subofițerul către soldat.

Acesta rămăsese complet descumpănit de apariția neașteptată a patrulei, căci dacă militarii se puteau solidariza cu el, puteau fi și martori incomozi. Între soldați s-ar mai fi putut aranja, dar prezența subofițerului complica lucrurile. Luînd poziție de drepți, soldatul a răspuns:

— Jos este o traversă și vreau s-o aducă sus, pe platou.

Tăcere. Ce va spune subofițerul? Normal ar fi fost să ordone soldatului să se întoarcă la postul lui din mirador și să lase traversa acolo pînă dimineață. Nicidecum: după o așteptare ce mi s-a părut nesfîrșită, am auzit vocea lui în întuneric:

— Coboară și adu traversa!

Imediat m-am gîndit: sau vrea să salveze fața soldatului vizavi de noi, sau este complicele lui, și-l va lăsa să mă împuște.

De sus, de pe marginea falezei, cu pușca soldatului în spate și cu pistoalele mitralieră ale patrulei îndreptate spre mine, am răspuns:

— Nu pot să cobor, știți că n-am voie.

— Coboară, îți zic, răspunse subofițerul, îți ordon!

— Dar o să mă împuște.

— Nimeni n-o să te împuște, dacă sînt eu aici, îmi răspunse pe un ton straniu.

N-am mai ezitat, la gîndul că poate acolo aveam un aliat pe care nu trebuia să-l irit cu tergiversările mele. Am sărit deci în rîpă și am străbătut cei trei-patru metri care mă despărțeau de terenul mlăștinos unde era afurisita de traversă. La cîțiva metri de mine am zărit pe cei doi militari care, cu armele în direcția mea, mă fixau cu priviri impenetrabile.

M-am îndreptat spre traversă. Era foarte mare și foarte grea. Abia dacă puteam s-o ridic, ar fi fost nevoie de doi pentru asta. Și cum puteam să urc panta cu o înclinație de 45° cărînd o asemenea greutate? Dar n-aveam încotro, trebuia. După o clipă de ezitare, sub privirile atente ale celor doi și cu pușca inamicului meu îndreptată de sus asupra mea, am ridicat cu mare greutate traversa și am așezat-o cu un capăt spre vîrful pantei și cu celălalt sprijinit pe pămînt. Apoi am apucat-o cu amîndouă mîinile și am aruncat-o cu vreo douăzeci de centimetri mai sus. Am făcut doi pași, apoi din nou am aruncat-o vreo douăzeci de centimetri. Și așa am urcat cu greu, încet, deși mă grăbeam cît puteam, căci simțeam țevile pistoalelor mitralieră în spate și deasupra vedeam pușca îndreptată spre capul meu. Vor trage? În fiecare clipă mă așteptam să aud rafala mortală și mă obsedau două întrebări: voi auzi explozia? voi suferi,

voi avea timp să sufăr?... Gîfiind, lac de sudoare, deși era frig, făceam tot ce puteam ca să merg mai repede. Rambleul era înalt, panta abruptă și ascensiunea mi se părea interminabilă, dar cred că mă cățăram ca un păianjen pe perete și am mers repede.

Cînd am ajuns sus, fără să spună o vorbă, soldatul s-a întors la mirador și ceilalți doi au plecat grăbiți.

Tremurînd, părintele „B." s-a apropiat și m-a îmbrățișat. Nu-mi reveneam, eram uluit de apariția miraculoasă a patrulei, în ultima secundă.

Abia trecuseră cîteva minute de cînd se încheiase aventura mea și la noi a apărut un camarad din cealaltă echipă. Venea să ia buloane. I-am povestit întîmplarea și, la rîndul lui, a povestit celorlalți. După un sfert de oră am auzit strigăte în noapte. Se propagau rapid și mi-am dat seama că era numele meu. Am răspuns strigînd cît am putut de tare, dar vîntul îmi era potrivnic și nu eram auzit. La un moment dat am zărit o umbră ce alerga pe terenul denivelat. Era brigadierul nostru „P.", care aflase, căci în lagăr veștile se răspîndeau foarte repede, și venise după amănunte. Alarmat, a ajuns la mine și m-a întrebat:

— N-ai pățit nimic, n-ai pățit nimic?

— Nu, slavă Domnului, am răspuns, dar este realmente un miracol că mai sînt aici.

Furios el a strigat:

— Nu trebuia să cobori, trebuia să refuzi să părăsești platoul.

— Am încercat, am parlamentat, dar dacă n-o făceam, soldatul mă omora.

— Așa este, a intervenit părintele „B." și dacă, în momentul cînd soldatul armase pușca și o îndreptase spre domnul Cesianu, acesta nu s-ar fi ridicat și nu s-ar fi îndreptat spre rambleu, cu siguranță că n-ar mai fi fost acum printre noi.

— Soldatul o să audă de mine, spuse „P.", dacă va fi nevoie o să mă duc la ofițerul politic, la comandant. Și dacă nu se rezolvă voi sesiza procurorul de îndată ce o comisie de liberare va veni la Midia.

Dimineață, înainte de a părăsi șantierul, cînd brigăzile erau aliniate și așteptau să se facă numărătoarea, l-am văzut pe soldatul care făcuse tot ce putuse pentru a cîștigat prima de 30 000 de lei și luna de permisie. Căuta brigada noastră.

— El este? mă întrebă „P.“

— Da, am răspuns noi, părintele „B.“ și cu mine.

— Am vorbit cu ofițerul de serviciu, mi-a spus „P.“. La început nici n-a vrut să audă, dar la insistențele mele a telefonat la Midia, la comandantul trupelor de Securitate și acesta a luat legătura cu comandantul gărzii de aici. Patrula care te-a salvat a fost întrebată. A confirmat faptele și soldatul va fi sever pedepsit.

Soldatul ne reperase brigada și acum se ruga de „P.“ să retragă reclamația.

— Nici vorbă, i-a răspuns „P.“. Știai foarte bine că ceea ce îi cereai omului meu era interzis. Voiai să-l omori. O să plătești.

Soldatul deveni umil:

— Jur că nu știam. Vă rog să vă retrageți plîngerea, altfel o să fiu aspru pedepsit și n-o să mai văd o permisie pînă la sfîrșitul serviciului militar.

— Foarte bine, asta și meriți, i-a răspuns „P.“ implacabil. O să vezi cît o să te coste că ai vrut să omori un deținut politic. Asta o să-i învețe minte și pe camarazii tăi.

Toată brigada și toți cei din brigăzile vecine care ascultau dialogul exultau, în timp ce soldatul, plouat, cu capul plecat, se îndepărta.

A venit apoi ofițerul de serviciu, care m-a întrebat dacă confirm acuzația formulată de „P“. și bineînțeles că am confirmat-o.

Aceasta a fost ultima întîmplare neplăcută la Midia, căci curînd s-a zvonit că se înființează o nouă colonie la Năvodari. Într-adevăr, văzusem și noi că se construiau niște barăci nu departe de șantierele noastre, dar nu știam în ce scop. Era deci vorba de un nou lagăr de deținuți. Aici: Năvodari; la celălalt capăt al lacului Tașaul: Piatra și, Dumnezeu știe unde, cîte alte lagăre nu se pregătesc pentru a face față afluxului de oameni arestați din ordinul regimului.

Între timp am aflat că la Canal nu erau numai bărbați, ci și femei, care și ele făceau munci grele. Știam că erau în „lagăre“ unde făceau lucrări de grădinărie, dar că erau la Canal abia acum aflam. Astfel, la Cernavoda, lagărul în care „debutasem“, ele lucrau la încărcarea pietrei în vagonete, împingeau vagonetele și descărcau piatra în bacuri. Deținutele politice erau de toate categoriile, de la țărănci pînă la avocate, inginere, profesoare universitare.

La aflarea acestei veşti, bărbaţii şi-au ieşit din fire şi au început să înjure, să blesteme regimul.

— Femei, spuneau ei, să torturezi femei! Monştrii ăştia nu se pot mulţumi să ne distrugă pe noi? Bietele femei! Cum de îndrăznesc? N-au şi ei o mamă, o soţie, o soră? Ei n-au nimic sfînt? Cum de îngăduie Dumnezeu asemenea lucru, cum de nu-i pedepseşte?

Dar să revenim la Năvodari, unde barăcile îşi aşteptau pensionarii. Lagărul trebuia înfiinţat cu aproape jumătate din deţinuţii de la Midia. Ei urmau să lucreze la ecluză şi în timpul „liber" să finiseze ultimele detalii ale coloniei. Apoi vor fi aduşi noi deţinuţi politici pentru a completa efectivul celor două lagăre.

Toate aceste zvonuri s-au confirmat într-o duminică de la jumătatea lui februarie, cînd întorcîndu-ne dimineaţa la Midia, am văzut pe platou jumătate din camarazii noştri din schimbul de zi, cu boccelele în mînă, aşteptînd trenul care ne aducea pe noi ca să plece în noua colonie. . Ceilalţi, adică schimbul de noapte, vor rămîne jumătate şi trenul va veni să-i ia la prînz.

Toate astea ne îngrijorau, căci în afară de faptul că în loc să ne odihnim în această duminică, după munca grea de douăsprezece ore, ne temeam, ca toţi deţinuţii, de schimbări. Cum va fi noul lagăr? Cu greu ar fi putut fi mai rău decît la Midia, dar cum aflasem că Borcea va fi comandantul ambelor colonii, nu aveam nici măcar satisfacţia că scăpam de el. Deci trebuia să ne aşteptăm la ce era mai rău. O singură consolare: brigada noastră nu va fi dizolvată, deoarece rezultatele ei erau prea bune pentru a nu fi menţinută. Vom pleca deci cu toţii, în frunte cu „P.".

În aşteptarea trenului, dimineaţa a trecut cu pregătiri şi cu organizarea transportării mobilierului miliţienilor, birourilor, atelierelor, o parte a magaziilor şi depozitelor care erau şi ele mutate de la Midia.

Mă întorceam de la una din aceste corvezi şi mă ascunsesem după o baracă spre a scăpa de gardienii care vînau deţinuţi pentru noi corvezi, şi acolo am dat de un camarad care avusese aceeaşi idee ca mine şi care mi-a spus:

— Plecaţi, domnule Cesianu.

— Da, ştiu, i-am răspuns. Toată brigada noastră pleacă de la Midia la Năvodari.

— Nu, plecați acasă. Comisia este aici și lista celor ce vor fi eliberați este la grefă. Boițeanu lucrează acolo și a văzut-o, el mi-a spus că sînteți printre cei treizeci și opt care pleacă.

— Nu cred, i-am răspuns. Nu e prima dată cînd aud asemenea zvonuri. Administrația le lansează pentru a ne demoraliza.

— Vă spun eu că plecați. Boițeanu e om serios, el mi-a spus. Dacă nu mă credeți, hai să pariem.

— Bine, cine pierde îl invită pe celălalt, cînd vom fi amîndoi în libertate, să mănînce prăjituri la Nestor.

Nestor era cea mai bună cofetărie din București și toți visam la ea și făceam pariuri, după cum făceam și pentru dejunuri la Capșa.

— Bine, dar să plecăm de aici, căci începe să fie periculos. Am o ascunzătoare mai bună. Veniți cu mine.

Într-adevăr, toți gardienii, înarmați cu bîte și cozi de lopată, umblau prin colonie căutînd să prindă deținuții care alergau în toate părțile ca să scape de noi corvezi. Gardienii se dedau cu o mare plăcere acestei vînători de oameni, acestui nou sport. Ne-am strecurat prin spatele barăcilor pînă am ajuns la ultima, cea a brigăzii camaradului meu. Brigadierul lui îi era prieten și îi dăduse cheia camerei lui. Am intrat și am încuiat ușa.

Pe fereastră urmăream mișcările de pe platou, plecarea a vreo patruzeci de oameni pe care gardienii îi prinseseră pentru corvezi, precum și marșurile și contramarșurile milițienilor depășiți din nou de evenimente.

În acest timp prietenul îmi dădea numele și adresele familiilor unor deținuți la care mă ruga să le duc vești. Fiecare dintre noi avea în cap adresele familiilor prietenilor pentru ca, în eventualitatea că vreunul din noi va fi liberat, să poată duce vești de ultimă oră celor din afară, care, de regulă, nu știau mai nimic despre cei dragi. Mi-am petrecut deci dimineața învățînd pe dinafară nume, adrese și mesaje date de acest camarad.

După vreo două ore, i-am spus:

— Dacă într-adevăr se fac liberări, ar fi trebuit anunțate.

— Așa e, mi-a spus el pe gînduri.

Și în aceeași clipă a adăugat: „Uite că brigadierul-șef iese de la grefă cu o hîrtie în mînă și se duce pe platou".

Nu știu cum să explic, dar parcă un sistem de alarmă se declanșase și din toate colțurile coloniei au apărut sute de oameni care alergau spre locul unde se îndreptase brigadierul-șef. S-au grupat în jurul lui și cînd s-a făcut liniște, a citit lista cu cei treizeci și opt de oameni. Eram printre ei.

„Ei, ne vedem la Nestor?“ m-a întrebat prietenul. „Ne vedem“, i-am răspuns, și peste cîteva luni, cînd și el a fost pus în libertate, ne-am întîlnit la celebra cofetărie, unde am devorat prăjituri, evocînd zilele cumpiite trăite la Midia.

Dar deocamdată pentru mine șocul era atît de mare, încît nu reușeam să realizez ce se întîmplă. De cîte ori nu mă gîndisem la acest moment, la bucuria imensă ce avea să mă cuprindă la vestea că voi fi eliberat. Ei bine, nu. Nu trăiam nici pe departe așa ceva. Poate că eram atît de copleșit, încît nu reușeam să mă exteriorizez. Și apoi eram foarte emoționat la gîndul că mă despart de cei cu care îndurasem atîtea. Din toată brigada noastră numai „P.“, brigadierul nostru și cu mine eram eliberați.

Vărul meu Costi, care întîrziase, a venit la mine:

— Am auzit că ești pe listă. E adevărat?

— Da, e adevărat.

— Eu sînt?

Ce greu mi-a venit să răspund „nu“!

Mi-a luat în brațe și m-a sărutat.

Dar suna adunarea pentru plecarea la Năvodari. Am împărțit la repezeală prietenilor lucrurile și alimentele ce le mai aveam, am mai memorat cîteva adrese la care trebuia să duc mesaje și cu inima grea i-am văzut pe camarazii mei plecînd încet spre destinul lor.

Colonia era aproape goală și complet dezorganizată. Cîțiva deținuți mergeau de colo pînă colo și gardienii parcă se evaporaseră. Singuri în miradoarele lor, cu arma în mînă, soldații vegheau.

Printre cei eliberați era și unul dintre cei mai buni prieteni ai mei, comandorul Niculescu. Am mai vorbit despre acest om admirabil, de o mare bunătate și sensibilitate, pe care îl cunoscusem la Timișoara în primele zile ale captivității și pe care hazardul închisorilor făcuse să-l întîlnesc în diverse temnițe și lagăre, creîndu-se între noi o profundă afecțiune.

La Midia, Niculescu era normator și, în această calitate, stătea în cameră cu brigadierul. Acum lagărul era

pe jumătate gol, brigadierul plecase la Năvodari și în lagăr era o harababură de nedescris. Nimeni nu ne mai supraveghea, mai ales pe noi, cei care fuseserăm eliberați, și prietenul meu m-a invitat în camera lui. Am petrecut deci ultimele două nopți ale detenției mele într-o cameră adevărată și pe un pat adevărat. Dar înainte de asta, primul lucru pe care l-am făcut a fost să mergem să facem pe îndelete o baie bună, cum nu mai făcuserăm demult. Apoi m-am plimbat prin colonia pustie în speranța de a mai găsi vreun prieten. În peregrinările mele m-am întîlnit cu brigadierul-șef. Nu-l cunoșteam prea bine și cu toate că mi se vorbise bine de el, îl bănuiam, în virtutea funcțiilor lui, de a fi omul administrației. Mă înșelasem însă, căci de îndată ce m-a văzut, m-a tras într-un colț și mi-a spus:

— Plecați și aveți noroc. Va veni însă curînd și rîndul nostru, deoarece Eisenhower a cîștigat alegerile și, avînd în vedere promisiunile pe care le-a făcut, zilele comuniștilor sînt numărate. Curînd rușilor li se va da un ultimatum și vor trebui să-și ia tălpășița. De altfel, toți ofițerii știu asta, ar trebui să-i vedeți, sînt negri de îngrijorare. Sper că în curînd România va fi liberă.

Am reprodus această discuție spre a ilustra atmosfera ce domnea în acea epocă la comuniștii din țările satelite și, desigur, și în Uniunea Sovietică, după alegerea lui Eisenhower. Dar din nou americanii vor rata ocazia unică de a asigura lumii pacea și sovieticii vor cîștiga acei cîțiva ani care le vor permite să devină destul de puternici pentru a rezista presiunii Statelor Unite.

Am plecat abia peste două zile. Eram împărțiți în două loturi. Jumătate, printre care brigadierul „P.", erau trimiși cu domiciliu obligatoriu în orașe care nu aveau nimic comun cu localitățile lor de origine. Ceilalți nouăsprezece trebuiau să se întoarcă în localitățile în care locuiseră înainte de arestare. Și ei aveau domiciliu obligatoriu, adică nu aveau voie să părăsească localitatea respectivă. Aveam norocul de a face parte din această a doua categorie.

Ziua plecării a fost marcată de corvezi, împotriva cărora oamenii încercau zadarnic să se revolte, de baie și de rechiziționarea tuturor bărbierilor care să ne radă cît mai repede. Apoi, unul cîte unul mergeam la grefă, unde ni se înmîna un fel de cec și o sumă de bani repre-

zentînd plata pentru anii munciţi la Canal. Pentru douăzeci şi una de luni de muncă forţată la Cernavoda, Saligny, Poarta Albă şi Midia am primit 900 de lei, circa 150 de franci. Mai puţin de 25 de centime pe zi! Apoi, Lupu, ofiţerul politic, îţi înmîna biletul de eliberare, spunîndu-ţi:

— În prezent eşti un cetăţean liber al Republicii Populare Române.

Fostul deţinut se îndrepta spre ieşire, dar în clipa în care deschidea uşa, un miliţian solid aflat afară, îi dădea un pumn după ceafă, sau o lovitură de picior, îi punea o piedică, făcîndu-l să cadă pe platou; asta probabil ca să vadă cum arăta libertatea în Republica Comunistă Română.

Era ora trei după-amiază şi trenul care mergea doar o dată pe zi de la Midia la Constanţa pleca abia după ora cinci. Gara era la circa o jumătate de kilometru de lagăr şi cum nu mai aveam decît de trecut prin percheziţia de plecare, eram liniştiţi, ştiind că nu era nici o grabă. Stînd pe jos la intrarea în colonie aşteptam ca ofiţerul politic, cel care era de serviciu în ziua aceea şi cei cîţiva gardieni care trebuiau să facă această operaţie de rutină să ne facă semn să ne apropiem. Erau toţi acolo, fumînd, făcînd glume grosolane şi ignorîndu-ne total. Timpul trecea: ora trei şi jumătate, ora patru. Am început să ne pierdem răbdarea, căci era evident că ofiţerii şi miliţienii nu voiau să piardă o ultimă ocazie de a ne face mizerii, şi vom pierde trenul.

În fine, ne-au făcut semn să ne apropiem şi în mai puţin de un sfert de oră totul se terminase. Dar era prea tîrziu să mai prindem trenul, care pleca din gară chiar cînd primul dintre noi ieşea pe poarta lagărului.

Acest tren prăpădit cu numai patru vagoane, avea nevoie de aproape două ore să străbată, printr-un ocol, cei 50 km dintre Midia şi Constanţa. Deci o primă întrebare pentru noi: cum să ajungem la Constanţa? Dar ce importanţă mai avea, din moment ce plecam spre libertate! Poarta de la intrare era larg deschisă şi, în grupuri de doi sau trei, pe măsură ce se termina percheziţia, oamenii plecau. A venit şi rîndul meu, am ieşit pentru ultima oară pe această poartă pe care ieşisem de atîtea ori mergînd spre lungile ore de suferinţă sau întorcîndumă epuizat de zilele şi nopţile de coşmar. Cînd am trecut de cele două rînduri de sîrmă ghimpată m-am

gîndit la atîţia camarazi, la atîţia prieteni care visaseră ani de-a rîndul la acest moment şi care plecaseră în acea dimineaţă de la Midia, dar într-un camion care urma să le îngroape rămăşiţele pămînteşti pe platourile învecinate. Odată ieşit pe poartă, în faţa ochilor s-a deschis imensa plajă, ca un simbol al libertăţii. M-am oprit ca să-l aştept pe comandorul Niculescu şi pe un alt prieten, avocatul „R.", care mergea şi el la Bucureşti.

Au venit şi între ei doi am făcut primii paşi de om din nou liber. Am traversat plaja ca să ajungem la drumeagul prăfuit, paralel cu ţărmul. Era o vreme superbă, excepţională pentru acest anotimp. Soarele care cobora încet strălucea, era plăcut şi marea uşor vălurită, mîngîia nisipul fin de pe plajă. Toată splendoarea unei naturi ce părea că renaşte se oferea privirilor mele şi deodată m-a invadat o fericire imensă. La aceasta se adăuga o senzaţie literalmente fizică de libertate regăsită: să pot, după mai bine de patru ani, să merg, să mă opresc, să mă întorc, să plec din nou, să schimb direcţia şi să ajung unde vreau, fără să am în spate pe cineva care mă terorizează, care îmi ordonă, mă brutalizează verbal! Să nu mai simţi acea legătură invizibilă, dar atît de reală, care te leagă ca o lesă de gardianul, de torţionarul tău, să nu mai trebuiască să asculţi în fiecare clipă de un ordin! Ce senzaţie extraordinară!

Prietenul meu Niculescu deborda de un entuziasm mediteranean; la urma urmelor, nu făcuse el şcoala de marină la Brescia? Cu braţele îndepărtate, la doi paşi de ţărm, cu faţa strălucind de bucurie sub soarele ce stătea să apună, îşi striga fericirea: libertatea, marea, ce minune să-mi regăsesc în acelaşi timp cele două pasiuni!

Am stat toţi trei nemişcaţi cîteva minute, trăind intens acele clipe minunate, simţind cum fericirea ne pătrunde în toate fibrele corpului. În cele din urmă a trebuit să plecăm, şi trei vagabonzi, căci aşa arătam în zdrenţele cu care eram îmbrăcaţi, atît de peticite şi de rupte că nu mai păstrau nici amintirea a ceea ce fuseseră, au pornit pe drumeagul prăfuit aflat la vreo douăzeci de metri de ţărmul mării. Voiam să ajungem la o intersecţie care era la circa un kilometru, în speranţa că vom găsi un camion care să ne ia. Aşa am şi făcut şi curînd a apărut un camion. Şoferul a înţeles imediat, după înfăţişarea noastră, cine eram, a oprit fără să-i fi făcut semn, şi ne-a luat.

Era un tînăr şi ne-a arătat multă simpatie:

— Nu merg la Constanţa, ne-a spus, dar am să fac cumva ca să prindeţi trenul la staţia următoare.

Am ajuns din urmă micile grupuri de camarazi plecaţi înaintea noastră. Şoferul a oprit la fiecare şi i-a luat pe toţi. Curînd eram aproape treizeci, se întunecase şi pe drumul plin de hîrtoape camionul gonea cu farurile toate aprinse spre mica staţie.

Cînd am ajuns, trenul era în gară şi numai cîţiva dintre noi au avut timp să-şi ia bilet. Dar faptul n-a avut urmări, căci atunci cînd controlorul şi şeful trenului au venit în vagonul nostru, au înţeles şi ne-au spus:

— Cînd veniţi de unde veniţi şi cînd aţi îndurat ce aţi îndurat, cine ar îndrăzni să vă ceară să plătiţi biletul?

Apoi, în şoaptă, au început să ne întrebe despre viaţa „de acolo", dacă am întîlnit acolo rude sau prieteni de-ai lor despre care nu ştiau nimic de multă vreme.

Trenul abia se tîra şi ne temeam că o să ajungem la Constanţa după închiderea CEC-ului şi n-o să ne putem ridica banii decît a doua zi. Or, toţi doream să sărbătorim evenimentul măcar cu un pachet de ţigări bune sau cu un pahar de vin.

Nici nu se oprise bine trenul şi am sărit toţi, pornind în fugă spre CEC-ul de lîngă gară. Cînd am ajuns, funcţionarii erau pe punctul de a închide. Cînd şi-au dat seama că eram deţinuţi politici atunci eliberaţi, au revenit la ghişeu şi ne-au înmînat banii. Luminile fiind din nou aprinse şi uşa deschisă în cinstea noastră, la ghişee s-au prezentat şi alţi solicitanţi, dar funcţionarii le-au spus:

— La ora asta este închis. Am deschis doar pentru deţinuţii politici.

Da, acest prim contact cu populaţia liberă a ţării era emoţionant, dar nu ne surprindea, căci ştiam că nu exista în România o singură familie care să nu aibă pe unul sau mai mulţi în închisoare.

Comandorul Niculescu s-a despărţit de noi. Nu ştia dacă soţia lui mai locuia în casa lor din Constanţa sau fusese alungată, şi atunci ar fi trebuit să meargă s-o caute la rudele ei din Bucureşti. Ne-am înţeles ca „R." şi cu mine să-i ţinem un loc în trenul de Bucureşti. Dacă la ora plecării trenului nu va veni, înseamnă că îşi găsise soţia.

Aşa am şi făcut. Aşezaţi pe locurile noastre, „R." şi cu mine vorbeam puţin, fiecare cufundat în gîndurile lui, încercînd să-şi reprezinte ce va găsi acasă. Eu unul nici măcar nu ştiam unde locuia soţia mea cu cele două fetiţe ale noastre, una de opt şi una de cinci ani. Fuseseră scoase din apartamentul nostru şi mutate într-un subsol dintr-un cartier de prostituate din Bucureşti, „Crucea de Piatră". Li s-a dat o singură cameră, fără fereastră directă, doar cu un vasistas ce dădea pe o mică sală unde era şi W.C.-ul. Pe jos era o pardoseală uzată, prin care din cînd în cînd apăreau şoareci. Ele nu putuseră găsi altă locuinţă, deoarece la acea dată regimul naţionalizase casele şi îi evacuase pe proprietari. Din fericire, cumnata mea avusese un dram de noroc: pentru ea, soţul ei şi cei doi copii primise două camere. Ea o primise pe sora ei şi locuiau toţi şapte în aceste două camere. Şi acolo veneam acum şi eu, al optulea. Aveam adresa, dar habar n-aveam unde era strada respectivă. Deci mergeam spre necunoscut.

Trenul trebuia să plece, aşa că am deschis geamul compartimentului ca să văd dacă vine comandorul Niculescu. Peronul era prost luminat, oamenii erau trişti şi îngrijoraţi, sărăcăcios îmbrăcaţi şi, cu toate că trecuseră opt ani de la terminarea războiului, mizeria mi se părea mai mare decît atunci. Unde erau veselia, eleganţa de odinioară a românilor? Cum de regimul îi schimbase într-atît?

Trenul s-a pus în mişcare. Am închis geamul. Deci Niculescu îşi găsise soţia acasă şi îmi imaginam fericirea lor. Nu-l voi mai revedea, căci chiar dincolo de zidurile şi reţelele de sîrmă ghimpată ale închisorilor şi lagărelor — şi cele de la Midia mai mult decît altele — rănile profunde pe care le-ai primit pot fi mortale. La cincisprezece zile de la eliberare, dragul meu Mikado, epuizat de suferinţele îndurate în lagărul de la Midia, nu mai era printre noi.

Nu vreau să închei această mărturie asupra primilor mei patru ani şi jumătate de detenţie fără a relata două fapte petrecute curînd după eliberarea mea şi care, poate, se datorau morţii lui Stalin, la începutul lui martie 1953.

În ultimele zile ale lunii februarie s-a prezentat la lagărul de la Midia o comisie militară prezidată de un procuror, în fața căreia comandantul Borcea a fost convocat și acuzat de „crime împotriva umanității". Prima anchetă a durat mai multe ore, după care Borcea s-a retras în biroul lui și a înghițit o mare cantitate de barbiturice, dar evident a ratat tentativa de sinucidere.

Nu încape îndoială că Ministerul de Interne știa foarte bine ce se petrecea în închisori și în lagăre, unde totul era regizat de el. Dar Borcea depășise orice limită și, ca și „studenții de la Pitești", activitatea lui incomoda proiectele guvernului în noua conjunctură internațională. Așadar, autoritățile au dat impresia că abia atunci descopereau ce se petrecea la Midia și au acționat. După anchetă și după proces, Borcea a fost condamnat, dacă îmi amintesc bine, la cinci sau opt ani de închisoare.

Se pare că a fost bătut zdravăn de deținuți în închisorile prin care a trecut, căci toți îi cunoșteau fărădelegile. Din păcate, a fost eliberat după numai trei ani și după cîte mi-au spus condamnații politici pe care i-am întîlnit în cursul celei de-a doua detenții, în 1958 era directorul închisorii de la Galați. Este însă o informație pe care nu am putut-o verifica.

Al doilea eveniment s-a petrecut la începutul verii aceluiași an. Într-o dimineață, cînd toate brigăzile din numeroasele „colonii" de la Canalul Dunăre — Marea Neagră erau aliniate și se pregăteau să plece pe șantiere, o sonerie i-a convocat pe brigadieri la ofițerul de serviciu și acesta le-a dat un ordin scurt: toate brigăzile se întorc în bараci.

Surpriza a fost generală, căci era o vreme superbă și nimic nu părea să justifice acest ordin. Apoi, pe măsură ce orele treceau, au început supozițiile, dar nu pentru mult timp, căci, brusc, cu o instantaneitate care m-a uluit întotdeauna, s-a răspîndit vestea: construirea Canalului a fost oprită. Într-adevăr, din acel moment nimeni n-a mai fost scos la muncă, în afară de cîteva brigăzi a căror misiune a fost să recupereze materialele de pe șantiere.

Peste cîțiva ani am străbătut cu trenul locurile atît de bine cunoscute. Ploaia, infiltrațiile de apă transforma-

seră ceea ce trebuia să fie opera capitală a regimului în smîrcuri şi bălţi, pline de mormoloci, de broaşte şi de păsări acvatice.

Rămîne însă întrebarea: de ce? De ce s-a întreprins, construirea Canalului Dunăre—Marea Neagră, a cărui inutilitate era evidentă şi de ce toate aceste atrocităţi? Răspunsul este evident: aceste lacrimi, acest sînge, aceşti morţi care zac în pămîntul Dobrogei, toate suferinţele impuse sutelor de mii de oameni din România, acesta era scopul adevărat, raţiunea construirii acestui Canal de tristă memorie. Abandonarea lui nu a însemnat oprirea sau reducerea arestărilor şi nici ameliorarea regimului aplicat deţinuţilor politici, a însemnat doar începutul unei noi etape, căreia, după cîţiva ani de libertate, aveam să-i cunosc timp de aproape încă cinci ani, atrocităţile.

Cuprins

Cuvînt înainte 7

Introducere 11

Capitolul I
Jilava (1949). Sosirea mea 19

Capitolul II
O zi într-o încăpere de sub pămînt 29

Capitolul III
Se strînge șurubul. Regimul se înăsprește 65

Capitolul IV
Sfîrșitul primei mele detenții la Jilava 89

Capitolul V
Reîntoarcerea și Securitatea din Timișoara 102

Capitolul VI
Alte închisori (1949—1950). 138

Capitolul VII
Canalul: Columbia și Saligny 166

Capitolul VIII
Poarta Albă 189

Capitolul IX
Capul Midia 309

sub comanda 1082
Tiparul executat la
S.C. Tipocart Braşovia S.A.